

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

KARADAĞ İSYANLARI VE
OSMANLI HÂKİMİYETİNİN ÇÖZÜLME SÜRECİ
(1697-1830)
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESMA GÜNDÜZ

Tez Danışmanı
PROF. DR. AŞKIN KOYUNCU

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**KARADAĞ İSYANLARI VE
OSMANLI HÂKİMİYETİNİN ÇÖZÜLME SÜRECİ
(1697-1830)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESMA GÜNDÜZ

Tez Danışmanı

PROF. DR. AŞKIN KOYUNCU

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Esmâ GÜNDÜZ tarafından Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU yönetiminde hazırlanan ve 28/04/2022 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Karadağ İsyanları ve Osmanlı Hâkimiyetinin Çözülme Süreci (1697-1830)**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Tarih Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU
(Danışman)

Prof. Dr. Ali SÖNMEZ

Doç. Dr. Ferhat BERBER

.....

.....

.....

Tez No : 10460952

Tez Savunma Tarihi : 28/04/2022

.....
DOÇ. DR. YENER PAZARCIK
Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Esmâ GÜNDÜZ

28/04/2022

ÖZET

KARADAĞ İSYANLARI VE OSMANLI HÂKİMİYETİNİN ÇÖZÜLME SÜRECİ (1697-1830)

Esmâ GÜNDÜZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

28/04/2022, 370

Karadağ, 1479-1496 yıllarında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı kaynaklarında Karadağ olarak tanımlanan bölge, modern Karadağ'ın küçük bir kısmını kapsayan Zeta Bölgesi'ndeki (Eski Karadağ) Katun, Reka, Lyeşan ve Çerña nahiyelerinden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti, Karadağ'ın geleneksel kabile yapısına dokunmamıştır. Çernoyeviç Hanedanı'nın ortadan kaldırılmasından sonra kabile reisleri Çetine Vladikası'nın başkanlığında kabileler üstü bir yönetim anlayışı benimsemişlerdir. Vladikalar 1516'dan 1697'ye kadar kabilelerin seçimiyle başa gelmişlerdir. Osmanlı Devleti vergi odaklı gevşek bir politika izleyerek Karadağ'ın iç yönetimine karışmamıştır. 1697'de vladika seçilen I. Danilo, Vladikalığı Petroviç Hanedanlığı'na dönüştürmüştür.

Literatürde, Osmanlı Devleti'nin, Karadağ'da güçlü bir idarî-malî sistem kuramadığı ve tımar sistemini uygulayamadığı görüşü yaygındır. Karadağ'da dağlık bölgelerle tarıma elverişli yerler arasında farklı idare ve vergi politikası uygulanmıştır. Ancak, bu durum sadece Eski Karadağ Bölgesi'ne mahsustur. Karadağ'ın kontrolü zor, üretimi zayıf, sarp ve dağlık bir bölge olması, sık sık vergi isyanlarına yol açmıştır. Özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda Karadağ'da güç kullanmadan düzenli vergi toplamak adeta mümkün olmamıştır. Karadağ 16. ve 17. yüzyıllarda Venedik ile ittifak yaparak Osmanlı hâkimiyetinden çıkmanın yollarını aramıştır. 1711'de Rus Çarı Petro ile Vladika I. Danilo arasında Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan ittifaktan sonra Karadağ daimî olarak Rusya'nın himayesine sığınmıştır.

Osmanlı Devleti, Karadağ isyanlarını Bosna valileri, Hersek ve İskenderiye mutasarrıfları vasıtasıyla bastırmaya çalışmıştır. 1796’da İskenderiye Mutasarrıfı Buşatlı Mahmud Paşa’nın mağlup edilmesinden sonra Brda Bölgesi’ndeki Belopavlik ve Piper nahiyeleri fiilen Karadağ ile birleşmiştir. Vladika I. Petar döneminde (1784-1830) Karadağ devletleşme sürecine girmiş, Rusya ile müttefik olarak Fransa’ya karşı savaşmış ve Osmanlı Devleti’ne karşı sınırlarını genişletmiştir. 1852’de prenslik ilan eden Karadağ, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra bağımsızlığını kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karadağ, Osmanlı Devleti, Vladika, Cizye isyanları, Çetine, İşkodra

ABSTRACT

MONTENEGRO UPRISINGS AND DISSOLUTION PROCESS OF THE OTTOMAN RULE (1697-1830)

Esmâ GÜNDÜZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in History

Advisor: Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

28/04/2022, 370

Montenegro came under Ottoman rule in 1479-1496. The region defined as Montenegro in Ottoman sources covered a small part of Modern Montenegro and consisted of Katunska, Riječka, Lješanska and Crmnička sub-districts in Zeta Region (Old Montenegro). The Ottoman State let alone the tribal structure in the region. After the abolition of the Crnojević Dynasty, the tribal chieftains adopted a supra-tribal management under the presidency of the Cetinje Vladika (bishop). Vladikas were elected by the tribes from 1516 to 1697. The Ottoman Empire did not interfere in the internal administration of Montenegro by following a loose tax-oriented policy. Danilo I, who was elected Vladika in 1697, established the Petrović Dynasty in Montenegro.

There is a widespread view in the literature that the Ottoman Empire was unable to establish a strong administrative-fiscal system in Montenegro and that the timar system was not implemented. In Montenegro, the Ottoman Empire applied different administrative and taxation policies between the mountainous regions and cultivated areas. However, this situation was specific only to the Old Montenegro region. The fact that Montenegro was a steep and mountainous region with low production and difficult to control, led to frequent tax revolts. Especially in the 17th and 18th centuries, it was almost impossible to collect regular taxes in Montenegro without using force. In the 16th and 17th centuries, Montenegro sought ways to get rid of Ottoman rule by allying with Venice. After the alliance between

Russian Tsar Peter the Great and Vladika Danilo I against the Ottoman Empire in 1711, Montenegro permanently took refuge under the protection of Russia.

The Ottoman Empire tried to suppress the Montenegrin rebellions through the governors of Bosnia and the mutasarrifs of Herzegovina and Shkodra. In 1796, after the defeat of Mahmud Pasha Bushati, the Mutasarrif of Shkodra, the sub-districts of Belopavlik and Piper in the Brda Region were de facto united with Montenegro. During the reign of Vladika Petar I (1784-1830), Montenegro entered the statehood process, fought against France in alliance with Russia and expanded its borders against the Ottoman Empire gradually. Montenegro, which declared principality in 1852, gained its independence after the Ottoman-Russian War of 1877-1878.

Keywords: Montenegro, Ottoman Empire, Vladika, Jizya revolts, Cetinje, Shkodra

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin, 1479'da fethettiği Karadağ'da, 1697'den 1830'a kadar verdiği hâkimiyet mücadelesini konu edinen çalışmamız, Balkan Yarımadası'nın batısında bulunan bu sarp ve dağlık coğrafyanın idaresini zorlaştıran unsurların izlerini sürmektedir. Günümüzdeki Karadağ sınırları ile Osmanlı dönemindeki Karadağ sınırları farklıdır. Osmanlı kaynaklarında Karadağ veya Karacadağ olarak tanımlanan ve tezimizde odaklandığımız bölge, modern Karadağ'ın küçük bir kısmını, Eski Zeta Bölgesi'nde Katun (Katunska), Reka (Riječka), Lyeşan (Lješan/Lješanska) ve Çerña (Çerña/Črnička/Črnnica) nahiyelerini kapsamaktadır.

1516'dan itibaren kabileler tarafından seçilen vladikalar, Karadağ'ın dini ve idari yönetiminde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Karadağ'ın sarp ve aşılması güç dağlık bir bölge olması ve geçim kaynaklarının kıt olması sık sık cizye ve vergi isyanlarına yol açmıştır. Aşiretlerin civardaki kazalara yaptıkları yağma ve çapul faaliyeti ve eşkıyalık olayları da Karadağ tarihinde hayatın rutinleri arasına girmiştir. Bilhassa 17. ve 18. yüzyıllarda Karadağlılar vergi ödememek için pek çok kez isyan etmişlerdir. Bundan dolayı, Karadağ, Osmanlı Devleti'nin düzenli vergi toplamakta en çok zorlandığı bölgelerin başında gelmektedir. Ayrıca, Karadağlılar özellikle savaş dönemlerinde Venedik, Avusturya ve Rusya ile iş birliği yapmışlar ve Osmanlı hâkimiyetinden çıkmanın yollarını aramışlardır.

Literatürde, Karadağ tarihinin farklı dönemlerine ışık tutmak üzere yazılmış kitap ve makalelerin yanı sıra, ağırlıklı olarak 19. yüzyıl sonrası Karadağ isyanları ve Osmanlı-Karadağ ilişkilerini inceleyen yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır. Bu bağlamda Abidin Temizer, Uğur Özcan, Fatih Özer, Ali Gökçen Özdem, Kamil Çayır, Vahit Cemil Urhan ve Nazif Koca tarafından yapılmış çeşitli yüksek lisans ve doktora tezleri alana katkı sağlamaktadır. Ancak, bu araştırmacılar daha çok 1830 yılında II. Petar Njegoš'un vladika olmasından 1878 yılında bağımsızlık ilanına veya II. Abdülhamid döneminde Osmanlı-Karadağ ilişkilerine kadar olan sürece odaklanmışlardır. Bu sebeple biz tezimizde daha önce kullanılmamış Osmanlı arşiv belgelerinden hareketle 1697'de I. Danilo Petrović Njegoš'un vladika (1697-1735) seçilmesi ve Vladikalığı Petroviç Hanedanlığı'na dönüştürmesinden

başlayarak I. Petar Njegoš (1784-1830) döneminin sonuna kadar Karadağ'da Osmanlı hâkimiyetinin durumunu, Karadağ isyanlarını ve Osmanlı hâkimiyetinin gerileme sürecini inceleyeceğiz. Ayrıca, bu dönemin 1830-1878 yılları arasında Karadağ'ın bağımsızlığına giden yolda nasıl bir etki oluşturduğunu açıklayacağız. Tezimiz kapsamında incelediğimiz konuların büyük bir bölümü arşiv belgelerine dayalı olarak ele alınmıştır. Ayrıca, dönemin ana kaynaklarına, araştırma ve inceleme eserlerine de başvurulmuş, literatürde dikkatlerden kaçan önemli bir dönem yakından incelenerek periyodik boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Tezimizin birinci bölümünde Karadağ'ın fethi ve bölgede Osmanlı hâkimiyetinin kurulması, erken Osmanlı döneminde cizye ve vergi isyanları, Osmanlı Devleti'nin burada tutunabilmek için aldığı önlemler ile isyanlar karşısında gösterdiği egemenlik mücadelesi, Osmanlı-Venedik rekabetinin Karadağ üzerindeki etkileri ve 17. yüzyıldaki Karadağ isyanları değerlendirilecektir. İkinci bölümde, 1697 yılında I. Danilo'nun vladika seçilmesi, vladikalığın veraset sistemine dönüştürülmesi ve Karadağ'ın hukukî durumu, *İstraga Poturica* ve *Noel Katliamı* Efsanesi, 1706 Karadağ Seferi, Karadağ-Rusya ilişkileri, 1711-1712 ve 1714 isyanları, 1715-1718 Osmanlı-Venedik-Avusturya savaşlarında Karadağ'ın durumu ve I. Danilo Petroviç dönemi olayları incelenecektir. Üçüncü bölümde, Vladika II. Sava ve Vladika Vasilije döneminde 1735-1781 yıllarında Karadağ'da Osmanlı hâkimiyetinin durumu, Karadağ'ın Hersek Sancağı'na bağlanması ve bunun yol açtığı problemler, İşkodra'da Buşatlıların yükselişi ve bunun Karadağ üzerindeki etkileri, cizye ve vergi isyanları, 1767-1768 Küçük Stefan Ayaklanması, Buşatlı Mustafa ve Buşatlı Mahmud Paşaların güç mücadelesi, Podgoriçe meselesi ve Karadağ olayları ele alınacaktır. Dördüncü bölümde, I. Petar Njegoš'un Vladika seçilmesi, Karadağ-Avusturya ilişkileri, Podgoriçe Krizi'nin yeniden alevlenmesi, Kara Mahmud Paşa'nın 1785 Karadağ Seferi, 1787-1792 Osmanlı-Rus ve 1788-1791 Osmanlı-Avusturya savaşlarının Karadağ üzerindeki etkisi, Karadağ'ın sınırlarının genişlemesi, 1796 Karadağ Seferi ve Kara Mahmud Paşa'nın öldürülmesi, Brda Bölgesi'nin Karadağ ile fiili birleşmesi, Karadağ'ın Rusya ile ittifak yaparak Dalmaçya Sahili'nde Fransa'ya karşı mücadelesi, Sırp ve Yunan isyanları esnasında Karadağ'ın durumu ve I. Petar döneminde Karadağ'ın devletleşme süreci ile siyasi mirası gözden geçirilecektir.

Konu seçiminden tezimin son aşamasına kadar büyük bir sabırla destek, birikim ve tecrübesini esirgemeyerek değerli vaktini ayıran, yorum ve değerlendirmeleri ile tezin olgunlaşmasını sağlayan, bana verdiği emek ve duyduğu inançla yolumu aydınlatan, her daim örnek aldığım kıymetli hocam, danışmanım Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, görüş ve önerileriyle çalışmama katkıda bulunan, benden hiçbir desteğini eksik etmeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ali SÖNMEZ'e, bu süreçte gösterdiği ilgi ve nezaketinden dolayı saygıdeğer hocam Doç. Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ'e müteşekkirim. Son olarak, yüce fedakârlıklarıyla beni bugünlere getiren canım anneme ve canım babama, manevî destekleriyle bana güç katan biricik ablam ile can parçalarım kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim.

Esmâ GÜNDÜZ

Çanakkale, Nisan 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xiv
TABLolar DİZİNİ.....	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Karadağ Tarihine Genel Bakış.....	3
1.2. Karadağ'ın Osmanlı Hâkimiyetine Giriş Süreci.....	7
1.3. Karadağ'da Osmanlı İdari-Mali Hâkimiyetinin Kurulma Süreci.....	19
1.4. Çetine Vladikalığı (1516-1697) ve Karadağ'ın (Zeta Bölgesi'nin) Hukuki Statüsü.....	35
1.5. Erken Dönemde Karadağ'da Vergi İsyanları, Asayiş ve Otorite.....	40
1.6. 17. Yüzyılda İsyanlar ve Karadağ'ın Bazı İdari Ayrıcalıklar Kazanması.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

VLADİKA I. DANİLO PETROVIĆ DÖNEMİ OLAYLARI (1697-1735)

2.1.	Danilo Šćepčević Njegoš'un Vladika Seçilmesi ve Vladikalığın Petroviç Hanedanlığı'na Dönüşmesi.....	61
2.2.	Çetine Manastırı'nın Yeniden İnşası ve 18. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nin Karadağ'daki Pozisyonu.....	66
2.3.	1706 Karadağ Seferi.....	72
2.4.	Bir Karadağ Efsanesi: Noel Katliamı ve <i>İstraga Poturica (Türklerin Kökünün Kazınması)</i> Hadisesi (1702).....	79
2.5.	1710-1711 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1711-1712 Karadağ İsyanı.....	85
2.6.	1714 Karadağ Seferi ve Vladika Danilo'nun Firarı.....	98
2.7.	1715-1718 Osmanlı-Venedik-Avusturya Savaşları ve Karadağ'ın Siyasi ve İdari Pozisyonu'nda Değişim.....	111
2.8.	Pasarofça Antlaşması'ndan Sonra Karadağ'da Güvenlik ve Vergi Meseleleri ve Vladika Danilo'nun Ölümü.....	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VLADİKA II. SAVA VE VLADİKA VASİLİJE DÖNEMİNDE KARADAĞ OLAYLARI (1735-1781)

3.1.	Vladika Sava ve Vladika Vasilije'nin İlk Dönemlerinde Karadağ.....	125
3.2.	Podgoriçe Kazası İle Karadağ Nahiyesi'nin İdari Taksimatında Değişiklik, Buşatlı Mehmed Paşa'nın İskenderiye Mutasarrıflığı'na Tayini ve Karadağ Cizyesi Meselesi.....	133
3.3.	Karadağlılar Tarafından Dubrovnik Topraklarına Yapılan Akınlar.....	142
3.4.	Vladika Vasilije'nin Ölümü ve Düzmece Çar'ın (Küçük Stefan) Vladika Olması (1767).....	144
3.5.	Küçük Stefan Ayaklanması (1767-1768) ve 1768 Karadağ Seferi.....	146

3.6.	1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve Karadağ'ın Durumu.....	166
3.7.	Küçük Stefan'ın Öldürülmesi, II. Sava'nın Tekrar Başa Geçmesi ve Karadağ'da Yönetim Krizi.....	174
3.8.	Buşatlı Mustafa ve Mahmud Paşaların Güç Mücadelesi, Podgoriçe Meselesi ve Karadağ Olayları.....	178

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I. PETAR PETROVIĆ NJEKOŠ DÖNEMİ (1784-1830) VE KARADAĞ'IN DEVLETLEŞME SÜRECİ

4.1.	Vladika II. Sava'nın Ölümü, Arsenije Plamenac Dönemi ve Petar I. Petrović Njegoš'un Vladika Seçilmesi.....	194
4.2.	Karadağ-Avusturya İlişkileri ve İskenderiye'de Avusturyalı Bir Sığınmacı General: Carlo De Kotzi.....	197
4.3.	Podgoriçe Krizi'nin Yeniden Alevlenmesi, Mahmud Paşa'nın Fermanlı İlan Edilmesi ve 1785 Karadağ Seferi.....	201
4.4.	1787-1792 Osmanlı-Rus ve 1788-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşları Esnasında Karadağ ve Kara Mahmud Paşa'nın Durumu.....	224
4.5.	Karadağ'ın Sınırlarının Genişlemesi, 1796 Karadağ Seferi ve Kara Mahmud Paşa'nın Öldürülmesi.....	237
4.6.	1796 Karadağ Seferi'nin Sonuçları ve Vladika Petar Önderliğinde Karadağ Birliğinin Pekiştirilmesi.....	247
4.7.	Dalmaçya Sahillerinde Mülkiyet Devri ve İmparatorlar Sofrasında Bağımsızlık Peşinde Bir Piskopos (1797-1814).....	258
4.8.	Sırp İsyancıları (1804-1813) ve 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Karadağ'ın Durumu ve 1810-1811 Karadağ İsyancı.....	286
4.8.1	Sırp İsyancıları'nın Başlarında Karadağ'ın Tutumu.....	286
4.8.2.	Drobnak (Drobnjak) Nahiyesi İsyancı (1805).....	291
4.8.3.	1807 Rus-Karadağ Harekâtı.....	296
4.8.4.	1810-1811 Karadağ İsyancı.....	298

4.9.	1812-1821 Yılları Arasında Karadağ.....	305
4.10.	1821 Yunan İsyanı ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Karadağ.....	311
4.11.	19. Yüzyılda Karadağ Nüfusu.....	322
4.12.	Vladika I. Petar'ın Ölümü ve Siyasi Mirası.....	326
4.13.	1830-1878 Yıllarında Karadağ'ın Bağımsızlık Sürecine Genel Bakış.....	331

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA	356
EKLER	I
EK 1. Çernaoglu Üzerine Yapılan Sefer Hakkında Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın Raporu.....	II
EK 2. Çetine Kilisesi'nin Tamiri İçin Karacadağ Kadısına Keşif ve Hüccet İzni Verilmesi.....	III
EK 3. Karacadağ Asilerinin Çoluk-Çocuk ve Aileleri, Büyükbaş-Küçükbaş ve Binek Hayvanları ile Birlikte Sürgün Edilmeleri.....	IV
EK 4. 1706 Karadağ Seferi'nde Direnişe Devam Eden Katun Nahiyesi'nin İstimalet veya Askeri Müdahale ile İtaat Ettirilmesi	V
EK 5. Milorad Oğlu Mihail ve Çetine Vladikası'nın Karadağ ve Çevresinde Başlattığı İsyanın Bastırılması	VI
EK 6. Çetine Manastırı Vladikası'nın Görevinden Azledilmesi ve Vladikalığın Kaldırılması Hakkında Hüküm.....	VII
EK 7. Küçük Stefan ve Sabık İpek Patriği Vasilyos'un Başlattığı Karadağ ve Brda Reayası İsyanının Bastırılması.....	VIII
EK 8. Krallık Kurmak İçin Küçük Stefan ve Sabık İpek Patriği Öncülüğünde İsyan Eden Karacadağ Reayasının Tedip Edilmesi.....	IX

EK 9. İşkodra Mutasarrıfı Buşatlı Mehmed Paşa'nın Rusya'nın Karadağ'daki Planları Hakkındaki Raporu.....	X
EK 10. Fransa, Rusya ve Karadağlıların Bosna Hududu Civarındaki Muharebeleri Hakkında Bosna Valisi Hüsrev Paşa'nın Kaimesi.....	XI

SİMGELER VE KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
Nr.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
Ter.	Tercüme
TTK	Türk Tarih Kurumu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	1530 Yılında Karadağ Kazası ve Nahiyesi Nüfusu	32
Tablo 2	18. Yüzyılda İskenderiye ve Tevabii İle Karadağ ve Belopavlik Cizyesi	254
Tablo 3	16-18. Yüzyıllarda Karadağ'da Tahmini Nüfus	256
Tablo 4	19. Yüzyılda Karadağ'a İlişkin Nüfus Tahminleri	322
Tablo 5	1812 Yılında Karadağ Nüfusu Tahminleri	323
Tablo 6	1838 Yılında Karadağ Nüfusu	324

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	15. Yüzyıl Ortalarında Aşağı ve Yukarı Zeta Bölgesi Haritası	9
Şekil 2	İvan Çernoyeviç Döneminde (1465-1490) Zeta Bölgesi Haritası	10
Şekil 3	Zeta ve Çevresinde Osmanlı Fetihleri (1455-1479) Haritası	13
Şekil 4	Eski Karadağ Bölgesi'ndeki Nahiyeler ve Kabilelerin Dağılımı	24
Şekil 5	Karadağ Vladikası Danilo (I. Danilo Šćepčević Petrović Njegoš)	63
Şekil 6	Pasarofça Antlaşması'na (21 Temmuz 1718) Göre Sınırlar Haritası	120
Şekil 7	1709-1918 Yılları Arasında Karadağ Sınırları Haritası	251
Şekil 8	18. Yüzyıl Sonlarından 1913'e Karadağ Sınırları Haritası	252
Şekil 9	1830 Yılında Karadağ Sınırları	327
Şekil 10	Karadağ Vladikası Petar I. Petrović-Njegoš	330
Şekil 11	Uluslararası Komisyon Raporlarına Göre 1858'de Karadağ Sınırları	342

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Karadağ (Montenegro), vasal olarak II. Mehmed döneminde 1471-1479 yıllarında Osmanlı hâkimiyetine girdi ve II. Bayezid döneminde 1496 yılında Osmanlı egemenliğine giriş sürecini tamamladı. Osmanlı Devleti, Zeta (Eski Karadağ) Bölgesi ile Jabyak ve Podgoriçe taraflarını Çernoyeviç Hanedanı'ndan, bugünkü Karadağ'ın batı kesimlerini Bosna Krallığı'ndan, kuzey kesimlerini Sırlardan, Adriyatik kıyısındaki Hersek Novi, Risan, Ülgün ve Bar şehirlerini ise Venediklilerden almıştır. Ancak, Kotor ve Budva tarafları Venedik elinde kalmış ve Osmanlı Devleti, Kotor Körfezi'ne tam anlamıyla egemen olamamıştır.

Modern Karadağ sınırları ile Osmanlı dönemindeki Karadağ sınırları farklıdır. Osmanlı kaynaklarında Karadağ veya Karacadağ olarak tanımlanan ve bizim tezimizde odaklandığımız bölge, modern Karadağ'ın küçük bir kısmını kapsamaktadır. Burası Zeta Bölgesi'nde (Eski Karadağ) Lovçen Dağı çevresindeki Katun (Katunska), Reka (Rijeka/Riječka), Lyeşan (Lješan/Lyeşanska/Lješanska) ve Çerņiça (Çerņička/Crmnička/Crmnica) olmak üzere dört nahiyeden meydana gelmektedir. II. Bayezid döneminde Pyeşivçi (Pješivci) Nahiyesi de Karadağ'a eklenmiştir.

Osmanlı Devleti, Eski Karadağ'daki geleneksel kabile yapısına dokunmadan hâkimiyetini kabul ettirme politikası uygulamıştır. Çernoyeviç Hanedanı'nın ortadan kaldırılmasından sonra kabileler Çetine Vladikası'nın (piskopos) liderliğini kabul etmişlerdir ve 1516'dan itibaren Çetine Vladikaları kabileler üzerinde dini-idari bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Devleti, kontrolü ve idaresi güç sarp dağlardan oluşan, nüfusu ve tarım üretimi az olan hayvancılığa dayalı bu bölgede pragmatik bir yaklaşımla vergi öncelikli gevşek bir politika izlemiştir. Bu sebeple Karadağ'ın iç yönetimine karışmamıştır. Bu durum Karadağ'ın kendi içinde adeta özerk bir yönetime sahip olmasını sağlamıştır. Karadağ vladikaları 1516'dan 1697'ye kadar kabileler tarafından seçilmiştir. 1697'de vladika seçilen I. Danilo, vladikalığı Petroviç Hanedanlığı'na dönüştürmüştür.

Karadağ'ın coğrafi konumu, nüfus yapısı, Venedik ile sınır oluşu, savunmaya elverişli doğal korunaklı dağlardan oluşması sık sık cizye ve vergi isyanlarına yol açmıştır. Keza, kural tanımayan aşiretlerin civardaki kazalara yaptıkları yağma ve çapul faaliyetleri ve eşkıyalık olayları da önlenememiş, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda Karadağ'da güç kullanmadan düzenli vergi toplamak neredeyse mümkün olmamıştır. Karadağlılar, dönemsel olarak Venedik, Avusturya ve Rusya ile Osmanlı Devleti'ne karşı iş birliği ve ittifak yapmışlardır. Karadağ'ın Osmanlı Devleti'nin otoritesini kabul ettirmekte ve düzenli vergi toplamakta en çok zorlandığı bölgelerden biri olduğu söylenebilir. Karadağ 1852'de prensliğini ilan etmiş, 1878'de ise bağımsızlığını kazanmıştır.

Fetih dönemi ve bağımsızlık süreci bir kenara bırakılırsa 16-18. yüzyıllarda Karadağ'ın durumu, vladikaların yönetimi, Karadağ isyanları, Osmanlı Devleti'nin isyanlar karşısındaki tutumu, Bosna valileri, Hersek ve İskenderiye mutasarrıflarının bölgenin idaresindeki etkisi, Venedik, Avusturya ve Rusya ile ilişkileri Türk tarih yazımında ihmal edilmiş ve genellikle 19. yüzyılda üretilmiş Batılı kaynaklara veya geç dönemde ortaya çıkan kısa Osmanlı eserlerine dayalı olarak incelenmiştir. Buna karşılık, Karadağ'ın 19. yüzyıldaki durumu ve bağımsızlık süreci hakkında bizim de kendilerinden istifade ettiğimiz çeşitli yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmıştır. Ancak, bu tezlerde daha çok 1830 yılı sonrasına odaklanılmıştır. Bu sebeple biz tezimizde daha ziyade Osmanlı arşiv belgelerinden hareketle 1697-1830 yılları arasında Karadağ isyanlarını ve Karadağ'da Osmanlı egemenliğinin gerileme sürecini inceleyeceğiz. Bu bağlamda, I. Danilo'dan başlayarak vladikaların Osmanlı karşıtı politikalarını, Osmanlı Devleti'nin isyanlar karşısındaki tavrı ve önlemek için aldığı tedbirleri, Karadağ isyanlarının bastırılmasında zorlanılmasının sebeplerini, Bosna valileri, Hersek ve İskenderiye (İşkodra) mutasarrıflarının bölgedeki otoritenin sağlanmasındaki rollerini, Karadağ'ın Venedik, Avusturya ve Rusya'dan destek alarak Osmanlı Devleti'nden ayrılma çabalarını ve Karadağ'ın genişleme sürecini değerlendireceğiz. Ayrıca, uluslararası literatürde yaygın kabul görmüş olan *İstraga Poturica (Türklerin Kökünün Kazınması)* veya *Noel Katliamı* hadisesinin gerçek olmadığını ortaya koyacağız. Bunun yanı sıra, 1706 Karadağ Seferi, 1711-1712, 1714 isyanları, 1767-1768 Sahte Çar Küçük Stefan ayaklanması, Buşatlı Kara Mahmud Paşa'nın 1785 ve 1796 Karadağ seferleri gibi önemli hadiselerle yakından bakacağız. Son olarak, bu dönemin Karadağ'ın bağımsızlığına giden yoldaki etkisini göstermeye çalışacağız.

Tezimizde geçen yer adlarında Osmanlı kaynaklarındaki farklı kullanımlar, mahalli isimlendirme ve modern dönemdeki isimler bir arada verilmiştir.

1.1. Karadağ Tarihine Genel Bakış

Modern Karadağlılar, Güney Slav ailesine mensup Ortodoks bir halktır. Karadağ dili, Sırp-Hırvatça'nın en yaygın lehçesi Ştokavca'ya, daha spesifik olarak Sırpça, Hırvatça ve Boşnakça'nın da temelini teşkil eden Doğu Hersek lehçesine dayalıdır. Karadağ, Eski Çağ'da İllirya'nın bir parçasıydı ve başkenti Scodra (Skadar/Shkodër/Shkodra/Scutari/İşkodra/İskenderiye) olan Labeates Bölgesi'ne bağlıydı.¹ Roma'nın, Adriyatik kıyısındaki bazı Yunan kolonileri ve Makedonya'yı fethettiği M.Ö. 3. yüzyılda bölgede güçlü bir İllir Devleti vardı.² Eski Çağ'da Karadağ'da Ardiye, Plepey, Enheley, Labea, Doklea, Avtaria ve Pirust kabileleri yaşıyorlardı. Bunlardan en önemlisi Podgoriçe (Podgorica/Podgoritsa) çevresinde hayatını sürdüren Doklea Kabilesi idi. Bu sebeple Roma döneminde bölgeye Dokleya (Diocleia/Doclea/Duklja) deniliyordu.³ Roma hâkimiyetinde Karadağ'ın sahil kesimleriyle iç bölgeleri arasında farklılaşma başladı ve Yunan kolonilerinin yerini Latin kolonileri aldı. Başta Budva (Budua) ve Ülgün (Ulçin/Ulcinj/Ulqin/Dulcigno) olmak üzere yeni şehirler kuruldu.⁴ 6. yüzyıl sonlarında Slavların Balkanlara göç etmeye başlamasıyla birlikte, 7. yüzyıldan itibaren bu bölge Slavlaşmış ve Sırlar Duklja, Zahumlje (Hersek) ve Travunija adlarıyla anılan bugünkü Karadağ ve Hersek bölgelerine kadar geniş bir sahaya yayılmışlardır.⁵ 9. yüzyılın ikinci yarısında Duklja, Bizans'a (Doğu Roma) bağlı bir beylik (kneževina, archontia) idi ve Draç (Drač/Durres/Duressi/Durazzo) temasına bağlıydı. Bu sırada Hristiyan olduğu anlaşılan Knez Petar tarafından yönetiliyordu. Bölgede Hristiyanlaşma bu dönemde başlamış

¹ Sir John Gardner Wilkinson, *Dalmatia and Montenegro: with a Journey to Mostar in Herzegovina, and Remarks on the Slavonic Nations, the History of Dalmatia and Ragusa, the Uscocs, &c.*, London: John Murray, 1848, s. 476.

² Osman Karatay "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Tarih, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, s. 143.

³ Karatay "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 144.

⁴ Karatay "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 144.

⁵ Ali Gökçen Özdem, *Karadağ'ın Osmanlı Egemenliğine Karşı Mücadelesi (1830-1878)*, T.C. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2012, s. 49, 50.

görülmektedir.⁶ Petar'dan sonra Slavların burada devletleşme süreci devam etmiş olmalıdır. 10. yüzyıl sonlarında Duklja Bölgesi, Dük Vladimir Vojslav (997-1016) tarafından yönetiliyordu ve vasal olarak Bizans'a bağlıydı.⁷ Dük Vladimir, İşkodra'da hüküm sürüyordu ve 997'de Draç'ın Bulgar Çarı Samuil tarafından zaptından sonra kuzeye çekilmişti. Ancak, Çar Samuil, Duklja'yı fethetmekle kalmayıp Vladimir'i de hapsedmişti. Buna karşılık, Vladimir, Samuil'in kızıyla evlendikten sonra Duklja'ya geri dönmüş ise de Samuil'in oğlu Vladislav tarafından kandırılarak öldürülmüştü. Dük Vladimir'in toprakları Draç'tan Neretva Nehri'ne kadar uzanıyordu ve Duklja, Zahumlje ve Travunija bölgelerini kapsıyordu.⁸ Özdem'e göre ise, Duklja Devleti'nin sınırları İşkodra Gölü'nden, Adriyatik kıyılarını takiben Ragusa'ya kadar olan bölgeye uzanmaktaydı. Ayrıca, İşkodra Gölü'nün batısından Zeta Nehri'ne ve oradan da Hersek'teki Piva Nehri'ne kadar olan toprakları ihtiva ediyordu.⁹

Bizans'ın 1018'de Bulgar Çarlığı'na son vermesinden sonra Duklja, yeniden vasal olarak Bizans'a bağlandı. Vojslav Hanedanı'nın kurucusu Stefan Vojslav (1016-1043) zamanında Duklja Devleti 1042 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.¹⁰ Stefan Vojslav, Raška (Raška/Sırbistan), Hum (Hersek) ve Bosna üzerinde üstünlüğünü kabul ettirdi. Stefan'ın ölümünden sonra yerine, kardeşleriyle girdiği taht mücadelesini kazanan oğlu Mihailo (1046-1081) geçti.¹¹ Dük Mihailo döneminde Duklja Devleti'nin adı Bizans kaynaklarında Zeta olarak geçiyordu ve toprakları, Ston ve Dubrovnik ve çevresinden Draç'a kadar olan bölgeyi kapsıyordu. Kotor (Kattaro) ve Prapratna [Ülgün ile Bar (Antivari/Tivar) arasındaki bölge] ülkenin merkeziydi. 1054 yılında Papalık ve Konstantinopolis Patrikhanesi arasında yaşanan büyük kopuştan sonra Mihailo Bizans'a karşı giriştiği mücadeleyi kazandı ve 1072 yılında ülkesini krallık pozisyonuna yükseltti.¹² Bu sırada Zeta Devleti modern Bosna-Hersek, Sancak, Kosova ile birlikte Kuzey Arnavutluk ve Sırbistan'ın büyük bölümünü kapsıyordu.¹³ Papa VII. Gregorius, 1077'de Mihailo'ya gönderdiği beratta onu *Rex*

⁶ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 145; Šerbo Rastoder, "A Short Review of the History of Montenegro", *Montenegro in Transition. Problems of Identity and Statehood*, Florian Bieber (ed.), Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003, p. 107.

⁷ Özdem, a.g.t., s. 51.

⁸ Rastoder, a.g.m., s. 107, 108; Özdem, a.g.t., s. 52.

⁹ Özdem, a.g.t., s. 5, 51.

¹⁰ Özdem, a.g.t., s. 53; Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 145, 146.

¹¹ Rastoder, a.g.m., s. 108.

¹² Rastoder, a.g.m., s. 108.

¹³ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 146.

Sclavorum (Slavların Kralı) olarak tanımladı. Bu dönemde Duklja, dini açıdan Dubrovnik Piskoposluğuna, yani Papalığa bağlıydı. Mihailo'dan sonra yerine oğlu Bodin (1082-1101) geçti. Bodin zamanında Bar Piskoposluğu Başpiskoposluk seviyesine yükseltildi. Ancak, Bodin'in ölümünden sonra çıkan uzun iç karışıklıklar döneminde Raška ve Hum Bölgesi Duklja'dan (Zeta) ayrıldı.¹⁴

Bölgedeki siyasi kargaşadan ve feodal mücadelelerden yararlanan Raška (Sırbistan) hâkimi Stefan Nemanja (Stefan Nemanya) (1168-1196), 1189 yılında Zeta'yı zapt etti ve Karadağ'ın ilk bağımsız hanedanlığı olan 173 yıllık Vojislav Hanedanlığı'nı ortadan kaldırdı. Böylece, Karadağ'da 1360 yılına kadar sürecek olan Nemanjić (Nemanyić) Hanedanlığı dönemi başladı. Bu süreçte Duklja belirli bir otonomiye sahip oldu.¹⁵ Ancak, Duklja Bölgesi, Sırbistan'ın bir parçası sayılıyordu ve Sırp Hanedanına mensup bir prens tarafından yönetiliyordu.¹⁶ Stefan Nemanya'nın oğlu Sava'nın (Aziz Sava) 1219'da Prevlaka'da (Tivat yakınlarında) Ortodoks Zeta Piskoposluğu'nu kurmasıyla bölgenin dini vaziyeti değişmeye başladı. Prevlaka ve Ston'daki Ortodoks piskoposlukları daha önce Katolik mezhebinin etkin olduğu Zeta kıyı bölgelerine kadar Ortodoksluğu yayacaktı. Buna karşılık, Sırp feodal toprak sahipleri öncelik konusunda Dubrovnik Başpiskoposluğu ile uzun süren anlaşmazlık sırasında Bar Başpiskoposluğu'nu desteklemeyi sürdürmüşlerdir.¹⁷ Nemanyic Hanedanlığı'nın son varisi Stefan Duşan döneminde (1331-1355) Sırp Krallığı'nın sınırları, Makedonya, Arnavutluk, Epir ve Teselya bölgelerine kadar uzanıyordu. Ancak, Stefan Duşan'ın 1355'te ölümünden sonra Sırp Krallığı parçalandı.¹⁸ 1360'da Karadağ'ın çekirdeğini oluşturan Zeta Bölgesi, Balşiç (Balšić) Hanedanlığı (1360-1421) altında bağımsızlığını kazandı. Balşiç Hanedanlığı'nın kurucusu olan I. Curac (Đurađ/George/Yorgi) Balşiç (1372-1378), varisleri II. Balşa (Balša) (1378-1385) ve II. Curac Strašimirović (Đurađ Stracimirović, 1385-1403) ile birlikte komşuları Arnavutlar, Sırlar, Bosnalılar, Zeta hanedanlarının yanı sıra diğer bazı feodal beylerle sürekli bir savaş halindeydi. III. Balşa döneminde (1403-1421) Balşiç Hanedanı sona erdi. 1421-1496 yılları arasında ise Karadağ, Çernoyeviç (Crnojević) Hanedanı tarafından yönetildi. Stefan Çernoyeviç, 1439'da Sırp Despotluğu'nun çöküşünden sonra Yukarı Zeta Bölgesi'ni ele

¹⁴ Rastoder, a.g.m., s. 108; Özdem, a.g.t., s. 53.

¹⁵ Rastoder, a.g.m., s. 109; Özdem, a.g.t., s. 53.

¹⁶ Wilkinson, a.g.e., s. 476, 477.

¹⁷ Rastoder, a.g.m., s. 109.

¹⁸ Özdem, a.g.t., s. 54.

geçirdi. Stefan Çernoyeviç zamanında politik ve siyasi olarak Montenegro (Crna Gora/Karadağ) kavramı Zeta yerine kullanılmaya başladı.¹⁹

Karadağ (Crna Gora/Montenegro) adı Çernoyeviç Hanedanı zamanında yaygınlaşmış olsa da terimin ortaya çıkışı çok daha öncedir. Karadağ adı tarihte ilk kez, Slav Krallığı ya da Duklja Devleti içerisindeki bir bölgeyi tanımlamak için 9 Kasım 1053 tarihli Papalığa ait Latince bir mektupta *Monte Nigro* şeklinde kullanılmıştır. Slav kaynaklarında ise ilk defa, 1276 yılında Crna Gora (Kara Dağ) şeklinde ortaya çıkmıştır.²⁰ Efsaneye göre, denizden veya İşkodra Gölü'nden bakıldığında, Karadağ ormanları bir “kara tepeler” veya “kara dağlar (ormanlar)” zincirine benzediği için bu isim verilmiştir.²¹ Ancak, Crna Gora (Monte Negro/Karadağ) adının Çernoyeviç Hanedanı'ndan kaynaklandığını ileri süren görüşler de mevcuttur.²²

Karadağ'ın çekirdeğini oluşturan ve adını Zeta Nehri'nden alan Zeta Bölgesi, Zeta ve Moraça (Morača) nehirleri arasındaki bölgeden başlayarak Podgoriçe üzerinden İşkodra Gölü'ne uzanıp, buradan Adriyatik'e doğru Lovçen (Lovćen) Dağı ile Çetine (Cetinje) Bölgesi'ni içine alarak Kotor'a kadar olan yerleri kapsamaktadır.²³

¹⁹ Rastoder, a.g.m., s. 110.

²⁰ Admir Adrović, *16. Yüzyılda Karadağ'da Osmanlı Deniz Üsleri*, T. C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 1, 2; Rastoder, a.g.m., s. 107; Özdem, a.g.t., s. 5; Uğur Özcan, *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı -Karadağ Siyasi İlişkileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012, s. 1; Abidin Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1853-1913)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun, 2013, s. 12, 13.

²¹ Rastoder, a.g.m., s. 107; Wilkinson, a.g.e., s. 403.

²² Besim Darkot, “Karadağ”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt VI, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1967, s. 221; Ayrıca bkz. Vahit Cemil Urhan, *Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması (1851-1878)*, T. C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015, s. 2.

²³ Feridun M. Emecen, “Karadağ Beyi Đurađ Crnojević'in Teftiş Defteri (1497)”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, C. LVII, 2021, s. 2.

1.2. Karadağ'ın Osmanlı Hâkimiyetine Giriş Süreci

Osmanlıların Rumeli'ye geçtiği sırada Karadağ, Sırp Krallığı'nın bir parçasıydı. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi Stefan Duşan'ın 1355'te ölümünden sonra Sırp Krallığı'nın parçalanması üzerine 1360 yılında Zeta Bölgesi'nde Balşiç (Balšić) Hanedanlığı (1360-1421) egemenliğini kurmuştu. Osmanlılar ve Karadağlılar ilk defa I. Murad döneminde (1361-1389) 1385 yılında karşı karşıya geldiler. Karadağ Prensi II. Balşa, bir yandan Sırp Nemanyić tahtına göz dikerken diğer taraftan Arnavutluk topraklarında ilerlemeye çalışıyordu. II. Balşa'nın Draç üzerine yaptığı hücumlara karşı Draç hâkimi Karlo Topi'nin yardım talebini kabul eden ve bu sırada Arnavutluk ve Makedonya taraflarında ilerlemeye çalışan Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Berat yakınlarında Karadağ güçlerini mağlup etti. II. Balşa bu savaşta hayatını kaybetti.²⁴ II. Balşa'dan sonra yerine geçen II. Curac, Osmanlı vasallığını kabul etti.²⁵ Böylece, II. Curac, Kuzey Arnavutluk'ta eline geçirdiği İşkodra, Lyeş (Lješ) ve Drivast'ı (Drivasto/Drisht) elinde tutmayı başardı. Bu sırada Ülgün başkent oldu.²⁶ II. Curac, Osmanlı Devleti'ne karşı Venedik ve Sırp Krallığı ile iş birliği yaptı ve 1389 yılında Bosna Kralı Tvrtko ile birlikte Sırp Kralı Lazar'ın yanında Kosova Savaşı'na katıldı.²⁷ Osmanlı Devleti'nin Balşa Prensiği ile ikinci karşılaşması, I. Bayezid döneminde (1389-1402) oldu. I. Bayezid, 1394 yılında düzenlediği sefer ile Balşa Prensiği'ni geçici olarak hâkimiyeti altına aldı. II. Curac, bu esnada Osmanlı kuvvetlerine esir düştü ve İşkodra'yı, Drivast'ı ve Boyana Nehri'ndeki Sveti Sırc'i Osmanlı Devleti'ne terk etti.²⁸ II. Curac, Venedik'le ittifak yaparak 1395'te bu şehirleri geri aldı. Ancak, Zeta Bölgesi'ndeki çatışmalardan dolayı bu kez de buraları Venedik'e teslim etmek zorunda kaldı.²⁹ 1402 yılında bir Osmanlı akıncı birliği ve Osmanlı vasalı Sırp Hanedanından Curac Branković (Curac Vuković/ Vilkoğlu Branković) güçleri Kosova'da Gračanica'da Karadağ Kralı II. Curac ile Sırp Knezi Stefan Lazareviç (Lazarević) (1389-1402 knez- 1402-1427 despot) ordusuna yenildi. II. Curac'ın savaşta aldığı yaralar yüzünden ölümü üzerine, yerine 17 yaşındaki oğlu III. Balşa (1403-1421) geçti. Genç ve tecrübesiz olduğu için yönetim onun

²⁴ Osman Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 148; Vahit Cemil Urhan, "Karadağ'da Osmanlı Hâkimiyetinin Zayıflaması (17. ve 18. Yüzyıllar)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2015, s. 115; Urhan, a.g.t., s. 5.

²⁵ Urhan, a.g.m., s. 115; Aynı yazar, a.g.t., s. 6.

²⁶ Rastoder, a.g.m., s. 110.

²⁷ Osman Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 148, 149.

²⁸ Urhan, a.g.m., s. 115; Aynı yazar, a.g.t., s. 6.

²⁹ Rastoder, a.g.m., s. 110.

zamanında Lazareviç'in kızkardeşi olan annesi Yelena (Jelena) tarafından yürütüldü. III. Balşa, annesinin etkisiyle Ortodoksluğu kabul etti ve bunu resmî din olarak benimsedi.³⁰ III. Balşa, 1405 yılında İşkodra'yı Venediklilerden almak için savaşa girişti ise de Ülgün, Bar ve Budva'yı da kaybetti. III. Balşa, 1412'de Ülgün ve Bar şehrini yeniden ele geçirdi. Ardından, 1419'da İşkodra'yı geri almak için Venediklilerle yeni bir savaşa girişti. Ancak, Venediklilere karşı başarı sağlayamaması üzerine Belgrad'a yardım almaya gitti ve 1421'de ölümünden kısa bir süre önce ülkesinin idaresini dayısı Stefan Lazareviç'e bıraktı.³¹ Böylece, Karadağ'da Balşiç Hanedanlığı sona erdi ve ikinci Sırp hâkimiyeti dönemi başladı. III. Balşa'nın ölümünden sonra Venedik, Drivast, Ülgün ve Bar şehirlerini zapt etti.³² Lazareviç, buraları geri aldığı gibi 1423'te Budva'yı da ele geçirdi.³³ Bir yanda Osmanlı akınları, bir yanda Karadağ'daki derebeyleri ile uğraşan Lazareviç'in 1427'de ölümünden sonra yerine geçen Curac Brankoviç (1427-1456), Karadağ'ın yönetiminde aciz kaldı. Bu dönemde Sırbistan Osmanlı baskısı ile meşgulken Karadağ derebeyleri 1421-1446 yılları arasında Venedik ve Osmanlı arasında çıkarlarını koruma mücadelesi veriyorlardı. Jabyak (Žabljak/Jablyak/Zabyak) Bölgesi hâkimi Stefan Çernoyeviç (Stefan Crnojević) 1421'den itibaren Karadağ derebeyleri arasında ön plana çıktı.³⁴ Stefan Çernoyeviç, 1427'de Karadağ Prensligi'ni kurdu, Jabyak'ı başkent yaptı ve Yukarı Zeta'daki dağlara yerleşti.³⁵ Ancak, kısa bir süre sonra Venedikliler, Bar ve Budva'yı alarak Stefan Çernoyeviç'i kendilerine bağladılar. Osmanlı Devleti, 1439'da Sırp Despotluğu'na geçici olarak son verdikten sonra Zeta Bölgesi'nde Bratosav'ı görevlendirdi. Bratosav, Osmanlı Devleti adına 1441 yılına kadar Zeta'da kaldı.³⁶ Venedikliler ve Bosna Krallığı'na bağlı Hersek hâkimi Stefan Vukşiç Koşaca (Stefan Vukšić Kosača) Karadağ'ın bazı kısımlarını bu sırada ele geçirdi.³⁷ Stefan Vukşiç, 1441 yılında Podgoriçe (Podgorica) ve Yukarı Zeta Bölgesi'ni zapt etti.³⁸ Ardından, Venedik elindeki kıyı şehirlerini de ele geçirmeye çalıştı ise de başaramadı. Buna karşın Kotor Körfezi'nin güneyi hariç Karadağ topraklarını Bosna'ya kattı. Ayrıca, Stefan Çernoyeviç'in oğlunu da rehin aldı. 1442'de Stefan Vukşiç'in Bar şehrini zapt etmesi üzerine Budva Venedik'e teslim oldu. Bu şartlarda Venedikliler Jabyak Bölgesi'nin hâkimi

³⁰ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 149; Özdem, a.g.t., s. 56.

³¹ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 150.

³² Rastoder, a.g.m., s. 110.

³³ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 150.

³⁴ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 150.

³⁵ Urhan, a.g.m., 115; Aynı yazar, a.g.t., s. 7.

³⁶ Urhan, a.g.t., s. 7.

³⁷ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 150.

³⁸ Urhan, a.g.t., s. 7.

olan Çernoyeviç Ailesi'nden Goyçin Çernoyeviç'i (Gojčin Crnojević) Zeta Beyi olarak atamışlardır. 1443'te Stefan Vukşiç'e karşı Karadağ'a yardım eden İşkodra Knezi Bar'ı geri aldı. Kral II. Tvrtko'nun 1443'te ölümünden sonra Stefan Vukşiç Koşaca Bosna'ya döndü ve taht mücadelesine girişti. Osmanlı ve Macaristan'ın anlaşması üzerine ertesi yıl Sırp Despotluğu'nun yeniden kurulması Karadağ'ı rahatlatmıştı.³⁹ Çernoyeviç Hanedanı, Osmanlı Devleti'ne karşı Venedik dışında Karadağ beyleri, Arnavut senyörleri ve İskender Bey Kastrioti ile de ittifak yaptı.⁴⁰ Venedik, 1451 yılında Stefan Çernoyeviç'i Zeta Beyi (1451-1465) olarak atadı.⁴¹ Onun döneminde Zeta kavramının yerine yeni bir bölgesel ve siyasi kavram olan Karadağ (Crna Gora/Montenegro) kullanılmaya başlandı.⁴²

Şekil 1. 15. Yüzyıl ortalarında Aşağı ve Yukarı Zeta Bölgesi haritası⁴³

³⁹ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 150.

⁴⁰ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Çev. Nilüfer Epeçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019, s. 577; Urhan, a.g.t., s. 7.

⁴¹ Francis Seymour Stevenson, *A History of Montenegro*, London: Jarrold & Sons, Warwick Lane, E.C., 1912, p. 86; Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 151.

⁴² Rastoder, a.g.m., s. 110.

⁴³ https://en.wikipedia.org/wiki/File:Upper_and_Lower_Zeta_in_15th_c_engl.svg, Erişim tarihi: 01.02.2021.

Osmanlı birlikleri 1456 yılında Medun Kalesi'ni ele geçirdi. Böylece, Karadağ'da bir üs temin edildi. Bu durum, Zeta üzerine yapılacak akınları kolaylaştırdı. Sırbistan (1459) ve Bosna'nın (1463) tamamen fethedilmesinden sonra Osmanlı birlikleri 1465'te Nikşiç'i (Nikšić, Nikšik) aldı.⁴⁴ Bu sırada Stefan Çernoyeviç öldü ve yerine oğlu İvan Çernoyeviç (1465-1490) geçti. İvan Çernoyeviç, tam bağımsızlık kazanma yolunda Venedik'e karşı sonuçsuz bir mücadeleye girişti ve ardından Venedik'e vasal olarak bağlandı.⁴⁵ İvan Çernoyeviç 1471'de Osmanlı vasallığını ve 700 duka vergi ödemeyi kabul etti. Dolayısıyla, onun döneminde Karadağ iki taraflı vasal bir devlet oldu.⁴⁶

Şekil 2. İvan Çernoyeviç döneminde (1465-1490) Zeta Bölgesi haritası⁴⁷

⁴⁴ Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 151; Urhan, a.g.t., s. 8.

⁴⁵ Rastoder, a.g.m., s. 110; Abidin Temizer- Marijan Premović, "Montenegro under Ottoman Rule (1497-1697)", *Hiperboreea*, Vol. 8, No. 1, 2021, p. 2.

⁴⁶ Rastoder, a.g.m., s. 110; Urhan, a.g.t., s. 8; Temizer-Premović, a.g.m., s. 2.

⁴⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Zeta_under_the_Crnojevići, Erişim tarihi: 01.02.2021.

Machiel Kiel'e göre Podgoriçe, Fatih Sultan Mehmed döneminde (1451-1481) H. 861'de (1457) Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁴⁸ Adnan Pepiç'e göre ise II. Mehmed'in Hersek'i (1466) fethinden sonra, Osmanlı birlikleri Podgoriçe önlerinde görülmüştür.⁴⁹ Temizer ve Premović, 1473'te Osmanlıların Moraça (Morača) ve Karadağ'ın batısını işgal ettiğini belirtmişlerdir.⁵⁰ Nitekim, H. 879-883 (1474-1478) yılları arasında Fatih Sultan Mehmed, Ribniça (Ribnica) ve Moraça nehirlerinin birleştiği, dik ve sarp kayalıklar tarafından korunmuş olan bölgeye bir kale ve cami inşa ettirmiştir.⁵¹ İvan Çernoyeviç, Osmanlı saldırılarından korunmak için 1475'te Obod'da (Riječki grad) bir kale inşa etmeye başlamış ve burayı kendisine merkez yapmıştır.⁵²

Osmanlı Devleti, 1474'te Podgoriçe Kalesi'ni tamir ettikten sonra İşkodra'ya saldırdı. Venedikliler ile birlikte onlara yardıma gelen Karadağlılar ile de savaştı.⁵³ Osmanlı birlikleri 1476'da Belopavlik (Bjelopavlići/ Bjelo Pavloviç) taraflarını, 1477 yılında Aşağı ve Yukarı Moraça ile Rofça'yı (Rovci) fethetti.⁵⁴ Diğer taraftan, Osmanlı Devleti 1464 yılından itibaren Güney Arnavutluk'u fethetmiş ise de İskender Bey Kastrioti'nin direnişi sayesinde Kuzey Arnavutluk'ta zorlanmış ve Kruya (Akçahisar) ve İşkodra'yı ele geçirememişti. İskender Bey'in 1468'de ölümünden sonra İşkodra, Venedik hâkimiyetine girmişti. Fatih Sultan Mehmed, 1478'de üçüncü kez Arnavutluk seferine çıktı. II. Mehmed, Kruya'nın 1478 Haziran'ında teslim olmasından sonra İşkodra muhasarasına bizzat katıldı, ancak kış mevsimi yüzünden İstanbul'a döndü. İşkodra altı aylık bir kuşatmadan sonra 1479 yılında fethedildi.⁵⁵ İşkodra'nın düşmesinden sonra Osmanlı kuvvetleri Karadağ üzerine hücumla geçti. Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın aktardığına göre İskenderiye'nin (İşkodra) fethinin ardından Osmanlı kuvvetleri Çernaoğlu (İvan Çernoyeviç) üzerine yürüdüler. Osmanlı birliklerinin Hot Dağı'na vardığı sırada korkuya kapılan Çernaoğlu İskenderiye'nin düştüğünü ve üzerine asker gönderildiğini duyunca bulunduğu Jabyak Kalesi'ni ateşe verip kaçmıştır. Bunun üzerine adamları canlarının başışlanması şartıyla

⁴⁸ Machiel Kiel, a.g.m., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, s. 306.

⁴⁹ Adnan Pepiç, "Podgorica'nın Kısa Bir Tarihçesi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 18, Ekim 2005, s. 279. Urhan, a.g.t., s. 8.

⁵⁰ Temizer- Premović, a.g.m., s. 2.

⁵¹ Kiel, a.g.m., s. 306.

⁵² Temizer- Premović, a.g.m., s. 2, 3.

⁵³ Urhan, a.g.t., s. 8, 9.

⁵⁴ Pepiç, a.g.m., s. 280; Urhan, a.g.t., s. 9; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 41.

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, II. Cilt. İstanbul'un Fethinden Kanunî Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 71-73.

teslim olmuşlardı. Mehmed Paşa, kale fazla yanmadığı için kolayca tamir edilip bir dizdar ve elli nefer hisar eri yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶ Mehmed Suphi Bey'e göre ise İşkodra'nın ardından Osmanlı kuvvetleri, Venedik ile ittifak halindeki İvan Çernoyeviç'in bulunduğu İşkodra Gölü'nün kuzeyindeki Jabyak Kalesi'ni tahrip ederek, Karadağ'ın meskûn mahallerini işgale uğratmıştır. Bunun üzerine İvan Çernoyeviç Venedik'e kaçmak zorunda kalmıştır.⁵⁷ Bu sırada Venedik ile Osmanlı Devleti arasında yapılan ve iki devlet arasında on altı yıldır devam eden savaşı bitiren anlaşma ile Ülgün, Bar ve Budva, Venedik'e bırakılmıştır. İşkodra ile Jabyak'ın yanı sıra İvan Çernoyeviç'e ait Zeta Bölgesi'nin ise Osmanlı egemenliğinde olduğu kabul edilmiştir.⁵⁸ Böylece, Karadağ 1479'da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.⁵⁹

⁵⁶ Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), No. 748/19, H. 884, (25 Mart 1479-12 Mart 1480). Bu belge, tespitlerimize göre Karadağ'ın fetih sürecine dair en eski tarihli Osmanlı arşiv belgesidir. Bu belgede olduğu gibi İşkodra şehri erken Osmanlı kaynaklarında İskenderiye şeklinde adlandırılmıştır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ise İskenderiye yerine İşkodra kullanımı yaygınlaşmıştır.

⁵⁷ Mehmed Subhi, *Karadağ ve Ordusu: Karadağ'ın Ahvâl-i Târihiyye ve Coğrafiyyesiyle Kuvve-i Askeriyyesinden Bâhisdir*, Tab'-ı Evvel, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, Tüccârzâde İbrâhim Hilmî, Kostantiniyye 1317, s. 11; Darkot, a.g.m., s. 224; Özcan, *II. Abdülhamid Dönemi*, s. 3, 4.

⁵⁸ Özdem, a.g.t., s. 58.

⁵⁹ Bu konuda ayrıca bkz. Pepiç, a.g.m., s. 280; Urhan, a.g.t., s. 9; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 41.

Şekil 3. Zeta ve çevresinde Osmanlı fetihleri (1455-1479) haritası⁶⁰

⁶⁰ https://it.wikipedia.org/wiki/File:Prodor_turaka_u_crnu_goru_XV_c_BC_b.png, Erişim tarihi: 01.02.2021.

İvan Çernoyeviç, topraklarını yeniden ele geçirmek amacıyla Venedik'ten yardım istedi. Ancak, Venedik'in Osmanlı Devleti ile olan anlaşmaya zarar vermek istememesi sebebiyle hayal kırıklığına uğradı.⁶¹ Fatih Sultan Mehmed'in 1481 yılında ölümü ona bir fırsat yarattı. İvan Çernoyeviç, tekrar Karadağ'a döndü ve Venedik'ten aldığı güçle Osmanlı Devleti ile mücadeleye girişti. İşkodra ile Riyeka (Reka/Rijeka) arasındaki Obod'u merkez edinen İvan Çernoyeviç, 1482 yılında, II. Bayezid'e müracaat ederek 1471 yılındaki gibi vergi karşılığında Zeta topraklarında hüküm sürmesine izin verilmesini istedi. II. Bayezid, Arnavutluk'taki isyanlarla mücadele ettiğinden dolayı daha fazla sorunla karşılaşmamak için İvan Çernoyeviç'i yıllık bir vergi (haraç) karşılığında iç işlerinde serbest bıraktı ve Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde olacak şekilde Zeta'da ikamet etmesine müsaade verdi. Buna karşılık, vasallık anlaşmasına sadık kalmasını sağlamak üzere İvan Çernoyeviç, en küçük oğlu Stanişa'yı (Staniša) rehin olarak İstanbul'a göndermek zorunda kaldı. Staniša ise daha sonra İstanbul'da Müslüman olarak İskender adını aldı.⁶² Emecen'e göre İvan, Fatih Sultan Mehmed'e olduğu gibi II. Bayezid'e de 700 duka haraç ödemeyi kabul etmiş ve Stanişa'yı 1485'te İstanbul'a yollamıştır.⁶³ Vasal prens ve kralların ordularıyla sefere katılmaları ve haraç ödemeleri dışında bağlılık teminatı olmak üzere çocuklarını Osmanlı sarayına rehin olarak göndermelerinin istenmesi tipik bir Osmanlı uygulaması idi.⁶⁴ Böylece, İvan Çernoyeviç vasal statüde Karadağ hâkimi olmaya devam etti. Onun küçük prensliği Kotor Körfezi'nin kuzeyindeki dağlık bölge ile İşkodra Gölü ve Zeta Nehri arasındaki bölgeyi, Grahova (Grahovo)-Çetine Bölgesi'ni kapsıyordu. Burası ileride *Eski Karadağ* olarak

⁶¹ Özdem, a.g.t., s. 58.

⁶² Zdenko Zlatar, *The Poetics of Slavdom: The Mythopoeic Foundations of Yugoslavia*, Vol. 2, Peter Lang., 2007, p. 460; Özdem, a.g.t., s. 58; Urhan, a.g.t., s. 9, 10. Karatay, Staniša'nın babası İvan'ın 1490'da ölmeden önce tahtını Curac'a bırakmasına duyduğu kızgınlık sonucunda İstanbul'a giderek Müslüman olduğunu belirtmiştir (Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 152). Ancak bunun vasallık anlaşması sonucunda olduğu aşıkardır.

⁶³ Feridun M. Emecen, "Zeta Beyleri: Crnojević Ailesi Hakkında Yeni Osmanlı Belgeleri", *Osmanlı İdaresinde Balkanlar I*, Editörler: Alaattin Aköz, Slobodan İlić, Doğan Yörük, Danko Leovac, Konya: Selçuk Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2020, s. 205; Aynı yazar, "Karadağ Beyi", s. 3.

⁶⁴ Halil İnalçık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler Oktay Özel - Mehmet Öz, 2. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 2005, s. 444, 445, 456; Aynı yazar, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 109; Aynı yazar, *Devlet-i 'Aliyye. Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2009, s. 63, 64, 89, 207; Ronald C. Jennings, "Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler", *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler Oktay Özel - Mehmet Öz, 2. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 2005, s. 434; Haldun Eroğlu, "Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 41, Bahar 2017, s. 96.

adlandırılacaktı.⁶⁵ Temizer ve Premović'e göre İvan Çernoyeviç'in sahip olduğu sınırlar İškodra Gölü'ndeki Vranina (Vranjina) Adası'ndan Moraça Nehri'nin Zeta ile birleştiği yere kadar uzanıyor; Budoš'tan Crkvice'ye gidiyor ve Lovçen'den Pobori'ye doğru iniyordu.⁶⁶

İvan Çernoyeviç, babasından kalan “*Büyük Dük*” unvanı dışında Balşa Hanedanı'nın kullandığı “*Lord*” (Dominus) unvanını da kullanmaya devam etti. Ayrıca, hâkimiyet sembolü olarak “*Zeta Lordu İvan Çernoyeviç*” yazılı bir mühür kullanmaya başladı.⁶⁷ İvan Çernoyeviç başkent ve metropolitlik merkezini Jabyak'tan önce Obod'a, ardından Lovçen Dağı'nda erişilmesi güç Dolaç'a (Çetine/Cetinje) taşıdı.⁶⁸ İvan Çernoyeviç, 1482 yılında Çetine'de bir saray yaptırdı. 1484-1489 yıllarında ise bir manastır inşa ettirdi. Karadağ'da Ortodoksluğu yaymaya yönelik olarak kilise ve manastırlar yaptıran İvan Çernoyeviç, Çetine'de bir metropolitlik kurdu. İvan Çernoyeviç'in Çetine'de yaptırdığı manastıra Doğu Zeta Grek Piskoposu yerleşti.⁶⁹ Bu sırada otorite tanımayan güçlü kabileler (Njeguşi, Biyeliçe, Ozrinçi, Çekliçi vb) merkezî idareye pek boyun eğmiyor, her biri kendi bölgelerinde ayrı siyasî varlıklar teşkil ediyorlardı. Bunların kayd-ı hayat şartı ile seçilmiş reisleri, mahkemeleri bulunuyor; kabileler ve aileler arasında muharebeler ve kan davaları hüküm sürüyordu.⁷⁰

İvan Çernoyeviç, Osmanlı kuvvetlerinin 1487 yılında Obod'a yönelik hücumlarını püskürttü. 1490 yılında Venedikliler ile Karadağlılar arasında çıkan savaş ise Osmanlı arabuluculuğu ile sona erdi.⁷¹ İvan Çernoyeviç, 1490 Temmuz'unda öldü. Ölmeden önce tahtını büyük oğlu Curac'a (Đurađ Crnojević) bırakmıştı. Bu durum Osmanlı yönetimi tarafından da tasdik edildi. Buna rağmen, İvan'ın oğulları Stefan ile Curac arasında taht

⁶⁵ Zlatar, a.g.e., s. 460; Zafer Gölen, “XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı”, *Yeni Türkiye*, S. 70, 2015, s. 5280.

⁶⁶ Temizer- Premović, a.g.m., s. 3.

⁶⁷ Akkan Suver, *Karadağ: Prenslık'ten Krallığa, Krallık'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'dan Türkiye'ye*, Podgorica: Almanah Yayınevi, 2013, s. 44-45; Urhan, a.g.t., s. 10.

⁶⁸ Zlatar, a.g.e., s. 460; Rastoder, a.g.m., s. 110; Özdem, a.g.t., s. 59.

⁶⁹ Darkot, a.g.m., s. 224; Karatay, “Ortaçağ'da Karadağ Tarihi”, s. 152; Suver, a.g.e., s. 44; Urhan, a.g.t., s. 9, 10; Uğur Altuğ, “Karadağ, XVI. Yüzyılda Balkanlarda Tipik Bir Osmanlı Sancağı (Karadağ'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi)”, *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 6-8 Ekim 2016, Çanakkale, Bildiriler*, Cilt I, Ed. Aşkın Koyuncu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 128; Ayrıca bkz. Srdja Pavlović, *Balkan Anschluss: The Annexation of Montenegro and the Creation of the Common South Slavic State*, West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2008, p. 31.

⁷⁰ Darkot, a.g.m., s. 224; Altuğ, a.g.m., s. 128.

⁷¹ Karatay, “Ortaçağ'da Karadağ Tarihi”, s. 152; Urhan, a.g.t., s. 10.

mücadelesi çıktı. Ancak, Curac pozisyonunu korumayı başardı.⁷² Böylece, Osmanlı Devleti'nin Karadağ'da kurduğu vasal düzen İvan'ın ölümünden sonra da devam etti. Nitekim, Curac, Venediklilerle yaşadığı anlaşmazlıklarda Osmanlı himâyesinde olduğundan dolayı pek fazla sorun yaşamamıştır.⁷³ Curac, bu sırada Miloçer (Miločer) ve Sveti Stefan arasında denize inen küçük bir yola sahip idi.⁷⁴

Curac Çernoyeviç, iyi bir savaşçı olması dışında kültür alanına da önem veren bir liderdi. 1493 yılında Venedik'ten Karadağ'a matbaa getirerek Balkan Slavları arasında ilk defa Kiril harfleriyle kitap basımını sağlamıştır. Ayrıca, Karadağ'ın Duşan kuralları diye bilinen ilk anayasasını da burada bastırmıştır.⁷⁵ Ancak, Curac'ın Türk karşıtı bir politika izlemesi kendi sonunu hazırlamıştır. Curac, Katolik ülkeleri Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmaya ikna etmek için sürekli girişimlerde bulunuyordu. 1495'te Napoli Krallığı'nı ele geçiren Fransız Kralı VII. Charles'tan Osmanlı Devleti'ne karşı yardım istedi ve Arnavutların da desteği ile bir ayaklanma planladı. Curac'ın niyetinin anlaşılması üzerine Osmanlı hükümeti, vasallık anlaşmasına son vererek ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmesini veya üç gün içinde Karadağ'ı terk etmesini istedi. Bunun üzerine Curac, ailesi ile beraber 1496 yılında Venedik'e sığındı. Onun ayrılışı ile Karadağ, nihai olarak Osmanlı egemenliğine girdi.⁷⁶ Curac'ı İstanbul'a şikâyet eden kişi, yerinde gözü olan kardeşi Stefan'dan başkası değildi. Stefan, Curac'ın 1 Kasım 1496'da Karadağ'ı terk etmesi kararını da bizzat tebliğ etmişti.⁷⁷ Johann Wilhelm Zinkeisen, Firuz Bey'in (İskenderiye/İşkodra Sancak Beyi) 1496'da Karadağ'ı nihai olarak Osmanlı topraklarına kattığını belirtmiştir.⁷⁸ İsmail Hami Danişmend ise İşkodra Sancak Beyi Firuz Bey'in 1497'de Kotor'a (Kattaro) giderek oradaki Venedik kumandanına Czernoviz'in (Çernoyeviç) ülkesini Padişah'ın emriyle muhafaza için geldiğini tebliğ ettiğini ve Karadağ Prensiği'ni Venediklilere karşı himâye altına aldığını kaydetmiştir.⁷⁹ Curac Çernoyeviç'in Venedik'e sığınmasından sonra

⁷² Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 152; Özdem, a.g.t., s. 59.

⁷³ Emecen, "Zeta Beyleri", s. 205; aynı yazar, "Karadağ Beyi", s. 3.

⁷⁴ Temizer- Premović, a.g.m., s. 3.

⁷⁵ Özdem, a.g.t., s. 59. Krş. Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 152; Urhan, a.g.t., s. 10.

⁷⁶ Rastoder, a.g.m., s. 111; Karatay, "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", s. 152; Zlatar, a.g.e., s. 460; Özdem, a.g.t., s. 59.

⁷⁷ Emecen, "Zeta Beyleri", s. 205; aynı yazar, "Karadağ Beyi", s. 4.

⁷⁸ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, Çev. Nilüfer Epçeli, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019, s. 376, 377.

⁷⁹ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, s. 401.

kendisinin ve adamlarının geride bıraktıkları mal ve mülklere el konularak tahriri yapılmış ve ardından has, tımar veya mukataa olarak işletilmeye başlanmıştır.⁸⁰

1497 tarihli İskenderiye (İşkodra) Sancağı Tahrir Defteri Karadağ'ın doğrudan Osmanlı idaresine alındığının bir göstergesidir. Buna göre aşağıda görüleceği üzere II. Bayezid'in emri doğrultusunda "Çern ili" (Çernoyeviç ili) İskenderiye Sancağı'na bağlanarak tahriri yapılmıştır. Nitekim, Osmanlı Devleti bir müddet daha Çernoyeviç Hanedanı'nın Karadağ'ı yönetmesine müsaade etmiş ve Curac'tan sonra yerine kardeşi II. Stefan (1496-1499) geçmiştir.

Zeta Bölgesi hâkimi Stefan Çernoyeviç, Venedik ile temasından kuşkulandırılmasından dolayı Firuz Bey tarafından 1499'da İşkodra'ya davet edilerek azledildi ve Karadağ'ın hususi statüsü kaldırıldı.⁸¹ Venedik yönetimi savaş halinde olduğu Osmanlı Devleti'ne karşı Curac'ı bir koz olarak kullanmayı planlıyordu. Curac'ın 1499'da Kotor'a geçip bir ayaklanma çıkarması beklenirken, Curac, beyliğini geri alabilmek için Firuz Bey ile irtibat kurup Osmanlı Devleti ile uzlaşma zemini arıyordu. Vekili Radič Mudreša'nın 1499 yılı Ekim ayında Kotor'da hapsedilmesi üzerine Curac, Firuz Bey'e haber gönderip Osmanlı Devleti'ne sığındı. Karadağ'a geri dönmeyi ve beyliğini elde etmeyi uman Curac 17 Mart 1500'de İstanbul'a vardı ve Sultan II. Bayezid ile görüştü. Ancak, Sultan onu Karadağ'a göndermek yerine tımar tahsis ederek Menteşe Sancağı'na gönderdi.⁸² Emecen'e göre II. Bayezid, Curac'a 25.000 akçe zeamet geliri olan Bozburun Yarımadası'ndaki Taşlıca mevkiini kapsayan Tarahya ile Muğla yakınındaki Yerkesiği Bölgesi'ni zeamet olarak vermişti.⁸³ Ancak, Firuz Bey'in Venediklilerin Curac'ın Bodrum ve Marmaris arasındaki sahil kesiminde olduğunu haber aldığı ve onu kaçırmak için Osmanlı Devleti'ne karşı kullanabileceğini bildirmesi üzerine Curac, 1501 yılında Amasya taraflarına gönderildi.⁸⁴ Stefan Çernoyeviç'in azledilmesinden sonra yerine kimin geçtiği şüphelidir. Urhan'a göre Stefan'ın yerine II. İvan atanmış ve 1516 yılına kadar Karadağ'ın başında kalmıştır.⁸⁵

⁸⁰ Geniş bilgi için bkz. Emecen, "Karadağ Beyi", ss. 6-26.

⁸¹ Urhan, a.g.t., s. 11.

⁸² Emecen, "Zeta Beyleri", s. 207, 208; aynı yazar, "Karadağ Beyi", s. 4.

⁸³ Emecen, "Karadağ Beyi", s. 5.

⁸⁴ Emecen, "Zeta Beyleri", s. 208; aynı yazar, "Karadağ Beyi", s. 5.

⁸⁵ Urhan, a.g.m., s. 117, 118; Aynı yazar, a.g.m., s. 11.

Diğer taraftan, 1485 yılında İstanbul'a rehin olarak gönderilmiş olan İvan Çernoyeviç'in oğlu Stanişa, bu sırada halen İstanbul'da sarayda tutuluyordu. Nitekim, 1505 ve 1511 yılına ait iki kayıтта adının İskender b. Çirne ve İskender Çirne/Çirna kaydedildiği ve çeşitli vesilelerle kendisine caize ve inam verildiği görülmektedir. İskender Bey'in 1513 yılında Karadağ sancak beyi atanana kadar İstanbul'da kaldığı anlaşılmaktadır.⁸⁶

Karadağ'ın Osmanlı hâkimiyetine girdiği dönemde sahil kesiminde yer alan şehirlerin durumuna yakından bakılacak olursa, Dalmaçya kıyılarında Osmanlı Devleti ile Venedik arasında daimî bir egemenlik ve nüfuz mücadelesi yaşandığı görülmektedir. Dalmaçya kıyılarında Latin Katolik etkisi egemendi. Nova'dan İşkodra'ya kadar olan bu bölge Venedik kaynaklarında “Venedik Arnavutluk'u” olarak tanımlanıyordu.⁸⁷ 1382 yılında Bosna Kralı I. Stefan Tvrtko Kotromaniç tarafından kurulan Hersek Novi (Herceg Novi/Kastelnova/ Castelnovo/Castelnuovo) şehri ile Kotor Körfezi'ndeki (Boka Kotorska) Risan (Risano) ve Perast 1482 yılında Osmanlılar tarafından fethedildi. Osmanlı Devleti ile Venedik arasında 1499-1502 yıllarındaki savaşlardan sonra 14 Aralık 1502'de yapılan antlaşma ile Venedik Cumhuriyeti İnebahtı, Modon, Koron ve Draç'ta Osmanlı hâkimiyetini tanıdı. Buna karşılık, Bar ve Ülgün şehirleri Venedik'te kaldı. Venedik, 1504 yılında Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu kabul etti.⁸⁸ Preveze Deniz Savaşı arifesinde Haçlı donanmasının saldırıları neticesinde Hersek Novi ve Risan şehri 1538'de İspanyollar tarafından zapt edildi ise de zaferin ardından 1539'da Osmanlı Devleti buraları geri aldı. Osmanlı kaynaklarında Nova veya Bakiyye-i Nova adıyla ile de anılan Hersek Novi, 1687 yılına kadar Osmanlı egemenliğinde kaldı. Ertesi yıl Risan da Venediklilerin eline geçti. Böylece, Osmanlı Devleti, 1683 yılında başlayan Osmanlı-Kutsal İttifak Harpleri esnasında bu iki şehri kaybetti. Karadağ'ın sahil kesimindeki Budva şehri dışında Kotor Körfezi'ndeki Kotor (Cattaro), Prçany (Prçanj), Tivat gibi şehirler ise 1420 yılından 1797 yılına kadar Venedik kontrolünde kaldı. Kotor şehri kısa aralıklarla Osmanlı Devleti eline geçti ise de, egemenlik Venedik'in oldu. Diğer taraftan, Karadağ'ın sahil kesiminde yer alan ve sırasıyla 1405 ve 1443 yılında Venedik hâkimiyetine girmiş olan Ülgün (Dulcigno, Ulcinj, Ulqin) ve

⁸⁶ Emecen, “Zeta Beyleri”, s. 208.

⁸⁷ Adrović, a.g.t., s. 8.

⁸⁸ Özcan, *II. Abdülhamid Dönemi*, s. 4; Urhan, a.g.t., s. 11.

Bar (Antivari) şehirleri ise Kıbrıs'ın fethi esnasında başlayan Osmanlı-Venedik harpleri sonucunda 1571 yılında Osmanlı hâkimiyetine girdi.⁸⁹

1.3. Karadağ'da Osmanlı İdari-Mali Hâkimiyetinin Kurulma Süreci

Osmanlı Devleti, 16. yüzyıl ortalarına kadar Balkan fetihlerini büyük ölçüde tamamlamış ve miri arazi rejimi ile tımar sistemini yaygın olarak uygulamayı başarmıştı.⁹⁰ Ancak, bazı sancaklarda mahalli yönetim ve vergi tatbikatında farklılıklar mevcuttu. Osmanlı Devleti, Batı Balkanlarda Arnavutluk, Karadağ, Epir ve Mora'da erişimi ve kontrolü güç bazı dağlık bölgelerde ve Ege Adaları'nda geleneksel yapıları bozmadı ve yarı-otonom bir idari-mali sistem uyguladı. Serhat bölgeleri ve uçlarda da farklı yönetim tarzları benimsedi. Karadağ gibi ataerkil kabilelerin güçlü olduğu yerlerde maktu vergilendirmeyi tercih etti.⁹¹ Dağlık bölgelerde yaşayan Karadağlıların büyük bölümü, benzer şartlarda yaşayan Arnavutlar ve Yunanlılarla yakın bir hayat yaşıyorlardı. Başlıca geçim kaynakları, büyük ve küçük baş hayvan yetiştiriciliği, avcılık ve haydutluktu. Temel toplumsal ve siyasi birim klanlardan oluşan kabilelerdi. Aile bağları ve komşularla yapılan daimî mücadeleler kabile üyelerini birleştiriyordu. Otlaklar ve ormanlar kabileler tarafından ortak olarak kontrol edilmekteydi. Barbara Jelavich'e göre bitişindeki Arnavutluk'un yüksek dağlık kesimleriyle birlikte, Karadağ muhtemelen, Avrupa'nın değilse de Balkanların en ilkel bölgesiydi.⁹²

Osmanlı Devleti, Zeta Bölgesi, Jabyak ve Podgoriçe'yi Çernoyeviç Hanedanı'ndan modern Karadağ'ın batı kesimlerini Bosna Krallığı'ndan, kuzey taraflarını Sırp'lardan, Adriyatik kıyısındaki Ülgün ve Bar şehirlerini ise Venediklilerden almıştı. Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne eklenme süreci uzun bir zamana yayılmıştır. Dağlık bölgelerle

⁸⁹ Dalmaçya sahilinde 16. yüzyılda Osmanlı-Venedik mücadelesi hakkında bkz. Adroviç, a.g.t.

⁹⁰ Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda kurduğu idari-mali sistemin genel özellikleri hakkında geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul: Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993, ss. 9-32; Aynı yazar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt 1, 1300-1600*, (Çev. Halil Berktaş), İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000; Aynı yazar, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", s. 443-472.

⁹¹ Rossitsa Gradeva, *Rumeli under the Ottomans, 15th-18th Centuries*, İstanbul: The Isis Press, 2004, p. 12, 13.

⁹² Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi, 1, 18. ve 19. Yüzyıllar*, Tercüme İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, 3. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s. 93.

meskûn mahaller arasında idare ve vergilendirmede farklılıklar söz konusuydu. Literatürde, Osmanlı Devleti'nin, Karadağ'ı hâkimiyeti altına almasına rağmen bölgenin dağlık yapısından dolayı burada sağlıklı bir idari-mali sistem kuramadığı ve tımar sisteminin uygulanmasında güçlük çektiği belirtilmiştir⁹³. Ancak, bu iddiaya ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Karatay'ın da vurguladığı gibi Karadağ'ın kontrolü güç, tarımsal üretimi az ve geliri düşük olduğu için Osmanlı Devleti'nin tımar sistemi ve vergi konusunda zorlayıcı davranmadığını söylemek daha gerçekçidir.⁹⁴ Ancak, bu durum sadece Eski Karadağ (Zeta) Bölgesi için geçerlidir. Modern Karadağ sınırlarında kalan Podgoriçe, Jabyak, İşbozi, Grbalj, Grahova, Onogošte-Nikşik, Gusine (Gusinje) ve Plav vs. yerlerde erken dönemden itibaren has, zeamet ve tımar sistemi tatbik edilmiştir. Tahrir defterleri incelendiğinde bu durum net olarak görülmektedir.

1485 yılında Novi (Hersek Novi) ve Podgoriçe'de bir kadılık mevcuttu.⁹⁵ H. 890 (1485) tarihli İskenderiye Mufassal Tahrir Defteri'ne göre Podgoriçe'de kırk hane (tahmini 200 kişi) Hristiyan nüfus kaydedilmiştir. Defterde ayrıca, daha sonraki asırlarda bölgedeki İslam cemaatinin çekirdeğini oluşturacak olan İskender Çavuş Zaviyesi'nin adı geçmektedir.⁹⁶ Bu deftere göre Zeta Bölgesi, Osmanlı idari taksimatında müstakil bir sancak olarak teşkilatlandırılan İşkodra (İskenderiye) Sancağı'na bağlanmıştı. Yukarı Zeta Bölgesi'nde Kuçe (Kuçi/Kuçi/Kuç/Kutska), Belopavlik (Bjelopavlići), Hod (Hot/Hoti) ve Piper (Piperi/Piperler) olmak üzere dört nahiyeye bulunuyordu. Podgoriçe kadılığına bağlı ve sancak beyi hassı olarak kaydedilen Kuçe Nahiyesi yıllık 12.800 akçe, Podgoriçe kadılığına bağlı Belopavlik Nahiyesi yıllık 7.950 akçe, Hod (Hoti) Nahiyesi yıllık 6.400 akçe, Piperi Nahiyesi ise yıllık 8.400 akçe vergi ödemekle yükümlüydü.⁹⁷ Pepiç'e göre Jabyak (Žabljak), Petrişban, Hot, Kuç, Tuzi, Piperler nahiyeleri bu sırada Podgoriçe Kazası'na bağlanmıştı.⁹⁸

Ömer Lütfi Barkan'ın yayınladığı H. 893-896 (1488-1491) yılına ait muhasebe bilançolarına göre Karadağ'ın bazı kısımları cizye idaresi bakımından Ohri Sancağı'na tabi

⁹³ Urhan, a.g.t., s. 11; Jelavich, a.g.e., s. 38, 39, 93.

⁹⁴ Karatay, Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ, s. 355. Ayrıca bkz. Özdem, a.g.t., s. 62.

⁹⁵ Gradeva, a.g.e., s. 39; Erken Osmanlı döneminde Rumeli'de idari taksimat için ayrıca bkz., Rossitsa Gradeva, "Orta Balkanlar'da Osmanlı İdari Sistemi ve Taşra İdaresi (XV. Yüzyıl)", *Türkler*, C. 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 916-925.

⁹⁶ Kiel, a.g.m., s. 306.

⁹⁷ Özdem, a.g.t., s. 59. Ayrıca bkz. Altuğ, a.g.m., s. 130.

⁹⁸ Pepiç, a.g.m., s. 281.

idi. Mesela, 1488 ve 1489'da Veliko Brda'da (Brdo) 1.564 hane cizye mükellefinden 38.540 akçe, Çerņiçe'de (Crnnička/Crmnica) 1.349 hane cizye mükellefinden 34.147 akçe cizye tahsil edilirken, Riyeka'da (Reka, Rijeka) 802 haneden 20.098 akçe cizye tahsil edilmiştir. Buna göre hane başı ortalama 25 akçe cizye toplandığı görülmektedir. 1491 yılında Veliko Brda'da 1.623, Çerņiçe'de 1.431 hane, Riyeka'da 969 hane cizye mükellefi yazılmıştır.⁹⁹ Nikşik (Nikšić) ise Seniçe ile birlikte Yeleç sınırları içinde yazılmış ve 1488-1489'da 1.965 hane 146 biveden 95.863 akçe cizye tahsil edilmiştir. Bu bölgede ortalama cizye 48.8 akçedir; bu da bir duka altını demektir.¹⁰⁰ Plav Bölgesi ise cizye taksimatında Prizrin (Prizren) Sancağı sınırlarında kaydedilmiştir ve 1.615 haneden maktu olarak 15.000 akçe cizye tahsil edilmiştir, bu da ortalama 9.3 akçeye karşılık gelmektedir.¹⁰¹ Bu noktada cizye vilâyeti sınırlarının klasik sancak sınırlarından farklı olduğunun da vurgulanması gerekir.

1495 yılında Budva ve Kotor arasında yer alan memlehalarıyla (tuzla) ünlü Aşağı ve Yukarı Grbelan (Grbalj) Bölgesi padişah hassı olarak kaydedilmiş ve mufassal bir tahrir defteri tutulmuştur.¹⁰² 1497 yılına ait İskenderiye Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'ne göre II. Bayezid'in emri doğrultusunda İskenderiye Sancak Beyi Firuz Bey, defter emini Umur bin Doğan ve kâtip Yusuf bin Ahmed vasıtasıyla Çern İli'ni (Çernoyeviç ili) tahrir ettirmiştir. Ardından Hod (Hoti), Kuçe (Kuçi) ve Piperler (Piperi) nahiyelerinin tahriri yapılmıştır. Kanunnameye göre bu nahiyelerin cizye ve ispençeleri ile bütün hasılatlarının maktu olarak toplanması emredilmiştir. Ayrıca, İskenderiye Kalesi'nden Depedögen (Podgoriçe) ve Medun kalelerine giden yolun üzerindeki altı köyden oluşan Hod Nahiyesi derbent statüsünde olduğundan kimsenin canına ve malına zarar gelmemesi için Aşağı Tuz Köyü'nden Yukarı Tuz Köyü'ne kadar olan derbentleri bekleyip her köyde nöbetçi bulundurmaları emredilmiştir. Hod Nahiyesi reayası da maktu vergiye bağlanıp derbentçi statüde yazıldığı için avarız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf tutulmuşlardır.¹⁰³ 1497 tarihli tahrir defterine göre Osmanlı Devleti ekilebilir arazilerin olduğu meskûn bölgelerle dağlık bölgelerde farklı bir vergilendirme politikası uygulamış ve esnek davranmıştır. Mesela, Hod Nahiyesi'ne bağlı altı köyde 174 hane, 25 mücerred, 7 bive nüfus kaydedilmiş

⁹⁹ Ömer (Lütfi) Barkan, "894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilançoları", *Belgeler*, C. 1, S. 1, 1964, s. 22, 77.

¹⁰⁰ Barkan, "894 (1488/1489) Yılı Cizyesi", s. 67, 76.

¹⁰¹ Barkan, "894 (1488/1489) Yılı Cizyesi", s. 65, 76.

¹⁰² BOA, Tahrir Defteri (TD), No. 1183, H. 900 (1495).

¹⁰³ BOA, TD, No. 26 M, H. 902 (1497), s. 1; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, II. Kitap, II. Bayezid Devri Kânunnameleri, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul: Hilal Matbaası, 1990, s. 413.

ve adet-i ağnam rüsümü dahil 7.417 akçe hasılat yazılmıştır. Kuçe Nahiyesi'ne bağlı on bir köyde 388 hane, 100 mücerred, 1 bive nüfus kaydedilmiş ve katuna (eflak) ve adet-i ağnam rüsümü dahil olmak üzere 14.828 akçe hasılat yazılmıştır. Ayrıca, Piperler (Piperi) Nahiyesi'ne bağlı yirmi iki köyde 427 hane, 128 mücerred ve 38 bive nüfus yazılmış ve katuna (eflak) ve adet-i ağnam rüsümü dahil 17.334 akçe gelir kaydedilmiştir. Klemente (Klement/Kelmendi) Nahiyesi'nde ise beş köyde 152 hane, 30 mücerred ve 1 bive nüfusa karşılık adet-i ağnam vergisi dahil 5.435 akçe hasılat kaydedilmiştir.¹⁰⁴ Bihor Kazası'na tabi Plav'da (Plava) 13 köyde 988 hane, 60 mücerred ve 6 bive deftere kaydedilmiş, 70.684 akçe hasılat yazılmıştır. Son iki nahiyeye reayasının çoğu Arnavut'tur. Podgoriçe Kazası'na tabi Cebel-i Kuçi Nahiyesi'ne bağlı 8 köyde 253 haneden 12.800 akçe vergi kaydedilmiştir. Ayrıca, 5 müsellemler yazılmıştır. Yine Podgoriçe Kazası'na tabi Belopavlik Nahiyesi'ndeki üç köyde 159 hane ve 7.850 akçe vergi kaydedilmiştir. Cebel-i Hot Nahiyesi'ne bağlı on köyde 130 hane ve 6.400 akçe, Depedögen (Podgoriçe) Kazası'na tabi Piperler Nahiyesi'nde ise 21 köyde 166 hane ve 8.300 akçe vergi kaydedilirken, İşkodra'ya tabi Şestan (Sistan/Sestani) Nahiyesi'nde ise on üç köyde 116 hane 6.800 akçe maktu vergi yazılmıştır.¹⁰⁵ Mirliiva hassı olarak yazılan Podgoriçe Nahiyesi'nde Podgoriçe/Depedögen Kalesi'nde 40, Jabyak Kalesi'nde 30, Medun Kalesi'nde ise 15 hane kaydedilmiştir.¹⁰⁶ Rastoder'in de belirttiği üzere 1497 tahririnde Karadağ'da meskûn yerlerde normal vergiler tatbik edilirken, dağlık bölgelerde hane başı bir altın *filori* vergisi (50 akçe) alınmıştır. Ayrıca, çoğunluğu kabile şeflerinden oluşan 53 müsellemler vergiden muaf tutulmuştur.¹⁰⁷ Bu verilere göre arazinin verimlilik durumuna ve dağlık oluşuna bağlı olarak hane başı ortalama 50 veya 70 akçe vergi alınmıştır. Diğer taraftan, dağlık bölgeler dışında Podgoriçe ve İşkodra'da pek çok tımar ve zeamet verildiği görülmektedir. Bu arada Podgoriçe kadısının da 3.150 akçelik bir tımar geliri mevcuttu.¹⁰⁸ Karadağ kadısı Podgoriçe'de, İskenderiye sancak beyi tarafından atanan subaşı ise Jabyak'ta ikamet ediyordu.¹⁰⁹ Jabyak, Depedögen (Podgoriçe) ve Medun kalelerinde Osmanlı askerleri bulunuyordu.¹¹⁰ Bu üç kale ile Zeta, Moraça ve Brda vadilerinin kontrolü sağlanmaya çalışılıyordu.

¹⁰⁴ BOA, TD, No. 26 M, H. 902 (1497), s. 2-7. Krş. Özdem, a.g.t., s. 60, 61.

¹⁰⁵ BOA, TD, No. 26 M, H. 902 (1497), s. 19-26.

¹⁰⁶ BOA, TD, No. 26 M, H. 902 (1497), s. 24.

¹⁰⁷ Rastoder, a.g.m., s. 111.

¹⁰⁸ BOA, TD, No. 26 M, H. 902 (1497), s. 43.

¹⁰⁹ Rastoder, a.g.m., s. 111.

¹¹⁰ BOA, TD, No. 26 M, H. 902 (1497), s. 24.

Osmanlı Devleti idari taksimatında bazen müstakil sancak bazen de kaza olarak teşkilatlandırılan Karadağ, esasen kabilelerin hükmü altındaki nahiyelerden oluşuyordu. Karadağ, başlangıçta sadece Grahova (Grahovo) ve İşbozi (Spuz) arasındaki dağlık araziye kapsayan Crna Gora'dan ibaretti. Bu bölgedeki düzlük tek arazi Çetine idi. Bunun haricinde tüm bölge Lovçen Dağı ve çevresinden meydana geliyordu.¹¹¹ Karadağ'ın çekirdeğini oluşturan Çern ili /Zeta (Eski Karadağ) Bölgesi'ndeki kabilelere itaat etmeleri, etrafa zarar vermemeleri ve vergilerini düzenli ödemeleri şartıyla dokunulmamış ve içişlerinde serbest bırakılmışlardı.¹¹² Ahmed Cevdet Paşa'ya göre “*mukaddema Karadağ'a nevâhî-i erba'a denilirdi ki Çerniça ve Rieka ve Lişanska ve Katonska nam dört nahiyeden ibaret idi. En büyük ve sarp yeri Katonska nâhiyesidir ki merkezi Grab karyesi...*” idi.¹¹³ Literatürdeki verilere göre de Karadağ olarak bilinen bölge önceleri Katun (Katunska), Reka (Rijeka/Riječka), Lyeşan (Lješan/Liyeşanska/Lješanska) ve Çerniça (Çerniça/Crmnička/Tshernichka/Crmnica) olmak üzere dört nahiyeden oluşuyordu¹¹⁴. Bu nahiyeler Lovçen Dağı çevresinde yer alıyordu. II. Bayezid döneminde (1481-1512) Pyeşivçi (Pješivci) Nahiyesi'nin de eklenmesi ile Karadağ beş nahiyeye şeklinde teşkilatlandırılmıştı.¹¹⁵ Rastoder'e göre bu nahiyelere Pobori, Maine (Mahna) ve Brajići (Branik) ile 1718'e kadar Grbalj (Grbelan) Nahiyesi de eklenmiştir.¹¹⁶ Her nahiyenin başında serdarlar bulunuyordu. Serdarların altında dokuz voyvoda, onların da altında 34 knez vardı.¹¹⁷ Karadağ'daki nahiyeye sayısı 18. yüzyıl sonlarına kadar korundu. 1796 yılında Belopavlik (Bijelo Pavloviç), Piper (Piperi), Moraça (Morača) ve Kuçe (Kuçi/Kutska) nahiyelerinden oluşan Brda Bölgesi, Karadağ sınırlarına dahil edildi.¹¹⁸

¹¹¹ Gölen, “XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdari ve Sosyal Yapısı”, s. 5280.

¹¹² Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 355.

¹¹³ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20, Yay. Cavit Baysun, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 188.

¹¹⁴ Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 355; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 29; Urhan, a.g.t., s. 20.

¹¹⁵ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 29; Urhan, a.g.t., s. 20.

¹¹⁶ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹¹⁷ Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 355.

¹¹⁸ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 14, 15, 30; Urhan, a.g.t., s. 20; Özdem, a.g.t., s. 7; İbrahim Yılmazçelik- Ali Gökçen Özdem, “Düvel-i Muazzama'nın Karadağ Üzerinden Osmanlı Devleti ile Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, 2013, s. 8; Yılmazçelik, İbrahim- Ali Gökçen Özdem, “Osmanlılar Döneminde Karadağ Coğrafyası ve Toplumsal Yapısı”, *Yeni Türkiye*, S. 70, 2015, s. 5230. Krş. Gölen, “XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdari ve Sosyal Yapısı”, s. 5280, 5281.

Şekil 4. Eski Karadağ Bölgesi'ndeki nahiyeler ve kabilelerin dağılımı¹¹⁹

Karadağ'da Osmanlı idarecilerinin vergi ve yönetim konusunda dayatmacı olmamasına rağmen, Osmanlı hâkimiyetinin en başından beri cizye (haraç) ve diğer vergilerin toplanmasında ve özellikle de Karadağ dışında Osmanlı ordusunda hizmet etme konusunda Karadağ reayası direnç gösteriyordu. Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki daha ilk savaşta (1499-1502), çevredeki bölgelerin savaş alanına dönüşmesiyle direniş açık bir isyana yol açmıştı. Bu sebeple 1502 yılında çıkan ilk isyan şiddetle bastırıldı. Rastoder'e göre reyanın direnişi (1505, 1517 ve 1519) üzerine Karadağ hususi bir sancak olarak yeniden teşkilatlandırıldı.¹²⁰ Venedik, Karadağ'da Osmanlı egemenliğini tanınmasına rağmen Karadağlıların vergi isyanlarını destekledi. Bununla birlikte aralıklarla da olsa Osmanlı Devleti vergi tahsil etmeyi başardı.¹²¹

¹¹⁹ <https://i.redd.it/qqbvdwhmvp661.png>, Erişim tarihi: 01.02.2021.

¹²⁰ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹²¹ Temizer- Premović, a.g.m., s. 4.

1513 yılında Karadağlıların vergi vermeyi reddetmesi üzerine Osmanlı Devleti bölgede yeni bir düzenlemeye gitti.¹²² I. Selim (1512-1520), İvan Çernoyeviç'in daha önce Müslüman olup İskender adını alan oğlu Stanişa'yı 1513 yılında sancak beyi olarak atadı.¹²³ 1514'te Eski Zeta Bölgesi'nde ayrı bir Karadağ Sancağı teşkil edildi. İşkodra Gölü'nün kuzeyindeki Jabyak sancak merkezi yapıldı.¹²⁴ Böylece, Osmanlı egemenliği öncesinde Karadağ'ın Çetine ve Jabyak merkezli iki idari bölgesi devam ettirilmiş oldu.¹²⁵ Rastoder'e göre İskender Bey'in sancak beyi olmasından sonra Karadağ'da reayadan rutin olarak alınan vergiler kaldırılarak hane başı bir filori (55 akçe) vergi konuldu. Ancak, idarecilerin suiistimallerinden dolayı vergi ayaklanmaları devam etti.¹²⁶ I. Selim döneminde Karadağ'dan 5.000 altın vergi toplandı.¹²⁷ Bu dönemde yaşanan en önemli gelişme, şüphesiz 1516'da Karadağ'ın ruhani idaresinin *vladika* adı verilen piskoposlar tarafından üstlenilmesidir.

Literatürde, Osmanlı idarecilerinin Çernoyeviç Hanedanı'na ne zaman son verdikleri konusunda net bir bilgi yoktur ve bu konuda 1513, 1514 ve 1516 tarihleri ileri sürülmektedir. Suver ve Urhan, Karadağlıların 1513 yılında vergi vermeyi reddetmesi üzerine meselenin güç kullanmadan çözümü için Yavuz Sultan Selim'in, 1513 yılı sonlarında Karadağ'ı müstakil bir sancak haline getirdiğini ve daha önce Müslümanlığı kabul etmiş olan ve Karadağlılar üzerinde olumlu bir etkisi olan İvan Çernoyeviç'in oğlu İskender Bey Çernoyeviç'i sancak beyi olarak atadığını belirtmişlerdir.¹²⁸ Urhan ayrıca, İskender Bey'in halka kötü davranması sebebiyle bölgedeki sıkıntının arttığını ve 1515 yılında onun yerine II. İvan'ın getirildiğini ve 1516'ya kadar yönetimde kaldığını ve Mehmed Suphi'ye dayanarak aynı yıl İvan Çernoyeviç'in torunu Curac'ın (Yorgi/George) Karadağ yönetiminin başına geçtiğini, fakat ihtida etmesiyle Çernoyeviç Hanedanı'nın sona erdiğini aktarmıştır.¹²⁹ Ancak, Mehmed Suphi'nin olay kurgusu problemlidir. Mehmed Suphi, İvan

¹²² Urhan, a.g.t., s. 11.

¹²³ Gradeva, a.g.e., s. 49; Zlatar, a.g.e., s. 460; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 32; Özdem, a.g.t., s. 63; Emecen, "Zeta Beyleri", s. 208; aynı yazar, "Karadağ Beyi", s. 15.

¹²⁴ Darkot, a.g.m., s. 225; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 32; Nenad Moaçanın, "Karadağ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, s. 384; Karatay, "Osmanlı Hâkimiyetinde Karadağ", s. 355; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 13, 29; Temizer- Premović, a.g.m., s. 4.

¹²⁵ Temizer- Premović, a.g.m., s. 4.

¹²⁶ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹²⁷ Temizer- Premović, a.g.m., s. 4.

¹²⁸ Suver, a.g.e., s. 50, 51; Urhan, a.g.t., s. 11.

¹²⁹ Urhan, a.g.t., s. 11, 12.

Çernoviç'in (Çernoyeviç) Müslüman olarak İskender adını alan oğlunun büyük oğlu İstefan olduğunu zannetmiştir ve kendisine İşkodra yakınlarındaki Buşat Bölgesi'nin tımar olarak verildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, İvan Çernoviç'in torunu Yorgi Çernoviç'in 1516 tarihinde istifa ederek Venedik'e ve Roma'ya gittiğini, en sonunda Osmanlı Devleti'ne döndüğünü ve Müslüman olmasından sonra Çernoviç Ailesi'nin ortadan kalktığını, Karadağ idaresinin vladika tabir olunan metropolitler tarafından üstlenilmeye başladığını iddia etmiştir.¹³⁰ Mehmed Suphi, Osmanlı Devleti hizmetinde İşkodralılar diye şöhret bulup vezirlik rütbesine kadar çıkan zevatın bu Buşat Beyi İskender Bey'in devamı olduklarını belirtmiştir: "...İstefan namındaki bunların diğer biraderi "İskender Bey" namıyla ihtida ettiğinden (Akçahisarlı Arnavut İskender Bey başkadır) İşkodra kurbündeki Buşat tımarlık olmak üzere kendisine verilmiş ve İşkodralılar şöhretiyle hıdemat-ı Devlet-i Aliyye'de vezaret rütbesine kadar kadar irtika eden zevat işte bu Buşat beyi a'kabından ibaret bulunmuştur." Ayrıca, ona göre "İşkodra paşaları Karadağ prenslerinden İvan'ın ekber evladı olan İskender Bey neslinden geldikleri cihetle Karadağ'a tabii hakk-ı verasetleri bulunduğundan ikide bir de istihsal-i hukuk için muharebe ederlerdi."¹³¹ Dolayısıyla Mehmed Subhi Bey'e göre Kuzey Arnavutluk'a hükmeden Buşatlı Hanedanı'nın (1757-1831) kökeni Çernoyeviçlere dayanmaktadır. William Miller, Buşatlı Kara Mahmud Paşa'nın soyunun ihtida eden Karadağ prensi Stanişa'dan geldiğini iddia etmiştir.¹³² Stevenson da İşkodra paşalığının ırsi olduğunu ve Buşatlı Kara Mahmud Paşa'nın Çernoyeviç Ailesi'nden mühtedi Stanişa'ya dayandığını belirtmiştir.¹³³ C.J. Heywood da, 1750-1831 yılları arasında İskenderiye Sancağı idaresini elinde bulunduran Buşatlı Ailesi'nin kökeninin geleneksel olarak Stanişa'ya dayandırıldığını, ancak Kara Mahmud Paşa'nın kendisini İskender Bey Castrioti'ye nisbet ettiğini belirtmiştir.¹³⁴ Buna karşılık, II. Mehmed'in İskenderiye'yi fethettiği günden beri bölge hâkimiyetinin İslam'ı kabul eden Buşatlı Hanedanı'na verildiğine dair çeşitli görüşler de mevcuttur.¹³⁵ Ahmed Cevdet Paşa'ya göre Pocatlı (Buşatlı) Hanedanı İşkodra'nın kadim hükümdarları olup, Venedikliler burayı

¹³⁰ Mehmed Subhi, a.g.e., s. 12.

¹³¹ Mehmed Subhi, a.g.e., s. 12, 13.

¹³² William Miller, *The Balkans: Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro*, London: T.F. Unwin, 1896, p. 385; Özdem, a.g.t., s. 408.

¹³³ Stevenson, a.g.e., s. 162.

¹³⁴ C. J. Heywood, "Kara Mahmud Pasha", *Encyclopaedia of Islam*, Vol. IV, New ed., Leiden: E. J. Brill, 1997, p. 588.

¹³⁵ Mustafa Bilge, "Kara Mahmud Paşa (1742-1796)", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003*, Ed. Ali Çaksu, Halit Eren, İstanbul: IRCICA, 2006, s. 488.

zapt ettiklerinde kendilerine iltifat edip bazı imtiyazlar vermişlerdi. Fatih Sultan Mehmed, bu sancağı fethettiğinde yerli asilzadeleri celp ve taltif ederken Buşatlı Hanedanı ihtida ettiğinden dolayı İşkodra Sancağı mutasarrıflığını onlara ihsan buyurmuştu. Bundan sonra Buşatlı Hanedanı “...*Halefen an-selef sâye-i Saltanat-ı Seniyye’de müreffeh ü mütene’im olmuşlardı...*”¹³⁶ Mustafa Bilge, mutasarrıflık boş kaldığında o aileden birine verildiğini ve atamalarda irsiyet durumuna öncelik tanındığını belirtmiş, ayrıca, Ahmed Cevdet Paşa’nın bir raporunda İskenderiye Sancağı’nın “*ez kadim Buşatlı Hanedanı’nun zir-i hükmünde*” olduğu ifadesinin geçtiğini aktarmıştır.¹³⁷ Şemseddin Sami ise Buşatlıların Karadağ beylerinden İvan Bekoviç veya Dukakin’den geldiği hakkında iki rivayet bulunduğunu söylemiştir.¹³⁸ Ardit Gjeli, Buşatlı Ailesi’nin fetih döneminde ihtida etmiş İşkodralı bir aileye dayandığı görüşündedir.¹³⁹

Diğer taraftan İskender Bey’in görevinden azledildiğine dair somut bir veri yoktur. Bilakis vefat ettiği 1528¹⁴⁰ veya 1530¹⁴¹ yılına kadar Karadağ sancak beyi olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti’nin Karadağ’da hâkimiyetini sağlamlaştırmak için İskender Bey’in ailesinin itibarından yararlanmak istediği açıktır. Ancak, İskender Bey’in halka karşı tutumu, aşırı sert yönetimi ve vergi konusunda adaletsiz davranıldığı düşüncesi 1519’da ayaklanmaya sebep olmuş ve isyan, ancak civar sancaklardan gönderilen 15.000 asker sayesinde bastırılabilmiştir.¹⁴²

1521-1522’de Karadağ, İskenderiye, İpek (Peć/Peja), Podgoriçe ve Dukakin kazaları ile birlikte İskenderiye Sancağı’na bağlı beş kazadan biri olarak kaydedilmiştir. 1521’de Karadağ kadılığı 15 akçelik bir kadılık idi ve Muhyiddin Efendi Karadağ kadısı

¹³⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, IV. Cilt, Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020, s. 105, 106; Cavid Baysun, “Mustafa Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s. 727.

¹³⁷ Bilge, a.g.t., s. 488, 489.

¹³⁸ Baysun, a.g.m., s. 727.

¹³⁹ Ardit Gjeli, *Between Rebellion and Obedience: The Rise and Fall of Bushatli Mahmud Pasha of Shkodra (1752-1796)*, İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 12.

¹⁴⁰ Darkot, a.g.m., s. 225; Hamit Hacıbeğiç, “Karadağ Sahilinde Grbaly Nahiyesi Hakkında Resmi Türk Vesikalar”, *İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya Armağan*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976, s. 69; Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 355.

¹⁴¹ Rastoder, a.g.m., s. 112; Suver, a.g.e., s. 51; Temizer- Premović, a.g.m., s. 4.

¹⁴² Suver, a.g.e., s. 51; Urhan, a.g.t., s. 13.

bulunuyordu.¹⁴³ Osmanlı idari taksimatına dair 1522 yılına ait bir kayıta ise Karadağ'ın müstakil bir sancak olduğu ve Sancak Beyi İskender Bey'in, "Çerni veledi İskender Bey" şeklinde kaydedildiği görülmektedir. Bu sırada İskender Bey'in 101.000 akçe has geliri mevcuttu. Karadağ Kazası ise yine İskenderiye Sancağı'na bağlı 15 akçelik bir kadılık olarak yazılmıştır.¹⁴⁴

İskender Bey'in yaptırdığı ve 7 Cemâziyelâhir 927/ 15 Mayıs 1521'de tamamlanan 106 no.lu mufassal tahrir defterine göre Karadağ Sancağı Jupa (Župa), Malonşik (Malonšiči), Ploşeviçe (Pješivci), Rika (Reka/Rijeka) ve Çerniçe (Crmnička/Crmnica) olmak üzere beş nahiyeden oluşuyordu.¹⁴⁵ Ancak, Karadağ reayasının şikâyeti üzerine İskender Bey'in yaptırdığı bu tahrir yenilenmiştir. Böylece, sancağın tahriri Sultan I. Süleyman'ın (1520-1566) emri doğrultusunda Defter Emmini Ali bin Cayım ve Kâtip Hıdır bin Yusuf tarafından yeniden yapılmış ve H. 929 senesi Şaban ayında (15 Haziran-13 Temmuz 1523) tamamlanmıştır.¹⁴⁶ H. 929 (1523) tarihli 122 no.lu mufassal tahrir defterine göre Karadağ Sancağı Jupa, Malonşik, Ploşeviçe, Çetine, Rika, Çerniçe, Gırbelan/Grblan (Grbalj) ve Aşağı Gırbelan/Grblan (Grbalj) olmak üzere sekiz nahiyeden oluşuyordu.¹⁴⁷ 1523 yılında Karadağ'da 3.151 hane mevcuttu.¹⁴⁸ Ömer Lütfi Barkan'ın neşrettiği 1520-1530 yıllarına ait nüfus cetveline göre müstakil bir sancak olarak yazılan Karadağ Sancağı'nda 3.446 hane Gayrimüslim nüfus kaydedilmiştir.¹⁴⁹

¹⁴³ Ercan Alan, "Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Sancakları, Kazaları ve Kadılar", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, Sayı 33, Kasım 2016, s. 342, 350, 357, 363, 370.

¹⁴⁴ Enver Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, 2002, s. 270, 279.

¹⁴⁵ 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri ile 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Defterleri (926-1520 / 937-1530) III, *Yanya, İskenderiye, Ohri, İl-basan ve Avlonya Livâları ile Dukakin Vilâyeti*, Yay. Haz. Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: Defter-i Hâkânî Dizisi: XII, Ankara, 2008, s. 27. Geniş bilgi için bkz. BOA, TD, No. 106, 7 Cemâziyelâhir 927 / 15 Mayıs 1521.

¹⁴⁶ BOA, TD, No. 122, H. 929 (1523), s. 1; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, VI. Kitap, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri II. Kısım, Kanuni Devri, Eyalet Kanunnameleri (II)*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul: Hilal Matbaası, 1993, s. 562, 563. Ayrıca bkz. Altuğ, a.g.m., s. 131, 132.

¹⁴⁷ BOA, TD, No. 122, H. 929 (1523), s. 15-79; 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri, s. 27, 28; Altuğ, a.g.m., s. 132.

¹⁴⁸ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹⁴⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt XV, Sayı 1-4, 1953-1954, s. 237.

“*Kanunnâme-i Cedid-i Vilâyet-i Karadağ Ber Muceb-i Emr-i Ali*” başlığını taşıyan kanunnamede, Karadağ’ın Osmanlı hâkimiyetine girişinden 1523 yılına kadar vergilendirilmesi hakkında bilgiler mevcuttur. Buna göre Karadağ Sancağı fethedildiği zaman tutulan tahrir defterinde (1497) reayaya öşür, haraç (cizye) ve ispençe vergileri konulmuştur. Ancak, Karadağ Sancağı “*sa ‘b ve sengistân (sarp ve kayalık) olub re ‘âyâ öşür ve harâc ve ispençe ve sair rüsûm vermeğe kâdir olmadıkları ecilden*” İskender Bey vasıtasıyla yapılan tahrirde (1521) yeni bir düzenlemeye gidilmiştir.¹⁵⁰ Yeni tahrirde her haneye ve baştinaya “*âdet-i Eflâkiyye üzere elli beşer akçe vaz ‘ olub*” bunun otuz üç akçesi haraç olarak Hâzine-i Âmire’ye, yirmişer akçesi bedel-i öşür ve ispençe olarak sancak beyine ve iki akçesi ise cizye memuruna tahsis edilmiştir. Bununla birlikte, Karadağ reayası İstanbul’a adam gönderip İskender Bey’in yaptırdığı tahrirde üzerlerine ölenlerin adıyla baştina kaydedildiğinden şikâyet ettikleri için sancakta yeniden tahrir yapılmıştır. Böylece reyanın yoklaması yapıp isimleriyle birlikte yeni deftere yazılmışlardır. Çiftlik olarak kullanılmaya elverişli olan baştinalar da rüsûmlarıyla birlikte taliplilerine baştina olarak kaydedilmişlerdir. Baştinalıktan çıkıp 1/3 veya 1/4 hissesi kalan kimsenin talip olmadığı baştinalar Defter-i Hâkânî’ye hâlî baştina kaydedilip Sultan’ın emri gereği Hazine-i Amire için otuz üç akçe haraç konulup sancak beyi üzerine yazılmamıştır. Hâlî baştinaları tam vergisiyle ödemeyi kim talep ederse tasarruf edenden alınıp onun üzerine yazılması emredilmiştir. Sancak beyine tahsis edilen yirmi akçenin on akçesinin ispençe bedeli olarak ispençe vaktinde, on akçesinin ise öşür bedeli olarak hasat zamanında ödenmesi uygun görülmüştür. Hâlî baştinalardan rüsûm ödemeye talip olanlardan sancak beyine tahminen beş bin akçe gelir kaydedilmiştir. Ancak, kimsenin üzerine zorla baştina yazılmaması ve bunun için vergi talep edilmemesi emredilmiştir. Köylerdeki hâlî yazılan baştinaları tasarruf edenler olursa haracının onlardan alınması emredilmiş; boş veya âtil kalan baştinaların haracının ise önceki sahibinin akrabasından veya reayadan talep edilmemesi bildirilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse âtil kalan hâlî baştinaların haracının zulüm yoluyla toplanmaması ihtar edilmiştir. Ayrıca, İskender Bey’in yazdığı defterde aslı ve ferî olmadığı halde baştina kaydedilenler reaya ve ehl-i vukuf tarafından gereği gibi teftiş edilerek Defter-i Cedid’e yazılmamıştır. Dolayısıyla bu tür baştinalar iptal edilmiş ve onların haraç ve diğer vergilerinin reayadan talep edilmemesi istenmiştir. Bunun yanı sıra, Defter-i Atik’te kaydedildiği üzere Çerneoğlu (Curac Çernoyeviç) deryaya (Venedik’e) gittiğinde onun ve

¹⁵⁰ BOA, TD, No. 122, H. 929 (1523), s. 1; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, VI. Kitap, s. 562, 563.

onunla gidenlerin değirmenleri satılıp tımara resmi hasıl bağlanmıştır. Bağlarının gelirinin yarısı buldukları köyde hassa yazılmıştır. Diğer yarısı ise bağların harcına ve imaretine konularak bakımını yapıp üzümünü toplamaları, şıra yapmaları ve fiçi harcı ödemeleri karşılığında reayaya verilmiştir. Dolayısıyla bağların hasılatının yarısı köylülere bırakılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin ürettikleri şarap ve şıradan beylik hakkı olarak alınan *monopolye vergisi* konusunda sipahilere hassa bağlardan elde edilen şıranın yarı hissesini dilediği iki ayda satma yetkisi verilmiş ve satılmadığı takdirde reayaya baskı yapılmaması emredilmiştir. Keza, Çerneoğlu'nun dalyan, geçit, çayır ve mezraları hassa olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, onunla gidenlerin de çayır ve yerleri hassa yazılmıştır. Kanunname'de vurgulanması gereken hususlardan birisi Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim manastırları konusundaki politikasının Karadağ'da da tatbik edilmiş olmasıdır. Buna göre Çetine'de Sveti Gospoca (Kosteniç?) Manastırı, Reka'da Sveti Nikola, Reka Köyü İvrantine (Vranjina) Adası'nda Sveti Nikola ve Boyana Gölü'nde Preçistekom Manastırı'na ait yerler, bağlar, değirmenler ve dalyanlar için Sultan'ın emri gereği Defter-i Atik'te olduğu gibi manastırların elinde bırakılmış ve her birine maktu bir vergi kaydedilmiştir. Resm-i kışlak, hassalar ve manastırlar sancak beyine has tayin edilmişlerdir. Karadağ Sancağı'nın haracını toplamak için önceden elli üç müselleme tayin edilmiş ise de yeni sayımda sayıları azaltılarak otuz altı müselleme yazılmıştır. Bunların rüsumları karşılığında cizye toplanmasına yardım edip, Çerne memlehasında Karadağ reayası ile hizmet etmeleri uygun görülmüştür. Kanunnameye belirtildiğine göre, İskender Bey sancak beyi olduğunda eski tahrirde kendisine tımar olarak bir köy tahsis edilen kadının tımarına bile el koymuştur ve bunun üzerine kadı yerinde kalamamıştır. Memleketin kadıya ihtiyacı olduğundan kadılığın Podgoriçe'ye ilhakı uygun görülmüştür.¹⁵¹ Kanunnamenin geri kalan kısmında Defter-i Atik'te olduğu gibi şer'î hukuk doğrultusunda zina, yaralama, cinayet, hırsızlık vesair suçlarda uygulanacak cezalar sıralanmıştır.¹⁵² Ancak, aşağıda görüleceği üzere Podgoriçe ve Karadağ kadılığı birlikte yürütülmüş ise de Eski Karadağ'da Osmanlı hukuku uygulanamamıştır.

¹⁵¹ Kanunname metni için bkz. BOA, TD, No. 122, H. 929 (1523), s. 5-8; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, VI. Kitap, s. 562-564.

¹⁵² Kanunname metni için bkz. BOA, TD, No. 122, H. 929 (1523), s. 10-13; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, VI. Kitap, s. 564-566.

İskender Bey'in yaptığı tahrirden kaynaklı şikâyet ve suiistimaller olmasına rağmen sancak beyliğine devam etmesi dikkat çekicidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Rastoder, İskender Bey'in sancak beyliği döneminde Karadağ'da reyanın olağan mali yükümlülüklerin kaldırıldığını ve bütün reyadan hane başı bir filori (55 akçe) vergi alınmaya başlandığını kaydetmiştir.¹⁵³ Nenad Moaçanın'e göre de Osmanlılar bütün bölgeyi padişah hassı durumuna getirmişlerdir ve hâne başı bir altın (filori) üzerinden toplanan vergiler doğrudan doğruya hazineye aktarılmıştır. Böylece vergilerin maktu olarak topluca alınması, Venedik veya asilerle olan çatışmalarda askerî yardım istenmesi, tuz madenlerinde hizmet etmeleri ve Podgoriçe kadısının ara sıra müdahalede bulunması gibi hususlar dışında idareciler mahallî işlere ve halkın yaşayış tarzına fazlaca karışmamışlardır.¹⁵⁴ Başlangıçta bazı araziler İskender Bey ve Ortodoks kilisesinin mülkiyetinde olmakla birlikte daha sonraları sadece kilise arazileri önem kazanmıştır. Dolayısıyla Karadağ, Osmanlı öncesi sosyo-politik yapılarla bağlantısı az olan ya da hiç olmayan göçebe kabilelerin oluşturduğu gevşek bir konfederasyon görünümündeydi. Böyle bir yaşam tarzının ortaya çıkması sınırdaki dar arazi şeridinin kendine mahsus şartlarına bağlıydı. Bu noktada aşağıda ele alınacağı üzere Çetine'deki Ortodoks Piskoposu (Çetine Vladikası) zaman içinde en yüksek otorite haline geldi ve ailesi de hanedanlığa dönüştü.¹⁵⁵

İskender Bey'in ölümünden sonra Karadağ Sancak Beyliği kaldırılarak İskenderiye Sancağı'na bağlandı.¹⁵⁶ 1530 tarihli ve 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri'ne göre İskenderiye Livası'na bağlı Karadağ Kazası'nda Jupa (Župa), Malonşik (Malonšići), Ploşeviçe (Pješivci), Çetine (Cetinje), Rika (Reka/Rijeka), Çerņiçe (Crnička/Crnnica), Gırbelan (Grblan/Grbalj) ve Aşağı Gırbelan olmak üzere dokuz nahiye kaydedilmiştir. Podgoriçe Kazası ise Kuç (Kuçi), Plav ve Piper bölgelerinden ibaretti. Ayrıca, Karadağ kadılığı 20 akçelik bir kadılık statüsündeydi.¹⁵⁷ Bu sırada Podgoriçe Kazası'nda 21 Müslüman ve 143 Hristiyan hanesi olmak üzere toplam 800 dolayında bir nüfus yaşıyordu; kale içerisinde de bir dizdarın emrinde otuz iki kişilik askerî garnizon bulunuyordu.¹⁵⁸ 1530 tarihli defterin Karadağ Kazası kısmında yine has, zeamet ve tımar

¹⁵³ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹⁵⁴ Moaçanın, a.g.m., s. 384.

¹⁵⁵ Aynı yer.

¹⁵⁶ Darkot, a.g.m., s. 225; Hacibegić, a.g.m., s. 69; Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 355.

¹⁵⁷ 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri, s. 2, 27.

¹⁵⁸ Kiel, a.g.m., s. 306.

tahsisleri bulunmamaktadır. Yerleşim birimlerinin hasılatları da ayrı ayrı hemen o birimin altında kaydedilmesi gerektiği halde yazılmamıştır. Nahiyelelerden sonra belirtilmesi gereken toplam hasılat da yazılmamış, diğer istatistikî bilgilerin toplamı buraya alınmıştır. Yekûn kısmında buradan alınan flori resmi, memleha, mukataa, maden (değirmentaşı, kireçtaşı) vs. olmak üzere toplam 422.750 akçe verginin 331.880 akçesi padişah hassı, 90.870 akçesi mirliva hassı olarak kaydedilmiştir. Bu durum 1521 ve 1523 tahrirlerinde olduğu gibi 1530 defterinde de Karadağ Kanunnamesi'nde yer alan “...vilâyet-i mezbûre sa‘b ve sengistân yer olup reayaları öşür ve harac ve ispençe ve sâir rüsûm virmeğe kâdir olmadıkları bâisden âdet-i eflakiye üzere elli beşer akçe resm-i eflakiye vaz‘ olunup otuz üç akçesi Hızâne-i Âmire için haraç ve on akçesi bedel-i ispençe ve on akçesi bedel-i öşr sancak beyine ve iki akçesi cizye cem‘ine varan pâdişâh-ı âlem-penâh kullarına tayin olunup defter-i hâkânîye kayd olunmuş...” ibaresinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla Karadağ’dan “âdet-i eflakiye” adıyla tek kalem olarak toplanan vergiler padişah ve mirliva hassı olarak kaydedilmiştir.¹⁵⁹

Tablo 1

1530 Yılında Karadağ Kazası ve nahiyeleri nüfusu¹⁶⁰

Kaza/Nahiye	Kura	Mahalle	Mezraa	Hane-i Müslim	Hane-i Gebran	Hane-i Floriciyan	Hane-i Tuzcuyan	Bive	Baştina mamul	Baştina hâlî
Karadağ Kazası	12	22	1	8	453				209	45
Jupa (Župa) Nahiyesi	11			2	102				75	7
Malonşik (Malonsiçi) Nahiyesi	7	8	1	2	131				70	39
Ploşeviçe (Pješivci)	14		1	2	121				40	11
Çetine (Cetinje) Nahiyesi	15	57	3	11	641			2	282	145
Rika (Rijeka) Nahiyesi	33			5	364				156	72

¹⁵⁹ 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri, s. 6, 27, 28.

¹⁶⁰ 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri, s. 27, 28.

Çerņiçe (Crmnica) Nahiyesi	12	10	1	5	435				96	61
Gırbelan (Grbalj)	9					67	76		77	
Aşağı Gırbelan (Grbalj) Nahiyesi	17					58	148		109	
Cemaat-i Kefere	8				35					
Toplam	138	97	7	35	2.282	125	224	2	1.114	380

Bu verilere göre Karadağ Kazası ve nahiyelerinde 35 Müslüman haneye karşılık Hane-i Gebran, Hane-i Floriciyan, Hane-i Tuzcuyan ve Baştina-Mamul olmak üzere toplam 3.745 Gayrimüslim hane ve 2 bive nüfus yazılmıştır. Hâlî baştinalar dikkate alınmamıştır.¹⁶¹ Kabile yapısı sebebiyle hanelerdeki fertlerin sayısını belirlemek güç olsa da 1530'larda Eski Karadağ'da 19.000-21.000 dolayında bir nüfus olduğu tahmin edilebilir. Müslüman nüfusun askeri ve idari yöneticilerden olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca, bu sırada, Karadağ Kazası'nda dört manastır (Çetine Nahiyesi'nde İsveti Kosteniç Manastırı, Preçistekom Manastırı, Rika Nahiyesi'nde İsveti Nikola Manastırı, Rika Köyü İvranine/Vranjina Adası'nda İsveti Nikola Manastırı) mevcuttur ve üç adet de ruhban kaydedilmiştir.¹⁶²

Marian Premović ve Miroslav Doderović'in derlediđi nüfus verilerine göre ise Karadađ nahiyelerinde 1523'te 2.146 hane-450 bařtina, 1529-1536'da 2.705 hane-927 bařtina, 1570'te ise 2,951 hane-426 bařtina kaydedilmiştir. Bir keřiřin 1592 yılında tuttuđu kayda göre Eski Karadađ'da 1.700 hane mevcuttu. 1692 yılında ise Kotor yöneticisi N. Erica'ya göre Eski Karadađ'ı oluřturan Rijeka, Lješanska, Crmnička ve Katunska nahiyelerinde 48 köy ve 12.418 nüfus yařıyordu.¹⁶³

¹⁶¹ 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri, s. 28. Krş. Temizer- Premović, a.g.m., s. 9.

¹⁶² 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri, s. 7, 28.

¹⁶³ Marijan Premović- Miroslav Doderović, "Demographic and Historical Features of Montenegro", *Near East Historical Review*, 10/1, January 2020, p. 3, 4.

Rastoder'e göre 1530'dan sonra da Karadağ'da (Eski Karadağ) tımar muafiyeti devam etmiştir. 16. yüzyıl ortalarında bazı ağaların Karadağ'ın alçak kesimlerindeki arazilere ve manastırlara ait mülklere el koymaya başlamasıyla birlikte Karadağ'da çiftlikleşme süreci başlamıştır. Yine Rastoder'e göre Karadağ'da İslamlaşma olayları da bu sırada ivme kazanmıştır.¹⁶⁴ Ancak, Eski Karadağ bölgesi için bu iddiaya ihtiyatla yaklaşılması gerekir. Diğer taraftan, 1558 yılında I. Süleyman döneminde ve II. Selim döneminde (1566-1574) Karadağ'dan 5.500 altın vergi tahsil edilmiştir.¹⁶⁵

Kadim Zeta'nın ve modern Karadağ'ın önemli bir kısmı İşkodra, Dukakin, Prizren, Vulçetrin (Vuçitrin) ve Hersek sancakları arasında taksim edilmiş ve Podgoriçe'den başlayarak idari ve mali açıdan düzenli bir şekilde yönetilmiştir.¹⁶⁶ Karadağ Kazası (Kaza-i Karadağ Nahiyesi), 1560 yılında İskenderiye Sancağı'ndan ayrılarak Dukakin Sancağı'na bağlanmıştır.¹⁶⁷ Rastoder'e göre 1576'da kısa bir süreliğine Hersek Sancak Beyliği'ne bağlanmıştır.¹⁶⁸ Hacıbegiç'e göre ise 1576 senesinde yeniden İskenderiye Sancağı'na bağlanmıştır.¹⁶⁹ Karadağ, 16. yüzyıl sonlarında yine birkaç sene müstakil bir sancak olarak kaydedilmiştir. 17. yüzyılda ise Karadağ'ın, İskenderiye Sancağı'na bağlı olduğu görülmektedir.¹⁷⁰

H. 990 (1582) tarihli İskenderiye Mufassal Tahrir Defteri'ne göre Podgoriçe 94 Müslüman, 228 Hristiyan hane olmak üzere 322 haneli yaklaşık 1.600 nüfuslu bir kasabaya dönüşmüştür. Kiel'e göre bunlardan yalnızca birkaç aile Anadolu kökenli idi ve isimleri geldikleri yerlerle birlikte yazılmıştı. Bu bağlamda, Şaban 1001'de (Mayıs 1593) Alâeddin oğlu Hüseyin Ağa, Glavatića Camii'ni inşa ettirmiştir.¹⁷¹ Bu caminin Müslüman nüfus sayısının artması sebebiyle ihtiyaca yetmemeye başlaması üzerine Yusuf Ağa Glavata

¹⁶⁴ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹⁶⁵ Temizer- Premović, a.g.m., s. 6.

¹⁶⁶ Moaçanın, a.g.m., s. 384.

¹⁶⁷ BOA, Bâb-ı Âsafî, Mühimme Defterleri (A.DVNSMHH.d), No. 3, Hüküm 1613, 21 Muharrem 968 (12 Ekim 1560); *3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560) <Özet ve Transkripsiyon>*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993, s. 699; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdari ve Sosyal Yapısı", s. 5276.

¹⁶⁸ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹⁶⁹ Hacıbegiç, a.g.m., s. 69.

¹⁷⁰ Hacıbegiç, a.g.m., s. 69; Abidin Temizer, *Osmanlı-Karadağ Sınır Anlaşmazlıkları ve Çözümü (1878-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007, s. 9; Urhan, a.g.t., s. 19.

¹⁷¹ Kiel, a.g.m., s. 306.

tarafından H. 1126'da (1714) yenilenmiştir. Bir okul ve medreseyi de ihtiva eden bu külliyyede bir de mahkeme bulunmaktadır.¹⁷²

1.4. Çetine Vladikalığı (1516-1697) ve Karadağ'ın (Zeta Bölgesi'nin) Hukuki Statüsü

Dalmaçya sahilindeki şehirlerde Katolik mezhebi ve Latin etkisi güçlü olmakla birlikte Zeta Bölgesi dini açıdan Ortodoks mezhebine mensuptu. Bölgede ilk dini merci 1219'da kurulan ve 1346 yılında İpek (Peć/Peç) Patrikhanesi tarafından metropolitlik (başpiskoposluk) seviyesine yükseltilen Zeta Piskoposluğu idi. 1459 yılında Sırbistan'ın fethinden sonra İpek Patrikhanesinin kapatılması üzerine Zeta Metropolitliği Ohri Başpiskoposluğunun yetki alanına girdi.¹⁷³ Yukarıda belirtildiği üzere Osmanlı ilerleyişi karşısında hâkimiyet alanı daralan ve Osmanlı vasallığını kabul eden İvan Çernoyeviç, başkentini ve metropolitlik merkezini Çetine'ye nakletti. Curac Çernoyeviç, 1496'da Karadağ'dan uzaklaştırıldığı sırada piskoposluk makamında Vavila (Babylas) bulunuyordu. Osmanlı Devleti, Karadağ'ı hâkimiyeti altına aldıktan sonra bölgede idari-mali açıdan esnek bir yapı kurdu. Eski Karadağ Bölgesi'ndeki kabileleri *haraçgüzar* olarak kendisine bağladı ve Çetine Piskoposunu da yerinde bıraktı. Tahrir defterlerinden hareketle Osmanlı Devleti'nin, Çetine Manastırı başta olmak üzere çeşitli manastırlara ait emlak ve arazileri de ellerinde bıraktığı görülmektedir. Çernoyeviç Hanedanı'nın hâkimiyetini kaybetmesinden sonra Çetine Piskoposu dini otoritesi sebebiyle kabileler/Karadağ reayası üzerinde doğal bir lider konumuna erişmiştir.

Bu dönemde, Eski Karadağ'da Osmanlı öncesinden beri devam edegelen kabilelerin mahalli idareleri, yetki ve nüfuz bölgeleri belirginleşmiş ve aşiretler sosyal ve siyasi yaşamda Karadağ reayasının örgütlenme biçimi halini almıştı. Çernoyeviç Hanedanı'nın sona ermesinden sonra Zeta Bölgesi'ndeki kabileler kendi geleceklerine karar vermek için bir konsey ile bir meclis topladılar ve Çetine Piskoposunun başkanlığında kabileler üstü bir yönetim kurulmasını benimsediler. Vladikaların (piskopos/metropolit) farklı ailelerden

¹⁷² Kiel, a.g.m., s. 306.

¹⁷³ Özdem, a.g.m., s. 17.

olması, seçimle iş başına gelmesi ve Karadağ genelinde bütün kabile şeflerinin oluşturduğu meclislere vladikanın başkanlık etmesi kararlaştırıldı. Böylece, vladikalar liderliğinde bir kabileler topluluğu teşkilatı ortaya çıktı.¹⁷⁴ Urhan'a göre, kabileler kendi hâkimiyetlerini devam ettirecek şekilde, seçimle iş başına gelen ve vladika adı verilen Ortodoks metropolitlerine tabi olmayı kabul etmişlerdi. Prens-Piskopos da denilen vladikalar halkın menfaatleri doğrultusunda hareket edecekler ve halka egemenliklerini zorla kabul ettirmeyeceklerdi. Vladikaların başlangıçta Osmanlı idaresi ile mücadele etmek gibi bir hedefi yoktu. Dini otoritelerini kullanarak kabileler arasındaki problemleri çözmeye çalışacaklardı. Vladikalar kabile reislerinin katılımıyla oluşturulacak meclis tarafından yetkinin bir ailede toplanmasını önlemek için farklı aileler arasından seçilecekti.¹⁷⁵ Böylece, kabileler tarafından yapılan vladika seçiminde 1516'da kabilelerin başına 1493'ten beri piskopos olan Vavila geçti. Vladikaları, 1697 senesine kadar aşiretlerin oluşturduğu meclisler seçmiştir.¹⁷⁶ Eski Karadağ'da vladikalık sisteminin kurulmasında Karadağ'ın ayrı bir sancak olarak teşkilatlandırılması ve İskender Bey'in sancak beyi olarak atanmasının etkisi olduğu muhakkaktır.

Vavila'dan (1516-1520) sonra vladikalık makamına sırasıyla şu isimler geçmiştir: German (1520-1530), Pavle (1530-1532), I. Vasilije (1532-1540), Nikodim (1540), Romil (1540-1559), Makarije/Makarios (1560-1561), I. Ruvim/Rufim/Roufin (1561-1569), II. Pahomije (1569-1579), Gerasim (1575-1582), Venijamin (1582-1591), Nikanor ve Stefan (1591-1593), II. Ruvim (1593-1636), I. Mardarije (1639-1649), I. Visarion (1649-1659), II. Mardarije (1659-1673), III. Ruvim (1673-1685), II. Vasilije (1685), II. Visarion (1685-1692) ve I. Sava (1694-1697).¹⁷⁷ Aşağıda görüleceği üzere 1697'de Danilo'nun (1697-1735) vladika olması ile birlikte vladikalık Petroviç Ailesi'ne geçmiş ve onun döneminde vladikalık Petroviç Hanedanlığı'na dönüşmüştür¹⁷⁸. Bu tarihten sonra Karadağ'ın prenslik ilan edildiği 1852 yılına kadar şu isimler Karadağ Vladikası olmuştur: I. Danilo (1697–

¹⁷⁴ Rastoder, a.g.m., s. 112, 113; Osman Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Tarih, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, s. 356; Urhan, a.g.m., s. 118; Aynı yazar, a.g.t., s. 12.

¹⁷⁵ Özdem, a.g.t., s. 37; Urhan, a.g.m., s. 118.

¹⁷⁶ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 22; Urhan, a.g.t., s. 12, 30, 31; Özdem, a.g.t., s. 64, 67.

¹⁷⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Prince-Bishopric_of_Montenegro, Erişim tarihi: 01.02.2021; Krş. Özdem, a.g.t., s. 38; Urhan, a.g.m., s. 121; Aynı yazar, a.g.t., s. 30; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdari ve Sosyal Yapısı", s. 5279; Temizer- Premović, a.g.m., s. 5.

¹⁷⁸ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 22; Urhan, a.g.t., s. 12, 30, 31; Özdem, a.g.t., s. 64, 67.

1735), II. Sava (1735–1781), III. Vasilije (1750–1766) ile birlikte, Küçük Stefan (Šćepan Mali) (1767–1773), Arsenije Plamenac (1781–1784) (istisnai olarak Petrović-Njegoš Ailesi’nden değildir.), I. Petar (1784–1830), II. Petar (1830–1851), II. Danilo (1851–1852).¹⁷⁹ Petroviç Hanedanı, vladika, prens ve kral olarak 1697’den 1918 yılına kadar Karadağ’da egemenliğini sağlamıştır.

Sokullu Mehmet Paşa’nın girişimi ile İpek Patrikliğinin 1557 yılında yeniden açılmasından sonra Çetine Vladikalığı, İpek Patrikliğine bağlanmış ve vladikaların memuriyetleri İpek Patrikleri tarafından tasdik edilmeye başlanmıştır.¹⁸⁰ Literatürde kabile meclisi tarafından seçilen vladikaların, 1766 yılında İpek Patrikliği’nin kaldırılarak İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlanmasına kadar İpek’teki Sırp Patrikleri tarafından tasdik edildiği; ardından, vladikanın ataması ruhani olarak İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi yetkisinde olmasına rağmen, gayri resmî olarak Petersburg’daki Rus Kilisesi Sen-Sinod Meclisi tarafından yapıldığı belirtilmektedir.¹⁸¹ Vladika II. Danilo’nun 1852 yılında prenslik ilan etmesi ve Karadağ’ın hiçbir zaman Osmanlı tabiiyetine girmediği iddialarına karşılık Hariciye Nazırı Fuad Paşa tarafından kaleme alınan 27 Aralık 1852 (15 Rebûlevvel 1269) tarihli bir layihada Karadağ’ın Osmanlı toprağı olduğu konusunda ileri sürülen argümanlardan birisi Karadağ Vladikalığının statüsüdür. Fuad Paşa’ya göre Karadağ Vladikalığı başlangıçta İpek Patrikliğine bağlıydı. İpek patriklerine verilen tayin fermanlarının her birinde, ruhani dairesi dahilinde olan mahaller içerisinde Karadağ Vladikalığı da beyan olunmaktaydı. Ohri ve İpek Patrikliklerinin kaldırılarak İstanbul Patrikliğine ilhak olunmasından sonra Karadağ Vladikalığı, İstanbul Rum Patrikliğine verilen atama fermanlarında buranın ruhani idaresi altında bulunan yerler arasında sayılmaktaydı.¹⁸² Enver Ziya Karal’a göre de İpek Patriklerine verilen fermanlarda Karadağ da açık olarak patrikliğin ruhani dairesine giren yerler arasında sıralanıyordu. İpek Patrikliğinin ilgasından sonra Karadağ Vladikalığı İstanbul Patrikliğine bağlanmış ve

¹⁷⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Prince-Bishopric_of_Montenegro, Erişim tarihi: 01.02.2021.

¹⁸⁰ Mehmed Suphi, a.g.e., s. 12. İpek Patrikliği hakkında geniş bilgi için bkz. Şenay Öztürk Yılmaz, “İpek Patrikhanesi’nin Kuruluşu ve Osmanlı Hâkimiyetindeki Durumu”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 5, S. 2, Ağustos 2019, ss. 393-407.

¹⁸¹ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli - Haritalı*, C. VI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s. 3016; Zafer Gölen, “1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları”, *History Studies*, Vol.1/1, 2009, s. 214; Aynı yazar, “XIX Yüzyılda Karadağ’ın İdarî ve Sosyal Yapısı”, s. 5289, 5290; Özdem, a.g.t., s. 39; Yılmazçelik-Özdem, “Osmanlılar Döneminde Karadağ”, s. 5235; Temizer, *Karadağ’ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 23.

¹⁸² Abidin Temizer, “Karadağ’da Osmanlı Hakimiyyetine Dair”, *Yeni Türkiye*, S. 68, 2015, s. 3010, 3014.

“siyasi bakımdan olduğu gibi dini bakımdan da Karadağ, Osmanlı İmparatorluğu’nun bünyesine girmişti.”¹⁸³ Ancak, literatürdeki bilgilerde hatalı ve düzeltilmesi gereken noktalar mevcuttur. Öyle ki vladikalar, 1697 yılına kadar İpek Patrikliği tarafından tasdik edilirken, Danilo’nun (1697-1735) vladika seçilmesinden sonra Karadağ Vladikaları bir daha İpek Patrikliğini tanımamıştır. Aşağıda görüleceği üzere Danilo, vazifesini Osmanlı kontrolündeki İpek Patriği yerine Avusturya’ya sığınmış olan Sırp Patriği III. Arsenije Črnojević’e takdis ettirmiştir. Nitekim 1700 yılında sürgündeki Sırp Patriği III. Arsenije tarafından Danilo’ya vladika unvanı verilmiştir. 1742 yılında Vladika Sava’nın Rusya ziyaretinde Kutsal Rus Sinod Meclisi tarafından Karadağ Kilisesi’nin bağımsızlığı tanınmıştır.¹⁸⁴ Ayrıca, yine aşağıda ayrıntılı şekilde ele alınacağı üzere Bâbiâli tarafından Karadağ’ın ve Karadağ Metropolitinin statüsünün sorulması üzerine İstanbul Rum Ortodoks Patriği V. Kirilos da 4 Haziran 1755 tarihli cevabında Karadağ Metropolitliğinin eskiden İpek Patrikliğinin iltizamı altında olduğu halde, bir süredir Osmanlı Devleti’ne itaatten ayrılarak başkalarının tasarrufuna geçtiği için zayi olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁵ Keza Vladika Petar (1784-1830) da 1784 yılında Avusturya’daki Sırp Başpiskoposluğu tarafından takdis edilmiştir.¹⁸⁶ Dolayısıyla, Karadağ Vladikalığı veya Çetine Piskoposluğu 1697’den sonra İpek Patrikliğini tanımadığı gibi, 1766’dan sonra da Fener Patrikhanesinin dini otoritesine hiç girmemiştir.

Ahmed Cevdet Paşa’ya göre Karadağ’daki dağ nahiyeleri ahali Osmanlı Devleti’nin haraçgüzarı olduğu için iç işlerinde serbest bırakılmıştı. Buraların işleri diğer yerlerde olduğu gibi bayraktar (serdar) ve muhtarları (knez, şef vs.) vasıtasıyla yürütülüp başka hususi bir memurları yoktu. “*Karadağ’da öteden beri bir ‘vladika’ metropolit olup bunun vazifesi reayanın umur-ı mezhebiyesine nezaretden ibaret olduğu halde sonraları refte refte umur-ı cismaniyeye dahi müdahale etmeye başlamışlardır.*”¹⁸⁷ Vladikalar, dinî vazifeleri dışında idari görevler de üstlendiğinden prens-piskopos olarak telakki

¹⁸³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, VI. Cilt, Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 71; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997, s. 275.

¹⁸⁴ Rastoder, a.g.m., s. 116.

¹⁸⁵ BOA, Cevdet-Hariciye (C. HR), No. 19/908, 23 Şaban 1168 (4 Haziran 1755).

¹⁸⁶ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Stevenson, a.g.e., s. 138; Jelavich, a.g.e., s. 96; 162; Rastoder, a.g.m., s. 118; Suver, a.g.e., s. 77; Özdem, a.g.t., s. 76; Urhan, a.g.t., s. 39, 40; Aynı yazar, a.g.m., s. 127.

¹⁸⁷ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet, C. VI, Tertib-i Cedid, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye*, 1309, s. 241; Tophâneli Kâmil Kapudan, *Karadağ: Karadağ Hakkında Bazı Malûmatı Şâmildir*, Mihran Matbaası, İstanbul 1294, s. 28, 29.

edilmişlerdir. Osmanlı kaynaklarında Çetine piskoposları *Vladika*, *İvladika*, *Ladika*, *Vladuka*, *Uladika* gibi isimlerle anılmışlardır.¹⁸⁸ Vladikalara, giydikleri siyah kıyafet sebebi ile Kara-Keşiş de denilmiştir.¹⁸⁹ İsmail Hami Danişmend'e göre ise Adriyatik Denizi'ne hâkim ve sarp bir dağlık bölgeden ibaret olan Karadağ'a “*Osmanlı idaresi hiç bir zaman tamamiyle hulûl edememiş ve Ortodoks Sırp cinsinden olan ahalisi lafzî bir tabiiyet altında yaşamıştır. Kabile hayatı süren bu dağlı ve iptidai cemaat, kabile reislerinden başka “Vladika” denilen ve hem piskopos, hem bey vaziyetinde bulunan umumi bir reisin idaresindeydi.*”¹⁹⁰

Temizer ve Premović'e göre Osmanlı Devleti coğrafi, sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı 1697 yılına kadar Karadağ'da tam bir kontrol sağlayamamıştır. Arazinin dağlık ve sarp kayalıklardan oluşması, Osmanlı birliklerinin askeri operasyonlarını güçleştiriyordu ve Karadağlılar gerilla taktikleri ile çoğu zaman üzerlerine gönderilen kuvvetleri mağlup ediyordu. Karadağ'ın Osmanlı Devleti için ekonomik bir öneminin olmaması, şüphesiz statüsü üzerindeki en önemli etkendi. Osmanlı Devleti, Yemen gibi özerk statüye sahip ve geliri giderinden az olan ve coğrafi koşulları zor yerleri genellikle özerk şekilde yerel yöneticiler aracılığıyla idare etmeye çalışmıştır. Karadağ'da da Osmanlı Devleti'nin bu tavrı bölgenin sosyal ve idari yapısını etkilemiştir.¹⁹¹

Antonina Zhelyazkova, ulaşılması güç dağlık bölgelerde çoğunlukla rahatsız edilmeden yaşayan Karadağlıların, dini görevi dışında siyasi otoriteye de sahip olan vladikalar sayesinde bir tür teokratik siyasi yapı oluşturduklarını belirtmiştir.¹⁹² Ortodoks kilisesi zamanla bölgedeki en büyük toprak sahibine dönüşmüştür. Karadağ'da din ve devlet otoritesinin birleşmesi problem teşkil etmediği gibi Karadağlılara ilkel-ataerkil geleneklerini koruma, kabile bağlarını güçlendirme ve kendilerini Osmanlılarla İslam'ın uzlaşmaz düşmanları olarak görme imkânı tanımıştır.¹⁹³

¹⁸⁸ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 22; Urhan, a.g.t., s. 12.

¹⁸⁹ Özdem, a.g.t., s. 37, 38; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 22; Urhan, a.g.t., s. 12.

¹⁹⁰ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, s. 187.

¹⁹¹ Temizer-Premović, a.g.m., s. 8.

¹⁹² Antonina Zhelyazkova, “Bir Tarihyazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar'da İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi”, *Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması*, Derleyenler Fikret Adanır- Suraiya Faroqhi, Çev. Beril İdemen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 289.

¹⁹³ Zhelyazkova, a.g.m., s. 289.

Mevcut verilere göre Osmanlı kaynaklarında vladikaların dini ve hukuki statüsünü açıklayan hususi bir belge veya diğer piskopos ve metropolit atamalarındaki gibi berat ile tayin edilme veyahut vladikaların diğer patrik ve metropolitler gibi pişkeş ödediklerini gösteren herhangi bir ipucu yoktur. Bundan dolayı, Zafer Gölen'in de vurguladığı gibi Karadağ'ın hukuki statüsü net değildir. Osmanlı Devleti, Karadağ'ın (Eski Karadağ/Zeta Bölgesi) iç idaresine, vladikaların seçimine, kabile yapısına ve iç hukukuna müdahale etmemiştir. Doğal olarak Eski Karadağ Bölgesi, Osmanlı hukukuna tabi olmamıştır.¹⁹⁴ Dolayısıyla Karadağ'ın, iç işlerinde bağımsız karaktere sahip bir Osmanlı vasalı olduğunu söylemek mümkündür. Görünüşe göre Eski Karadağ'ı Osmanlı Devleti'ne bağlayan en önemli vasıta aşağıda görüleceği üzere tahsil edilmesinde çoğu zaman güçlük çekilen cizye vergisidir.

1.5. Erken Dönemde Karadağ'da Vergi İsyanları, Asayiş ve Otorite

Osmanlı idaresi, Karadağ kabilelerinden vergi toplanması ve itaatlerinin temini konusunda başından beri problemlerle karşılaşmış ve 1502, 1505, 1513, 1517 ve 1519'da isyan ve direniş olayları yaşanmıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti, hâkimiyetini sağlamlaştırabilmek adına bazı idari düzenlemeler yapmış, vergi politikasını değiştirmek durumunda kalmış ve tahrir sayımlarını da yenilemiştir. Bu bağlamda, ayrı bir sancak teşkili, dağ köyleri ile ovalık ve düzlük arazilerde farklı vergi politikası uygulanması, tımar muafiyeti sıralanabilir. Yine, vladikanın kabileler üzerindeki statüsüne de bu sebeple göz yumulduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti ile Venedik arasında Adriyatik kıyılarındaki hâkimiyet mücadelesi Karadağ nahiyelerini doğrudan etkilemiştir. Darkot ve Moaçanın, vladikaya bağlı Karadağlıların devlete cizye vergisi ödediklerini ve Osmanlıların Venedik'e karşı açtığı savaşlara yahut kendi yakın akrabaları olan Brda asilerine karşı giriştiği tenkil hareketlerine iştirak ettiklerini ve bu durumun teorik olarak 1683'teki II. Viyana bozgununa kadar

¹⁹⁴ Zafer Gölen, "1862 Karadağ Askeri Harekâtı ve Sonuçları", *Belleten*, C. LXXV, S. 273, Ağustos 2011, s. 503.

sürdüğünü belirtmişlerdir.¹⁹⁵ Ancak, Osmanlı Devleti'nin gerek Venediklilerle (1537-1540, 1570-1573, 1645-1699) gerekse civardaki asilere karşı girişilen mücadelelerde Karadağlılardan beklediği desteği bulabildiğini söylemek güçtür. Yukarıda belirtildiği üzere 1538 yılında Preveze Deniz Savaşı'ndan önce Haçlı donanmasının hücumları sonucunda Hersek Novi ve Risan şehri 1538'de İspanyol donanması tarafından işgal edildi. Osmanlı Devleti, Preveze Zaferi'nden sonra 1539'da buraları geri aldığı gibi Kotor'u da kuşatmış, ancak şehri ele geçirememiştir. Osmanlı-Venedik arasındaki mücadeleden özellikle Katun Nahiyesi ve bölgedeki aşiretler olumsuz etkilenmiş ve Venediklilerden bekledikleri yardımı alamamışlardır.¹⁹⁶

Vladika Makarije döneminde (1560-1561) aşiretler vergi ödeme konusunda dirençlerini arttırmışlardır ve Piperi Aşireti Osmanlı vergi memurlarına engel olmuştur.¹⁹⁷ Diğer taraftan, Karadağ nahiyelerinin eşkıya tenkili konusunda da Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiği pek söylenememektedir. Bilakis Dukakin Sancağı'nda isyan eden asilerin üzerlerine varıldığında atları, davarları ve çoluk çocuklarıyla birlikte Karadağ Nahiyesi'ne sığınıp saklanıyorlardı. Karadağ Nahiyesi ise Venedik kalelerine sınır olduğundan dolayı daimî olarak Venediklilerle ittifak ve dayanışma içinde idiler. Yasaklamalara rağmen bölgenin terekesi (tahıl, ürün) ile diğer yerlerden getirilen at, koyun, yiyecek maddesi vs. Karadağ üzerinden Venediklilere satılıyordu. Bu sebeple 12 Ekim 1560 tarihinde Divân-ı Hümayûn'dan Dukakin Beyi'ne gönderilen bir hükümlerle bölgedeki eşkıyalığın önlenmesi; kimsenin canına ve malına zarar gelmemesinin sağlanması; tereke (tahıl), at, yiyecek vs. yasak olan mal ve ürünlerin Venedik kâfirlerine satışına engel olunması ve buna yeltenenlerin haklarından gelinmesi emredildi.¹⁹⁸ Ancak bu tür olayların önüne geçilmesi mümkün olmamıştır. Diğer yandan, yukarıda belirttiğimiz gibi Karadağ Kazası 1560'da İskenderiye Sancağı'ndan ayrılarak Dukakin Sancağı'na bağlandı. 1567'de Dukakin ve Podgoriçe kadılarının bildirdiğine göre Dukakin Sancağı'nda bazı asi gruplar Dukakin'e bağlı köyleri basıp, ahalinin mallarını yağma etmekten ve tahrir memurlarını engellemekten geri durmuyordu. Tedip ve tenkil edilmeleri için üzerlerine varıldığında ise Karadağ'daki Katun Nahiyesi köyleri üzerinden Venedik kalelerine sığınıyorlardı. Osmanlı makamları

¹⁹⁵ Darkot, a.g.m., s. 225, Moaçanın, a.g.m., s. 384.

¹⁹⁶ Özdem, a.g.t., s. 64.

¹⁹⁷ Özdem, a.g.t., s. 64.

¹⁹⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 3, Hüküm 1613, 21 Muharrem 968 (12 Ekim 1560); 3 Numaralı Mühimme Defteri, s. 699; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5276.

Venediklilerle olan antlaşmalar ve dostane ilişkiler gereği bu gibi fesat ehlinin iade edilmesini istediğinde ise Venedikliler asilere sahip çıkıyordu. Divân-ı Hümâyûn'dan Venedik doçuna gönderilen 15 Ağustos 1567 tarihli bir hükümle Osmanlı tarafı antlaşmaya uyduğu halde Venediklilerin asilere sahip çıkıp iadelerini yapmamasından şikâyet edildi. Ayrıca, asileri himâyesine alan kale komutanları cezalandırılmazsa iki devlet arasındaki antlaşmanın bozulacağı bildirildi.¹⁹⁹ Bu tehditlere karşılık, sınırdaki bazı köylerin asi hareketleri önlenemedi. 1568'de ise Karadağ kadısı Mahna (Maine) ve Pobor (Pobori) köyleri ahaliilerinin Şestan (Sistan/Sestani) Hristiyanlarının yaylasına el koyup köylüleri sürdükleri, 16 hane evlerini yaktıkları, 30 yıldan fazla bir süredir cizyelerini tam vermedikleri, itaat etmedikleri ve isyan üzere olduklarını bildirdi. Durum Divân-ı Hümâyûn'da görüşüldükten sonra Dukakin Beyi Kasım Bey'e iddiaların tahkik edilip doğruluğu halinde cezalandırılmaları emredildi.²⁰⁰ Buna karşılık, Mahna ve Pobor köylerinin iki yıl sonra dahi Venedik'e tabi Kotor Kalesi'ne gidip Venedik hizmetine girdikleri, adam topladıkları ve Osmanlı Devleti'ne tabi Lomnik ve Lubini köylerine saldırmaya devam ettikleri görülmektedir.²⁰¹ Öte yandan, Karadağ'a tabi Paştrovik (Paştroviçi/St. Stefan) ve İskenderiye Drazı diye bilinen bölgede olup, Osmanlı-Venedik sınırında bulunan tahminen 20 adet köy ahaliisi de asla vergi vermedikleri gibi çeşitli fesat ve fenalıklardan da geri durmuyordu. Dukakin Sancak Beyi Kasım Bey'in başvurusu üzerine hasların taksimi esnasında senelik 5.000 akçe vermek üzere bu köyler kendisine has tayin edildi. Ayrıca, 17 Kasım 1568'de İskenderiye, Podgoriçe, Karadağ ve Dukakin kadılarına Venedik tarafı sınır konusunda itirazda bulunursa Defter-i Atik'te belirtilen kadim sınırlara riayet edilmesi ve Venedik kalelerine tayin olunan sınır dahilinde ise ayrıntılı olarak bildirilmesi emredildi.²⁰² Bu bölgede Osmanlı-Venedik rekabeti ve sınır ihtilaflarının sürdüğü ve Osmanlı Devleti'nin sınır köylerinde otoritesini kabul ettirmekte güçlük yaşadığı anlaşılmaktadır. Karadağ'ın iç kesimlerindeki reaya da isyan ve eşkıyalıktan geri durmamıştır. Örneğin, Karadağ Nahiyesi'ne bağlı Çaynik Karyesi'nin halkı isyan üzere olup Karadağ naibinin evini basmaktan çekinmemişlerdir. Ayrıca, çeşitli işleri için naibe başvuran reayaya da saldırmışlardır. Dukakin Sancak Beyi Mustafa'ya 12 Mart 1570'te köy

¹⁹⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 7, Hüküm 78, 11 Safer 975 (17 Ağustos 1567).

²⁰⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 7, Hüküm 1533, 8 Zilhicce 975 (4 Haziran 1568); 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) <Özet-Transkripsiyon-İndeks-II>, Hüküm 1533, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1999. s. 173; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5276.

²⁰¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 9, Hüküm 261, 29 Zilhicce 977 (4 Haziran 1570).

²⁰² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 7, Hüküm 2493, 27 Cemâziyelevvel 976 (17 Kasım 1568).

halkını hüsnü tedbirle ele geçirip ele başlarını cezalandırması ve kendi halinde olup itaat eden reaya dokunulmaması emredilmiştir.²⁰³ İskenderiye Sancak Beyi'nin raporlarına göre kıyı kesiminde Venediklilere tereke (tahıl) ve mal satışı da engellenemiyordu. İskenderiye Sancak Beyi ve kadısı ile İpek kadısına Divân-ı Hümâyûn'dan gönderilen 1 Eylül 1570 tarihli bir hükümle Venediklilere mal satanların sipahi ise hapsedilmeleri, reaya ise cezalandırılmaları istendi. Diğer taraftan, Podgoriçe kadısının kendisine kefil olduğu halde Podgoriçe dizdarı Nurullah'ın Venedik kalelerine yakın olan Karadağ (Karacadağ) Hristiyanlarına kendi terekesini sattığı gibi kalede mahfuz bulunan darıyı da verdiği ihbar edildi. Bunun üzerine durumun tahkik edilip iddiaların doğru olması halinde dizdarın idam edilmesi uygun görüldü²⁰⁴. Keza Karadağ'a tabi üç köy halkı Kotor Kalesi'ne tabiiyet arz edip sultan haslarını yağmalıyor ve tereke ve zahirelerini Kotor Kalesi'ne teslim ediyorlardı. Ayrıca, itaat etmeyip üzerlerinde gönderilenleri de katlediyorlardı. Bunun üzerine İskenderiye ve Hersek sancak beylerine Sultan haslarına zarar veren bu köylerdeki ele başlarının haklarından gelinmesi ve bölgede bir daha isyana cüret edilmemesi için diğerlerine ibret olmak üzere cezalandırılması emredildi²⁰⁵. Bu iki olayın akıbeti bilinemese de Osmanlı Devleti'nin Venedik kalelerinin iaşesini kesmeye çalıştığı muhakkaktır. Çünkü Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın fethi meselesinden dolayı 1570-1573 yıllarında savaş halinde olduğu Venediklilerle Dalmaçya Sahili'nde de karşı karşıyadır ve Karadağlılar bu savaşta Venedik'i desteklemişlerdir.²⁰⁶

Otoritenin tanınmaması, vergi konusundaki direnişe devam edilmesi ve bölgedeki asayiş sorunları sebebiyle İškodra Sancak Beyi Ali Paşa, 1570'te Karadağ'a askerî bir harekât düzenledi. Ali Paşa'nın harekâtı sonucunda Obod Kalesi ele geçirildi, matbaa tahrip edildi ve vergi tahsili hususundaki direnç ortadan kaldırıldı.²⁰⁷ Miller'e göre Karadağ mühtedileri Ali Paşa'ya bu harekâta yardım etmişlerdi. Vladika Pahomiya da vladikalığını takdis için İpek Patriği'ne gidemediğinden ahalinin gözünde otoritesi sarsılmıştı²⁰⁸.

²⁰³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 9, Hüküm 109, 4 Şevvâl 977 (12 Mart 1570).

²⁰⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 14, Hüküm 371, 30 Rebîulevvel 978 (1 Eylül 1570).

²⁰⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 14, Hüküm 813, 29 Cemâziyelevvel 978 (29 Ekim 1570).

²⁰⁶ Suver, a.g.e., s. 55.

²⁰⁷ Miller, a.g.e., s. 385; Özdem, a.g.t., s. 64.

²⁰⁸ Miller, a.g.e., s. 385.

Osmanlı Devleti'nin 1571 yılında Ülgün ve Bar şehirlerini fethetmesinden sonra Osmanlı denizciliği için emniyetli üs bölgeleri oluşturulmuş ve Adriyatik kıyılarındaki Osmanlı egemenliği sağlamlaştırılmıştı.²⁰⁹ Ardından Paştrovik (Paštrovići) taraflarının da itaati sağlandı. Ancak, Osmanlılar Budva ile Kotor Kalesi ve körfezini ele geçiremedi. Osmanlı-Venedik harpleri esnasında Karadağ reayası Venedik'e yardım ediyordu. 1571'de Sultan'a ait hassa köylerinden Kotor yakınlarındaki Grbelan (Grblaj) ile yine Mahna (Maine) köyleri ahalsinin Venediklilerle iş birliği yaptıkları, gazilere saldırdıkları ve isyan halinde olduklarının bildirilmesi üzerine müfsitlerin yakalanarak cezalandırılması için İskenderiye (İşkodra) ve Dukakin Beyleri'ne emir gönderildi.²¹⁰ İskenderiye, Prizrin ve Dukakin Beyleri'ne 18 Mayıs 1572'de gönderilen bir hükümde ise Venediklilerin Budva Kalesi'ni tamire teşebbüs etmeye çalıştıklarının haber alınması üzerine Karadağ, Lav ve Marko Hristiyanları ile ittifak ederek kalenin inşasına engel olmaları emredildi.²¹¹ Öte yandan, Karadağ'a bitişik olan "*Paştrovik Keferesi*"nin Budva Kalesi'nden çıkıp Osmanlı Devleti'ne tabiiyet arz etmesi Budva'nın fethedileceğine dair ümitleri arttırdı. İskenderiye, Hersek ve Dukakin sancak beylerine Budva'nın fethi için iş birliği yapmaları emredildi²¹². Ancak, Budva'yı ele geçirmek mümkün olmadı²¹³. Osmanlı Devleti, Venedik Harbi esnasında Bakıyye-i Nova (Hersek Novi) ve Risan kalelerini elinde tuttuğu gibi Kotor Körfezi'ndeki tahkimatını da arttırdı. Hersek ve Klis sancak beyleri Dalmaçya sahilindeki Venedik'e ait Makarska Palankası'nı ele geçirip palankayı yıktıkları, top ve barutu suya attıkları ve dört gemiyi batırdıkları sırada, 13 Ocak 1573'te, 30 Venedik kadırgası Budva üzerinden gelerek Bakıyye-i Nova Boğazı'nda yeni yapılan Boğazkesen Palankası'na saldırdı. Üç gün süren çarpışmalardan sonra palankayı zapt ederek yıktılar. Venediklilerin asıl amacı Nova Kalesi'ni (Hersek Novi) ele geçirmektir. Bu sebeple Hersek, Ülgün, Bar, İşkodra ve Üsküp taraflarından Venediklilere karşı yardım gönderilmesi istendi.²¹⁴ Osmanlı-Venedik Savaşı sonunda Hersek Novi ve Risan Osmanlı Devleti'nde kaldı. Ayrıca, Ülgün, Bar ve Paştrovik (Paštrovići) Nahiyesi de Osmanlıların eline geçti. Ancak, bazı nahiye ve kalelerin hangi tarafa ait olduğu konusunda ihtilaflar devam ediyordu. Karacadağ Nahiyesi has olarak yüz otuz bin akçe ile kendisine verilen Hersek Beyi, Paştrovik Nahiyesi'ni

²⁰⁹ Özdem, a.g.t., s. 64.

²¹⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 10, Hüküm 451, 1 Şaban 979 (19 Kasım 1571).

²¹¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 19, Hüküm 28, 5 Muharrem 980 (18 Mayıs 1572).

²¹² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 19, Hüküm 613, 4 Rebîülâhîr 980 (14 Ağustos 1572).

²¹³ Özcan, 1571 yılında Venedik'in mağlup edilmesinden sonra Ülgün, Bar ve Budva kale ve limanlarının ele geçirildiğini ve Karadağ kıyılarının fethinin tamamlandığını belirtmiş ise de Budva alınmamıştır. Özcan, *II. Abdülhamid Dönemi*, s. 6.

²¹⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 21, Hüküm 212, 213, 10 Şevvâl 980 (15 Şubat 1573).

istimalet yoluyla itaat ettirdiği için burada hak iddia ediyordu. Fakat, burası Dukakin Sancak Beyliği'ne ilhak olunduğundan dolayı müdahale etmemesi emredilmiştir.²¹⁵ Bununla birlikte, Paştrovik'in tabiiyet ve statüsü ile ilgili problemlerin sürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim 1576'da Dukakin Sancak Beyi Sinan Bey, Defter-i Cedid-i Hâkânî'ye göre Karacadağ'a tabi Paştrovik Nahiyesi 30.000 akçe icmalli haslardan olduğu halde reayasının vergilerini Venedik'e vergeldikleri iddiasıyla Osmanlı Devleti'ne vergi ödemek istemediklerini bildirdi. Bunun üzerine Divân-ı Hümâyûn'dan İskenderiye Beyi ve Leş kadısına Venedik temsilcileri ile durumun tahkik edilerek Ülgün-Bar arazisine mi yoksa Venedik'e mi tabi olduğu hususunun bildirilmesi emredilmiştir²¹⁶. Yapılan incelemede, Paştrovik Nahiyesi'nin Osmanlı Devleti'ne tabi olduğu anlaşılmıştır. Ancak, 1578 yılı başlarında Karacadağ ve Leş kadıları İskenderiye Sancağı'nda Karacadağ Kazası'na tabi Paştrovik Nahiyesi'nin Dukakin Sancağı'na 30.000 akçe mahsulü yazıldığı halde vergi vermeyerek isyan ettiklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Sultan III. Murad, Dukakin Beyi'ne emir gönderip şer'î hukuka itaat etmeleri ve birikmiş vergileri ile birlikte örfi vergilerinin hüsnü suretle toplamasını, itaat etmeyip direniş gösterirlerse de ele başlarının cezalandırılmasını emretmiştir.²¹⁷

Tuz kaynakları bakımından zengin bir bölge olan Paştrovik sınırında 1580-1590'larda problemler devam etti. Paştrovik halkı vergi konusunda direnç gösterirken İskenderiye Sancak Beyi, Osmanlılar aleyhine faaliyet göstermeleri durumunda asker göndermekle tehdit etti. Ayrıca, buranın idaresinden ve İsveti (Sveti) Stefan Kalesi'nin kendi sorumluluğunda olduğunu hatırlattı. Venedik'e tabi Kotor muhafızı Cerolimo Pisani ise Paştrovik'i serbest bırakmaları ve tımar kayıtlarından silmeleri için İskenderiye Sancak Beyi'ne hediyeler takdim etti ve Osmanlılara pişkeş göndermeye devam edeceklerini bildirdi²¹⁸.

Karadağ'ın iç kesimlerinde de otoritenin sağlanmasında güçlük çekiliyordu. Karadağ Nahiyesi'nde Küçük Mata, Büyük Mata ve Brda adlı köylerle, İspas (Spas) Nahiyesi'nde Olomis Köyü ahalisi eskiden beri isyan halinde olup, hiçbir zaman kadı ve ümeraya itaat

²¹⁵ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 19, Hüküm 682, 14 Rebülâhir 980 (24 Ağustos 1572).

²¹⁶ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 28, Hüküm 873, 19 Şaban 984 (11 Kasım 1576).

²¹⁷ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 33, Hüküm 515, 11 Zilkade 985 (20 Ocak 1578).

²¹⁸ Adrović, a.g.t., s. 11, 12.

etmiyorlardı. Bu sebeple defalarca üzerlerine gidildi ise de buldukları arazinin sarp ve kayalık olmasından dolayı tedip ve tenkilleri mümkün olmuyordu. Ayrıca, gelip geçenlerin para, mal ve eşyalarını yağmalamaktan ve reayanın çocuk ve kadınlarını esir etmekten de geri durmuyorlardı. Bunun üzerine Dukakin Sancağı Alaybeyi Mustafa, 9 Ekim 1575'te Dukakin Sancağı'ndan sipahi, zaim ve kale efradı, yaya ve il erleri ile İskenderiye Sancağı'na bağlı Bar ve Ülgün vesair kalelerden tüfekli askerlerin yanı sıra Plav Nahiyesi'nin eskiden beri bu tür hizmetlerde istihdam olunan Hristiyanlarından adam toplayıp asiler üzerine serdar tayin edilmiştir. İskenderiye Alaybeyi Ahmed de Mustafa Bey'e yardım etmekle görevlendirilmiştir. Mustafa Bey'e asileri önce şer-i şerife davet etmesi, itaat etmeyip savaşa girişirlerse ele başlarının haklarından gelinmesi emredildi. İtaat eden reayaya ise dokunulmaması istendi.²¹⁹ 1577 yılında İskenderiye Sancak Beyi Mehmed Bey, Dukakin Sancağı'nda isyan eden bazı köylerin tenkil ve yağması için İskenderiye ve Dukakin sancaklarındaki il erleri ve Karadağ Nahiyesi Hristiyanlarından asker toplama yetkisi aldı. Ancak, Karadağ reayası Mehmed Bey'e destek vermeyi reddetti.²²⁰ Bundan dolayı Sultan'ın emrine uymadıkları, isyan ettikleri ve bir daha hizmet teklifine karşı çıkmamaları için Karadağ reayasının ibret olmak üzere yağmalanması ve cezalandırılması emredildi.²²¹ Hemen akabinde Dukakin Sancağı'nda Akbal, Ozluket ve Sirovavozi gibi bazı asi köylerin tenkili için Karadağ ahalisi yine emre itaat etmeyip İskenderiye Beyi'ne yardımda bulunmaktan kaçınmışlardır. Divân-ı Hümâyûn'da yapılan değerlendirmede İskenderiye Beyi'ne kendilerine itaat, tabiiyet ve hizmet yolunda nasihatte bulunulması, söz dinlemeyip fesat ve fenalıkta ısrar etmeleri durumunda ele başlarının cezalandırılması emredilmiştir.²²²

Karadağ reayası vergi, hukuk ve tabiiyet konusunda merkezi otoriteyi yok sayarak güçlü kabile bağları sebebiyle aralarındaki davaları kendi içlerinde halletmeyi tercih ediyorlardı. 1578 yılı sonlarında Karadağ kadısı İstanbul'a gönderdiği bir mektupta baş knezlerin kaza reayasını zaman zaman belirli yerlerde topladıklarını, aralarındaki davaları “*ayin-i batılları üzere*” (kendi dinleri üzere) çözümlediklerini ve asla kadıya ve şer-i şerife müracaat etmeksizin sürekli bu şekilde belirli yerlerde toplandıklarını bildirdi. Ayrıca, her

²¹⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 27, Hüküm 67, 4 Receb 983 (9 Ekim 1575).

²²⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 30, Hüküm 689, 8 Safer 985 (24 Haziran 1577).

²²¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 31, Hüküm 504, 14 Cemâziyelâhir 985 (29 Ağustos 1577).

²²² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 34, Hüküm 524, 16 Rebülevvel 986 (23 Mayıs 1578).

haneden ikişer-üçer kişi seçerek bunların yol masraflarını karşılayıp ümera ve kadılardan şikâyet etmek için gönderdiklerini, buna karşılık ödemeleri gereken haraçlarını (cizyelerini) ve diğer vergileri ödemediklerini ve vergi tahsili için gönderilen Dergâh-ı Âli çavuşlarından da daima şikâyet ettiklerini aktardı. Bunun üzerine 17 Ocak 1579'da Divân-ı Hümâyûn'dan İskenderiye Sancak Beyi'ne gönderilen bir hükümde kabile baş knezlerini davet edip Karadağ kadısının aktardığı hususları tahkik etmesi ve ibret olmak üzere fesada öncülük edenlerin cezalandırılması emredildi.²²³ Karadağ kadısının kabilelerin ara sıra meclisler toplayıp aralarındaki davaları kendi dinlerine çözümlediklerini belirtirken vladikadan hiç söz etmemesi dikkat çekicidir.

Öte yandan, daha bu meselenin akıbeti belli olmadan Karadağ reayasının yasak olduğu halde Venedik'e ait olan Kotor Kalesi'ne tereke (tahıl), koyun, sığır, zahire ve yiyecek sattıkları ve bunun Podgoriçe Kalesi neferâtı ile reaya ve sipahilerin iaşe sıkıntısına düşmelerine yol açacağına bildirilmesi üzerine 28 Şubat 1579'da İskenderiye beyine ve Podgoriçe kadısına gönderilen bir hükümle "*harbî kefereye zahire ve yiyecek satılmasının caiz olmadığı*" belirtilerek Kotor Kalesi'nden ellerinde temessük bulunanlara sınırlı ölçüde zahire satılabileceği vurgulanmıştır.²²⁴ 1584 yılında ise Karadağ Nahiyesi reayasından elli-altmış kişinin Venedik balyosu (bailos/baylos-elçi) ile mektuplaştıkları ve Osmanlı topraklarındaki ahvali Venedik ve Darülharb'e ilettikleri tespit edildi. Bunların yakalanarak hapsedilmesi için İskenderiye sancak beyine emir gönderildi ve ele geçirilecek mektupların İstanbul'a gönderilmesi istendi. Ayrıca, casusların ne şekilde cezalandırılacağına daha sonra bildirileceği ve kendi halinde olan reayaya müdahale edilmemesi, yol hükmü ile gidenlere dokunulmaması ve barış ve huzuru bozacak davranışlardan kaçınılması emredildi.²²⁵ İskenderiye Sancak Beyi'ne gönderilen diğer bir hüküm ile de İskenderiye Sancağı'nda haraç ve ispençelerini vermeyip isyan üzere olan bazı köylerin reayasından istimalet ile defterlere uygun şekilde haraç (cizye), ispençe ve diğer vergilerinin tahsil edilmesi ve itaat etmeyenlerin yakalanarak hapsedilmeleri istendi.²²⁶

²²³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 36, Hüküm 116, 19 Zilkade 986 (17 Ocak 1579).

²²⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 36, Hüküm 271, 1 Muharrem 987 (28 Şubat 1579).

²²⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 55, Hüküm 166, 21 Zilkade 992 (24 Aralık 1584); Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5276.

²²⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 55, Hüküm 167, 21 Zilkade 992 (24 Aralık 1584).

Aynı dönemde Karadağ çevresinde bazı Müslüman eşkıya gruplarının da türediği anlaşılmaktadır. Podgoriçe tüccarlarından Ömer, Hasan bin Ferhad, İsa bin Hamza ve Karacadağ Kazası'na bağlı Kızılkaya Köyü'nden İrslav ve Radokitçe veled Miko Podgoriçe kadısına müracaat ederek, aralarında Podgoriçe Kalesi'nden bazı müstahfızların da bulunduğu dokuzu Müslüman, üçü Hristiyan on iki kişilik bir çetenin Moraça Nehri'ni aşıp Karacadağ'a tabi Kızılkaya ve Opranik köylerini basarak ahalinin evlerini yaktıkları, eşyalarını yağmaladıkları, hayvanlarını öldürdükleri ve iki çocuğu kaçırdıkları yönünde şikâyette bulundu. İskenderiye Sancak Beyi Ali Bey, Kaymakam Sinan Kethüda ile ve Podgoriçe Naibi Hasan Efendi ve Müslüman ahaliden temsilcilerin de katılımı ile mahallinde yapılan tahkikat ile olay doğrulandı. 17 Eylül 1581'de İskenderiye Sancak Beyi ile Karadağ ve Podgoriçe kadılarına gönderilen bir hükümle suçluların yakalanarak cezalandırılması istendi.²²⁷ 1593 yılında Karadağ Kazası'na tabi Njegoş (Njeguşi) ve Grbelan (Grbalj) köyleri ahalisi arasında arazi konusunda çıkan anlaşmazlığın çözümü için araya giren sabık Karadağ Kadısı Hızır Efendi, tarafların iddialarını dinledikten sonra evine dönerken iki köyün ortasında faili meçhul bir cinayete kurban gitmiştir.²²⁸ Bu olayda konumuz açısından önemli olan husus, arazi meselesinin çözümünde sabık kadının devreye girmiş olması ve Divân-ı Hümâyûn'dan İskenderiye beyine, Karadağ ve Bar kadılarına gönderilen bir hükümle katillerin buldurularak şeran cezalarının verilmesinin emredilmiş olmasıdır.²²⁹ Yine bu sırada Podgoriçe ve Karadağ reayası Rikâb-ı Hümâyûn'a mektup göndererek İskenderiye Sancak Beyi Osman Bey'in kaymakamı Ali Kethüda, Hüseyin Voyvoda, Mehmed Voyvoda ve diğer bazı voyvodalar ile Podgoriçeli Ferhadoğlu Ömer ve Karadağlı Muradoğlu Ali'nin reayaya zulmettikleri, kız ve erkek çocuklarını kaçırp başka memleketlerde sattıkları, eşya ve mallarını yağmaladıkları konusunda şikâyette bulunmuşlardır. Bunun üzerine durumu yerinde tahkik için Dergâh-ı Âli çavuşlarından Mustafa Çavuş görevlendirilmiş ve iddiaların doğruluğu halinde reayaya zulmedenlerin yakalanarak cezalandırılmaları emredilmiştir.²³⁰ Bunun üzerine yapılan tahkikat sonucunda Karadağ Kazası'ndan Kocaoğlu Süleyman Çelebi, Ferhadoğullarından Ömer ve Hasan, Livadoğlu Hüseyin, Hasanoğlu Şems, Ali Kethüda ve Mustafa oğlu Ramazan adlı kişilerin Müslümanlara zulmettikleri, bey ve subaşların yanlarında gezdikleri, fukaranın mal ve hayvanlarına göz diktikleri ve bunların

²²⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 46, Hüküm 171, 18 Şaban 989 (17 Eylül 1581).

²²⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 70, Hüküm 395, 19 Cemâziyelâhir 1001 (23 Mart 1593).

²²⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 70, Hüküm 395, 19 Cemâziyelâhir 1001 (23 Mart 1593).

²³⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 71, Hüküm 12, 26 Cemâziyelâhir 1001 (30 Mart 1593).

zulmünden Karadağ'da on iki köy halkının firar ettiği bir ilamla bildirildi.²³¹ Yargılamanın sonucu ve bunlara verilen cezalara dair elimizde bilgi bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Karacadağ beyine ve kadısına gönderilen bir hükümden Dukakin ve İskenderiye sancakları haslarında bazı eşkıyanın yolcuları katlettikleri, mallarını yağmaladıkları, hatta kasabaya inip reayanın evlerini basıp çocuklarını kaçırdıkları, erzaklarını yağmaladıkları ve yaylalardaki koyunlarını sürüp götürdükleri, ancak arazinin sarp ve kayalık olması sebebiyle eşkıyanın ele geçirilemediği anlaşılmaktadır.²³² 1610 yılında ise Karadağ'da cizye toplamaya memur edilen Sipahi İsmail elindeki berata göre reayadan 174 akçe cizye tahsil etmesi gerekirken 220 akçe talep ettiği, fakir halkın çocuğunun ödeme gücü olmaması sebebiyle diyarlarını terk ettiği, Sipahi İsmail'in yerlerinde kalan ahaliyi üzerine adam gönderip zorla tahsilat yaptığı, bazılarının yaralandığı, bazılarının eşya ve davarlarını aldığından dolayı zulmünden bıkan reaya tarafından kadıya şikâyet edilmiştir. Ancak, Sipahi İsmail kendisine yapılan nasihatleri dinlemeyip on kneze ikişer bin akçe verip reayayı sakinleştirmeye çalıştığı gibi yirmi-otuz atlı ile köylere gidip reayaya zulmettikleri bildirilmiştir. Karadağ kadısının ilamı üzerine Sipahi İsmail kovulup knezlerin haklarından gelinmesi halinde reayanın firar edebileceği, bunun da Bosna'ya gönderilmesi gereken kırk yük akçenin toplanmasını güçleştireceği vurgulanarak İsmail'in ulufesinin kesilerek azledilmesine karar verilmiş, knezlere de şer'î açıdan gereken cezanın verilmesi uygun görülmüştür.²³³

1.6. 17. Yüzyılda İsyancılar ve Karadağ'ın Bazı İdari Ayrıcalıklar Kazanması

Osmanlı Devleti'nin Karadağ'da kurduğu vasal sistemi, vergi odaklı gevşek idari yapı ve vladikaların kabileler üzerindeki yetkisi uzun vadede Karadağlıların otorite dışına çıkma alışkanlıklarını güçlendirdi. Kabilelerin geleneksel merkezkaç eğilimi ve vergi konusundaki isteksizlikleri Karadağ'da sıradan bir hadise sayılıyordu. Ancak, yine de bu durumu bağımsızlık mücadelesi şeklinde değerlendirmek doğru değildir. 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Karadağ'ın bazı bölgelerinde *knežine* (knezlik) adı verilen idari bölgeler, knezlerin yönetimindeki kabile teşkilatı, vladikaların başkanlık ettiği ve kabile

²³¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 72, Hüküm 113, 11 Cemâziyelâhir 1001 (4 Mart 1594).

²³² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 73, Hüküm 671, 1 Zilhicce 1003 (7 Ağustos 1595).

²³³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 79, Hüküm 328, 24 Muharrem 1019 (18 Nisan 1610).

şeflerinin katıldığı meclisler yerleşmişti.²³⁴ Vladika başkanlığındaki meclisler çoğunlukla Çetine Manastırı civarında yapılıyordu ve bu meclislere bazen 2.000 kişi katılıyordu. Kabile meclisleri vladikaların dini ve idari pozisyonunu güçlendiriyordu. Kabile teşkilatı Osmanlı döneminde Paštrovik (Paštrovići) ve Krivoşiya (Krivošija/Krivošije) kabileleri ile sınırlı olduğu Kotor Körfezi çevresi hariç modern Karadağ sınırlarında yaygındı.²³⁵

Karadağ'daki gevşek hâkimiyet Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olduğu zamanlarda bölgeyi bir takım siyasi komplolara açık hale getiriyordu. Nitekim 1593-1606 yılları arasındaki Osmanlı-Avusturya harpleri esnasında Papalık, Avusturya'ya destek için Karadağ'a ajanlar göndererek bölgede Osmanlı Devleti'ne karşı bir isyan çıkarmak istedi. 1597 yılında Nikşik (Nikšić) Voyvodası Gradan'ın Onogošte'de (Onogošt) başlattığı isyan İşkodra Gölü'ne kadar yayıldı ise de dışarıdan beklenen desteğin gelmemesi üzerine isyan başarısızlıkla sonuçlandı.²³⁶

Karadağ, 17. yüzyıla da isyanlarla girdi. 1601 senesinde Karadağ'da çıkan isyan hareketi üzerine Belgrad'da kışlamakta olan Yemişçi Hasan Paşa, Karadağlı isyancıların tedipleri için Bosna, Hersek ve İzvornik (Zvornik) sancaklarından tımar ve zeamet sahiplerini görevlendirdi.²³⁷ İşkodra Sancak Beyi Ali Bey Memibegoviç, 1603 yılı haziran ayında vergi sorunları yüzünden, Karadağ'a girdi, ancak Lyeşanska (Lješanska) Nahiyesi'nde Lješkopolje'de (Lyešan Ovası) Karadağ kuvvetlerine karşı başarılı olamayarak geri çekildi.²³⁸ Bazı kaynaklarda bu hadisenin 1604 yılında olduğu, Vladika Rufim ve 400 eşkıyanın Lješkopolje Savaşı'nda İşkodra Sancak Beyi'ni mağlup ettikleri belirtilmektedir. Bu zafer, ayrıca, Karadağlıların Türklere karşı elde ettikleri ilk zafer olarak değerlendirilmektedir ve psikolojik açıdan önem taşımaktadır.²³⁹ Rastoder'e göre, haraç vergisi yüzünden başlayan 1603 isyanında Ljeskopolje Savaşı'ndaki yenilgi üzerine Sultan III. Mehmed, Karadağ'ın fiilen özerkliğini kabul etti ve yerli knezlerden birini *Karadağ sipahisi* olarak atadı. O zamana kadar imparatorluk haraç memurları tarafından knezlerin

²³⁴ Rastoder, a.g.m., s. 112, 113.

²³⁵ Rastoder, a.g.m., s. 113.

²³⁶ Özdem, a.g.t., s. 65.

²³⁷ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli-Haritalı*, C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s. 1668.

²³⁸ Urhan, a.g.t., s. 28; Özdem, a.g.t., s. 65.

²³⁹ Urhan, a.g.t., s. 28. Miller'e göre bu olay 1604 yılında meydana gelmiştir. Miller, a.g.e., s. 385.

yardımla ve sancak beylerinin gözetiminde toplanan *filurija* (filori vergisi-cizye), şimdi *spahija* tarafından yönetilen knezler tarafından toplanan *danak* (vergi) ile değiştirildi. Ayrıca, Sultan bir fermanla Karadağlıların ayrıcalıklarını tanıdı ve kendisi tarafından gönderilenler hariç, Karadağlılara herhangi bir Osmanlı temsilcisinin kendi onayları olmadan Karadağ'a girmesini engelleme yetkisi verdi. Dahası, Karadağlılar, sultanın bizzat gönderdiği durumlar hariç Karadağ sınırları dışında savaşa gitme yükümlülüğünden muaf tutuldular. Buna karşılık, hem sultanın Grbelan'daki (Grbalj) memlelerinde çalışmak hem de savunmasını üstlenmek konusundaki yükümlülükleri devam etti. Karadağ sınırları dışında yaşayan sancak beyi ve Karadağ kadısının gözetiminde, Karadağ'da geniş bir nezaret sistemi uygulamaya koyuldu. Özerkliğin fiilen kabulü, Karadağ Vladikası'nın Çetine'deki rolünü ve Karadağ'ı Osmanlı ve Venedik makamları önünde temsil eden yerli sipahinin rolünü güçlendirdi. Kabilelerin oluşturduğu Umum Karadağ Meclisi'nin (Opštercnogorski Zbor) onayı olmadan tüm ülke için önemli kararlar alınamazken, geleneksel hukuk mahalli anlaşmazlıkların çözümü için esas tutulmaya devam etti.²⁴⁰

1610-1612'de Brda Bölgesi'ndeki aşiretler vergi yüzünden ayaklandı. Bosna Beyi İbrahim Paşa kumandasındaki kuvvetlerle bölgede asayiş sağlandı ve vergi meselesi çözüldü.²⁴¹ 1612 yılında toplanan kabile meclisi, İşkodra Paşası'nın yanı başlarındaki Brda asilerinin isyanını bastırmak için Karadağ'dan asker toplama talebini sahip oldukları özerklik sebebiyle Karadağ dışına asker gönderme yükümlülüklerinin bulunmadığı iddiasıyla reddetti.²⁴² Hususi bir misyonla 1612'de Karadağ'a gönderilen ve Kotor-Priştine ticaret yolunun güvenliği konusunda kabilelerle görüşen Venedikli Mariano Bolizza'ya göre Karadağ'da 93 köyde 3.524 hane ve 8.027 eli silah tutan erkek nüfus mevcuttu. Bunlardan yalnızca 600'ü hançer taşıyordu.²⁴³ Bolizza'ya göre Katun Nahiyesi başta olmak üzere Karadağlılar Osmanlı Devleti'ne vergi ödemeyi reddediyorlardı.²⁴⁴

²⁴⁰ Rastoder, a.g.m., s. 113. Ayrıca bkz. Temizer- Premović, a.g.m., s. 7.

²⁴¹ Özdem, a.g.t., s. 65.

²⁴² Zlatar, a.g.e., s. 462.

²⁴³ Stevenson, a.g.e., s. 111; Miller, a.g.e., s. 387; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 63. Krş. Darkot, a.g.m., s. 225, Močanin, a.g.m., s. 384.

²⁴⁴ Stevenson, a.g.e., s. 112.

Miller'e göre, 1604'teki mağlubiyetten sekiz yıl sonra Osmanlı sultanı, asi Karadağlıların ortadan kaldırılmasını emretti ve Arslan Paşa komutasında 25.000 kişilik bir ordu gönderdi. Podgoriçe yakınlarında yapılan savaşta Osmanlı birlikleri mağlup oldu. Sarp ve kayalık arazinin avantajını gerilla taktiği ile kullanan küçük çete grupları karşısında Osmanlı süvarilerinin saldırıları sonuçsuz kalıyordu. Arslan Paşa, ertesi yıl Hersek tarafından topladığı birliklerle bir kez daha Karadağ'a hücum etti ise de 10 Eylül 1613'te yapılan muharebede yaralandı ve Osmanlı birlikleri mağlup oldu.²⁴⁵ Özdem'e göre ise İbrahim Paşa'nın harekâtından sonra 1613'te vergi yüzünden çıkan bir isyan üzerine Arslan Paşa, Hersek tarafından Karadağ'a başarısız bir askerî harekât düzenlemiştir.²⁴⁶ Karadağ isyanının bastırılması için Karadağ'a civar olan bölgelerden de asker sevk edilmiştir. Delvine Sancağı'na bağlı Margliç Kalesi askerleri de Karadağ asilerinin tenkili ile görevlendirilmişlerdir. Ancak, kale neferlerinin Karadağ seferine gitmek istememeleri üzerine ele başlarının yakalanarak küreğe konulmak üzere İstanbul'a gönderilmeleri emredilmiştir.²⁴⁷ 1613 yılı sonlarında İskenderiye Mutasarrıflığı'nda Süleyman Paşa'nın bulunduğu görülmektedir.²⁴⁸

William Miller'in iddiasına göre Süleyman Paşa (İşkodra Paşası) 1623'te Karadağ'ı ilhak etmek üzere 80.000 kişilik bir ordu ile harekete geçmiş ve yirmi günlük bir mücadeleden sonra Osmanlı birlikleri Karadağlıları Çetine'ye kadar sürmüştü. Osmanlı birlikleri Çetine'yi aldıktan sonra İvan Çernoyeviç'in (Kara İvan) yaptırdığı manastırı tahrip ederek yağmalamışlardı. Bu sırada Karadağlıların bir kısmı Lovçen Dağı'na çekilmiş, bir kısmı da vergi ödemeyi kabul ederek teslim olmuştu. Ancak, iâşe sorunu sebebiyle Süleyman Paşa ordusunun Karadağ'da uzun süre kalması mümkün değildi. Zira Süleyman Paşa, "*Karadağ'da küçük ordu yenilir, büyük ordular ise açlıktan ölür.*" deyişi ile yüzleşmişti. Bu sebeple Süleyman Paşa'nın küçük bir birlik bırakarak İşkodra'ya dönmesinden sonra, saklandıkları kayalıklardan inerek Karadağlılar Türk garnizonunu mağlup etmişlerdi. Kuçi ve Klemente (Kelment) kabileleri de bu sırada Podgoriçe'ye saldırmışlardı.²⁴⁹ Miller'in aktardığı asker sayısı oldukça abartılıdır. Özdem, İşkodra Sancak Beyi Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerinin 1623'te vergi ödemek istemeyen

²⁴⁵ Miller, a.g.e., s. 386.

²⁴⁶ Özdem, a.g.t., s. 65.

²⁴⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 80, Hüküm 376, 4 Safer 1023 (16 Mart 1614).

²⁴⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 80, Hüküm 517, 11 Zilkade 1022 (25 Aralık 1613).

²⁴⁹ Miller, a.g.e., s. 389. Ayrıca bkz. Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 481; Özdem, a.g.t., s. 65.

ve itaatsizlik gösteren aşiretlere karşı harekete geçerek ilk kez Çetine'ye girdiğini ve buradaki manastırı tahrip ettiklerini belirtmiştir.²⁵⁰ Bunların yanı sıra, 1618, 1619, 1624, 1632, 1634, 1638, 1641 ve 1642 senelerinde de vergi problemleri yüzünden Karadağ'da isyanlar eksik değildi. Ancak, Osmanlı Devleti, vergilerini ödemeyen Karadağlıların yakınlarını rehin olarak almaya başlayınca, vergi meseleleri yoluna girmeye başladı.²⁵¹ Osmanlı Devleti, 1643 yılında Karacadağ asilerine zahire ve tuz satışını yasakladı.²⁵²

Karadağ'da 16. yüzyıl başlarından itibaren vergi anlaşmazlıkları sebebi ile çıkan isyanlar, Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı idari, malî, askerî problemler ve savaşlar sebebiyle 17. yüzyılın ortalarından itibaren siyasî bir karakter kazanmaya başladı.²⁵³ 17. yüzyılda Karadağ'da maddi koşulların giderek güçleştiğine şüphe yoktur. Karadağ Vladikası 1638'de kiliselerin birleşmesi için papalık ile temasa geçti. 1640'ta ise Vladika Mardarije Roma ile birleşmeyi kabul etti. Vladika ayrıca, Karadağ'ın Venedik vasallığına geçmesi taraftarıydı.²⁵⁴

1645 yılında Girit'in fethi için başlayan Osmanlı-Venedik Savaşı esnasında, Karadağlılar Venedik'i desteklediği gibi Venedikliler de Karadağlıları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etti.²⁵⁵ 1645-1669 yılları arasında devam eden Osmanlı-Venedik Savaşı'nda, Girit dışında Çanakkale Boğazı önlerinde, Ege Adaları ve Dalmaçya kıyılarında da pek çok çatışma yaşandı. Venediklilerin 1648'de Kilis'i zapt etmesinden sonra Draç Piskoposu Marko Suna ve İşkodra Piskoposu Gregor Frascina Katolik Arnavutlar adına İşkodra, Leş ve Akçahisar'ı Venediklilere teslim etme teklifinde bulundular. Bu teşebbüslerinin açığa çıkması üzerine idam edildiler.²⁵⁶ Karadağlılar da bu savaşta aktif olarak Venedik'ten yana taraf oldular. Ayrıca, 1648'de ilk defa Osmanlı egemenliğini devirmeye kalktılar ve Venedik'ten himâye talebinde bulundular.²⁵⁷ Yeni Vladika I. Visarion ve Karadağ knezleri 1648 yılında Venedik hâkimiyetini tanıdıklarını ilan ettiler.

²⁵⁰ Özdem, a.g.t., s. 65.

²⁵¹ Suver, a.g.e., s. 59, 60; Urhan, a.g.t., s. 28.

²⁵² BOA, A.DVNSMHM.d, No. 89, Hüküm 147, 19 Zilkade 1052 (8 Şubat 1643).

²⁵³ Urhan, a.g.t., s. 28.

²⁵⁴ Zlatar, a.g.e., s. 463.

²⁵⁵ Urhan, a.g.t., s. 28.

²⁵⁶ Nikolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. 4, (1640-1774)*, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005, s. 58.

²⁵⁷ Rastoder, a.g.m., s. 114.

Karadağ sipahisi Martin de zorunlu olarak bu durumu kabullendi.²⁵⁸ Karadağlılar 1648’de Foscolo provveditoresı (*provveditore/providur*. Venedik Cumhuriyeti’nde yerel idareci, yönetici) tarafından Karadağ sahillerine yapılan saldırıyı desteklediler. Ocak 1649’da Bar üzerine yürümek isteyen Venediklilerin yardım talebi Karadağlılar tarafından kabul edildi. Venediklilerle iş birliği yaptıkları için cezalandırılmaktan korkan Vladika Mardarije Venediklileri Çetine’ye davet etti. Bunun üzerine Kotor provveditoresı 800 askerle Çetine’ye yürüdü. Venedik birlikleri, Moraca ve Ljeskopolje’de Osmanlı kuvvetlerine mağlup oldu.²⁵⁹ Kilis’in düşmesinden sonra Dalmaçya sahilinde yeni kayıplar vermek istemeyen Osmanlı Devleti, Derviş Paşa’yı bölgeye göndermişti. Derviş Paşa, Karadağlıların Bar önlerinde Venediklilerle birleşmesini, Venedik gemilerinin Budva önünde belirmesini ve komşu Arnavutların da katıldığı Risan’ın işgalini (Şubat 1649) engelledi.²⁶⁰ Rastoder’e göre Karadağlılar ve Venediklilerin Bar ve Risan’a yaptıkları hücumlarda Risan bir ara düştü. Osmanlı Devleti de Karadağlıların Venediklilerle iş birliği yapmasına tepki olarak aşiretlere karşı cezalandırma harekâtına girişti. Bu durum bazı Karadağlıların Kotor Körfezi civarından (Boka Kotorska) Istria’ya kadar uzanan bölgelere kitlesel göçlerine neden oldu.²⁶¹

Osmanlı Devleti, Venedik saldırılarına karşılık olarak 1657’de Kotor’u kuşattı. İki ay süren kuşatma esnasında Karadağlılar asker temini, nakliye ve ordunun ihtiyaçlarının giderilmesinde Osmanlılara yardım ettiler. Kotor kuşatması başarısızlıkla sonuçlansa da Osmanlılar Karadağ’da yeniden düzeni sağlamayı başardılar.²⁶² Özdem’e göre Girit’in fethine kadar (1669) Karadağlılar, Venediklileri desteklemeyi sürdürmüşlerdir.²⁶³ Girit Savaşı’nın son safhasında Karadağlı isyancılar için karanlık günler başladı ve isyana karışan 57 knez de dahil, isyancılar ortadan kaldırıldı.²⁶⁴ Ancak, cezalandırma hareketinden kaçan pek çok Karadağlı Venediklilerin elindeki Kotor Körfezi çevresinde toplanmaya ve burada haydut çeteleri oluşturarak Osmanlı yönetimindeki bölgelere saldırmaya başladı. Yağma ve talan dışında gelirleri olmadığı için, yalnızca Karadağ ve Hersek’teki Osmanlı topraklarını

²⁵⁸ Suver, a.g.e., s. 61; Urhan, a.g.t., s. 28; Zlatar, a.g.e., s. 463.

²⁵⁹ Suver, a.g.e., s. 62.

²⁶⁰ Jorga, a.g.e., s. 60.

²⁶¹ Rastoder, a.g.m., s. 114.

²⁶² Suver, a.g.e., s. 63; Urhan, a.g.t., s. 28.

²⁶³ Özdem, a.g.t., s. 66.

²⁶⁴ Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 357.

değil, Dubrovnik'i de taciz etmeye başladılar. Dubrovniklilerin şikâyeti üzerine savaşın sona ermesinden sonra Venedikliler Karadağ eşkiyasını Kotor Koyu'ndan uzaklaştırdı.²⁶⁵

Osmanlı-Venedik arasındaki ilişkilerin normal seyrinde gittiği dönemlerde Kotor Körfezi hem Venedik hem Osmanlı hem de Karadağlılar açısından da büyük bir ticari öneme sahipti. Kotor Körfezi'ne (Boka Kotorska) gelen ticari malların iç bölgelere nakli Karadağlıların elindeydi. Bu sebeple Karadağlılar ve Kotor provveditoresı arasında her zaman iyi ilişkiler mevcuttu. Venedikli tüccarların İstanbul'daki acentelerine gönderdikleri malların hızlı bir şekilde teslim edilmesi gerekliliği, Venediklileri Karadağlılarla iş birliğine zorluyordu. Buna göre Venedik'ten gelen mallar Kotor'a varır varmaz, belirli bir duka karşılığında Karadağlı kuryelere teslim ediliyor ve Karadağ kabilelerinin topraklarından güvenli geçişi sağlanıyordu. Ardından Podgoriçe, Plava ve İpek güzergâhında Kuçi ve Klemente aşiretleri topraklarından geçmek gerekiyordu. Venedik malları Priştine, Filibe ve Edirne üzerinden on sekiz günde İstanbul'a ulaşıyordu. Bir kuryeye yaptığı her yolculuk için yazın on beş, kışın yirmi altın ödeme yapılıyordu.²⁶⁶

Girit Harpleri'nden sonra Osmanlı-Venedik barışı uzun sürmedi. 1683 yılında II. Viyana kuşatmasının başarısız olması akabinde başlayan ve 1699 yılına kadar devam eden Osmanlı-Kutsal İttifak Harpleri, Orta Avrupa, Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki Osmanlı hâkimiyetine büyük bir darbe vurduğu gibi Karadağ tarihi açısından da bir dönüm noktası teşkil etti. Papa XI. Innocent'in girişimleri sonucunda Osmanlılara karşı müttefik arayışı içinde olan Kutsal Roma İmparatorluğu (Habsburg İmparatorluğu) ile Lehistan-Litvanya ve Venedik Cumhuriyeti arasında 25 Nisan 1684'te bir ittifak antlaşması yapıldı. İttifaka 1686 yılında Rusya da katıldı. Girit'in rövanşını almak isteyen Venedik'in 15 Temmuz 1684'te Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek Dalmaçya kıyıları, Mora ve Ege Adaları'nda saldırıya geçmesi ile Karadağ kendisini yine yeni bir Osmanlı-Venedik Savaşı'nın ortasında buldu.²⁶⁷ Karadağlılar bu kez son savaştaki tecrübeden dolayı taraf olma konusunda tereddüt içindeydi. Vladika Ruvim de Venediklilerle ittifaka pek sıcak bakmıyordu. Ancak, 1684 yılı ağustos ayında Venedik ordusunun Hersek Novi'ye saldırması ve şehrin büyük bölümünü

²⁶⁵ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 357.

²⁶⁶ Stevenson, a.g.e., s. 109, 110.

²⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, III. Cilt. I. Kısım, II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Antlaşmasına Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 460-468.

ateşe vermesinden sonra pek çok Karadağ kabilesi Venedik himâyesini kabul etti.²⁶⁸ Diğer taraftan, 1685 yılı başlarında 7.000 kişilik bir Osmanlı ordusu Bosna hududunda Sign (Sinj) Kalesi'ne hücum eden Venedik, Hırvat, Uskok gibi çeşitli unsurlardan oluşan 20.000 kişilik Venedik ordusunu mağlup etti. Akabinde Venedikliler 20.000 kişilik bir kuvvetle Osmanlı Devleti'ne geçmiş olan Kotor Kalesi'ne saldırdı. Ancak, Venedik ordusu, İşkodra Sancak Beyi Arnavut (Buşatlı) Süleyman Bey tarafından mağlup edildi. Süleyman Bey ayrıca, Nova, Ülgün, Bar gibi şehirleri Venedik saldırılarından korumayı başardı ve Starigrad'ı (Budva) zapt etti. Bu hizmetlerine karşılık beylerbeyi rütbesi verilerek iki tuğlu paşalığa terfi ettirildi.²⁶⁹ 1685 Mayıs ayı başında Buşatlı Süleyman Paşa'nın Karadağ'a karşı harekete geçmesi üzerine Venedikliler Çetine'nin savunması için kendileriyle birlikte savaşan Karadağlıları gönderdi. Süleyman Paşa ordusu, Haydut Bajo Pivljanin liderliğindeki birlikleri yendi ve Çetine'yi işgal etti. Süleyman Paşa, vergi ödemek, Venedik ile ittifak yapmamaları için rehine vermek ve asker göndermek şartıyla Karadağlılarla anlaşarak harekâta son verdi.²⁷⁰ Diğer taraftan, Osmanlı-Venedik Savaşı'nın seyri Osmanlı Devleti aleyhine dönmeye başladı. Venedikliler 1687 Nisan'ında Kotor ve Sinj kalelerini, 30 Eylül 1687'de ise Hersek Novi'yi (Kastelnova) işgal ettiler. Osmanlı Devleti, aynı yıl Mora'yı kaybetti.²⁷¹ Karadağlılar, Hersek Novi hücumunda Venediklilere yardım etmiş ve üç yüz civarında Karadağlı Osmanlılara karşı bizzat savaşmıştı.²⁷² 1687 Aralık ayında Kuçi Kabilesi isyan etti. Bunun üzerine Süleyman Paşa, tekrar Karadağ'a saldırdı. Ancak, 1687 Aralık ve 1688 Mart ayında Kuçi Kabilesi üzerine yaptığı hücumlarda mağlup oldu.²⁷³ Bu zaferlerden cesaret alan Karadağ Kabile Meclisi (Zbor), Vladika II. Visarion (Visarion Borilović) başkanlığında 1688 yaz aylarında yapılan toplantıda Osmanlı egemenliğini reddetti ve genel bir ayaklanma kararı aldı. Ayrıca, Karadağ'ın Kotor ve Budva'da sınır komşusu oldukları Venedik Cumhuriyeti'nin himayesine girdiğini ilan etti.²⁷⁴ Zlatar'a göre kabile meclisi bir Venedik valisi (gubernadur) tarafından yönetilmeyi kabul etmişti.²⁷⁵ Bu karar Karadağ'ın bağımsızlık sürecinde önemli bir dönüm noktası oldu. Venedikliler, 1689

²⁶⁸ Suver, a.g.e., s. 64; Urhan, a.g.t., s. 28, 29.

²⁶⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., III, s. 478; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli-Haritalı*, C. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s. 2181; Urhan, a.g.t., s. 29.

²⁷⁰ Suver, a.g.e., s. 64; Urhan, a.g.t., s. 28, 29.

²⁷¹ Uzunçarşılı, a.g.e., III, s. 478; Cezar, a.g.e., IV, s. 2181-2184; Urhan, a.g.t., s. 29.

²⁷² Suver, a.g.e., s. 64; Urhan, a.g.t., s. 29.

²⁷³ Suver, a.g.e., s. 64; Urhan, a.g.t., s. 29; Temizer- Premović, a.g.m., s. 7.

²⁷⁴ Darkot, a.g.m., s. 225; Rastoder, a.g.e., s. 115; Suver, a.g.e., s. 64; Urhan, a.g.t., s. 29; Zlatar, a.g.e., s. 463; Temizer- Premović, a.g.m., s. 7.

²⁷⁵ Zlatar, a.g.e., s. 463.

yılında Nova, Zara (Zadar) ve Kotor kıyılarına asker çıkardı.²⁷⁶ Ayrıca, Çetine'ye Vali Zane Grbičić kumandasında bir garnizon gönderildi.²⁷⁷

Savaş esnasında modern Karadağ'ın kuzey kesimlerindeki reaya da isyan halindeydi. Divân-ı Hümâyûn'dan Bosna Valisi Vezir Hüseyin Paşa'ya gönderilen 7-16 Ağustos 1689 tarihli bir hüküm ile Drobnak (Drobnjak/Drobnjak), Nikşik (Nikšić) ve Foça vesair ahali isyan halinde bulunan dağların hududu dahilinde olup neferâtı az olan Kolaşin Kalesi ile Bosna'nın muhafazası için önemli olan Maleşevo Kalesi'nin savunmasına dikkat etmesi emredildi.²⁷⁸ Bu sırada Dukakin, Karadağ ve Ohri taraflarındaki bazı kabileler de Makedonya içlerine kadar ilerleyen Avusturya ordusu ile ittifak halinde idi. İskenderiye muhafızı vezir Süleyman Paşa'ya "*Nemçe Keferesi*" tarafından isyana teşvik edilerek düşmanla iş birliği yapan kabilelerin tenkil edilmesi görevi verildi. Süleyman Paşa'ya bu kabilelerin itaatlerinin sağlanması için idam edilmesi gerekenlerin boyunlarının vurulması, rehin alınması gerekenlerin de rehin alınıp güvenli bir yere gönderilmesi emredildi (24 Şubat 1690). Ayrıca, Serasker Halil Paşa'ya da kendisine yardım için asker göndermesi bildirildi.²⁷⁹

1691 yılında Vladika Visarion, Venediklilerin yardımı ile Rika'daki (Rijeka) kaleyi tahrip etti.²⁸⁰ Karadağlılar 1692 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne karşı direnmeyi başardılar.²⁸¹ Vladika Visarion'un ölümünden sonra yerine Vladika I. Sava (1692-1697) geçti.²⁸² Kotor provveditoresinin gönderdiği askeri yardıma rağmen Süleyman Paşa, 25 Eylül 1692'de Karadağlıları ve Venediklileri mağlup etti ve Çetine'yi ele geçirdi.²⁸³ Bir Venedik birliği 1689'dan beri Çetine Manastırı'na ve Çernoyeviç Sarayı'na konuşlanmıştı. Rastoder'e göre Süleyman Paşa, Çetine Manastırı'nı tahrip etti ve yıktı.²⁸⁴ Ancak, bazı kaynaklarda 1484'te inşa edilmiş olan manastırın Osmanlı birliklerine teslim edildikten

²⁷⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., s. III, s. 544.

²⁷⁷ Zlatar, a.g.e., s. 463.

²⁷⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 98, Hüküm 845, Evâhir-i Şevvâl 1100 (7-16 Ağustos 1689).

²⁷⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 99, Hüküm 248, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1101 (20 Şubat-1 Mart 1690); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 99, Hüküm 239, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1101 (20 Şubat-1 Mart 1690).

²⁸⁰ Özdem, a.g.t., s. 66.

²⁸¹ Rastoder, a.g.e., s. 115; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5276.

²⁸² Özdem, a.g.t., s. 66.

²⁸³ Suver, a.g.e., s. 65; Urhan, a.g.t., s. 31.

²⁸⁴ Rastoder, a.g.m., s. 115.

sonra zayıf olmak için Venedikliler tarafından havaya uçurulduğu belirtilmektedir.²⁸⁵ Süleyman Paşa, Çetine'yi ele geçirmesinin ardından Karadağ'da bir süre kontrolü sağladı. Venedikliler 1694 yılında Nikşik (Nikšić), Drobnak ve Gaçka (Gačko) nahiyelerini yağmaladı. 1696 yılında ise Ülgün'e hücum ettiler, ancak sonuç alamadılar.²⁸⁶

Karadağlılara karşı elde ettiği başarılar ve savaşta gösterdiği yararlılık sebebiyle daha önce vezir rütbesi verilen Buşatlı Süleyman Paşa, 1695 yılında Rumeli Valiliğine terfi ettirildi. İskenderiye (İşkodra) mutasarrıflığına da oğlu Ömer Bey getirildi. Süleyman Paşa, 1696 yılı başlarında iki bin tüfekli piyade levent ile isyan halinde olan Karadağ ve Kotor nahiyelerini tedip etmek ve “*Karadağ ve Kotor nahiyelerinin usatını urub kendüleri esir ve seby ve emvâl ve erzâkları iğtinam olunmak üzere*” görevlendirildi.²⁸⁷ Ancak, Süleyman Paşa'nın Engürüs (Macaristan) seferi için Tamışvar'a gitmesi gerektiğinden asilerin tenkili vazifesi oğlu Ömer Bey'e verildi.²⁸⁸ Ayrıca, İskenderiye, Avlonya, İlbasan ve Ohri sancaklarındaki kadılara emir gönderilerek Engürüs seferine gitmeyen ocakzade ve eli silah tutan ahalinin Karadağ asilerinin tedibi için bir an önce gönderilmesi istendi.²⁸⁹

1697 yılında Vladika Sava'nın ölümü üzerine yerine Petroviç Ailesi'nden I. Danilo (Danilo Petrović Njegoš) (1697-1735) vladika seçildi. Onun vladika olması ile birlikte aşağıda ele alınacağı üzere Karadağ tarihinde yeni bir dönem başladı.²⁹⁰

Osmanlı Devleti, kıyı şehir ve kalelerin muhafazasına dikkat ediyordu. 1697 yılında Ülgün, Bar ve İskenderiye civarındaki kalelerin Venedik saldırılarına karşı savunulması görevi Arnavutluk Başbuğu Zeynel Paşa'ya verildi.²⁹¹ Üsküp Sancak Beyi Kurt Bey'e de destek için asker göndermesi emredildi; ancak, haziran ayı ortalarına kadar görevini ihmal

²⁸⁵ Suver, manastırın geri çekilen Venedikliler tarafından yıkıldığını belirtmiştir. Suver, a.g.e., s. 65.

²⁸⁶ Urhan, a.g.t., s. 30.

²⁸⁷ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 108, Hüküm 256, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1107 (27 Ocak-4 Şubat 1696).

²⁸⁸ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 108, Hüküm 255, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1107 (27 Ocak-4 Şubat 1696).

²⁸⁹ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 108, Hüküm 251-252-253-254, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1107 (27 Ocak-4 Şubat 1696).

²⁹⁰ Rastoder, a.g.m., s. 115; Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 357; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 23.

²⁹¹ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 110, Hüküm 94, Evâsıt-ı Zilkade 1108 (1-10 Haziran 1697).

etmesi üzerine kendisi ikaz edildi.²⁹² Ayrıca, İskenderiye Sancak Beyi Timur Halil (Demir Halil) Bey de Zeynel Paşa'ya yardım etmekle görevlendirildi.²⁹³ 19 Haziran'da Zeynel Paşa'dan da kalelerin savunması ve bölgedeki durumu bildirmesi istendi.²⁹⁴ Bunun yanı sıra Ohri, İlbasan, Avlonya, Prizrin ve Dukakin sancaklarındaki kale ve palankaların neferâtının da ağalarıyla birlikte Ülgün, Bar ve civardaki kalelerin düşmana karşı savunmasına katılmak üzere gönderilmesi emredildi.²⁹⁵ Keza Venediklilerin Ülgün, Bar ve Leş kalelerine hücum etmeyi planladıklarının duyulması üzerine Zeynel Paşa'dan savunma hazırlıklarını hızlandırması istendi. Üsküp, Yakova, Prizrin, İskenderiye, Dukakin, İlbasan, Avlonya, Delvine, Korça (Görice), Kolonya vs. sancaklardan da asker yollanması için ilgililere emir gönderildi ve itaat etmeyenlerin cezalandırılacağı bildirildi.²⁹⁶ Rumeli Beylerbeyi Cafer Paşa'ya da Venedik saldırılarına karşı Zeynel Paşa ile birlikte bölgedeki tımar ve zeamet erbabının yoklamalarının yapılması emredildi ve bölgenin güvenliğine dikkat edilmesi konusunda uyarı gönderildi.²⁹⁷ Öte yandan, savaş sırasında Kuzey Arnavutluk'ta Arnavut Klemente eşkiyasının da isyan halinde olduğu, halkın gerek düşman istilasından gerekse eşkiya saldırılarından yıldıdığı ve savaşın uzaması sebebiyle sancak beyi, mütesellim, kadı, muhafız vs. idarecilerin asker temini konusundaki talepleri karşılamakta zorlandıkları görülmektedir. Nitekim Prizrin kadısının Ülgün ve Bar'a yönelik Venedik saldırıları için yine asker talep edilmesi üzerine daha önce bir bölükbaşı ve 40 sekban gönderdikleri, ahalinin Avusturya işgalinden perişan olduğu, kasabanın Arnavut eşkiyasından emin olamadıkları ve kırk neferden ziyade adam tedarikine kasaba ahalsinin gücünün kalmadığını bildirmesi üzerine talepleri kabul edildi.²⁹⁸

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti 1683-1699 Osmanlı-Kutsal İttifak Harpleri esnasında Karadağ'da çıkan isyanları bastırmakta güçlük çekmiştir. Çetine'nin de bulunduğu Karadağ'ın *Podlovcenska Crna Gora* (Lovçen Dağı eteklerindeki geniş bölge) adıyla bilinen kesimleri Mora Savaşı (1684-1699) sırasında neredeyse tamamen özgürdü,

²⁹² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 93, Evâsıt-ı Zilkade 1108 (1-10 Haziran 1697); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 146, Evâhir-i Zilkade 1108 (11-19 Haziran 1697).

²⁹³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 146, Evâhir-i Zilkade 1108 (11-19 Haziran 1697).

²⁹⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 144, Evâhir-i Zilkade 1108 (11-19 Haziran 1697).

²⁹⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 195, Evâhir-i Zilkade 1108 (11-19 Haziran 1697).

²⁹⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 413, Evâhir-i Zilhicce 1108 (11-19 Temmuz 1697).

²⁹⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 433-434, Evâsıt-ı Muharrem 1109 (30 Temmuz-8 Ağustos 1697).

²⁹⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 110, Hüküm 457, Evâil-i Safer 1109 (19-28 Ağustos 1697).

diğer bölgelerde ise Osmanlı hâkimiyeti sembolik seviyedeydi. 1603'ten beri uygulamada olan *Karadağ sipahiliği* kaldırıldı.²⁹⁹

26 Ocak 1699 tarihinde Habsburg İmparatorluğu'nun başında olduğu Kutsal İttifak devletleri (Avusturya, Venedik ve Lehistan) ile Osmanlı Devleti arasında Karlofça Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Osmanlı tarihi açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti, bu antlaşma ile Erdel ve Banat dışındaki bütün Macaristan'ı Avusturya'ya, Ukrayna, Kamaniçe ve Podolya'yı Lehistan'a; Mora ve Dalmaçya'yı Venedik'e, Azak Kalesi'ni ise Rusya'ya bırakmak zorunda kaldı. Rusya, Kerç Kalesi'ni de istediğinden Rusya ile anlaşma ertesi yıl imzalandı. Venedik'e bırakılan yerlere yakından bakacak olursak, Mora ve ona bağlı bölgelerin tamamı, Ayamavra'ya bağlı Lefkada Adası, Dalmaçya'da Kinin, Sin, Gabela ve Cıkluta kaleleri, Kotor Bölgesi'ndeki Nova (Hersek Novi) ve Risan (Risan) kalelerinin Venedik'in eline geçtiği görülmektedir.³⁰⁰ Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti pek çok toprak kaybetmesine rağmen Karadağ'daki hâkimiyetini sürdürmeyi başardı. Buna karşılık kabilelerin özgürlük derecesi arttı ve Karadağ'ın bazı kesimlerinde Osmanlı hâkimiyeti adeta hissedilmez oldu.³⁰¹ Danilo'nun vladikalığı döneminde Karadağ'da yeni bir süreç başladı.

²⁹⁹ Suver, a.g.e., s. 65.

³⁰⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., III, s. 591-593; Uğur Kurtaran, "Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan ve Rusya'ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açıdan Değerlendirilmesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 35, S. 60, 2016, s. 115-120.

³⁰¹ Rastoder, a.g.m., s. 115.

İKİNCİ BÖLÜM

VLADİKA I. DANILO PETROVIĆ DÖNEMİ OLAYLARI (1697-1735)

2.1. Danilo Šćepčević Njegoš'un Vladika Seçilmesi ve Vladikalığın Petrović Hanedanlığı'na Dönüşmesi

Vladika Sava'nın 1697'de ölümünden sonra kabileler tarafından Kotor ve Çetine arasında bulunan Nyegoş (Njeguši) Köyü'nden Petrović Ailesi'nden Danilo Petrović Nyegoş (Danilo Šćepčević Njegoš) 1697 Temmuz'unda vladika seçildi.³⁰² Danilo Petrović Nyegoş'un (1697-1735) vladikalığı, 1683-1699 Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşı'nın buhranlı günlerinde başladı. Onun döneminde Karadağ'ın kaderi açısından uzun vadeli sonuçları olan önemli değişimler yaşandı. I. Danilo, Çetine Manastırı'ndaki kariyerine bir ruhbandan çok savaşçı olarak başladı ve “*Çetine Vladikası ve Sırp Toprakları Voyvodası*” unvanını benimsedi. I. Danilo, kendisini orta çağ Zeta Prenslığı ve 14. yüzyılın Sırp İmparatorluğu da dahil olmak üzere farklı Sırp siyasi geleneklerinin halefi olarak görüyordu.³⁰³ Dolayısıyla Vladika I. Danilo, dini ve dünyevi otoriteyi temsil ettiği iddiasında bulunuyordu.

Yukarıda belirtildiği üzere vladika seçilen kişinin İpek Patriği tarafından takdis edilmesi gerekiyordu. Ancak, savaş esnasında Kosova ve Kuzey Arnavutluk'ta Sırlar ve Hristiyan Arnavutlar da İpek Patrikliğinin kışkırtmasıyla isyan etmiş ve Avusturya orduları ile iş birliği yapmışlardı.³⁰⁴ Osmanlı Devleti'nin Niş ve Üsküp'e kadar gelen Avusturya ordusunun işgal ettiği yerleri geri almaya başlamasıyla birlikte intikam korkusuyla 1690'da yaşanan *Büyük Sırp Göçü*'nde İpek Patriği III. Arsenije Crnojević de Avusturya'ya iltica etmiş ve Habsburg İmparatoru I. Leopold, ona Macaristan topraklarındaki Sırlar (Krajina

³⁰² Stevenson, a.g.e., s. 122; Urhan, a.g.m., s. 121; Özdem, a.g.t., s. 39, 63; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 22-24; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33; Temizer-Premović, a.g.m., s. 5, 8, 13. Literatürde, Danilo'nun 1696 yılında vladika seçildiğini ileri süren yazarlar da mevcuttur. Miller, a.g.e., s. 392; Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 357; Zlatar, a.g.e., s. 455; Urhan, a.g.t., s. 17, 30. Miller, Danilo Petrović Njegoš'un 29 Temmuz 1696 tarihinde vladika seçildiğini belirtmiştir. Miller, a.g.e., s. 392.

³⁰³ Zuzana Poláčková, Pieter van Duin, “The dwarf and the giant: Montenegrin-Russian relations and Montenegro's ‘cult of Russia’, c. 1700-2015”, *Studia Politica Slovaca*, IX/2016, No: 1, p. 36; Temizer-Premović, a.g.m., s. 8.

³⁰⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., III, s. 521; Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 357.

Sırpaları) üzerinde yönetim hakkı vermişti.³⁰⁵ Yeni vladikanın normal koşullarda Osmanlı padişahının tayin ettiği İpek Patriği Kalinić tarafından kutsanması gerekirken Danilo, Osmanlı yanlısı patriği tanımadı ve görevini Avusturya'ya sığınmış olan III. Arsenije Črnojević'e takdis ettirdi.³⁰⁶ Danilo'ya, 1700 yılında sürgündeki Sırp Patriği III. Arsenije tarafından *vladika* unvanı verildi. Onun ruhani yetkisi Eski Karadağ dışında Brda Bölgesi ile sahildeki bazı şehirleri kapsıyordu.³⁰⁷ Nitekim, III. Arsenije tarafından verilen berata göre o sırada Venedik elindeki Eski Karadağ, Grbelan (Grblaj), Paštrovik, Krtoli ve Luştica'nın (Luštica) yanı sıra Osmanlı egemenliğindeki Bar, İşkodra, Ülgün, Podgoriçe, Jabyak ve Zeta ile Brda kabilelerinden Kuçi, Bratonožići, Piperi, Belopavlik (Bjelopavlići) Danilo'nun ruhani nüfuz bölgesine dahildi. Dolayısıyla 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başlarında Karadağ Vladikası'nın ruhani nüfuz bölgesi Balşiç ve Černoyeviç hanedanlarının topraklarını kapsıyordu.³⁰⁸

³⁰⁵ Öztürk Yılmaz, a.g.m., s. 397. Bu göç esnasında Avusturya topraklarına iltica eden Sırpların 37.000 aile ve yaklaşık 400-500.000 nüfus olduğu ileri sürülmektedir. Aynı yer.

³⁰⁶ Suver, a.g.e., s. 67; Poláčková- van Duin, a.g.m., s. 34.

³⁰⁷ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33; Poláčková- van Duin, a.g.m., s. 36. Ayrıca bkz. Miller, a.g.e., s. 394.

³⁰⁸ Zlatar, a.g.e., s. 463, 464.

Данила Владика црногорски

Şekil 5. Karadağ Vladikası Danilo (I. Danilo Šćepčević Petrović Njegoš)³⁰⁹

³⁰⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Danilo_I,_Metropolitan_of_Cetinje, Erişim Tarihi: 28.05.2021.

Danilo'nun İpek Patriği yerine sürgündeki Sırp Patriği'ni tercih etmesi, savaş sırasında Osmanlı Devleti ile Karadağ arasındaki siyasi ilişkilerin kopuşunun sembolü olarak kabul edilmektedir.³¹⁰ Bu tavır şüphesiz Danilo'nun Osmanlı Devleti'ne karşı bakışını göstermesi bakımından da önemlidir. Vladika Danilo, Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşı'ndan aldığı cesaretle Karadağ'ın bağımsızlığını savunuyordu. Ancak, dışarıdan yardım alınmaksızın bu durumun sürmesi mümkün değildi. Osmanlı hâkimiyetinin başından beri Karadağ'ın en büyük müttefiki Venedik'ti. Onun dönemine kadar, Karadağlılar Osmanlılara karşı olan savaşlarda Venediklilerin yardımına güveniyorlardı. Ancak, Venedik sadece Osmanlı Devleti ile savaştığı zamanlarda Karadağlıları bir koz olarak kullanıyor ve onları destekliyordu.³¹¹ Bu sebeple Danilo, Karlofça Antlaşması'ndan sonra Karadağ dış politikada yeni bir partner arayışına girdi ve Rusya ile yakınlaşma politikası izleyerek ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Danilo'nun 1711'de Rus Çarı I. Petro (Büyük Petro) ile ittifak yapmasından sonra Rusya, Karadağ'ın yeni hamisi olarak ortaya çıktı.³¹² Bundan sonra Karadağ, bağımsızlık sürecine kadar uluslararası sorunlarda çoğunlukla Rusya'nın desteğini yanında buldu.

Vladika Danilo döneminde yaşanan en önemli gelişmelerden birisi, onunla birlikte seçilmiş vladikalar döneminin sona ermesidir. Danilo zamanında vladikalık veraset yoluyla belirlenmeye başlamış ve Petroviç Hanedanlığı'na dönüşmüştür. Ancak, bu değişikliğin tarihi net değildir. Srdja Pavlović, Danilo'ya 1697 yılında Çetine'de toplanan kabile meclisi tarafından Vladika seçildiğinde halefini seçme yetkisinin verildiğini ve böylece hanedanlığın başladığını belirtmiştir.³¹³ Mustafa İmamoviç, Sırp Patriği Arsenije'nin huzurunda Danilo'nun kilise geleneklerine göre hükümdar ilan edildiğini ve o tarihten sonra kilisenin ve devletin başı sıfatıyla Karadağ Vladikası unvanının Petrović- Njegoš sülalesinin uhdesine geçtiğini ve Petrović-Njegoš Hanedanı'nın kurulduğunu belirtmektedir.³¹⁴ Stevenson ise Danilo'nun 1711 yılında Rusya ile kurduğu ittifak sayesinde vladikalığı kalıtsal hale getirdiğini savunmuştur.³¹⁵ Böylece, Karadağ'da 1918 yılına kadar sürecek olan

³¹⁰ Suver, a.g.e., s. 67.

³¹¹ Suver, a.g.e., s. 67.

³¹² Rastoder, a.g.e., s. 115; Suver, a.g.e., s. 67.

³¹³ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33.

³¹⁴ Mustafa İmamoviç, *Boşnakların Tarihi*, Çev. Hüseyin Gül-Cenita Özgüner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2018, s.367.

³¹⁵ Stevenson, a.g.e., s. 104.

Petroviç Hanedanı dönemi başlamış oldu.³¹⁶ Ortodoks mezhebine göre bir ruhbanın piskopos olabilmesi için evlenmesi yasaktı. Bu sebeple hem piskopos hem de yönetici oldukları için vladikaların da evlenmeleri yasaktı. Yukarıda belirtildiği gibi erken dönemde vladikalar farklı ailelerden seçiliyorlardı. Danilo döneminde veraset usulü benimsenince, vladikalar evlenemediği için vladikalık yeğenlerine geçmeye başlamıştır. Diğer taraftan, Vladika I. Danilo, yukarıda belirttiğimiz gibi kendisini “*Çetine Piskoposu ve Sırp Ülkesinin Lideri*” ilan etmiştir. Danilo aşiretlere kendi bölgelerinde özerklik verirken bütün aşiret liderlerini kendisine bağlamıştır. Temizer’e göre onun kurduğu sistem 1852’ye kadar devam etmiştir.³¹⁷ Yukarıda belirtildiği üzere literatürde her ne kadar vladikanın 1766’da lağvedilene kadar İpek Patrikliği tarafından tasdik edildiği ve daha sonra Fener Patrikhanesinin yetki alanına girdiği halde Çetine piskoposlarının İstanbul’u dikkate almadan Petersburg’a yöneldikleri ileri sürülmekte³¹⁸ ise de Danilo’dan sonra vladikalar Osmanlı Devleti’ne tabi İpek patriklerini hiç tanımamışlar ve kendilerini sürgündeki Sırp Patrikliğine veya Petersburg’a takdis ettirmişlerdir.

Osmanlı arşivlerinde vladikaların hukuki statüsünü tanımlayan resmî bir belgeye tesadüf edemedik. Ancak, 18. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı belgelerinde dolaylı olarak Karadağ’ın ayrı ve hususi bir statüye sahip olduğuna işaret edilmektedir. Örneğin, 1712 yılında Jabyak Kalesi’nin hudutta, tehlikeli bir bölgede olduğu belirtilmiştir: “*İskenderiye Sancağı’nda serhadd-i İslamiye’den Jabyak kalası cebelistan ve Karadağ usatı aralarında Venedik’e tabi Kotor ve Budva ve Kastel (Kastelnova/Hersek Novi, E.G.) ve İskeban (İstefan, E.G.) kalalarına altışar yedişer saat karîb ziyade mahuf ve muhatara olmağla*”.³¹⁹ Ayrıca, 1718 yılında yine Jabyak Kalesi ile ilgili bir yazışmada kalenin “*İskenderiye Sancağı’nda vaki intiha-i serhadd-i İslamiye’den Karacadağ’a muttasıl*” olduğu belirtilmiştir.³²⁰ Benzer bir şekilde 1754 yılında Yukarı ve Aşağı İşbozi Kalesi ile karşılarındaki Ada Kalesi de İslam hudutlarının sonu olarak tasvir edilmiştir: “*İskenderiye Sancağı’nda intiha-i serhadd-i İslamiye’den olan İşbozi-i Bâlâ ve Zîr ve mukabelesinde Ada*

³¹⁶ Rastoder, a.g.m., s. 115; Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 357; Temizer, *Karadağ’ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 23.

³¹⁷ Gölen, “1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı”, 214; Aynı yazar, “XIX Yüzyılda Karadağ’ın İdarî ve Sosyal Yapısı”, s. 5280; Temizer, *Karadağ’ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 23.

³¹⁸ Sertoğlu, a.g.e., VI, s. 3016; Gölen, “1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı”, s. 214; Özdem, a.g.t., s. 39; Temizer, *Karadağ’ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 23.

³¹⁹ BOA, İbnülemin-Askerî (İE.AS), No. 63/5695, 21 Receb 1124 (24 Ağustos 1712).

³²⁰ BOA, Ali Emiri, III. Ahmed (AE.SAMD.III), No. 116/11429, 4 Safer 1131 (27 Aralık 1718).

kıla'ında..."³²¹ Nihayet, 1768 yılında Podgoriçe, İşpozi ve Jabyak kalelerinin İslam sınırlarının sonunda yer aldığı ifade edilmiştir: "intiha-i serhadd-i İslamiye'den olub Podgoriçe ve İşpozi ve Jabyak kılalarının bazı mahalleri münhedim ve tamire muhtac..."³²²

2.2. Çetine Manastırı'nın Yeniden İnşası ve 18. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nin Karadağ'daki Pozisyonu

Vladika Danilo, bir yandan kabilelere karşı pozisyonunu güçlendirmek, diğer yandan savaşın yol açtığı tahribatı gidermek için çalışıyordu. Bu bağlamda Danilo, Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra -1692 yılında Süleyman Paşa'nın hücumu sırasında yıkılmış olan- Çetine Manastırı'nın yeniden inşası için harekete geçti. Ancak, Osmanlı Devleti'nde herhangi bir kilise veya manastırın aslına uygun olarak tamiri için şer'î hukuka göre kadının onayı, Şeyhülislam'ın fetvası ve Sultan'ın izni gerekiyordu.³²³ Divân-ı Hümâyûn'dan Karacadağ (Karadağ) kadısına gönderilen Evâsıt-ı Şevvâl 1110 (12-21 Nisan 1699) tarihli bir emir, vladikanın kendi başına kilise tamiri veya inşası için bile yetkisinin olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Diğer bir deyişle Karadağlıların kilisenin yeniden inşası için şer'an izin alma zorunluluğuna uyduklarını göstermektedir. Buna göre Çetine Köyü zimmileri Karacadağ kadısına başvurarak köylerindeki "*feth-i hâkâniden berü yedlerine terk olunan kadimi kiliseleri*"nin zelzelede bazı yerlerinin yıkıldığını ve haraba yüz tuttuğunu belirterek tamir edilebilmesi için keşif yapılmasını ve hüccet verilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Sultan tarafından kilisenin tamiri için keşif yapılması onaylanmış ve Divân-ı Hümâyûn tarafından Karacadağ kadısına keşif ve hüccet izni verilmiştir.³²⁴ Başvuruda kilise teriminin manastır kilisesi yerine kullanıldığını belirtmemiz gerekir. Ayrıca, tamir gerekçesinin deprem olarak gösterilmesi de dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl başlarına kadar Gayrimüslim mabetlerine tamir izni verilmeden önce

³²¹ BOA, Cevdet-Dahiliye (C.DH), No. 274/13663, 13 Şaban 1167 (5 Haziran 1754).

³²² BOA, Cevdet-Askerî (C.AS), No. 408/16839, lef 2, 23 Zilkade 1181 (11 Nisan 1768).

³²³ Aşkın Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Kilise ve Havra Politikasına Yeni Bir Bakış: Çanakkale Örneği", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, C.12, S.16, 2014, ss. 37, 41, 42 vd.; Aşkın Koyuncu, "Sadrazam Reşid Mehmed Paşa ve Manastır'daki Aya Dimitri Kilisesi'nin Yeniden İnşası Meselesi (1830-1831)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S. 74, 2020, ss. 118, 119; Aşkın Koyuncu, "Yangınlar, Kiliseler ve Havralar: Osmanlı Döneminde Saraybosna'da Gayrimüslim Mabetlerinin Meşrulaşma Süreci", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S.1, 2021, s. 180, 181 vd.

³²⁴ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 110, Hüküm 2990, Evâsıt-ı Şevvâl 1110 (12-21 Nisan 1699).

talebin şeriata uygun olup olmadığına bakılıyor, Şeyhülislam'ın fetvası üzerine konu sultanın onayına sunuluyor ve ardından keşif izni veriliyordu. Kadı tarafından bir mimar, Hristiyan cemaat reisleri ve Müslüman ahali temsilcileri huzurunda keşif yapılıp hüccet verildikten sonra, İstanbul'dan gerekli onayın alınması için aynı süreç bir kez daha tekrarlanıyordu. Tamirat veya yeniden inşa süreci bittikten sonra da bu kez kilise veya manastırın aslına uygun olarak yapılıp yapılmadığı konusunda ikinci keşif yapılıyor ve keşif raporu sicile kaydediliyordu. Ardından sonuç İstanbul'a bildiriliyordu. Birinci keşfe aykırılık tespit edilmesi halinde ilgili kısımların şeriata göre yıkılması gerekiyordu.³²⁵ Çetine Manastırı'nın tamirinin sonraki safhalarına ilişkin elimizde veri yoktur. Ancak, gerekli işlemler tamamlandıktan sonra Sultan tarafından tamir izni verildiği anlaşılmaktadır. Çetine Manastırı, Vladika Danilo tarafından 1701-1704 yıllarında yeniden inşa edilmiştir.³²⁶ Bu örnek literatürde ileri sürüldüğü gibi Karadağ'ın kendi içinde tamamen bağımsız olduğu ve Osmanlı Devleti'ne bağlılığın kâğıt üzerinde kaldığı şeklindeki görüşlerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması'ndan sonra Avusturya ve Venedik sınırındaki kalelerden başlayarak kale ve palankaların tamir, tahkim ve yeniden inşasına girişti ve savunmasını güçlendirmeye çalıştı.³²⁷ Bölgede eşkıyalığın önlenmesi başlıca öncelikler arasındaydı. Osmanlı Devleti, ilk olarak Karadağ, Hersek ve Venedik hududunda savunmanın güçlendirilmesi, yol, iskele ve sınır güvenliği ve eşkıya takibi konusunda gerekli tedbirleri almaya ve savaşın tahribatını gidermeye gayret etti. Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra antlaşmanın koşullarına uyulması için ilgili birimlere emirler gönderilmeye başlandı. Mesela, Ülgün ve Bar başbuğu Zeynel Paşa'ya daha 2-11 Şubat 1699 tarihiyle gönderilen bir emirde "Venedik Cumhuriyeti" ile akdedilen barış antlaşması gereğince bundan sonra Venedik sınırına bitişik ve civar olan yerlerde herhangi bir saldırı, zulüm, yağma ve sınır ihlali yapılmaması ve anlaşma şartlarına aykırı hareketlerde bulunulmaması konusunda herkesin uyarılması emredildi.³²⁸ Hersek Sancağı ile Venedik arasındaki reyanın ve yolcuların eşkıya taarruzlarından korunması için Sutorine (Sutorina) Hanı'nın

³²⁵ Osmanlı Devleti'nde kilise tamir ve yeniden inşa prosedürü hakkında geniş bilgi için bkz. Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Kilise ve Havra Politikası", s. 39-55, 59; Koyuncu, "Sadrazam Reşid Mehmed Paşa", ss. 118-122; Koyuncu, "Yangınlar, Kiliseler ve Havralar", s. 193-196 vd.

³²⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Cetinje_Monastery, Erişim tarihi: 01.02.2021.

³²⁷ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ömer Gezer, *Kale ve Nefer: Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020.

³²⁸ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 110, Hüküm 2675, Evâil-i Şaban 1110 (2-11 Şubat 1699).

onarılması, Venedikliler tarafından yakılan Nikşik (Nikšić) Palankası'nın genişletilerek tamir edilmesi ve Trebine (Trebinje/Trebinje) Nahiyesi'nde de yeni bir istihkam yapılması kararlaştırıldı. Bu hususta Bosna, Hersek, İzvornik ve Klis sancakları idari ve askeri birimleri görevlendirildi.³²⁹ Hersek Sancağı Mutasarrıfı Recep Paşa ile Çengizade Ali Paşa yapılan çalışmalara nezaret etti. Nikşik'teki eski palankanın savunmaya elverişli olmaması ve su bulunmaması gibi sebeplerle Çengizade'nin işareti üzerine iki suyun birleştiği Rastoka adlı mevkide yeni bir kale yapılması uygun görüldü. Kale içinde iki yüz hane, yirmi-otuz dükkân ve bir cami inşa edilmesi kararlaştırıldı. Yapılan keşifte bunların 3.500 kuruş masrafla inşaeosunun mümkün olduğu anlaşıldı. Ayrıca, Onogošte (Onogošt) Kalesi'nin de 2.500 kuruş masrafla yapılabileceği öngörüldü.³³⁰ Böylece modern Nikşik'in temeli atılmış oldu. Keza, Klobuk Kalesi'nin 400 kuruş masrafla tamir edilebileceği hesaplandı. Cuma ve bayram namazları için de bir cami yapılması istendi. Bir camisi bulunan Yakovir kasabası palankasının 2.000 kuruş masrafla tamiri ile yeni bir cami, han ve şaranpo yapılması uygun görüldü. O sırada Hersek Sancağı'na bağlı olan ve Karadağ'a bir buçuk saat mesafedeki Grahova Palankası'nın da 200 kuruşa tamir edilebileceği yapılan keşif sonucunda anlaşıldı.³³¹ Bunun yanı sıra, Karadağ eşkıyasının geçiş güzergahında bulunan Torayıla Derbendi Boğazı'ndaki kulenin tamir edilerek, elli nefer konuşlandırılması ve başlarına ağa tayin edilmesi, etrafının duvarla çevrilmesi ve bir karakol yapılması kararlaştırıldı. Bunların da 200 kuruşa yapılabileceği saptandı.³³² Keza, Venedik ve Dubrovnik sınırındaki Sutorina'da 300 kuruş masrafla bir han ve şaranpo yapılması uygun görüldü.³³³

Osmanlı Devleti'nin savaşın ardından bölgede vergi ve asayiş meselesini düzene koyması gerekiyordu. Ancak, Osmanlı Devleti'nin Karadağ asilerinin yanı sıra bu dönemde İskenderiye Sancağı'ndaki Katolik Arnavut Klemente eşkıyasını tedip etmekte de zorlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim, 1699 yazında civardaki ahaliyi ve gelip geçen yolcuları Arnavut Klemente eşkıyasından korumak için geçiş güzergahlarında olan Gusine'de bir palanka inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Palankanın yapımı ve muhafızlığına Avlonya ve Dukakin sancakları mutasarrıfı Hüdaverdi Paşa tayin edilmiştir. İskenderiye ve İlbasan sancakları mutasarrıflarına da palankanın yapımına kadar kapı halkları, alaybeyi, zaim, tımar erbabı,

³²⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 2496, 15 Rebülevvel 1113 (20 Ağustos 1701).

³³⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 2496, 2497, 15 Rebülevvel 1113 (20 Ağustos 1701).

³³¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 2498-2500, 15 Rebülevvel 1113 (20 Ağustos 1701).

³³² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 2501, 15 Rebülevvel 1113 (20 Ağustos 1701).

³³³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 2502, 15 Rebülevvel 1113 (20 Ağustos 1701).

ocakzade, savaşmaya muktedir (darb ü harbe kâdir) il erleri vs. ile Hüdaverdi Paşa'nın maiyetine katılmaları emredilmiştir.³³⁴ Ayrıca, Vulçetrin (Vuçitrin/ Vıçıtırın), İskenderiye, Prizrin, Ohri, İlbasan ve Dukakin sancaklarındaki kadılardan da sancaklarındaki ocakzade ve savaşçı il erlerinin gecikmeden Hüdaverdi Paşa maiyetine göndermeleri istenmiştir.³³⁵ Yine Dukakin Sancağı mütesellimi maiyetindeki umum alaybeyi, zaim, tımar erbabı bu husus için görevlendirilmiştir.³³⁶ Vulçetrin, İskenderiye, Prizrin, Ohri, İlbasan ve Dukakin alaybeylerine de ayrı ayrı emirler gönderilerek maiyetlerindeki bütün zaimler ve tımar erbabı ile Hüdaverdi Paşa'nın yanına katılmaları bildirilmiştir. Bunun yanı sıra, Arnavut eşkıyasının o bölgedeki palanka, kale ve etraflarındaki kasaba ve köylerin ahalisine, mal ve ekili arazilerine zarar vermelerinin önlenmesi hususunda gayret göstermeleri konusunda ihtar edilmişlerdir.³³⁷ Ancak, Gusine'de bir palanka inşasında görevlendirilenler bunlarla sınırlı değildir. Ülgün, Bar, İskenderiye, Podgoriçe ve Jabyak kaleleri zabıtları, neferâtı ve ocakzadeleri de Hüdaverdi Paşa'nın emir ve hizmetine tahsis edilmişlerdir. Hüdaverdi Paşa'ya da 1700 yılı baharında inşaatı bir an önce tamamlaması ve hendek, şaranpo, top, teçhizat, mühimmat, neferât vs. eksiklerinin giderilmesi emredilmiştir.³³⁸ İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Adem Paşa'dan da bölgedeki Arnavut eşkıyasının tenkili ve palanka inşaatı konusunda Hüdaverdi Paşa ile uyumlu çalışması istenmiştir.³³⁹ Keza, 1700 yılı mart ayı sonlarında Vulçetrin, İskenderiye, Prizrin, Ohri, İlbasan ve Dukakin sancaklarındaki kadılara,³⁴⁰ İskenderiye mutasarrıfına³⁴¹ ve Ohri, İlbasan, Dukakin, Prizrin, Vulçetrin ve İskenderiye sancağı alaybeylerine de Gusine Palankası'nın yapımındaki görevleri tekrar ihtar edilmiştir.³⁴² Klemente eşkıyası ile mücadele için Gusine'de yapılacak palankaya pek çok sancaktan görevlendirme yapılması bölgedeki eşkıyalığın boyutunun anlaşılması bakımından önemlidir. Mühimme defterlerinde de görüldüğü üzere 16. yüzyılın ikinci yarısından beri Klemente eşkıyası da tıpkı Karadağlılar gibi Osmanlı Devleti'ni asayiş konusunda uzun süre uğraştırmıştır.

³³⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 287, Evâsıt-ı Safer 1111 (8-17 Ağustos 1699); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 292-293, Evâil-i Safer 1111 (29 Temmuz-7 Ağustos 1699).

³³⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 295-300, Evâsıt-ı Safer 1111 (8-17 Ağustos 1699).

³³⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 301, Evâil-i Safer 1111 (29 Temmuz-7 Ağustos 1699).

³³⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 302-306, Evâsıt-ı Safer 1111 (8-17 Ağustos 1699).

³³⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 899, Evâsıt-ı Ramazan 1111 (2-11 Mart 1700); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 920, Evâil-i Şevvâl 1111 (31 Mart 1700).

³³⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 922, Evâil-i Şevvâl 1111 (31 Mart 1700).

³⁴⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 925-929, Evâil-i Şevvâl 1111 (31 Mart 1700).

³⁴¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 930, Evâil-i Şevvâl 1111 (31 Mart 1700).

³⁴² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 931-936, Evâil-i Şevvâl 1111 (31 Mart 1700).

Savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin bugünkü Karadağ'ın alçak ve ovalık kesimlerinde vergi konusunda pek sorun yaşamadığı anlaşılmaktadır. İskenderiye Sancağı'na tabi olan padişah haslarından olan Grbelan (Grblaj) Nahiyesi'nin durumu bu konuda ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Venedik'e tabi Kotor Kalesi ile Budva Palankası arasında yer alan İskenderiye Sancağı'na bağlı Grbelan Nahiyesi reayası eskiden beri Grbelan memlehasında olan hizmetleri karşılığında muaf ve müsellemler olup memleha harap olduktan sonra maktu olarak Bosna hazinesine senede yüz yirmişer kuruş (cizye) teslim edegelmişlerdi. Ancak, Osmanlı-Venedik Savaşı'nın tam ortasında kalmalarından dolayı savaşın başından beri (1684) maktu vergilerini Bosna hazinesine götürüp teslim etmeleri mümkün olmamıştı. H. 1112 (1700) senesinde ise filori vergilerini yine maktu 120 kuruş olarak bizzat götürüp Bosna hazinesine teslim etmişlerdi. Bosna defterdarı da ellerine mühürlü ve imzalı bir hazine temessükü ita etmiş ve İskenderiye Sancağı mütesellimleri, voyvodaları veya başka taraftan rencide edilmemeleri için de Podgoriçe kadısına hitaben bir buyruldu vermişti. Ancak, Grbelan Bosna'ya değil, İskenderiye Sancağı'na bağlıydı. Bosna hazinesi memurları, Grbelan'ın Bosna hazinesine tabi olup senede 120 kuruş vergeldiklerini iddia etmelerine rağmen, sıhhati üzere duruma tam olarak hâkim değillerdi. Bu sebeple Divân-ı Hümâyûn, konunun Hazine-i Amire ve Defterhane'de incelenmesini istedi.³⁴³

Grbelan örneği bir kenara bırakılacak olursa Karadağ'ın iç kesimlerinde asayiş ve vergi meselesi hiç de parlak değildi. Vladika yönetimindeki Karadağlılar için vergi ödememek bağımsızlık ifadesiydi. 1701 ve 1702 yılında Karadağ'ı itaat ettirmek amacıyla harekete geçen Osmanlı birlikleri bundan bir sonuç alamadı. İşkodra Paşası'nın 1704'teki seferi de başarısız oldu. Karadağ seferleri 1705 ve 1706'da da sürdü. Karadağlılar sarp arazi koşullarının sağladığı avantajlar ve gerilla yöntemi ile savaşmaları nedeniyle direnmeyi başarıyorlardı.³⁴⁴ Osmanlı belgelerine göre de reaya, cizye vergisi ödememek için isyan ediyordu. Bu sebeple Karadağ reayası ile Ohri Sancağı'na tabi Mat Kazası (günümüzde Arnavutluk'tadır.) reayasından 1703-1705 yılları arasında cizye tahsil edilememişti. Karacadağ ve Mat Kazası Hristiyanlarının direnci ve cizye evraklarını kabul etmeyip isyan etmesi sebebiyle cizye cibayetine (tahsiline) memur olan Osman Bey, cizye evrakını

³⁴³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 111, Hüküm 2503, 15 Rebülevvel 1113 (20 Ağustos 1701).

³⁴⁴ Suver, a.g.e., s. 66, 67.

dağıtmak ve toplamak konusunda çaresiz kalmıştı. Bu sebeple hazineye teslim etmesi gereken meblağı tahsil edememişti. Bunun üzerine Rumeli valisine, Prizrin, Dukakin ve İskenderiye sancak beylerine, bey, beyzade ve kale neferlerine birikmiş cizyenin toplanması için emir gönderilmiştir.³⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin Karadağ ve civarında emniyet ve asayiş sağlaması için aldığı tedbirlerle kale ve palanka inşaatları ekonomik açıdan kaynak yaratma zorunluluğunu beraberinde getiriyor; bu da halkın üzerindeki ekonomik yükü artıyordu. Karacadağ Kazası'na tabi Çerniçe Nahiyesi reayası 11 Mayıs 1706'da İskenderiye Sancağı Kadısı Mustafa Efendi'ye müracaat ederek kendilerinden ödeme güçlerinden fazla vergi talep edildiğinden şikâyet etmişlerdir. Mirliya haslarından olan Çerniçe Nahiyesi bir tarafı Bar Kalesi, bir tarafı Venedik'e tabi Kotor, Budva, İskepan (Sv. İstefan) ve Kastel (Kastelnova/Hersek Novi) kaleleri ile çevrili olduğundan başka "*sengistân ve sarpü'l-mürûr*" (kayalık ve aşılması güç) bir yer olduğu için ziraata pek elverişli değildi ve ekili ürünleri azdı. Fetihden beri kendilerine istimalet verilerek İskenderiye Sancağı mutasarrıflarına cüzi bir miktar öşür vermeleri uygun görülmüş ve bu zamana kadar da öylece gelmişlerdi. Çerniçe reayası 1704'te yeniden inşa edilen İşbozi (Spuz) Kalesi neferlerine ocaklık tayin edildiklerinden dolayı üzerlerine tahammüllerinden ziyade mal yüklendiği için bu şekilde eda etmeye güçleri olmadığını belirterek hallerine merhameten eskiden bu yana olduğu gibi vergi ödemek istediklerini kadiya bildirmişlerdir. Ayrıca, kendilerinden tahsil edilmek istenen fazla vergi indirilmez veya yine mirliya haslarına kayıt edilmezler ise Frengistan'a (Venedik'e) göç etmek zorunda kalacaklarını belirterek durumlarını İstanbul'a ilam etmesini rica etmişlerdir.³⁴⁶ Ancak, durum tahkik edilince aşağıda görüleceği üzere konunun farklı boyutları olduğu anlaşılmıştır.

³⁴⁵ BOA, AE.SAMD.III, No. 55/5481, 9 Ramazan 1117 (28 Eylül 1705).

³⁴⁶ BOA, AE.SAMD.III, No. 193/18608, 27 Muharrem 1118 (11 Mayıs 1706).

2.3. 1706 Karadağ Seferi

Osmanlı idaresi 1705-1706'da Çerçiçe Nahiyesi dışında bütün Karadağ'da vergi problemleri, isyan ve eşkıyalıkla mücadele ediyordu. Bundan dolayı, meseleye köklü bir çözüm getirmek için harekete geçildi. İskenderiye Sancağı'na bağılı Karacadağ asileri birkaç seneden beri civarlarında bulunan Hersek Sancağı'ndaki kazaların ahalisine ve yolculara saldırmayı, adam öldürme, gasp ve yağma gibi fesat ve eşkıyalığı alışkanlık edinmişlerdi. Bu sebeple birkaç kez buldukları mahalden çıkarılıp başka yerlere nakil ve iskân ile o taraftaki insanların emniyeti için üzerlerine asker dahi tayin edilmiş ise de bazı engeller ve güçlükler nedeniyle bu düşünce hayata geçirilememiş ve oldukları yerde bırakılmışlardı. Osmanlı Devleti'nin uzun vadeli menfaatleri için Karacadağ asilerinin boş otlakları olan uygun bir yere nakil ve iskân edilmeleri gerekli görülüyordu. Bu husus için Hersek Sancağı Mutasarrıfı Seyfullah Paşa, bütün kapı halkı ve sancağın savaşmaya muktedir il erleri ile birlikte görevlendirildi. İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Timur Halil Paşa'ya da Arnavut beyzadeleriyle birlikte Seyfullah Paşa'nın maiyetine katılması emredildi.³⁴⁷ Ayrıca, Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşlarından Mehmed Bey de mübaşir tayin edildi.³⁴⁸ Ancak, Seyfullah Paşa ve maiyetindeki Osmanlı birlikleri Karadağ yakınlarındaki Gaçka'ya (Gacko) geldiklerinde umum Karadağlıların toplanarak muharebeye hazırlandıkları haber alındı. Durumun İstanbul'a bildirilerek mevcut birliklere ilave asker talep edilmesi üzerine Bosna, Hersek, İzvornik ve Klis sancaklarının bütün zeamet ve tımar erbabının alaybeyleri ile acele gönderilmesi için Bosna Valisi Osman Paşa'ya ferman gönderildi.³⁴⁹ Bu doğrultuda İzvornik sancağı kadılarına³⁵⁰ ve Bosna, Hersek, İzvornik ve Kilis alaybeylerine de bütün neferleri ve savaşmaya kâdir il erleriyle birlikte acele olarak Seyfullah Paşa'ya katılmaları için emir verildi.³⁵¹ Ayrıca, Prizrin ve Dukakin sancaklarının eli silah tutan il erlerinin de İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Timur Halil Paşa'ya katılmaları emredildi. Böylece, Seyfullah Paşa ve

³⁴⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 145, 146, 155, 156, 157, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706); BOA, C.DH, No. 121/6039, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706); BOA, İbnülemin-Dahiliye (İE.DH), No. 26/2364, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706). Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, IV. Cilt, I. Bölüm, Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 71, 72.

³⁴⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 146, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706).

³⁴⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 145, 146, 155, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706); BOA, C.DH, No. 121/6039, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706); BOA, İE.DH, No. 26/2364, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706).

³⁵⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 156, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706).

³⁵¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 157, Evâil-i Rebîülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706).

Timur Halil Paşa etrafında toplanan birliklerle iki koldan planlı bir şekilde Karadağ asilerinin üzerine gidilmesi kararlaştırıldı.³⁵² Divân-ı Hümâyûn'da yapılan toplantıda, Karadağ asilerinin fermana karşı gelerek başka yere nakil ve iskân edilmeyi kabul etmeyip muharebeye cüret ederlerse vebalinin kendilerine ait olacağı belirtildi. Seyfullah ve Timur Halil Paşa'ya da her ne şekilde olursa olsun Karadağ asilerinin cemiyetlerini dağıttıktan sonra asileri Karacadağ'da bırakmayıp buldukları yerden çıkartmaları ve çoluk çocuk ve aileleri, büyükbaş-küçükbaş ve binek hayvanları ile sürgün ederek münasip otlakları olan bire yere nakil ve iskân etmeleri emredildi. Böylece, kötülük ve zararlarının o havaliden kaldırılması isteniyordu.³⁵³

Diğer taraftan, bölgede güvenlik ve asayiş sağlamakla yükümlü olan kalelerdeki bazı kapudan (dizdar) ve askerlerin görevlerini suiistimal ettikleri, bazen de sorunun bir parçası oldukları görülmektedir. Örneğin, Karacadağ (Karadağ) yakınlarında olup Hersek Sancağı'na bağlı olan Nikşik (Nikšić) Nahiyesi reayası eskiden beri serkeş olup, içlerindeki eşkıyalar civar ahalisine ve gelip geçenlere saldırmayı, cinayet, gasp vb. hareketleri âdet edindiklerinden asayiş temin için yukarıda sözü edilen Onogošte Kalesi yeniden inşa edilmiş ve muhafazası için 520 nefer konulmuştu. Ancak, kalede sadece 100 nefer olduğu halde geriye kalanlarının mevaciplerinin Kale Kapudanı Hüseyin ve birkaç ağa arasında paylaşıldığı anlaşıldı. Hersek Sancağı Mutasarrıfı Seyfullah Paşa, Hüseyin Kapudan'ın vazifesini ihmal ettiği gibi Karadağ asilerini tenkil ve tedip için başlatılan kuşatmada da kendisinin azledildiğine dair söylenti çıkarıp, asker arasında bozgunculuk yaptığından dolayı 14 Haziran 1706'da azledilerek yerine Kluçe (Kluç) Kalesi Kapudanı Ömer'in atanmasını istedi. Bunun üzerine 29 Temmuz 1706'da gerekli atama yapıldı.³⁵⁴

Yine bu sırada Hersek Sancağı Mutasarrıfı Seyfullah Paşa, Karacadağ asilerini buldukları yerden ihraç ve başka bir yere iskân etmekle uğraşırken Podgoriçe Kalesi'nde bulunan ulema, ileri gelenler ve neferât ağaları İspozi/İşpoz (İşbozi/Spuz) Kalesi Kapudanı Mehmed'in Karadağlılarla iş birliği yaptığı, hal ve hareketlerinden dolayı nizamı bozduğu

³⁵² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 146, 155, Evâil-i Rebülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706); BOA, İE.DH, No. 26/2364, Evâil-i Rebülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706).

³⁵³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 146, 155, Evâil-i Rebülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706); BOA, İE.DH, No. 26/2364, Evâil-i Rebülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706).

³⁵⁴ BOA, İE.AS, No. 71/6378, 2 Rebülevvel 1118 (14 Haziran 1706), 17 Rebülâhir 1118 (29 Temmuz 1706).

ve hıyaneti zuhur ettiği yolunda şikâyetle bulundular. Bunun üzerine İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'ya Mehmed Kapudan'ın kapudanlığı kaldırılarak İskenderiye Kalesi'nde kalebent edilmesi emredildi.³⁵⁵ İşboze (İşbozi) Kalesi, yukarıda belirtildiği üzere Karadağ eşkıyası ile mücadele için 1704'te yeniden inşa edilmişti. Kaleye 40 müstahfiz, 1 dizdar, 30 azap ve 1 ağa tayin edilmişti. Bunların günlük mevacibi 472 akçe idi ve yıllık mevacipleri de 161.424 akçe tutuyordu. Mevacipleri İçil'de vaki kalelerde lüzumu olmayan neferlerden ve Podgoriçe Kalesi'nden naklediliyordu.³⁵⁶ Ancak, bu durumun bazılarının çıkarına dokunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Podgoriçe ve Jabyak Müslüman ahalisinden bazı eşkıyaların kale nizamını bozdukları gibi İşboze (İşbozi) Kalesi'ne ocaklık tayin edilen Podgoriçe Kazası'ndan Kuçe Nahiyesi ve Karacadağ Kazası'ndan Çerniçe Nahiyesi reayasının da aklını çelip iki yıldır maktu cizye vergilerini verdirmedikleri ortaya çıktı. Ayrıca, Karacadağlılarla iş birliği yaptıkları ve böylece ahalinin ayaklanmasına sebep oldukları tespit edildi. Bunun üzerine Divân-ı Hümâyûn tarafından Rumeli Valisi Vezir Hasan Paşa'ya Podgoriçeli Ali, kardeşi Osman, Musa oğulları Mustafa ve Yusuf, Gürbüzöğlü Osman ve Gönüllüyan Ağası Mustafa ve Topçubaşı Mehmed ile Jabyak sakinlerinden Ömer Kethüdaoğlu Mustafa, oğlu Mahmud ve Erkoç oğlu İlyas adlı eşkıyaların çoluk çocuk ve aileleriyle birlikte başka sancağa sürgün etmesi emredildi (21 Eylül 1706).³⁵⁷ Diğer taraftan, iki yıldır tahsil edilemeyen Kuçe ve Çerniçe Nahiyesi cizyelerinin toplanması için İskenderiye Sancağı mutasarrıfı ve kadısı tarafından adam ve mürâsele gönderilmiş ise de reaya vergilerini ödemeyi yine reddetmişti. Bunun üzerine İskenderiye mutasarrıfı Timur Halil Paşa ve İşboze (İşbozi) Kalesi ağaları verginin tahsili için pek çok askere ihtiyaç duyulduğunu Rumeli Valisi Hasan Paşa'ya bildirmişlerdi. Yapılan incelemeden sonra “*beher ruus-ı cizye ve harac-ı arazi bedeli*” olarak İşboze (İşbozi) Kalesi neferâtına ocaklık tayin edilmiş olan” 3.250 kuruşun tahsil ve teslim edilmesi için İskenderiye mutasarrıfına ferman gönderildi.³⁵⁸ Hasan Paşa, İşbozi Kalesi'nin ihtiyaçları için Karacadağ nahiyeleri civarında olan Paşkim (80 hane), Leskonoviç? (150 hane) ve Serniç/Srnic Köyü (370 hane) ve etrafındaki toplam 600 hanenin bulunduğu mahalli padişah hassı olarak kaydını ve “*beher sene ruus cizyesi ve harac-ı arazi bedelleri*” olan 3.250 kuruşun da müceddeden bina olunan İşbozi Kalesi neferlerine ocaklık tayin

³⁵⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 354, Evâhir-i Rebiülâhir 1118 (2-10 Ağustos 1706); BOA, C.AS, No. 465/19379, lef 1, Evâhir-i Rebiülâhir 1118 (2-10 Ağustos 1706).

³⁵⁶ BOA, İE.AS, No. 76/6845, lef 1, 12 Cemâziyelâhir 1118 (21 Eylül 1706).

³⁵⁷ BOA, İE.AS, No. 76/6845, lef 2, 12 Cemâziyelâhir 1118 (21 Eylül 1706).

³⁵⁸ BOA, İE.AS, No. 76/6845, lef 3, 15 Cemâziyelâhir 1118 (24 Eylül 1706).

edilmesini İstanbul'a arz etmiştir. Derkenar notundan bu köylerin Grbaviçe (Grbavica) Nahiyesi dahilinde olduğu anlaşılmaktadır.³⁵⁹ Ayrıca, Hasan Paşa, Dukakin Sancağı'nda Klemente asilerinden kalan yaylaklardan Sibiliçe yaylağı için 500 akçe ve Opareki yaylağı için 400 akçe olmak üzere İşbozi Kalesi neferâtına yıllık 900 akçe maktu verilmesi şartıyla temliknâme-i hümâyûn ile taliplerine verilmesini arz etmiştir.³⁶⁰ Keza, yine bu sırada Dukakin Sancağı'nda Klemente asilerinden kalan egrekler (gölcük) miri tarafından zapt edilerek yıllık 30.000 akçe karşılığında taliplerine şer'î hüccet ve mülknâme-i hümâyûn ile verilmiş ve bunun her yıl 300 akçesi İşbozi Kalesi neferâtına ocaklık tahsis edilmiştir.³⁶¹

Diğer taraftan, Karacadağ eşkıyası ile iş birliği yaptığı ve ihanet töhmetiyle İşkodra'da kalebent edilmesi ferman buyrulan İşboz (İşbozi/Spuž) Kapudanı Mehmed'in Bosna hududunun korunmasında çok hizmetleri geçtiği, yarar ve dindar biri olduğu ve ayrıca hal ve hareketlerinden İşboz Kalesi'ndeki ağa ve neferlerle sair ahalinin memnun oldukları bildirildi. Bunun üzerine İskenderiye kadısı Mevlâna Ali, Podgoriçe ve Karacadağ kadısı Mevlâna Abdurrahim, Ülgün ve Bar kadısı Mevlâna İbrahim arzları ve İşboz Kalesi ağa ve neferleri ile Bosna sınırındaki zeamet, tımar erbabı ve alaybeylerinin mahzarları üzerine 1707 yılı baharında Mehmed Kapudan serbest bırakıldı ve görevine geri döndü.³⁶²

1706 yılı yazında yapılan Karadağ seferi hakkında gerek Osmanlı Arşivi'nde gerekse literatürde ayrıntılı bir bilgiye ulaşamadık. Ancak, Karadağ reayasının ne Divân-ı Hümâyûn tarafından emredildiği gibi münasip bir mahalle nakledilebildiğini ve ne de tam olarak itaat altına alınabildiğini söylemek mümkün değildir. 1706 Ağustos ayı başında İskenderiye Sancağı mutasarrıflığı makamında Hüseyin Paşa'nın bulunduğu görülmektedir.³⁶³ Karadağ mahalli kaynaklarında Metropolit Danilo'nun Çuçe (Cuce) Köyü'nün Treşnevo mevkiinde 1706'da ve 1716'da Osmanlı ordusunu mağlup ettiği belirtilmektedir.³⁶⁴ Keza, Gardner Wilkinson, 1706 yılındaki saldırıda Hersek Türklerinin tam bir bozguna uğradıklarını ve 157

³⁵⁹ Narodna Biblioteka Sv. Sv. Kiril i Metodiy (NBKM), Orientalski Otdel (Or.Otd.), Fond. 1 Tsarigrad, Arhivni Edinitsi (a.e) 4138, 12 Şevvâl 1129 (19 Eylül 1717).

³⁶⁰ NBKM, Or.Otd., Fond. 1, a.e, 4138, 15 Muharrem 1128 (10 Ocak 1716).

³⁶¹ NBKM, Or.Otd., Fond. 1, a.e, 4140, 12 Cemâziyelevvel 1133 (11 Mart 1721), 14 Cemâziyelâhir 1133 (12 Nisan 1721).

³⁶² BOA, A.DVNSMHH.d, No. 115, Hüküm 950, Evâhir-i Zilkade 1118 (24 Şubat-4 Mart 1707).

³⁶³ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 115, Hüküm 354, Evâhir-i Rebiülâhir 1118 (2-10 Ağustos 1706).

³⁶⁴ *Karadağ Coğrafyası*, Sırçadan Türkçeye mütercimi Edremid Redif Fırkası Kumandanı Miralay Ahmed Tevfik, Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1329, s. 9; Urhan, a.g.m., s. 123; Aynı yazar, a.g.t., s. 32.

kişinin esir düştüğünü ve her biri için serbest kalma bedeli olarak bir domuz alındığını kaydetmiştir.³⁶⁵ Ancak, Osmanlı kaynakları bu iddiaları tekzip etmektedir.

1706 Ekim ayına ait yazışmalardan Karadağlıların fenalıkları, yol açtıkları zarar ve eşkıyalıkları ortadan kaldırılıp o havalinin emniyeti tam olarak sağlanamasa da Karadağ nahiyelerinin nispeten kontrol altına alındığı anlaşılmaktadır. Buna göre Karadağ tabir olunan mahal beş nahiye olup 1706 yılı sonbaharı itibarıyla bunlardan dördü tamamen itaat etmiş durumdaydı. Yalnızca Katun Nahiyesi köylerinden Ozrenik (Ozriniçi), Çuçe (Cuce), Pelic (Bjelice), Lisk (Lješko/Lješanska?) ve Keklik (Ćeklići) adlı beş köyde dört yüz nefer eşkıya direniyordu. Bunların bulunduğu bölge fazlasıyla sarp ve kayalık olduğu için (*yerleri ziyade sa'b ve sengistân olmağla*) üzerlerine gönderilen askerlerin asilere karşı zafer kazanması güçtü. Zafer elde etseler bile çetin ve sarp mevkilere dağılıp (*mevâzi '-i su 'ûbeye perakende olub*) meskenlerinin yakılmasından başka bir şey yapılamıyordu. Ancak, içlerinden bir knezin aman dileyerek dışarı çıkıp Osmanlı Devleti'nden af dilemeye ve boyun eğmeye meyilli olduğu bildirilmişti. Karadağ eşkıyasının bulunduğu bölge Hersek'e uzak ve İskenderiye Sancağı hududu dahilinde olduğu için İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, Divân-ı Hümâyûn tarafından, kapı halkı, İskenderiye Sancağı'ndaki Arnavut beyzadeleri ve Prizrin ve Dukakin sancaklarının savaşmaya ve eli silah tutmaya muktedir il erleriyle birlikte meselenin çözümü için görevlendirildi. Hersek Sancağı Mutasarrıfı Seyfullah Paşa da kapı halkı, Hersek ve İzvornik sancaklarının savaşçı il erleri ve Bosna, Hersek, İzvornik ve Klis sancaklarının bütün zeamet ve tımar erbabını alaybeyleri ile birlikte Hüseyin Paşa'nın emrine verildi. Divân-ı Hümâyûn, Hüseyin Paşa'ya da Seyfullah Paşa ile haberleşip birlikleri uygun bir yerde topladıktan sonra asilere haber gönderip bahsedilen knezi yanına getirtmesini ve istimalet verilerek mi yoksa başka şekilde mi olur her ne şekilde mümkün olur ise bu gaileyi sühuletle ortadan kaldırmasını emretti. Ayrıca, duruma göre korkutarak, göç ettirerek veya itaate teşvik ederek bahsedilen beş köy ahalisinin itaat ve bağlılıklarını temin etmesini ve o bölgede beldelerin, ahalinin ve yolcuların emniyetinin sağlanmasını istedi.³⁶⁶ Bunun yanı sıra, Dukakin ve Prizrin kadıları ile, Bosna, Hersek, Klis ve İzvornik alaybeylerine ve Hersek Sancağı'ndaki kadılara da bu konuda emir

³⁶⁵ Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 482.

³⁶⁶ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 115, Hüküm 600, Evâil-i Receb 1118 (9-18 Ekim 1706); BOA, A.DVNSMHH.d, No. 115, Hüküm 603, Evâsıt-ı Receb 1118 (19-28 Ekim 1706).

gönderildi.³⁶⁷ Bu verilere göre Reka (Rijeka), Lyeşan (Lješan), Çerņiçe (Çerņička/Crmnička/Crmnica) ve Pyeşivçi (Pješivci) nahiyelerinin 1706 senesi yaz aylarında itaat altına alındığını söylemek mümkündür. Katun Nahiyesi'nde de adı geçen beş köy dışında direniş sona ermiştir. Onların da aman dileme eğiliminde oldukları bildirilmiştir.

Divân-ı Hümâyûn'un meselenin çözümünü İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın uhdesine bıraktığı sırada Podgoriçe ve Karacadağ Kadısı Abdurrahim Efendi'den Karadağlıların rehin vermeyi taahhüt ettiklerini bildiren bir hüccet gelmiştir. Buna göre, Ozrenik (Ozrinići), Peliçe (Bjelice), Çuçe (Cuce) ve Jalome? adlı köylerin nakil ve iskani için görevlendirilen Hersek Sancağı Mutasarrıfı Seyfullah Paşa ve İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, İskenderiye'de bulunan vezir Süleyman Paşazade Ömer Paşa ile onların maiyetine verilen birlikler, adı geçen köyler üzerine yürümek üzere iken Ozrenik (Ozrinići), ve Peliçe (Bjelice) köylerinin önde gelenlerinden Vikota, Kasin, Draşko ve Tomaş vs. kişiler gelip aman dilemişlerdir. Ayrıca, bundan sonra Hersek Sancağı'na veya başka bir yere aralarından hiç kimsenin saldırmayacağına dair söz vermişler ve İskenderiye Sancağı'nda mahpus tutulmak üzere rehin vermeye de hazır olduklarını bildirmişlerdir. Eğer içlerinden biri bir yere saldırırsa rehinlerinin öldürülmesini ve cümle ahalinin katledilmesini de kabul ve taahhüt etmişlerdir. Ancak, üzerlerine gidildiğinde firar etmişler ve bu sebeple evleri yıkılıp yağmalanmıştır. Hersek Sancağı'na saldırıların da devam etmesi üzerine her köyden dört kişinin rehin olarak verilmesi karşılığında aman dileklerinin kabul edileceği kendilerine bildirilmiş ve daha önce Çuçe ve Jalome? adlı köylerden Seyfullah Paşa vasıtasıyla alınan ve Klobuk Kalesi'nde hapsedilmiş olan rehinlerin de İskenderiye Kalesi'ne gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. Ayrıca, rehinlerin ayda bir değiştirilmesi konusunda uzlaşmış ve Karadağlılar bundan sonra ne Hersek'e ne de başka bir yere saldırmayacaklarına dair söz vermişlerdir.³⁶⁸

Mustafa İmamoviç, Podgoriçe ve İşbozi'nin (Spuž) Boşnak ileri gelenlerinin uğradıkları tüm katliam ve sürgünlere rağmen Osmanlı Devleti'nin sürgün etmek istediği Karadağlıları korumaya çalıştıklarını belirtmiştir.³⁶⁹

³⁶⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 604, 605, 606, Evâsıt-ı Receb 1118 (19-28 Ekim 1706).

³⁶⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 3060, Evâsıt-ı Rebülevvel 1118 (19-28 Ekim 1706).

³⁶⁹ İmamoviç, a.g.e., s. 370.

Osmanlı Devleti'nin Karadağlılardan rehinler almak, bölgedeki kale ve palankaları takviye etmek ve savunma ihtiyaçlarını gidermek suretiyle emniyeti sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ülgün, Bar ve İşbozi kalelerinin ihtiyaç duyduğu siyah barut ve güherçile Selanik Baruthanesi'nden temin edilmekteydi. 1708 yılında Ülgün Kalesi'ne 500 kantar siyah barut ve 800 kıyye güherçile, Bar Kalesi'ne 300 kantar siyah barut ve 150 kıyye güherçile, İşbozi Kalesi'ne ise 25 kantar siyah barut ve 150 kıyye güherçile gönderilmiştir.³⁷⁰ Yakovir, Onogošte ve civarlarındaki kale ve palankalardaki neferlerin mevacipleri de yıllık on beş yük (1.500.000) akçe geliri olan Nova, Risan ve Nova Çerņiçe mukataalarından ocaklık olarak tayin edilmişti.³⁷¹

1706 Seferi'nden sonra vergi meselesinin durumu hakkında elimizde bilgi yoktur. Ancak, Karadağlıların verdikleri söze uzun süre bağlı kalamadıkları görülmektedir. Nitekim, Hersek Sancağı'na bağlı Nevesin (Nevesinje), Lubin (Ljubinja), Çerņiç/Çerņiçe (Cernica) ve Bakiyye-i Nova (Nikşik/Nikšić)³⁷² kazaları ulema, eşraf, ağa, nefer ve ahalisi Nevesin Kadısı Halil Efendi'ye müracaat ederek Karadağlıların eşkıyalık ve saldırılarından şikâyet etmişlerdir. Buna göre Venedik ile yapılan sulhten beri Venediklilerle bir problem yaşamadıkları halde Karacadağ asilerinin nahiyelerinden bilhassa Ozrenik (Ozrinici) Nahiyesi eşkıyasının mal ve erzaklarını yağma ve talan etmeleri ile cinayet ve saldırılarından perişan olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, derbent yerlerine sekban ve pandurlar yerleştirmek suretiyle nispeten emniyet sağlanabilmiş ise de Loza derbendinin savunmasız olduğundan burada bir kale yapılmasını ve 300-400 asker konuşlandırılmasını istemişlerdir.³⁷³ Rekan, (Riyeçani/Rijeçani), Benan, Grahova, Jubiç, Rodine, Natançe, Nevesin, Çerņiç, Blova/Plova ve Nogošte (Onogošte) nahiyelerinde sakin ahali Karadağ eşkıyasını benzer ifadelerle Hersek Mutasarrıfı Durmuş Paşa'ya da şikâyet etmişler ve Karadağ eşkıyasının geçiş ve toplanma noktası olarak kullandıkları Loza derbendine bir kale yapılmasını rica etmişlerdir. Durmuş Paşa, mevacipleri Hersek Sancağı'ndaki köprü, derbent ve iskelelerden elde edilen vergilerden ödenmek üzere 200 neferlik bir kale

³⁷⁰ BOA, AE.SAMD.III, No. 108/10616, 15 Şevvâl 1119 (9 Ocak 1708).

³⁷¹ BOA, C.AS, No. 423/17535, Lef 2.

³⁷² Hersek Novi'nin (Kastelnova) 1687'de Venedik'e kaybedilmesinden sonra Nova veya Bakiyye-i Nova kaza merkezi Nikşik'e taşınmıştır. Nitekim, Evâsıt-ı Ramazan 1195 (31 Ağustos-9 Eylül 1781) tarihli bir belgede Bosna Eyaleti'nde Hersek Sancağı'na bağlı Nikşik Kazası'nın diğer adının Bakiyye-i Nova olduğu belirtilmiştir. BOA, Ali Emiri, I. Abdülhamid (AE.SABH.I), No. 78/5449, lef 1, Evâsıt-ı Ramazan 1195 (31 Ağustos-9 Eylül 1781).

³⁷³ BOA, C.AS, No. 423/17535, Lef 3.

yapılması hususunu İstanbul'a arz etmiştir. Bunun üzerine kale yapımına onay verilmiş ve 1711 yılı başlarında Loza Kalesi inşaatı bitirilerek kapudan, azap, müstahfiz, topçu olmak üzere kalede günlük toplam 1.814 akçe yevmiye ile 200 asker konuşlandırılmıştır.³⁷⁴

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, 18. yüzyıl başlarında Karadağ'da hâkimiyetini sağlamlaştırmak için zorlu bir mücadele vermiştir. Ancak, incelemiş olduğumuz Osmanlı belgelerinde Vladika Danilo'dan hiç söz edilmemesi dikkat çekicidir.

2.4. Bir Karadağ Efsanesi: Noel Katliamı ve *İstraga Poturica* (Türklerin Kökünün Kazınması) Hadisesi (1702)

Vladika Danilo'nun Karadağ'ın bağımsızlığını hedeflemesi, Osmanlı ve Türk karşıtı tutumu, Osmanlı akınlarına karşı koyması, kabileler üzerindeki otoritesini sağlamlaştırması, Rusya ile ittifak yapması, vladikalığı Petroviç Hanedanlığı haline getirmesi, 1711, 1714 ve 1717'de bağımsızlık amacıyla isyanlar çıkarması şüphesiz onu bir kült haline getirmiş ve sözlü kültürdeki folklorik öğelerle birlikte Danilo, modern Karadağ tarihinde efsanevi bir karaktere dönüştürülmüştür. Danilo'ya atfedilen ve Karadağ'ın bağımsızlık sürecinde bir milat olarak kabul edilen 1702 Noel Katliamı ve *İstraga Poturica* (Türklerin Kökünün Kazınması) miti de bunlardan biridir. Buradaki *Poturica* terimi Slavlar tarafından Türkleşmiş yani İslamlaşmış yerli halkı, mühtedileri tanımlamak için kullanılan bir sıfattır.³⁷⁵ Olayın meydana geliş tarihine ilişkin olarak literatürde 1702 yılı dışında 1704, 1707, 1708 ve 1709 gibi muhtelif tarihler de ileri sürülmüştür.³⁷⁶

18. yüzyıl başlarında yaşandığı iddia edilen Noel Katliamı ve *İstraga Poturica* (Karadağ Müslümanlarının yok edilmesi) hadisesi yazılı kaynaklarda ilk defa aynı zamanda

³⁷⁴ BOA, C.AS, No. 423/17535, Lef 1, 3 Safer 1123 (23 Mart 1711), Lef 2, 7 Safer 1123 (27 Mart 1711).

³⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Aşkın Koyuncu, "Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı", *Türk Sosyal Tarihçiliğinde Bir "Yalnız" İsim: Bahaeddin Yediyıldız'a Armağan*, Ed. Yunus Koç, Serhat Küçük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 213-259.

³⁷⁶ Özdem, a.g.t., s. 67; Urhan, a.g.t., s. 32; Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 357; İmamoviç, a.g.e., s. 367.

yazar ve şair olan ve Danilo Petrović-Njegoš'un soyundan gelen Karadağ Vladikası II. Petar Petrović-Njegoš'un (1830-1851) 1833'te yayınlanan bir şiirinde bahsedilmiştir. Ardından yine Petar II. Petrović-Njegoš'un 1846'da Çetine'de yazılan ve 1847'de Viyana'da basılan *Gorski Vijenac (Gorski Viyenac/Dağ Çelengi)* isimli yaklaşık 2.900 beyitlik epik şiir kitabında konu edilmiştir. Gorski Vijenac'ın ana teması Karadağ'da Hristiyan ve Müslümanların trajik mücadelesi üzerine kuruludur. Gorski Vijenac'da bu hadise 17. yüzyıl sonuna tarihlendirilmektedir.³⁷⁷ Genel kabul gören görüşe göre Vladika Danilo, 1702 yılının Noel'inde sabaha karşı Karadağ'daki "Türklerin hepsini" (Müslümanlaşmış Karadağlılar) öldürtmüştür. Bu görüş, Danilo'ya atfedilen 1702 yılındaki Türklerin sürgününden söz ettiği bir yazısına dayandırılmaktadır.³⁷⁸

Anlatıya göre Danilo uzun vladikalık dönemine Türk akınlarına karşı koyarak başlamış ve Türklerin Karadağ'a karşı düzenledikleri seferlerde İslam'ı kabul etmiş Karadağlı Müslümanların (Poturica=Türkleşmiş, İslamlaşmış) Türklerle iş birliği yaptığını görmüştür. Bu sebeple Danilo, bağımsızlık için öncelikle dahili işbirlikçilerden kurtulmak gerektiğine inanmıştır. Müslüman Karadağlıların ihaneti, Türklerin hilekarlıkları, Danilo'nun yaşadığı acı tecrübeler ve halkın Müslümanlardan intikam almasına ve Müslümanların katledilmesine yol açmıştır. Bu hadise çeşitli söylencelere ve *piesmalara* (halk türküleri) konu olmuştur. Gorski Vijenac'tan hareketle olayın en yaygın anlatılarından birisi *Sve-Oslobod* (Tamamen Özgür) adlı türküde şöyle ifade edilmiştir:

"Karadağ Hristiyanları, eli kanlı İşkodra Paşasından (Demir Paşa/Timur Halil Paşa, E.G.) rüşvetle bir kilise yapma izni almışlardır. Mütevazi kilise tamamlandığında Papaz Jove, kabile meclisinde şeflere takdis edilmeden kiliseyi kullanamayacaklarını söylemiş ve vladikanın kiliseyi kutsaması ve güvenli bir şekilde geliş-gidişi için paşaya para verilmesini teklif etmiştir. Paşa'dan teminat alan Karadağlılar acele ile Çetine Vladikasına müracaat etmişlerdir. Bunun üzerine Danilo Petroviç, 'Türklerin kutsal saydığı hiçbir söz yoktur, ancak kutsal inancımıza olan aşkım gereği geri dönüşü olmasa bile gideceğim.'

³⁷⁷ Srdja Pavlović, "The Mountain Wreath: Poetry or a Blueprint for the Final Solution? (On the margins of Alexander Greenawalt's article "Kosovo Myths: Karadzic, Njegos and the Transformation of Serb Memory"", *spacesofidentity.net*, Volume 1. Issue 3. October 2001, http://www.yorku.ca/soi/Vol_4/HTML/pavlovic.html, Erişim tarihi: 01.07.2021.

³⁷⁸ İmamoviç, a.g.e., s. 367.

diyerek en iyi atlarından birine eyer vurup yola koyulmuştur. Fakat, hain Müslümanlar kiliseyi takdis etmesine kadar bekledikten sonra onu yakalayıp elleri arkadan bağlı şekilde Podgoriçe'ye kadar sürükleyerek götürmüşlerdir. Haberin duyulması üzerine ovada ve dağda yaşayan bütün Karadağ halkı, lanetli İşkodra'ya gidip vladikayı serbest bırakması için paşaya yalvarmışlardır. Fakat, paşa üç bin duka altın fide istemiştir. Bunun üzerine Çetine'deki kutsal eşyalar satılarak vladika kurtarılmıştır. Böylece, Karadağ ahalisi mutlu mesut bir şekilde evlerine dönmüştür. Ancak, Türklerin kendi ülkesindeki başarılarından ızdırap duyan ve halkının dinlerinden döneceğini öngören Danilo, kabileleri toplayarak ülkedeki bütün Türklerin (Poturica, Türkleşmiş yani Müslümanlaşmış olanlar, E.G.) katledilmesi için bir gün belirlenmesini emretmiştir. Bunun üzerine bütün kabile şefleri sessiz kalmıştır. Martinoviçlerden beş kardeş tek başına suikastı gerçekleştirmeyi teklif etmiştir. Kosova'da hayatını kaybeden kurbanların hatırasına Noel arifesi katliam gecesi olarak seçilmiştir. Ölümcül akşam geldiğinde Martinoviç Kardeşler mum yakarak yeni doğan Tanrı'ya (Hz. İsa, E.G.) dua etmişler ve İsa Mesih'in şerefine birer kadeh şarap içtikten sonra kutsal meşalelerini alarak karanlığın içine dalmışlardır. Nerede bir Türk buldular ise vaftiz olmayı kabul edenler hariç hepsini acımadan katletmişlerdir; haçı kucaklayanlar ise Vladika'ya kardeş olarak takdim edilmiştir. Çetine'de toplanan halk, Noel'in şafağını sevinç şarkılarıyla karşılamıştır. Böylece, Kosova'nın ölümcül gününden beri Karadağ ilk kez özgür olmuştu!...³⁷⁹

³⁷⁹ Miller, a.g.e., s. 395-397. Stevenson, bu anlatının daha kısa bir versiyonunu aktarmıştır. Buna göre olay şöyle gerçekleşmiştir: Vladika Danilo, "Kurtarılmamış Karadağ"ın bağımsızlığı için önce İşkodra Paşasına yardım eden dönme Karadağlılardan kurtulmak gerektiğine inanmıştı. Podgoriçe civarında yaşayan ve Türk idaresinde olan Sırlar 1702 yılında bir kilise yapmışlar ve kiliseyi takdis için vladikayı davet etmişler ve bu konuda paşadan da izin almışlardı. Ancak, vladika takdis için gelir gelmez hapsedilmiş ve kazığa oturtularak idam edilmek üzere götürülürken Hersek metropoliteninin Demir Paşa'ya rüşvet vermesiyle vladika kurtarılmıştı. Bu olaya Karadağ'ın "Akşam Duası" (Sicilya Vespers) denilen sert bir misilleme ile karşılık verildi. 1702 Noel arifesinde Karadağlılar topyekûn ayaklanarak ister Türk ister Slav ister Arnavut olsun, Karadağ'da yaşayan bütün Müslümanları kılıçtan geçirdiler. Ama mürtedlerin çocukları, kadınlar ve Kuran'dan vazgeçmeye ve vaftiz olmaya razı olan herkes bağışlandı. Bir Gideon ya da Joab'ın ruhunu soluyan bir zafer ilahisi, o gecenin dehşetini anlatır:

"Kutsal arife ilerliyor. Martinoviç kardeşler kutsanmış meşalelerini yakıyorlar. Yeni doğan Tanrı'ya (Hz. İsa, E.G.) hararetle dua ediyorlar. Her biri bir kadeh şarap içiyor ve kutsal meşaleleri kaparak karanlığa koşuyorlar. Türk! İşte beş intikamcı geldi. Vaftiz edilmeyenlerin her biri kılıçtan geçirildi. Haç'a sarılanlar, Vladika'nın huzurunda kardeşçe kabul edildi. Çetine'de toplanan halk, Noel'in kızıl şafağını sevinç şarkılarıyla selamladı. Sabahleyin tüm Karadağ artık özgürdü." Stevenson, a.g.e., s. 122-124.

Saffet Beg Başağıç ise Vladika Danilo'ya atfedilen bir nota dayanarak onun ağzından bu olayın farklı bir versiyonunu aktarmıştır:

“Ben Piskopos Danilo, 1702 yılında Müslümanları içimizden nasıl temizlediğimizi yazıyorum. Öncelikle Podgorica’da fidye vererek benim serbest kalmamı sağladılar. Sonra Karadağ’ın birkaç ileri geleniyle Stanjeviç Depolarında toplandık ve burada bana, Müslümanları içimizden temizleyeceklerine, bu uğurda başlarını beyaz kütüklerin üzerine koymaya hazır olduklarına dair söz verdiler. Bu mutabakata Noel öncesi Nikola Yortusu (6 Aralık, E.G.) gününde varmıştık. Fakat Karadağlılar sözlerinde durmayıp Müslümanlara dokunmadılar.

Ben bunu fark edince, Curcev Yortusu gününde (Aya Yorgi Yortusu, Hidrellez günü, 6 Mayıs, E.G.), tekrar Lovçen’deki papaz manastırında toplandık ve burada Meryem Ana için tutulan oruç zamanında, onları vuracağımıza dair sözleştik fakat oruç zamanı gelip geçti ve Müslümanlar sağ kaldılar. Bu yetmiyormuş gibi, Paşa’nın, Podgorica’dan kovulma tehdidinden korkanlar da Müslüman olmaya başlayınca, daha da fazla çoğaldılar.

Baktım ki Karadağlılar, Müslümanlara yanaşmaktan çekiniyorlar ben planımı Aziz Pederler günü olan Pazara kadar erteledim. Aynı Pazar günü, İşkodra Müslümanlarının birkaç adam toplayıp Müslümanları öldürtmek adına Karadağlıları kışkırttığım için beni yakalatmak istediklerini, halkın aralarındaki konuşmalarından işittim. Bunları işitir işitmez, Vuk Boriloviç ile Martinoviç’lerden dört kardeşi yanıma çağırdım. Onlara durumu izah edip şayet Müslümanları öldürmezlerse, Karadağ’ı terk edeceğimi söyledim. Onlar da bu işe karışmaktan korktuklarını söylediler. Bunun üzerine ben, kendi kılıcımı alıp Boriloviç’e verdim. O dört kardeşten birine kürk, ikincisine iki küçük fakat gümüşten tüfek, üçüncüsüne gümüş işlemeli koşum takımı (Papaz Yanko’nun), dördüncüsüne de on duka altını verdim; bütün bunlara rağmen onlar bana, işi benim adamlarım başlatmadan, ne pahasına olursa olsun yapamayacaklarını söylediler. Belki de birbirlerini ele vermekten çekiniyorlardı. Bunun üzerine ben Vučko Nyegoş, Stanişa Velestovac ile Marko Dupilyanin’i yanıma çağırıp onlara bu dört kişiyle gitmelerini ve Müslümanları öldürmeye ilk onların başlamalarını söyledim ve Noel’de harekete geçtiler. Benim yanıma gelip haç çıkarmak

*istemeyen Cetinye ile Çekliç Müslümanlarını, sabaha karşı katlettiler. Bu olayda benim delikanlılardan Staniša Velestovac, göğsünden tüfekte ve kollarından bıçakla yaralandı fakat koruyucu tanrıya şükürler olsun ki ona hiçbir şey olmadı. Bizleri köpek dininden koruyan Tanrımıza şükürler olsun amin.”*³⁸⁰

Karadağ kaynaklarında Vladika Danilo'nun 1702 yılında Podgoriçe yakınlarındaki Sriska'daki kilisede Osmanlılar tarafından esir edildiği belirtilmektedir.³⁸¹ 1703 Noel Arifesi Katliamı'na “*Karadağ Vesperleri/Karadağ Akşam Duası*” adı verilmiştir. Karadağ, *Türk dönemlerinden arındırılmıştı* (İstraga Poturica). Ancak, hayatta kalanlar 1707'de saldırmak için geri dönmüştür. Karadağlılar bir kez daha onları ezici bir yenilgiye uğratmakla kalmamışlar, aynı zamanda her rehine için fidye olarak bir domuz talep ederek aşağılamışlardır. Bu zaferden sonra Brda (Yedi Dağ Bölgesi) ahalisi Karadağlılarla ayrılmamak üzere daimî bir ittifak içine girmiş ve seksen yıl sonra fiilen birleşmişlerdir.³⁸²

Gorski Vijenac ve Noel Katliamı motifi Balkan milliyetçiliğinin folklorik öğelerden beslendiğine tipik bir örnektir. Bu anlatı dini aidiyetlerin etnik kimliklerden üstün tutulduğu ve yerli Müslümanların Türklerin işbirlikçisi veya atalarının dinlerine ihanet etmiş dönemler olarak görüldüğü 19. yüzyıl Balkan milliyetçi çevrelerinde hiç yadırganmamış ve modern Karadağ kimliğinin oluşturulmasında bir araç olarak kullanılmıştır. *Gorski Vijenac ve Noel Katliamı* anlatısı, 19. yüzyılın romantik milliyetçi atmosferinde Karadağ'ın bağımsızlığı mitolojisinin sembolü haline getirilmiş ve çok kısa sürede batı literatüründe de yaygınlaşmıştır. Ayrıca, Kosova Savaşı'na da vurgu yapan Gorski Vijenac, Kosova efsanesi ile birleştirilerek Sırp milliyetçiliğinin baş yapıtları arasına girmiştir.³⁸³

Saffet Beg Başagiç'in aktardığına göre Ch. Şegviç, bu olayı şu şekilde değerlendirmiştir: “*Piskopos Vladika'nın tüyler ürperten bu mektubu bize çok şey anlatıyor.*

³⁸⁰ Safvet Beg Başagiç (Recepaşiç), *Bosna Hersek Tarihi 1463-1850*, Çev. Saffet Atalay, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2015, s.144-146. Bu olayın benzer bir versiyonu için bkz. İmamoviç a.g.e., s. 367, 368.

³⁸¹ *Karadağ Coğrafyası*, s. 24; Urhan, a.g.m., s. 123; Aynı yazar, a.g.t., s. 32.

³⁸² Miller, a.g.e., s. 395-397.

³⁸³ Božidar Jezernik, *Vahşi Avrupa: Batı'da Balkan İmajı*, Tercüme Haşim Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 2006, s. 121, 122. Geniş bilgi için bkz. Melahat Pars, “Petar Petroviç Nyegoş'un "Gorski Vijenats" (Dağların Tacı) Poemasında Türkler”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 1, Haziran 2008, ss. 187-197.

Karadağlılar rüşvet alarak Müslüman oldukları gibi, yine rüşvet alarak Müslümanları öldürüyorlar ayrıca da kimseye itimatları kalmamış olduğundan, birbirlerine ele vermekten korkuyorlardı."³⁸⁴ Saffet Beg Başagiç'e göre Müslümanlara karşı yapılan bu harekât Bartulo'nun gecesinde "akşam yemeği yiyen Sicilyalılar"a benziyordu ve Karadağ Devleti'nin kurulmasında temel teşkil etmişti.³⁸⁵ Mustafa İmamoviç, "Boşnak Katliamı" olarak takdim ettiği bu olayı 1282 yılındaki "Sicilya Akşam Duası Katliamı"nın yanı sıra 1572'de Paris'teki "Aziz Bartalemeus Gecesi Katliamı"na benzetmiştir.³⁸⁶ Melahat Pars ise bu hadiseyi Türk olmuş Sırp'ların katledilmesi olarak tanımlamıştır.³⁸⁷ Noel'de tuzağa düşüp kuşatılmış olan Müslümanlar haç çıkarmak veya canlarından olmak arasında seçim yapmaya zorlanmışlardır. Haç çıkarıp hayatta kalanların soyundan gelenler Matanoviç, Ramadanoviç, Mustapiç gibi çeşitli soyadları altında yaşamlarını sürdürmüşlerdi.³⁸⁸ İmamoviç'e göre 17. yüzyıl sonunda Eski Karadağ'da 800-1.000 dolayında Boşnak yaşarken 1711/1712'den sonra bu bölgede varlıklarına rastlanmıyordu.³⁸⁹

Dikkate değer biçimde Noel Katliamı'na dair başta Osmanlı kaynakları olmak üzere çağdaş kaynaklar suskun olduğu halde *Gorski Vijenac* bir edebiyat eseri olmaktan çok tarihi bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Pavloviç'in de vurguladığı üzere Vladika Danilo'ya atfedilen notun sahte olduğuna dair görüşler ve mevcuttur ve II. Petar Petroviç-Njegoš'un 1830'larda Petroviç Hanedanı'na ve kendisine yönelen muhalefeti kırmak ve siyasi pozisyonunu güçlendirmek için sözlü kültürdeki öğelerden de yararlanarak Danilo efsanesinden yararlandığına şüphe yoktur. Bu hadisenin tamamen uydurma olduğuna dair ilk karşıt görüşlerden biri Konstantin Jireček tarafından dile getirilmiştir.³⁹⁰ Božidar Jezernik de bu hadisenin bir Balkan efsanesi olduğu kanaatindedir.³⁹¹ Karadağ Akşam Duası/Noel Katliamı ve Karadağ Müslümanlarının katledilmesi meselesi Türkçe literatürde de sorgulanmadan sıklıkla tekrar edilmektedir.³⁹² Ancak, vladikanın yönetimindeki Eski

³⁸⁴ Başagiç, a.g.e., s. 146.

³⁸⁵ Başagiç, a.g.e., s. 146; İmamoviç, a.g.e., s.368, 369.

³⁸⁶ İmamoviç, a.g.e., s. 369.

³⁸⁷ Pars, a.g.m., s. 193-196.

³⁸⁸ Başagiç, a.g.e., s. 146; İmamoviç, a.g.e., s.368, 369.

³⁸⁹ İmamoviç, a.g.e., s. 367.

³⁹⁰ Pavloviç, "The Mountain Wreath".

³⁹¹ Jezernik, a.g.e., s. 121, 122.

³⁹² "1702 senesinde Petroviç ailesinden birinci olan Vladika Danilo zamanında Karadağlılar ahalinin kısm-ı küllisini teşkil eden Müslüman hemşehrilerini milad-ı İsa gecesi umumen katletmeye karar vererek bağteten evlerini basıp cümlesini şehit ve memleketi zapt ettiler. Bu vaka-i müdhişe Devlet-i Aliyye'nin hususiyle Hersek ve İşkodra Müslümanlarının uruk-ı hamiyetini tahrik etmekle Hersek valisi Karadağ'a asker sevk ederek

Karadağ Bölgesi'nde ciddi boyutlarda bir İslamlaşma olduğuna dair bir veri olmadığı gibi, söz konusu beş nahiye dışındaki bölgelerde de Müslüman unsurlarda bir kesinti ve toplu bir ortadan kaldırma hareketi de yoktur. Yukarıda incelemiş olduğumuz döneme ait Osmanlı belgelerinde de bu konuda en küçük bir imada bile bulunulmamaktadır. Bilakis 1706 Seferi'nde Karadağ reayasının başka yere nakledilmesi düşünülmüştür. Dolayısıyla Gorski Vijenac'ta anlatılan hikâye tamamen uydurmadır ve 18. yüzyıl başlarındaki mücadele ortamının sözlü kültürdeki yansımalarından beslenen 19. yüzyılın milliyetçi atmosferinde üretilmiş hayal ürünü bir kurgu olarak değerlendirilmelidir.

2.5. 1710-1711 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1711-1712 Karadağ İsyanı

Karlofça Antlaşması ile Azak Kalesi'ni ele geçiren Rusya, sınırlarını Kırım Hanlığı ve Osmanlı topraklarına dayandırmıştı. Rus Çarı I. Petro bundan sonra Balkanlardaki Ortodoksların hamiliğine soyunmuş ve Aynaroz'a heyetler göndermek, kiliselere yardım etmek, haç göndermek, ticaret vs. yöntemlerle dini propaganda faaliyetine girişmişti. Rus Çarı kendisini aynı zamanda Rumların imparatoru ilan etmişti. III. Ahmed (1703-1730) tahta çıktığında İstanbul Antlaşması'nı yenilememişti. Osmanlı makamları Rusların yürüttükleri propaganda faaliyetinden haberdar olmakla birlikte, Rusya ile ilişkileri bozmak niyetinde değildi. Kuzey Doğu Avrupa ve Baltık üzerindeki egemenlik mücadelesi yüzünden 1709 yılında Rusya ve İsveç karşı karşıya gelmişti. Sultan, Poltova Muharebesi (8 Temmuz 1709) öncesinde Kırım Hanı Devlet Giray'ın XII. Şarl'a yardım etmesine izin vermemişti. Rus Çarı I. Petro, Poltova Muharebesi'nde İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ı yenince, İsveç Kralı ve ona yardım eden Ukrayna Kazakları lideri Mazapa (Mazeppa) Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. Demirbaş Şarl'ı takip eden Rus birliklerinin Osmanlı topraklarına saldırılar düzenlemesi, Rus Çarı'nın İsveç kralının memleketine gönderilmesini ve Mazapa'nın

şühedanın intikamını aldıysa da memleketi zapt etmeye muvaffak olamadı. Hersek ve Bosnalılarla Arnavutlar alettevali ettikleri muharebelerde Karadağ'ı fena halde perişan edip defaatle vergi vermeye mecbur etmişlerse de Karadağlılar kendilerine riyaset eden papazlar tarafından tuğyan ettirilerek her vakit harb ü kitale sebep oluyorlardı. O sırada Karadağlılar bir takım işfalat-ı ecnebiyeye de kapıldıklarından harekât-ı bagiyanelerinde devam ve ısrar edip gitmişlerdir..." Mehmed Subhi, a.g.e., s. 14. Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 72; Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli - Haritalı, C. V*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s. 2387; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5277; Aynı yazar, "1862 Karadağ Askeri Harekâtı", s. 503; Özdem, a.g.t., s. 25, 67, 68; Yılmazçelik-Özdem, "Düvel-i Muazzama'nın ...", s. 9, 10; Yılmazçelik-Özdem, "Osmanlılar Döneminde Karadağ", s. 5240; Urhan, a.g.t., s. 32; Urhan, a.g.m., s. 122, 13; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 105.

iadesini talep etmesi, Bender'e sığınan kralın İstanbul'a yazdığı mektuplarla Rusya'ya karşı kışkırtması gibi etkenlerle Sultan III. Ahmed, Rus elçisi Peter Tolstoy'u Yedikule Zindanları'na hapsederek 20 Kasım 1710'da Rusya'ya karşı savaş ilan etmişti.³⁹³ Bu durum Karadağ tarihi açısından da yeni bir dönemi başlattı.

Osmanlı-Kutsal İttifak Harplerinde Habsburg İmparatorluğu Sırları isyan ettirmişti. Büyük Petro da bu savaşta Boğdan, Eflak, Sırbistan ve daha sonra Karadağ Hristiyanlarını, Osmanlı Devleti aleyhine ayaklandırmaya çalıştı. Böylece, Büyük Petro, Balkan Hristiyanlarının kurtarıcılığına soyunan ilk Rus Çarı oldu. Rus ordusu güneye doğru ilerlerken Büyük Petro, 1711 Baharında Balkan Ortodokslarına hitaben bir bildiri yayınladı. Ortodoks kardeşliğine vurgu yapılan bildiride Rus Çarı, Balkan Hristiyanlarını Rusya'ya destek vermeye ve Müslüman yöneticilerine karşı isyana davet etti. Rus Çarı, Balkan Hristiyanlarına şöyle seslendi: *“Dininiz, yurdunuz, şeref ve haysiyetiniz için döğüşünüz. Sizin ve torunlarınızın hürriyet ve istiklâli uğrunda kavgaya koşunuz. Dinsiz Muhammed'in (!) torunlarını eski yurtlarına, Arabistan çölleri ve steplerine sürünüz...”*³⁹⁴

Büyük Petro, Sırp asıllı bir tüccar ve diplomat olan baş danışmanı Sava Vladislavić Raguzinski'yi (Sava Vladislavich Raguzinsky) Balkanlarda isyan çıkarmakla görevlendirdi. Raguzinski, faaliyetlerini daha çok Batı Balkanlarda Sırlar ve Karadağlılar üzerinde yoğunlaştırdı. Onun yaktığı isyan ateşi Karadağ'da karşılık buldu.³⁹⁵ Karadağ, Osmanlı-Venedik harplerinden bu konuda tecrübe sahibi idi. Ancak, 1710-1711 Osmanlı-Rus Savaşı, Büyük Petro'nun Balkan Hristiyanlarını harekete geçirme konusunda başarısız olduğunu gösterdi. Rusya'nın çağrısı yalnızca Güney Hersek ve Karadağ'da yankı buldu. Balkan Ortodoks köylüleri arasında kitlesel bir ayaklanma gerçekleşmedi. Tuna prensliklerinden Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir, Büyük Petro'ya sığınırken, Eflak Voyvodası Brancoveanu Rusya'yı desteklemeyi reddetti.³⁹⁶ Buna karşılık, Vladika Danilo, Rusya'nın isyan ve ittifak teklifini büyük bir hevesle kabul etti. Diğer taraftan, 1711 yılının temmuz ayında, Büyük Petro ile ordusunun Prut Nehri üzerinde kuşatılması ve Prut Savaşı'ndaki

³⁹³ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 65-70; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2386-2387.

³⁹⁴ Sumner, a.g.e., s. 78; Süleyman Kocabaş, *Osmanlı İsyânlarında Yabancı Parmağı, Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı?*, Kayseri: Vatan Yayınları, 2009, s. 11, 12. (Çeviri Kocabaş'tan aynen alınmıştır.)

³⁹⁵ B. H. Sumner, *Peter the Great and the Emergence of Russia*, New York: MacMillan, 1962, p. 78.

³⁹⁶ Stavrianos, L. S., *The Balkans Since 1453*, New York: Rinehart, 1958, p. 180; Jelavich, a.g.e., s. 73, 74.

mağlubiyeti sonrasında Rusya'nın planları suya düştü. Çaresiz bir durumda bulunan çar, yakın bir zaman önce ele geçirmiş olduğu Azak Kalesi'nin geri verilmesini de içeren bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı.³⁹⁷

Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan etmesinden sonra Çar Büyük Petro, Balkan Hristiyanlarını ayaklandırma planı çerçevesinde yayınladığı yukarıda sözü edilen bildiri ile Sava Vladislavić Raguzinski'ye Vladika Danilo'ya hitaben yazdığı 3 Mart 1711 tarihli bir mektubu Sırp asıllı Rus Albay Mihailo Miloradovic ve yine Sırp asıllı Yüzbaşı İvan Lukaçeviç (İvan Lukačević) ile Karadağ'a gönderdi.³⁹⁸ Çar Petro, mektubunda Karadağlılar'a şöyle hitap ediyordu: *“Ey Karadağlılar, bizim emelimiz, hemen bu sene zarfında Türkler'in tehdidatına karşı savaşa girişmek, ondan sonra Osmanlı ülkesine girip Ortodoks Hristiyanlar'ı zâlim idarenin elinden çekip almaktır... Bizim en büyük arzumuz, sizi Türkler'den kurtarmak, kiliseleri tezyin, Hristiyanlığı yükseltmektir...”*³⁹⁹ Rusya'nın tahriklerinden cesaret alan Vladika Danilo Petrovic, Karadağlıların Ruslarla kan ve din kardeşi olduğunu ve kalplerinin Rusya ile çarptığını belirterek Rusya ile ittifak yapmayı kabul etti.⁴⁰⁰ Böylece, Rusya'nın Karadağ'ı himâye politikası başladı.

Vladika Danilo ve Rus subayları tarafından Rus Çarı'nın komşu Türk şehirlerine saldırma talebini yerine getirmek amacıyla Karadağlılardan oluşan bir birlik kuruldu. Bu birliğe Brdo (Brda) Karadağlıları ve Hersek'teki komşu aşiretler de destek verdi. Böylece, Karadağlılar 1711 Temmuz ayında Grahova (Grahovo), Niksiç (Nikšić), İşbozi (Spuz), Gaçka (Gacko) vs. Türk kalelerine karşı saldırıya geçti.⁴⁰¹ Böylece 1711-1712 Karadağ

³⁹⁷ Jelavich, a.g.e., s. 74.

³⁹⁸ Suver, a.g.e., s. 68; Urhan, a.g.t., s. 33; Poláčková- van Duin, a.g.m., s. 37. Geniş bilgi için bkz. Vladan Đorđević, *Evropa i Crna Gora: Crna Gora između Turske, Rusije i Mletaka u XVIII veku*, Beograd: Sv. Sava, 1912, s. 35.

³⁹⁹ Kocabaş, a.g.e., s. 12; Özdem, a.g.t., s. 68. Ayrıca bkz. Yılmazçelik-Özdem, “Düvel-i Muazzama'nın ...”, s. 11. Miller'e göre Rus Çarı'nın Karadağlılara gönderdiği mektupta şu ifadeler yer alıyordu: *“Her şeyden önce, Hristiyanlığı kurtarmak, gerçek inancın mabetlerini yükseltmek ve Slav adının ihtişamını yüceltmek için yardım edecek olan Karadağlı cesur yiğitlere güveniyorum. Karadağ'ın savaşçıları, bizimle aynı inançtan, aynı dildensiniz, bizim gibi korku bilmiyorsunuz. O zaman kalkın ey eski cesur günlere layık kahramanlar ve Türklerle barış yapmayan bir millet olarak kalın.”* Miller, a.g.e., s. 392.

⁴⁰⁰ Kocabaş, a.g.e., s. 12; Özdem, a.g.t., s. 68, 69; Yılmazçelik-Özdem, “Düvel-i Muazzama'nın ...”, s. 11. Stavrianos, Danilo Petroviç ile Rusya arasındaki ittifakın 1712 Nisan'ında yapıldığını belirtmektedir. Stavrianos, a.g.e., s. 180.

⁴⁰¹ Suver, a.g.e., s. 68; Urhan, a.g.t., s. 33; İmamoviç, a.g.e., s. 370. İmamoviç, Osmanlı hâkimiyetindeki bu kalelerde Boşnakların yaşadığını belirtmektedir. Aynı yer.

isyanı başlamış oldu. Karadağlıların isyan ve saldırıları askerî açıdan büyük bir etki yaratmamasına rağmen bu harekât, Karadağlılar'ın Rus Çarı'na bağlılıklarının bir işareti olarak kabul edildi.⁴⁰²

Literatürde sınırlı bilgiler bulunan 1711-1712 Karadağ isyanı hakkında Osmanlı kaynakları oldukça ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir.⁴⁰³ Rusya ile olan savaş sebebi ile Osmanlı makamları isyanın bastırılması için ancak 1712 yılında harekete geçebilmiştir. Karlofça Antlaşması'ndan sonra Podgoriçe, İşbozi (Spuž) ve Jabyak kaleleri Venedik elindeki Kotor, Nova, Risan, Budva ve Perast kalelerine altı-yedi saat mesafede bulunuyordu ve etrafları da Arnavut eşkıyasıyla çevrili tehlikeli bir bölge idi.⁴⁰⁴ Osmanlı vesikalarına göre 1123 senesi Safer ayı ortalarında (31 Mart-9 Nisan 1711) Dubrovnikli Milorad oğlu Mihaylo (Mihail Miloradoviç)⁴⁰⁵ adlı bir kavalier (şövalye) Rusya tarafından vladika ile görüşmek üzere Çetine Manastırı'na gönderildi. Milorad oğlu Mihaylo eskiden beri isyan halinde olan vladika ile iş birliği yapmış ve Karadağ nahiyelerinden Grila/Grbela (Grbelan/Grbalj) Nahiyesi ile Arnavut asilerinden Klement (Klemente) ve Kuçe (Kuçi/Kuçi/Kuç) ve civarlarında olan köylerin reisleriyle birleşerek ahaliyi topluca isyan ettirmişti. Asiler, Hersek Sancağı'nda Nikşik (Nikšić) ve Grahova nahiyeleri ile Kotor, Nova, Risan ve Budva kaleleri civarında sakin Sırplarla birlikte kurşun, barut, cephane ve top vs. tedarik ederek iki kez Onogošte Kalesi'ni muhasara etmişler ise de günlerce süren muharebelerden sonra geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ancak, sayıları 15.000 dolayında olan asilerin adı geçen kalelere ve Hersek Sancağı'na tekrar saldırma planları yapmaları sebebi ile isyan Hersek Sancağı Hristiyanları arasında da yayılmış ve bu durum cizye tahsiline de engel olmuştu. Bölgede yaşanan hadiseler İskenderiye Sancak Beyi Tahir Bey ile Kiga (Gega), Ülgün-Bar, Zadrina, Karacadağ kadıları, İskenderiye ve Podgoriçe ve civarlarındaki kazaların naiplerinin arzları; İpek, Podgoriçe, Rudjay (Rojaya/Rožaje?), Ülgün, İstori Bâlâ ve Zîr, Gora, Bar, İskenderiye ve Jabyak (Zabyak) kalelerinde sakin ulema, imam, hatip, ağa, nefer ve ahalinin mahzarları ile İstanbul'a bildirildi. Bunun üzerine 20-29 Ocak 1712'de Divân-ı Hümâyûn'dan Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa'ya gönderilen bir hükümle durumu etraflıca

⁴⁰² Suver, a.g.e., s. 68; Urhan, a.g.t., s. 33.

⁴⁰³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Midhat Sertoğlu, mühimme defterlerine dayalı olarak bu isyan hakkında özet bilgiler vermişlerdir. Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 98, 99; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2415.

⁴⁰⁴ BOA, A.DVNSMHH.d, No. 119, Hüküm 541, Evâsıt-ı Zilhicce 1123 (20-29 Ocak 1712).

⁴⁰⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Midhat Sertoğlu, Milorad oğlu Mihail'i sırasıyla Belvard-oğlu ve Belvardiç şeklinde sehven yanlış okumuşlardır. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 98; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2415.

tahkik edip İstanbul'a rapor etmesi emredildi.⁴⁰⁶ Hacca gitmek üzere bölgeden geçen Bosnalı Müslümanlara göre Nogošte (Onogošte) Kalesi'ni muhasara eden Karadağ eşkıyası içinde Venedikli savaşçılar da vardı.⁴⁰⁷

1711-1712 Karadağ isyanının gelişimi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi veren diğer Osmanlı vesikalarına göre ise olayların seyri şöyle gelişmiştir:

Bosna valisi, sancak mutasarrıfları ve eyalet askerleri Rus seferinde iken Milorad oğlu Mihail adlı kavalier (şövalye) iki kapudan (yüzbaşı) ile Çetine Manastırı'na gelerek vladika ile görüşmüşlerdi. Bunlar Vladika (Danilo) ile ittifak ve el birliği ile Karacadağ asilerini ve İskenderiye Sancağı'ndaki diğer asileri (Arnavutları, E.G.) çeşitli hile ve vaatlerle kandırarak ayaklandırmışlardı. Yedi sekiz bin kadar isyancı Hersek Sancağı'ndaki Grahova, Dureste/Dursine? ve Riyekan (Riyeçani/Rijeçani) ve Koryanik (Korjenici) nahiyelerindeki Hristiyanları da kendilerine tabi ettirdikten sonra Grahova Palankası'nı zapt etmişlerdi. Ardından top ve cephaneye ile iki defa Onogošte Kalesi'ni kuşatmışlar ve sekiz gün top ve humbara ile saldırmışlar ise de Osmanlı askerlerinin yetişmesi ile geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ancak, asiler dağılmayıp Çetine Manastırı'na tahkimat yapmışlardı. Ayrıca, Mihail'in arkadaşı Çerņiçe/Çetrinçe adlı kapudan (yüzbaşı) da Hersek Sancağı nahiyelerindeki Hristiyan eşkıyasından kendisine tabi olan binden fazla Hristiyan ile Yakovir/Yakvir? Kalesi yakınlarında Dubrovnik arazisine bitişik olan ve Osmanlı sınırlarındaki Sitorine (Sutorina) adlı mahalde toplanmışlardı. Bunlar civarında olan Drahoviçe ve Kurşoviçe/Kruşoviçe/Kursoviçe (Kruševica) nahiyelerinde olan reayayı da isyana teşvik ederek ayaklandırmışlardı. Milorad oğlu Mihail de topladığı askerlerle bazen Yakovir bazen de Klobuk kaleleri üzerine hücum ediyor ve etraflarında olan Bakiyye-i Nova (Nikşik), Çerņiçe (Cernica), Novosel ve Lubin (Lubinje) kazalarına bağlı nahiye ve köyleri istila ediyordu. Bazen de gönderdiği çetelerle Müslüman ahalinin evlerini ateşe verdiriyor; mal, erzak, koyun-keçi vs. hayvanlarını yağmalatıp kendilerini de esir ediyordu. Fesat ve isyanları gündün güne attığından dolayı sınır boyundaki Müslüman ve reaya (Hristiyan ahali) perişan olmuştu. Milorad oğlu Mihail ve Çerņiçe/Çetrinçe kapudanı ile onların etrafında toplanmış olan Karacadağ asilerinin dernek ve cemiyetleri acilen dağıtılıp buldukları

⁴⁰⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 541, Evâsıt-ı Zilhicce 1123 (20-29 Ocak 1712).

⁴⁰⁷ BOA, TS.MA.e, No. 801/7, lef 2, tarihsiz.

yerlerden çıkarılmazlar ise diğer reayanın da onların fesat ve şekavetlerine katılmalarına mutlak nazarıyla bakılıyordu. Bu sebeple Hersek Sancağı'nda vaki Mostar, Poçitel, Viruska/Vruska?, Yakovir, Klobuk, Onogošte, Kluç (Ključ, Karadağ), İmočka, Lubuşka* (Ljubuški, Bosna-Hersek) vs. kale ve palanka kapudanları (dizdarları) ile ağa ve neferleri Karadağ Hristiyanlarının yerlerinden ihraç edilerek cezalandırılmaları için durumu bir mahzarla İstanbul'a bildirmişlerdi. Ayrıca, o taraftan gelen Dukakin Sancağı tımar erbabından Ahmed adlı sipahi de kendisinin hareketinden üç gün önce İşbozi, Podgoriçe ve Jabyak kalelerinin Karacadağlılar tarafından muhasara edildiğini, çatışmaların halen sürdüğünü ve Jabyak Kalesi'nin bulunduğu köyü ele geçirdiklerini ve adı geçen kalelerin etrafında dört saatlik mesafedeki yolları kestiklerini haber vermiştir. Bunun üzerine Divân-ı Hümâyûn tarafından isyan, fesat ve düşmanlık halinde olan Karadağ asilerinin dernek ve cemiyetlerinin dağıtılarak cezalandırılması; tahkimat yaptıkları Çetine Manastırı'nın yıkılması ve çevredeki beldelere ve ahaliye zarar vermeleri önlenerek tedip edilmeleri için Hersek Sancağı Mutasarrıfı Durmuş Paşa başbuğ tayin edildi ve kapı halkı, yarar adamları, Hersek Sancağı'nın tüfekli birlikleri, kale ve palanka neferleri ve ocakzade ve beyzadeleri ile asiler üzerine gitmesi emredildi. Ayrıca, Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Kurd Mehmed Paşa, İskenderiye Sancak Beyi Mahmud Beyzade Tahir Bey, Prizrin Sancak Beyi Hüdaverdi Paşazade Ahmed Bey de kapı halkları, yarar adamları, savaşmaya kâdir tüfekli birlikleri, kale ve palanka neferleri ve ocakzade ve beyzadeleri ile Durmuş Paşa'nın maiyet ve emrine verildi. Bir an önce harekete geçmeleri için de her birine ayrı ayrı hükümler gönderildi. Durmuş Paşa'ya da kendi birlikleri ve maiyetine verilen mutasarrıflara ait kuvvetlerle birlikte Karadağ asilerinin buldukları yerden çıkarılıp dernek ve cemiyetlerinin dağıtılması, asilerin cezalandırılması, o bölgedeki beldelerin ve ahalinin güvenliğinin sağlanması, Çetine Manastırı'nın tamamen yıkılması ve tahrip edilmesi, asilere tabi olan reayanın ellerindeki tüfek vs. savaş aletlerine devlet adına el konularak bir kalede toplatılması ve bunların miktarını gösteren defterlerin İstanbul'a gönderilmesi emredildi. Keza, Karacadağ asilerinin bundan sonra fesat ve eşkıyalıklarının zuhur etmesini engellemek için kavi rehinleri alınarak hüccetlerinin İstanbul'a gönderilmesi ve rehinelerin de uygun bir kalede muhafaza edilmesi istendi. Bunun yanı sıra, Durmuş Paşa'ya Karadağ meselesini yoluna koyduktan sonra Rusya üzerine planlanan sefere vakitlice katılması emredildi. Nihayet Durmuş Paşa, asilerin bertaraf edilmeleri için bir an önce üzerlerine gidilmesi,

* Lubuşka (Ljubuški), Osmanlı Arşiv belgelerinde Liposka, Libuşka, Lüboška, Lübošte, Ljuska ve Ljuška şeklinde geçmektedir. Günümüzde Bosna-Hersek sınırlardır.

sadakat ve gayretle hizmet etmesi ve bu hususta ihmalkarlık göstermemesi konusunda ikaz edildiği gibi mübaşir tayin edilen Kapıcıbaşı Yusuf Ağa da Hersek Sancağı'ndan gönderilecek askerlerin sevinde dikkatli, titiz ve hızlı davranması konusunda uyarılarak görevinde gevşeklik göstermesi ve kusurlu bulunması halinde cezalandırılacağı hususunda uyarıldı (20-29 Mart 1712).⁴⁰⁸ Ardından, Divân-ı Hümâyûn'dan Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Kurd Mehmed Paşa,⁴⁰⁹ İskenderiye Sancak Beyi Mahmud Beyzade Tahir Bey⁴¹⁰ ile Prizrin Sancak Beyi Hüdaverdi Paşazade Ahmed Bey'e⁴¹¹ ayrı ayrı gönderilen hükümlerle Karadağ isyanının bastırılması için kapı halkları, güzide ve yarar adamları, savaşmaya gücü yeten tüfekli birlikleri, kale ve palanka neferleri ve ocakzade ve beyzadeleri ile en kısa sürede Durmuş Paşa birliklerine katılmaları, Durmuş Paşa'nın emirlerine itaat etmeleri, asileri cezalandırılmasından sonra da Rus seferine gitmeleri emredildi. Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa'ya da Durmuş Paşa maiyetine verilen askerlerin bir an önce sevklerinin sağlanması, bu hususa nezaret etmesi ve Durmuş Paşa'ya gerekli yardımın yapılması için bir ferman gönderildi.⁴¹² Bu bağlamda Hersek,⁴¹³ İskenderiye,⁴¹⁴ Dukakin⁴¹⁵ ve Prizrin⁴¹⁶ sancaklarında bulunan kadılara, ayan-ı vilayet ve iş erlerine, kale ve palankaların dizdarlarına da ayrı ayrı fermanlar gönderildi. Ancak, isyanın bastırılması kapsamında alınan tedbirlerin uygulanması ve sefer hazırlıkları noktasında bazı suiistimallerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Prizrin naibinin Karacadağ asileri üzerine ellişer günlük zahire ile gidilmesi ve her bir haneden birer adam toplanması için tüccar ve reyanın kendilerine baskı yapıldığı ve bu yüzden perişan oldukları yönündeki şikâyetlerini İstanbul'a bildirmesinden sonra Prizrin naibine gönderilen Evâil-i Rebûlâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712) tarihli bir hükümlerle fermana aykırı olarak isyan bahanesiyle tüccar ve reyadan *"bir akçe ve bir habbe mutalebe olunmaması"* emredilmiştir.⁴¹⁷

⁴⁰⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 604-612, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712); BOA, İE.DH, No. 32/2841, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712); BOA, Cevdet-Hariciye (C.HR), No. 34/1697, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 762, Evâil-i Rebûlâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴⁰⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 605, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 606, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 607, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 608, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712); BOA, C.HR, No. 34/1697, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 609, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 610, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 611, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 612, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

⁴¹⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 750, Evâil-i Rebûlâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

Diğer taraftan, Karadağ isyanının bastırılması için sevk edilen kuvvetlerin yetersiz olduğu anlaşıldı. Hersek Sancağı Mutasarrıfı Durmuş Paşa, Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Kurd Mehmed Paşa, İskenderiye Sancağı Beyi Mahmud Beyzade Tahir Bey, Prizrin Sancak Beyi Hüdaverdi Paşazade Ahmed Bey ve Dergâh-ı muallâ Kapıcıbaşlarından Yusuf ve İbrahim Ağalar nezaretindeki Osmanlı birlikleri Karadağ asilerinin toplandıkları ve tahkimat yaptıkları mevkiye bir menzil mesafeye konuşlandılar. Ancak, Karadağ asilerinin sayıca kalabalık oluşu dışında asilerin sığındıkları Çetine Manastırı'nın taştan bina ve kale gibi dayanıklı inşa edilmiş olması ve etrafında çok sayıda sağlam kuleler olmasından dolayı üzerlerine daha fazla asker, top, cephane ve mühimmat ile gidilmesi gerektiği değerlendirildi ve bu durum İstanbul'a bildirildi: "...kefere-i mezbûrenin gürûh-u mekrûhu vefret ve kesret üzere oldukları Çetine Manastırı dahi taşdan bina ve kal'a manendi üstüvar ve dahi civarında nice nice metin kuleleri olub üzerlerine ziyâde asker ve top ve cebehâne ve kaviyy tedârik ile gidilmeğe muhtac olduğu arz ve mahzar birle i 'lâm olunub..."⁴¹⁸ Bunun üzerine asilerin dağıtılarak cezalandırılması, sığınak yaptıkları Çetine Manastırı'nın ve civarındaki kulelerin yıkılması ve belde ve kazalara ve ahaliye verdikleri zararların ortadan kaldırılması için takviye kuvvet gönderilmesine karar verildi. Böylece, önceden görevlendirilenler dışında İzvornik (Zvornik) Sancak Beyi İdris ve Klis Sancak Beyi Mustafa paşalar "*darb ü harbe kâdir güzide ve müstevfi ademleri ve sancaklarının dahi darb ü harbe kâdir tüfenk- endazları ve kila' ve palankalar neferâtı ve Ocakzade ve Beyzadeleriyle*" memur edildi. Ayrıca, Rumeli'nin sol kolunda bulunan Serfiçe (Servia), Manastır, Sarıgöl (Kozani), Gölkesri (Gölkesri, Kesriye/Kastoria), Florina, Horpeşte (Orestida), Bihlişte, Görice (Korçë), Premedi (Përmet), Timuriçe (Timurniçe, Avlonya), İskarapar (Skrapar), Arnavud Belgradı (Berat), İşpat (Sopot), İlbasan, Ohri, İstarova (İstarye, Pogradec), Depedelen (Tepedelen/Tepelenë), Debre (Debar), Mat, Prespa, Pirlepe (Prilep), Opar, Tikveş, Üsküp, Priştine, Köprülü (Veles), Doyran, Timurhisar (Demirhisar), Koçana (Koçani), Kalkandelen (Tetovo), Prizrin, Vulçetrin (Vuçitrin/ Vıçitırın), Dukakin, İpek (Pec/Peja), Yakoviçe (Yakova, Djakovo), İskenderiye, Ülgün, Bar, Akçahisar (Kruja), Tiran ve İştib kazaları ile Bosna'da bulunan dergâh-ı muallâ yeniçerileri serdarları umum neferâtlarıyla bu husus için görevlendirildi ve ocak tarafından üzerlerine bir memur tayin edildi.⁴¹⁹ Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa da kapı halkı ve Bosna eyaletinin alaybeyleri, umum zeamet ve tımar erbabı ve bazı tavâif-i asâkir ile birlikte daha önce görevlendirilen mirmirân, ümerâ vesair bütün askerî

⁴¹⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 762, Evâil-i Rebûlâhîr 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴¹⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 762, Evâil-i Rebûlâhîr 1124 (8-17 Mayıs 1712).

unsurlar üzerine başbuğ tayin edildi.⁴²⁰ Ahmed Paşa'ya eyalet askerileri ve Kilis ve İzvornik sancakları beyleri ve adı geçen kazalarda ne kadar yeniçeri var ise onları da dizdarları ve ocak tarafından tayin edilen zabıtları marifetiyle ihraç ederek bir an önce Karadağ üzerine gitmesi emredildi. Bunun yanı sıra, İskenderiye, Ülgün ve Bar kaleleri dizdarlarına da yeteri kadar top, barut, havan ve kurşun vermeleri emredildi. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra bir yandan Ahmed Paşa kuvvetlerinin, diğer yandan da Dukakin, İskenderiye ve Prizrin sancakları mutasarrıflarına bağlı birliklerin asiler üzerine hücum etmesi planlandı. Ayrıca, daha önce verilen asilerin sığındıkları yerlerden çıkarılıp dernek ve cemiyetlerinin dağıtılması, cezalarının verilmesi, o bölgedeki beldelerin ve ahalinin emniyetlerinin sağlanması, Çetine Manastırı'nın tamamen yıkılması, asilere tabi olan reayanın ellerinde tüfek vs. savaş aletlerinin miri adına toplanarak bir kalede muhafaza edilmesi ve miktarlarını gösteren defterlerin İstanbul'a gönderilmesi ve Karacadağ asilerinin bundan sonra fesat ve şekavetleri zuhur etmemesi için kavi rehinleri alınıp onların da hüccetlerinin İstanbul'a gönderilmesi ve rehinelerin münasip bir kalede tutulması ve durumun bildirilmesi yönündeki önceki emirler yinelenildi. Ahmed Paşa'ya asilerin tenkili için vakit kaybetmeden harekete geçmesi sadakat, hamiyet ve gayretle hizmet etmesi ferman buyuruldu (8-17 Mayıs 1712).⁴²¹ Bu bağlamda Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa, İskenderiye Sancak Beyi Mahmud Beyzade Tahir Bey, Prizrin Sancak Beyi Hüdaverdizade Ahmed Bey⁴²² ile İzvornik Sancak Beyi İdris Bey'e,⁴²³ Klis Sancak Beyi Mustafa Bey'e⁴²⁴ ve Hersek Sancağı Mutasarrıfı Durmuş Paşa'ya⁴²⁵ ve Bosna eyaletinde bulunan sancakların alaybeylerine,⁴²⁶ İzvornik, Kilis ve Hersek sancaklarındaki kadı, ayan-ı vilâyet, iş erleri, kale ve palanka

⁴²⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 762-765, Evâil-i Rebîülâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 762, Evâil-i Rebîülâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 763, Evâil-i Rebîülâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 764, Evâil-i Rebîülâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 765, Evâil-i Rebîülâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 766, Evâil-i Rebîülâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 768, Evâil-i Rebîülâhir 1124 (8-17 Mayıs 1712).

dizdarlarına,⁴²⁷ Bosna yeniçeri serdari⁴²⁸ ile Rumeli'nin sol kolunda yukarıda adı geçen kazalardaki yeniçeri serdarlarına⁴²⁹ da ayrı ayrı emirler gönderilmiştir.

Karadağ isyanının bastırılması için 1712 yılı baharında Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa komutasında 20.000 asker toplandı. Suver'e göre bu ordu Osmanlı Devleti'nin o tarihe kadar Karadağ'a gönderdiği en büyük orduydü. Sefer hazırlıklarının tamamlanmasından sonra Ahmed Paşa, Karadağlıları itaat ettirmek ve Karadağ ayaklanmasına sebep olmakla suçlanan Metropolit Danilo'yu yakalamak amacıyla 1712 yılı temmuz ayı başlarında harekete geçti.⁴³⁰ Gardner Wilkinson, abartılı bir şekilde, Ahmed Paşa'nın ordusu 60.000 kişiden oluştuğunu iddia etmiştir.⁴³¹ Osmanlı birlikleri Lovçen Dağı ve Çetine üzerine yürümeden önce harekâtın çevre güvenliğini temin etmek amacıyla ilk olarak Karadağ'a civar olan Kuçi ve Klement (Klemente) aşiretlerine boyun eğdirdi ve onları haraç ödemeye zorladı. Vladika Danilo tarafından komuta edilen Karadağ birlikleri, 17-28 Temmuz arasında Lyeşan (Lješan/Lješanska) Nahiyesi'nde, sonradan Carev Laz olarak adlandırılan bölgede yapılan çarpışmalarda Ahmed Paşa'ya karşı tarihlerinin en büyük zaferlerinden biri kabul edilen bir zafer kazanmalarına rağmen sonunda Osmanlı ordusuna mağlup oldular. Ağustos ayında Karadağ savunması kırıldı.⁴³² Gardner Wilkinson'a göre bu savaş o zamana kadar Türkler ve Karadağlılar arasındaki en sert çatışmalara sahne olmuştu. Çatışmalarda

⁴²⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 769-771, Evâil-i Rebûlâhîr 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²⁸ Bosna yeniçeri serdarına emri altındaki yeniçerilerden bir tanesini bile evlerinde ve yerlerinde bırakmadan bayrağı altına toplayarak Karadağ üzerine gidip Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa'ya katılmasının emredilmesi dikkat çekicidir: "...Rumeli'nin sağ kolunda vaki' olub ol semte karîb olan kazaların serdarları cümle neferâtlarıyla me'mur olmalarıyla sen dahi serdarlığında vaki' olan bilcümle dergâh-ı âli yeniçerileriyle memur olmuşsun. İmdi bilâ-te'hir bayrağın açub ve altına cem' idüb asla te'hir ve tevakkuf itmeyüb serdarlığında ve sair ol-havalide olan dergâh-ı muallam yeniçeri neferâtını bayrağın altına cem' idüb ve uğur-ı din ve Devlet-i 'Aliyye'de var kuvveti bazuya götürüb bir gün evvel ve bir saat mukaddem mirmirân-ı mumailayhin (Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa, E.G.) yanına varub rey-i savabdidi üzere Karacadağ usatı hakkında ferman olunan hıdemâtın temşitinde senden me'mul olduğu hıdemât-ı cemile vücuda getirmeğe bezli vüs'-ü kudret eyleyüb tesâmüh ve tekâsül üzere hareketden ve neferâtdan bir ferdî yerlerinde ve evlerinde alıkomakdan be-gayet ihtiraz eylesesin...". BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 772, Evâil-i Rebûlâhîr 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴²⁹ Bosna yeniçeri serdarına olduğu gibi Rumeli'nin sol kolunda bulunan Serfiçe, Manastır, Sarıgöl, Gölikesri, Florina, Horpeşte, Bihlişte, Görice, Premedi, Timuriçe, İskarapar, Arnavud Belgradı, İşpat, İlbasan, Ohri, İstarova, Tepedelen, Debre, Mat, Prespa, Pirlpe, Opar, Tikveş, Üsküp, Priştine, Köprülü, Doyran, Timurhisar, Koçana, Kalkandelen, Prizrin, Vulçettrin, Dukakin, İpek, Yakoviçe, İskenderiye, Ülgün, Bar, Akçahisar, Tiran ve İştib kazaları yeniçeri serdarlarına da kazalarındaki bir yeniçeriyi bile evlerinde ve yerlerinde bırakmamaları emredilmiştir. BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 773, 774, Evâil-i Rebûlâhîr 1124 (8-17 Mayıs 1712).

⁴³⁰ Suver, a.g.e., s. 68.

⁴³¹ Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 482.

⁴³² Rastoder, a.g.m., s. 115; Suver, a.g.e., s. 68. Saffet Beg Başağiç, Careva Laza'da Karadağlılara yenilen Ahmed Paşa'nın geri çekilmek zorunda kaldığını belirtmiştir. a.g.e., s. 147. Ayrıca bkz. İmamoviç, a.g.e., s. 371,372.

Karadağ tarafında 318 kişi ölmüştü; Vladika Danilo ise yaralanmıştı. Buna karşılık Karadağlılar Osmanlı ordusundan 86 adet sancak elde etmişlerdi.⁴³³ Uzun muharebelerden sonra Ahmed Paşa, asilerin sığındıkları Çetine Manastırını ve kuleleri ele geçirdi ve yıktı.⁴³⁴ Eşküyadan bazılarını idam ettirdi. Ancak, Karadağ eşkıyasını isyana teşvik eden Mihail (Miloradoviç) ve Vladika Danilo firar etti.⁴³⁵ Danilo, Albay Miloradoviç ve 500 adamıyla beraber Venedik topraklarına kaçmayı başardı.⁴³⁶

Ahmed Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği mektuba göre Çetine Manastırının tahrip edilmesinden sonra Karacadağ nahiyeleri reayası aman dileyerek raiyyeti kabul etti. Ayrıca, bütün knezler (kabile şefleri) de paşanın huzuruna gelip melun Milorad'a tabi olup reayayı ifsat eden Çetine Manastırının vladikasının bundan sonra üzerlerinden kaldırılmasını istemişlerdir. Keza, manastır asilerin toplanma yeri olduğundan dolayı, bundan böyle Danilo veya içlerinden herhangi birinin vladika olmayıp merkuma dahi bina olunmamak üzere ferman buyurulmasını rica etmişlerdir. Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın mektubu üzerine Divân-ı Hümâyûn'dan 1712 yılı ekim ayı sonlarında kendisine gönderilen bir hükümle vladikalığın kaldırılması ve manastırın inşasına tekrar izin verilmemesi hususu onaylanmıştır:⁴³⁷

“Mektub gönderüb bundan akdem emr-i şerifimle Karacadağ usatı üzerine memur olub ve fermânım olduğu üzere Çetine Manastırını tahrib eylediğinde Karacadağ nevâhisinin re'âyâsı istimân ve ra'iyyeti kabul idüb ve bilcümle knezler dahi tarafına varub Milorad oğlu dimekle ma'ruf la'ine tabiiyet ile reâyâyı ifsad iden Çetine Manastırının ivladikasını fimaba'd üzerlerinden ref' ve manastır-ı mezbure keferenin cemiyetgâhı olmağla bundan böyle eğer mesfur ve eğer sairlerden bir ferd ivladika olmayub merkuma dahi bina

⁴³³ Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 482.

⁴³⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 1100, Evâhir-i Ramazan 1124 (22-31 Ekim 1712); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, Hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mart-3 Haziran 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, Hüküm 145, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mart-3 Haziran 1714).

⁴³⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, Hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mart-3 Haziran 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, Hüküm 145, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mart-3 Haziran 1714).

⁴³⁶ Suver, a.g.e., s. 68; Urhan, a.g.t., s. 33.

⁴³⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 1100, Evâhir-i Ramazan 1124 (22-31 Ekim 1712).

olunmamak üzere emr-i şerifim virilmek ricasına iltimaslarıyla vaki hali arz ylediğin ecilden vech-i meşrûh üzere men ' olunmak için yazılmışdır. ”⁴³⁸

Ancak, Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği mektupta yer alan knezlerin vladikalığın kaldırılması ve manastırın bir daha inşasına izin verilmemesini talep ettikleri şeklindeki ifadeler makul değildir. Bu beyan ve taleplerin Karadağlıların ağzından Ahmed Paşa tarafından yazdırıldığına kuşku yoktur.

Knezler ve Karadağ reayası aman dileyerek itaat arz ettikten sonra kendilerinden ileride isyan etmeleri halinde yedi yaşından büyükleri kırılmak ve çoluk çocuk ve kadınları esir edilmek üzere bir de hüccet alınmıştır:

“Bosna Beylerbeyi bulunan Ahmed Paşa asâkir-i mevfûre ile üzerlerine me'mur oldukda tarafeynden nice muharebe vukû'undan sonra içlerine girüb mütehassın oldukları manastır ve kuleleri hedm ve eşkıyasından ba'zılarının cezaların tertib itmekle eşkıya-yı mezbûreyi izlale bâis olan mesfûr Mihail ve Vladika firar idüb sairleri izhâr-ı itaat ve fimaba'd isyanları zuhur ider ise yedi yaşından yukarusu kırılmak ve evlad ve iyalleri istirkak olunmak üzere hüccet virmişler iken ... ”⁴³⁹

Bunun yanı sıra, Ahmed Paşa ile yaptıkları uzlaşmaya göre knezler ve Karadağ reayası bir daha isyan etmeyeceklerinin teminatı olarak on beş kişiyi rehin olarak vermeyi kabul ettiler.⁴⁴⁰ Ayrıca, Karadağlılar cizye vergisi ödemeye de razı oldular.⁴⁴¹ Ahmed Paşa, Karadağ'da böylece itaat ve düzeni sağladıktan sonra Bosna'ya geri döndü. Rastoder'e göre Çetine Manastırını bir kez daha yıkılarak birçok ev yakılmış ve bazı Karadağ aşiretleri

⁴³⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 1100, Evâhir-i Ramazan 1124 (22-31 Ekim 1712).

⁴³⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, Hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mart-3 Haziran 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, Hüküm 145, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mart-3 Haziran 1714); Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 99.

⁴⁴⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 1092, Evâsıt-ı Ramazan 1124 (12-21 Ekim 1712).

⁴⁴¹ Suver, a.g.e., s. 68.

Osmanlı Devleti'ne bağılıklarını bildirmek zorunda kalmışlar ise de Karadağ'da sükûnet sağlanamamıştır.⁴⁴²

Karadağ isyanının bastırılmasından sonra Ahmed Paşa, 24 Ağustos 1712'de Jabyak Kalesi'nin Karadağ yakınında ve asilerin geçiş güzergahında bulunması sebebiyle kaledeki nefer sayısının artırılmasına şiddetle ihtiyaç duyulduğunu belirterek mevcut unsurlara ilaveten 66 nefer ve bir azeban ağası ile 42 nefer ve bir kapudan ağası tayin edilmesini ve bunların 776 akçe tutan yevmiyelerinin hazineye yük olmamak üzere Ohri, Akçahisar, İçil ve Peras (Perast) kalelerinden ifraz edilmesini istedi.⁴⁴³ İstanbul'da yapılan tahkikatta Jabyak Kalesi'nin Venedik elindeki Kotor, Budva, Kastel (Kastelnova/Hersek Novi) ve İskepan (Stefan) kalelerine altı-yedi saat mesafede ve tehlikeli bir sınır bölgesinde olduğu değerlendirilerek muhafazası için daha önce 86 nefer kapudan neferâtı tayin edildiği halde İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Hüdaverdi Paşa'nın bunları İşboze (İşbozi/Spuz) Kalesi'ne nakletmesinin ahalinin şikâyetine sebep olduğu anlaşılmış ve H. 1116'da (1704-1705) 426 akçe yevmiye ile 65 kapudan-ı azeban neferâtının İşbozi Kalesi'ne nakledildikleri tespit edilmiştir. Ardından Ahmed Paşa'nın talebi doğrultusunda toplam 108 nefer ile bir kapudan ve bir azeban ağası tayin edilmesi uygun görülmüştür.⁴⁴⁴ Jabyak Kalesi'nin gündeme gelme sebebi şüphesiz Karadağ asilerinden alınan rehinelere burada tutulacak olmasıydı.

Ahmed Paşa'nın asilerle yaptığı anlaşma çerçevesinde rehin alınan on beş kişi Jabyak Kalesi'ne konulmuştu. Ancak, bunun üzerinden daha birkaç ay geçmeden İskenderiye Sancak Beyi Mahmud Beyzade Tahir Bey Karadağlı rehinelere alıp götürdü. Jabyak Kalesi Dizdarı Yusuf Ağa, Tahir Bey'i Bosna Beylerbeyi'ne şikâyet etti. Ahmed Paşa'nın durumu bir mektupla İstanbul'a bildirmesi üzerine rehinelere muhafaza için Jabyak Kalesi'ne iade etmeyip Karadağ'da "*nizâm virilan mevaddın ihtilaline bâis olacak olur ise*" katledilmekten kurtulamayacağına dair Tahir Bey'e bir ferman gönderildi.⁴⁴⁵

⁴⁴² Rastoder, a.g.m., s. 115.

⁴⁴³ BOA, İE.AS, No. 63/5695, 21 Receb 1124 (24 Ağustos 1712).

⁴⁴⁴ BOA, İE.AS, No. 63/5695, 4 Ramazan 1124 (5 Ekim 1712).

⁴⁴⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, Hüküm 1092, Evâsıt-ı Ramazan 1124 (12-21 Ekim 1712).

İsyanın bastırılmasından sonra Karadağ civarındaki kaleler yeniden bir düzenlemeye tabi tutuldu. Bu bağlamda kalelerde iki kapudan bulunmasının nizamı bozduğu ve kale neferleri arasında karışıklığa sebep olduğu değerlendirilerek kapudan sayısı bire indirildi. Podgoriçe Kalesi Kapudanı Mustafa Ağa da Jabyak ve İşbozi Kaleleri kapudan, ağa, zabitan ve neferâtına da başbuğ olarak atandı. Onogoşte Kalesi Kapudanı Abdülfettah Ağa ise Kolaşın Kalesi kapudan, ağa, zabitan ve neferâtı üzerine başbuğ tayin edildi. Ayrıca, Podgoriçe Kalesi kapudanı Mustafa ve Onogoşte Kalesi kapudanı Abdülfettah Ağa'ya bir isyan veya düşman saldırısı halinde aralarında haberleşerek ortak hareket etmeleri emredildi.⁴⁴⁶ Nikşik (Nikşiç), Riyekan (Riyeçani/Rijeçani), Drobnak (Drobnjak), Piva ve Gaçka nahiyeleri reayası Müslüman oldukları için eskiden beri ehl-i İslam'a tabi olup sadakatten ayrılmadıkları ve düşman zuhurunda üzerine varıp mukatele ve muharebe ede geldikleri gibi ihtiyaç halinde Abdülfettah Kapudan'a tabi olmaları ve sözünden dışarı çıkmamaları konusunda kendilerine bir ferman gönderildi.⁴⁴⁷ Bu bölgedeki Müslüman yerli unsurların eskiden beri Osmanlı Devleti'ne bağlılıktan ayrılmadıklarının bizzat Osmanlı makamları tarafından ifade edilmesi dini aidiyetlerin etnik-mahalli kimliklerden daha güçlü olduğunu göstermektedir.

2.6. 1714 Karadağ Seferi ve Vladika Danilo'nun Firarı

1711-1712 Karadağ isyanının bastırılmasından sonra Osmanlı Devleti, bölgede asayişin bozulmamasına önem veriyordu. Vladika Danilo, Mihailo Miloradoviç ve maiyeti Venedik'e firar ettiği halde Osmanlı Devleti, Venedik ile barışın bozulmasına taraftar değildi. Bu bağlamda, 1712 yılında Ülgün ahalisinden bazı kişilerin yedi adet firkate ile Venedik Körfezi'nde korsanlık yaptıkları ve ahitnameye aykırı olarak Venedikliye zarar vermek kastında olduklarının haber alınması üzerine, Ülgün kadısı ve İskenderiye sancağı mütesellimi ikaz edilmiş ve Karacadağ'da bulunan Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşlarından İbrahim Ağa'ya da firkateleri delip iptal etmesi emredilmiştir. Ayrıca, bundan böyle izinsiz

⁴⁴⁶ BOA, İE.AS, No. 64/5817, 14 Muharrem 1125 (10 Şubat 1713), 25 Muharrem 1125 (21 Şubat 1713).

⁴⁴⁷ BOA, İE.AS, No. 64/5817, 14 Muharrem 1125 (10 Şubat 1713).

firkate ile korsanlık yapılmaması emrine uymayanların yakalanarak hapsedilmesi ve firkatelerinin zapt edilmesi konusunda kadı ve mütesellime ferman gönderilmiştir.⁴⁴⁸

Prut Antlaşması'nın (23 Temmuz 1711) imzalanmasından bir süre sonra, Rusya ile yeni bir savaş ihtimali ortaya çıktığında, Karadağ'ın nazik durumu göz önünde bulundurulmuştur. Şöyle ki, Prut Antlaşması'ndan sonra Çar Petro'nun anlaşma şartlarına uymaması, Azak Kalesi'ni teslim etmekten kaçınması, Taygan Kalesi'ni yıktırmaması ve Lehistan ve Kazak meselelerine müdahalesi sebebiyle Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş açmayı kararlaştırmıştı. Bunun üzerine Rusya'nın Azak Kalesi'ni teslim etmesi ve Taygan Kalesi'ni de yıkması sebebiyle 1712 Nisan'ında seferden vazgeçilmişti.⁴⁴⁹ Ancak, Rusya, Lehistan ve İsveç konusunda anlaşma şartlarını yerine getirmeme konusundaki ısrarını sürdürmekteydi.⁴⁵⁰ Osmanlı Devleti, Rusya'nın Prut Antlaşması'na aykırı olarak Lehistan'ı boşaltmaması, İsveç kralının memleketine dönmesine engel olması ve Boğdan ve bazı Osmanlı topraklarını işgale niyetlenmesi gibi sebeplerle Anadolu, Rumeli ve diğer eyaletlerin askerleri ile Rusya'ya karşı 1712 Kasım'ında yeni bir sefer açılmasına karar vermişti. Bu bağlamda İskenderiye Sancak Beyi Tahir Bey'e de İsakçı'da orduya katılması emredilmişti.⁴⁵¹ Ancak, Karacadağ ahvali daha yeni yoluna koyulduğundan dolayı bölgede düzen ve istikrarın henüz yeterince güçlendirilememesi ve İskenderiye Sancağı'nın Karacadağ'a yakın ve Arnavutluk hududunda olması sebebiyle gerek Karacadağ ve etrafında, gerek Arnavutluk taraflarında ve Adriyatik sahilinde bir fesat meydana çıkar ise defetmek şartıyla Tahir Bey'in İskenderiye'de kalması uygun görülmüş ve seferden muaf tutulmuştu.⁴⁵² Diğer taraftan, İngiltere ve Hollanda elçilerinin tavassutu ile Prut Antlaşması tadil edilmiş ve Rusya'nın Lehistan ve İsveç konusunda tavır değiştirmesi ve İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın memleketine gitmesine izin vermesinden dolayı seferden vazgeçilmişti.⁴⁵³

⁴⁴⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, hüküm 794, 29 Rebûlâhir 1124 (5 Haziran 1712); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, hüküm 913, 20 Cemâziyelâhir 1124 (25 Temmuz 1712); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, hüküm 1247, 20 Zilkade 1124 (19 Aralık 1712).

⁴⁴⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 91, 92.

⁴⁵⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 93, 94.

⁴⁵¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, hüküm 1190, 29 Şevvâl 1124 (29 Kasım 1712).

⁴⁵² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 119, hüküm 1422, 10 Safer 1125 (8 Mart 1713).

⁴⁵³ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 94, 95.

Osmanlı Devleti, Karadağ konusunda hassasiyet göstermesine rağmen, Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın Karadağ'da kurduğu nizam fazla uzun sürmemiştir. Zira Ahmed Paşa'nın Bosna'ya dönmesinden bir süre sonra Venedik topraklarına kaçmış olan Vladika Danilo yeniden Karadağ'a gelmiştir. Zoraki itaat arz etmek durumunda kalan kabile reisleri ve Karadağ reayası, vermiş oldukları rehinler ve taahhütlere rağmen vladikayı içlerine kabul edip firarî "*Moskov Mihail*" yerine kendi içlerinden "*Vukota [Vukota Vukotić (Vukota Ozrinić), E.G.] nam müfsidi başbuğ nasb ve cadde-i itaatden huruç*" etmişlerdir. Ayrıca, civarlarında olan Müslüman ve Hristiyan reayayı ve şehir ahalisini katl ve çoluk çocuklarını da esir etmişlerdir. Bunun yanı sıra, Podgoriçe ve İşbozi kaleleri neferlerinin mevacipleri Karadağ reayasının cizyeleri malından ocaklık olduğu halde iki seneden beri cizye ödemedikleri gibi, eskiden miriye pek çok gelir getiren Grbelan Memlehası'nı da işlemez hale getirmişlerdir. Osmanlı makamları tarafından kendilerine ne kadar istimalet verilirse verilsin hiçbir şekilde itaat etmedikleri ve "*Elyevm temerrüd ve taannüdlere harbi kefereden müştedd olduğu*" bildirilmiştir. Keza, Karacadağ asilerinden 600 yüzü Grahova Köyü'nü basarak 3.000 baş hayvanlarını sürüp götürmüşlerdir. Klobuk Kalesi neferâtı ile Onogošte Kalesi Kapudanı Abdülfettah, 200 nefer ile asilerin peşlerine düşmüş ve çıkan çatışmada 12 eşkiya öldürülmüş, pek çoğu yaralanmış ve gasp edilen hayvanlar kurtarılarak sahiplerine iade edilmişlerdir.⁴⁵⁴ Diğer taraftan, Vladika Danilo, aşiretler üzerinde yetkisini kabul ettirdikten sonra 1713 yılında aşiretler arasındaki ihtilaflar ve diğer önemli sorunların çözümü için 12 üyeli bir mahkeme kurmuştu.⁴⁵⁵

Karadağ eşkiyasının isyan ve fesatlarının yayılması üzerine "*dernek ve cemiyetlerinin tefrik ve teştit ve cezalarının tertib ve tahassun itdikleri manastır ve kulelerinin hedm ve tahribi ile asar-ı mazarrlarının bilâd ve ib'âd üzerinden indifai*" için 1714 yılı mayıs ayında Bosna Valisi Köprülüzade Numan Paşa önderliğinde Karadağ'a yeni bir sefer yapılması zorunlu hale gelmiştir.⁴⁵⁶ Vakanüvis Raşid Mehmed Efendi'ye göre "*Karacadağ reayası daima şekavet ve isyan üzere olup civarlarında vaki Venedik keferesi tarafından kendülere takvîyet verildiğinden yevmen-fe-yevmen kuvvetleri izdiyad ve hıyanetleri iştidad bularak ol havalide vaki bilad-ı Müslimîne isal-i mazarrat ve hasaretden hâli olmamaları*" sebebiyle Bosna Valisi Vezir Numan Paşa, Bosna Eyaleti ve bazı mirmiran

⁴⁵⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mayıs-3 Haziran 1714).

⁴⁵⁵ Rastoder, a.g.m., s. 115; Özdem, a.g.t., s. 71.

⁴⁵⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mayıs-3 Haziran 1714).

ve ümera etraf eyaletleri askeriyle Karadağ eşkiyasını “*kahr u tedmir için*” serasker tayin edilmiştir.⁴⁵⁷ Raşid Efendi’nin Karadağ asilerinin bu kez Venedik tarafından desteklendiğini vurgulaması önemlidir.

Karadağ hususu için İstanbul’dan Travnik’te bulunan Bosna Valisi Numan Paşa’nın yanına gönderilen sabık Serçavuşan Yusuf Ağa hareketinden on altı gün sonra Travnik’e ulaşmış ve beraberinde getirdiği ferman ve mektupları paşaya teslim etmiştir. Yusuf Ağa, 24 Mayıs’ta İstanbul’a gönderdiği mektupta Numan Paşa’nın para, yiyecek ve zahire sıkıntısı çektiğini ve sefer için zahire tedarikine kudretleri olmadığını bildirmiştir.⁴⁵⁸

Osmanlı Devleti, hazırlıklar konusunda bu kez daha titiz davranmıştır. Karadağ Seferi için Bosna, Hersek, İzvornik ve Klis sancaklarının alaybeyleri, bütün zaimler ve tımar erbabı Numan Paşa’nın maiyetine verilmiştir.⁴⁵⁹ Ayrıca, İskenderiye ve Ohri Sancakları Mutasarrıfı Ahmed Paşa, Hersek Sancağı Mutasarrıfı Ebubekir Paşa, Dukakin Sancak Beyi Mahmud Beyzade Tahir Bey, Prizrin Sancak Beyi Hüdaverdi Paşazade Ahmed Bey ve İlbasan Sancak Beyi Zeynel Mehmed Bey kapı halkları, kale neferleri, beyzade ve ocakzadeleri ile birlikte, Dergâh-ı Mualla Müteferrikalarından Vulçetrin Sancağı Hassı Nazırı Ebubekir Ağa da yarar adamları ile beraber Numan Paşa’nın yanına memur edilmişlerdir. Bunun yanı sıra, adı geçen sancaklardan “*her üç avarızhaneden bir nefer cengâver il eri*” gönderilmesi emredilmiş ve sefer hazırlıkları için Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşlarından Yusuf Ağa mübaşir tayin edilmiştir. Bu hususta her birine ayrı ayrı emirler gönderilmiştir.⁴⁶⁰

Osmanlı Devleti, asilerin Venedik tarafından iaşe tedarikini engellemek ve Venedik’e firarlarını önlemek amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. Bu bağlamda, Karadağ asilerinin sıkıştıkları zaman çoluk çocuk, mal ve eşyalarıyla birlikte Venedik elindeki Kotor

⁴⁵⁷ Raşid Mehmed Efendi, *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1282 (1865), s. 22.

⁴⁵⁸ BOA, AE.SAMD.III, No. 157/15353, 10 Cemâziyelevvel 1126 (24 Mayıs 1714).

⁴⁵⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mayıs -3 Haziran 1714).

⁴⁶⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mayıs -3 Haziran 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 145, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mayıs -3 Haziran 1714). Ayrıca bkz. BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 279, 281, Evâsıt-ı Receb 1126 (23 Temmuz- 1 Ağustos 1714); BOA, C.AS, No. 874/37499, Evâsıt-ı Receb 1126 (23 Temmuz- 1 Ağustos 1714).

ve Paştrovik adalarına geçirilmemesi ve asilere yiyecek ve zahire verilmemesi konusunda İstanbul'daki Venedik balyosu tembih ve ikaz edilmiştir. Karadağ asilerinin tahkim ettikleri manastır ve kulelerin yıkılması için de civar kalelerden top, cephane ve mühimmat gönderilmesi emredilmiştir. Keza, İskenderiye tarafında zahire kıtlığı olması sebebiyle Draç eminine de gerektiğinde asker bulunmak ve akçeyle almak için sürsat yöntemiyle Draç İskelesi'nden İskenderiye İskelesi'ne 2.000 kile hinta (buğday) ve 10.000 kile mısır buğdayı satın alıp gemilerle göndermesi ferman buyurulmuştur. Divân-ı Hümâyûn tarafından Numan Paşa'ya gönderilen hükümde maiyetine verilen kuvvetleri toparlayarak bir an önce harekete geçmesi emredilmiş ve asiler muharebeye girişirlerse aynı şekilde üzerlerine varılıp cemiyetlerinin dağıtılması; manastır ve kulelerine sığınmaları durumunda ise toprakla kuşatma altına alınarak yıkılmaları, asilerin cezalandırılarak bölgedeki ahalinin eşkıyanın zararlarından kurtarılması ve emniyetin sağlanması talimatı verilmiştir. Numan Paşa'ya son olarak isyanın bastırılmasından sonra asilere tabi olan reayanın elindeki tüfek vesair savaş aletlerinin devlet adına toplatılarak Kluç Kalesi'nde muhafaza edilmesi ve bunları miktarını gösteren defterler tutularak İstanbul'a gönderilmesi ve yine ileride bir fesat ve eşkıyalıklarının zuhur etmemesi için bir hüccetle güçlü rehinleri alınıp münasip bir kalede tutulmaları emredilmiştir (25 Mayıs-3 Haziran 1714).⁴⁶¹

14-23 Haziran 1714 tarihinde gönderilen ikinci bir emir ile Numan Paşa, Karadağlıların hilekarlıkları konusunda uyarılmıştır. Buna göre Karadağ asileri daha önceki isyanlarında üzerlerine varıldığında harp ve kıtal seslerinden korkarak çekine çekine üzerlerine gönderilen askerin başbuğlarının yanına varıp af dileyerek bir daha itaatten ayrılmayacaklarını taahhüt ve nezri kabul ederek rehinler bıraktıkları halde hilekâr bir taife oldukları için sözlerinde durmuyorlardı. Bir isyan ve taşkınlıkları vukuunda sığınak haline getirdikleri kulelere iltica niyetiyle verdikleri rehinler genelde sefil, rezil ve baldırı çıplak takımından seçiliyordu. Üstelik daha önce Karadağ eşkıyası üzerine memur olanlar Karadağlıların hilelerine aldanarak kabile reisleri ve güçlü kişiler arasından (rüesâ ve akviyâsından) rehinler almadıkları gibi, asilerin sığındıkları kuleleri tahrip ve yerle bir edilmeleri konusuna da gerekli dikkat ve özeni göstermiyorlardı. Bundan dolayı, Karadağ reayasının eskiden beri isyan ederek civardaki Müslümanlara saldırmaları, *reaya ve berayayı katl*, çoluk çocuklarını esir etmeleri ve mal ve eşyalarını gasp etmeleri hadiselerinin sonu

⁴⁶¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 143, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1126 (25 Mayıs -3 Haziran 1714).

gelmiyordu.⁴⁶² Numan Paşa, topladığı kuvvetlerle Karadağ eşkıyası üzerine vardığında bundan sonra itaatten ayrılmayacakları yönündeki taahhütlerine aldanmaması, üzerlerine hücum edip cemiyetlerini dağıtması, ortadan kaldırılması gerekenlerin haklarında şer'an lazım gelen cezaların tereddütsüz uygulanması, manastır, kule vs. sığınak yaptıkları mahalleri olduğu gibi bırakmaması, sefil, rezil ve baldırı çıplak takımından rehine alarak aldanmaması, bundan böyle herhangi bir kimseye zararlarının dokunmaması için reisleri ve güçlü kişiler arasında rehine alınması ve bunların uygun bir kalede tutulması ve nihayet manastır, kule vs. tahkim ettikleri binaların temelinden yıkılması konusunda ikaz edildi. Ayrıca, ileride bir gaile zuhuruna meydan vermeyecek şekilde bölgede düzen ve asayişin tesis edilmesine gayret etmesi istendi.⁴⁶³

Karadağ eşkıyasını tenkil ve tedip etmekle görevlendirilen Bosna Valisi Vezir Numan Paşa temmuz ayının sonuna geldiği halde henüz harekete geçmemişti. Numan Paşa'dan maiyetine verilen kuvvetleri toparlayarak bir an önce harekete geçmesi ve asilerin haklarından gelinip *"bir daha asker tayinine muhtaç olmayacak mertebe nizam ve intizama koyması"* beklendiği halde, asker tedarikinde gevşeklik göstermesi ve kapı halkının düzensizliğini ileri sürerek harekete geçmekte gecikmesi sebebiyle Numan Paşa Sultan III. Ahmed tarafından ikaz edilmiştir. Sultan, Numan Paşa'ya emrine verilen mirmiran, ümera ve eyalet askerlerini Mübaşir Yusuf Ağa vasıtasıyla seferber ederek bir gün önce hep birlikte asiler üzerine sevk etmesini emretmiş ve *"usat-ı merkumenin cemiyetlerin tefrik ve eşkıyasının cezaların tertib ve kabul-ü ribka-i itaat idenlerinin tanzim ve tensik-i ahvâllerinde bezl-i iktidar ve sa'y-i bî-şümâr"* eylemesini tembih ederek bu konuda gevşeklik ve kusurlu davranmaktan kaçınması hususunda kendisini uyarmıştır. Mübaşir tayin edilen Kapıcıbaşı Yusuf Ağa da bu doğrultuda ihtar edilmiştir.⁴⁶⁴ Sultan'ın isyandan vazgeçip itaat eden reyanın durumlarının düzene koyulmasını emretmesi dikkat çekicidir.

⁴⁶² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 214, Evâil-i Cemâziyelâhir 1126 (14 Mayıs- 23 Haziran 1714).

⁴⁶³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 214, Evâil-i Cemâziyelâhir 1126 (14 Mayıs- 23 Haziran 1714). Bu konuda ayrıca bkz. BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 500, Evâil-i Şevvâl 1126 (10-19 Ekim 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 120, hüküm 905, Evâsıt-ı Şevvâl 1126 (20-29 Ekim 1714).

⁴⁶⁴ BOA, C.AS, No. 874/37499, Evâsıt-ı Receb 1126 (23 Temmuz- 1 Ağustos 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 279, Evâsıt-ı Receb 1126 (23 Temmuz- 1 Ağustos 1714).

Numan Paşa'nın harekete geçmekte gecikme sebepleri arasında askerin yorgunluğu ve zahire sıkıntısı başta geliyordu. Numan Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir mektupta geçen sene asilerin üzerine çok fazla asker gönderildiğini ve bunların zahirelerinin Bosna eyaletinden verildiğini belirterek destek talebinde bulunmuştur. Divân-ı Hümâyûn tarafından yapılan incelemede Karadağ üzerine gönderilen askerlerin zahiresinin Bosna'dan temin edilmesine ilişkin Baş Muhasebe Defterlerinde bir kayıt bulunmadığı tespit edilmiş, ancak Numan Paşa'nın asker sayısının artırılması talebi yerinde görülmüştür. Bu doğrultuda daha önce tayin edilen askerler dışında Bosna eyaletinde Saraybosna şehri ile Ehlune (Livno), Visoka, Vişegrad, Çelebi Pazarı (Rogatica), İzvornik, Tuzla vesair kasabalardan serdarlarıyla birlikte 2.000 yeniçeri gönderilmesi ve ayrıca Bosna eyaletindeki kale ve palankalardaki yerli askerin dörtte birinin Numan Paşa'nın maiyetinde görevlendirilmesi uygun görülmüştür. Bu doğrultuda yeniçerilerin mübaşirleri vasıtasıyla, kale ve palankalardan gönderilecek askerlerin de Kapıcıbaşı Yusuf Ağa vasıtasıyla sevk edilmesi kararlaştırılmıştır. Numan Paşa'ya da daha fazla gecikmeden harekete geçmesi emredilmiştir (23 Temmuz-1 Ağustos 1714).⁴⁶⁵ Ardından, Bosna Eyaleti'ndeki kale ve palanka dizdarlarına ve neferât ağalarına ayrıca bir ferman gönderilerek kale ve palankalardaki askerin dörtte birinin Numan Paşa'nın maiyetinde görevlendirildiği bildirilmiş ve Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşılarından Yusuf Ağa marifetiyle bunların en kısa sürede sevk edilmesi emredilmiştir.⁴⁶⁶ İskenderiye Kalesi Muhafızı Haseki Hasan Ağa da Bosna Eyaleti'nden serdarlarıyla ve zahireleriyle birlikte sevk edilecek 2.000 silahlı yeniçeri üzerine serdar tayin edilmiş ve acele olarak Vezir Numan Paşa'nın yanına gidip emrine uygun hareket etmesi için ferman gönderilmiştir.⁴⁶⁷

Karadağ Seferi'nin gecikmesi İstanbul'da rahatsızlık yaratıyordu. Bu sebeple, Sadrazam tarafından Kapıcıbaşı Yusuf Ağa'dan Numan Paşa'nın ahvalini ve sefer hazırlıklarının durumunu bildirmesi istenmiştir. Yusuf Ağa, 14 Ağustos 1714'te Bosna ulaşı ile bir rapor gönderdikten sonra, 20 Ağustos'ta gönderdiği diğer bir mektupta Numan Paşa'nın memur edildiği Karacadağ Seferi hakkında kendisi geldiğinden bu yana görünürde henüz hiçbir tedarikte bulunmadığını, sefer mühimmatı ve kendi kapısı halkının levazımını görecekt iktidarı bulunmadığını, ahaliden borç olarak on kese akçe aradığı halde kendisine

⁴⁶⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 281, 282, Evâsıt-ı Receb 1126 (23 Temmuz-1 Ağustos 1714).

⁴⁶⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 280, Evâil-i Receb 1126 (13-22 Temmuz 1714).

⁴⁶⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 282, Evâsıt-ı Receb 1126 (23 Temmuz-1 Ağustos 1714).

güvenip bir akçe bile borç veren bulunmadığını belirtmiştir. Keza, Ahmed Paşa memuriyetinde Bosna Eyaleti'nden gönderilecek askerin bu sene yarısının bile toplanamayacağını ve toplananları da sevk etmekten aciz olduklarını ve gördükleri karşısında hayrete düştüğünü İstanbul'a bildirmiştir.⁴⁶⁸

Yusuf Ağa'dan gelen mektup üzerine Numan Paşa, Sultan III. Ahmed tarafından 1714 yılı eylül ayı başlarında şiddetli bir şekilde takdir edilmiştir. Buna göre Numan Paşa, *"Hâlâ bagi ve udvân ve fesad ve tugyan üzere olan Karacadağ usatının bi-avni'llahi teâlâ kahr u tedmirleri ve ribka-i itaati kabul idenlerinin nizam-ı ahvalleri"* için memur edilip kapı halkı ve eyalet askerleri dışında emrine civardaki beylerbeyi, sancakbeyleri kapı halkları ve Rumeli ve Bosna eyaletlerinden piyade ve süvari askeri dahi verildiği ve bu husus için lazım gelen tedarik ve mühimmat eksik bırakılmadığı halde şimdiye kadar asilerin üzerine gitmesi beklenirken o taraflardan gelenlerden henüz yerinden kıpırdamadığının bildirilmesi ve böyle önemli bir meselede ağır davranılması sultanı kızdırmış ve Numan Paşa'nın azarlanmasına yol açmıştır. Karacadağ asilerinin bir gün evvel ve bir saat önce ortadan kaldırılması ve ahali ve beldelerin eşkıyanın zararlarından kurtarılmasının devlet için önemi vurgulandıktan sonra Numan Paşa'ya, ferman gelir gelmez bir an bile beklemeden kapı halkı ve emrine verilen mirmiran, ümera, piyade ve süvari askerinin Kapıcıbaşı Yusuf Ağa marifetiyle toplanarak eşkıyanın üzerine varması emredilmiştir. Daha önce de ferman buyrulduğu gibi asilerin dernek ve cemiyetleri dağıtılarak cezalandırılması, manastır ve kulelerin yıkılması, ahali ve beldelerin güvenliğinin sağlanması, itaat eden ahalinin ahvalinin düzene koyulması hususu Numan Paşa'ya ihtar edilmiş ve bu konuda bir kusur ve gevşeklik göstermesi halinde hiçbir özür ve cevabının dikkate alınmayarak şiddetle cezalandırılacağı hususunda ikaz edilmiştir (1-9 Eylül 1714).⁴⁶⁹ Ancak, merkezden gönderilen emirlerin ve uyarıların derhal yerine getirilebildiğini söylemek mümkün değildir. Numan Paşa'nın bu süreçteki hazırlıklarının detayları hakkında kendisi tarafından gönderilmiş bir rapor veya herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Buna karşılık, Divân-ı Hümâyûn tarafından Ekim ayı ortaları ve sonunda (Evâil ve Evâsıt-ı Şevvâl 1126)

⁴⁶⁸ BOA, İE.AS, No. 53/4762, 9 Şaban 1126 (20 Ağustos 1714).

⁴⁶⁹ BOA, C.AS, No. 901/38837, Evâhir-i Şaban 1126 (1-9 Eylül 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 120, hüküm 852, Evâhir-i Şaban 1126 (1-9 Eylül 1714); Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 100.

gönderilen birbirinin aynısı iki ayrı hükümle Numan Paşa'nın iki defa daha uyarıldığı görülmektedir.

Numan Paşa'yı ihtar etmek için gönderilen her iki hükmün girişi 14-23 Haziran 1714 tarihinde kendisine gönderilen ve Karadağlıların hilekarlıklarından bahisle asilerin üzerine kalabalık kuvvet gönderildiğinde af dileyip tabiiyet arz etmelerine, bir daha isyan etmeyeceklerine dair taahhütlerde bulunmalarına, bu husus için sıradan kişileri rehin olarak vermelerine önceki başbuğların aldandığı ve kabile reisleri ve güçlü kişilerden rehine alarak kulelerini temellerine kadar yıkmadıkları için Karadağ isyanlarının sonu gelmediğini hatırlatan hükümle aynıdır.⁴⁷⁰ Numan Paşa'ya asilerin tenkil ve tedibi görevi verildikten sonra o bölgedeki mirmiran, ümera ve eyalet askerlerinin emrine tahsis edildiği ve Dergah-ı Mualla Kapıcıbaşılardan Yusuf Ağa'nın mübaşir tayin edildiği, ardından bu mühim meseleyi tekit ve hızlandırmak için Dergah-ı Mualla Kapıcıbaşılardan Şirin İbrahim Ağa'nın da mübaşir tayin edilerek gönderildiği ve asileri cezalandırmak için bir an önce harekete geçilmesi için ferman gönderildiği belirtilmiştir. Akabinde Sultan III. Ahmed, kış vakti yaklaştığı için asilerin *"bu sene-i mübarekede kahr u tedmirleri ile ol havalide olan bilad ve ibadın temin ve tatmini"*ni arzu ettiğini belirterek fermanını alır almaz kendisiyle birlikte memur edilenlerle en kısa sürede asilerin üzerine gitmesini buyurmuş ve daha önce verdiği emrini yinelemiştir:

"...Usat-ı merkumenin üzerilerine varub ve fimabad biz hal'-i ribka-i itaat itmeziz deyu kalb-i sıdk ve savaba isaga olunmuş kelam-ı muzahrefe-i haillerine itibar ile firifte-i keyd-i ihtiyalleri olmayub ala eyyi halin içlerine girüb bi avnihi teala cemiyetleri tefrik ve

⁴⁷⁰ *"İskenderiye Sancağı'nda vâki' Karacadağ usatının bundan akdem isyan ve tugyanları zuhur idüb üzerlerine asker tayin olundukda avâze-i hurûb u kitâl derûn-ı şekâvet-meshûnlarına ilkâ-yı havf ve haşyet itmekle hirasın ve tersan memur olan askerin başbuğlarının yanına varub me'sem-i sabıkalarından isti'fa ve fîmâba'd hal'-i ribka-i itaat itmemek üzere taahhüd ve nezri kabul ve rehinler vedia' eyleyüb ancak eşkıya-yı merkûme muhil tâîfeden olmağla hile ve hud'aya sâlik ve bundan böyle bağı ve tugyana tasaddileri nümayan oldukda meva ittihaz eyledikleri kulelere iltica zu'muyla bellü başlu olmak üzere virdikleri rehinler eclâf makulesinden olub mukaddema eşkıya-yı merkume üzerine memur olanların başbuğları dahi eşkıya-yı mezbûrenin hile ve hud'alarına firifte ve tâife-i merkûmenin rehinleri rüesâ ve akviyâsından almağa ve kulelerinin hedm ve tahribiyle hâk ile yeksân itmeğe taannüd ve ihtimam itmediklerinden naşi usat-ı merkûmenin kemafilevvel daire-i itaatten huruc ve civarlarında olan müslimîn ve reaya ve berayayı katl ve evlad ve 'iyalleri esir ve seby ve emval ve eşyaları nehb ü garet ve bunun emsali fesad ve tugyanlarının nihayeti olmadığını arz ve mahzar birle ilam olunmağla..."* BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 500, Evâil-i Şevvâl 1126 (10-19 Ekim 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 120, hüküm 905, Evâsıt-ı Şevvâl 1126 (20-29 Ekim 1714).

vacibül-izale olanlarının şer'le haklarında lazım gelen cezaları bila-tereddüd tertib idiüb ve manastır ve kulelerin hedm ve tahrib ve ağniya ve meşahir ve bellü başlularından kaviyy rehinlerin alub ol tarafda münasib olan kal'alarda hıfz itdirüb ve bundan sonra bu hususun bir daha gailisi fikri çekilmeyecek bir suret-i mergube ve müstahseneye ifrağ ile bir gün evvel husul ve itmamına ve ol havalinin kaffe-i umuruna nizam-ı tamm virmeğe bezl-i makderet ve cerr-i bi-kusur eyleyesin...”⁴⁷¹

Sultan, ardından, Numan Paşa'ya bu sene şiddetli kış başlamadan önce bu meselenin halledilmesini emretmiş ve eğer gelecek seneye bırakılacak olursa hiçbir şekilde özür ve mazeretinin dinlenmeyip cezalandırılacağını ve ona göre hareket etmesini belirtmiştir. Ayrıca, mübaşir tayin edilen Yusuf ve Şirin İbrahim ağalara da benzer uyarılarda bulunmuştur.⁴⁷²

Vakanüvis Raşid Mehmed Efendi'ye göre Karadağlılar bölgenin sarp oluşuna ve Venedik yardımına güvenerek “*üzerimize böyle çok asker geldi ne iş gördü*” diyerek Karadağ'ın erişilmesi güç ve çetin mahallere toplanarak tahkimat yapmışlardı. Numan Paşa, 4 Şevvâl 1126'da (23 Ekim 1714) İzvornik adlı yerde Karadağ temsilcileri ile görüştü. Ertesi gün, kendi askeri ve Hersek Mutasarrıfı Ebubekir Paşa da maiyetinde bulunan askerler ile Karadağ'ın ortasında Kotor Kalesi tarafında olan hududa gidip *Küllük* (muhtemelen Lovçen Dağı'nın kuzeyindeki Çekliçi/Keklik, E.G.) adlı yerde İskenderiye Mutasarrıfı Ahmed Paşa ile buluştu. Numan Paşa önce Küllük Köyü'nü zapt ettikten sonra içindeki kuleleri, taş evleri ve kiliseleri yıktı ve yakaladığı “*Keferenin kimisin esir ve kimisin tu'me-i şemşir etti.*” Ardından asilerin tamamının Karadağ nihayetinde bir mağarada olduğunun haber alınması üzerine Numan Paşa maiyetindeki bütün kuvvetlerle birlikte mağarayı kuşattı. Asilerle “*sahve-i kübradan sülüs-ü leyle kadar*” (ilk kuşluk vaktinden karanlık çökene kadar yedi saat) süren çatışmalarda asilerin çoğu öldürüldü ve kadın ve çocukları esir edildi. Raşid Efendi'nin ifadesi ile “*Süyuf-u guzzatdan tahlis-i giryarı can idenler*” (gazilerin kılıcından

⁴⁷¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 500, Evâil-i Şevvâl 1126 (10-19 Ekim 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 120, hüküm 905, Evâsıt-ı Şevvâl 1126 (20-29 Ekim 1714). Ayrıca bkz. BOA, Cevdet-Zabtiye (C.ZB.), No. 80/3991, g.tt. 29 Şevvâl 1126 (7 Kasım 1714). Bu belge tamire muhtaç olduğu için görülemedi.

⁴⁷² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 122, hüküm 500, Evâil-i Şevvâl 1126 (10-19 Ekim 1714); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 120, hüküm 905, Evâsıt-ı Şevvâl 1126 (20-29 Ekim 1714).

canlarını kurtarabilenler) Venedik kalelerine (Kotor, Paştrovik vs., E.G.) firar etti. Numan Paşa, Venedikle olan ahitnameyi bozmaktan çekinerek asileri takip etmeyi bıraktı ve asilerin “*dar u diyar ve kule ve manastırları*”nın tahrip edildiğini 13 Zilkade (1126) (20 Kasım 1714) günü İstanbul’a bildirdi.⁴⁷³ Kaçmayı başaranlar arasında Vladika Danilo da bulunuyordu.⁴⁷⁴ Numan Paşa, Karadağ isyanının bastırılması ve asilerin kökünün kazınmasındaki hizmetinin mükafatı olarak Sultan III. Ahmed tarafından 8-17 Aralık 1714’te Belgrad muhafızlığına tayin edilmiş ve ahitname çerçevesinde Avusturya ile olan barış şartlarına uygun hareket etmesi talimatıyla Belgrad’a gitmesi emredilmiştir.⁴⁷⁵

Safvet Beg Başağiç’e göre Numan Paşa, 4 Şevvâl 1126’da (23 Ekim 1714) Drobnak’a (Drobnjak/Drobnjak) inmiş ve Hersek Beyi Bekir Paşa Çengiç (Çengizade) Kotor tarafından, Arnavutlar ise Ahmed Paşa işe birlikte İşkodra tarafından saldırıya geçmişlerdir. Önlerine çıkan her şeyi yakıp yıktıktan sonra Berane’de bir araya gelerek Karadağ ordusunu bozguna uğratmışlardır. Bunun üzerine Karadağ askerleri dağlara kaçıp ulaşılması güç mağaralara sığınmışlardır. Numan Paşa, lağımıcılara tünel kazdırıp kükürt vs. yanıcı yağ ile mağaraları dumana boğmuş ve saklananları dışarıya çıkmaya zorlamıştır. Böylece, yakalananların bir kısmının boynu vurulmuş, bir kısmı ise esir edilmiştir. Başağiç’e göre bu savaşta 2.000 dolayında Karadağlı öldürülürken, 3.000 kişi de esir alınmıştır. Esirlerin çoğu Glasinac ve çevresine yerleştirilmiştir.⁴⁷⁶ Mustafa İmamoviç, bu sefere 15.000 civarında Boşnak katıldığını; Numan Paşa’nın Karadağlıları perişan ettiğini, Vladika’nın Venedik’e kaçtığını ve Numan Paşa’nın sefer dönüşünde aileleriyle birlikte 2.000 kadar Karadağlı ve Brdoluyu (Brdalığı) yanına aldığı ve bunları Glasinac Yaylası’na yerleştirdiğini belirtmiştir.⁴⁷⁷ Gardner Wilkinson ise mahalli kaynaklara dayadığı için yine abartılı bir şekilde Numan Paşa’nın 120.000 askerle Karadağ’a hücum ettiğini, görüşmeye çağrılan 37 kabile şefinin alıkonduğunu ve Zurnik’te Karadağlıların mağlup olmasından sonra Çetine’yi zapt edip Manastır’ı yaktığını, köyleri yağmaladığını, ahalinin dağlara

⁴⁷³ Raşid Mehmed Efendi, a.g.e., s. 22, 23; Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 100.

⁴⁷⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 100, 101.

⁴⁷⁵ “...Devlet-i Aliyyem ile Nemçe beyninde münakid olan sulh ve salah şeraitinin ahidname-i hümayûn mucibince müraati emr-i lazmeden olub ve sen ki vezir-i müşarünileyhsin bu defa Karacadağ usatının üzerlerine varub kal’ ve fec’ ve istisallerinde zuhura gelen hidmet-i mebruren mukabelesinde Belgrad muhafızlığı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrunumla sana inayet ve ihsanım olmağla...” BOA, A.DVNSMHM.d, No. 120, hüküm 1035, Evâil-i Zilhicce 1126 (8-17 Aralık 1714).

⁴⁷⁶ Başağiç, a.g.e., s. 148.

⁴⁷⁷ İmamoviç, a.g.e., s. 372.

kaçtığını, Danilo'nun Kotor'a sığındığını ve 2.000 kadar Karadağlının esir edildiğini belirtmiştir.⁴⁷⁸ Rastoder'e göre ise Bosnalı Vezir Köprülüzade Numan Paşa'nın bu harekâtı 1714 yazında gerçekleştirilmiş ve 30.000 dolayında askerle yapılan bu acımasız seferde binlerce insanın katledilmiş, evler küle dönmüş ve ülke harap olmuştur.⁴⁷⁹ Suver'e göre de Karadağlıları tenkil için Numan Paşa'nın etrafında toplanmış olan ordu 30.000 kişiden oluşuyordu. Harekât, 1714 Eylül'ünde başlamış ve Kasım ayının başına kadar devam etmişti. Karadağlılar bu harekât sırasında fazla direniş gösterememiş ve Vladika Danilo, Numan Paşa'nın ordusu Karadağ'a gelmeden önce Venedik'e iltica etmiştir.⁴⁸⁰ Vladika Danilo, önce Boka'ya (Kotor) sığınmış ve kısa bir süre sonra da yardım istemek için Rusya'ya gitmiştir.⁴⁸¹

Venedik Cumhuriyeti, ahitname gereği kendi topraklarına iltica edenleri kabul etmeyeceğini taahhüt ettiği halde Vladika'yı kabul etmiş ve Osmanlı hükümetinin Vladika ve diğerlerinin teslimi talebini reddetmiştir. Bu durum Venedik Seferi'nin açılmasına vesile hazırlamıştır.⁴⁸²

Zinkeisen'e göre ise olayın cereyan şekli Osmanlı kaynaklarından biraz farklıdır. Buna göre Numan Paşa, İzvornik'te Karadağlılara büyük bir mağlubiyet yaşatmış ve kaçan Karadağlıları, Kotor yakınlarında bazı mağaralara sığındıkları Venedik topraklarına kadar kovalamıştır. Karadağlılar burada da kendilerini takip eden Osmanlıların saldırısına uğramış ve büyük bölümü öldürülmüştür. Yalnızca çok az bir kısmı vladikalı ile birlikte Kotor'a kaçıp Venedik himâyesine sığınarak canlarını kurtarabilmiştir. Bosna Beylerbeyinin teslim edilmelerine dair talebi geri çevrilmiştir. Numan Paşa, Karadağ topraklarını ateşle ve kılıçla harap ederek bunun intikamını almıştır. Venedik toprakları Osmanlı birlikleri tarafından ihlal edildiği için Venedik'e haklı olarak itiraz hakkı doğmuştur. Ayrıca, Dalmaçya Genel Valisi Angelo Emo, kaçakların himâye edilmesini reddettiği gibi barışı ihlal etmemek için kesin olarak yasakladığı ispatlandığı halde bu hadise, Osmanlı Devleti tarafından Venedik'e karşı bir fırsat olarak kullanılmış ve Venedik gemileri ve sınırlarda yaşanan sürtüşmeler geri

⁴⁷⁸ Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 483, 484.

⁴⁷⁹ Rastoder, a.g.m., s. 115.

⁴⁸⁰ Suver, a.g.e., s. 68, 69.

⁴⁸¹ Rastoder, a.g.m., s. 115.

⁴⁸² Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 101; Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 358.

plana itilmiştir. Üstelik, Ülgünlü korsanlara Venedik gemilerine saldırma izni verilmiştir. Venedik balyosunun bu yöndeki şikâyetleri ise Sadrazam tarafından sahte beyanlarla bilgileri olmadığı şeklinde cevaplanmıştır.⁴⁸³

Suver'e göre Venedik yardımına güven olmayacağını bilen Danilo, Petersburg'a doğru harekete geçmiş ve Venedik topraklarından ayrılmadan önce Karadağlılar'a Rusya'ya giderek davaları için Büyük Petro'dan yardım isteyeceğini belirten bir mektup göndermiştir.⁴⁸⁴ Vladika Danilo'nun Petersburg'a gitmesinde muhtemelen Venedik üzerindeki Osmanlı baskısının da rolü olmuştur. Danilo, 1715 Nisan'ında Petersburg'a ulaşmıştır.⁴⁸⁵ Vladika, Rus Çarı Petro'dan Karadağ'ı himâyesi altına almasını ve Karadağlı mağdurlara maddi yardımda bulunmasını talep etmiştir.⁴⁸⁶ Bunun karşılığında, Karadağlıların Rus Çarı uğruna kanını dökmeye hep hazır olacağını belirtmiştir. Çar Petro ise Karadağ'ın çıkarlarını korumayı taahhüt etmiş ve kurbanlar için yardım ve Çetine Manastırı'na daimî maddi destek sözü vermiştir. Suver'e göre Çar Petro 10.000 ruble yardımda bulunmuştur.⁴⁸⁷ Pavlović'e göre Rusya, çeşitli kilise ve manastırların yeniden inşası için 2.700 duka ve 13.400 ruble yardım yapmış, ayrıca, üç yılda bir 500 ruble yardım göndermeyi vaat etmiştir.⁴⁸⁸ Gardner Wilkinson'un iddiası ise Rusya'nın vladikaya yardım için 35.000 duka verdiği yönündedir.⁴⁸⁹ Böylece, Vladika Danilo'nun Petersburg ziyareti, 200 yıl devam edecek olan Karadağ-Rusya dostluğunun temelini atmış oldu.⁴⁹⁰ Rastoder'e göre de bu ziyaretten sonra 20. yüzyılın başına kadar Rusya'nın sübvansiyonları Karadağ ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki, Vladika Danilo'nun Rus yanlısı tutumu, Venedik'te ve Venedik Cumhuriyeti ile iş birliği fikrini destekleyen Karadağlı şeflerin çoğunluğu arasında güçlü bir muhalefetle karşılaşmıştır.⁴⁹¹

⁴⁸³ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, Çev. Nilüfer Epçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019, s. 328, 329.

⁴⁸⁴ Suver, a.g.e., s. 69.

⁴⁸⁵ Suver, a.g.e., s. 69.

⁴⁸⁶ Rastoder, a.g.m., s. 115, 116; Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 358; Suver, a.g.e., s. 69.

⁴⁸⁷ Suver, a.g.e., s. 69; Urhan, a.g.t., s. 34.

⁴⁸⁸ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33.

⁴⁸⁹ Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 485.

⁴⁹⁰ Suver, a.g.e., s. 69; Urhan, a.g.t., s. 34.

⁴⁹¹ Rastoder, a.g.m., s. 116.

Vladika Danilo, Rusya'dan sonra Avusturya ile olan ilişkilerini geliştirmek ve destek bulmak adına Petersburg ziyaretinden sonra Viyana'ya gitti. Burada Savoy Prensi Eugene ve bazı Avusturyalı idarecilerle görüştü. Danilo, Osmanlı ile savaş halinde olan Savoy Prensi'ne Karadağ desteğini önerdi. Ertesi yıl Nikola Rajic'i Osmanlılara karşı Avusturya'nın yardım etmesi ricasıyla Savoy Prensi Eugene'e yolladı. Karşılık olarak ise Avusturya tarafında savaşmaya hazır olduklarını belirtti. Ancak, bu teklif, Avusturya tarafından kabul edilmedi.⁴⁹² Danilo, Petersburg ve Viyana'da destek arayışında iken Osmanlı-Venedik Savaşı başlamıştı. Bu çabalarına rağmen aşağıda görüleceği üzere Vladika Danilo'nun Venedik'e bel bağlama düşüncesinden tamamen vazgeçtiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü kabilelerin çoğu Venedik yanlısı idi, üstelik yeni bir Osmanlı-Venedik Savaşı başlamışken önlerine çıkan fırsat kaçıramazdı.

2.7. 1715-1718 Osmanlı-Venedik-Avusturya Savaşları ve Karadağ'ın Siyasi ve İdari Pozisyonu'nda Değişim

Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması ile Ruslara terk ettiği Azak Kalesi'ni Prut Antlaşması ile geri almış ve Karadeniz'in güvenliğini yeniden sağlamıştı. 1713 yılında Silahdar Damat Ali Paşa'nın veziriazam olmasından sonra ise yine Karlofça Antlaşması ile Venediklilere bırakmak zorunda kaldığı Mora Yarımadası'nı geri almanın hesaplarını yapmaya başlamıştı.⁴⁹³ Damad Ali Paşa, Venediklilerin müttefiki olan Avusturya'nın İspanya Veraset Savaşı'nda (1701-1714) yorgun düşmesinden yararlanarak Mora'yı geri alma niyetinde idi. Venedik'in Karadağ isyanları karşısındaki tutumu ve firari asileri himâye etmesi Osmanlı Devleti'ne beklediği fırsatı verdi. Karadağ asilerini tenkil eden Bosna Valisi Numan Paşa'nın Venediklilerin antlaşmayı bozduklarını belirten ayrıntılı raporu ulaştığında 8 Aralık 1714'te Paşa Kapısı'nda, bir toplantı yapılarak durum gözden geçirildi ve oybirliği ile Venedik'e harp ilanına karar verildi.⁴⁹⁴ Aynı gün, Sadrazam, Venedik Balyosu Andrea Memo'yu Kapıcıbaşı vasıtasıyla adeta zorla Bâbîâli'ye getirtti ve saatlerce beklettikten sonra sert bir şekilde Venedik'in Karadağlılara silah, cephane ve para ile yardım ederek ve vladikayı Kotor'da himâye ederek barışı ihlal ettiğini açıkladı. Mora'yı geri almak için karar

⁴⁹² Suver, a.g.e., s. 69; Urhan, a.g.t., s. 34.

⁴⁹³ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 101.

⁴⁹⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 101, 102; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2416.

çoktan verilmişti. Bu sebeple balyosun durumu sakinleştirici cevapları, öfkeli sadrazamı yatıştırmaya yetmedi. Sadrazam, önce üç gün içinde İstanbul'u ve üç hafta içinde Osmanlı topraklarını terk etmesini istedi, ardından balyosu hapsedirdi. Akabinde 14 maddelik bir manifesto ile Venedik'e resmen hap ilan edildi.⁴⁹⁵

Yukarıda belirtildiği üzere Osmanlı Devleti, 1683 II. Viyana Seferi esnasında Venedik'in kendisine harp ilan ederek Mora Yarımadası'nı zapt etmesini ve ahalisinden bazılarını şehit ve bazılarını da kadın ve çocuklarıyla birlikte türlü tahkirata maruz bırakmasını, kadın ve çocukların Hristiyanlaştırılmasını, neseplerinin bozulmasını, cami ve mescitleri kiliseye çevirip içlerine putlar koymasını ve Karlofça Antlaşması ile Mora'nın kaybını içine sindirememiştir. Üstelik, Venedik, Karlofça Antlaşması şartlarına da uymuyordu.⁴⁹⁶ Venedikliler birkaç seneden beri, barış olduğu için güvenle denize açılan Osmanlı tüccar gemilerine saldırarak her türlü mal ve eşyayı yağmalıyor ve Müslüman tüccar ve gemicilerin kimini katl, kimini esir ediyorlardı. Bu sebeple Akdeniz'deki ada ve sahillerde emniyet kalmamıştı.⁴⁹⁷ Vakanüvis Raşid Mehmed Efendi'ye göre Osmanlı Devleti ile sulh üzere olan "*Venedik kâfirleri*" hilekâr ve gayet düzenbaz bir taife olduğu için Venedik, antlaşma zamanından beri pek çok kez barış şartlarını ihlal etmişti. Dahası, yakın zamanlarda Karacadağ reayasından firar edenleri himâyesi altına almıştı. Venedik kalyonları da Akdeniz'de korsanlık yapıyordu ve nice Müslüman gemisine el koymuşlardı. Bilhassa bu esnada vefat eden Rakka Valisi Enişte Hasan Paşa'nın mal ve eşyası gemi ile eşi Hadice Sultan'a teslim edilmek üzere İstanbul'a getirilirken Venediklilerin saldırısına uğramış, gemi ve mallara el koyulmuş ve Müslümanlar esir edilmişti. Ondan önce de Kıbrıs'tan birkaç yüz Müslüman yolcu ile hareket eden bir Venedik kalyonunda Müslüman yolcuların mallarına el konularak ıssız adalara bırakılmış, karşı koyanların bir kısmı katl ve bir kısmı ise esir edilmişlerdi. Olayın İstanbul'da duyulması üzerine Venedik balyosu iddiayı inkâr etmişti. Üstelik, bunun anlaşmayı bozacağı ihtarına rağmen tavrını sürdürmüştü. Bunun üzerine Venedik cumhuruna durumu anlatan bir mektup gönderilmiş ise de mektuba cevap dahi verilmemiştir.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ Zinkeisen, a.g.e., C. 5, s. 329.

⁴⁹⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 120, hüküm 1038, Evâhir-i Zilkade 1126 (27 Kasım-6 Aralık 1714); BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715).

⁴⁹⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 120, hüküm 1038, Evâhir-i Zilkade 1126 (27 Kasım-6 Aralık 1714); BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715).

⁴⁹⁸ Raşid Mehmed Efendi, a.g.e., s. 24, 25.

Osmanlı vesikalarında Venedik'in Karadağ politikası ahitname şartlarının bozulması gerekçelerinde en çok öne çıkan hususlardan biridir. Şöyle ki, Venedik, Karacadağ asilerinin belli başlılarına ulufe, peksimet ve tayinat ile takviye ettiği gibi muharebe vakitlerinde asker ve kılavuzlarıyla yardım ettikleri için Karacadağ asileri civarlarındaki Müslümanlara saldırıp esir etmekten ve mal ve eşyalarını yağmalamaktan geri durmuyorlar ve her zaman melanet ve hıyanet üzere bulunuyorlardı. Bu sebeple Karacadağ'a daha önce birkaç kez kalabalık asker tayin edilmişti. Özellikle işbu sene (1714) Bosna Valisi Numan Paşa, maiyetine verilen kuvvetlerle Karacadağ asilerinin tepelenmesi için memur edildiğinde Venediklilerin yardım ve desteği ile muharebeye cüret etmişler ve yedi saat süren çarpışmalardan sonra asilerin bir kısmı kılıçtan geçirilerek telef edilmiş ve bazıları ise Karacadağ'a yakın olan Venedik kalelerine firar etmişlerdi. Venedikliler firari asileri ahitnameye aykırı olarak kabul etmişler ve bazı firarileri de gemilerle memleketlerine göndermişlerdi. Numan Paşa, antlaşmayı bozdukları yönünde üç defa Venedik generallerine haber göndermiş ise de kulak asmamışlardı. Bundan dolayı, baş tercümanı Covan'ı (Giovanni) gönderip Venedik tarafından getirdiği tercümanlarla yaptığı görüşmede antlaşmayı bozdukları şer'î hüccetle kayıt altına alınmıştı.⁴⁹⁹

Osmanlı makamlarına göre Venedik'in Mora'yı zapt ettiğinden bu yana Müslüman ırcalı esir etmesi, Müslümanlara reva gördüğü zulüm ve uygulamalar, kadın ve çocukları Hristiyanlaştırması, neseplerini bozmaya çalışması, cami ve mescitleri kiliseye çevirmesi Müslümanların vicdanını sızlatıyordu. Barışa aykırı olarak nice Müslümanı katlettiği ve antlaşmadaki taahhütlerine kesinlikle uymadığı aşıkardı.⁵⁰⁰ Bunlar bir tarafa, 1711 yılında da Rusya, İslam topraklarına suikast niyetiyle Boğdan topraklarına girdiğinde “*Venedik Keferesi dahi Karacadağ usatını tahrik ve önlerine katub melanet kasdıyla Bosna diyarına yürümüştü...*”. Mora Yarımadası'nda İnebahtı yakınlarındaki Küçük Kastel'in hendekleri üç seneden beri genişletilerek duvarları tamir ve tahkim edilmiş ve büyük bir kale haline dönüştürülmüştü.⁵⁰¹ Nihayet, Kotor ve İnebahtı arasındaki Akdeniz sahilindeki kale ve limanların Venedik elindeki liman ve mahallere bitişik olması, Karacadağ asileriyle dostluğu ve Kotor'dan İnebahtı'ya kadar Bosna ve Arnavutluk'tan savaşmaya muktedir ancak idrak

⁴⁹⁹ BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715). Ayrıca bkz. BOA, İE.DH, No. 27/2411, 20 Zilhicce 1126 (27 Aralık 1714); Raşid Mehmed Efendi, a.g.e., s. 25.

⁵⁰⁰ BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715).

⁵⁰¹ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 120, hüküm 1038, Evâhir-i Zilkade 1126 (27 Kasım-6 Aralık 1714); BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715).

yoksunu cenkçi toplaması işgal ve istila niyetinin göstergesi olarak değerlendiriliyordu.⁵⁰² Yukarıda sayılan gerekçelerle Şeyhülislam'dan fetva alınması üzerine Venedik'e sefer açılması, ordunun Yenişehir'de toplanması ve Nevruz'da harekete geçilmesi kararlaştırıldı.⁵⁰³ Bu bağlamda Anadolu ve Rumeli'deki eyalet mutasarrıflarına emirler gönderildiği gibi Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Beyzade Tahir Paşa'ya da iki bin nefer piyade levent ile Yenişehir'de orduya katılması emredildi.⁵⁰⁴ Buna karşılık, Venedikliler ile Karadağ asilerinin iç içe ve dostluk halinde olması ve birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunmaları sebebi ile bunlardan bir zarar gelmemesi için o bölgenin muhafazasına dikkat edilmesi gerekiyordu. Venedik ve Karadağ tarafından herhangi bir yere saldırı vuku bulursa derhal yetişip karşılık verilmesi ve “*def'-i şerr ve mazarratları ve kahr ü tedmirleri*” amacıyla İskenderiye ve Ohri sancakları mutasarrıfı Durmuş Paşa seferden muaf tutulmuştur. Durmuş Paşa'ya, Venedikliler ve Karadağ asilerine zamanında müdahale edebilmesi için İşbozi'de konuşlanması ve teyakkuz halinde bulunması emredilmiştir.⁵⁰⁵

Osmanlı-Venedik Muharebeleri 1715 yılı haziran ayında başladı. Osmanlı Devleti, İstendil (Tinos), İğne (Niyon) ve Çuka (Serigo) adaları ile Girit'te Venedik elindeki bazı kaleleri geri aldı. Eylül ayı sonlarında ise Mora'yı tamamen fethetmeyi başardı. Osmanlı Devleti'nin Venediklilere karşı kazandığı zaferler Avusturya'yı rahatsız etti. Mora'nın geri alınmasını Karlofça Antlaşması'nın ihlali olarak gören Avusturya, kendi kazanımlarını da kaybedebileceği endişesi ile 15 Nisan 1716'da Venedik ile yeni bir ittifak yaptı. Prens Eugene, Osmanlı Devleti'nden Venedik'in zararlarının tazminini ve Mora'yı Venedik Cumhuriyeti'ne geri vermesini istedi. Osmanlı İmparatorluğu bu isteği reddederek 24 Nisan 1716'da Avusturya'ya savaş açtı. Avusturya'nın Venedik yanında savaşa girmesi dengeleri değiştirdi. Osmanlı Devleti, bir tarafta Korfu Adası'na hücum ederken, bir yandan da Avusturya'ya karşı harekete geçti. 5 Ağustos'ta Varadin'de (Petrovaradin) yapılan savaşta Sadrazam Silahdar Damat Ali Paşa'nın şehadeti üzerine Osmanlı ordusu Avusturya ordusu karşısında mağlup oldu. Korfu hücumunda da Venedik'e başarısız olan Osmanlı Devleti, 20 Ağustos 1716'da kuşatmayı kaldırdı. Buna karşılık, Venedik, 1716 sonbaharında Voniçe

⁵⁰² BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715).

⁵⁰³ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 120, hüküm 1038, Evâhir-i Zilkade 1126 (27 Kasım-6 Aralık 1714); BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715).

⁵⁰⁴ BOA, C.DH, 235/11718, Evâil-i Muharrem 1127 (7-16 Ocak 1715).

⁵⁰⁵ BOA, İE.DH, No. 27/2411, 20 Zilhicce 1126 (27 Aralık 1714).

(Vonitsa, Yunanistan) ve Preveze'yi muhasara etti ise de sonuç alamadı. Diğer taraftan, Avusturya, 15 Ekim 1716'da Tamışvar Kalesi'ni ele geçirdi. Ardından Belgrad üzerine yürüdü, ancak ağır kayıplar vererek çekilmek zorunda kaldı. Prens Eugene, ertesi sene 18 Ağustos 1717'de Belgrad'ı ele geçirmeyi başardı. Venedik ise Preveze tarafına hücumlarını arttırdı.⁵⁰⁶

Karadağ'ın durumuna gelince; bu savaş Karadağ'da idari ve siyasi bakımdan önemli ve kalıcı değişikliklere sebep oldu. 1714'te asilerin belinin kırılması ve Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler sayesinde savaşın başlarında Karadağ'da dikkate değer bir hadise zuhur etmemişti. Ancak, Vladika'nın 1716'da nakit yardım ve iyi haberlerle dönüşü moralleri yükseltmişti.⁵⁰⁷ Yukarıda belirtildiği üzere mahalli kaynaklarda 1716 yılında Çuçe (Cuce) civarında Osmanlı ordusunu mağlup ettiği ileri sürülmekte⁵⁰⁸ ise de bu konuda elimizde somut bir veri yoktur. Diğer taraftan, bu esnada dini otorite ile önceki Osmanlı-Venedik Savaşları'nda pek çok defa görüldüğü üzere savaş koşullarından istifade edilmesi gerektiğini düşünen sivil çevreler arasında siyasi bakımdan bir görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Vladika'nın Rusya yanlısı tutumundan rahatsızlık duyan Venedik yanlısı bazı aşiret liderleri 1717 yılında Ozrenik/Ozriniçi (Cevo) Aşireti lideri Vukadin Vukotic'i (Vukota Vukotic), Karadağ'ın özerkliği, kilisenin bağımsızlığı ve maddi yardım karşılığında Karadağ'ın Venedik himâyesine girmesi konusunda bir anlaşma yapması için Venedik'e göndermişlerdir. Kabilelerin teklifi, Venedik tarafından sivil bir idareci tayin edilmesi şartıyla kabul edilmiş ve Venedik Doçu Cornaro, 7 Mart 1717 tarihinde Vukadin Vukotic'i ilk *guvernadur* (sivil vali) olarak atamıştır.⁵⁰⁹ Böylece, Karadağ'da biri piskopos (Vladika), diğeri de siyasi rollere sahip bir vali olmak üzere iki resmî görevli dönemi başlamıştır. Venedik'in atadığı vali, ilk zamanlarda Venedik topraklarındaki Kotor'da yaşıyor ve Venedik'ten maaş alıyordu. Bu makam, 1832 yılında kaldırılışına kadar, daha sonraları düzenli olarak Nyegoş Kabilesi'nin bir kolu olan Radonjić (Radonoviç) klanının bir üyesinin elinde kalmıştır. Gerek piskoposun gerekse valinin kabile reislerinden oluşan bir meclis tarafından seçilmesi gerektiği halde, fiilen her iki makam da bu iki ailenin babadan oğula

⁵⁰⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 101-136.

⁵⁰⁷ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 358; Jelavich, a.g.e., s. 94.

⁵⁰⁸ *Karadağ Coğrafyası*, s. 9; Urhan, a.g.m., s. 123; Aynı yazar, a.g.t., s. 32.

⁵⁰⁹ Rastoder, a.g.m., s. 115; Jelavich, a.g.e., s. 94; Özdem, a.g.t., s. 39, 40; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5280.

devredilen makamları halini almıştır.⁵¹⁰ Akkan Suver, Venedik'in Vladika Danilo'dan yardım istediğini, Danilo'nun bu talebi kabul ettiğini, ancak karşılığında hem siyasi himâye hem de Ortodoks Karadağlılar üzerinde ruhani yetki istediğini iddia etmiştir. Venedik Senatosu'nun, Mayıs 1718'de Vladika Danilo'ya Boka Kotorska'da (Kotor Körfezi) yaşayan Ortodokslar üzerinde yetki hakkının verildiğini belirtmiştir.⁵¹¹ Bu veriyi Venedik'in hem Karadağ aşiretlerini hem de Vladika'yı elinde tutmak istediği şeklinde yorumlamak mümkündür. Kabile reisleri ve Vladika'nın Venedik ile ilişkilerinde kronolojik problemler olmakla birlikte Osmanlı belgeleri, 1717 yılından itibaren Karadağlılarla Venedik arasında yeni bir ittifak yapıldığını ve Osmanlı Devleti'ne karşı ortak bir cephe açıldığını doğrulamaktadır. Savaşın Osmanlı Devleti aleyhine dönmesinin de bu gelişmelerdeki etkisi mutlaklıdır.

Venedikliler 1717 yılında Dalmaçya sahilinde Voniçe ve Preveze taraflarından Karadağ ve Hersek sahillerine kadar Osmanlı Devleti ile mücadele halinde idiler. Hersek sınırındaki İmoçki Kalesi'ni zapt ettikten sonra Venedikliler, İškodra ve Ülgün'ü gözlerine kestirmişlerdi. Ancak, Morlaklara güvenemedikleri için saldırmaya cesaret edememişlerdi. Nihayet, Karadağlılarla ittifak yaptıktan sonra Bar Kalesi'ne saldırmaya karar verdiler. Venedikliler, bu amaçla Çetine Piskoposu ile temasa geçtiler. Piskopos, Rusya'dan büyük miktarda maddi yardım aldığı için Çar Petro'ya minnettardı. Viyana'dan geçerken Prens Eugen ve Habsburg sarayı ile de görüşmüş, ancak umduğunu bulamamıştı. Çetine Piskoposu, bu fırsatı kaçırmak istemediği için Venedik'in teklifini kabul etti.⁵¹² Venedik ile Karadağlılar arasında ittifak kurulmasından sonra Bar Kalesi, 1717 Ekim'inde Venedik donanması tarafından denizden, Karadağ asileri tarafından da karadan kuşatma altına alınarak top ve humbara ile tazyik edilmeye başlandı. Karadağlılara civardaki bazı asiler gruplar da (muhtemelen Arnavut Klement eşkıyası) destek veriyordu. Düşmanın kovulması ve Bar Kalesi'nde mahsur kalan neferât ve ahalinin kurtarılması için Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Tahir Paşa kapı halkı, sancak bey ve beyzadeleri ile savaşmaya muktedir il erleri ile birlikte başbuğ tayin edildi. İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Arslan Paşa ile Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa da yine kapı halkları, sancak bey ve beyzadeleri ile savaşmaya muktedir il erleri ile birlikte Tahir Paşa'nın maiyetinde görevlendirildi.

⁵¹⁰ Jelavich, a.g.e., s. 94; Özdem, a.g.t., s. 40. Ayrıca bkz. Rastoder, a.g.m., s. 115.

⁵¹¹ Suver, a.g.e., s. 70; Urhan, a.g.t., s. 35.

⁵¹² Zinkeisen, a.g.e., C. 5, s. 388.

İskenderiye, Dukakin, Prizrin ve Ohri sancakları alaybeyleri de sancaklarındaki bütün zeamet ve tımar erbabıyla, keza Prizrin ve Ohri sancaklarındaki bey, beyzade ve il erleri de Bar Kalesi savunmasına destek için Tahir Paşa'nın yanında memur edildiler. Çavuşbaşı Mehmed Ağa da askerlerin toplanması için mübaşir tayin edildi. Ayrıca, Dukakin, İskenderiye ve Avlonya sancakları mutasarrıflarına, Prizrin, Ohri ve Tiran kadılarına ve İskenderiye, Dukakin, Prizrin ve Ohri Sancakları alaybeylerine ve Çavuşbaşı Mehmed Ağa'ya bu doğrultuda ayrı ayrı emirler gönderildi.⁵¹³ Tahir Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerinin yetişmesiyle Bar Kalesi Venedik donanması ve Karadağlıların hücumundan kurtarıldı.⁵¹⁴ Zinkeisen'e göre Vladika, Bar Kalesi'ne Karadağlılar tarafından yapılan saldırıyı bizzat yönetmiş ve Bar civarındaki Hristiyanları da ayaklandırmayı başarmıştı. Ancak, ters esen rüzgâr General Nostiz komutasındaki kuşatma ordusunun karaya çıkışını engellemişti. Karaya çıktıktan sonra da kuşatmanın yavaş ilerlemesi ve yeterli top olmaması sebebiyle sonuç alınmamıştı. İşkodra (İskenderiye) sancak beyinin 3.000 kişilik bir kuvvetle yardıma gelmesinden sonra da yerli ahali intikam alınmasından korktuğu için firar etmişti. Genel Provveditore Mocenigo (Alvise Mocenigo/Alois Montenigo), birliklerini ve topları 27 Ekim'de bir gemiye yükleyerek kaçtı. Başarısızlığın faturası General Nostiz'e kesildi.⁵¹⁵ Mora'nın kaybını telafi etmek isteyen Venedikliler ertesi sene Papa vesair Efrenc (Frenk) taifesi ile ittifak edip İskenderiye Sancağı'na saldırmak kastıyla top, mühimmat ve cephaneye tedariki ile külliyetli asker toplayarak Alvise Mocenigo kumandasında denizden ve karadan Kotor ve Nova'ya (Hersek Novi) çıkarma yaptılar. Ayrıca, Karadağ ve diğer dağlı (Arnavut) asilere tüfek, barut, kurşun ve çuka dağıttılar ve Körfez tarafında olan donanmanın yardıma gelmesini beklediler. 17 Haziran 1718 günü Körfez tarafından otuz adet savaş gemisi Bar Kalesi önünden geçip Kotor ve Nova limanlarına demir attı. Zadra, Kotar ve Hırvat taraflarından beklenen askerlerin gelmesinden sonra yanlarında bulunan Karadağ Vladikasını asileri hazırlaması için Karadağ'a gönderdiler. Bar Kalesi ağalarının durumu Rumeli Valisi Vezir Abdi Paşa'ya bildirmesinden sonra asıl hedefin İskenderiye (İşkodra) şehri değil, Ülgün ve Bar kaleleri olduğu değerlendirildi. Bölgenin savunmasından sorumlu olan İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Kurd Mehmed Paşa'ya İskenderiye, Ülgün ve Bar kaleleri arasındaki Mirkut sahrasında bulunan Hasan Bey Çeşmesi civarında konuşlanması emredildi. İskenderiye, Avlonya, İlbasan ve Ohri sancaklarında bulunan

⁵¹³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 126, hüküm 660-669, Evâsıt-ı Zilkade 1129 (17-26 Ekim 1717).

⁵¹⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 124.

⁵¹⁵ Zikeisen, a.g.e., V, s. 388, 389.

kazalarla Dukakin Sancağı'na bağlı Zadrina Kazası'nın bey, beyzade ve ocakzadeleri, ayan, mukataat ve kura zabitleri ile eli silah tutan il erleri Kurd Mehmed Paşa'nın maiyetinde görevlendirildi ve yanlarına otuz-kırk günlük zahire ve yiyecek verilerek bölgeye sevk edilmesi emredildi (30 Haziran-9 Temmuz 1718).⁵¹⁶ Ayrıca, İskenderiye, Avlonya, İlbansan, Ohri, Dukakin sancaklarındaki kadılara bu doğrultuda emirler gönderildi.⁵¹⁷ Narda muhafazası şartıyla Yanya Sancağı Mutasarrıfı olan Vezir Mehmed Paşa ile yine Narda muhafazası şartıyla Avlonya Sancağı Mutasarrıfı olan Hüseyin Paşa'ya Preveze ve Voniçe'nin yardımına gitmesi ferman buyruldu.⁵¹⁸ Mora Seraskeri Osman Paşa'ya da Vezir Mehmed Paşa'ya yardım etmesi emredildi.⁵¹⁹ Kaptanıderya Süleyman Paşa'nın da Mora'ya gitmesi istendi.⁵²⁰ Ancak, düşmanın Ülgün ve Bar kalelerine saldıracağı tahakkuk edince düşman donanmasının üzerine gitmesi ve Kotor veya Nova, her nerede karşılaşırsa üzerlerine saldırması emredildi.⁵²¹ Bosna tarafındaki İslam askerine serdar olan Numan Paşa da Ülgün ve Bar kalelerine düşman saldırısına karşı hazırlıklı olması için ikaz edildi.⁵²² İskenderiye Sancağı alaybeyi ise tımar erbabı ile Ülgün ve Bar kalelerinin muhafazasına gönderildi.⁵²³ Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Venedik temsilcileri arasında bu sırada barış müzakereleri başladığı için Venedik, Ülgün ve Bar şehirlerini oldu bitti ile ele geçirip avantajlı bir konum elde etmek istiyordu. Divân-ı Hümâyûn'dan her birine gönderilen ayrı ayrı hükümlerle başta Kurd Mehmed Paşa olmak üzere yukarıda adı geçen görevliler bu konuda dikkatli davranmaları gerektiği konusunda ikaz edildiler.⁵²⁴ Kurd Mehmed Paşa, Venedik donanmasının 24 Temmuz'da Bar Kalesi önüne demirlediğini ve Bar Kalesi'ni savunurken aynı gün Ülgün'e asker çıkardığını ve varoşu ele geçirdiğini bildirdi. Halbuki, Osmanlı Devleti, Avusturya imparatoru ve Venedik doçu arasında 22 Şaban 1130 (21 Temmuz 1718) günü Pasarofça Barış Anlaşması imzalanmış ve muharebelerin durdurulması için karşılıklı temessükler teati edilmişti. Divân-ı Hümâyûn'dan Kurd Mehmed Paşa ve diğer yetkililere gönderilen emirlerde bu durumun Venedik amiralinin anlaşmanın imzalandığından haberi olmamasından kaynaklandığı ve anlaşmaya aykırı hareketlerden kaçınması ve askerini gemilerine alıp muhasaradan vazgeçmeleri için Venedikli amiraline

⁵¹⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 618, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵¹⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 619-623, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵¹⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 624, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵¹⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 625, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵²⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 626, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵²¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 629, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵²² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 630, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵²³ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 634, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

⁵²⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 640-651, Evâil-i Şaban 1130 (30 Haziran-9 Temmuz 1718).

ve başbuğlarına haber gönderilmesi emredildi. Ayrıca, sulh yapıldığından haberi olmadığı bahanesiyle Ülgün Kalesi'ne saldıran düşmanın defedilip kalenin ve ahalinin kurtarılması istendi.⁵²⁵ Muharebelerin ikinci günü Venedikliler geri çekilmiş ve barış yapıldığına dair haber geldi denilerek beyaz bayrak çekmişlerdir. Bunun üzerine taraflar arasında savaş durdurulmuş ve anlaşma gereği tarafların birbirine saldırmaması yasaklanmıştır.⁵²⁶ Böylece, Osmanlı-Venedik Harbi fiilen sona ermiştir.

Osmanlı Devleti, Küçük Eflak, Banat, Tamışvar, Belgrad ve Semendire (Kuzey Sırbistan) ile Kuzey Batı Bosna'da bazı bölgeleri Avusturya'ya kaybetti. Ancak, Mora Yarımadası'nı geri aldı. Buna karşılık, Venedik savaş sırasında ele geçirdiği Dalmaçya, Hersek ve Karliil tarafındaki kaleler ile Butrinto (Butrint), İfrindos, Preveze ve Voniçe'yi muhafaza etti.⁵²⁷ Osmanlı Devleti ve Venedik arasındaki sınır hattı nihai olarak 8 Haziran 1721'de tespit edildi.⁵²⁸ Osmanlı Devleti, anlaşma imzalandığı zaman Venedik'in zaptında olmadığı iddiasıyla müzakerelerde Hersek sahili tarafındaki İrşato, Propog, Oteste, İstrimnice (Strmnica) ve Taşkovaç'ın iadesini talep etti.⁵²⁹ Yapılan görüşmelerden sonra Venedik, Hersek tarafında Imotski (İmoçki/İmoşi), Strmnica, Cista ve civarları dışında ele geçirdiği yerleri Osmanlı Devleti'ne iade etti.⁵³⁰ Ayrıca, Venedik anlaşma kapsamında Karadağ'ın sahil kesiminde Kotor ve Budva kaleleri arasında yer alan ve anlaşmanın imzalanmasından önce ele geçirdiği Grbalj (Grbela/Grbelan), Maine (Mahna), Pobori, Brajići (Branik) ve Krivošije'yi aldı.⁵³¹ Osmanlı Devleti, Grbelan Ovası konusunda ayak direse de Venedik'e teslim etmek zorunda kaldı. Buna karşılık, Venedik'in hak iddia ettiği iç kesimlerdeki Njekoş (Njeguşi), İstiçe, Beçan/Peçan? ve Şestan (Sistan/Sestani) karyeleri Osmanlı Devleti'nde kaldı.⁵³² Böylece, Paştrovik (Paştrovići/St. Stefan) ile Kotor Körfezi

⁵²⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 772, 777, 778, 785-795, 825-828, Evâil-i Ramazan 1130 (28 Temmuz -7 Ağustos 1718). Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 124.

⁵²⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 127, hüküm 837, 842, Evâsıt-ı Ramazan 1130 (8-17 Ağustos 1718). Ülgün ve Bar kuşatması hakkında ayrıca bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 124, 146; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2426.

⁵²⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 144-146; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2430, 2431; Abdülkadir Özcan, "Pasarofça Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, TDV Vakfı, 2007, s.179, 180.

⁵²⁸ Enes Pelidija, "The Influence of the Peace of Passarowitz on Bosnia", *The Peace of Passarowitz*, Eds. Charles Ingrao, Nikola Samardžić and Jovan Pešalj, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 2011, p. 124.

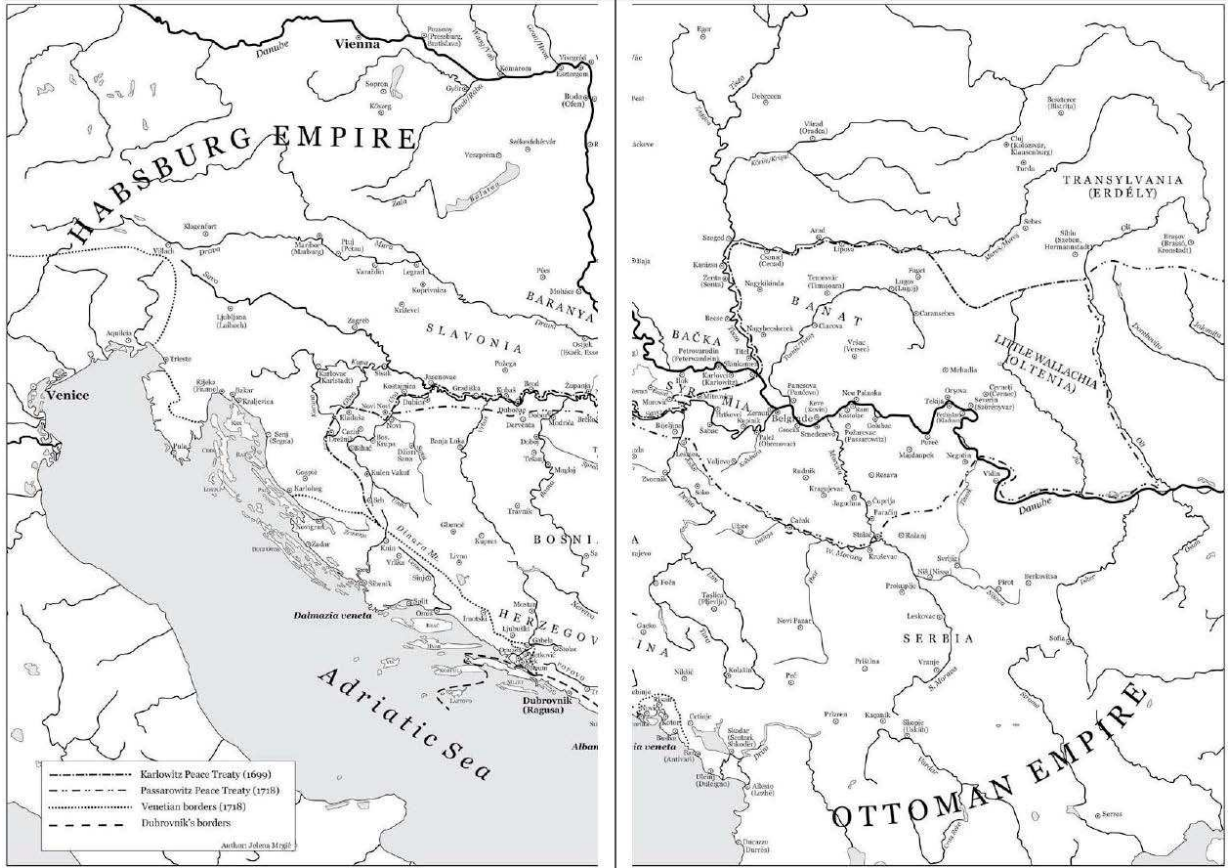
⁵²⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 130, hüküm 1, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1132 (30 Nisan-8 Mayıs 1720).

⁵³⁰ Pelidija, a.g.m., s. 120.

⁵³¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 130, hüküm 1, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1132 (30 Nisan-8 Mayıs 1720); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 130, hüküm 96, Evâil-i Rebülevvel 1133 (31 Aralık 1720-9 Ocak 1721); Suver, a.g.e., s.70; Pelidija, a.g.m., s. 124.

⁵³² BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 130, hüküm 1, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1132 (30 Nisan-8 Mayıs 1720); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 130, hüküm 96, Evâil-i Rebülevvel 1133 (31 Aralık 1720-9 Ocak 1721).

ve Hersek Novi arasındaki topraklar birleştirildi ve Ülgün ve Bar tarafları hariç Karadağ'ın sahil kesiminin kontrolü tamamen Venedik'e geçti. Öte yandan, Dubrovnikliler Dalmaçya ve Kotor Körfezindeki Venedik toprakları ile komşu olmamak ve Venedik ile arasına bir tampon bölge oluşturmak için kendi toprakları içinden Bosna Eyaleti'ne uzanan iki dar şeridi, kuzeyde Neum ve Klek, güneyde ise Kotor Körfezinin girişindeki Sutorina Deresi Vadisini, Osmanlı Devleti'ne bıraktılar.⁵³³

Şekil 6. Pasarofça Antlaşması'na (21 Temmuz 1718) göre sınırlar haritası⁵³⁴

Karadağlılar, bu savaşta Venediklilere verdiği desteğe rağmen, Pasarofça Antlaşması'nda umduğunu bulamadılar. Karadağ'ın Osmanlı Devleti sınırları içinde olduğu anlaşma ile teyit edildi.⁵³⁵ Osmanlı Devleti, Karadağ'ı kendi toprağı olarak görmeye devam ediyordu, ancak Karadağ'daki hâkimiyeti kâğıt üzerindediydi. Venedik'in atadığı guvernadur

⁵³³ İmamoviç, a.g.e., s. 373.

⁵³⁴ Ingrao, Samardžić, Pešalj (Eds.), a.g.e., s. xii-xiii.

⁵³⁵ Özdem, a.g.t., s. 70, 71.

Kotor'da ikamet etmeye devam etti. Vladika Danilo'nun Karadağ üzerindeki dini otoritesinin yanı sıra Venedik hâkimiyetindeki kıyı bölgelerde yaşayan Ortodokslar üzerindeki ruhani yetkisi de devam etti. Ancak, Karadağ üzerindeki Venedik nüfuzu azaldı. Karadağ, bundan sonra yönünü Avusturya ve Rusya'ya çevirdi. Bağımsız Karadağ düşüncesinin mimarı Vladika Danilo, kabileleri Osmanlı Devleti'ne karşı birleştirmeyi başardı. Vladika'nın Çetine'deki ikametgahı ülkenin dini ve siyasi merkezi oldu.⁵³⁶

2.8. Pasarofça Antlaşması'ndan Sonra Karadağ'da Güvenlik ve Vergi Meseleleri ve Vladika Danilo'nun Ölümü

Osmanlı Devleti'nin Karadağ ve civarında hem asayiş ve kontrolü sağlamakta zorlandığı hem de düzenli vergi toplamakta güçlük çektiği ortadadır. Karadağ'ın arazi koşulları ve Karadağ asilerinin çıkardıkları güçlüklerden başka bölgedeki bazı kapudan (dizdar), ağa vesairenin de başına buyruk hareket ettikleri ve mutasarrıf ve sancak beylerine itaat etmedikleri görülmektedir. Bunlardan bazılarının görevlerini suiistimal etmelerine ve haklarında türlü şaibeler olmasına rağmen uzun bir süre görevlerinde kalmayı başarması ayrıca düşündürücüdür. Yukarıda bahsettiğimiz gibi İşbozi Kalesi Kapudanı Mehmed'in 1706'da Hersek Sancağı Mutasarrıfı Seyfullah Paşa'ya Karadağlı asileri başka yere sürgün ve iskân etme görevi verildiğinde asilerle iş birliği yaptığı, nizamı bozduğu ve hıyanet ettiği gerekçesi ile kapudanlığı kaldırılarak İskenderiye Kalesi'nde kalebent edilmesi emredildiği halde,⁵³⁷ Bosna sınırının muhafazasındaki hizmetleri dışında yarar ve dindar biri olduğu ve İşbozi Kalesi'ndeki ağa ve neferlerle sair ahalinin kendisinin hal ve hareketlerinden memnun oldukları yolunda yapılan şahitlikler üzerine 1707 yılında serbest bırakılmış ve yeniden vazifesine geri dönmüştü.⁵³⁸ Mehmed Kapudan, 1712 yılında İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Tahir Paşa ile kale neferlerini yoklama görevi verilen İbrahim Ağa'yı engelleyip kale kapısını da kapattığı için atik kapudanlığı kaldırılarak başkasına verilmişti. Podgoriçe Kadısı İbrahim Efendi ile Podgoriçe, Bar, Ülgün, Jabyak'taki kale ve tabyaların ağa, dizdar, beşliyan ve azeban ağaları İşbozi Kalesi Başkapudanı Mehmed Kapudan'ın önceki

⁵³⁶ Rastoder, a.g.m., s.115; Özdem, a.g.t., s. 71.

⁵³⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 354, Evâhir-i Rebîülâhir 1118 (2-10 Ağustos 1706); BOA, C.A.S, No. 465/19379, lef 1, Evâhir-i Rebîülâhir 1118 (2-10 Ağustos 1706).

⁵³⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 115, Hüküm 950, Evâhir-i Zilkade 1118 (24 Şubat-4 Mart 1707).

kabahatlerine ek olarak sürekli sarhoş dolaştığı, namazı terk ettiği ve eşkıyalık yaptığı gibi, asla ıslah olmayıp eskiden beri Karadağ asileriyle ortak hareket ettiği ve işbirliği yapmaya devam ettiği ve sui ahvali sebebiyle başkapudanlıktan azledilerek yerine Osman Ağa'nın tayin edilmesi için 1718 Mart'ında başvuruda bulundular. Aradan bir yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra yevmi 60 akçe ulufe ile başkapudan cemaatinin ağası olan Mehmed Kapudan'ın yerine 11 Haziran 1719'da Osman Ağa'nın tayin edilmesi buyruldu.⁵³⁹ 1724 yılında İşbozi Kalesi Azeban-ı Evvel Cemaati Ağası'na yevmi otuz akçe ulufe verilmekteydi.⁵⁴⁰ Yine bu sırada Jabyak Kalesi Kapudânı cemaatinin toplam 42 neferi vardı ve 302 akçe yevmiye ile 1 Muharrem 1131-29 Zilhicce 1131 (24 Kasım 1718-13 Kasım 1719) tarihleri arasında yıllık mevacibleri 103.284 akçe tutuyordu.⁵⁴¹

1717 yılındaki bir kayda göre İskenderiye Sancak Beyi has gelirlerinden olan Karadağ nahiyeleri ve köyleri ruus cizyesi ile Grbaviçe (Grbavica) Nahiyesi'nin harac-ı arazi bedeli olan yıllık 36.830 akçenin sancak beyi haslarından alınıp padişah hassı olarak kaydedilmesi emredilmiştir. Ayrıca, Başdefterdar Elhac Mehmed'in ilamıyla bunun 3.250 kuruşunun müceddeden bina olunan İşbozi Kalesi neferlerine ocaklık tayin edilmesi buyrulmuştur.⁵⁴² Ancak, Grbaviçe (Grbavica) Nahiyesi haslarının mirлива haslarından kaldırılıp Havass-ı Hümâyûn'a kaydedilmesi ulufelerini ocaklık olarak alan İşbozi Kalesi neferâtı arasında problemlere yol açmıştır. İşbozi Kalesi neferâtının ulufeleri "*bedel-i ocaklık*" tayin olunup neferât tarafından zapt ve ta'şir ve hukuk ve rüsumlarını tahsilden sonra aralarında taksim ediliyordu. Ancak, içlerinden bazılarının nizama aykırı olarak kendi hisselerini ayırmak istemesi karışıklığa sebep olmuştur. 19 Kasım 1726'da İskenderiye Paşası ile Karacadağ ve Podgoriçe kadılarına bir ferman gönderilerek İskenderiye Sancağı'nda Karacadağ'a tabi köylerin cizye bedeli ve Grbaviçe ve diğer köylerin harac-ı arazi bedelinin 36.830 akçe olduğu ve 3.250 kuruş mal ile Havass-ı Hümâyûn'a kaydedildiği ve İşbozi Kalesi neferâtının mevacipleri karşılığı ocaklık olduğu belirtilerek aykırı hareketlere meydan verilememesi istenmiştir.⁵⁴³ Cizye ve haraç ile ocaklık miktarının on yılda değişmediği görülmektedir.

⁵³⁹ BOA, C.AS, No. 465/19379, lef 1, Rebiülâhir 1130 (4 Mart-1 Nisan 1718), 23 Receb 1131 (11 Haziran 1719), lef 2, tarihsiz.

⁵⁴⁰ BOA, AE.SAMD.III, No. 112/10998, 6-14 Cemâziyelâhir 1136 (2-8 Mart 1724).

⁵⁴¹ BOA, AE.SAMD.III, No. 116/11429, 4 Safer 1131 (27 Aralık 1718).

⁵⁴² NBKM, Or.Otd., Fond. 1, a.e, 4138, 12 Şevvâl 1129 (19 Eylül 1717).

⁵⁴³ BOA, AE.SAMD.III, No. 103/10228, 24 Rebülevvel 1139 (19 Kasım 1726).

Başıgiç'e göre Köprülüzade Numan Paşa'nın çekilmesi ve Karadağlıları rahat bırakmasından sonra firari Karadağlılar memleketlerine dönmüş ve yine komşu bölgeleri rahatsız etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Bosna Valisi Muhsinzade Abdullah Paşa, 1725 yılında Karadağ'a bir sefer düzenleyerek Karadağ'ı alt üst etmiş ve Osmanlı askeri gücünü bir kez daha hatırlatmıştır.⁵⁴⁴

Karadağ reayasının daimî olarak itaat dışına çıkması ve isyan halinde olması sebebi ile doğal olarak cizye ve haraç vergisinin toplanmasında güçlük çekiliyordu. Bazen de bu vergilerin bizzat kendisi isyan sebebi idi ve yukarıda görüldüğü üzere pek çok seneler de toplanamıyordu. Cizye Kalemi evrakına göre 1725-1726'da İskenderiye, Dukakin ve Prizrin sancaklarının evsat ve edna olmak üzere 14.550 adet cizye evrakı vardı. Bunun dışında Karacadağ reayasının emanet usulüyle tarh ve tevzi olunan 1.100 edna evrakı ve Belopavlik Nahiyesi reayasının da 120 edna evrakı olmak üzere toplam 15.770 evrakı mevcuttu. Bunların evrakı Cizye Kalemi'nden çıkarıldığı halde H. 1139 senesi (29 Ağustos 1726-19 Ağustos 1727) Cizye Kalemi cibayeti (tahsili) için 1726 Şubat'ına kadar kimse talip olmamıştı. Bu sebeple cizye evrakı satılamamıştı. Cizyenin normal şartlarda Muharrem ayında (29 Ağustos-27 Eylül) toplanması gerekiyordu. Cizye cibayetinin vakti çok yaklaştığı için bu tür durumlarda cizye işinin üstesinden gelebilecek güvenilir kişilerin görevlendirilmesi adettendi. Bundan dolayı, cizye cibayeti geçen sene ile kıyas yapılarak Yenişehirli Sinanzade Elhac Mehmed Ağa'nın uhdesine verilmiştir. Karacadağ cizyesinin yanına İşbozi Kalesi'ne ocaklık olduğu notu düşülmüştür.⁵⁴⁵ Öncelikle İskenderiye, Dukakin ve Prizrin sancaklarında âlâ cizye evrakı bulunmaması, Karadağ ve Belopavlik nahiyelerinde ise âlâ bir yana evsat cizye evrakı bile bulunmaması reayanın fakirliğine işarettir. Cizye vakti yaklaştığı halde talibinin çıkmamasının sebebi Karadağ'da sürüp giden isyanlar olmalıdır.

1728 yılına gelindiğinde de cizye evrakı miktarında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. H. 1140 senesine (19 Ağustos 1727-7 Ağustos 1728) mahsup olmak üzere İskenderiye ve tevabii kalemi cizye cibayeti için 400 evsat ve 14.150 edna evrakının Sabık Cizyedar Halil tarafından deruhte edilmesi ferman buyrulmuştur. Keza emanet usulüyle toplanan Karacadağ reayası için 1.100 ve İşbozi Kalesi neferâtlarının mevacipleri mukabili

⁵⁴⁴ Başagiç, a.g.e., s. 151.

⁵⁴⁵ BOA, İbnülemin-Maliye (İE.ML.), No 107/10170, 9 Cemâziyelâhir 1138 (12 Şubat 1726).

kendisi tarafından cibayet olunmak üzere Belopavlik Nahiyesi reayası için 120 edna evrakı ile beraber toplam 15.770 adet cizye evrakı Cizye Muhasebecisi Mehmed Efendi tarafından Halil Efendi'ye teslim edilmiştir.⁵⁴⁶ Cizye evrakının tahsil ve teslimine ilişkin elimizde bir bilgi yoktur.

Karadağ reayasının bu tarihlerde Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine dair Osmanlı arşivinde somut bir bilgi olmamakla beraber Karadağ asilerinin civar kazalara saldırı ve tasallutunun devam ettiği anlaşılmaktadır. Mevacipleri Ostrog Derbendi gelirlerinden karşılanmak üzere müceddeden inşa edilen Hersek Sancağı'nda Bakiyye-i Nova Kazası'na tabi Hrivnik Palankası'nın yol güzergahında olması ve Karadağ asilerine bitişik ve asi eşkıyalarla mücadelede büyük hizmetleri olduğundan 1736 yılında Martolosan-ı Evvel Cemaatine yüz elli beş kuruş, Azaban-ı Evvel Cemaatine ise yüz ellişer kuruş zam yapılması ve bunun Ostrog Derbendi bac-ı müruriyesinden (geçiş vergisi) karşılanması uygun görülmüştür.⁵⁴⁷

1697'den beri Karadağ'ın dini ve siyasi lideri olan Vladika Danilo, 1735 yılında öldü. Yukarıda belirtildiği üzere Danilo, vladika seçildiği andan itibaren Osmanlı karşıtı bir politika izledi ve Osmanlı aleyhtarı bütün oluşumlara destek verdi. Danilo, Karadağ'ı yalnızca Osmanlı vergisinden kurtarmayı değil aynı zamanda bağımsızlığına kavuşturmaya çalıştı. Danilo, kendisinden önceki vladikalardan farklı olarak Karadağ'ın Osmanlı hâkimiyetinden kurtulup Venedik vasalı olmasından çok tam bağımsız bir Karadağ hayal ediyordu. Bu amaçla Rusya ve Venedikle ittifaklar kurdu. Ancak, Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği isyanlarda başarısız oldu ve çareyi Venedik'e sığınmakta buldu. 1713'te aşiretler üstü bir mahkeme kurması da onun döneminin önemli gelişmelerinden biridir. Vladika Danilo, Çernoyeviç (Crnojević) Hanedanı'nın siyasi halefinin Çetine vladikaları olduğu iddiasıyla siyasi amaçlarını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, tarihsel devamlılığı vurgulamak adına Çernoyeviç Hanedanı'nın iki beyaz kartallı armasını kullanmıştır. Vladika Danilo, kendisine halef olarak kuzeni Sava'yı seçmiştir.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ BOA, AE.SAMD.III, No. 93/9231, 10 Cemâziyelâhir 1140 (23 Ocak 1728).

⁵⁴⁷ BOA, Ali Emiri, I. Mahmud (AE.SMHD.I), No. 22/1306, 4 Muharrem 1149 (15 Mayıs 1736).

⁵⁴⁸ Suver, a.g.e., s. 71; Urhan, a.g.t., s. 35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VLADİKA II. SAVA VE VLADİKA VASILİJE DÖNEMİNDE KARADAĞ OLAYLARI (1735-1781)

3.1. Vladika Sava ve Vladika Vasilije'nin İlk Dönemlerinde Karadağ

Vladika Danilo'nun 1735 yılında vefat etmesinden sonra onun kendisine halef olarak belirlediği 19 yaşındaki kuzeni Sava, vladikalık makamına geçti.⁵⁴⁹ Genç Vladika II. Sava, göreve gelir gelmez kendisini 1736-1739 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya Savaşları'nın ortasında buldu ve aktif olarak Osmanlı karşıtı cepheye katıldı.⁵⁵⁰ Rusya'nın Azak Kalesi ve Kılburun Kalesi'ne saldırmasıyla başlayan Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Bosna'ya göz diken Avusturya, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Avusturya, daha önceki savaşlarda olduğu gibi bu savaşta da Hristiyan unsurları Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak istiyordu. Bu amaçla Sırp Patriği IV. Arsenije vasıtasıyla Brdolu (Brdalı) Karadağlılar ve Arnavut aşiretlerinin çete harpleriyle Avusturyalılara destek vermeleri konusunda anlaştı. Patrik Arsenije, Sırp Kilisesi ve Sırp aşiret liderleri ile görüştüktan sonra Belgrad'daki Avusturya komutanına Avusturya ordusu görünür görünmez Türklere saldıracaklarına dair söz verdi.⁵⁵¹ 1737 Ağustos'unda Niş'in düşmesinden sonra Avusturya, Kosova üzerine yürüdü. Avusturya, hücumu başlar başlamaz Priştine, Vulçetrin ve o civardaki on kazada bulunan Hristiyan halk, on bin kişilik bir kuvvetle ayaklandı. Müslüman ahalinin üzerine saldırarak mallarını yağmalamalarının ardından bölgedeki Müslümanların bir kısmı Üsküp ve Kumanova taraflarına göç etti. Bu sırada, Karadağlılar ve Arnavut Klement asileri de Albay Lentulus komutasındaki Avusturya kuvvetleriyle ittifak ederek Yenipazar (Novi Pazar) ve Kalkandelen (Tetovo) taraflarını almışlardı.⁵⁵² Hersek Sancak Beyi Çengizade (Çengiç) Murat Bey, 24 Ağustos 1737'de Novi Pazar'ı Avusturyalıların elinden kurtarmış ve Albay Lentulus ve ona destek veren Sırp birliklerini de Çaçak'a geri çekilmek zorunda bırakmıştı.⁵⁵³ İmamoviç'e göre aynı gün Sırp Patriği Arsenije, Brdolu (Brdalı) Karadağlılar

⁵⁴⁹ Suver, a.g.e., s. 71; Özdem, a.g.t., s. 71; Urhan, a.g.t., s. 36.

⁵⁵⁰ Rastoder, a.g.m., s. 116

⁵⁵¹ İmamoviç, a.g.e., s. 377.

⁵⁵² Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 270; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2499.

⁵⁵³ İmamoviç, a.g.e., s. 382.

ve Arnavutlardan oluşan 3.000 kişilik bir birlik ile Yenipazar'a gelmiş ise de şehrin Boşnakların eline geçtiğini görünce birliği dağılmış ve Patrik, Avusturya ordusunun yanına firar etmiştir.⁵⁵⁴ Öte yandan, Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa, Banyaluka Muharebesi'nde (4 Ağustos 1737) Avusturya ordusunu mağlup ettikten sonra, isyan etmiş olan Karadağlılar üzerine 1737 kışında kuvvet sevk ederek onları şiddetle tedip ve itaate mecbur ettiğinden o taraflarda kısmen sükûnet temin edilmiştir.⁵⁵⁵ Başagiç'e göre bu sırada Hersek Sancak Beyi Murat Bey Karadağ'ı ezip geçmiştir.⁵⁵⁶ Savaşın tanıklarından biri olan Ömer Bosnavî'ye göre Uziçe'nin düşmesinden sonra Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa Saraybosna'ya çekilmişti. Hekimoğlu Ali Paşa, "*Karadağ diye tanınan ulu dağlara sığınıp ayaklanmaya cesaret eden ve zarar vermeye başlayan Arnavut eşkiyasından Klement, Koç (Kocz) ve Ostrovik isyancı kabileleri bundan önce Yenipazar, Bihor, Seniçe, Akova palanka ve köylerini yakıp yıktılar, yağma ve talan edip devletin adını ve namusunu kirlettiler; din düşmanlarıyla birlik oldular, kargaşalığa kılavuzluk ettiler. Bugünkü günde o alçakca tavırları gereği olarak ayaklanmalarını ve azgınlıklarını inatla, direnerek sürdürdüklerini sizler de biliyorsunuz...*" diyerek asi kabilelerin cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştı.⁵⁵⁷ Yapılan müzakerelerde Arnavutluk ve Bosna askeriyle iki koldan önce asilerin üzerine gidilmesi kararlaştırıldı. Uziçe Kalesi'nin kurtarılması için ise daha büyük bir kuvvetin ihtiyaç olduğu düşüncesiyle asker tertibine girişildi. Ömer Bosnavî'ye göre kış şartlarında yapılan muharebelerde iyi tüfek kullanmaları ve inatçılıkları ile meşhur Klement ve Koç (Kuçe) kabileleri mağlup edilmişti. Ancak yalnızca Podgoriçe Kalesi ağa ve neferlerinden yüzden fazlası şehit olmuştu. Çatışmalarda dağlı asilerin pek çoğu öldürülmüş, malları ve eşyaları yağmalanmış, esir tutulan kadın ve çocuklar ganimet olarak gazilere verilmişti. Asilerin af dilemesi, itaat edip reyalığı kabul etmesi ve bundan böyle baş kaldırmayacaklarına yemin etmeleri üzerine canları bağışlandı. Ancak, bir daha isyan etmelerini önlemek amacıyla aralarından önemli kişiler rehin alındı.⁵⁵⁸ Osmanlı birlikleri 1738 Mart ayında Uziçe'yi kurtardıktan sonra Belgrad üzerine yürüdü.⁵⁵⁹ Osmanlı Devleti, bu savaşta Avusturya ve Rusya'ya karşı galip gelmiştir. 18 Eylül 1739'da Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan Belgrad Antlaşması ile Avusturya, 1718'de Pasarofça

⁵⁵⁴ İmamoviç, a.g.e., s. 382.

⁵⁵⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 277; Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2503.

⁵⁵⁶ Başagiç, a.g.e., s. 163.

⁵⁵⁷ Ömer Bosnavî, *Bosna Tarihi, (Tarih-i Bosna Der Zaman-ı Hekimoğlu Ali Paşa)*, Haz. Kamil Su, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1979, s. 97.

⁵⁵⁸ Ömer Bosnavî, a.g.e., s. 98, 99.

⁵⁵⁹ İmamoviç, a.g.e., s. 383, 384.

Antlaşması ile almış olduğu Banat dışında, Sırbistan, Belgrad ve Eflak'ın bazı kısımları ile Kuzey Bosna'daki bir sınır bölgesini geri vermek zorunda kalmıştır.⁵⁶⁰

Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya karşı kesin bir zafer elde etmesi ve Belgrad ve Sırbistan'ı geri alması, Karadağ'daki pozisyonunu da güçlendirdi. 1739 yılında İşkodra Valisi, Kuçî Aşireti'ne karşı bir harekât düzenledi ve Medun'u ele geçirerek Kuçî Aşireti'nin itaatini sağladı.⁵⁶¹

Vladika II. Sava, amcası Danilo ile kıyaslandığında Karadağ tarihinde siyaseten onun kadar iz bırakmamıştır. II. Sava döneminde Karadağ, kabileler arası güç mücadeleleri ve çatışmalara sahne oldu.⁵⁶² Vladika II. Sava, 1742 yılında yerine yardımcısı kuzeni Vasilije'yi bırakarak Rusya'ya gitti ve iki yıl Rusya'da kaldı. Vladika II. Sava'nın bu ziyaretinin en önemli kazanımı şüphesiz Kutsal Rus Sinod Meclisi'nin Karadağ Kilisesi'nin (Karadağ-Kıyı Piskoposluğu) bağımsızlığını tanınması idi.⁵⁶³ Böylece, Danilo'nun Vladika seçilmesinden bu yana İpek Patrikliği'ni tanımayan Karadağ, dini açıdan özgürlüğünü elde etmiş oldu. Ayrıca, Rus Çariçesi Elizabeth Çetine Manastırı ile Karadağ ahalisine önemli bir miktarda nakit para yardımı yaptı.⁵⁶⁴ Vladika II. Sava, Rusya dönüşünde Prusya Kralı Frederick'i ziyaret etti. Büyük Frederick, Vladika II. Sava'ya, altın bir haç hediye etti.⁵⁶⁵ Rastoder, Vladika Vasilije Petrović Njegoš'un (1735-1781), amcası II. Sava ile birlikte *co-adjutor* (piskopos naibi, yardımcısı) olarak hüküm sürdüğünü ve kendisini Karadağ'ın siyasi yaşamının önde gelen ve dokunulmaz şahsiyeti olarak kabul ettirmeyi başardığını belirtmiştir.⁵⁶⁶ Pavlović ise Vladika II. Sava'nın uzun süre Rusya'da kaldığı esnada Vladika Vasilije'nin kabileler üzerinde nüfuzunu kabul ettirdiğini ve devlet işlerini amcasından devralmayı başardığını ifade etmiştir.⁵⁶⁷ Suver'e göre de Vladika II. Sava'nın Rusya'da geçirdiği iki yılı fırsat bilen Piskopos Vasilije yönetimi ele geçirmiştir. Kurnaz ve hırslı bir karaktere sahip olan Vasilije, 1744'te taraftarları sayesinde "*kilisenin ve halkın manevi lideri*" unvanına el koymuştur. Rusya'dan dönen II. Sava, Vasilije'yi bu unvandan

⁵⁶⁰ Bu savaş hakkında geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 250-294.

⁵⁶¹ Özdem, a.g.t., s. 71, 72.

⁵⁶² Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33.

⁵⁶³ Rastoder, a.g.m., s. 116.

⁵⁶⁴ Rastoder, a.g.m., s. 116.

⁵⁶⁵ Özdem, a.g.t., s. 72.

⁵⁶⁶ Rastoder, a.g.m., s. 116.

⁵⁶⁷ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33.

vazgeçirmeye çalışmış ise de bunda başarısız olmuştur. Zira Vasilije'nin destekçileri sayısal olarak daha kalabalık ve güçlüydü. Piskopos II. Sava ise bencilliği, paraya düşkünlüğü ve siyasi başarısızlığı sebebiyle halk arasında pek sevilmediği için ister istemez liderliği Piskopos Vasilije'ye bırakmak zorunda kalmıştır.⁵⁶⁸ Özdem ise Vladika II. Sava, dini işlerle daha çok meşgul olmak istediği için yardımcısı olarak görevlendirdiği kuzeni Vasilije'ye zaman içinde yetkilerinin tamamını devrettiğini ve 1750-1766 yılları arasında Vasilije'nin vladika olarak görev yaptığını kaydetmiştir.⁵⁶⁹

Karadağlılar 1749 yılında Hoca Hacı Bekir Paşa'nın Bosna Valiliği esnasında yine haraç ödemeyi reddettiler. Bundan dolayı, Bekir Paşa'nın üzerlerine gönderdiği birliği de Nikşiç (Nikşik) önlerinde mağlup ettiler.⁵⁷⁰

Vladika Vasilije, Osmanlılara karşı silahlı mücadele taraftarıydı ve Hristiyan bir gücün koruması altında bağımsız Karadağ fikrini savunuyordu. Bu bağlamda ilk olarak Avusturya'ya yanaştı ve 1751'de İmparatoriçe Maria Theresa'ya bir mektup gönderdi. Vasilije, mektubunda “*Karadağlılar, Büyük İskender döneminden beri kimsenin boyunduruğu altına girmemiş bir millettir*” diyerek Karadağlılar'ı himâyesine almasını rica etti. Bağımsız Karadağ'da siyasi ve dini iktidarın Çetine Vladikası'nda olmasını gerekli görüyordu. Ancak, Vasilije Avusturya'dan beklediği desteği bulamadı. Bunun üzerine Rusya'nın yolunu tuttu.⁵⁷¹

Vasilije, Danilo gibi hırslı bir karaktere sahipti. Karadağ'ın öncülüğünde bütün Balkan Slavlarını Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmayı hedefliyordu.⁵⁷² Bu ayaklanma sonunda Eski Karadağ sınırlarını kapsayan bağımsız bir Karadağ Devleti kurmak istiyordu. Vasilije, planlarını gerçekleştirebilmek ve siyasi destek bulmak amacıyla 1752 yılında Rusya'ya gitti ve iki yıl boyunca orada kaldı.⁵⁷³ Rusya'da bulunduğu süre zarfında Vasilije, Karadağ'ın ortaçağ prensliklerinin devamı olduğu iddiasıyla Rus Çariçesi Elizabeth'i

⁵⁶⁸ Suver, a.g.e., s. 72.

⁵⁶⁹ Özdem, a.g.t., s. 72.

⁵⁷⁰ Başagiç, a.g.e., s. 165.

⁵⁷¹ Suver, a.g.e., s.72; Urhan, a.g.t., s. 37.

⁵⁷² Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33.

⁵⁷³ Rastoder, a.g.m., s. 116; Özdem, a.g.t., s. 72; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33.

Karadağ davası konusunda ikna etmeye çalıştı ve Rusya'nın Karadağ'ı kanatları altına alması gerektiğini ifade etti.⁵⁷⁴ Vasilije, Petersburg'da bulunduğu esnada Rus yetkililerini ve kamuoyunun siyasi desteğini alabilmek amacıyla 1754 yılında 12. yüzyıl ile 1750 arasında kapsayan “*Istorija o Černoj Gori*” (Karadağ Tarihi) adlı bir kitap yazdı. Bu kitap Karadağ tarihi ile ilgili olarak basılan ilk tarih kitabıydı.⁵⁷⁵ Rusya, Karadağ'a siyasi ve ekonomik destek vaadinde bulundu. Ayrıca, Vladika Vasilije'ye 5.000 ruble para yardımı yaptı ve birkaç yüz tane de dini kitap hediye etti.⁵⁷⁶ Vasilije, bu ziyarette somut bir sonuç elde edemese de Ruslardan gördüğü iltifat ve nezaket, kendisine verilen sözler ve aldığı nakit yardımlar sayesinde tam bir Rus taraftarı haline geldi. Ona göre artık hiçbir şey Rusya ile Karadağ dostluğuna zarar veremezdi.⁵⁷⁷

Vladika Vasilije, Rusya'da destek arayışında bulunurken İşbozi-i Bâlâ ve Zîr ve karşısındaki Ada Kalesi'nde sakin ulema, dizdar, azeban, kapudan, neferât ve ahali tarafından 23 imza ile 5 Haziran 1754'te İstanbul'a gönderilen bir mahzara bakılırsa bu sırada Karadağ ve çevresinde eşkıyalık ve haydutluk olaylarının önlenmesinde aciz kalınıyordu. Buna göre İşbozi-i Bâlâ ve Zîr ve karşısındaki Ada Kalesi'ne ocaklık olan Belopavlik Nahiyesi'nde Raduye veled Milutin, Çayo veled Radune, Luka veled Batrik, İstanoye veled Filib ve Rade veled Gavrile çevresine topladıkları Hristiyanlarla Karacadağ asileriyle ittifak ederek Hersek'e giden Ostroga (Ostrog) Boğazı'nı kesiyorlardı. Ayrıca, yakaladıkları tüccar ve yolcuları katl ve eşya ve mallarını gasp etmeye başlamışlardı. Ancak, Belopavlik'te türeyen bu haydutların yaptıkları bu kadarıyla sınırlı değildi. Bunun yanı sıra, Karadağ asileriyle birlikte Hersek Sancağı'nda Bakıyye-i Nova (Nikşik), Nevesin, Çerņiçe (Cernica), Lubin (Lubinje), Mostar vesair kazalara akınlar yapıp Müslim-Gayrimüslim ayırt etmeden soygun yapıyorlar, adam öldürüyorlar, ahalinin mal ve eşyalarına el koyuyorlar ve hayvanlarını gasp ediyorlardı. İşbozi-i Bâlâ ve Zîr ve Ada Kalesi ahali bunların yanı sıra, iki seneden beri Belopavlik Nahiyesi'ndeki çiftliklerinin zapt edildiğini, mahsullerine el konulduğunu, hayvanlarını ve kovanlarının gasp edildiğini ve çiftliklerindeki hanelerinin ateşe verildiğinden şikâyet ediyorlardı. Nihayet, adı geçen kişiler ve etraflarına topladıkları adamlar İşbozi yakınındaki Koşiçe (Kosić) mevkiinde 3.000 dönüm üzüm bağlarını

⁵⁷⁴ Suver, a.g.e., s. 73.

⁵⁷⁵ Suver, a.g.e., s. 73; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 33, 34; Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 358.

⁵⁷⁶ Suver, a.g.e., s. 73; Urhan, a.g.t., s. 37.

⁵⁷⁷ Suver, a.g.e., s. 73.

kökünden kesmişlerdi. İşbozi-i Bâlâ ve Zîr ve Ada Kalesi'nde ikamet eden ulema, ağa, neferât ve ahali, Müslümanlara zulmedenleri sultana şikâyet ederek adı geçen kişilerin ve bunlara yardım edenlerin şer'an cezalandırılması için İskenderiye Sancağı Mutasarrıfına ferman gönderilmesini rica ettiler.⁵⁷⁸ Bu mahzar üzerine ne yapıldığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Ancak, bölgedeki kalelerin asayiş ve otoriteyi sağlamakta yetersiz kaldığını ve Belopavlik Nahiyesi ve Brda Bölgesi'nin de yavaş yavaş Osmanlı kontrolü dışına çıkmaya başladığını söylemek mümkündür. İskenderiye mutasarrıfının yaşanan hadiselerle seyirci kalması da dikkate değerdir.

Vladika Vasilije, 1755 yılında Karadağ'a döndü. Karadağ'ın artık Rusya'nın kanatları altına girdiğini ve Osmanlı Devleti'ne vergi ödemek zorunda olmadıklarını savundu.⁵⁷⁹ Böylece, Bosna Valisi Hacı Mehmed Paşa'nın (Mehmed Paşa Kukavica) Karadağ'da tesis etmiş olduğu düzen bozuldu ve Karadağlılar 1755 yılında vergi ödemeyi reddettiler. Ayrıca, bir grup asi Tiva, Vid, Soumoun, Gat, Trebine ve Mostar bölgelerine saldırdı. Karadağlılara destek maksadıyla Rusya'nın Vasilije ile göndermiş olduğu mektup ele geçirildi. Bunun üzerine Sultan III. Osman, Bosna ve Rumeli Valilerine Karadağlıların tedip edilmesini ve itaat altına alınmasını emretti. Ayrıca, Vasilije ile piskoposun İpek Patrikhanesi ile nasıl bir ilişki içinde olduğunun araştırılmasını istedi.⁵⁸⁰ Bu bağlamda, Bâbiâli, İstanbul Rum Ortodoks Patriği'ne Karadağ'ın ve Karadağ Metropolitinin durumunu sordu ve İpek Patrikliği ile olan ilişkisini bildirmesini istedi.

İstanbul Rum Ortodoks Patriği'nin cevabı Karadağ Vladikası'nın statüsü bakımından çok önemlidir. Patrik V. Kirilos, 23 Şaban 1168'de (4 Haziran 1755) gönderdiği cevapta Karadağ'ın batı tarafının Venedik, doğusunun Bosna Eyaleti ile sınır olduğunu ve reayasının Hırvat asıllı ve Manya (Mora'da bir bölge, E.G.) gibi gah Osmanlı Devleti'ne gah Venedik'e tabi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, eski kayıtlarda bundan 108 yıl önce İpek Patrikliğinin iltizamı altında bir metropolitlik olarak kaydedildiğini ifade etmiştir. Ancak, bir müddetten beri Osmanlı Devleti itaatinden çıkıp başkalarının tasarrufuna geçtiği için Karadağ Metropolitliğinin zayi olduğunu ve Defterhane-i Amire'ye bakılırsa belki orada bununla

⁵⁷⁸ BOA, C.DH, No. 274/13663, 13 Şaban 1167 (5 Haziran 1754).

⁵⁷⁹ Suver, a.g.e., s. 73; Urhan, a.g.t., s. 37.

⁵⁸⁰ Özdem, a.g.t., s. 73.

ilgili bir kayıt bulunabileceğini belirtmiştir: “İpek Patrikliğinin taht-ı iltizamında metropolitlik olmak üzere itibar ve binaenaleyh kayd-i atikde mestur ve mukayyeddür ve lakin bir müddetdenberü Devlet-i Aliyye'nin itaatinden rugerdan ve aherlerinin tasarrufuna geçmekle zikr olunan metropolitlik zayi olmuştur ve defterhane-i amireye nazar olunsa belki anda kaydı mevcut buluna deyü...”⁵⁸¹ Buna göre yukarıda da vurgulandığı üzere 1697'de Danilo'nun vladika olmasından sonra Karadağ vladikaları İpek Patrikliğini ve Fener Patrikhanesini tanımamıştır.

Karadağlıların nasihatle ikna edilememesi üzerine İşkodra, Bosna ve Hersek tarafından toplanan bir ordu ile 1756 yılında Karadağ'a bir sefer yapıldı. Kış sebebiyle Çetine'ye girilemedi ise de aşiretlerin itaatleri sağlandı. Ayrıca, vergilerini düzenli ödeyeceklerine ve civardaki kaza ve köylere saldırmayacaklarına dair bir anlaşma yapıldı.⁵⁸² Akkan Suver ise Vasilije'nin dönüşünden sonra Rusya'nın himâyesine güvenerek kabile meclisinin 1756 yılında vergi ödememe kararı aldığını ve bir mektupla durumu Bâbiâli'ye bildirdiğini kaydetmiştir. Bu sebeple yaklaşık 20.000 kişilik bir ordu ile Karadağ'a hücum eden Bosna Valisi'nin Karadağ'ı dize getirdiğini ve Karadağlıların vergi ödemeyi kabul ederek itaat sözü verdiklerini belirtmiştir.⁵⁸³ Bosna Valisi Kâmil Ahmed Paşa'nın Karadağ Seferi hakkında elimizde çok az bilgi mevcuttur. Buna göre Kâmil Ahmed Paşa İstanbul'a gönderdiği tahrirata göre Sultan'ın Karacadağ asilerinin tedip ve tenkil edilerek itaat altına alınmalarını emretmesinden sonra Karadağ üzerine varılmıştır. Yapılan muharebede yenilmeleri üzerine Karadağlılar cizye ödemeyi kabul etmişler ve itaatten ayrılmayacaklarına dair söz vermişlerdir. Kâmil Ahmed Paşa, bu hususta düzenlenen bir hücceti de İstanbul'a göndermiştir.⁵⁸⁴

Karatay'a göre olayların süreci biraz farklı cereyan etmiştir. Buna göre Vasilije'nin döndüğü günlerde, haraçların ödenmemesi sebebiyle Osmanlı Devleti'nin yaptığı uyarı üzerine korkuya kapılan Sava ve avenesi bir anlaşma imzalamışlardı. Vasilije, buna karşı çıktığı gibi halkı Türklere ve Venediklilere vergi vermemek için direnmeye çağırmişti. Bunun üzerine Venedik ve Osmanlı Devleti ortak hareket etmişlerdi. Venedik, Karadağ'ı

⁵⁸¹ BOA, C. HR, No. 19/908, 23 Şaban 1168 (4 Haziran 1755).

⁵⁸² Özdem, a.g.t., s. 73.

⁵⁸³ Suver, a.g.e., s. 73; Urhan, a.g.t., s. 37.

⁵⁸⁴ BOA, Ali Emiri, III. Osman (AE.SOSM.III), No. 89/6830, Evâil-i Receb 1170 (22-31 Mart 1757).

kuşatarak Vasilije'nin indirilmesini isterken, Osmanlı Devleti Karadağ'a bir sefer düzenlemişti. Vasilije'ye inanan Karadağlılar da “*Haraç vermeyeceğiz, biz haraç alacağız*” diyerek savaş nidaları atıyorlardı. Ancak, çatışma başlayınca Vasilije, kıskırttığı halkını Osmanlı birlikleri ile baş başa bırakarak kaçmıştı. Dağınık haldeki Karadağlıları tenkil etmek için dolaşan Osmanlı birlikleri hava şartları yüzünden geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Buna karşılık, barış anlaşmasına göre Karadağlılar haraç ödemeyi ve Osmanlı topraklarında haydutluk yapmamayı taahhüt etmişler ve haydutları aralarında barındırmama söz vermişlerdir. Karatay, ortada askeri bir başarı yok iken, Karadağlıların bu geri çekilişi kendi zaferleri olarak yorumladıklarını belirtmiştir.⁵⁸⁵

1756 yılında Osmanlı orduları karşısında alınan mağlubiyet üzerine Vladika Vasilije, önce Venedik'e sığındı, ardından 1757 yılında siyasi destek bulabilmek amacıyla yeniden Rusya'ya gitmiştir.⁵⁸⁶ Pavlović'e göre Vasilije, bu sefer Rus okullarında tahsil görmeleri için yanında 12 Karadağlı genç götürmüştür.⁵⁸⁷ Hayri Çapraz'a göre ise Çariçe Elizabeth zamanında geri gönderilmek üzere Karadağ'dan 12 çocuğun getirilip eğitilmesi hadisesinde inisiyatif Rusya'dan gelmiş ve bunlar aracılığı ile Rusya ve Karadağ arasında manevi bağların güçlendirilmesi planlanmıştı.⁵⁸⁸ Vasilije'nin niyeti Rusya desteğinde Osmanlı Devleti'nden kurtulmaktı. Karadağlıların Balkanlarda Osmanlılara karşı koyabilen tek Hristiyan millet olduğunu belirterek Karadağlıların Balkan halklarının bağımsızlık ümitlerini canlı tuttuğunu savunuyordu. Ancak, Rus hükümeti Vasilije'nin ihtiraslarını desteklemedi. Buna karşılık, Rus Çariçesinin talimatıyla Vasilije'ye Karadağ'daki kilise ve manastırların tamir ve inşası için 15.000 ruble, halka dağıtılması için de 1.000 altın verildi.⁵⁸⁹ Ayrıca, Vasilije'nin yanında getirdiği Karadağlı gençler Petersburg Askeri Akademisi'ne kabul edildi.⁵⁹⁰ Çariçe Elizabeth, Karadağ'daki durumu yerinde gözlemlemek, Rusya'nın himâyesinde Balkan Slavlarını isyan ettirebilme potansiyeli olup olmadığını tespit etmek amacıyla Albay Stephan Justinovich Pushkov'u Vasilije ile birlikte elçi olarak gönderdi. Vasilije ve Pushkov, Ağustos 1759'da Karadağ'a vardılar.⁵⁹¹ Pushkov, ne Karadağlıların

⁵⁸⁵ Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 359.

⁵⁸⁶ Suver, a.g.e., s. 74; Urhan, a.g.t., s. 37; Özdem, a.g.t., s. 73.

⁵⁸⁷ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 34.

⁵⁸⁸ Hayri Çapraz, “I. Aleksandr Dönemi Rusya'nın Balkan Politikası (1801-1825)”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2015-2, S. 28, s. 55.

⁵⁸⁹ Suver, a.g.e., s. 74.

⁵⁹⁰ Özdem, a.g.t., s. 73. Özdem, bunların 13 kişi olduğunu belirtmiştir.

⁵⁹¹ Suver, a.g.e., s. 74; Özdem, a.g.t., s. 74.

Rusya'ya büyük sempati duyduklarına ne de Osmanlılara karşı büyük kin beslediklerine inanmadı. Ayrıca, Vladika'nın tavır ve davranışlarından da memnun değildi.⁵⁹² Pushkov, Karadağlıların vahşi insanlar olduklarını ve küçük bir nedenle dahi birbirlerini öldürdüklerini belirtmiş; dahası Rus yardımlarının Vladika ve aileleri arasında dağıtılmış olduğunu ve kiliselerin soyulmuş, rahiplerinin ise bilgisiz ve cahil olduklarını rapor etmiştir. Bu sebeple Rus yardımı kesildi. Vasilije, Osmanlı Devleti ile çatışmamaya özen gösterse de bazı aşiretler vergi ödemek istemiyorlar ve civar bölgelere zarar vermekten geri durmuyorlardı.⁵⁹³ Albay Pushkov'un ardından başka Rus elçilik heyetleri de Karadağ'a gönderildi.⁵⁹⁴

3.2. Podgoriçe Kazası ile Karadağ Nahiyesi'nin İdari Taksimatında Değişiklik, Buşatlı Mehmed Paşa'nın İskenderiye Mutasarrıflığı'na Tayini ve Karadağ Cizyesi Meselesi

1756'da Karadağ isyanının bastırılmasından sonra Podgoriçe Kazası ve Karadağ Nahiyesi'nin idari taksimatı ile ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır. Adnan Pepiç'e göre 15. yüzyıldan beri İşkodra (İskenderiye) Sancağı'na bağlı olan Podgoriçe, 1756 yılında Karadağ ile beraber Hersek Sancağı'na bağlanmıştır. Pepiç ayrıca, Podgoriçe Kazası'nın 1835 yılına kadar Hersek Sancağı'na bağlı kaldığını ve bu yıldan itibaren tekrar İşkodra Sancağı'na ilhak edildiğini belirtmiştir.⁵⁹⁵ Gerçekten de Bosna Valisi Kâmil Ahmed Paşa'nın talebi üzerine 1757 yılında böyle bir düzenleme yapılmıştır. Ancak, bu değişiklik İskenderiye mutasarrıfları ile Bosna valileri ve Podgoriçe mütesellimleri arasında uzun yıllar sürecek bir tartışmanın ortaya çıkmasına yol açmıştır:

Kâmil Ahmed Paşa, Karadağ asilerinin tedip edilip, asayişin yeniden sağlanmasından sonra İstanbul'a bir tahrirat göndererek Karadağ'da asayişin sürdürülebilmesi için idari taksimatta değişiklik yapılmasını ve Podgoriçe'nin Bosna Eyaleti'ne bağlanmasını istedi. Ahmed Paşa'ya göre Podgoriçe Kazası, Bosna Eyaleti hududundaki Karadağ yakınlarında

⁵⁹² Suver, a.g.e., s. 74.

⁵⁹³ Özdem, a.g.t., s. 74.

⁵⁹⁴ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 359.

⁵⁹⁵ Pepiç, a.g.m., s. 281.

olup idari açıdan Rumeli Eyaleti sınırları içinde yer alan İskenderiye Sancağı'na bağlı olması sebebiyle eyalet merkezine uzaktı. Bundan dolayı, kazada zuhur eden eşkıyanın tedip ve cezalandırılmasında güçlük çekiliyordu. Üstelik eşkıyanın elebaşları çoğu kez Karadağ ahalisini de ifsat ederek isyan etmelerine sebep oluyorlardı. Ahmed Paşa, Podgoriçe ahalisinin korunması, eşkıyanın cezalandırılması ve Karacadağ ahalisinin de nizamlarının bekası ve devamı Bosna valilerinin sorumluluğunda olmak şartıyla Podgoriçe Kazası'nın İskenderiye Sancağı'ndan ayrılarak Hersek Sancağı'na bağlanmasını rica etti.⁵⁹⁶ Ancak, Evâil-i Receb 1170 (22-31 Mart 1757) tarihli bir ferman müsveddesine göre bu talep Defteri Hâkânî kayıtlarına ve kanuna aykırı bulunduğu gibi, bir eyâletten diğer eyâlete kaza nakledilmesinin emsali olmadığı gerekçesiyle Mevkufat, Baş Muhasebe ve diğer kalemlerin de eyalet sınırlarının değiştirilmesi anlamına gelen bu talebe karşı çıkması üzerine Bâbîâli tarafından uygun görülmedi. Bu sebeple Podgoriçe'nin asayiş ve düzeninin temin ve muhafazası İskenderiye mutasarrıfının uhdesinde bırakıldı. Ayrıca, İskenderiye Mutasarrıfı İsmail Paşa'ya Kâmil Ahmed Paşa tarafından Karadağ'da tesis edilen nizamın muhafazasına dikkat etmesi emredildi. Fermanın bir sureti de Bosna valisine gönderildi.⁵⁹⁷ Buna karşılık, 1757 yılı mart sonu veya nisan ayı başlarında Podgoriçe Kazası'nın Hersek Sancağı'na bağlanması yönünde bir düzenleme yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira 19 Nisan 1757 tarihli bir hükümde Podgoriçe Kazası'nın Bosna Eyaleti'nde vaki olduğu zikredilmiş ve Bosna valisine gönderilen bir hükümde Podgoriçe Kalesi ağalarından Mando oğlu Hasan'ın Karacadağlılara mektup yazıp isyana teşvik ettiği ve ihaneti anlaşıldığından dolayı ağalığının kaldırılıp uygun bir kalede kalebent edilmesi emredilmiştir.⁵⁹⁸ Ancak, Osmanlı belgelerinde bu düzenlemeden kısa sürede vazgeçildiği ve İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı (Buşatlı) Mehmed Paşa'nın (1757-1775) talebi doğrultusunda Podgoriçe ve Karadağ'ın idari taksimat açısından 1758 yılında yeniden İskenderiye Sancağı'na bağlandığı görülmektedir. Sultan III. Mustafa'nın 16 Nisan 1759 tarihli Sadrazam telhisi üzerindeki Hattı-ı Hümayûnunda "*bundan mukaddem Podgoriçe Kazası'nın İskenderiye Sancağı'na nakli mücerred Karadağ cizyesinin İskenderiye tarafından cibayet ve tahsiline vesile olmak için olub*" ifadesinden İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı (Buşatlı) Mehmed Paşa'nın (1757-1775) Karadağ cizyesini toplama taahhüdünde bulunması sebebiyle böyle bir düzenleme yapıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁹⁹ Buna karşılık, aşağıda görüleceği gibi bu durum İskenderiye

⁵⁹⁶ BOA, AE.SOSM.III, No.89/6857, Evâil-i Receb 1170 (22-31 Mart 1757).

⁵⁹⁷ BOA, AE.SOSM.III, No.89/6857, Evâil-i Receb 1170 (22-31 Mart 1757).

⁵⁹⁸ BOA, C.ZB, No. 32/1571, Evâsıt-ı Receb 1170 (1-10 Nisan 1757).

⁵⁹⁹ BOA, Ali Emiri, III. Mustafa (AE.SMST.III), No. 49/3522, lef 7, 18 Şaban 1172 (16 Nisan 1759).

mutasarrıfları ile Bosna valileri ve Podgoriçe mütesellimleri arasında problemler çıkmasına yol açmış ve idari taksimatta ileriki dönemlerde zaman zaman değişiklikler olmuştur. Podgoriçe ve Karadağ Kazası 1776 yılına kadar İskenderiye mutasarrıflığına bağlı kaldıktan sonra 1776-1778 yıllarında Bosna Eyaleti'ne ilhak edilmiş, hemen ardından yine 1778 yılında yapılan ikinci bir düzenleme ile tekrar İskenderiye Sancağı'na bağlanmıştır. Fakat, bundan da kısa bir sürede vazgeçilmiş ve Podgoriçe ve Karadağ Kazası mütesellimlik itibar edilerek yeniden Bosna Eyaleti'ne bağlanmıştır. Aşağıda 1776, 1778 ve 1806 yıllarındaki yapılan yazışmalar incelendiğinde meselenin başka boyutlarının olduğu ve işin özünde güç mücadelesinin yattığı görülmektedir.

Bölgedeki Osmanlı yerel makamları ve askeri unsurlar Karadağlılardan çok iç çekişmelerle de uğraşıyorlardı. Bu yıllarda İskenderiye'de Çavuşzadeler ve onların işbirlikçisi İpekli Beyzade Ailesi ile Buşatlılar arasında ciddi bir rekabet söz konusu idi. İskenderiye ahalisi de Terziler (Çavuşzade) ve Debbağlar (Buşatlılar) taraftarları olarak ikiye bölünmüştü. 1756 yılında Ömer Paşa'nın mutasarrıflığı esnasında, bozgunculuk yaptıkları ve ahali arasına nifak soktukları gerekçesiyle Terziler zümresinin reisi (sabık mutasarrıf) Çavuşoğlu Mehmed Bey ve İpekli Beyzade Ago ve Abbas ile Hıdıroğlu Süleyman'ın vilayetten uzaklaştırılması emredilmişti.⁶⁰⁰ Ömer Paşa'dan sonra İsmail Paşa mutasarrıf olmuştu. Onun ardından ise rakiplerini ekarte eden Buşatlı Mehmed Paşa memlekette nizam ve asayiş korumak taahhüdüyle 1757 yılında İskenderiye mutasarrıflığına tayin edilmişti. Ancak, hemen akabinde rakiplerinin kendisine yönelik şikâyetleri başlamıştı. Bu bağlamda Buşatlı Mehmed Paşa'nın İskenderiye Sancağı Mutasarrıflığına tayin edilmesi hem Osmanlı tarihi hem Kuzey Arnavutluk hem de Karadağ tarihi bakımından önem arz etmektedir. Zira aşağıda görüleceği üzere Mehmed Paşa, bölgede hâkimiyetini güçlendirdikten sonra İskenderiye mutasarrıflığını uzun süre elinde tutmayı başarmış ve Buşatlı Hanedanı'nı kurmuştur.

Mehmed Paşa, ilk olarak rakiplerinin gücünü kırmaya ve pozisyonunu güçlendirmeye çalışmıştır. Bu anlamda rakiplerinin tezviratına karşı bölgedeki kadıların ve ahalinin desteğini almaya çalışmıştır. 13 Mart 1758 tarihinde Karacadağ ve Podgoriçe Naibi

⁶⁰⁰ BOA, C.DH, No. 273/13632, Evâil-i Cemâziyelâhir 1169 (3-12 Mart 1756); BOA, C.DH, No. 318/15877, Evâil-i Cemâziyelâhir 1169 (3-12 Mart 1756).

Mahmud Efendi, 17 Mart'ta ise İskenderiye Kadısı Esseyid Osman Efendi İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın bölgede eşkıyalığı önlediğini, fukarayı kolladığını, sağa sola dağılmış olan ahaliyi memleketlerine döndürdüğünü, çarşı ve sokakları tamir ettirdiğini, yolcu ve tüccarların geçtiği yolların güvenliğini sağladığını bildiren ilamlar hazırlamışlardır. Ayrıca, memleketi harap edip fesat çıkaran Çavuşoğullarından Mehmed, Abbas, Ago ve maktul Hıdır'ın oğlu Süleyman adlı "şakiler" in daha önce birkaç kez sultan tarafından sürgün edilmişler ise de sürgün mahallerine gitmedikleri gibi bu defa bir şekilde İstanbul'a giderek kendi suç ve kabahatlerini gizleyerek Mehmed Paşa ile kardeşi Süleyman Paşa'yı gerçeğe aykırı beyan ve iftiralarla şikâyet ettiklerini belirtmişlerdir. İskenderiye kadısı ile Podgoriçe ve Karadağ naibinin ilamlarına göre sırasıyla İskenderiye'deki ulema, imam, hatip, ağa, neferât ve terzi ve debbağ esnafı, diğer esnaf zümrelerinin temsilcileri, tımar ve zaimler ve ahali ile Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerindeki ulema, imam, hatip, ağa, neferât ve ahali, Mehmed Paşa ve kardeşi Süleyman hakkındaki şikâyetlerin asılsız ve bazı gazez sahiplerine ait olduğunu beyan etmişler ve cümleten kendisinden memnun olduklarını belirterek fukaranın korunması ve eşkıya ile mücadelede başarılı olduğuna şahitlik ettiklerini İstanbul'a arz etmelerini istemişlerdi.⁶⁰¹ Gerçekten de İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa ve kardeşi Süleyman'ın rakipleri tarafından yapılan şikâyet üzerine Rumeli Eyaleti divanında yargılanmaları emredilmiştir. Bununla birlikte, İskenderiye'den kadı, ayan, zabitan ve ahali tarafından gönderilen ve hüsnühallerine şahitlik eden ilam ve mahzarlar üzerine bundan vazgeçilmiş ve şikâyetçilerle mahallinde muhakeme edilmeleri uygun görülmüştür. Ancak, iddia sahiplerinin yüzleşmekten kaçınmasıyla bundan da vazgeçilmiştir. Mehmed Paşa'ya da 31 Mart 1758 tarihli bir buyruldu ile İskenderiye ve kazalarındaki ahaliyi zulüm ve taaddiden ve eşkıyanın zararlarından emin bir şekilde yönetmesi ve ahalinin refah ve huzuruna dikkat etmesi içinde emredilmiştir.⁶⁰²

İskenderiye'nin yanı sıra Karadağ'a yakın olan Podgoriçe ve İşbozi'de de yerel unsurlar arasında mücadeleler söz konusuydu. 1758 yılında İşbozi Kalesi ahali ve neferâtı arasında bozgunculuk yaptıkları için birkaç sene önce sürgün edilen İşbozi Kapudanı Abdullah Paşa ile kardeşi Sinan Bey şeriata ve hakim ve zabitan itaat etmek, aralarındaki ihtilaflara kabileleri karıştırmamak, Ak Nahiyesi (Akova) ve Bilişuçe (Bjelasica?)

⁶⁰¹ BOA, AE.SMST.III, No. 299/23887, 3 Receb 1171 (13 Mart 1758); BOA, AE.SMST.III, No. 299/23887, 7 Receb 1171 (17 Mart 1758).

⁶⁰² BOA, AE.SMST.III, No. 299/23886, 21 Receb 1171 (31 Mart 1758).

eşkıyalarının desteğini alıp üstünlük kurmaya çalışmamak şartıyla her biri 10.500 kuruş nezre bağlanarak geri dönmelerine izin verildi.⁶⁰³ Bu konudaki bir başka belgeden Abdullah Paşa'nın Sabık Klis Mutasarrıfı olduğu ve İşbozi Kalesi'nde ikamete memur edildiği anlaşılmaktadır. 1759 yılı ortalarında Abdullah Paşa ve İşbozi Kalesi'ndeki kapudan, dizdar, ağa ve neferât kadı huzurunda şeriattan ayrılmama, birbirleriyle iyi geçinme ve çatışmama, kin ve intikam davası gütmeme, eşkıyaya sahip çıkmama konusunda 10.000 akçe nezre bağlandılar. Podgoriçe, İşbozi ve Zabyak kalelerinin ulema, ağa, zaim ve tımar erbabı da içlerinden eşkıyaya sahip çıkan ve yardım eden olursa miriye 500 akçe ödemeyi kabul ve taahhüt ettiler. Ayrıca, bu taahhütleri bir hüccetle İstanbul'a gönderildi.⁶⁰⁴ Ancak, nezir hüccetleri de aradaki sürtüşmeleri önleyemedi.

Buşatlı Mehmed Paşa'nın en önemli icraatlarından birisi bölgede hâkimiyetini güçlendirmek adına Karadağ cizyesini toplamak taahhüdü ile Podgoriçe Kazası'nın yeniden İskenderiye'ye bağlanmasını sağlamaktı. Mehmed Paşa, Podgoriçe konusunda amacına ulaşmasına rağmen Karadağ konusundaki taahhüdünü yerine getirmekte aciz kaldı. 1759 yılında cizye sebebiyle Karadağ'da yeni bir ayaklanma çıktı. Bu sırada Vladika Vasilije henüz Rusya'dan dönmemişti. İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın 28 Cemâziyelâhir 1172 (26 Şubat 1759) tarihli bir kaimesine göre Karacadağlılar yeniden raiyyeti kabul ederek görünüşte itaat arz etmiş ve yıllık 1.510 edna cizye evrakını ödemeyi taahhüt etmişti. H. 1172 yılı (4 Eylül 1758- 24 Ağustos 1759) cizyesinin tahsili için İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı görevlendirilmişti. Ancak, Karadağlılar gönderilen fermamı ve cizye evrakı bohçasını kabul etmeyerek cizye ödemeyi reddetmişlerdi. Ayrıca, kendilerine nasihat için şer'î mürâsele ile gönderilen 6 kişiyi de dinlememişler ve itaatten ayrılıp yolcu ve tüccarlara saldırmaya başlamışlardı. Mehmed Paşa'ya göre İskenderiye ve Dukakin sancaklarındaki savaşıma muktedir il erleri görevlendirilirse ise Karadağlıların tedibi ve cizyelerinin tahsili ve icabına göre cizye evrakına ilave yapılması dahi mümkündü. Mehmed Paşa, bundan başka Dukakin Sancağı'nın da İskenderiye Livası'na ilhak edilerek kendisine tevcih edilmesini ve her iki sancaktaki il erlerinin de kendi maiyetine verilmesi istiyordu. Böylece, 1.510 edna cizye evrakına reayanın tahammüllerine göre zam yapılarak tahsil edilebilecek hem de güçlü bir şekilde itaat altına alınarak bağlılıkları temin

⁶⁰³ BOA, Cevdet-Adliye (C.ADL), No. 86/5187, 18 Rebûlâhir 1172 (19 Aralık 1758).

⁶⁰⁴ BOA, AE.SMST.III, No. 44/3166, 3 Zilhicce 1172 (28 Temmuz 1759).

edilebilecekti. Bu sayede, Karadağ civarındaki reaya ve gelip geçen yolcu ve tüccarlar da bunların şerrinden ve zararlarından kurtarılacaklardı. Mehmed Paşa, Dukakin Sancağı'nın İskenderiye Sancağı'na ilhakını talep etmesinin tamahkarlığından değil, iki tuğlu paşaların başarısızlığının ortada olması ve bu vazifede ancak büyük vezirlerden birinin görevlendirilmesi ile maksadın temin edilebileceğine olan inancından kaynaklandığını belirtti.⁶⁰⁵ Mehmed Paşa'nın bu doğrultuda sancaktaki kadıları ve kale muhafızı, ağa, neferât ve ileri gelenleri de organize ettiği ve aynı içerikli mahzar ve ilamlar hazırlattığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Ülgün, Bar, Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerindeki ulema, ileri gelenler, imam, hatip, ağa ve neferler bu doğrultuda 96 imzalı bir mahzar takdim ettikleri gibi,⁶⁰⁶ Podgoriçe ile Karadağ Kadısı Mahmud Efendi,⁶⁰⁷ İskenderiye Kadısı Subhi Mehmed⁶⁰⁸ ve Ülgün-Bar Kadısı Zeynel Abidin⁶⁰⁹ Efendiler de Mehmed Paşa'nın kaimesini destekleyen ilamlar hazırlayarak İstanbul'a gönderdiler. Sadrazam Koca Ragıp Paşa'nın telhisi üzerine Sultan III. Mustafa, daha önce Karadağ reayasının itaat edip cizye ödemeyi kabul ettiklerine dair Bosna valisinin tahriri ve Mehmed Paşa'nın cizye cibayeti ve tahsilini taahhüt etmesi ve kefil olmasına binaen kendisine mirmiranlık verildiği, Podgoriçe Kazası'nın da bu sebeple yeniden İskenderiye Sancağı'na nakledildiği ve görevinde tutulmasının sebebinin de bu olduğuna dair not düştü. Ayrıca, Mehmed Paşa'nın cizye işini asker sevkine gerek kalmadan çözmesini ve gerekirse Bosna valisi (Boşnak Hacı Mehmed Paşa/Mehmed Paşa Kukavica) ile de görüşerek süreci hızlandırmasını emretti. Dukakin Sancağı'nın İskenderiye Sancağı'na ilhak edilmesini ise reddetti ve zaten Mısırlı Osman Bey'in yerine getirilmiş olan Kahraman Paşa'nın bu vazifede ibka kılınacağını belirtti.⁶¹⁰ Nitekim, 8 Mayıs 1759'da Kahraman Paşa Dukakin Sancağı mutasarrıfı olarak atandı.⁶¹¹ Ancak, aşağıda görüleceği üzere bu tarihten sonra da Karadağ'dan cizye toplanması sorun olmaya devam etmiştir. Mehmed Paşa'nın beyanlarının aksine İşkodra Sancağı'nın sınırlarını genişletmek suretiyle Buşatlı Hanedanı'nın Kuzey Arnavutluk'taki hâkimiyetini güçlendirmeye çalıştığı açıktır.

⁶⁰⁵ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 2, lef 6, 28 Cemâziyelâhir 1172 (26 Şubat 1759).

⁶⁰⁶ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 1, tarihsiz.

⁶⁰⁷ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 5, 10 Receb 1172 (9 Mart 1759).

⁶⁰⁸ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 4, Evâsıt-ı Receb 1172 (10-18 Mart 1759).

⁶⁰⁹ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 3, 27 Receb 1172 (26 Mart 1759).

⁶¹⁰ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 7, 18 Şaban 1172 (16 Nisan 1759).

⁶¹¹ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 7, 11 Ramazan 1172 (8 Mayıs 1759).

İskenderiye Mutasarrıfı Buşatlı Mehmed Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir mektuba göre geçmiş yıllarda Karadağ ve diğer asileri kuvvet yoluyla itaat altına alınıp, etraf ahalişi bunların şer zararlarından kurtarılarak emniyet altına alınmış ise de yine Rusya'dan gönderilen bazı kişilerin hile ve teşvikleriyle isyan edip eskiden beri alışık oldukları üzere civarlarındaki fukara ahaliyi soyarak rencide ve taciz etmeye başlamışlardı. Bundan dolayı, geçiş yollarına muhafızlar konmuş ve hayvan gasp etmeye çalışan Karadağlılarla birkaç kez çatışma vuku bulmuştu. Eşküyadan alınan kelleler ibret için Podgoriçe ve İşbozi kalelerinde teşhir edilmişlerdi. Mehmed Paşa'ya göre herhangi bir Hristiyan devlet anlaşmayı bozarak İskenderiye üzerine saldıracak olsa savunabilecek güçleri vardı.⁶¹² Buna göre söz konusu isyanın Vladika Vasilije'nin dönmesinden ve Albay Pushkov'un gelişinden sonra 1760-1761'de olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, Karadağlılar, 1761 yılında Osmanlı kuvvetlerine saldırmışlar ve Yukarı Zeta'yı ele geçirmişlerdir.⁶¹³

1761 yılında ilginç bir olay yaşanmıştır. Şöyle ki Bakiyye-i Nova kadısı Ahmed Efendi'nin 21 Safer 1175 (21 Eylül 1761) tarihli bir ilamına göre tebaanın emniyet ve rahatı için Karadağlılarla sulh yapıldığı halde, iki Karadağlının Onogošte Kalesi'nden Mustafa bin Hasan ve Salih bin İsmail tarafından öldürülmesi bölgede gerginliğe yol açmıştır. Bunların cezalandırılması için Çuhadar Mahmud Ağa ile bir buyruldu gönderilmiş ve öteden beri fesat çıkarmaya çalışan, sulha aykırı hareketlerde bulunan ve ihtilâle sebep olan Mustafa bin Hasan, çuhadar marifetiyle idam edilmiştir. Salih bin İsmail'in de cezası bu sırada verilmek üzere iken Onogošte Kalesi ağaları ve neferâtı Kadı Ahmed Efendi'ye başvurmuşlar ve Karadağ asilerinin sulh esnasında taahhütlerine uymayıp kale neferâtından iki, reayadan da dört kişiyi katl ve idam ettiklerini, keza Salih bin İsmail'in de Mustafa bin Hasan tarafından kandırıldığını belirterek affedilmesini rica etmişlerdir.⁶¹⁴ Af ricasının akıbeti meçhul olmakla birlikte bu örnek, Karadağ ve çevresinde ahalinin emniyet ve asayişini sağlamak adına yerel yönetici ve askeri makamların Karadağlılarla anlaşma yaptıkları ve aradaki barışın bozulmamasına özen gösterdiklerini söylemek mümkündür.

⁶¹² BOA, TS.MA.e, No. 644/25, tahmini tarih 29 Zilhicce 1176 (11 Temmuz 1763).

⁶¹³ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 43.

⁶¹⁴ BOA, TS.MA.e, No. 865/97, 21 Safer 1175 (21 Eylül 1761).

Mehmed Paşa'nın Karadağ cizyesini tahsil etme konusunun üstesinden gelmekte zorlandığı aşikardır. Mehmed Paşa'nın 1765 yılında İstanbul'a gönderdiği raporlara bakılacak olursa 1759 yılında Karadağ cizyesinin cibayeti Derbend Kalesi Kapudanı Halil Hasan Ağa'ya verilmiştir. Şöyle ki *“İskenderiye kalemi cizyesinin an asl on beş bin üç yüz kırk aded evsat ve edna evrakı olub Karacadağ nahiyesinin cizyesi cibayeti ez-kadim Bosna valilerine ihale olunugelmiş iken bundan akdem Derbend Kalesi kapudanı olan Halil Hasan ihdas eylediği ağalık ve neferât mevacibleri için Karacadağ nahiyesinin mukayyed olan bin beş yüz on aded edna evrakını kalem-i mezbur cizyesine zamm birle ber-vech-i kabul tarafından ocaklık vechile üç sene cibayet ve tahsil ve badehu yetmiş beş senesinde ocaklıkları ref olunmak hasebiyle nahiyeye-i mezburun cizye evrakı dahi İskenderiye kalemi cizyesiyle maan cibayet olunmak üzere tarafına ledel-vürud”* etmiştir.⁶¹⁵ Buradaki Karadağ Nahiyesi cizyesinin eskiden beri Bosna valilerine ihale edildiği bilgisi hatalıdır. Zira yukarıda görüldüğü üzere Karadağ cizyesi İskenderiye Sancak Beyliği'ne ait olup emaneten işletilmekteydi. Buna göre Derbend Kalesi kapudanı Halil Hasan, yeni ihdas edilen ağalık ve neferât mevacipleri için Karadağ Nahiyesi'ne ait 1.510 adet edna evrakını İskenderiye Kalemi Cizyesi'ne eklenerek ocaklık olarak toplamayı taahhüt etmiş ve bu suretle üç sene boyunca Karadağ cizyesinin cibayet ve tahsilinden sorumlu olmuştur. Ancak, 1761 yılında ocaklıkları kaldırılınca Karadağ Nahiyesi cizye evrakı yeniden İskenderiye kalemi cizyesiyle birlikte mutasarrıf üzerine kalmıştır. Mehmed Paşa'nın raporlarına göre H. 1175 senesinde (1761) Karadağ cizye bohçası Podgoriçe kadısı tarafından verilen şer'î bir mürâsele ile mahkeme kâtibi Hasan Efendi, mübaşirler ve sekiz nefer ağa vasıtasıyla Karacadağ ahalisine gönderilmiş ise de itaat etmedikleri için cizye evrakını kabul etmemişlerdi. Ardından sonraki senelerde de aynı şekilde cizye bohçaları kadı vasıtasıyla gönderilmiş ise de her seferinde kabul etmeyerek reddetmişlerdi.⁶¹⁶ Aynı şekilde, H. 1179 (1765) yılında da cizye bohçası Sadrazam Çuhadarı Halil, Defterdar Çuhadarı Mehmed ve Podgoriçe mahkeme kâtibi ile Karacadağ ahalisine gönderildiğinde yine eskisi gibi reddetmişlerdi. Mehmed Paşa'nın kaimesinde belirtildiğine göre İskenderiye cizyesi kaleminin 15.340 adet evrakı vardı. Ancak, tamamen toplanması imkân dahilinde değildi. Bu sebeple her sene eksik kalan 3.000'er kuruşluk zarar şimdiye kadar bizzat kendisi tarafından ödeniyordu. Mehmed Paşa'nın zimmetinde İskenderiye cizyesinden bir akçe

⁶¹⁵ BOA, Cevdet-Maliye (C.ML), No. 278/11435, 23 Safer 1179 (11 Ağustos 1765).

⁶¹⁶ BOA, C.ML, No. 278/11435, 23 Safer 1179 (11 Ağustos 1765).

kalmadığı gibi devlete fazladan 431,5 kuruş ödemesi mevcuttu.⁶¹⁷ Mehmed Paşa, kaimesinde Karadağ cizyesinin mağduriyetine sebep olduğundan dolayı bundan sonra kendisinden talep edilememesini ve 1761'den beri tahsil edilemeyen cizyenin toplanması ve Karadağ ahalisinin tedip ve cezalandırılması için Rumeli ve Bosna valilerine ferman gönderilmesini istiyordu. Ayrıca, İskenderiye, Podgoriçe-Karacadağ ve Ülgün-Bar kadıları da ayrı ayrı ilamlar ile İskenderiye, Podgoriçe, Ülgün-Bar ve İşbozi ahalileri de bir kıta mahzarlarında aynı talepte bulundular.⁶¹⁸ Söz konusu ilam ve mahzarların Mehmed Paşa'nın isteği üzerine yazdırıldığına şüphe yoktur. Konunun Sultan III. Mustafa'ya arz edilmesinden sonra, sultan zimmetinde olan cizyenin her nasıl olursa olsun toplanması için 6 Ağustos'ta ferman yazılmasını emretmiştir.⁶¹⁹ Bu doğrultuda Hazine-i Amire defterlerindeki kayıtlar incelendiğinde Karacadağ'ın maktu olan 1.010 adet edna evrakına sonradan 500 adet edna evrakı eklenerek Podgoriçe Kazası eskiden olduğu gibi İskenderiye Sancağı'na ilhak edildiği anlaşılmıştır. Ayrıca, Mehmed Paşa'nın İskenderiye cizyesinin malikane olarak kendisine tevcih olunduğu takdirde sancaktaki ihtilâli ortadan kaldırmayı ve hazineye bir zarar ortaya çıkarsa kendi mülkünden ödemeyi taahhüt ettiği görülmüştür. Bundan dolayı, Karadağ Nahiyesi'nin H. 1173 (1759) yılında Bosna kaleminden çıkarılarak 500 adet edna evrak zammıyla 1.510 adede ulaştığı ve o yıldan geçerli olmak üzere İskenderiye kalemine eklendiği tespit edilmiştir. Mehmed Paşa'nın taahhüdüne aykırı olarak talepte bulunması ise oldukça yadırganmıştır. Bu sebeple, cizye malı Mehmed Paşa'dan talep olunarak Karadağ ahalisi zimmetinde birikmiş olan cizye vergilerinin mutlak surette tahsili ve İskenderiye cizyesinden tayin edilmiş olan ocaklık akçelerini mahallerine göndermesi ve peşin ve taksit mallarını da hazineye ödemesi ferman buyrulmuştur. Ayrıca, bundan sonra "*taahhüdünün hilafını kaleme getirüb tahrir eylemekden ve itdirmekden ziyade tehaşi ve mücanebet*" eylemesi emredilmiştir.⁶²⁰ Öyle anlaşılıyor ki Sadaret söz konusu ilam ve mahzarların Mehmed Paşa tarafından yazdırıldığının farkındaydı.

⁶¹⁷ BOA, C.ML, No. 703/28704, 16 Safer 1179 (4 Ağustos 1765).

⁶¹⁸ BOA, C.ML, No. 703/28704, 16 Safer 1179 (4 Ağustos 1765); BOA, C.ML, No. 278/11435, 23 Safer 1179 (11 Ağustos 1765).

⁶¹⁹ BOA, C.ML, No. 703/28704, 16 Safer 1179 (4 Ağustos 1765).

⁶²⁰ BOA, C.ML, No. 278/11435, 23 Safer 1179 (11 Ağustos 1765).

Bu sırada Karadağ civarındaki kalelerde iç çekişmeler sürüyordu. İşbozi Kalesi eski dizdarı Abdullah Ağa ve ahali, yukarıda sözü edilen Abdullah Paşa ve kardeşi Sinan'ı İşbozi Kalesi'nde eskiden beri huzuru bozdukları ve ayak takımı ve eşkıyadan etraflarına adam topladıkları, fitne ve fesat çıkardıkları ve ahali arasında ihtilâl ve karışıklıklara yol açtıkları iddiasıyla 22 Nisan 1764'te Podgoriçe ve Karadağ kadısı Abdullah Ağa'ya şikâyet ettiler. Eski dizdar ve ahali, Abdullah Paşa ve kardeşinin bundan sonra iç kaleye sokulmamasını istediler ve kaleyi koruma taahhüdünde bulundular. Bunları iç kaleye sokmamak, kaleyi korumak ve ihmal sebebiyle cinayet ve çatışmaya sebebiyet verilmesi durumunda 5.000 akçe nezir ödemeyi de kabul ettiler.⁶²¹

Osmanlı Devleti, bir taraftan Karadağ asileri ile uğraşırken, diğer taraftan Venedik ve Avusturya sınırına çok yakın olan bölgedeki kalelerin savunmasını güçlendirmeye çalışıyordu. 1718 yılında Venedik saldırısında burç ve kuleleri zarar gören Bar Kalesi, ahali ve askerinin de yardımı ile 1733 yılında tamir edilmişti. O günden sonra kapsamlı bir tamir görmeyen kalenin bazı yerleri yıkılmış bazı yerleri de tamire muhtaç haldeydi. Ayrıca, cephaneliği de yıkık vaziyetteydi. Bu sebeple, Bar Kalesi'nin tamir edilmesi ve cephane inşa edilmesi için 1767 yılında harekete geçildi.⁶²²

3.3. Karadağlılar Tarafından Dubrovnik Topraklarına Yapılan Akınlar

Haydutluk ve eşkıyalık yukarıda belirtildiği üzere Karadağlılar için adeta bir geçim kaynağı ve meslekti. Ancak, Karadağlıların eşkıyalık ve haydutlukları Osmanlı toprakları ile sınırlı değildi. Dubrovnik toprakları eskiden beri Karadağ eşkıyası için cazip bölgelerden biriydi. 18. yüzyıl başlarından beri Karadağlılar Dubrovnik'e yağma ve akınlar düzenliyorlardı. Özellikle 1683-1699 Osmanlı-Kutsal İttifak Harpleri esnasında Adriyatik kıyısındaki bazı köylerin Müslüman ahalisinin yurtlarını terk etmek zorunda kalması Karadağlıların Dubrovnik'e saldırılarının önünü açmıştı. 1760 yılında Dubrovnik Beyleri İstanbul'da bulunan elçileri Matsurgo ve Srobuta'ya bir mektup gönderip Karadağ

⁶²¹ BOA, C.AS, No. 59/2795, lef 1, Evâsıt-ı Şevvâl (22 Nisan 1764), lef 2, 15 Muharrem 1178 (15 Temmuz 1764).

⁶²² BOA, C.AS, No. 1071/47156, lef 1, 24 Şevvâl 1180 (25 Mart 1767), lef 3, 5 Zilkade 1180 (4 Nisan 1767).

eşkîyasından şikâyet etmişlerdir. Buna göre Osmanlı Devleti'ne tabi olan Dubrovnik Vilayeti ile Karadağ arasında bulunan Zubçe (Orašje Zubci, günümüzde Bosna-Hersek hudutlarındadır.) ve Kruşoviçe (Kruševica, bugün Karadağ topraklarındadır.) adlı köylerde eskiden Müslümanlar ikamet ederken Karadağ eşkıyasına geçit vermeyip, yollarını kapattıklarından dolayı bu zamana kadar Karadağlılar Dubrovnik Vilâyeti'ne gidemediği için emniyet içinde yaşıyorlardı. Ancak, adı geçen köylerde hali hazırda Müslüman kalmayıp, savaştan bu tarafa isyan halinde olan Hristiyan reaya yaşıyordu. Onlar da Karadağ Hristiyanları ile anlaşıp geçmelerine izin veriyorlardı. Böylece, Karadağ eşkıyası Dubrovnik Vilâyeti'ne giderek halkın mal, eşya ve hayvanlarını yağmalayıp gasp ediyorlardı. Dönüşte de Zubçe ve Kruşoviçe Hristiyanlarına ganimetten pay veriyorlardı. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine bu köylerin ahalisi Karadağlıları bir daha topraklarından geçirmemeleri konusunda tembih ve ikaz edilmişlerdi. Ayrıca, nasihatten anlamayıp Karadağlılara yol vermeye devam ederlerse sebep oldukları yağma ve gasp gibi hadiselerden dolayı Dubrovniklilerin zararlarının bu köylerden tazmin ettirilmesi konusunda ferman gönderilmişti. Ancak, Zubçe ve Kruşoviçe ahalisi fermana aykırı olarak Karadağlılar ile iş birliğini sürdürdükleri için Dubrovnik ahalisinin de mal, eşya ve hayvanları gasp edilmeye devam ediyordu. Bundan dolayı, Dubrovnik beyleri ahalinin emniyet ve rahatı bozulduğu için ferman gereği Karadağlıların saldırılarının önlenmesi ve adı geçen köylülerin Karadağlıları geçirmemeleri konusunda bir kez daha şiddetle ikaz edilmeleri istediler. Divân-ı Hümâyûn kayıtları tetkik edildiğinde daha H. 1119 (4 Nisan 1707-23 Mart 1708) senesinde de bu yönde bir ferman gönderildiği anlaşıldı. Bunun üzerine Zubçe ve Kruşoviçe köy ahalisi eski ve yeni fermanlara riayet etmeleri ve bundan sonra Karadağ eşkıyasının geçişine asla izin vermemeleri konusunda tekrar ihtar edildikleri gibi, doğacak zararların da kendilerinden tazmin edileceği konusunda bir kez daha uyarılmaları konusunda Bosna valisine (Boşnak Hacı Mehmed Paşa/Mehmed Paşa Kukavica) ve Taşlıca (Plevlja), Nevesin (Nevesinje) ve Trebin (Trebinje) kadılarına ferman gönderildi.⁶²³ Ancak, aşağıda görüleceği üzere Karadağlıların Dubrovnik'e akınları önlenemedi.

⁶²³ BOA, TS.MA.e, No. 725/24, 10 Rebiülâhir 1174 (19 Kasım 1760). Ayrıca bkz. BOA, C.HR, No. 176/8795, 11 Muharrem 1207 (29 Ağustos 1792).

3.4. Vladika Vasilije'nin Ölümü ve Düzmece Çar'ın (Küçük Stefan) Vladika Olması (1767)

Albay Pushkov'un Karadağ ve Vladika ile ilgili raporlarından sonra Rusya, bir süre Karadağ'dan desteğini çekti. Vladika Vasilije, 1765 yılında Rusya'nın siyasi ve maddi desteğini tekrar alabilmek amacıyla bir kez daha Rusya'ya gitti. Ancak, Petersburg'da bulunduğu sırada 1766 Mart'ında zatürreden öldü.⁶²⁴ Vasilije, Karadağ'ın yurtdışında tasdik edilmesini sağlamanın dışında Rusya ile ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Aynı zamanda, Karadağ'ın ilk bağımsızlık programının mimarı idi. Yukarıda belirttiğimiz gibi Eski Karadağ sınırlarıyla örtüşen bağımsız bir Karadağ Devleti kurmayı hedefliyordu ve Çernoyeviç Devleti'nin sınırlarını tarihi bir miras olarak görüyordu. Şüphesiz hayalindeki Karadağ, Çernoyeviç Devleti'nin sınırlarından çok daha büyüktü. Vasilije, Karadağ sınırlarının batıda Adriyatik Denizi'ne ve Venedik'e, doğuda Türk kalelerine, kuzeyde Bosna'ya ve güneyde ise Arnavutluk'a kadar olmasını arzu ediyordu. Ona göre Karadağ, İşkodra-Kotor arası bölgenin tümünde; tüm Hersek'te, Kuzey Arnavutluk'un yukarı kesiminde ve Tara Vadisi'nde hak sahibiydi. Dolayısıyla onun gözünde Karadağ, yalnızca Lovçen-İşkodra Gölü arasındaki görece özgür bölge ile sınırlı değildi. Devletin başında Çernoyeviç Hanedanı'nın siyasi mirasçısı olan bir vladika bulunmalıydı. Vasilije, Karadağ'ın kurtuluşunu Rusya'da görüyordu ve Rusya'ya karşı büyük bir sempati besliyordu.⁶²⁵ Rastoder'in de işaret ettiği gibi, Vasilije'nin Karadağ'ın sahip olmasını arzuladığı topraklar, enteresan biçimde bugünkü Karadağ sınırları ile neredeyse örtüşüyordu.⁶²⁶

Vasilije'nin ölümü Karadağ'da bir siyasi boşluk yarattı. Vasilije'den sonra 16 yıldır Stanjević Manastırı'nda inzivada bulunan II. Sava Petroviç, tekrar başa geçti.⁶²⁷ Ancak, uzun zaman siyaset dışında kaldığı ve kendini dini konulara adanmış için liderlik yapabilecek potansiyele sahip değildi. Guvernadur Jovan Radonjić'in (Yovan Radonyiç) ise siyasi bir gücü yoktu.⁶²⁸ Bu sebeple kabile anarşisi ve anlaşmazlıklar yeniden hortladı. Bu sırada,

⁶²⁴ Suver, a.g.e., s. 75.

⁶²⁵ Suver, a.g.e., s. 75; Urhan, a.g.t., s. 37.

⁶²⁶ Rastoder, a.g.m., s. 116; Özdem, a.g.t., s. 72.

⁶²⁷ Özdem, a.g.t., s. 74.

⁶²⁸ Suver, a.g.e., s. 75.

Podgoriçe ve çevresinde şiddetli bir veba salgını hüküm sürmekteydi.⁶²⁹ Bu koşullar altında, Karadağ'da 1766 Eylül'ünde kendisini “şifacı” olarak takdim eden Šćepan Mali/Stefano Piccolo (Küçük Stefan/Küçük İstefan) adlı bir yabancı zuhur etti.⁶³⁰ Uzunçarşılı, Küçük Stefan'ın Dalmaçyalı bir Hırvat olabileceğini savunmuştur.⁶³¹ Suver ise Onun Dalmaçyalı bir hekim olduğunu belirtmiştir.⁶³² Bu sıralarda, 1762 yılında Çariçe Elizabeth'in yerine geçen ve karısı Katerina tarafından 9 Temmuz 1762'de bir darbe ile tahttan indirildikten sonra öldürülen III. Petro'nun gerçekte firar ettiği ve öldürülmekten kurtulduğu söylentileri ortalıkta dolanıyordu. İnsanları şifalı bitkilerle iyileştirmesi sebebiyle Stefan'ın şöhreti de Karadağ'da yayılıyordu. Söylentilerden cesaret alan Küçük Stefan kendisinin III. Petro olduğunu iddia etti.⁶³³ Maine'de misafiri olduğu kabile şefi Marko Tanović ona inandı ve şifacının gerçekte Çar III. Petro olduğu hikayesini etrafa yaydı. Rus Çarı'nın Karadağ'a sığındığı iddiası kısa sürede kabileler ve halk arasında geniş yankı buldu.⁶³⁴ Miller'e göre daha öce Vasilije ile birlikte St. Petersburg'a gitmiş olan Marco Tanković (Marko Tanović) onu tanımıştı.⁶³⁵ Halk bu söylentilerden hiç şüphe etmedi. Çünkü onlar için Karadağ, bahtsız Rus Çarı'nın güvenle sığınabileceği tek yerdı. Bu iddiaya inanmayanların Küçük Stefan ile Rus Çarı arasındaki fiziksel benzerliği görebilmesi için Maine Manastırı'na Çar III. Petro'nun resmi bile koyuldu. Vladika Vasilije'nin yaydığı Rus sempatisi sebebiyle “Rus Çarı”nın varlığı ülkede büyük mutluluk ve heyecana sebep oldu.⁶³⁶ 1767 yılı sonlarında Çetine'de toplanan Kabile Meclisi, Küçük Stefan'ın “gerçek kimliği”ni tanıdı ve onu Karadağ'ın idarecisi seçti.⁶³⁷ Meclisin kararını tebliğ etmek üzere 60 kişilik bir heyet Maine Manastırı'na gönderildi. Yeni tebaası üzerinde olumlu bir izlenim bırakmak isteyen Stefan, kabileler samimi bir şekilde aralarındaki çatışmaları sona erdirme sözü verene kadar meclisin kararını kabul etmedi. Onun talepleri ve vakur davranışları kendisinden şüphe edenlerin de ikna olmasını sağladı.⁶³⁸ Böylece, Küçük Stefan, Karadağ Vladikası oldu. Stefan, ilk icraatlarından biri olarak II. Sava'yı hapsedtirdi.⁶³⁹

⁶²⁹ BOA, C.AS, No. 408/16839, lef 2, 23 Zilkade 1181 (11 Nisan 1768).

⁶³⁰ Rastoder, a.g.m., s. 117.

⁶³¹ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 388.

⁶³² Suver, a.g.e., s. 75.

⁶³³ Suver, a.g.e., s. 76; Rastoder, a.g.m., s. 117; Özdem, a.g.t., s. 74.

⁶³⁴ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 34.

⁶³⁵ Miller, a.g.e., s. 403.

⁶³⁶ Suver, a.g.e., s. 76, 77.

⁶³⁷ Rastoder, a.g.m., s. 117; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 34; Suver, a.g.e., s. 77.

⁶³⁸ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 34, 35.

⁶³⁹ Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 359; Urhan, a.g.t., s. 38.

Küçük Stefan, Karadağ'da yönetimi ele geçirdikten sonra mutlak bir hükümdar gibi davranmaya başladı ve Karadağlı olmamasının da etkisi ile kabileleri pek dikkate almayan bir yönetim anlayışı benimsedi. Hem korumalık yapması hem de çevresine korku salması için kendisine bağlı silahlı bir birlik oluşturdu.⁶⁴⁰ Hırsızlık, cinayet ve kan davalarına büyük cezalar koydu. Kendisini artık Tanrı tarafından gönderilmiş gerçek bir hükümdar gibi görüyordu.⁶⁴¹ “*Küçük Stefan Etkisi*” başta Brda (Brdo) olmak üzere Karadağ'a civar nahiyelerde de hissedilmeye başlandı.

3.5. Küçük Stefan Ayaklanması (1767-1768) ve 1768 Karadağ Seferi

Şifacı Küçük Stefan'ın maktul Rus İmparatoru olarak Karadağ'da zuhur etmesi ortalığı karıştırdı. “*Rus İmparatoru*”nun Karadağ'a geldiği haberi, komşu ülkelerde ve Rusya'da şüphe uyandırdı. Venedik, kendi topraklarındaki Ortodokslar üzerindeki etkisi sebebiyle Küçük Stefan'ı zehirletmeye karar verirken, Rusya, bu sahtekârı Karadağ'dan çıkarmak için Viyana'daki Rus Büyükelçiliği danışmanını Karadağ'a gönderdi. Osmanlı hükümeti ise Küçük Stefan'ın Rusya tarafından gönderildiğine inanıyordu.⁶⁴² Osmanlı Devleti, 1768 Mayıs'ında Düzmece Çar'ın yakalanması için bir birlik gönderdi.⁶⁴³ Rastoder'e göre 1768 sonlarına doğru, Karadağ üç yönden hareket eden 50.000 asker tarafından saldırıya uğradı, ancak 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması sebebiyle harekât durduruldu.⁶⁴⁴ Suver'e göre de Osmanlı Devleti, 50.000 kişilik bir ordu göndermiş ise de Küçük Stefan kaçmayı başarmış ve Rusya ile savaş çıkması üzerine Osmanlı ordusu Karadağ'dan çekilmek zorunda kalmıştı.⁶⁴⁵

Literatürde farklı gerekçelerle Küçük Stefan'ın ortaya çıkışından rahatsızlık duyan Osmanlı Devleti, Venedik ve Rusya'nın Stefan'ı ortadan kaldırmak üzere harekete geçtikleri belirtilmektedir. Ancak, tespit ettiğimiz Osmanlı vesikaları Küçük Stefan'ın 1767 yılı

⁶⁴⁰ Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 360; Suver, a.g.e., s. 77.

⁶⁴¹ Suver, a.g.e., s. 77.

⁶⁴² Rastoder, a.g.m., s. 117; Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 359; Suver, a.g.e., s. 77.

⁶⁴³ Suver, a.g.e., s. 77.

⁶⁴⁴ Rastoder, a.g.m., s. 117.

⁶⁴⁵ Suver, a.g.e., s. 77.

sonlarında veya 1768 yılı başlarında yalnızca Karadağlıların değil, aynı zamanda Karadağ'a civar olan Brda Bölgesi'ndeki nahiyelerin ve sabık İpek Patriği Vasilije'nin (Vasilije Jovanović-Brkić) de desteğini alarak bağımsız bir krallık kurmak amacıyla büyük bir isyan çıkardığını göstermektedir. Kendisinin seküler bir karakter olması sebebiyle Küçük Stefan'ın yeni kapatılmış olan İpek Patrikhanesinin son Sırp Patriği Vasilije'nin ruhani nüfuzundan yararlanmak istediği anlaşılmaktadır.

İsyanın ayrıntılarına geçmeden burada İpek Patrikhanesinin durumu hakkında kısaca bilgi verilmesi gerekir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Osmanlı-Kutsal İttifak Harpleri esnasında 1690'daki Büyük Sırp Göçü'nde İpek Patriği III. Arsenije Crnojević'in Avusturya'ya iltica etmesinden sonra İpek Patrikhanesi, Sırp ortodoksluğunun merkezi olma özelliğini kaybetmişti. Habsburg topraklarında kurulan Karlofça Başpiskoposluğu, 18. yüzyılda Sırp'ların en önemli dini merkezi haline gelmişti. Göçler sebebiyle İpek Patrikhanesine yapılan ekonomik yardımların önemli bir kısmı Karlofça Başpiskoposluğuna yöneldiği için gelirleri azalan İpek Patrikhanesi, ekonomik güçlüklerle boğuşuyordu. İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği, İpek Patrikhanesi ve Ohri Başpiskoposluğunun kaldırılarak ruhani sınırlarını genişletmek istiyordu. İpek Patrikhanesi, Rum Patriği'nin talebi doğrultusunda 1766 yılında III. Mustafa'nın fermanıyla ilga edilmiş ve bölgedeki Ortodoksların idaresi Fener Rum Ortodoks Patrikhanesine geçmişti.⁶⁴⁶ İpek Patrikliğinin yukarıda görüldüğü üzere geçmiş savaşlarda Avusturya ile iş birliği yapması ve Osmanlı aleyhtarı tutumu da muhtemelen bu kararda etkili olmuştu. İpek Patrikhanesinin ilga edilmesinden sonra 1763-1765 yılları arasında patriklik makamında bulunan son Sırp Patriği Vasilije (Vasilios), Kıbrıs'a sürgün edilmiş ise de firar ederek Karadağ'a gelmiş ve Küçük Stefan ile iş birliği yapmıştı.

Küçük Stefan isyanı ile ilgili tespit edebildiğimiz ilk kayıt, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın Rumeli Valisi Mehmed Paşa'ya gönderdiği bir kaime üzerine Divân-ı Hümâyûn'dan gönderilen 21-30 Ocak 1768 tarihli bir hükümdür. Buna göre Venedik idaresindeki Kotor Kalesi'ne üç saat mesafedeki Mahike (Maine) Köyü'nde bu sırada *"bir müfsid-i mahall-endiş serzede-i zuhur olub"* Karacadağ asilerini kendisine tabi

⁶⁴⁶ Öztürk Yılmaz, a.g.m., s. 397.

kılmış ve eskiden beri kavga ve çatışma halinde olan kabileler arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırarak kabileleri birleştirmeyi başarmıştı. Ayrıca, Podgoriçe ve havalisindeki birkaç nahiyeye ile köylerdeki ahaliyi de kendisine bağlamıştı. Kendisine katılanların gündün güne artması ile güçlenen asiler, yolculara ve ahaliye saldırmaya başlamışlar ve yolları kapatmışlardı. İskenderiye mutasarrıfı, durumu Rumeli Valisi Mehmed Paşa'ya bildirdiği gibi ihtiyaten Ülgün Kalesi'ne mühimmat gönderilmesini de talep etmişti. İsyanın elebaşı Osmanlı makamlarınca meçhul bir şahıs olmakla birlikte tedbirli davranılması zorunlu idi. Divân-ı Hümâyûn'dan İskenderiye Mutasarrıfı Mehmed Paşa'ya gönderilen bir hükme göre Sultan III. Mustafa ilk etapta Karacadağ asileri âdetleri olduğu üzere yağma ve gasp için Osmanlı Devleti'ne ait bir yere ve yolculara saldırımları halinde (*“memâlik-i mahrûsa-i şahanemden olan bir mahalle veya ebna-i sebili taaddi ve tecavüz eylemek haletleri melhuz ise”*) bunların eylemleri yayılmadan gerekli yol ve geçitlerin kapatılmasını emretti. Ayrıca, içlerine casuslar gönderilmesini ve hallerinin takip edilmesini istedi. İslam hudutlarına ve ahaliye bir saldırı yapılırsa (*“eğer müfsid-i mesfur ve muavinleri olan şekavet-pişeler taraflarından hudud-ı İslamiye'de olan ebna-i sebili taaddi ve tecavüz ihtimali olur ise”*) vakit kaybetmeden tenkil edilmeleri için asilerin üzerlerine gidilerek Müslim ve Gayrimüslim ahalinin huzur ve emniyetlerinin sağlanmasını emretti. Bunun yanı sıra, Ülgün ve bölgedeki diğer kalelerin tamir edilmesi ve top, cephane ve mühimmat eksikliklerinin giderilmesi talimatı verdi. Nihayet, Venedik ile olan ahitnameye aykırı durumlara fırsat verilmemesini ferman buyurdu. Bosna ve Rumeli valileri de Karadağ hususunda ikaz edildi.⁶⁴⁷ Bu esnada Osmanlı makamlarının Küçük Stefan hakkında pek fazla bilgisi yoktu. Ancak, belgede geçen bazı ifadeler Karadağ'ın ayrı bir siyasi varlık olarak kabul edildiğini göstermektedir.

İskenderiye Kadısı Zeynel Abidin Efendi'nin 11 Nisan 1768 tarihiyle İstanbul'a gönderdiği bir ilam, isyanın aşamaları ve bölgedeki genel durum hakkında daha ayrıntılı bilgiler içermektedir. Buna göre Podgoriçe ve civarında iki yıldan beri şiddetli bir veba salgını hüküm sürmekteydi. Vebadan dolayı ricalden pek çok kişi hayatını kaybetmiş ve özellikle Podgoriçe Kazası adeta *“cengâver ricalden hâlî”* kalmıştı. Podgoriçe, İşpozi (İşbozi) ve Jabyak kaleleri Karacadağ'a bitişik ve üç taraftan Kuçe (Kuçi), Piper (Piperi), Belopavlik (Bjelopavlići), Pleşiviçe (Plješivci/Pješivci), Posiliçe/Posliçe? ve Çerņiçe

⁶⁴⁷ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 13, Evâil-i Ramazan 1181 (21-30 Ocak 1768).

(Crnnačka/Crmnica) vesair cibal usatı (dağlı asiler) ile çevrili idi. Bu esnada “*Karacadađ nahiyesinde zuhur iden müfsidin melanet ve ifsadıyla*” Karacadağlı asiler diğer dağlı asilerle ittifak yaparak isyan etmişlerdi. Asiler, dört-beş aydan beri yol ve geçitleri kapatarak Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerini üç taraftan kuşatmışlardı. Ayrıca, istila amacıyla siyah bayrak açıp ikişer defa çok kalabalık gruplarla Podgoriçe ve İşbozi kalelerine hücum etmişlerdi. Yaşanan şiddetli çatışmalarda iki taraftan da çok fazla sayıda kişi hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştı. Tanıkların ifadesine göre asilerin sayıları 30.000’den fazlaydı: “*...cemiyet ve ittifakları olmağın kesretleri baştan başa evrak-ı cizye sürülmek lazım gelse Podgoriçe Kazası’nda otuz binden müteceviz evrak sürülürdü...*” Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kaleleri asilerin ortasında kaldığından dolayı asilerin saldırı ve zararları bir an bile eksik olmuyordu. Üstelik, İslam hudutlarının sonunda ve düşman toprağı yakınında olan bu üç kalenin bazı yerleri yıkılmış olup tamire muhtaçtı. Podgoriçe ve İşbozi kalelerinde siyah barut, kurşun vesair malzeme yoktu. Keza, Podgoriçe ve Jabyak kalelerinde top bile mevcut değildi. Bundan dolayı, adı geçen kaleler şiddetle top, cephaneye ve mühimmata ihtiyaç duyuyorlardı. İskenderiye kadısına göre bu sırada Karacadađ Nahiyesi’nde zuhur eden *müfsidin* melanet ve ifsadıyla Karacadađ vesair dağlı asilerin çıkardıkları ayaklanma eski zamanlardakilerle kıyaslanamayacak kadar büyüktü. Dahası, asiler kendi hallerine bırakılacak olursa isyanın her tarafa yayılması muhtemeldi. Bundan dolayı, İskenderiye’de yaşayan ulema, imam, hatip, ađa, neferât, ahali ve esnaf reisleri vs. hep birlikte kendisine müracaatla civar kazalardan asker gönderilmesi ve serhatte yaşayan Müslümanların kadın ve çocuklarının kâfirlerin şerrinden kurtarılması için durumun İstanbul’a bildirilmesini niyaz etmişlerdi.⁶⁴⁸ İskenderiye kadısının ilamına göre isyan 1767 yılı sonları veya 1768 senesi başlarında başlamıştır. İlamda Küçük Stefan’ın adı zikredilmeden sadece müfsit olarak bahsedilmesi bu sırada kendisinin halen meçhul bir şahıs olduğunu göstermektedir. Ayrıca, belgede ne vladikanın ne de sabık Patrik Vasilije’nin ismi geçmektedir.

Osmanlı makamlarının Küçük Stefan önderliğinde başlayan 1768 Karadağ isyanı ile ilgili ilerleyen günlerdeki tasvirleri Osmanlı-Karadağ ilişkilerinin ve Karadağ isyanlarının sebeplerinin adeta bir özeti niteliğindedir. Buna göre Rumeli Eyaleti’nde İskenderiye Sancağı’nda Podgoriçe Kazası’na bağlı Karacadağ nahiyeleri yüksek dağlardan oluşan aşılması güç bir bölge olduğu için burada sakin olan reaya mekanlarının sarp oluşuna

⁶⁴⁸ BOA, C.AS, No. 408/16839, lef 2, 23 Zilkade 1181 (11 Nisan 1768).

aldanarak geçmiş zamanlarda isyan bayrağını kaldırıp daima yakın ve civarlarında olan ahali ve yolculara saldırıyorlar ve vergi vermekten kaçınarak itaatten ayrılıyorlardı. İsyan vukuunda Osmanlı Devleti tarafından Karadağ'a bazen Bosna valileri askerleriyle birlikte memur edilir, bazen de asiler başka şekillerde tedip ve tenkil edilirdi. Böylece, Karadağlıların bir süre itaat etmeleri sağlanır, Karadağ reayası cizyelerini ödemeye mecbur edilir ve civar kazalarda yaşayan ahali bir müddet bunların şer ve zararlarından emin ve rahat bir şekilde yaşardı.⁶⁴⁹ Keza, Karacadağ nahiyelerinin ahali öteden beri “*şevahik-ı cibal usatı*” (yüksek dağlar eşkıyaları) olup daha önce cizye ve haraçlarını düzenli ödemeyi taahhüt ettikleri halde mekanlarının sarp oluşuna ve aşılması güç yüksek dağ tepelerine güvenerek ulüemre itaatten çıkıp vergilerini ödemekten imtina ediyorlardı.⁶⁵⁰ Diğer bazı belgelere göre ise Karacadağ nahiyeleri yüce dağlardan ibaret ve ahali öteden beri asi taifesinden olup daha önce İslam askerlerinin kılıçları ile tedip ve itaat altına alınıp raiyyeti ve cizye ödemeyi kabul ederek düzene koyulmuşlar iken mevkilerinin çetin ve aşılması güç oluşuna güvenerek birkaç seneden beri itaatten ayrılmışlar ve maktu cizyelerini ödemekten kaçınarak isyana cüret etmişlerdi.⁶⁵¹ Ancak, bu seferki isyan öncekilerden farklıydı.

Osmanlı belgelerine göre Karacadağ'da birdenbire ortaya çıkan Küçük İstefan (Küçük Stefan) adlı meçhul şahıs ile sabık İpek Patriği Vasilyos adlı rahip Karacadağ asilerini ve diğer ayaklanmaya meyilli grupları itaatten ayırmışlardı.⁶⁵² Bir başka vesikaya göre ise Karadağlılar bu kez cizye ve haraç vermektan kaçınmakla yetinmeyip isyanlarını takviye için Küçük İstefan adlı meçhul şahsı krallık iddiasıyla sahiplenmişlerdi. Sabık İpek Patriği Vasilyos da bunlara sığınarak aralarına katılmış ve Karadağ reayasını isyana teşvik etmişti. Ayrıca, Küçük Stefan'ı kralları olarak tanımlayarak herkesi ona itaat etmeye çağırmişti. İsyan çemberi gün geçtikçe genişlemiş ve Küçük Stefan'ı kral olarak kabul ederek hepsi emir ve yasaklarına uymaya başlamışlardı.⁶⁵³ İlk olarak Venedik hududunda zuhur eden “*Şahs-ı meçhulü'l-hâl-i mahall-endiş*” (Küçük Stefan), hudut havalisindeki

⁶⁴⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768).

⁶⁵⁰ BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768).

⁶⁵¹ BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁵² BOA, AE.SMST.III, No. 69/5093, Gurre-i Cemâziyelâhir 1182 (13 Ekim 1768); BOA, AE.SMST.III, No. 235/18610, 17 Şaban 1182 (27 Aralık 1768).

⁶⁵³ BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

ahaliyi çeşitli hile ve vaatlerle isyana teşvik ederek Venedik'e tabi yerlerdeki Ortodokslar arasında bir ihtilâl çıkarmak istemişti. Ancak, Venedik cumhuru, topraklarını korumak için derhal asker sevk ettiği gibi, huduttaki kale ve memleketlere de mühimmat göndererek isyanın kendi tarafına sirayetini ve fitne ve fesatlarının yayılmasını engellemiştir. *Müfsit* (Küçük Stefan) ve asiler, Venedik tarafında tutunamayınca Karacadağ'ın içlerine yöneldiler ve isyana meyilli olan ahali ve kabilelerin aralarındaki ihtilafları çözümlenerek aynı mezhep ve yaratılıştaki oldukları için cümlesini aynı amaç etrafında toplamayı başardılar.⁶⁵⁴ Küçük Stefan, Karadağlıların kendi içlerinde ve civardaki Çerniçe (Crnna/Črna), Posliçe/Posiliçe, Koman, Pleşefçe (Belşefçe/Beşbuçe/Pleşiviçe/Plješivci= Pješivci), Belopavlik ve Kuçe (Kući) ve Piper (Piperi) Hristiyanları arasında eskiden beri devam eden düşmanlık ve çatışmaları geçmişte bırakmaları konusunda uzlaştırmış ve ittifak yapmalarını ve birlik olmalarını sağlayarak cümleten isyan ettirmişti.⁶⁵⁵ Böylece, Brda Bölgesi'ndeki bazı kabilelerin de desteğini almıştı.

Kabile ve cemaatlerin ittifakıyla sayıları artan asiler, etraf ve civarlarındaki kasaba ve köylerde yaşayan Müslümanlara saldırmaya, yol kesip mal, eşya, hayvan vs. gasp etmeye başladıkları gibi birkaç defa da bölük bölük Podgoriçe, İşbozi, Jabyak ve Bar kalelerini istila etmek amacıyla saldırmışlardı. Bu suretle İslam beldelerinden ve reaya üzerinden emniyet ve asayiş ortadan kaldırmışlardı.⁶⁵⁶ İsyân hadisesi, Bosna ve Rumeli taraflarından ve İşbozi, Podgoriçe, İskenderiye ve Ülgün-Bar taraflarından ayrı ayrı İstanbul'a bildirilmişti.⁶⁵⁷

İsyân hadisesinin İstanbul'da duyulması üzerine İskenderiye ve civarındaki kaza ve kasaba ahâlisinin Karacadağ asilerinin isyan ve saldırılarından korunması için Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerine acilen gerekli miktarda top, mühimmat ve cephane gönderilmesi ferman buyruldu. Bunun üzerine Tophane-i Amire'den yedi kıta top, Cebehane-i Amire'den

⁶⁵⁴ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768). Belgelerde Küçük Stefan'ın ismi zikredilmeden kendisinden "*şahs-ı meçhulü'l-hâl-i mahall-endiş*", *müfsid* şeklinde söz edilmektedir.

⁶⁵⁵ BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁵⁶ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁵⁷ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768).

çakmaktaşı, Selanik Baruthanesi'nden siyah barut ve Sidrekapsi Madeni'nden kurşun gönderilmesi ve gemi ile acilen Selanik üzerinden İskenderiye İskelesi'ne ulaştırılması emredildi. Bu bağlamda, Podgoriçe Kalesi'ne 200 kantar siyah barut, 100 kantar kurşun, 5.000 adet çakmaktaşı ve 5 takım top; İşbozi Kalesi'ne 200 kantar siyah barut, 100 kantar kurşun, 5.000 adet çakmaktaşı; Jabyak Kalesi'ne ise 50 kantar siyah barut, 25 kantar kurşun; 2.000 adet çakmaktaşı ve 2 takım top gönderilmesi uygun görüldü.⁶⁵⁸ Ayrıca, yapılan incelemede kalelerin uzun süredir tamir edilemediği anlaşıldı.⁶⁵⁹

Ahali ve beldelerin eşkıyanın şerrinden ve saldırılarından kurtarılması zaruretinin yanı sıra,⁶⁶⁰ Sultan III. Mustafa, isyanın kuvvet kullanarak bastırılmasını arzu etmese de yapılan değerlendirmede bu tarz isyan eden asilerin kılıç yoluyla tedip ve haklarından gelinmesi kaidesine binaen isyanın cebren bastırılması ve asilerin tenkil edilerek ortadan kaldırılması kararlaştırıldı. Ayrıca, askere esir ve ganimet alma yetkisi verildi. Karadağ meselesinin çözülmesini isteyen Sultan, geçmişteki Karadağ isyanlarında olduğu gibi sadece Bosna valisi ve Bosna Eyaleti'ndeki sancak mutasarrıfları, zabitan, neferât vesairenin tayini ile yetinilmeyip Rumeli valisinin de kendi kapısı halkı ve maiyetindeki sancak beyleri ve eyalet askerleri ile isyanın bastırılmasına katılmasını istedi. Bu amaçla 1768 yılı mayıs ayı sonlarında Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ve Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa isyanın bastırılması için görevlendirildi.⁶⁶¹

⁶⁵⁸ BOA, C.AS, No. 408/16839, lef 1, lef 3, 8 Muharrem 1182 (25 Mayıs 1768).

⁶⁵⁹ Defterhane-i Amire'de yapılan incelemede Podgoriçe-i Atik Kalesi'nin cephaneliğinin çatısının zaman içinde harap olmasından dolayı içine konulan barut ve sair mühimmat bozulduğu için H. 1172 senesinde (1758-59) keşif doğrultusunda 500 kuruş masrafla tamir edilmesi için ferman çıktığı görülmüştür. Keza, eski kale ile yeni kalenin de pek çok yeri tamire muhtaç olduğundan H. 1150'de (1737-38) kale ahali ve yerli neferlerin madden ve bedenen yardımlarıyla bazı yerleri tamir edilmiş ise de çoğunun tamamlanamadığı anlaşılmış ve kalenin tamamen tamiri için 1.500 kuruş daha gerektiğinin tespit edilmesi üzerine gerekli paranın ödenmesi için sultan tarafından emir verilmiş ise de bölgenin Avusturya tarafından istila edilmesi sebebiyle olduğu gibi bırakıldığı saptanmıştır. O zamandan sonra tamir edilemediği için kalenin büsbütün harap olduğu görülmesi üzerine söz konusu cephaneliğin 500 kuruş, eski ve yeni kalenin ise 1500 kuruş masrafla inşası için izin istenmişse de Podgoriçe'nin önemine binaen 24 Şevvâl 1174'te (29 Mayıs 1761) İskenderiye Sancağı mutasarrıfına, Podgoriçe kadısına ve adı geçen kalelerin kapudanına yeniden keşif yapılması emredildiği anlaşılmıştır. BOA, C.AS, No. 408/16839, lef 2, 21 Zilhicce 1181 (9 Mayıs 1768).

⁶⁶⁰ BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁶¹ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

Vakanüvis Ahmed Vâsîf Efendi, Karadağ isyanının ortaya çıkışını, Küçük Stefan'ın ve Vasilije'nin rolünü ve isyanın civar nahiyelere yayılmasını şu ifadelerle aktarmıştır: “*Bosna hudûdunda vâki ‘ Karadağ ehâlîsi re ‘âyâ-yı devletden ma ‘dûd ve sâyebân-ı emn ü emân-ı saltanat-ı seniyye üzerlerine dâyimâ memdûd iken, menâ ‘at-ı mekân ve ba ‘zı ruhbân ifsâdıyle ‘âric-i zirve-i tuğyân olduklarından gayri, bir şahs-ı tebehkâr cebel-i mezbûrde istikrâr ve o havâlide bulunan ehl-i İslâm ‘ı dağlı i ‘âneti ile ızrâr eylediğini Bosna Vâlîsi ve o tarafkazâların hükkâmı ve zâbitânı iş ‘âr etmişleridi. Şahs-ı mesfûru ve kendülerine ta ‘lim-i şerr u-şûr eden râhib-i makhûru teslim ve isti ‘fâ-yı cerâyim-i sâlîfe ile kemâ fi ‘l-evvel cizye-i şer ‘iyyelerini edâ etmedikleri sûretde ber-mûceb-i fetvâ ricâli makhûr ve nisvân ve sibyanı me ‘sûr olacağı mukaddemce ifâde olunup, pend-pezir olmadıkları ‘arz-ı pây-e serîr-i Devlet-masîr kılındıkda, Bosna Vâlîsi Vezir Silahdar Mehmed Paşa ve Rumeli Vâlîsi Vezir Mehmed Paşa eyâletleri dahilinde olan Mir-i mîrân ve erbâb-ı timâr u ze ‘âmet ve sâyir harb ü darb askeriyle iki koldan üzerlerine me ‘mûr kılındı.*”⁶⁶²

Saraybosnalı Molla Mustafa Başeski de ruznamesine H.1181’de (1768) Karadağ seferinin zuhur ettiğini ve yamakların gönderildiğini, paşanın (Bosna Valisi) yazması üzerine bunların (seferden) affedildiğini, bin yüz seksen iki kazanmış yeni mühürlerin geldiğini, Karadağ’da yaralılara dahi esamelerin geldiğini kaydetmiştir: “*Ve ‘âkıbet Karacatag seferi zuhûr oldu. Yamaklar dahi sefere vardı. Paşa yazdı, bunlar dahi ‘afv olundu. Seksen ikiye müstahık yeni başdan mühürler geldi. Ve Karatag ‘da yaralulara dahi esâmeler geldi. Hâsıl-ı kelâm Laz ahvâli bu târîhde imiş sene 1181.*”⁶⁶³ Molla Mustafa, padişah damadı Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ile Rumeli Valisi Mehmed Paşa’nın Karadağ nizamı için görevlendirildiğini kaydetmiştir.⁶⁶⁴

Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa, Bosna Eyaleti’ndeki sancak beyleri, alaybeyleri, sipahi ve zaim, ağa, kapudan, zabitan, neferât vs. eyalet askerleri ve Saraybosna Yeniçerileri ile birlikte isyanın bastırılmasına sipehsalar (serasker) tayin edildi ve Karadağ

⁶⁶² Ahmed Vâsîf Efendi, *Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü’l-Âsâr ve Hakâ’iku’l-Ahbâr’ı, 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, Yay. Haz. Nevzat Sağlam, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020, s. 332.

⁶⁶³ [Molla Mustafa Başeski], *XVIII. Yüzyıl Günlük Hayatına Dair Saraybosnalı Molla Mustafa’nın Mecmuası*, (Haz. Kerima Filan), Saraybosna: Connectum, 2011, s. 79.

⁶⁶⁴ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 80.

Seferi'ni bizzat yönetmesi emredildi.⁶⁶⁵ İzvornik Sancağı Mutasarrıfı Abdullah, Klis Sancağı Mutasarrıfı Gazi Mehmed, İzvornik, Klis ve Hersek sancakları alaybeyleri, Saraybosna Yeniçerilerine de ayrı ayrı emirler gönderildi.⁶⁶⁶ Ayrıca, Karadağ'ın fiziksel koşullarını ve geçitlerini yakından tanınması sebebiyle sabık Prizrin Sancağı Mutasarrıfı Ferhadzade İsmail Paşa da Bosna Valisi Mehmed Paşa'nın maiyetinde görevlendirildi.⁶⁶⁷

Rumeli Eyaleti tarafında da sancak beylerinin önemli bir kısmı kendilerine bağlı bey, beyzade, tımar ve zeamet erbabı ve il erleri ile birlikte Rumeli valisinin maiyetinde sefere memur edildiler. Bu bağlamda, Ohri Sancağı Mutasarrıfı Ahmed Paşazade Mehmed Paşa, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa, Prizrin Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşazade Ali Paşa, Üsküp Sancağı Mutasarrıfı Ali Paşa, sabık İzvornik Sancağı Mutasarrıfı Hacı Osman Paşa, sabık Yanya Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa, sabık Avlonya ve Delvine sancakları mutasarrıfı Yanyalı Mehmed Paşa, Dukakin Sancağı Mütessellimi Kahraman Paşa, sabık Prizrin Sancağı Mutasarrıfı Ali Paşa, Fraşerli Osman Paşa, İlbasan Sancağı Mütessellimi ve Yanya Sancağı Mütessellimi Karadağ isyanının bastırılması için görevlendirildi.⁶⁶⁸

Şeyhülislamlik tarafından da Karadağlılar isyan edip itaatten ayrıldıkları için üzerlerine varılıp tamamen ortadan kaldırılması ve köklerinin kazınması, kadın ve çocuklarının esir ve köle olarak alınması ve mal ve eşyalarının yağma edilmesinin meşru olduğuna dair fetva verildi.⁶⁶⁹ Sultan'ın arzusu da asilerin haklarından gelinip cebren ortadan

⁶⁶⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁶⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 19, Evâhir-i Muharrem 1182 (7-15 Haziran 1768).

⁶⁶⁷ "...cibali merkumenin turuk ve mesaliki ne mertebe as 'ib olduğu cümleden ziyade senin malumun olub beher hal sevk olacak asakir-i piyade olmakdan labüd olduğundan gayri cibali merkumenin medahil ve maharicine vakıf ve derun-u cibale dühule semt-i eshel arif kimesnelerin maiyetinde mevcut bulunmaları dahi muktezi olmağla..." BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 20, Evâhir-i Muharrem 1182 (7-15 Haziran 1768).

⁶⁶⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 19, Evâhir-i Muharrem 1182 (6-15 Haziran 1768); BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768).

⁶⁶⁹ BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768). "...adem-i itaatlerine binaen ber-muceb-i fetava-yı şerife üzerlerine varılıb külliye tedmir ve istisal ve nisa ve etfalleri seby ve istirkak ve malları yağma ve garet olunmak emri meşru olduğuna..." BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 18, 19, 20, Evâhir-i Muharrem 1182 (6-15 Haziran 1768).

kaldırılması, verilen fetva gereği asilerin kadın ve çocuklarının esir ve köle edilmesi ve mal ve eşyalarının yağmalanması, isyanın bastırılması ve Karadağlıların yeniden Osmanlı hâkimiyetini ve tabiiyetini kabul edip itaat etmelerinin sağlanmasıydı: “...maksûd-ı hümâyûnum avn ve inayet cenab-ı rabbü’lmu’in ve havl ve kuvvet-i hazret-i hayru’n-nâsırîn ile tâife-i bagiyye-i mesfûrenin külliyyen kahr u istisalleriyle ve virilan fetâvâ-yı şerife mucibince nisa ve etfali seby ve istirkâk ve eşya ve emvalleri yağma ve garet olunarak şirret ve sevretleri kesr ve tevhîn olunmağla izâle-i madde-i gızzet ve huşûnet ve tashih-i tabiiyet-i mülk ü ra’iyyet ile dâire-i darü’l-emân-ı inkıyad ve itaate idhâl ve ilhakları maslahatına mübteni...”⁶⁷⁰

Bosna ve Rumeli valilerine gönderilen emirlerde maiyetlerine tahsis edilen birlikleri bir an önce toparlayarak harekete geçmeleri istendi. Ayrıca, asileri kuşatma, tazyik, muharebe ve mukatele için uygun olup Karadağ’a giriş ve çıkış bakımından elverişli olan mahallerde cümlenin görüşüne göre ortak karar verilmesi emredildi. Bunun yanı sıra, asilerin harekât ve tavırları ile toplandıkları mekanların iki tarafça tahkik edildikten sonra sancakbeyleri ve bölgeyi iyi bilen yerel ayan ile istişare ederek birbirleri ile haberleşmeleri istendi. Daha da önemlisi, Karadağ asilerine destek vererek onlarla iş birliği yapan kabilelerin ittifaktan ayrılmasına gayret edilmesi tavsiye edildi.⁶⁷¹ Bu bağlamda, Kuçe (Kuçi), Piper (Piperi) ile Klement (Klemente) asilerinin ve ittifakı bozması mümkün olan kabilelerin halklarının çeşitli vaatler veya gözleri korkutularak yanlarına çekmeye çalışılması fikri benimsendi.⁶⁷² Dolayısıyla, Karadağlılarla mücadeleye girişmeden önce harekâtın çevre güvenliğinin sağlanmasına öncelik verildi.

Bir sonraki aşamada ise asilerin dilini ve tavırlarını bilip başlarına gelecekler konusunda kendilerini ikaz etmesi için adamlar gönderilip “*şahs-ı müfsid ü meçhul*” ile “*mucid-i fenn-i hiyel ve hadi’at*” sabık İpek Patriki Vasilyos’u teslim etmelerinin talep edilmesi kararlaştırıldı. İtaat edip, af dilerler ve cizye ödemeyi kabul ederlerse sorun yoktu.

⁶⁷⁰ BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768).

⁶⁷¹ BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768).

⁶⁷² BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768).

Ancak, eskiden beri hilekâr ve sözlerine güvenilmez oldukları tecrübe edildiğinden dolayı aman dileme ve pişmanlık gösterilerinden emin olunması için nüfuzlu kişilerden rehinler alınması suretiyle zapturapt altına alınmaları uygun görüldü. İnat edip isyanlarına devam ederlerse haklarından gelinmesi meşru ve muhakkak olduğundan verilen fetva doğrultusunda hareket edilmesi ve asilerin üzerine varılıp şiddetle cezalandırılmaları emredildi. Başbuğ tayin edilen Bosna Valisi Mehmed Paşa'ya asilerin tenkil edilmesi ve köklerinin kazınmasından sonra Karadağlıların "*menas-ı halâs ittihaz eyledikleri kulel ve burûc ve maabid-i batılları esasından kal' ve kam' ve hedm ve tahribe gayet mertebede ihtimam...*" göstermesi (sığınak haline getirdikleri kule, burç ve mabetlerinin temellerine kadar yıkılmasına dikkat etmesi) ferman buyruldu. Ayrıca, Karadağlıların bozguna uğratılmasının ardından bundan sonra Osmanlı Devleti'ne mutlak surette itaat etmeleri, cizye vesair vergilerini diğer reaya gibi ödemeleri ve ileride isyan etmemelerini temin etmek üzere kati şartlara bağlanarak seçkin kişilerden rehin alınması bildirildi. Bosna Valisi Mehmed Paşa'ya bu işin başka meselelerle kıyaslanamayacak kadar mühim olduğu hatırlatılarak askerinin sevk ve idaresinde dikkatli davranması ve isyanın bir an önce bastırılması istendi. Son olarak, Karadağ asilerinin eskiden beri sığındıkları Venedik ile Osmanlı Devleti arasındaki barış şartlarının bozulmasına yol açacak tavır ve davranışlardan kaçınılması emredildi.⁶⁷³

Karadağlıları cizye ödemeye mecbur etmek ve Sultan'ın hükümranlığını tanımalarını sağlamak üzere Bosna Beylerbeyi Silahdar Mehmed Paşa'ya, 8 Ağustos'ta İstanbul'dan gönderilen emir üzerine Bosna ordusu için Gaçko Ovası toplanma yeri olarak seçildi. Saraybosna'dan 1.000 nefer, mühimmat ve üç top ile Visoko, Foyniça ve Kreşevo'dan asker gönderilmesi istendi. Ayrıca, askerler için peksimet hazırlanıp Gaçko'ya sevk edilmesi emredildi.⁶⁷⁴ Molla Mustafa, Karadağ Seferi için yapılan hazırlıkların tamamlanmasından sonra yaklaşık 14.000 kişilik Bosna ordusunun 19 Ağustos 1768'de yola çıktığını günlüğüne aktarmıştır: "*Karatag nizâmına bâ-fermân medine-i Saray'dan bin yamak, ve koldan beşinci âdem, tahminen yedi bin, ve Bosna eyâlet sipâhi ve zu'âmâsı dört biş, ve Mehmed Paşa ile ve gayri yerden dahi iki biş gitdiler, rebî 'ü'l-ahir fi-5, pencşenbih, sene 1182.*"⁶⁷⁵ Mustafa

⁶⁷³ BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, A.DVNSMHM.d, No. 166, hüküm 14, 17, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768).

⁶⁷⁴ İmamoviç, a.g.e., s. 397.

⁶⁷⁵ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 80.

İmamoviç'e göre ise 19 Ağustos 1768'de Karadağ Seferi için harekete geçen Bosna ordusunun içinde yaklaşık 7.000 kişi vardı. Saraybosna'dan toplanan 1.000 nefer dışında Bosna Eyaleti'nin çeşitli sancaklarından gelen 4.000 sipahi ve zaim mevcuttu. Ayrıca, Silahdar Mehmed Paşa maiyetinde de 2.000 asker bulunuyordu.⁶⁷⁶

Osmanlı-Karadağ Muharebesi, 8 Eylül'de Karadağlıların ahşap kuleler inşa ederek pusu kurdukları Nikşiç (Nikşik-Nikšić) ve İşbozi (Spuz) yolu üzerindeki Ostrog Geçidi'nde gerçekleşti.⁶⁷⁷ Silahdar Mehmed Paşa harekete geçmeden önce asilere bir nasihat mektubu gönderdi ise de asiler mektubu dikkate almadılar ve Küçük Stefan'ın etrafından ayrılmadılar.⁶⁷⁸ Osmanlı birliklerinin harekâtına ilişkin elimizde iki ayrı belge grubu ile Molla Mustafa'nın naklettiği bilgiler mevcuttur. Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ve Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa'nın gönderdiği raporlara göre daha önceden planlandığı gibi ilk etapta asilerin cemiyetlerini bölmek için Küçük Stefan ve Karadağlılarla ittifak halindeki civar kabileler üzerine iki taraftan hücum edilmiştir. Böylece, Karacadağlı ile müttefik olan Vetren?, Belopavlik ve Pşeviçe (Pleşiviçe/Plješivci= Pješivci), Kuçe ve Piper asilerinin köyleri iki taraftan yağmalandıktan sonra asiler ortadan kaldırılmış ve iki koldan Karadağ'a girilmiştir. Karacadağ reayasını isyan ettiren “İstefan nam la'in-i mekkârın” (Stefan adlı melun hilekarın) tahkim ve iltica ettiği İstruga (Ostrog) Boğazı'ndaki kaleye hücum edilerek yıkılmış ve tahrip edilmiştir. Bu arada Stefan kaçmış ve yapılan muharebede asilerin çoğu öldürülmüştür. Böylece, Karacadağ nahiyeleri zapt edilmiş ve içlerindeki kule ve burçlarla “*maabid-i batılları*” (kilise ve manastırları) ve özellikle Peliçe (Bjelice) adlı nahiyedeki *manastır-ı kebir* temellerine kadar yıkılmıştır. Asiler bozguna uğradıklarından dolayı cümlesi ölüm korkusu ile af dilemişler ve sergerdeleri vasıtasıyla bundan sonra reyalığı kabul ettiklerini, cizyelerini düzenli ödemeyi taahhüt ettiklerini ve kendilerini isyana sevk ve teşvik eden İstefan ile sabık İpek Patriği Vasilyos'un firar ettiklerini bildiren *istiman-nameler* (aman dileme) ve teminat olarak güçlü rehinelere göndermişlerdir. Bosna ve Rumeli valileri “*tafsil-i vekayi-i feth ü nusrete dair keyfiyat*”ı ayrı ayrı tahriratlar ile İstanbul'a arz etmişlerdir.⁶⁷⁹ Burada her iki valinin de Karadağ'ın fethinden söz etmesi dikkate değerdir.

⁶⁷⁶ İmamoviç, a.g.e., s. 398.

⁶⁷⁷ İmamoviç, a.g.e., s. 398.

⁶⁷⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, No. 166, hüküm 14, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768).

⁶⁷⁹ BOA, TS.MA.e, No. 726/19, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1182 (23 Ekim-1 Kasım 1768).

İskenderiye Müftüsü Derviş Ali Efendi'nin verdiği 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768) tarihli hüccete göre Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa'ya bağlı birlikler önce çeşitli vaatlerle Kuçe (Kuçi), Piper (Piperi) ve Bilopavlik (Belopavlik) nahiyelerindeki asilerin bir kısmının itaatlerini sağlamış, bir kısmını ortadan kaldırmış ve aldığı tedbirlerle cemiyetlerini dağıtmıştır. Ayrıca, ahaliyi Küçük Stefan ve sabık İpek Patriği Vasilyos'tan ayırmak için güçlü rehinelere alınmıştır: “... Evvel emirde Kuçe ve Piper ve Belopavlik usatını imal-i sanayi-i hasene ve istimal-i tedbir-i letayif-i müstahsene ile kimini kahr-u tedmir ve kimini hüsn-ü tedbir ile cemiyetlerin perakende vü perişan ve müfsid-i mahal-endişi mesfurundan cüda ve tefrik hususunda vech-i âsân üzere cümlesinin kendi taraf-ı alilerine cezb ve çesban tarikasıyla rehan-ı kaviyyeleri ahz ü kabz...” olundu.⁶⁸⁰ Ardından, Silahdar Mehmed Paşa'nın emrindeki Bosna askeri bir koldan ve Rumeli valisi tarafından başbuğ tayin edilen İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa diğer koldan asilerin İstruga (Ostrog) Boğazı'nda ihdas ettikleri metrise aynı anda saldırmışlardır. Pazartesi günü yapılan çatışmalarda asiler tüfek hücumu karşısında direnememiş ve canlarını kurtarmak her biri bir tarafa kaçmıştır. Aynı gün Rumeli askeri tarafından Belopavlik Nahiyesi'nde yapılan çatışmalarda kırk altıdan fazla köy yakılmış ve Ostrog Boğazı açılmıştır. Ardından, yine Rumeli askeri tarafından Çerçiçe Nahiyesi zapt edilmiş ve bilcümle menzil (ev), kule ve muhkem mabetleri tahrip edilmiş ve asilerin ileri gelenleri kılıçtan geçirilerek kadın ve çocukları esir ve köle edilmiş, eşya ve hayvanları ganimet olarak alınmıştır. Bunun üzerine her biri aman dileyerek teslim olmuşlar ve Vezir Nişli Mehmed Paşa'ya güçlü rehinelere vererek af talebinde bulunmuşlardır. Küçük Stefan ve sabık Patrik Vasilyos'un kendilerinden istenmesi üzerine ikisinin de firar ettiklerini belirterek zuhur ederlerse kendilerini kılıçtan geçirmelerini söylemişler ve bundan sonra gerek Küçük Stefan ve Patrik Vasilyos gerekse bunlar gibi “mucid-i fenn-i hiyel müfsidler” (hile bilimi mucidi bozguncuları) semtlerine uğratmayıp cümlesi *iltizam-ı cizyeye* talip olmuşlardır. Ardından Karacadağ nahiyelerinden Katune ve Rika (Reka/Riyeka) nahiyelerinin rehin, ruhban ve reisleri İskenderiye'ye sürülüp Vezir Nişli Mehmed Paşa huzurunda kurulan Divân-ı 'Âli'ye çıkarılmışlardır. Karadağ reayasının vekilleri *meclis-i şer'*de sancak beyleri, eşraf, ulema, ayan, bey, beyzade vs. huzurunda “*arzuhal ve cizyeye talibûn ve ra'iyyeti kabul ile el-aman diyerek isti'âf ve istimân itmeleriyle*” af ve aman dilekleri şer'an muteber ve makbul sayılmıştır. Ancak, arazileri verimsiz taşlık olduğundan dolayı mahsul ve gelirleri çok az

⁶⁸⁰ BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768).

olduğu için ruus-u cizyelerini ödemeye güçleri yetmediğini belirtmişlerdir. Civarlarında bulunan Müslümanların da bu durumu doğrulaması üzerine Nişli Mehmed Paşa, daha önce herhangi bir cizye kaleminde kaydı olmayan Katune ve Rika nahiyeleri ahalisini 1182 senesi başından itibaren maktu olarak yıllık 1.500 adet edna evraka bağlamış ve her iki nahiyenin vekilleri de maktu cizyelerini kabul ederek her sene İskenderiye kalemi cizyedarına ödemeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca, eskiden beri İşbozi kalemlerinden Onogoşte Kalesi neferâtına ocaklık olan ve Karacadağ'dan sayılan Çerniçe (Crmnička/Crmnica), Posliçe/Posiliçe? ve Pleşefçe (Plešiviçe/Plješivci/Pješivci) ve Koman nahiyeleriyle Bilopavlik (Belopavlik), Kuçe (Kuči) ve Piper (Piperi) nahiyelerinin knez, ruhban ve diğer rehineleri de her sene eskiden olduğu gibi İşbozi ve Onogoşte Kaleleri neferâtına *harac-ı arazi* ve *cizye-i maktu* 'larını ödemeyi taahhüt ve iltizam etmişlerdir. İlave olarak bundan sonra Küçük Stefan ve Patrik Vasilyos'u ve onlar gibi bozguncuları içlerine uğratmamaya, uğrarlarsa yakalayıp vilayete teslim etmeye ve Podgoriçe, İşbozi, Jabyak ve Ülgün-Bar vs. etraftan hiç kimseye saldırmamaya, cizye ve haraçlarını düzenli olarak ödemeye, padişaha itaatten ayrılmayacaklarına, isyan çıkardıkları için pişman olduklarına ve kendi içlerinden gelip-geçen yolcu vs. ahaliye saldırmayacaklarına dair söz verip birbirlerine kefil olmuşlardır. Böylece, isimleri bir deftere kaydedilip her biri tarafından imzalanmış ve hüccet verilmiştir. Nihayet, cizyelerini ödeyip itaatten ayrılmadıkları sürece mal, eşya ve nüfusları diğer Müslümanlar gibi olup hiçbir şekilde dokunulmasına şer'an izin verilmeyeceği kayıt altına alınmıştır.⁶⁸¹

Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa'nın 13 Ekim 1768 tarihiyle İstanbul'a gönderdiği kaimelede isyanın bastırılmasından sonraki sürecin anlatımında bazı küçük farklılıklar mevcuttur. Buna göre Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa Nikşik üzerinden Bosna'ya dönmüştür. Kendisi ise Karadağ asilerinin teslim olup aman dileklerinin teminatı olarak alınan rehinelerle birlikte Podgoriçe'den İskenderiye'ye geçmiştir. Ardından, rehineler maiyetindeki sancak beyleri, ayan ve rüesa huzurunda toplanan şer'î meclise getirtilip, bundan sonra Osmanlı Devleti'ne tam itaat edeceklerini ve diğer reaya gibi cizye ödemeyi kabul ettiklerini beyan etmişler ve bir daha Sultan'ın rızasına aykırı hareket etmemeyi ve Küçük İstefan ile Patrik Vasilyos ortaya çıkar çıkmaz yakalayıp valilere teslim etmeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca, her bir nahiyeden ihtiyaten birer güçlü rehine alınıp İskenderiye

⁶⁸¹ BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768).

Mutasarrıfı Mehmed Paşa'ya teslim edilmesi ve bunların İskenderiye'de ikamet ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Karadağ reayasının kadim cizyeleri olan 1.010 altın üzerine 490 altın daha zam yapılarak H. 1182 (1768) senesi cizyesini İskenderiye Mutasarrıfı Mehmed Paşa hazineye teslim etme taahhütünde bulunmuştur. Böylece, Karacadağ'dan addedilen Çerniçe, Belşefçe (Plešiviçe/Plješivci =Pješivci) ve Posiliçe? ve Bilopavlik (Belopavlik) nahiyeleri İşbozi Kalesi neferâtına maktu cizyelerini eskisi gibi ödemek üzere zabıt altına alınmışlardır. Kuçe (Kuči) Nahiyesi de her sene maktu cizyelerini Bosna Eyaleti sınırlarına dahil olan Onogošte Kalesi neferâtına ödemeyi taahhüt etmiş; Piper (Piperi) Nahiyesi ise eskiden olduğu gibi cizyelerini İskenderiye tarafına ödemeyi kabul etmiştir. Diğer taraftan, Kuçe ve Piper reayasının isyanı sebebiyle yakınlarındaki Podgoriçe, İşbozi ve Zabyak kalelerindeki ağa, neferât ve reayanın pazara gidip gelmesini de engellemişlerdi. Adı geçen nahiyeler [Çerniçe, Boşliçe/Posiliçe, Belşefçe (Plešiviçe/Plješivci=Pješivci) ve Koman nahiyeleriyle Bilopavlik (Belopavlik), Kuçe ve Piper (Piperi) nahiyeleri] ahali artık Osmanlı Devleti'ne tam itaat ve cizyelerini ödeme sözü vererek raiyyeti kabul etmişler ve nezre bağlanmışlardı. Bu sebeple hayatın normale dönmesi gerekiyordu. Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kaleleri ağa ve neferâtları da istikrarı ve düzeni korumak adına nizama aykırı hareket etmeleri durumunda miriye 20.000 kuruş nezir ödemeyi taahhüt etmişlerdir. Yine şer'î hüccette ismi geçen nahiyelerin reayası da padişaha bağlılıktan ayrılmama, cizyelerini düzenli ödeme, Kolaşin ve Gusine kaleleri tarafına giden yola müdahale etmeme ve yolculara saldırmama sözü vermişler ve Küçük İstefan ile Vasilyos adlı rahip geri dönerlerse İskenderiye mutasarrıfına teslim etmeyi taahhüt etmişlerdir. Bunlara aykırı bir şekilde hareket etmeleri halinde ise miriye 20.000 kuruş nezir ödemeyi kabul etmişlerdir. Diğer taraftan, herhangi bir harağgüzar kalemine dahil olmayan Katune ve Rika nahiyeleri de her sene zamlı cizyelerini İskenderiye mutasarrıfı ve cizyedarına ödemeyi taahhüt etmişler ve cizyenin tesliminde rehinlerinin değiştirilmesi şartıyla eski suçlarının affedilmesini istemişlerdir. İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Buşatlı Mehmed Paşa da mutasarrıflık uhdesinde kaldığı müddetçe cizyeyi toplayıp hazineye teslim etmeyi üzerine almıştır. Ardından, Rumeli Valisi Mehmed Paşa, İskenderiye naibi Derviş Ali ve Podgoriçe ile Karadağ naibi Ahmed Efendi imzalı beş şer'î hüccet ile senet ve mahzarları bir kaime ile İstanbul'a göndererek İskenderiye'den ayrılmıştır.⁶⁸²

⁶⁸² BOA, AE.SMST.III, No. 69/5093, Gurre-i Cemâziyelâhir 1182 (13 Ekim 1768); BOA, AE.SMST.III, No. 235/18610, 17 Şaban 1182 (27 Aralık 1768). Ayrıca bkz. BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

Molla Mustafa da Karadağ Seferi'nin safhalarına ilişkin oldukça ayrıntılı bilgiler aktarmıştır. Buna göre Karadağlılar Nikşiç (Nikşik) Kalesi yakınlarındaki Ostrog Yaylası'nda ağaçtan basit bir set ve kale gibi bir derbent yapmışlardı. Fakat, *İslam askeri* tek bir hamlede onu fethetmiş ve *kâfirler* firar etmişlerdi. Bazılarının kelleleri alınmıştı. İslam askerinden çok az kişi şehit düşmüş, birkaçı da yaralanmıştı. Daha sonra, Bosna Valisi Mehmed Paşa ile Rumeli Valisi Mehmed Paşa arasında anlaşmazlık çıkmış ve aralarına soğukluk girmişti (*Soñra iki paşa, iki ser-‘asker, ya‘ni iki pehlivân bir ipde olmadığı gibi anlar dahi olmaz, mâbeyninde burüdet düşdi*). Çevo (Čevo), Zalota (Zolota), Sirniça (Crnica) ve Belopavliç (Belopavlik) köyleri yakıldı. Gelene kadar çok zahmet çekmişlerdi. Çünkü yolları görmeyenin tahmin edemeyeceği kadar çok sarp ve taşlıktı, o kadar ki tabiri mümkün değildi. Molla Mustafa'nın işittiğine göre altmış konaklık sefere gitmek Karadağ'a sefere gitmekten daha kolaydı. Zira hep taşlıktı, kâfir kovaladıkça kaçıyordu, adeta yüz bin kalesi vardı. Onlarla savaşmak gücü, herkesin harcı değildi. Onlarla mücadele hile ile gafil avlayıp baskına uğratılabilirlerse ve ancak çevik olunabilirse Allah'ın izniyle mümkündü. Onları tanımayan ve hilelerini bilmeyenden bir fayda gelmezdi. Trebinyeliler, Nikşiçliler ve İşbozililer bu iş için uygundu. Sonunda knezler itaat edip haraç (cizye) ödemeyi kabul etmişlerdi. Ayrıca, bir miktar şer'î halayık (cariye) köle, esir ele geçirilmişti. Geriye kalan halayık esirlere Müslümanlar aman vermişler ise de küstahlık edip çok sayıda esiri yağma etmişlerdi. Molla Mustafa, bunların birisine bile helal değildir diye haber verdiklerini kaydetmiştir (H. 1182/M. 1768).⁶⁸³

Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi (ö.1779), 1768 Karadağ Seferi hakkında kısa bir bilgi aktarmış ve isyanın Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa tarafından

⁶⁸³ “*Ve Nikşiç kal‘asına karîb yerde Karacataglılar, Ostrog yaylasında ağaçdan yaptıkları bayığı bir sedd, bir derbend, kal‘a gibi, ve içine girmişler idi. Sonra ‘asker-i islâm ‘avn-i Hakkile yek hamleden anı feth ve kâfirler firâr. Ve birkaç, bir mikdâr kelle ele girmiş. Ammâ az ve pek az kimesne şehîd düşmiş, birkaçısı mecrüh oldı. Soñra iki paşa, iki ser-‘asker, ya‘ni iki pehlivân bir ipde olmadığı gibi anlar dahi olmaz, mâbeyninde burüdet düşdi. Çevo, Zalota ve Sirniça köylerini ihrâk edince ve Belopavliç ihrâk ve altı üst edüp. Gelince degin ‘azîm zahmet ü meşekkat çekdiler. Zîrâ yolları ‘azîm sarbdur, taşlıkdur ve ermeyen bilmez. Vasfı kâbil degildir. Hattâ ba‘zı kimesneden işitdüm, dediler ki altmış konaklık yere sefere gitmek, gayrı yere dahi âsândur ve yeg severim, zîrâ bütün hep taşdur. Kâfirünj dahi şeylerden bir şeyi bu kadar: sen kovarsın ol kacar. Yüz biñ kal‘ası vardır. Anuj ile ceng etmek müşkil, herkesünj vazifesi degildir. Hemân hîleile ‘an-gafletin basmak ve ayakda çabuk anlar gibi az dahi olursa ‘avn-i Hakkile ederler. Yohsa anlardan uzak ve anlaruj hîlelerini bilmeyen bir fâ‘ide etmez. Ancak Trebinli ve Nikşiçlü ve Spujlu bunlar işe yarar. Ve ‘âkıbet knezler ser-fürü ve harâca mukirr oldılar. Ve ma‘lûm ola ki bir mikdâr şer‘î halâyik çöle (köle, E.G.) esir ele girmiş oldı. Ve kûsûr kalan halâyik esirler, müslimânlar küstahlık edüp amân-ı vire vermişler iken koyudan (?) bunca esir ya.g.m.â eylemişlerdür. Birisine helâl degildir deyü böyle haber verdiler, sene 1182”.* Saraybosnalı Molla Mustafa, s. 80, 81; Ayrıca bkz. İmamoviç, a.g.e., s. 398.

bastırıldığını kaydetmiştir: “... Kara-dağ re’âyası mesken ve me’vâlarının kuş uçmaz ve kolan yürümez sarp ve sa’b olduğuna mağrûren lâzım gelen cizyelerini dahi edâdan imtinâ’ ve isyân ettikleri için üzerlerine Rum-ili askeri ile Rum-ili Vâlisi olan Bosnavî Mehmed Paşa ta’yin olunmuş idi. Lâkin Bosna Vâlisi Silâhdar Mehmed Paşa, Bosna dilâverleriyle varup, Kara-dağ’dan vâfir esir alup, vâfirini katl ve kahr ü tedmîr semtini buldukda, re’âya dâmen-i emâna teşebbüs eylediklerinde, cizyelerini beher sâl edâya kefillerin alup, derûnlarına zâbit nasb etmekle, taht-ı rabıtaya aldı haberi vürûd etmekle, gâile-i merkûme mündefi’ oldu.”⁶⁸⁴

Ahmed Cevdet Paşa, 1768 Karadağ Seferi’ni 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi ile ilişkilendirmiş ve Karadağ’ın itaat altına alınmasını yalnızca Bosna Valisi Daneci Mehmed Paşa’nın (Silahdar Mehmed Paşa) başarısı olarak sunmuştur: “...Bin yüz seksen iki senesinde sefer sadedleri ru-nümâ oldukda Karadağlılar dahi isyan iderek etrafda vaki ehl-i İslam karyelerine taarruz eylediklerinden ol vakit Bosna valisi bulunan Daneci Mehmed Paşa Karadağ üzerine hareket idüb ve Kolaşin nahiyesi kabtanını kılağuz iderek vladikanın makarrı olan Çetine’ye kadar gidüb Karadağlıları taht-ı itaate idhal ile harac-ı mukarrerlerin tahsil ve istifa eylemişidi.”⁶⁸⁵ Ahmed Cevdet Paşa, Silahdar Mehmed Paşa’nın 1788 yılında vefatı üzerine “İbtidâki Bosna vâliliğinde yetmiş yedi senesi (H. 1182 olacak, E.G.) hılâlinde Karadağ re’âyası ‘isyân etmekle, ma’iyetine Rumeli ve Bosna eyâletleri ta’yin olarak usât-ı merkûmenin te’dîblerine me’mur olup ifâ-yı hüsn-i hidmete muvaffak olmağla hayli yüz aklığı etmiş olduğundan, Sultân Mustafa Hân hazretleri kendüsünden feth ü zafer ümidiyle seksen beş senesinde serdâriekrem nasb eylemişti...” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.⁶⁸⁶

Diğer taraftan, İstanbul’da yapılan incelemede Katune ve Reka nahiyeleri reayasının vekilleri ve rehinleri tarafından takdim edilen mahzarlarında Köprülüzâde Numan Paşa zamanında (1714 yılında) Karadağ nahiyeleri cizyesi 1.000 adet edna evrakı üzere maktu

⁶⁸⁴ Şem’dânî-Zâde Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi: Mür’i’t-Tevârih, II-A, Haz. Münir Aktepe, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978, s. 109.

⁶⁸⁵ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 242; Tophâneli Kâmil Kapudan, a.g.e., s. 30. Ahmed Cevdet Paşa, Tezakir’de de Daneci Mehmed Paşa’nın Çetine’ye kadar girip Karadağ’dan sayılan dört nahiyenin (Çerña, Rieka, Lişenska, Katunaska) cizyelerini tahsil ettiğini aktarmıştır. Cevdet Paşa, Tezakir, s. 188.

⁶⁸⁶ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 98.

olup, daha sonra Maktul Hacı Mehmed Paşa (Mehmed Paşa Kukavica) zamanında (tt. 1752-1755) 10 adet evrak zammıyla 1.010 adet evraka ulaştığı, H. 1182 senesi başından geçerli olmak üzere 490 evrak daha ilavesiyle toplam 1.500 adet edna evraka ulaştığı belirtilmekteydi. Bunlardan Katune Nahiyesi'ne 900, Reka Nahiyesi'ne ise 600 evrak isabet ediyordu. Cizyenin her yıl İskenderiye mutasarrıfı ve cizyedarına teslim edilmesi, oradan da Bosna Eyaleti'ndeki Derbend Kalesi yerli neferâtına ocaklık olarak gönderilmesi gerekiyordu. Ancak, yapılan incelemede sekiz yıldan beri cizyenin ödenmediği anlaşıldı. İskenderiye'de akdedilen Meclis-i Şer' de reaya vekillerinden kadim 1.010 evrak üzerinden sekiz senelik cizye vergisi talep edilmişti. Bununla birlikte, ödemeye güçleri olmadığını beyan etmeleri üzerine ödenmemiş olan üç yıllık cizye affedilerek geri kalan beş senelik 5.050 adet cizye evrakı bedelini iki ay içinde ödemeleri istenmişti.⁶⁸⁷ Yapılan hesaplama göre beş senelik cizye evrakı karşılığı 13.887,5 kuruş vergi ödenmesi elzemdi. 1 Muharrem 1182'den (18 Mayıs 1768) geçerli olmak üzere Katune ve Reka nahiyeleri reayasının 1.500 adet edna cizye evrakı karşılığında 4.125 kuruş vergi ödemeleri gerektiği tespit edildi.⁶⁸⁸ Ayrıca, Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa'ya, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'ya, İskenderiye ve Podgoriçe-Karadağ kadılarına ve bölgedeki kapudan, ağa ve neferâta Karadağ'da tesis edilmiş olan düzenin bozulmamasına dikkat etmeleri emredildi.⁶⁸⁹

Karadağ Seferi'nin Osmanlı Devleti'ne maliyetinin anlaşılabilmesi için şu bilgilerin aktarılmasında yarar vardır. Karacadağ Seferi'ne memur edilen Bosna Valisi Mehmed Paşa'nın maiyetine tayin edilen "asakir-i mansure" sayısı kendi ifadesiyle 25.000'den fazla idi ve bunların yiyecek, zahire, cephane, ulufe ve bahşişlerinin temini de uhdesine verilmişti.⁶⁹⁰ Keza, Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa da Karadağ Seferi için kendi maiyetine yalnızca Arnavutluk'tan 40 bayrak (2.000 nefer) piyade levent askeri toplamıştı. Bunların her birine beşer kuruştan 10.000 kuruş bahşiş, beher neferine aylık ikişer buçuk kuruş ulufe olmak üzere ikişer aylık ondalık ile 11.000 kuruş ulufe, yine her birine günlük ekmek ve et bedeli olarak ikişer aylık zahire bahası 6.000 kuruş ve ikişer aylık arpa bedeli olarak 400 kuruş olmak üzere toplam 27.400 kuruş tahsis edilmişti.⁶⁹¹ Rastoder ve Suver'in

⁶⁸⁷ BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁸⁸ BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁸⁹ BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

⁶⁹⁰ BOA, TS.MA.e, No. 659/33, 25 Zilkade 1182 (2 Nisan 1769).

⁶⁹¹ BOA, C.AS, No. 1160/51650, 21 Safer 1182 (7 Temmuz 1768).

aktardıkları, bu isyanı bastırmak için Osmanlı Devleti tarafından 50.000 asker seferber edildiği bilgisi dikkate alınırsa sefer maliyetinin Karadağ'da alınacak vergiyi fersah fersah aştığı görülmektedir. Şüphesiz, Osmanlı Devleti'nin Karadağ'da hâkimiyetini kabul ettirmesi vergiden daha mühimdi.

İsyanın bastırılması ve Karadağ Seferi'nin amacına ulaşması İstanbul'da sevinç yarattı. Osmanlı belgelerinde bu durum Karadağ'ın fethi olarak görüldü.⁶⁹² Sultan III. Mustafa, Silahdar Mehmed Paşa'yı taltif etti. Ayrıca, Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa'ya bir hilat ve kılıç ile yine hizmeti geçen maiyetindeki sancak beylerine verilmek üzere 20 adet hilat gönderdi.⁶⁹³

Ostrog Zaferi haberi Saraybosna'ya, şüphesiz İstanbul'dan çok daha önce, zaferden iki gün sonra (10 Eylül 1768'de) ulaşmıştır.⁶⁹⁴ Molla Mustafa, Şair Meylî'nin (Derviş Mehmed Gürani) Silahdar Mehmed Paşa'nın bir kılıç darbesiyle Karadağ'ı fethettiğini, İstefan'ın istifinin bozulduğunu, askerinin kaçtığını, kendisinin saklandığını anlatan manzum bir şiirini günlüğüne kaydetmiştir:

“Fahr-i sultân-ı cihân hem nâm-ı fahrü'l-mürselin
kim odur el-Hakk vezirân-ı zemānuñ eşrefi
darb-i şemşirile feth etdi Karacatagi hep
zâhir oldı vech-i pâkinden futuhât-ı hafî
İstifânun istefî [İstefan'ın istifi, E.G.] bozuldı ol hamleden
hiç mukâbil ola mı şîrâne rûbâhıñ safî
olmadı tâb-ı âver-i yek hamle-i islâmiyân
'asker-i menhûsı kaçdı kendi oldı muhtefî
Meyliyâ der-bend-i Ostrog fethiyene târîh dedi

⁶⁹² BOA, TS.MA.e, No. 534/40, 28 Ramazan 1182 (5 Şubat 1769).

⁶⁹³ BOA, TS.MA.e, No. 726/19, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1182 (23 Ekim-1 Kasım 1768).

⁶⁹⁴ İmamoviç, a.g.e., s. 398.

kesdi ‘arkı kâfir seyf-ı du’a-yı Āsafi’.⁶⁹⁵

Molla Mustafa, ruznamesine Şair Hatifi’nin (Ali Hatif Efendi, ö. 1823) Ostrog Zaferi hakkındaki bir şiirini de ayrıca kaydetmiştir. Hatifi şiirinde Karadağ Kalesi’nin dayanamadığını, mutantan krallık iddiasının Ostrog’da çöktüğünü, Karadağlıların kale gibi kilise ve hisarlarının yıkıldığını belirtmiştir.⁶⁹⁶

“Bi-hamdi’l-lāh sultanü’l-gazānuş

cünüdü oldu fethile mu’anven

tayanmadı Karatag kal’ası oldu

süküh satveti oldu müberhen

Aniştesinden olup gazev-i evvel

futühâtile ‘âlem oldılar şen

gürüh-ı bâğıya geldi emaneten

yâbân asmasın edüp habl kerden

şikest oldu ‘adüvvüñ cem’-i sehâr

kırallık iddi’âsı ile mutantan

fırâr edüp Osrtog’da edüp hiddet

binâ etmiş iken hısn hezârfen

biti sındı olup her sihri bâtl

yıkıldı gitdi ol kal’asından

kilisası hisâr-ı hedm olundu

ne ma’bûd kaldı küffâra ne mümkün

Cevher-i harf târîh oldu fethine

Karacaküh sayd oldu bogazdan

⁶⁹⁵ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 83. Ayrıca bkz. İmamoviç, a.g.e., s. 398.

⁶⁹⁶ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 84.

Hâtif nidâ edüp dedi târîhini beyne'l-guzat

Cümle kılıcile cüz'î kat' oldı.”

Ostrog Zaferi, Osmanlı çevrelerinde sevinçle karşılanırsa da Osmanlı Devleti'nin Karadağ'da kurduğu düzen fazla uzun sürmedi. Karadağlıların yol açtığı haydutluk olayları da devam ediyordu. Örneğin, Çerniçe reayası Venedik'e tabi Bastrovik (Paštrovik/Paštrovići) Köyü arazisine saldırdığı gibi, can, mal ve hayvanlarına da tasallut ediyorlardı. Bundan dolayı, İstanbul'daki Venedik balyosu Osmanlı hükümetine başvurarak Karadağ reayasının ahitnameye aykırı hareketlerinin önlenmesini ve tüccar ve yolcuların güvenliğinin sağlanmasını istedi. Bunun üzerine 17 Ocak 1769'da Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa'ya emir gönderilerek gerekli tedbirlerin alınması istendi.⁶⁹⁷ Küçük Stefan Ayaklanması'nın en önemli sonucu Karadağlılar ile Brdalıların (Belopavlik, Piper, Kuçe vs.) birleşmelerini sağlamasıydı. İsyan bastırıldıktan sonra Brda Bölgesi'nin itaati temin edilmişti. Ancak, aşağıda görüleceği üzere 1787-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda Karadağ ve Brda Bölgesi yeniden ittifak yapmış ve bu tarihten sonra fiilen birleşmişlerdir.

3.6. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve Karadağ'ın Durumu

1768 yılı eylül ayı başlarında Karadağ isyanı bastırılmış, ancak Küçük Stefan ve sabık İpek Patriği Vasilyos firar etmeyi ve saklanmayı başarmışlardı. Bu sırada Osmanlı Devleti ile Rusya arasında siyasi bir kriz yaşanıyordu. Diğer taraftan, Prusya ve Rusya'nın Lehistan'ı parçalama siyaseti gütmesi ve Çariçe Katerina'nın Stanislav Poniatovski'yi krallık makamına getirmesi sebebiyle Lehistan Osmanlı Devleti'nden himâye talep etmişti. Bunun üzerine kuzey sınırının tehlikeye düşeceğini düşünen Osmanlı Devleti, bu hareketi protesto etti ve 8 Ekim 1768'de Rusya'ya savaş açtı.⁶⁹⁸ Karadağ'ın nazik durumu sebebiyle İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa, Rus seferinden muaf tutularak yerinde bırakıldı.⁶⁹⁹ Beklendiği üzere savaş Karadağ'da tesis edilen düzenin kısa sürede bozulmasına

⁶⁹⁷ BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 2, 1-10 Ramazan 1182 (9-18 Ocak 1769).

⁶⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 356-370.

⁶⁹⁹ BOA, Hatt-ı Hümayûn (HAT), No. 7/260, 20 Şaban 1183 (19 Aralık 1769); BOA, HAT, No. 151/6370, tarihsiz (tt. 19 Aralık 1769).

sebeptir oldu. Savaşın başlamasından sonra Rusya, Balkan Hristiyanlarını Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmak için harekete geçti. Rusya'nın başlıca hedeflerinden birisi Karadağ ve Mora'da Osmanlı Devleti'ne karşı isyan çıkarmaktı. Nitekim, Rus ajanları Mora'daki Manya (Manyot) reayasını 1770'te isyan ettirmeyi başardı.⁷⁰⁰ Zinkeisen'e göre Rus ajanları 1765'ten beri Rumeli, Arnavutluk, Karadağ, Mora, Teselya ve Girit'te faaliyetliydi ve Kont Aleksî Orlov vasıtasıyla Balkan Hristiyanlarını ayaklandırmayı planlıyordu.⁷⁰¹ Bununla birlikte, Rusya, Küçük Stefan'dan dolayı Karadağ konusunda tereddütlü idi. Küçük Stefan'ı ortadan kaldırmak istiyordu, ancak savaş sebebiyle temkinli davrandı. Rusya, hem bu kişinin bir düzenbaz olduğunu anlatmak hem de Karadağlıları kışkırtmak ve savaş için destek talebinde bulunmak maksadıyla Prens Dolgorukov'u (Knyaz Yuri Vladimirovich Dolgorukov) Karadağ'a gönderdi.⁷⁰² Prens Dolgorukov, 1769 Ağustos'unda Çariçe Katerina'nın Slavları Osmanlı yönetimini devirmeye davet eden bir bildirisini ile Karadağ'a geldi.⁷⁰³ Prens Dolgorukov, 6 Ağustos'ta kabile şefleri ile yaptığı toplantıda, Çariçe'nin şu bildirisini okudu: "...Osmanlılar tarafından zulme uğrayan Hristiyanları kurtarmak istiyoruz, çünkü buldukları durum bizleri derinden üzmektedir. Bütün Slavlara, ama özellikle de Balkan Yarımadası'nın en cesurları olan Karadağlılara çağrı yapıyoruz. Babî Ali, Polonya'da Ortodoks inancısını yerleştirmek istememiz sebebi ile anlaşmaları bozdular. Ordumuz Osmanlı sınırında saldırıya hazır beklemektedir. Osmanlılardan hakkınız olan intikamınızı almanız için bir fırsat vardır. Başarı size bağlıdır, İstanbul'a kadar düşmanı zorlayın, Tanrı yardımcınız olacaktır; size her türlü yardım ve desteği sağlayacak, size cesur, bilge ve usta bir general vereceğiz. İmparatorluğumuzun sadık dostları olan sizlerin, barış anlaşması dışında bırakılmanıza izin vermeyeceğiz..."⁷⁰⁴

Prens Dolgorukov, Küçük Stefan'ın bir sahtekâr olduğunu ve tutuklanması gerektiğini vurguladı. Ancak, Karadağlıların Küçük Stefan'a desteğini sürdürmesi sebebiyle Dolgorukov'un girişimi başarısız oldu. Bundan sonra, Rusya'ya sadakat yemini etmesi şartıyla ülkeyi yönetmesine ve yerinde kalmasına izin verildi.⁷⁰⁵ Dolgorukov, ayrıca, Küçük Stefan'a bir Rus subayı üniforması hediye etti. Uzunçarşılı'ya göre Çariçe Katerina'nın

⁷⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 391-400.

⁷⁰¹ Zinkeisen, a.g.e., C. 5, s. 649.

⁷⁰² Özdem, a.g.t., s. 74.

⁷⁰³ Rastoder, a.g.m., s. 117; Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 388.

⁷⁰⁴ Özdem, a.g.t., s. 75.

⁷⁰⁵ Rastoder, a.g.m., s. 117. Krş. Miller, a.g.e., s. 405, 406.

Küçük Stefan'ı elde etmek için gizlice Karadağ'a gönderdiği Dolgorukov, İstefan'ı ele geçirmiş ise de halkın kendisini müdafaa ve himâyesiyle "Yalancı Petro" kurtulmuştur. Küçük Stefan, Osmanlı-Rus Savaşı'nda Karadağ'da ıslahat yaparak isyan çıkartmamış ve bu suretle Osmanlı Devleti'ni meşgul etmemiştir.⁷⁰⁶ Özdem'e göre ise Prens Dolgorukov ve Vladika Sava'nın gayreti ile Stefan yakalanarak, Çetine'deki manastırın üst katına kapatılmış ise de Stefan, nöbetçileri kandırarak kaçmayı başarmıştır. Aşiret reislerinin Küçük Stefan'ı desteklemesi sebebi ile Dolgorukov Karadağ'ı terk etmek durumunda kalmıştır.⁷⁰⁷

Osmanlı arşiv belgelerinde Dogorok olarak telaffuz edilen Dolgorukov'un Karadağ'a gelişi hakkında daha ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Bunlardan Sülü Paşa (Sabık İškodra Mutasarrıfı ve Rumeli Valisi Buşatlı Süleyman Paşa?, ö.1703) ahfadından Mehmed'in tahriratı şeklinde kaydedilen bir evrak dikkat çekicidir. Belgedeki mühür ve sonraki yazışmalar incelendiğinde bu kişinin İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı (Buşatlı) Mehmed Paşa olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰⁸ Mehmed Paşa'nın 10 Eylül 1769 tarihli tahriratına göre Rusya tarafından gönderilen *Pirinçimi* tabiriyle maruf Dogorok adlı bir müfsit ile üç voyvoda ve yirmi kişi Venedik üzerinden Papa memleketindeki Ancona'ya (Ancona) gelmişlerdir. Ancona İskelesi'nde Venedik'e tabi Paştrovik (Paştrovići) ahalisine ait bir gemiye kurşun, siyah barut, tüfek, kılıç, çeşitli savaş aletleri, mühimmat ve nakit para yükleyerek 8 Rebûlâhir 1183 (11 Ağustos 1769) cuma günü Paştrovik altında karaya çıkmışlardır. Paştrovik ahalisinin kılavuzluğunda Çerniçe Nahiyesi'nde Glohidol Köyü'ne giden bozguncular yanlarına aldıkları Karadağlılar ve beş-altı yüz beygir ve katır ile sınırı geçip gemideki silah, mühimmat vs. ile nakit akçeyi Glohidol Köyü'ne nakletmişlerdir. Ardından, Çetine Köyü'ne gidip Karacadağ vs. asileri toplamışlardır. Bu sırada Küçük İstefan ve sabık İpek Patriği Vasilyos da ortaya çıkmıştır. Dolgorukov, Karadağlılara Rusya'dan getirdiği bir bildiriye okumuş ve Karadağ'ı zaptedip dükalık şekline koymak niyetinde olduklarını belirtmiştir ("...vilayetinizi dükalık tarikıyla zabt eylemeye murad olunub..."). Bu amaçla para, silah, mühimmat, vs. alet getirdiklerini, çok yakında asker de

⁷⁰⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 388. Uzunçarşılı, Prens Dolgorukov'u Dolgoroki şeklinde kaydetmiştir.

⁷⁰⁷ Özdem, a.g.t., s. 75; Ayrıca bkz. Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 486, 487.

⁷⁰⁸ BOA, TS.MA.e, No. 552/15, 9 Cemâziyelevvel 1183 (10 Eylül 1769); BOA, HAT, No. 79/3306, tarihsiz (tt. 1769); BOA, HAT, No. 80/3311, tarihsiz (tt. 1769); BOA, HAT, No. 7/260, 20 Şaban 1183 (19 Aralık 1769); BOA, HAT, No. 151/6370, tarihsiz (tt. 19 Aralık 1769), Krş. BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 2, lef 6, 28 Cemâziyelâhir 1172 (26 Şubat 1759), lef 7, 18 Şaban 1172 (16 Nisan 1759).

gönderileceğini söylemiştir. Küçük İstefan ile Dogorok aralarında anlaşarak bir kethüda, bir kâtib, üç kolonel (albay) ve üç alemdar tayin edip getirdiği nakit para, mühimmat ve silahları köylere göre dağıtarak geri kalanını Çetine ve Çerņiçe'deki kiliselere depolamışlardır. Böylece, kendilerine güven gelen Karacadağ asileri bir kez daha itaatten ayrılıp isyan ve taşkınlığa başlamış ve Bosna'ya giden Ostrok (Ostrog) ile Kuçe'de iki yolu kapatıp kimseyi geçirmemeye başlamışlardır.⁷⁰⁹

Mehmed Paşa'nın naklettiğine göre Rusya, Karadağ'ı işgal ederek prenslik şeklinde teşkilatlandırmayı amaçlıyordu. Dolgorukov ile Küçük Stefan arasında herhangi bir hadiseden söz etmemesi ise muhtemelen literatürde belirtildiği üzere "Yalancı Çar"a Karadağlıların desteği sonucunda Dolgorukov'un uzlaşma yoluna gitmesinden kaynaklanmaktaydı. Mehmed Paşa, devamında Karadağ'ın güç koşullarını öne çıkarmış ve geçmişteki tecrübelerden bahsetmiştir. Buna göre Karacadağ, taşlık ve kayalıklardan ibaret sarp bir bölge olması dışında su kaynakları bakımından da yetersizdi. Zira hiçbir yerde akarsu yoktu. Yağmurun çok yağdığı zamanlarda oluşan büyük havuzları (küçük gölcükleri) vardı. Onlarda da yazın su kalmıyordu. Kalan olursa da asiler onlara hayvan leşi atarak kirletirlerdi. Eskiden atası merhum Sülü Paşa zamanında da Rusya bir defa Yani (İvan Lukaşeviç?) ve bir defa da Mihaylo (Mihail Miloradoviç?) adlı birini Karacadağ'a gönderip Karacadağ ahalisini iki kere isyan ettirmişti. Sülü Paşa, her ikisini de yakalayarak kellelerini İstanbul'a göndermişti. Mehmed Paşa, atası Sülü Paşa'nın iki defa da Hızır-İlyas (Hıdrellez) gününden on gün sonra Karacadağ üzerine gittiğini ve başka vakitlerde gitmekten kaçındığını yaşlılardan duyduğunu aktarmıştır. Mehmed Paşa'ya göre yaz günlerinde Karadağ'a asker gönderildiğinde susuzluk sebebiyle çok sıkıntı çekiliyordu. Sonbahar ve kışın ise yağmurlar ve şiddetli soğuklara dayanmak zordu. Tayin edilen askerler de çoğunlukla *nefiriam* (gönüllü, düzensiz asker) olduğu için yazın susuzluğa, güz ve kış günlerinde de yağmurlara ve soğuklara dayanamayıp firar ediyorlardı. Bundan dolayı, Karadağ'a sefer yapmak için en uygun zaman Hıdrellez'den on gün sonrasıydı. Mehmed Paşa, Sadaret kaymakamına Sultan hazretleri Karacadağ vs. asilerin tenkili için asker göndermeyi irade buyurlarsa belirtilen vakitlerden kaçınılmasının elzem olduğunu ihtar etmiştir.⁷¹⁰ Kendi uhdesindeki Karadağ cizyesini toplamaktaki başarısızlığı ve Karadağ'ın

⁷⁰⁹ BOA, TS.MA.e, No. 552/15, 9 Cemâziyelevvel 1183 (10 Eylül 1769); BOA, HAT, No. 80/3311, tarihsiz (tt. 1769).

⁷¹⁰ BOA, TS.MA.e, No. 552/15, 9 Cemâziyelevvel 1183 (10 Eylül 1769).

kontrol altında tutulabilmesi için Dukakin Sancağı'nın İskenderiye Sancağı'na ilhak edilmesini gerekli görmesi hatırlandığında, Mehmed Paşa'nın Karadağ'da yeniden çıkan karışıklıklar sebebiyle olası bir sefere gitmek istemediği ve bu yüzden Karadağ'ın olumsuz fiziki ve hava koşullarını öne çıkardığı söylenebilir. Diğer taraftan, Sülü Paşa'nın Rusya'nın gönderdiği iki ajanın isyanlarını bastırıp kellelerini İstanbul'a gönderdiği şeklindeki bilgilerde de tutarsızlık vardır.

Bosna tarafından alınan bir başka istihbarata göre Küçük Stefan, Gürcü asıllı Dogorok'un gelişi ile saklandığı yerden ortaya çıkmıştı. Dolgorukov, getirdiği hazine ve cephaneyi Stefan'a teslim etmiş; Stefan da para ve mühimmatın bir kısmını Karadağlılar ile diğer dağlı asilere dağıttıktan sonra kalanını Çetine, Stanovik ve Çerņice manastırlarına koymuştu. Stefan, ayrıca, kabile reislerinin üzerine bir subay tayin etmişti ve Çetine'de bulunuyordu. Diğer taraftan, Osmanlı tarafındaki reayayı da kendi yanına çekmeye çalışıyordu ve deniz yoluyla gelecek Rus askerlerini bekliyorlardı.⁷¹¹

Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa'nın gönderdiği tahrirata göre, Rusya Karadağ'a iki gemi ve bir general göndermişti ve akçe kuvveti ile Karacadağ reayasının desteğini almaya çalışıyordu. Bu esnada Venedik, tarafsız kalmaya ve ahitnameye aykırı hareket etmemeye özen gösteriyordu. Kotor'daki Venedik generali, Osmanlı makamları ile bilgi ve istihbarat paylaşıyordu. Avusturya ve Venedik, askeri hazırlık içindeydi, ancak barış şartlarına uygun hareket ediyorlardı. Dolgorukov, Çetine'de tahkimat yapıyor ve dayanıklı binalar inşa ediyordu. Ayrıca, asilere sekizer altın bahşiş, sekizer dinar yevmiye ve tayinat tahsis ederek asker topluyordu. Silahdar Mehmed Paşa, başlangıçta seferden muaf tutulmakla birlikte Bosna askerinin önemli bir kısmı Rus savaşına gönderilmişti. Silahdar Mehmed Paşa, bu sırada kale tamirleri ile meşguldü ve İskenderiye mutasarrıfı gibi Karadağ'a asker sevkine taraftar değildi. Bunun için piyade askeri yazılmasını gerekli görüyordu.⁷¹²

⁷¹¹ BOA, TS.MA.e, No. 813/67, 25 Zilkade 1183 (22 Mart 1770).

⁷¹² BOA, HAT, No. 8/295, 15 Şaban 1183 (14 Aralık 1769); BOA, HAT, No. 7/260, 20 Şaban 1183 (19 Aralık 1769).

Sadrazam İvazzade Halil Paşa'nın Silahdar Mehmed Paşa'ya gönderdiği tahrirata göre İskenderiye Sancağı mutasarrıfının Rus seferine gönderilmekten muaf tutulmasının sebebi Karadağ'ın muhafazasına dikkat etmek, yol ve geçitleri tutmak, düşman tarafından gönderilen gemilere engel olmaktır. Sadrazam, Dolgorukov'un gelişinden sonra da İskenderiye ve civarından asker toplayıp kuvvet kazanmaya fırsat bulamadan üzerlerine hücum ederek ortadan kaldırması, geçit ve yolları tutması beklendiği halde, İskenderiye mutasarrıfının gelişmelere tepkisiz kalmasını ve Ordu-yu Hümâyûn'a ve Bosna valisine mektuplar göndermesini yadırgamıştı. Ayrıca, Bosna valisine de Karadağ ve civarının güvenliği Bosna valilerinin de uhdesinde olduğu için mutasarrıfı ikaz edip zamanında destek için bir adamıyla birlikte bir miktar asker göndermiş olsaydı asilerin tenkilinin daha kolay olabileceği şeklinde serzenişte bulunmuştur. Ancak, rehavet ve gevşeklik sebebi ile yeni itaat altına alınmış olan Karadağ'da ahalinin yine isyan ve taşkınlığa başlamasının kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Bosna valisinden durumu tahkik etmesini ve İskenderiye mutasarrıfı ile haberleşip asilere müdahale için asker hazırlamalarını istemiştir. Keza, İskenderiye mutasarrıfının da taltif edilerek oğlu Mustafa Bey'e daha yeni mirmiranlık rütbesiyle Üsküp sancak beyliği tevcih edilmişken *"havadis tahririyle imrar-ı vakt eylemeyi"* bırakıp o bölgenin asayişini muhafaza için somut adımlar atmasının beklendiğini kaydetmiştir.⁷¹³ Mustafa Bey'e mirmiranlık rütbesinin verilmesinin sebebi Osmanlı-Rus Savaşı münasebetiyle tahririne memur olduğu 2.000 piyade ve kapı halkından 200 kişi ile orduya katılması ve getirdiği askerlerin güzide ve pak oluşu idi.⁷¹⁴

Sadrazam İvazzade Halil Paşa, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Buşatlı Mehmed Paşa'ya da aynı içerikli, ancak daha sert bir mektup göndermiştir. İlk olarak Karadağ ve İskenderiye taraflarının muhafazasına dikkat etmesi ve ortaya çıkabilecek gaileyi Bosna valisi ile haberleşip ortadan kaldırması, yol ve geçitleri tutup düşmanı engellemek ve isyan edenlerin derhal üzerlerine varıp ortadan kaldırması için Rus Seferi'nden muaf tutulduğu halde, olanlara seyirci kalmasını ve Rusların Karacadağ ahalisini tahrik ettiklerine dair Ordu-yu Hümâyûn'a ve Bosna valisine tahriratlar göndermesini eleştirmiştir. Yol ve geçitleri tutmak konusundaki ihmalden dolayı cezalandırılması gerektiği halde bundan sonra teyakkuzda bulunması ve gailenin ortadan kaldırılmasına dikkat etmesi şartıyla bu defa

⁷¹³ BOA, HAT, No. 7/260, 20 Şaban 1183 (19 Aralık 1769).

⁷¹⁴ BOA, TS.MA.e, No. 899/57, 2 Safer 1183 (7 Haziran 1769).

cürmünün görmezden gelinerek tembih ile iktifa olunduğunu belirtmiştir. Ancak, bir daha gevşeklik ve ihmalkarlık gösterirse Sultan'ın gazabından kurtulamayacağını göz önüne alıp kendisine gelmesini ihtar etmiş ve bölgenin muhafazasına dikkat etmesi konusunda Buşatlı Mehmed Paşa'yı uyarmıştır. Bunun yanı sıra, Bosna valisine de bu konuda bir tahrirat gönderildiğini kaydederek asilerin tenkili için valinin direktifleri doğrultusunda hareket etmesini ve emir geldiğinde İskenderiye askeri ve kapı halkı ile birlikte tereddüt etmeden harekete geçmesini emretmiştir. Sadrazam ayrıca, valinin emirlerine karşı gelmemesini ve *"tersil-i müraselât ile imrar-ı vaktiden mübaadet"* eylemesini ve Karacadağ gailisinin bir an önce ortadan kaldırılmasına çalışmasını, aksi halde şiddetli bir şekilde cezalandırılacağını bildirmiştir. Sadrazamın mektubunda en çok dikkat çeken kısımlardan birisi, İskenderiye Mutasarrıfı Mehmed Paşa'yı kış mevsimini bahane ederek veya sair geçersiz mazeretler ileri sürerek vakit öldürmekten son derece kaçınması lüzumunu ihtar ettiği bölümdür: *"...hengam-ı şitayı bahane ve sair a'zâr-ı vahiye îradıyla tefvit-i vaktiden gayetü'l-gaye mücanebet lazıme-i hal ve farıza-i uhde-i sadakat iştimaliniz olduğu bi-iştibahdır..."* Sadrazam, son olarak bu zamana kadar Osmanlı Devleti'nin sonsuz nimetlerine gark olması dışında kendisini ödüllendirmek için oğlu Mustafa Bey'in de mirmiranlık rütbesiyle daha yeni Üsküp sancak beyi olarak tayin edilmesi hasebiyle bunun şükrünü bilerek hareket etmesini ve Karadağ gailisini defederek Sultan'ın hayır duasını almaya çalışmasını kendisine tavsiye etmiştir.⁷¹⁵

Bu sıralarda Sadaret'ten İskenderiye Sancağı mutasarrıfına gönderilen başka bir tahriratta ise İskenderiye mutasarrıfı ve Bosna valisi tarafından gelen haberler üzerine meselenin tahkik edilip abartıya kaçmadan işin olduğu gibi bildirilmesi ve Karadağlıların Rusya ile işbirliği yaparak isyan etmesi halinde Bosna ve İskenderiye tarafından sevk edilecek askerlerle asilerin tedip edilmesine özen gösterilmesi, bu kadar az sayıdaki bir grubun tenkilinde olayı büyütmeğe kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır. Buna karşılık, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın Karadağ'ın kontrol altında tutulabilmesi için kaimesinde kendi ifadesi ile *"üç sancak bir paşaya tevcih ve elviye-i mezbure askeriyle ve külli tedarik ile müdafâ'a emr-i lazımdır..."* diyerek olayı abartılı bir şekilde aktardığına dikkat çekilmiştir. Yine Bosna tarafından haber getiren Çukadar İsmail Bey'in takririnde de Rusya'nın bir gemi, mühimmat, on dört adam ve bir general göndererek Karadağlıları ihtilâl

⁷¹⁵ BOA, HAT, No. 151/6370, tarihsiz (tt. 19 Aralık 1769).

çıkartıp arkadan asker geleceği beklentisiyle iğfal etmesi üzerine Bosna valisinin Karadağ'a sefer tertibine giriştiği ve valinin şüphesiz duyumlara dayalı olarak hareket ettiği aktarılmıştır. Bundan dolayı, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşa'dan durumu etrafla araştırıp bildirmesi istenmiştir.⁷¹⁶ Dolayısıyla, Sadaret, İskenderiye mutasarrıfı ve Bosna valisinden gelen haberlere itibar etmemiş ve bu kadar küçük bir grup, para ve mühimmatla Karadağ'da büyük bir isyan çıkmasına ihtimal vermemiştir. Sadrazam, Mehmed Paşa'nın "*mugalata ile cüzi maddeyi îzam ettiği*" kanaatindeydi.⁷¹⁷ 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı esnasındaki olaylar yakından incelendiğinde Sadaretin bu görüşünün isabetli olduğu ve savaş esnasında Karadağ'da kayıtlara yansıyan büyük bir hadise olmadığı anlaşılmaktadır. Mehmed Paşa'nın Dolgorukov'un gelişi ve Küçük Stefan'ın yeniden ortaya çıkışını üç sancağın kendi şahsında birleştirilmesi arzusunun gerçekleştirilmesi için bir fırsat olarak kullanmaya çalıştığını iddia etmek mümkündür.

Buşatlı Mehmed Paşa, 1757 yılında atandığı İskenderiye mutasarrıflığı makamını Karadağ konusunda kendisinden beklenen vazifeleri yerine getirmedeki kusurlarına rağmen uzun yıllar muhafaza etmeyi başarmış ve Buşatlı Hanedanı'nı pekiştirmiştir. 1770 yılında Rusların Manyaya reayasını isyan ettirmesi üzerine Mora'ya gönderilmiştir. Ayrıca, harbin devamında da çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bu sebeple Gazi Mehmed Paşa adı ile anılmıştır.⁷¹⁸ Zinkeisen, Buşatlı Mehmed Paşa'nın İşkodra Paşalığını miras bırakma hakkı ile ele geçirdiğini belirtmiştir.⁷¹⁹ Mehmed Paşa'nın Mustafa, Mahmud, Ahmed ve İbrahim adlı dört oğlu ve Krajo adlı bir kızı vardı.⁷²⁰ Yukarıda belirtildiği üzere büyük oğlu Mustafa'ya 1769'da mirmiranlık rütbesi ile Üsküp sancak beyliğinin tevcih edilmesini sağlamıştı. H. 1185'de (16 Nisan 1771-4 Nisan 1772) İskenderiye Sancağı Mutasarrıflığına oğlu Mahmud Paşa tayin edilmiş ise de Mehmed Paşa makamını terk etmemiştir.⁷²¹ Mustafa Bilge, 1772 yılında İskenderiye Mutasarrıflığında Mehmed Paşa'nın oğullarından (Kara) Mahmud Paşa'nın olduğunu belirtmiştir. Ancak anlaşılan odur ki Mehmed Paşa'nın yerini

⁷¹⁶ BOA, HAT, No. 79/3306, tarihsiz (tt. 1769); BOA, TS.MA.e, No. 519/2, tarihsiz (tt. 1769); BOA, TS.MA.e, No. 655/8, 1 Zilhicce 1183 (28 Mart 1770).

⁷¹⁷ BOA, TS.MA.e, No. 519/2, tarihsiz (tt. 1769).

⁷¹⁸ Bilge, agb, s. 489.

⁷¹⁹ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 6, Çev. Nilüfer Epçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019, s. 46.

⁷²⁰ Bilge, agb, s. 489.

⁷²¹ BOA, C.AS, No. 556/23335, lef 1, tarihsiz (tt.1774).

bırakmaması sebebiyle bu atama kağıt üzerinde kalmıştır.⁷²² Mahmud Paşa, 1773 yılında Silistre Seraskeri Vezir Osman Paşa'nın maiyetinde Silistre muhafazasında bulunmuştur.⁷²³ 1774 yılı başlarında da İskenderiye mutasarrıflığında Mehmed Paşa'nın olduğu görülmektedir.⁷²⁴ Mehmed Paşa, 14 Temmuz 1775'te vefat etmiştir.⁷²⁵

Buşatlı Mehmed Paşa, 1773 yılında İşkodra'da kendi adıyla anılan bir cami yaptırmıştır. Kubbesinin kurşun kaplı olması sebebiyle Kurşunlu Cami (Xhamia e Plumbit) olarak anılmıştır. Caminin minaresi 1967 yılında yıkılmıştır. Machiel Kiel'e göre Buşatlı Mehmed Paşa, Podgoriçe'de de Morača Nehri üzerinde bir taş köprü ve Duračka Camii olarak bilinen bir cami inşa ettirmiştir. Bunların her ikisi de II. Dünya Savaşı'nda yıkılmıştır.⁷²⁶

3.7. Küçük Stefan'ın Öldürülmesi, II. Sava'nın Tekrar Başa Geçmesi ve Karadağ'da Yönetim Krizi

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Rusya, bu kez Karadağlıları isyan ettirmekte başarısız olmuş ve Dolgorukov amacına ulaşamamıştır. Bunda şüphesiz 1768 Karadağ Seferi'nin üzerinden bir yıl bile geçmemesi ve Karadağlıların bu seferin tahribatını henüz atlamamış olmasının payı büyüktür. Küçük Stefan, Dolgorukov'un Rusya'ya sadık kalması şartıyla kendisini makamında bırakması ve Karadağ'ı yönetmesine göz yummasından sonra Karadağ'da hâkimiyetini güçlendirmiştir. Uzunçarşılı'nın da belirttiği gibi Küçük Stefan, savaş esnasında Osmanlı Devleti'ne herhangi bir gaile çıkarmamış ve Karadağ'da önemli reformlar yapmıştır.⁷²⁷

⁷²² Bilge, agb, s. 490.

⁷²³ BOA, C.AS, No. 1171 /52145, 7 Receb 1187 (24 Eylül 1773); BOA, C.AS, No. 796/33743, 16 Ramazan 1187 (1 Aralık 1773); BOA, C.AS, No. 1074/47312, 29 Şevvâl 1187 (13 Ocak 1774); BOA, C.AS, No. 556/23335, lef 1, tarihsiz (tt.1774).

⁷²⁴ BOA, C.AS, No. 556/23335, lef 2, 14 Zilhicce 1187 (26 Şubat 1774).

⁷²⁵ Heywood, a.g.m., s. 588; Bilge, agb, s. 490.

⁷²⁶ Kiel, a.g.m., s. 306.

⁷²⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 388.

Dolgorukov'un dönmesinden sonra Karadağlıların Küçük Stefan'a olan güveni daha da arttı. Küçük Stefan, Karadağ'da sert bir yönetim anlayışı benimsedi ve aşiretleri dizginlemeye çalıştı. Kendisine bağlı özel muhafız birliği mutlak bir hükümdar gibi emirlerini derhal yerine getiriyordu. Stefan, 1771 yılında 12 üyeden oluşan daimî bir mahkeme kurdu.⁷²⁸ Aşiretler arasındaki kan davalarını önlemek için kan davası yüzünden işlenen suçlara idam cezası getirdi. Onun aldığı önlemler sayesinde hırsızlık ve kan davaları geçici olarak azaldı. Stefan, ayrıca, 1773 yılında Karadağ'da bir nüfus sayımı yaptırdı.⁷²⁹ Küçük Stefan, gerçek bir kral gibi davranıyordu. Ancak, Osmanlı Devleti, onu ortadan kaldırmaya kararlı idi. Literatürde, "*Sözde Rus Çarı*" ve "*Karadağ'ın reel hâkimi*" Küçük Stefan'ın 1773 yılında hizmetkârı tarafından öldürüldüğü belirtilmektedir.⁷³⁰ Elizabeth Roberts, sahte çarın Ağustos 1773'te İşkodra veziri tarafından rüşvet verilen Rum uşağı tarafından yatağında uyurken öldürüldüğünü belirtmiştir.⁷³¹ Pavlović ise Küçük Stefan'ın İşkodra Paşası (Mehmed Paşa) tarafından para ile elde edilen Rum asıllı berberi Stanko Palikarda tarafından 23 Ocak 1774 tarihinde bir suikastla öldürüldüğü ileri sürmüştür.⁷³²

Rastoder'e göre Küçük Stefan, Karadağ tarihine önemli izler bırakmıştır. Şiddetli yaptırımlar uygulayarak, o ana kadar görülmemiş bir şekilde Karadağ'a barış ve düzen getirmiştir. Kan davası, adam kaçırma ve anlaşmazlıkları çözümlmek için 10 ila 50 kişilik bir birlik oluşturmuştur. Onun en önemli icraatlarından biri 1771'de kabileler arası anlaşmazlıkları çözmek amacıyla en saygın Karadağlı kabile reislerinden oluşan ve yukarıda bahsi geçen daimî bir mahkeme teşkil etmiş olmasıdır. Ayrıca, 1772'de, merkezi yönetimin icra organı olarak, 80 kişilik bir süvari birliği kurmuştur. Rastoder, Küçük Stefan'ın Karadağ'ın devletleşme sürecini hızlandırdığı görüşünü ileri sürmüştür.⁷³³ Pavlović'e göre ise Onun ölümüyle birlikte kurduğu düzen bir anda yok olmuştur.⁷³⁴

⁷²⁸ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 35; Suver, a.g.e., s. 77.

⁷²⁹ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 35.

⁷³⁰ Rastoder, a.g.m., s. 117; Özdem, a.g.t., s. 76; Urhan, a.g.t., s. 34.

⁷³¹ Elizabeth Roberts, *Realm of the Black Mountain: A History of Montenegro*, London: Hurst & Company, 2007, p. 158.

⁷³² Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 35.

⁷³³ Rastoder, a.g.m., s. 117.

⁷³⁴ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 35.

Küçük Stefan'ın öldürülmesinin ardından II. Sava, istemeyerek de olsa tekrar başa geçmek zorunda kaldı.⁷³⁵ Ancak, Küçük Stefan'ın ölümünden sonra Karadağ'da otorite boşluğu oluştu ve kabileler arası çatışmalar ve iç karışıklıklar yeniden başladı.⁷³⁶ Diğer taraftan, Osmanlı-Rus Savaşı akabinde 21 Temmuz 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nda Karadağ ile ilgili herhangi bir madde yer almadı.

Venedik raporlarına göre savaş ortamından istifade ile 1774 yılında Podgoriçe'de Yunan (Ortodoks) ve Katoliklerden oluşan yaklaşık 1.200 kişilik bir grup dağa çıkarak isyan etmiş ve Osmanlılar 10.000 kişilik bir kuvvet göndererek isyanı bastırmışlardır. Bununla birlikte isyan bölge ticaretini olumsuz etkilemiştir.⁷³⁷

II. Sava, Rusya'dan yardım talebi için 1777 yılında halefi Petar ile beraber Guvernador (sivil vali) Jovan Radonjić'in (Yovan Radonyiç) de dahil olduğu bir heyeti Rusya'ya gönderdi. Ancak, Çariçe Katerina, Küçük Stefan hadisesi sebebiyle Karadağ heyetini kabul etmedi.⁷³⁸ Rusya'dan umduğunu bulamayan Karadağ, Habsburg İmparatorluğu'na yanaştı. Barbara Jelavich'e göre aynı yıl Karadağlı Nikola Markoviç, Avusturya için bir muharip bölüğü oluşturmayı teklif etti. Bu kez de Avusturya, Karadağ'ın teklifine sıcak bakmadı.⁷³⁹ Ancak, bu süreçte Karadağ ile Avusturya arasında bir yakınlaşma olduğu muhakkaktır. Nitekim, Avusturya ve Prusya arasında Bavyera Veraset Savaşı (3 Temmuz 1778-13 Mayıs 1779) esnasında Karadağ asilerinden 2.000 savaşçının Avusturya'ya yardıma gideceği şayiası ortaya çıktı. Bunun üzerine Bosna ve Mora valileri ile İskenderiye mutasarrıfına (Buşatlı Mahmud Paşa) ve Belgrad muhafızına olayın iç yüzü soruldu.⁷⁴⁰ Bosna Valisi Mehmed Paşa, gönderdiği cevapta 2.000 savaşçının Avusturya'ya yardıma gitmek üzere hazır beklemeleri ve böyle bir asker toplama hadisesinin olmadığını, Karadağ'ın bir tarafının Bosna, bir tarafının İskenderiye ile çevrili olduğu için geçmelerinin mümkün olmadığını, deniz tarafındaki Kotor ve Risan taraflarının da Venedik elinde olması sebebiyle deniz yoluyla da asker gönderilmesinin imkânsız olduğunu bildirdi. Ayrıca,

⁷³⁵ Özdem, a.g.t., s. 76.

⁷³⁶ Urhan, a.g.t., s. 39.

⁷³⁷ Özgür Oral, *Osmanlı-Venedik Ticari İlişkileri (1763-1794)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017, s. 109.

⁷³⁸ Özdem, a.g.t., s. 76.

⁷³⁹ Jelavich, a.g.e., s. 95.

⁷⁴⁰ BOA, HAT, No. 18/790, tarihsiz (tt. 1179).

Mehmed Paşa'ya göre Karadağlılar Rum ve Rusyalı (Ortodoks) mezhebinde Avusturya ise Katolik olduğu için bunların uzlaşmaları pek mümkün değildi.⁷⁴¹ Ancak, Venedik elçisi Reisülkütab Efendi ile 6 Mayıs 1779'da yaptığı hususi görüşmede bu hadiseyi doğruladı. Avusturya'nın Prusya ile savaş için askere ihtiyaç duyduğundan dolayı Venedik tebaasından Dobrotalı Natal Kaminarovik (Kaminaroviç), Nikola Markovik (Nikola Markoviç) ve İlya adlı üç kişi vasıtasıyla Karadağ reayasından iki üç bin asker yazmak istediğini ve bunun için 30.000 flori tahsis ettiklerini bildirdi. Bunlar Karadağ'da Çerniçe üzerine gittiklerinde Plamenas lakabıyla meşhur Arsiniye (Arseniye Plamenac) adlı bir Sırp piskoposu ve kardeşi Srdar'dan yardım alacaklardı ve kaydedecekleri her asker için kendilerine on altın ücret ödenecekti. Kaminaroviç, Messina tarafından gemi temin edecek, Markoviç ise Venedik'e tabi Paştrovik üzerinden Markova Krakovic vasıtasıyla gemiye nakillerini sağlayacaktı. Elçi, Osmanlı Devleti ile dostluğa önem verdikleri için bu planın duyulması üzerine Kotor'daki Venedik makamlarının ikaz edildiğini ve Venedik kayıkları ile Osmanlı reayası taşınmaması ve Avusturya kayıklarının da Venedik sularına sokulmamasının emredildiğini bildirdi. Ayrıca, adı geçen şahısların yakalanmalarının istendiğini belirtti. Venedik, Avusturya'nın kendi reayasını tahrik etmesinden dolayı rahatsızdı. Bunun üzerine Bosna valisine, İskenderiye mutasarrıfına ve İşbozi ile Zabyak kapudanlarına Karacadağ reayasını kışkırtmak için gelenlere karşı teyakkuzda bulunmaları emredildi. Ancak, Bosna valisi bir kez daha bu haberleri yalanladı ve bunların Osmanlı Devleti'nden Avusturya'ya karşı yardım alabilmek için uydurulmuş olabileceği cevabını verdi.⁷⁴² Buna karşılık, İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa, Venedik elçisinin ihbarını teyit etti. Mahmud Paşa, yaptırdığı tahkikata göre Avusturya tarafından Dedova Kalesi ahalisinden Niko Radovile ve Kotor Nahiyesi'nden Bozo Kaminar adlı kişilerin Karacadağ'a geldiklerini ve Karacadağ ve Paştrovik ahalisinden 2.000 nefer yazımına başladığını, her bir nefer için kendilerine 30 yaldızlı altın ödeneceğini, şu ana kadar Avusturya tarafından 4 gemi geldiğini ve 2 gemi daha geleceğinin haber alındığını bildirdi. Osmanlı hükümeti tarafından bu konuda bilgisine başvurulmuş Avusturya maslahatgüzarı ise iddiaları reddetti. Ancak, Osmanlı hükümeti, Bosna Valisi Mehmed Paşa'ya, İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa'ya ve Podgoriçe Mütesellimi İşbozili Abdullah Paşa'ya dikkatli olunması talimatı verdi.⁷⁴³ Bu konunun akıbeti meçhuldür, ancak asker toplama işleminin gerçekleşmediğini söylemek mümkündür.

⁷⁴¹ BOA, HAT, No. 21/1004, 26 Rebülevvel 1193 (13 Nisan 1779).

⁷⁴² BOA, İbnülemin-Hariciye (İE.HR), No. 22/1979, 19 Rebülâhîr 1183 (6 Mayıs 1779).

⁷⁴³ BOA, TS.MA.e, No. 526/56, Evâil-i Cemâziyelevvel 1193 (17-26 Mayıs 1779).

Stevenson'a göre Vladika Sava döneminde en çok dikkat çeken hadise 1779 yılında Karadağlılar ile Maria Teresa arasında bir anlaşma yapılmış olmasıydı. Böylece, Avusturya, Karadağ'ın bağımsızlığını resmî olarak tanımıştı. Anlaşmanın maddelerinden biri Türklerin Sırbistan'ı boşaltmaya zorlanmaları halinde, Bojana'ya (Boyana) kadar tüm Zeta'nın ve Hersek'in Karadağ ve Brda ile birleştirilmesini ön görüyordu.⁷⁴⁴ Ancak, Stevenson'un bu iddiasına dikkatle yaklaşılmalıdır. Karatay ise Karadağ'ın 1779 yılında Avusturya'dan himâye talebinde bulunduğunu, ancak bu talebin reddedilmesi üzerine yalnız kaldığını belirtmiştir.⁷⁴⁵ Buna karşılık, Avusturya hükümeti, 1781 yılında, Albay Pauliç'i bir rapor hazırlaması için Karadağ'a göndermiştir. Pauliç, birbirine düşman gruplar, Piskopos Sava'nın kabileleri kontrol edememesi ve Venedik ile Osmanlı Devleti'nin tepkisi sebebiyle Avusturya'nın Karadağ ile iş birliği yapmasına sıcak bakmıyordu.⁷⁴⁶ Albay Pauliç'e göre 1782 yılında Karadağ'da kadim dört nahiyede (Katunska, Rijeka, Pjesivacka ve Lješanska) 4.084 hane ve 10.000'i asker (savaşçı) 40.000 nüfus yaşıyordu.⁷⁴⁷ Muhtemelen bu veriler Küçük Stefan'ın 1773'te yaptırdığı sayıma dayalıydı.

Küçük Stefan'dan sonraki on yıl Osmanlı müdahaleleri ve kabileler arasında yönetime egemen olma mücadelesi ile geçti. Ancak, Karadağ için en büyük tehdit İskenderiye Mutasarrıfı Buşatlı Mahmud Paşa'nın güçlenmesi idi.

3.8. Buşatlı Mustafa ve Mahmud Paşaların Güç Mücadelesi, Podgoriçe Meselesi ve Karadağ Olayları

1757 yılından beri Kuzey Arnavutluk'a hükmeden İskenderiye Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın 14 Temmuz 1775 tarihinde vefatından sonra yerine hangi oğlunun geçtiği konusunda farklı görüşler vardır. Vakanüvis Halil Nuri Bey ve Ahmed Cevdet Paşa, Mahmud Paşa'nın H. 1193 (M.1779) yılında babası mahlulünden mirmiranlık rütbesiyle

⁷⁴⁴ Stevenson, a.g.e., s. 161.

⁷⁴⁵ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 360.

⁷⁴⁶ Jelavich, a.g.e., s. 95.

⁷⁴⁷ Premović-Doderović, a.g.m., s. 4.

İskenderiye Sancağı mutasarrıflığına tayin edildiğini belirtmişlerdir.⁷⁴⁸ Mehmed Süreyya Bey de Gazi Mehmed Paşa'nın vefatından sonra yerine oğlu Kara Mahmud Paşa'nın İşkodra (İskenderiye) mutasarrıfı olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴⁹ Uzunçarşılı da H. 1193 (M.1779) yılında babası Gazi Mehmed Paşa'nın vefatı üzerine ocaklık suretiyle İşkodra Sancağı'na Mahmud Paşa'nın atandığını söylemiştir.⁷⁵⁰ Mustafa Bilge, Gazi Mehmed Paşa'nın vefatından sonra büyük oğlu Mustafa Paşa'nın göreve geldiği iddia edilse de bunun pek de kesin olmadığını, muhtemelen Mehmed Paşa hayatta iken oğlu Mustafa'nın ettiğini ve Mehmed Paşa'dan sonra ikinci oğlu Mahmud'un çok muhtemelen H. 1189'da (1775-1776) İskenderiye mutasarrıflığına geçtiğini ileri sürmüştür.⁷⁵¹ Ancak, Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra yerine büyük oğlu Mustafa Paşa geçmiş ve 1778'de vefatına kadar da İskenderiye Sancağı'nı yönetmiştir. Zinkeisen'e göre güçlü Buşatlı Hanedanı'na mensup Mehmed Paşa, yukarıda belirtildiği üzere İskenderiye mutasarrıflığını çocuklarına miras bırakma hakkı elde etmeyi başarmıştı. Üstelik Mehmed Paşa, "...ölüm döşeginde iken oğlu ve halefi olacak Mustafa Paşa'ya Bâbîâli'ye tabi olmamayı ve bilhassa muazzam varlığından tek bir kuruşunu bile vermemeyi" öğütlemiştir.⁷⁵² Halbuki Divân-ı Hümâyûn Mehmed Paşa'nın hazinelerine göz koymuştu. Her ne kadar babasının ölümünden dolayı Mustafa Paşa'ya taziyede bulunulmuş ise de aynı zamanda mirasın yasal olarak Enderun Hazinesine düşen kısmı da talep edilmişti. Ancak, Mustafa Paşa babasının vasiyetini gerekçe göstererek karşı çıkmış ve ahlak anlayışına büyük saygı duyduğu Bâbîâli'nin böyle olağanüstü bir babanın emrine itaatsizlik etmesini isteyebileceğine inanmadığını belirtmişti. Lakin babasının halefi olarak onaylanması ve üç tuğ verilmesi halinde 150 kese ödemeye hazır olduğunu bildirmişti. "*Arnavutluk'un tamamı kendisini vali olarak talep ettiği ve Bâbîâli de böylece tebaasının mutluluğunu en iyi şekilde koruyabileceği için, bu talebi makul karşılamalıydı. Zira başkaları, kendisinin sahip olduğu zenginliklerden yoksun oldukları için her türlü baskıyı uygulamak zorunda kalacaklarından, ancak nefret uyandırabilirlerdi.*"⁷⁵³ Zinkeisen, Mehmed Paşa'nın en büyük oğlunun babasının yerine atanmasını dönemin siyasi koşullarına bağlamış ve bilhassa saldırgan Rusya'ya ve Mora'da isyan eden Rumlara karşı yardımına ihtiyaç duymasının ve Osmanlı Devleti'nin

⁷⁴⁸ Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nûri Tarihi*, Haz. Seydi Vakkas Toprak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2015, s. 437; Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 238.

⁷⁴⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 3, Yay. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 926.

⁷⁵⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 615.

⁷⁵¹ Bilge, a.g.t., s. 490.

⁷⁵² Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 46.

⁷⁵³ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 46, 47.

Arnavutluk'ta sorun yaşamak istemesinin etkili olduğunu savunmuştur. Ayrıca, Buşatlı Mustafa Paşa'nın 1770 yılında Mora seferine çıkan Bosna Beylerbeyi maiyetinde büyük bölümü Arnavutlardan oluşan 20.000 kişilik orduya en iyi birliklerinden 3.000 askerle katıldığını, Mora'da zehirlenerek öldüğünü ve yerine kardeşi Mahmud Paşa'nın geçtiğini, Bâbîâli'nin de buna ses çıkarmadığını belirtmiştir.⁷⁵⁴ Osmanlı Devleti'nin Mehmed Paşa'nın muhalefatına el koymak istemesi tabidir. Bunun dışında Zinkeisen'nin vasiyet ve zehirlenme ile ilgili iddiaları ve kronolojisi problemlidir. Zira Mehmed Paşa 1775'te, aşağıda görüleceği üzere oğlu Mustafa Paşa ise 1778 yılında vefat etmiştir.

Osmanlı belgelerine göre Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra İskenderiye ve civarında büyük bir nüfuz mücadelesi başladığı görülmektedir. Mustafa Paşa ile Mahmud Paşa "*müteveffa babaları gibi hareket edip*", Kurd Ahmed Paşa'ya verilen Draç mukataasına zarar verdikleri gibi İlbasan, Ohri, İpek vs. o civardaki kazalara müdahale etmeye başladıkları rapor edilmiştir (7 Kasım 1775).⁷⁵⁵ Mustafa Paşa ile Mahmud Paşa'nın etraflarındaki kazalara zarar vermeleri ve kendilerinden şikâyet edilmesi sebebiyle tuğ ve sancakları ellerinden alınarak cezalandırılmaları emredilmiştir.⁷⁵⁶

Buşatlıların gözden düşmesi ile birlikte 1776 yılında Podgoriçe ve mülhakatının idari taksimattaki yeri yeniden tartışma konusu oldu ve yirmi yıldan beri süren problem tekrar alevlendi. Yukarıda belirtildiği üzere Podgoriçe Kazası ve civarındaki İşbozi ve Jabyak kaleleri İskenderiye Sancağı'na bağlı iken, Eski Bosna Valisi Kâmil Ahmed Paşa zamanında (1757 yılında) Karacadağ ve etrafının düzen, emniyet ve istikrarını sağlamak amacıyla İskenderiye mutasarrıflığından ayrılarak Bosna Vilâyeti'ne bağlanmıştı. Ancak, Eski İskenderiye Mutasarrıfı müteveffa vezir Mehmed Paşa, bu havaliyi müstakil olarak kendi eline geçirip güç ve iktidarını takviye etmek amacıyla Podgoriçe Kazası'nı bir şekilde Bosna'dan ayırarak yeniden İskenderiye Sancağı'na ilhak ettirmeyi başarmıştı (1758). Mehmed Paşa, o tarihten sonra yavaş yavaş bölgeyi zapt edip, memleket işlerini dilediği gibi yönetmeye başlamıştı. Üstelik kendisi gibi o havali ahalisini de isyana sevk ederek memleketin ihtilâline sebep olmuştu. Bundan başka kendisine ve evlatlarına asker

⁷⁵⁴ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 47.

⁷⁵⁵ BOA, C.ML, No.695/28466, 13 Ramazan 1189 (7 Kasım 1775).

⁷⁵⁶ BOA, AE.SABH.I, No. 304/20440, Evâhir-i Cemâziyelevvel 1190 (8-16 Temmuz 1776).

gerektiğinde Podgoriçe Kazası'ndan ve İşbozi ve Jabyak kalelerinden asker talep ediyordu. Neferât da bunların baskı ve korkusundan dolayı ister istemez boyun eğiyorlardı. Zira Buşatlılar kendilerine karşı gelenlerle daimî olarak çatışmak ve sebepsiz yere kan dökmekten çekinmiyorlardı.⁷⁵⁷ Bâbîâli'ye göre Podgoriçe Kazası Bosna Eyaleti mülhakatına ilave edilirse İskenderiye mutasarrıflarının hükmü geçmeyeceği için Sultan'ın gazabına hedef olan müteveffa Mehmed Paşa'nın oğulları Mustafa Paşa ve Mahmud Paşa'nın da güçleri kırılacaktı.⁷⁵⁸ Buşatlıların türlü mezalim ve zorbalıklarından dolayı Podgoriçe Kazası mülhakatındaki kalelerin avarız, cizye vs. vergilerinin tamamen İskenderiye'den ayrılarak tekrar Bosna Eyaleti'ne bağlanması ve Bosna valileri tarafından tayin edilecek mütesellimler vasıtasıyla idare edilmesi için 4 Nisan 1776'da bir Hatt-ı Hümayûn tanzim edildi.⁷⁵⁹

Hazine-i Âmire defterlerinde yapılan incelemede Podgoriçe Kazası aslında İskenderiye Sancağı'na bağlı olduğu halde bu idari değişikliğin sabık Bosna Valisi Kâmil Ahmed Paşa'nın tahrirâtı ve talebi doğrultusunda yapıldığı anlaşıldı. Kâmil Ahmed Paşa, şu gerekçe ve iddialarla idarî değişiklik talebinde bulunmuştu: Karacadağ *sengistân* (taşlık, kayalık) olduğundan mahsulleri yetişmiyordu. Bu sebeple geçimleri için gerekli yiyecek vs. Bosna tarafından temin ediliyordu. İki-üç ay zahire verilmese Karadağ asileri zorunlu olarak aman diliyorlardı. Ancak, Karadağlıların "*devam-ı nizamlarının ilacı olmamağla*" Podgoriçe Kazası Bosna'ya ilhak olunursa düzen ve istikrarın sağlanması mümkün olabilirdi. Kâmil Ahmed Paşa'nın talebi üzerine H. 1170 senesinde (1757) Podgoriçe Kazası'na kayıtlı olan hane-i avarızın İskenderiye Sancağı'ndan ayrıldığı ve Bosna Sancağı'na ilhak edildiği tespit edilmiştir.⁷⁶⁰ Podgoriçe Kazası'nın idari açıdan nakli "*her ne kadar tavr-ı kadime mugâyir ise dahi*" Bosna valisinin ricası geri çevrilmemişti.⁷⁶¹ Ancak, bunun akabinde nefsi İskenderiye'de çıkan bir ihtilâlin bastırılmasına vesile olması için sabık İskenderiye Mutasarrıfı Mehmed Paşa'nın ricası doğrultusunda Podgoriçe Kazası'nın, hane-i avarızı ile Bosna'dan ayrılarak yeniden İskenderiye Sancağı'na

⁷⁵⁷ BOA, C.DH, No. 343/17139, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776); BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 1, 13 Muharrem 1192 (11 Şubat 1778); BOA, HAT, No. 111/4434-C, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776).

⁷⁵⁸ BOA, HAT, No. 111/4434-C, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776); BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 1, 13 Muharrem 1192 (11 Şubat 1778).

⁷⁵⁹ BOA, C.DH, No. 343/17139, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776).

⁷⁶⁰ BOA, C.DH, No. 343/17139, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776); BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 1, 13 Muharrem 1192 (11 Şubat 1778).

⁷⁶¹ BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 2, 14 Muharrem 1192 (12 Şubat 1778).

bağlanması hususunda H.1171'de (1757-1758) ferman gönderildiği görülmüştür.⁷⁶² Podgoriçe Kazası'nın 20 adet avarız hanesi vardı. İskenderiye kalemi cizyesinin de 16.180 evsat ve edna evrakı kayıtlıydı. Ancak, cizyedarlar her sene düzenli olarak müfredat defteri göndermediklerinden Podgoriçe Kazası ile Jabyak ve İşbozi kaleleri reayasının cizye evrakı sayısı meçhuldü. Bunların miktarının mahallinden öğrenilmesinden sonra H. 1191 (1777) senesinden geçerli olmak üzere Bosna cizyesine eklenmesi ve birlikte cibayet olunması kararlaştırıldı. Bu amaçla Podgoriçe Kazası'yla Jabyak ve İşbozi kalelerinin şer'î işlemleri ile avarız vs. vergilerinin İskenderiye Sancağı'ndan ayrılarak Bosna valileri tarafından gönderilecek bir mütesellim vasıtasıyla idare edilmesi uygun görüldü. İskenderiye Sancağı mutasarrıflarının müdahalelerini engellemek için de mevkufâta kaydedilerek Divân-ı Hümâyûn ve Cizye Muhasebesine ilmühaberleri gönderildi. Ayrıca, 4 Nisan 1776 tarihli bir fermanla Bosna Valisi olan eski sadrazamlardan Mehmed Paşa ile Saraybosna kadısına gerekli düzenlemelerin yapılması emredildi. Podgoriçe ile Karadağ kadısından da cizye evrakının toplam sayısını, edna ve evsat adedini ve hasılat miktarını en kısa sürede İstanbul'a bildirmeleri istendi.⁷⁶³

Podgoriçe Kazası ile İşbozi ve Jabyak kalelerinin idari, hukuki ve vergi bakımından Bosna Vilâyeti'ne nakil işlemleri yapıldıktan kısa bir süre sonra Mehmed Paşa'nın oğulları Mustafa Paşa ve Mahmud Paşa af talebinde bulundular. Mustafa Paşa, kendisine İskenderiye Sancağı mutasarrıflığı verilirse bir daha Sultan'a sadakatten ayrılmayacaklarına dair Kapıcılar Kethüdası Mir Çerkes Mehmed Bey aracılığı ile söz verdi. Ayrıca, Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'ya da arzuhal göndererek pişmanlığını bildirip affedilmesini istedi. Bunun üzerine Mustafa Paşa ve kardeşi Mahmud Paşa'nın sancak beyliği rütbeleri ibka kılındı ve İskenderiye Sancağı mutasarrıflığına Evâhir-i Cemâziyelevvel 1190'da (8-16 Temmuz 1776) Mustafa Paşa tayin edildi.⁷⁶⁴ Ancak, verdiği sözlere rağmen Mustafa Paşa'nın civar sancak ve kazalara müdahalesi kaldığı yerden devam etti. Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Yakovalı Mehmed Paşa, İskenderiyeli Mustafa Paşa'nın yardım, destek ve teşviki ile Dukakin ve İskenderiye sancaklarından topladığı 7-8.000 "*tâgi kefere usatı*"

⁷⁶² BOA, C.DH, No. 343/17139, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776); BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 1, 13 Muharrem 1192 (11 Şubat 1778).

⁷⁶³ BOA, HAT, No. 111/4434-C, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776), 14 Muharrem 1192 (12 Şubat 1778); BOA, C.DH, No. 343/17139, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776); BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 1, 13 Muharrem 1192 (11 Şubat 1778), lef 2, 14 Muharrem 1192 (12 Şubat 1778).

⁷⁶⁴ BOA, AE.SABH.I, No. 304/20440, Evâhir-i Cemâziyelevvel 1190 (8-16 Temmuz 1776); BOA, AE.SABH.I, No. 57/4036, 11 Receb 1190 (26 Ağustos 1776).

(isyankâr Hristiyan asiler/Arnavut Klemente asileri) ile önce Prizrin'e saldırıp Mutasarrıf Çavuşzade (Muhtar Paşazade) Abdullah Paşa'nın kaçmasına yol açtı. Ardından Yakova taraflarını yağmalayıp 8 Kasım 1776'da İpek'e hücum etti. Saldırılarda Abdullah Paşa'nın hane ve çiftlikleri yağmalanmakla kalmadığı, aynı zamanda 200 dolayında kişinin öldürüldüğü ve 200 kişinin de yaralandığı bildirildi.⁷⁶⁵

İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa, 1777 yılı ağustos ayında Arnavut eşkıyasına karşı Mora Muhassılı Ahmed Paşa'nın maiyetinde görevlendirildi ve İskenderiye ve Dukakin sancaklarından 6.000 askerle birlikte Mora'ya gitmesi emredildi. Mustafa Paşa, 1777 yılı sonlarında sefer masraflarına karşılık İnebahtı sancak beyliği de uhdesinde olmak üzere Mora'da Balyabadra muhafazasında bulunuyordu. Kardeşi Mahmud Paşa ve kethüdası ise İskenderiye'de kalmıştı.⁷⁶⁶ Mora'daki görevini fırsat bilen Mustafa Paşa, bu esnada Podgoriçe Kazası'nın eskisi gibi İskenderiye'ye bağlanması için başvuruda bulundu. Arnavut eşkıyasının Mora'dan çıkarılmasındaki gayretleri ve ileride kendisinden beklenen yararlı hizmetleri göz önünde bulundurularak 12 Şubat 1778'de Podgoriçe Kazası ile İşbozi ve Jabyak kalelerinin idari, hukuki ve vergi işlemlerinin tekrar İskenderiye Sancağı'na bağlanması ferman buyruldu.⁷⁶⁷ Ancak, daha sonra sadrazamın (Darendeli Cebecizade Mehmed Paşa) bu kararın uygulanmasının ertelenmesi ve icabı halinde durumun tekrar gözden geçirilmesi talebi Sultan I. Abdülhamid tarafından uygun görüldü.⁷⁶⁸ 14 Mayıs 1778'de Sadrazam'ın tavrı üzerine Podgoriçe Kazası'nın İskenderiye Sancağı'na ilhakı kararı iptal edilerek eskisi gibi Bosna Eyaleti'ne nakil ve tahvil edilmesi hususu sultan tarafından onaylandı. Bu bağlamda Podgoriçe Kazası'nın mütesellimlik itibar olunarak müstakil bir mirmiran tarafından idare edilmesi uygun görüldü ve mirmirandan İşbozili Abdullah Paşa'nın mütesellim tayin edilmesine karar verildi. Gerekli düzenlemelerin yapılması için Divân-ı Hümâyûn, Baş Muhasebe, Cizye ve Küçük Kale kalemlerine de ayrı ayrı ilmühaberleri gönderilmesi ferman buyruldu.⁷⁶⁹ Podgoriçe ve Karacadağ Kazası ile İşbozi ve Jabyak kalelerinin Bosna Eyaleti'ne bağlanması ile birlikte İşbozi mütesellimliğine

⁷⁶⁵ BOA, C.DH, No. 346/17273, 29 Ramazan 1190 (11 Kasım 1776).

⁷⁶⁶ BOA, C.AS, No.932/40339, 11 Receb 1191, (15 Ağustos 1777); BOA, HAT, No. 29/1370, 25 Ramazan 1191 (13 Ekim 1777); BOA, HAT, No. 29/1365, tarihsiz. (tt.1777); BOA, HAT, No. 27/1291, 11 Muharrem 1192 (9 Şubat 1778); BOA, AE.SABH.I, No. 46/3301, 29 Muharrem 1192 (27 Şubat 1778); BOA, Cevdet-Bahriye (C.BH), No. 216/10082, 29 Safer 1192 (29 Mart 1778).

⁷⁶⁷ BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 2, 14 Muharrem 1192 (12 Şubat 1778).

⁷⁶⁸ BOA, HAT, No. 18/800, tarihsiz (tt. 1778).

⁷⁶⁹ BOA, HAT, No. 111/4434-C, 16 Rebiülâhîr 1192 (14 Mayıs 1778).

mirmirandan İşbozili Abdullah Paşa tayin edildi.⁷⁷⁰ İlerleyen dönemlerde muhtemelen bölgedeki güç dengeleri gözetilerek herhangi bir değişikliğe ihtiyaç duyulmamıştır. Nitekim bu tarihten sonraki belgelerde Podgoriçe ve çevresinin Hersek Sancağı'na bağlılığının sürdüğü görülmektedir.⁷⁷¹ Buna rağmen, Buşatlı Mustafa Paşa'nın girişimleri Podgoriçe ve çevresinde rahatsızlık yaratmıştır. Podgoriçe, İşbozi, Ada ve Jabyak kalelerinde bulunan ulema, ağa, neferât vs. ileri gelenler 27 Mayıs 1778'de Podgoriçe ve Karadağ kadısına giderek Karadağ Mütesellimliği'nin İşbozili Abdullah Paşa'ya verilmesinden sonra bölgede eşkiya zulmünün azaldığını vurgulayarak paşanın görevinde bırakılmasını talep etmişler ve durumun bir ilamla İstanbul'a bildirilmesini istemişlerdir.⁷⁷² Bundan bağımsız olarak, Abdullah Paşa'nın yerinde bırakıldığı ve mütesellimlik görevine devam ettiği görülmektedir. Ancak, bu ilamın İşbozili Abdullah Paşa'nın talebi doğrultusunda hazırlandığına kuşku yoktur.

Bu esnada Buşatlılar da nüfuzlarını arttırmak için gayret ediyorlardı. Kaptanıderya Cezayirli Hasan Paşa'nın maiyetinde bulunmak üzere 1778 ilkbaharında donanma kalyonları için 2.000 nefer kalyoncu gönderilmesi emredildi. Bu bağlamda Mustafa Paşa'dan 200, kardeşi ve kethüdasından da 200 asker göndermesi istendi. Mustafa Paşa, İskenderiye Sancağı'nın Karadağ asilerine ve düşman hududuna bitişik olmasını gerekçe göstererek kardeşi Mahmud Paşa ve kethüdasının İskenderiye'de kalmasını talep etti.⁷⁷³ Ancak, Karadağ eşkiyasının varlığına rağmen yalnızca kethüdanın İskenderiye'de kalması onaylandı.⁷⁷⁴ Mora Muhassılı Ahmed Paşa, hareketlerinden rahatsız olduğu Mustafa Paşa'yı Mora'dan uzaklaştırmak istiyordu. Bu sebeple Mustafa Paşa'ya kardeşinin seferden muaf tutulmasının mümkün olmadığını, hasta olan kethüdanın İskenderiye'de kalabileceğini, kendisinin İskenderiye'ye dönüp yerine Mahmud Paşa'yı gönderebileceğini bildirdi. Ayrıca, kardeşi geldikten sonra İskenderiye veya İnebahtı'da kalabileceğini belirtti. Bunun üzerine

⁷⁷⁰ BOA, C.DH, No. 333/16631, 25 Şaban 1195 (16 Ağustos 1781); BOA, AE.SABH.I, No. 78/5449, 7 Zilkade 1195 (25 Ekim 1781).

⁷⁷¹ Bu konudaki örnekler için bkz. BOA, AE.SABH.I, No. 95/6483-6486, 15 Safer 1192 (15 Mart 1778); BOA, AE.SABH.I, No. 165/11067-11073, 15 Safer 1192 (15 Mart 1778); BOA, AE.SABH.I, No. 331/22787, 15 Safer 1192 (15 Mart 1778); BOA, AE.SABH.I, No. 30/2304, 29 Rebüülâhir 1192 (22 Mayıs 1778); BOA, AE.SABH.I, No. 34/2564, 3 Ramazan 1193 (14 Eylül 1779); BOA, AE.SABH.I, No. 22/1825, 18 Zilkade 1193 (27 Kasım 1779); BOA, C.DH., No. 333/16631, 25 Şaban 1195, 5 Ramazan 1195 (16-25 Ağustos 1781); BOA, AE.SABH.I, No. 78/5449, lef 1, Evâsıt-ı Rebüülâhir 1195 (31 Ağustos-9 Eylül 1781).

⁷⁷² BOA, AE.SABH.I, No. 30/2304, 29 Cemâziyelâhir 1192 (27 Mayıs 1778).

⁷⁷³ BOA, C.BH, No. 216/10082, 29 Safer 1192 (29 Mart 1778); BOA, C.BH, No. 167/7865, 21 Safer 1192 (21 Mart 1778); BOA, AE.SABH.I, No. 46/3301, 29 Muharrem 1192 (27 Şubat 1778).

⁷⁷⁴ BOA, C.BH, No. 216/10082, 29 Safer 1192 (29 Mart 1778).

Mustafa Paşa, İskenderiye’de ikamet etmeyi tercih ettiği cevabını verdi. Ahmed Paşa, Mustafa Paşa’nın İskenderiye’ye gönderilmesini Mora’nın muhafazası için gerekli görüyordu. Bu sebeple Sultan, Mustafa Paşa’nın İskenderiye’ye dönmesini onayladı.⁷⁷⁵ Mustafa Paşa’nın bundan sonraki akıbeti meçhuldür. Ancak, 3 Eylül 1778 tarihli bir belgede kardeşi Mahmud Paşa’nın İskenderiye Sancağı mutasarrıflığı makamında olduğu görülmektedir.⁷⁷⁶ Vakanüvis Halil Nuri Bey, yukarıda belirttiğimiz gibi Mahmud Paşa’nın H. 1193 (1779) yılında babasından boş kalan makama mirmiranlık rütbesiyle atandığını belirtmiş ise de⁷⁷⁷ Mahmud Paşa’nın ağabeyinin yerine atandığı aşikardır. Mustafa Paşa, 1778 yılında vefat etmiş olmalıdır.⁷⁷⁸ Ölüm sebebi meçhuldür. Ancak, Zinkeisen’in yaptığı kronolojik hata bir yana bırakılıp 1778 Baharında Mora seferinde iken veya İskenderiye’ye dönüşü sırasında vefat etmiş olabileceği düşünülürse Zinkeisen’in belirttiği gibi zehirlenmiş olma ihtimali yüksektir. Mahmud Paşa’nın İskenderiye mutasarrıfı olması hem İskenderiye civarındaki sancak ve kazaların hem de Karadağ tarihinde yeni bir süreci başlattı. 1752 yılında doğan Kara Mahmud Paşa’nın İskenderiye Mutasarrıflığına atandığı sırada yirmi altı yaşında olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷⁹

Mustafa Bilge, Kara Mahmud Paşa’nın sehven 1190/1776’da İskenderiye mutasarrıfı olduğunu ve göreve gelir gelmez bölgede Osmanlı yönetimini güçlendirmek amacı ile Rusların şımarttığı Karadağlıları itaat altına almaya ve Venediklilere bölgede Osmanlı gücünü hissettirmeye çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca, Podgoriçe, İşbozi, Jabyak ve Çetine’nin ilk hedefleri arasında olduğunu kaydettikten sonra Ahmed Cevdet Paşa’dan naklen Kolaşin ve Nikşik’e seferler düzenleyerek buraları İskenderiye Sancağı’na kattığını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra, mutasarrıflığının ilk döneminde “Nevahi-i Erbaa” denilen Çernica, Rieka, Lişanska ve Katonska adlı dört bölgeyi itaat altına alarak cizyelerini topladığını savunmuştur: “1190/1776 yılında İskenderiye’ye (İşkodra) mutasarrıf olan Vezir Kara

⁷⁷⁵ BOA, HAT, No. 27/1291, 11 Muharrem 1192 (9 Şubat 1778). Ayrıca bkz. BOA, HAT, No. 27/1311, tarihsiz (tt. 1778); BOA, HAT, No. 27/1312, 3 Muharrem 1192 (1 Şubat 1778); BOA, HAT, 27/1316, 29 Safer 1192 (29 Mart 1778).

⁷⁷⁶ BOA, AE.SABH.I, No.146/9886, 10 Şaban 1192 (3 Eylül 1778).

⁷⁷⁷ Vak’anüvis Halil Nuri Bey, a.g.e., s. 437.

⁷⁷⁸ 1 ve 11 Cemâziyelevvel 1193 (17-27 Mayıs 1779) ve 3-5 Zilkade 1193 (14 Kasım 1779) tarihli çeşitli belgelerde Mustafa Paşa’nın vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. BOA, TS.MA.e, No. 430/5, lef 1 11 Cemâziyelevvel 1193, lef 2, 1 Cemâziyelevvel 1193 (17 Mayıs 1779); BOA, C.DH, No. 324/16157, lef 1-2, 3-4 Zilkade 1193 (12-13 Kasım 1779); BOA, C.DH, No. 322/16100, 5 Zilkade 1193 (14 Kasım 1779).

⁷⁷⁹ Gjeli, a.g.t., s. 20. Gjeli, Mahmud Paşa’nın 1749’da veya 1754’te doğduğuna dair iddialar da olduğundan bahsetmektedir. Aynı yer.

Mahmud Paşa bölgede zayıflamış olan Osmanlı merkez yönetimini güçlendirmek amacı ile geniş bir operasyona girişti. İlk hedefi babası döneminden beri Rusların kışkırtmaları ile zaman zaman kalkışma hareketine girişen Karadağlıları kesin itaat altına almak ve Venediklilere bölgede Osmanlı Devleti'nin gücünü hissettirmek oldu. Podgoriçe (Podgorica), İşbuzi (Spuz), Zabyak (Jabjak) kaleleri ve Çetine (Cetinje) yerleşim merkezleri ilk hedefleri arasında idi. Kulaşin [Kolaşin, E.G.] ve Nakşin [Nikşik/Nikşiç, E.G.] kazalarına kadar seferler düzenleyerek buraları İskenderiye sancağı yönetimine kattı. Önceleri "Nevahiy-i Erbaa" denilen Çernica, Rieka, Lişanska ve Katonska adlı dört bölgeyi itaat altına alarak cizyelerini topladı..."⁷⁸⁰ Ancak, aşağıda inceleneceği üzere bu hadiseler 1784-1785 yılında yaşandığı gibi Mahmud Paşa'nın Karadağ'ı derhal itaat altına alması ve Podgoriçe ve çevresinin İskenderiye'ye bağlanması da söz konusu değildir.

İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa, H. 1193 (1779) yılından itibaren İskenderiye ve tevabii (Dukakin, İpek, Prizrin) cizyesi cibayeti ile görevlendirildi ve 400 evsat, 14.280 edna cizye evrakına ek olarak Karacadağ Nahiyesi için 1.500 edna ve emanet usulüyle işletilen Belopavlik Nahiyesi için de 120 olmak üzere toplam 16.300 adet cizye evrakını tahsil ederek hazineye teslim etmesi istendi.⁷⁸¹ Ancak, Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Tahir Paşa, Mahmud Paşa'nın kendisine olan garzinden dolayı İpek ve Prizrin kazalarının cizye evrakını göndermediğinden yakınlıkla İpek ve Prizrin kadılarının ilamları ve ahalinin mahzarlarıyla birlikte Mahmud Paşa'yı İstanbul'a şikâyet etti (9 Mart 1779). Bunun üzerine 19 Mart'ta Mahmud Paşa'ya ferman gönderilerek cizye evrakını gecikmeden göndermesi emredildi.⁷⁸² Hemen ardından, İskenderiye ve tevabii cizyesinin peşini olan 3.030 kuruş ile ilk taksiti olan 10.100 kuruşun derhal İstanbul'a göndermesi ferman buyruldu.⁷⁸³ Bu meselenin sonucuna ilişkin elimizde bilgi yoktur. Ancak, bu dönemde yapılan yazışmalarda cizye ödemelerinin aksadığına veya Mahmud Paşa'nın Karadağ ve Belopavlik nahiyelerinin cizyesini toplayıp toplayamadığı konusunda da bir bilgiye tesadüf edemedik. Bununla birlikte Karadağlılardan cizye alınmadığını söylemek mümkündür.

⁷⁸⁰ Bilge, a.g.t., s. 491.

⁷⁸¹ BOA, AE.SABH.I, No. 50/3538, tarihsiz (tt. 1778).

⁷⁸² BOA, AE.SABH.I, No. 78/5422, lef 1, 20 Safer 1193 (9 Mart 1779), lef 2, 1 Rebülevvel 1193 (19 Mart 1779).

⁷⁸³ BOA, AE.SABH.I, No. 78/5421, 14 Rebülevvel 1193 (1 Nisan 1779).

Karadağ'daki gelişmeleri yakından takip eden İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa, 1779 yılında Avusturya ile Karadağlılar arasındaki yakınlaşmanın farkındaydı ve yukarıda belirtildiği üzere Venedik elçisinin ihbarını doğrulayarak Karacadağ ve Paştrovik ahalisinden Avusturya ordusu için 2.000 dolayında asker toplanacağını rapor etmişti.⁷⁸⁴ Mahmud Paşa, Karadağ meselesini kendi siyasi ve idari pozisyonunu güçlendirmek için kullanıyordu. Buna karşılık, Bosna Valisi Mehmed Paşa ve İşbozi Mütessellimi Abdullah Paşa Karadağ ve Podgoriçe konusunda da kendisine karşı muhalif bir tutum sergiliyorlardı.

Buşatlı Mahmud Paşa'nın çevresindeki idarecilerle yaşadığı sorunlar Bosna valisi, İşbozi mütessellimi ve Dukakin mutasarrıfı ile sınırlı değildi. Avlonya Mutasarrıfı ve Derbentler Başbuğu Kurd Ahmed Paşa da Mahmud Paşa'yı kendi idaresindeki Draç mukataasına bağlı Çiftlikat-ı Hümâyûn'a zarar verdiği ve 12.000 adamıyla Draç yakınlarındaki Kavaye'ye saldırdığı gerekçesiyle İstanbul'a şikâyet etti.⁷⁸⁵ Ahmed Paşa, Mora'da görevli bulunduğu esnada Mahmud Paşa'nın zahire stoklarına ve emlakine el koymasından yakındı ve men edilmesini istedi. Aksi takdirde bundan sonra kendi bölgesini bırakıp görev yerine gitmesinin mümkün olmadığını bildirdi.⁷⁸⁶ Bunun üzerine Mahmud Paşa, İskenderiye'den uzaklaştırılmak amacıyla 11 Eylül 1779'da İzvornik Sancağı Kalesi muhafazası şartıyla İzvornik Mutasarrıflığına atandı ve bir an önce İzvornik'e gitmesi emredildi.⁷⁸⁷ Yerine, İskenderiye Sancağı mirmiranından Muhtar Paşazade Mehmed Paşa tayin edildi ve selefi Mahmud Paşa'yı İskenderiye'den gerekirse zorla çıkarması istendi. Ayrıca, bu konuda Dergâh-ı Âli gediklilerinden Elhâc Süleyman Ağa mübaşir olarak görevlendirildi. Ancak, Mahmud Paşa'nın İskenderiye'yi terk etmeye hiç niyeti yoktu. Rumeli Valisi ve İsmail Seraskeri Abdullah Paşa'nın bildirdiğine göre kendisine üç kez adam gönderildi ise de faydası olmamıştı. Mahmud Paşa, bu esnada ahalinin Mehmed Paşa'dan nefret ettiğini gösteren ve kendisinin affedilmesini istirham eden ilam ve mahzarlar tertip ettirerek göndermişti.⁷⁸⁸ Mübaşirin ve Draç mukataası emininin mektuplarında ise Mahmud Paşa'nın sert ve inatçı bir mizacı olduğu ve kolaylıkla Sultan'ın emrine itaat etmeyeceği belirtiliyordu. Rumeli Valisi'ne Mehmed Paşa'nın İskenderiye'ye girmesi ve

⁷⁸⁴ BOA, TS.MA.e, No. 526/56, Evâil-i Cemâziyelevvel 1193 (17-26 Mayıs 1779).

⁷⁸⁵ BOA, TS.MA.e, No. 430/5, lef 2, 1 Cemâziyelevvel 1193 (17 Mayıs 1779); BOA, AE.SABH.I, No. 22/1827, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1193 (27 Mayıs- 5 Haziran 1779).

⁷⁸⁶ Bilge, agb, s. 493, 494.

⁷⁸⁷ BOA, C.DH, No. 250/12458, 29 Şaban 1193 (3-11 Eylül 1779).

⁷⁸⁸ BOA, C.AS, No. 931/40323, 25 Şevvâl 1193 (5 Kasım 1779). Ayrıca bkz. Bilge, agb, s. 492, 494.

Mahmud Paşa'nın çıkarılması için gerekirse yardım amacıyla kethüdasıyla birlikte asker göndermesi emredildi. Ancak, Abdullah Paşa, 5 Kasım 1779'da kethüda ile beş-altı yüz bin asker gönderilse bile kâfi olmayacağını belirtti. Ayrıca, Mahmud Paşa büsbütün isyan ederse çok sayıda askere ihtiyaç duyulması bir tarafa İskenderiye'nin etrafında aşılması güç nehirler olduğu (Boyana ve Drin nehirleri) ve kış yaklaştığı için de çok hazırlık yapılması gerekeceğini ileri sürdü. Buna rağmen, Sultan, Mahmud Paşa'nın zorla ihracını irade buyurursa Mehmed Paşa'nın maiyetine Dukakin Sancağı Mutasarrıfı Tahir Paşa, İlbasan Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa ve Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Kurd Ahmed Paşa'nın da külliyetli asker ile tayin edilmelerinin elzem olduğunu ekledi.⁷⁸⁹ Dolayısıyla, Mahmud Paşa'ya karşı Rumeli Vilâyeti'ndeki rakiplerinin seferber edilmesi düşünüüyordu.

Rumeli Valisi Abdullah Paşa'nın bahsettiği ısmarlama ilamlardan olmak üzere İskenderiye kadısı Yusuf, Ülgün-Bar kadısı İbrahim ve Budimle (Budimlja) ve Plav kadısı Abdullah Efendiler tarafından Mahmud Paşa lehinde aynı içerikli ve sırasıyla 3, 4, 5 Zilkade 1193 (12, 13, 14 Kasım 1779) tarihli yeni ilamlar hazırlandı. Bunlara göre uzun zaman önce İskenderiye Sancağı'ndan kovulmuş olan Çavuşoğlu (Muhtar Paşazade) Mehmed Paşa, memleket idaresine kudreti olmadığı ve alçak ve eşkıya güruhunu himâye ettiği için sancakta nice fesat ve çatışmaya, cinayet, kundaklama ve gasp olaylarına sebep olmuş; ulema ve ahalinin ırzlarına tasallut edilmiş, fukara ve reaya perişan olmuştu. Müteveffa vezir Mehmed Paşa'nın mutasarrıf olmasından bu yana ise gerek onun gerek müteveffa oğlu Mustafa Paşa'nın gerekse halihazırda İzvornik Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa zamanında memlekette zulüm ve zorbalık tamamen ortadan kalkmış; eşkıya ve sefih takımı sancaktan uzaklaştırılmıştı. Böylece, asayiş ve emniyet sağlanmış; ahali rahat ve güven ortamına kavuşmuş, vergiler düzenli toplanmaya başlanmıştı. Öyle ki, herkes padişaha dua etmekteydi. Ancak, Çavuşoğlu Mehmed Paşa'nın mutasarrıf tayin edilmesi ve sancağa gelecek oluşu ile eşkıya ve ayak takımı yeniden yüz bulmuş ve düzen bozulmuştu. Ulema, ahali ve fukara ise korku ve paniğe kapılmış ve üzüntüye duçar olmuştu. Bu sebeple adı geçen kazalarda yaşayan ulema, imam, hatip, ağa, neferât, tımar erbabı, zaim ve fukara kadılara giderek hallerini arz etmişler ve İskenderiye mutasarrıflığına yeniden Mahmud Paşa getirilmez ise kendilerinin başka yere tayin edilmelerini veya kadın, çoluk çocuk memleketten hicret edeceklerini belirtmişlerdi. Hepsi birden kadılardan Mahmud Paşa'nın

⁷⁸⁹ BOA, C.AS, No. 931/40323, 25 Şevvâl 1193 (5 Kasım 1779).

yeniden mutasarrıf tayin edilerek serhatte yaşayan ahalinin emniyet ve asayişinin sağlanması ve böylece zulüm ve baskıdan korunması taleplerini bir ilamla İstanbul'a bildirmelerini rica etmişlerdi.⁷⁹⁰ Bu ilamların Mahmud Paşa'nın talebi ve yönlendirmesi ile hazırlandığı şüphesizdir.

Abdullah Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği tahrirat 3 Ocak 1780'de Sadrazama takdim edildi. Abdullah Paşa, Mahmud Paşa'nın Sultan'ın emrini yerine getirmediği gibi Elhâc Süleyman Ağa'yı yanında alıkoyduğunu, nasihat için yollanan adamları dinlemediğini ve kendi lehine tertip ettirdiği ilam ve mahzarların daha önce İstanbul'a gönderildiğini hatırlattıktan sonra Mahmud Paşa'nın cebren çıkarılması emredildiği için Mehmed Paşa'nın yanına kethüdası ile birlikte külliyetli asker gönderdiğini ve diğer memur ve sancak beyleri, bey ve beyzadelerle beraber ihracı için hazırlıklar yapılırken Mahmud Paşa'nın Süleyman Ağa'yı yeni ilam, mahzar ve mektuplarla birlikte yanına gönderdiğini kaydetti. Rumeli Valisi, Süleyman Ağa'yı Mahmud Paşa'nın affedilmesi ve yerinde bırakılması ricasını içeren iki *niyazname* (af mektubu) ve İskenderiye Sancağı'nın yine Mahmud Paşa'ya tevcihini isteyen üç kıta ilam ve mahzarı İstanbul'a gönderdi.⁷⁹¹

Süleyman Ağa'nın Sadaret'e takdim ettiği tahrirat, Mahmud Paşa'nın tutumunu göstermesi bakımından daha önemlidir. Süleyman Ağa, hakkında yapılan şikâyetler sebebiyle İskenderiye mutasarrıflığından azledilerek İzvornik Sancağı'nın tevcih edildiğini ve yerine Çavuşzade Mehmed Paşa'nın tayin edildiğini, Sultan'ın kendisi ile ilgili ileri sürülen hususları tecrübe için böyle bir düzenlemeye gittiğini, hemen harekete geçerek hakkındaki şikâyetleri boşa çıkarmasının mümkün olduğunu ve böyle olursa yeniden affedilip taltif edilmesinin muhakkak olduğunu Mahmud Paşa'ya bildirdiğini rapor etmiştir. Bunun üzerine Mahmud Paşa eskiden beri Çavuşzadelerle olan husumetleri sebebiyle Mehmed Paşa'nın İskenderiye'ye gelmesinin kendi aile ve taallukatının ocaklarını söndüreceğini ve onun dışında her kim atanırsa atansın sancağı idare, vergilerini toplama ve asayişini sağlamada kendisine yardım edeceğini, kendisinin çift ve çubuğuyla geçineceğini; ancak memleketinden çıkmayacağını cevabını vermiştir: “*Bizim ezkadim Çavuşzadeler ile*

⁷⁹⁰ BOA, C.DH, No. 324/16157, lef 1-2, 3-4 Zilkade 1193 (12-13 Kasım 1779); BOA, C.DH, No. 322/16100, 5 Zilkade 1193 (14 Kasım 1779).

⁷⁹¹ BOA, C.DH, No. 258/12869, 25 Zilhicce 1193 (3 Ocak 1780).

münafesemiz mü'ekked olmakdan naşi İskenderiye'ye girmek lazım gelir ise benim ve gerek taallukatımın hanümanlarını harab ve yebab ideceği meczum olub kaldı ki mumaileyhden başka her kime tevcih olunur ise gelsün liva-i mezkurun aidatını ahz ve memleketi zabt ü rabt eylesün ben dahi muavenet iderim. Ben kendi çift ve çubuğum ile geçinürüm ve liva-i mezkurdan bir dürlü çıkmam.” Mahmud Paşa, ayrıca, iki kıta af mektubu ile Çavuşzade Mehmed Paşa aleyhinde aldığı arz ve mahzarı kendisine teslim etmiştir. Süleyman Ağa'ya göre Mahmud Paşa'nın meramı ve İskenderiye ahalisinin arzusu Çavuşzade gelmesin de kim gelirse gelsin merkezinde idi. Süleyman Ağa, son kararın Sultan'a ait olduğunu, ancak Mahmud Paşa'nın hiçbir şekilde sancaktan çıkmayacağını ve çıkarılması için de külliyetli asker ile üzerine varılması gerektiğini belirtti. Ayrıca, bölgede kışın şiddetli geçmesi dışında buğday ekmeğinin tedarikinde güçlük çekildiğini ve sancaktaki dört kalenin de sağlam olduğunu ve harekâtın “*muharebe-i kaviyyeye ve masarif-i kesireye*” muhtaç olduğunu beyan etmiştir.⁷⁹² Ancak, Mahmud Paşa'nın mektupları, ilam ve mahzarlar İstanbul'da beklenen etkiyi yapmamıştır. Nitekim, Avlonya Mutasarrıfı Kurd Ahmed, İskenderiye Mutasarrıfı Çavuşzade Mehmed ve İlbasan Mutasarrıfı Süleyman Paşa'ya Mahmud Paşa'yı zorla İskenderiye'den çıkarmaları emri verilmiştir. Ancak, Kurd Ahmed Paşa'nın ve güzergahtaki kadıların 22 Ocak 1780 tarihli raporlarına göre kış şartlarının yanı sıra, Mahmud Paşa, Tiran'daki kayınpederi İbrahim Bey ile Kavaye'deki eniştesi Süleyman Bey'e kuvvet ve para göndererek topladıkları eşkıya güruhu ile geçiş güzergahlarını kapatmış ve üzerine gönderilen paşaların ilerlemesini engellemiştir.⁷⁹³ Bundan sonraki birkaç aylık süreçte yaşanan olaylar meçhuldür. Mahmud Paşa'nın af talebinde bulunması ve muhtemelen araya giren nüfuzlu kişiler sebebiyle Sultan, kendisini affetmiş ve 1 Mart 1780 tarihinde Muhtar Paşazade Mehmed Paşa Üsküp Sancağı'na ve İzvornik Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Paşazade Mahmud Paşa da İskenderiye Sancağı mutasarrıflığına tayin edilmiştir.⁷⁹⁴

Mahmud Paşa'nın İskenderiye mutasarrıflığındaki pozisyonunu korumayı başarması bölgedeki ayan ve yerel hanedanlara üstünlüğünü kabul ettirmesi anlamında önemli bir fırsat yarattı. Podgoriçe, İskenderiye'ye daha yakın olduğu halde idari açıdan Bosna Eyaleti'ne bağlı kalması Mahmud Paşa'yı rahatsız ediyordu. Üstelik yukarıda belirttiğimiz gibi

⁷⁹² BOA, C.DH, No. 258/12869, 25 Zilhicce 1193 (3 Ocak 1780).

⁷⁹³ BOA, C.DH, No. 345/17229, lef 1-3, 15 Muharrem 1194 (22 Ocak 1780).

⁷⁹⁴ BOA, AE.SABH.I, No. 197/13203, 1 Rebiülâhir 1194 (6 Nisan 1780).

Karadağ ve Belopavlik taraflarının cizyelerini toplama görevi de uhdesindeydi. 5 Mayıs 1781 tarihli bir ferman ile İskenderiye Sancağı cizyesinin ikinci taksiti olan 10.100 kuruşu zamanında tahsil ederek Hazine-i Amire'ye gönderilmek üzere ağustos ayında gelecek memura teslim etmesi emredildi.⁷⁹⁵ Fermada daha önceki cizye taksitlerinin gönderilmediği veya geciktiği konusunda bir işaret yoktur. Ardit Gjeli'ye göre Mahmud Paşa, otoritesini Karadağ'a kadar uzatmak istiyordu. Karadağlıların yol açtığı haydutluklar bölgedeki tüccarlar ve yolcular açısından tehlike arz ediyordu. Mahmud Paşa, arazi koşullarının güçlüğüne rağmen bazı Karadağ eşkiyasını cezalandırmayı başarmış ve ardından Podgoriçe taraflarına göz dikmişti.⁷⁹⁶ Mahmud Paşa'nın, Karadağ meselesini hem Sultan nezdinde itibarını arttırmak için hem de civardaki rakiplerine karşı pozisyonunu güçlendirmek için önemli bir fırsat olarak gördüğü kesindir. Ancak, bu sırada önce Karadağ'a sefer düzenlediği konusu şüphelidir.

Mahmud Paşa ile Bosna Valisi Abdullah Paşa himâyesindeki Podgoriçe Mütesellimi İşbozili Abdullah Paşa ve oğlu İbrahim Paşa arasında rekabet ve husumet vardı. Mahmud Paşa, 1781 yılı temmuz ayı ortalarında birdenbire Podgoriçe Kalesi'ne hücum ederek mütesellim İşbozili Abdullah Paşa ve yeğeni Süleyman Bey'i ve Müslüman ahalden pek çok kişiyi katletti. Bu saldırıda, ahalinin mal ve eşyaları yağmalandığı gibi haneleri ateşe verildi ve ırza tecavüz vakaları yaşandı. Mahmud Paşa, suçunu gizlemek için İşbozi Kalesi ağa ve zabitanının mühürlerine el koydu ve yeni mühürler yaptırarak Podgoriçeli El-Hac Ahmed ve İşbozili Ahmed ile birlikte İstanbul'a sahte senet ve mahzarlar gönderdi. Mahmud Paşa, H. 1195 (1781) senesi mevaciplerine de el koymak niyetindeydi. Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerindeki kapudan, ağa, zabitan ve neferâtın her türlü malî ve idarî işlemleri Bosna valisine bağılıydı ve Bosna valilerinin tahrirâtı olmadıkça bunlardan gelen ilam ve mahzarların dikkate alınmaması konusunda 13 Rebûlâhir 1193 (30 Nisan 1779) ve H. 1195 (1781) tarihli iki ferman gönderilmişti. Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kaleleri ağa ve neferâtı ile Nikşik (Nikşiç/Bakiyye-i Nova) Kadısı Yahya Efendi bir ilamla durumu İstanbul'a bildirdi.⁷⁹⁷ Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kaleleri ahalsinin İstanbul'a gönderdiği arzuhale göre Mahmud Paşa fermana aykırı olarak hâkim ve mütesellim de tayin etmişti ve bu durum

⁷⁹⁵ BOA, C.ML, No. 533/21892, 11 Cemâziyelevvel 1195 (5 Mayıs 1781).

⁷⁹⁶ Gjeli, a.g.t., s. 64.

⁷⁹⁷ BOA, C.DH, No. 333/16631, 25 Şaban-5 Ramazan 1195 (16-25 Ağustos 1781); BOA, AE.SABH.I, No. 78/5449, Evâsıt-ı Ramazan 1195 (31 Ağustos-9 Eylül 1781), 7 Zilkade 1195 (25 Ekim 1781).

halk arasında ikilik çıkmasına yol açmıştı.⁷⁹⁸ Mahmud Paşa'nın bu hareketlerine karşılık Bosna Valisi Defterdarzade Abdullah Paşa tepkisiz kalmış görünmektedir. Buna karşılık, Sultan I. Abdülhamid, İşbozili Abdullah Paşa'nın yerine oğlu İbrahim Paşa'yı mütesellim olarak atamıştır.⁷⁹⁹ İbrahim Paşa da babası gibi Bosna Valisi Defterdarzade Abdullah Paşa'nın metbularındandı ve Bosna valisi tarafından tayin edilmişti.⁸⁰⁰ Belgelerde Mahmud Paşa'dan sabık İskenderiye mutasarrıfı diye söz edilmesi Podgoriçe saldırısından sonra azledilmiş olduğunu gösterir. Nitekim, 1784 yılına ait bir kayda göre Mahmud Paşa, İskenderiye mutasarrıfı atanmasından sonra tutum ve davranışlarından dolayı iki kez idama mahkûm edilmiş ise de af dilemesi ve ahalinin de affedilmesi için arz ve mahzarlar göndermesi sebebiyle affedilmişti. Ancak, Podgoriçe'ye saldırması, İşbozi Mütesellimi Abdullah Paşa'yı öldürmesi ve yağma, gasp ve ırza tecavüz olayları nedeniyle Sülü Hasan Paşa yeğeni Mahmud Paşa mutasarrıfı tayin edilmiş ve Buşatlı Mahmud Paşa'nın rütbe ve unvanları kaldırılarak idamına ferman buyrulmuştu. Ayrıca, kesik başının İstanbul'a gönderilmesi emredilmişti.⁸⁰¹ Buna karşılık, aklını başına toplayıp Sultana sadakatten ayrılmaması koşuluyla cürmü affedilmiş ve mirmiranlığı ibka edilerek Evâsıt-ı Safer 1196 (26 Ocak-4 Şubat 1782) tarihinde kendisine yeniden İskenderiye mutasarrıflığı tevcih edilmiştir.⁸⁰² Mahmud Paşa'nın affedilmesini hamisi Kaptanıderya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın sağladığı kesindir. Buna rağmen, Mahmud Paşa'dan şikâyetlerin arkası kesilmiyordu. 1782 yılı başlarında Ülgün Kalesi Azeban-ı sani Ağası Mustafa Ağa ile Yerli Yeniçeriyen Ağası İbrahim Ağa, İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa'yı kendilerine garezi olduğu için birkaç sene önce evlerini yaktırıp, mallarını yağmalattığı ve çocuklarıyla memleketlerinden sürdüğü gibi, şimdi de kendilerinin ağalıklarını kaldırıp kale neferâtının mevaciplerine el koymak istediği, bunun için sahte ilam ve mahzarlar tertip ettirdiği şeklinde İstanbul'a şikâyet etmişlerdir. Kendilerinin sadrazam huzurunda mahkeme edilmelerini veya Mahmud Paşa'nın kontrolü dışındaki Arnavut Belgrad'ı (Berat) ve Muzakiye (Myzeqeja) mahkemelerinde yargılanmalarını talep etmişlerdir. Eski Rumeli Valisi ve Vidin Muhafızı Seyyid Mehmed Paşa ile İlbasan Mutasarrıfı Abdullah Paşa'dan aldıkları kaime ve mektuplarla İlbasan ve diğer on bir kadılıktan aldıkları arz ve mahzarları

⁷⁹⁸ BOA, AE.SABH.I, No. 78/5449, 7 Zilkade 1195 (25 Ekim 1781).

⁷⁹⁹ BOA, C.DH, No. 333/16631, 25 Şaban-5 Ramazan 1195 (16-25 Ağustos 1781); Ayrıca bkz. BOA, C.DH, No. 90/4474, Evâil-i Şevvâl 1196 (9-18 Eylül 1782).

⁸⁰⁰ Gjeli, a.g.t., s. 72. Gjeli, İbrahim Paşa'nın 16 Mart 1781'de Podgoriçe mütesellimi atandığını belirtmiştir.

⁸⁰¹ BOA, HAT, No. 29/1372, 12 Cemâziyelâhir 1198 (3 Mayıs 1784). Belgede bu fermanın Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1195 (4-13 Haziran 1781) tarihli olduğu belirtilmektedir.

⁸⁰² BOA, HAT, No. 29/1372, 12 Cemâziyelâhir 1198 (3 Mayıs 1784).

ibraz etmişlerdir.⁸⁰³ Bu verilere bakılırsa Orta ve Güney Arnavutluk'taki kadıların Mahmud Paşa'nın nüfuz alanı dışında olduğu söylenebilir.

İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın bu sırada Karadağ ve Belopavlik cizyesini toplayıp toplayamadığına ilişkin elimizde ipucu yoktur. Buna karşılık, topladığı vergileri hazineye göndermekte ihmalkarlık yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla, 1783 yılı sonlarında H. 1187 (1773), 1193 (1779), 1194 (1780), 1195 (1781), 1196 (1782), 1197 (1783) seneleri için cizye, avarız ve cebeli bedelinden zimmeti çıkarılmıştır. Buna göre Mahmud Paşa, söz konusu yıllar için avarız bedeli zimmetini hazineye tamamen ödemiştir. Cebeli bedeli olarak İskenderiye Sancağı için 5.631,5 kuruş, Dukakin Sancağı için de 745,5 kuruş borcu olduğu tespit edilmiştir. Cizye bedeli olarak ise Mahmud Paşa'nın 65.000 kuruşluk taahhüdünden 36.850 kuruşunun ödendiği, 28.150 kuruş zimmeti olduğu saptanmıştır.⁸⁰⁴ Bu veriler aynı zamanda ilk görevinin 1772-1773 ile sınırlı olduğunu ve ağabeyinin vefatından beri mutasarrıflığı elinden bırakmadığını göstermektedir. Diğer taraftan, bu kayıtlar arasında Karadağ cizyesinin durumuna ilişkin bilgi yoktur. Zinkeisen'e göre Mahmud Paşa yıllardan beri birikmiş olan Karadağ cizyesini tahsil için 1785 yılı yazında harekete geçmiştir.⁸⁰⁵

⁸⁰³ BOA, C.AS, No. 941/40818, 17 Cemâziyelâhir 1196 (30 Mayıs 1782).

⁸⁰⁴ BOA, Cevdet-Darphane (C.DRB), No. 63/3122, 26 Zilkade 1197 (23 Ekim 1783), 1 Zilhicce 1197 (28 Ekim 1783).

⁸⁰⁵ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 373.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I. PETAR PETROVIĆ NJEKOŠ DÖNEMİ (1784-1830) VE KARADAĞ'IN DEVLETLEŞME SÜRECİ

Küçük Stefan'ın öldürülmesi akabinde Karadağ'da yönetim boşluğu ortaya çıktı ve kabileler arası geleneksel çekişmeler yeniden alevlendi. Stefan'ın ardından, kabile üyeleri sekiz yıl boyunca yaşlı Sava tarafından yönetildi. Sava, kendi yerini yardımcısı Arsenije Plamenac'a bırakma niyetindeydi. Ancak Arsenije hasta ve yaşlı olması dışında Petrović Ailesi'ne mensup değildi. Petrović Ailesi ise genç Arhimandrit Petar'ın Vladika olmasını istiyordu.⁸⁰⁶ Vladika II. Sava, siyaseten etkisizdi ve kabileler arasında otoriteyi ve dengeyi sağlamakta güçlük çekiyordu. Yukarıda belirttiğimiz gibi Vladika, Rusya'dan beklediği desteği göremeyince yönünü Avusturya'ya çevirmiş ve 1779'dan sonra Avusturya ile Karadağ arasında bir yakınlaşma zemini oluşmuştu. Bu süreçte, Sivil Vali Jovan Radonjić (Yovan Radonyiç) de hem kabile liderlerini kendisine bağlamaya hem de Avusturya'nın desteğini alarak Karadağ'daki pozisyonunu güçlendirmeye ve yönetimi ele geçirmeye çalışıyordu. Ancak, her ikisinde de başarısız oldu.⁸⁰⁷

4.1. Vladika II. Sava'nın Ölümü, Arsenije Plamenac Dönemi ve Petar I. Petrović Njekoş'un Vladika Seçilmesi

Yaşlı Vladika II. Sava, 7 Mart 1781'de vefat etti.⁸⁰⁸ Onun ölümü Karadağ'da yönetim krizini daha da tırmandırdı.⁸⁰⁹ Rastoder'e göre Vladika II. Sava'nın ölümünden sonra yerine yeğeni Arsenije Plamenac geçti ve 1781-1784 yıllarında Karadağ Vladikası oldu.⁸¹⁰ Ancak, onun dönemi hakkında literatürde pek fazla bilgi yoktur. Vladikalığı da şüphelidir. Karatay'a göre Karadağ'daki iç siyasi çatışma Petroviçler ve Radonyiçler

⁸⁰⁶ Roberts, age, s. 158.

⁸⁰⁷ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 35.

⁸⁰⁸ Roberts, age, s. 159.

⁸⁰⁹ Rastoder, a.g.m., s. 118; Suver, a.g.e., s. 77; Urhan, a.g.t., s. 39.

⁸¹⁰ Rastoder, a.g.m., s. 118.

arasındaki rekabetten kaynaklanıyordu. Küçük Stefan'dan sonra Radonyiç, Venedik ve Avusturya yardımı ile kendisini vladika ilan etmiş ise de kabile temsilcileri, Petroviç Ailesi'nden Vladika Vasilije'nin yeğeni genç Petar'ı vladika seçmişlerdi.⁸¹¹ Literatürde Sava'nın ölümünden sonra kabileler tarafından vladika olarak yerine 1782 yılında yeğeni Petar'ın (Petar Petrović Njegoš/Petar Petroviç Nyegoş) seçildiği belirtilmektedir.⁸¹² Karadağ'ın yeni vladikası ile ilgili en önemli sorun kendisinin ruhani olarak tasdik edilmesi meselesiydi. Yukarıda belirtildiği üzere İpek Patrikhanesi, 1766 yılında ilga edildikten sonra dini nüfuz bölgesi İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlanmıştı. Ancak, vladikalar 1697'den beri Rum Patriği'ni tanımıyorlar ve Avusturya'daki Sırp Kilisesi veya Rus Kilisesi tarafından takdis ediliyorlardı. Özdem, Vladika I. Petar Petersburg Başpiskoposu tarafından kutsanmak için Rusya'ya gitmek istemiş ise de Rusya'ya giriş izni verilmemesi üzerine Avusturya'ya giderek 14 Kasım 1782 tarihinde Karlofça'daki Sırp Başpiskoposu tarafından takdis edildiğini iddia etmiştir.⁸¹³ Rastoder ve Suver, I. Petar'ın 1784 yılında kabileler tarafından Vladika seçildiğini belirtmişlerdir.⁸¹⁴ Jelavich, Sava'nın 1782'de ölümünden sonra yerine geçen I. Petar'ın 1784'te piskopos unvanı aldığını kaydetmiştir.⁸¹⁵ Buna karşılık, Roberts, daha Arsenije sağ iken (1783'te) Kabile Meclisi'nin (Zbor) Karlofça'daki Sırp Metropoliti Mojisije Putnik'e müracaat ederek Petar'ı Çetine'nin bir sonraki metropoliti olarak kutsamasını istediklerini ve Mojisije'nin de bunu kabul ettiğini ileri sürmüştür. Bu sırada Yovan Radonyiç'in ülke dışında olması da Petar'ın işine yaramıştır. Avusturya desteğinden yoksun kalan ve Karadağlı şeflerin çoğunluğu tarafından reddedilen Radonyiç'in yapabileceği fazla bir şey yoktu. Arsenije Plemenac, 15 Mayıs 1784'te öldü. Karlofça Piskoposu 13 Ekim 1784'te Petar'ı Vladika olarak kutsadı.⁸¹⁶ Stevenson da I. Petar'ın 1784'te Karlofça Piskoposu Mojisije Putnik tarafından kutsandığını ifade etmiştir.⁸¹⁷

Podgoriçe Mütesellimi İbrahim Paşa, 12 Nisan 1784 tarihli bir raporunda Karadağlıların koca vladikalarının ölümünden sonra yerine akrabalarından Peter Katun'un

⁸¹¹ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 360.

⁸¹² Miller, a.g.e., s. 407; Stevenson, a.g.e., s. 161, 162; Özdem, a.g.t., s. 76; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 44; Urhan, a.g.t., s. 39; Aynı yazar, a.g.m., s. 127.

⁸¹³ Özdem, a.g.t., s. 76.

⁸¹⁴ Rastoder, a.g.m., s. 118; Suver, a.g.e., s. 77.

⁸¹⁵ Jelavich, a.g.e., s. 96.

⁸¹⁶ Roberts, a.g.e., s. 160.

⁸¹⁷ Stevenson, a.g.e., s. 138, 162; Urhan, a.g.t., s. 39, 40; Aynı yazar, a.g.m., s. 127.

(Katun Nahiyeli Peter/Petar Njegoş) vladikalık iddiasıyla ortaya çıktığını, ancak bir yıldır ortalarda olmadığını ve ne tarafa gittiğinin bilinemediğini belirtmiştir.⁸¹⁸ Yeni vladikanın makamını ruhani olarak takdis ettirmek için Avusturya'ya gittiği aşıkardır. İbrahim Paşa'nın raporunda "koca vladika" diye bahsettiği kişi şüphesiz Sava'dır. İbrahim Paşa'nın aktardığı bilgiye bakılırsa I. Petar Nyegoş 1783 yılında vladika seçilmiş olmalıdır. Onun raporunda Arsenije Plemenac'tan bahis yoktur. Bu durumda, Petar'ın 1784 yılında Vladika olarak takdis edilmiş olması makul görünmektedir.

Petar Petroviç Nyegoş, 1748 yılında doğmuştu. 1762-1766 yıllarında Rusya'da eğitim görmüştü.⁸¹⁹ Çapraz'a göre ise 1753'te doğmuş ve Petersburg'daki Nevskiy Manastırı'nda yetişmişti.⁸²⁰ I. Petar, göreve gelir gelmez kendisine boyun eğdirip Karadağ'ı Avusturya himayesine sokmaya çalışan Guvernadur Yovan Radonyiç'in muhalefeti ile karşılaşmıştı.⁸²¹ Ancak, asıl tehdit İskenderiye tarafından gelecekti. I. Petar, Karadağ Vladikası olması ile birlikte karşısında Buşatlı Hanedanı'nın nüfuz alanını genişletmeye çalışan İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa'yı buldu ve vladikalığının ilk dönemi bir anlamda onunla mücadele ile geçti. Mahmud Paşa, sert ve hırslı bir karaktere sahipti. Bir yanda merkezi otoriteye karşı pozisyonunu korumaya çalışırken bir yandan da rakip hanedan ve ayanlara karşı üstünlük mücadelesi veriyordu. Karadağ sorunu, zaman zaman fermanlı ilan edilen Mahmud Paşa için Sultan'ın affına mazhar olma vesilesiydi. Mahmud Paşa, Karadağ'a ilk büyük saldırısını 1785 yılında yaptı ve Çetine'yi yaktı.⁸²² Ancak, Mahmud Paşa'nın 1796 yılında Karadağ'a yaptığı saldırıda öldürülmesi Karadağ'ın daha rahat hareket etmesini sağladı. I. Petar Petroviç Nyegoş'un uzun yıllar süren vladikalığı döneminde (1784-1830) Karadağ'ın sınırlarını genişletmeyi başardı ve Karadağ devletleşme sürecine girdi. Bu konu aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

⁸¹⁸ BOA, HAT, No. 21/1003-A, 21 Cemâziyelevvel 1198 (12 Nisan 1784); BOA, HAT, No. 21/1003-E, 18 Cemaziyelâhir 1198 (9 Mayıs 1784).

⁸¹⁹ Roberts, age, s. 160.

⁸²⁰ Çapraz, a.g.m., s. 48.

⁸²¹ Rastoder, a.g.m., s. 118.

⁸²² Rastoder, a.g.m., s. 118.

4.2. Karadağ-Avusturya İlişkileri ve İskenderiye’de Avusturyalı Bir Sığınmacı General: Carlo De Kotzi

Buşatlı Mahmud Paşa bir taraftan civar kazalardaki rakiplerini bertaraf etmeye ve bölgede nüfuzunu güçlendirmeye çalışırken bir taraftan da Karadağ’daki gelişmeleri yakından izliyordu. Bu esnada Guvernadur Yovan Radonyiç, Avusturya ile temas halindeydi ve yukarıda belirttiğimiz üzere Karadağ’ın Avusturya nüfuzuna girmesini arzu ediyordu. Vladika Petar ise hem ruhani olarak takdis edilmek hem de siyasi destek bulmak peşindeydi. Diğer taraftan, Avusturya’nın da Karadağ’a karşı artan bir ilgisi söz konusuydu. Karadağ hâkiminin uzun süre ortadan kaybolması Osmanlı makamları tarafından şüphe ile karşılanıyordu.

1784 yılı başlarında yaşanan bir olay birdenbire bütün dikkatleri Karadağ’a çevirdi. Osmanlı Devleti’ne iltica etmek isteyen Avusturyalı General Carlo de Kotzi (Karlo de Kotzi) İskenderiye’ye gelerek Mahmud Paşa’ya sığındı ve Kaptanıderya Cezayirli Hasan Paşa’ya takdim edilmek üzere 24 Ocak 1784 tarihli bir dilekçe sundu. Firari General Carlo de Kotzi, kendi ifadesine göre Avusturya ordusunda otuz bir sene hizmet etmiş, Prusya’ya karşı Yedi Yıl Harpleri’nde (1756-1763) savaşmış, II. Friedrich’e karşı Mahen Zaferi’nin kazanılmasında rol oynamış ve Tuğgeneral rütbesine kadar yükselmişti. Carlo de Kotzi, daha sonra gözden düşmüş ve Maria Tereza’nın 1780’de vefatından sonra oğlu II. Joseph’ten “*azim gadr ü cefa*” görmüş, hatta bir iftira sonucu üç ay kadar zincire vurulmuştu. Uzun zamandır Osmanlı Devleti’ne iltica etmeyi düşündüğünü belirten Kotzi, 1783 Ekim ayında Viyana’ya davet edildiğini aktarmıştır. Kotzi, İmparator’un kendisini iki subayla birlikte Karadağ’a göndermeyi planladığını, Karadağ hâkiminin (governator) de o sırada Viyana’da olduğunu ve kendisini beklediğini, Osmanlı Devleti ile muharebeye girilerek Arnavutluk’u istila etmek amacıyla Karadağlılara katılmak üzere on-on beş bin asker gönderilmesi için hazırlık yapıldığını öğrendikten sonra firar etmiştir. Kotzi, Triyeste ve Venedik üzerinden durumu Mahmud Paşa’ya bildirmek amacıyla Kotor’a gelmiştir. Karadağ hâkimi de aralık ayı başlarında nakit para, büyük bir sandık ve sepetlerle Karadağ’a dönmüştür. Kotor’dan İşkodra’ya gelen Kotzi, bildiklerini Mahmud Paşa’ya anlatmış ve Osmanlı Devleti’ne iltica etmek istediğini söyleyerek acilen İstanbul’a sevk edilmesini rica etmiştir. Ömrünün sonuna kadar Osmanlı Devleti’ne samimiyetle hizmet etmek niyetinde olduğunu belirten Kotzi,

Kaptanıderya Hasan Paşa ile görüşmek ve Osmanlı Devleti için hayırlı olacağını düşündüğü bazı konularda kendisiyle fikir alış-verişinde bulunmak arzusunda olduğunu dile getirmiştir.⁸²³ Burada bahsedilen “*Karadağ hâkimi*” Governorator Yovan Radonyiç’ten başkası değildir.⁸²⁴

Carlo de Kotzi’nin aktardığı bilgiler üzerine harekete geçen Mahmud Paşa, 28 Ocak’ta hususi bir ulakla “*Kastelnova ve Budva nezaretiyle Kotor ve Arnavutluk* Provveditor Zabiti*” Domenico Marcello’ya mektup göndermiş ve Karadağ hâkiminin (governator/guvernador/sivil vali) niyet ve hareketlerini bildirmedığı için kendisine serzenişte bulunmuştur. Bunun üzerine Marcello, 1 Şubat’ta Karadağ governorunun birkaç ay ortalıktan kaybolduktan sonra Viyana’dan yine Karadağ’a döndüğünü; ancak gidiş-geliş şeklini bilemediğini, Viyana’dan mal taşıdığı hakkında bilgisi olmadığını ve malumatı olsa haber vermekte asla kusur etmeyeceği cevabını verdi.⁸²⁵ Mahmud Paşa, Carlo de Kotzi’nin dilekçesi ile Domenico Marcello’nun mektubunu ve Karadağ hakkında topladığı malumatı bir arıza ile İstanbul’a gönderdi. Mahmud Paşa, Karadağ asilerinin reislerinden olan *Governedor*’un Avusturya’ya gidip ifsat ve ihtilâl çıkarmak için yardım istediğini, ilkbaharda on beş bin asker, levazimat ve mühimmatı Kotor İskeleyi’ne sevk ve ihraç etmeleri için müzakereler yaptığını, mal ve yüklü miktarda para ile Karadağ’a döndüğünü, bundan birkaç gün sonra cümle kabile reislerinin Nyegoş’ta (Njegoš) governorun evinde gizli bir toplantı yaptıklarını ve ihtilâl için sözleştiklerini rapor etti. Ayrıca, derhal *Ladika* (Vladika) tabir olunur zabitlerini Avusturya tarafına gönderdiklerini ve etraflarındaki dağ asilerini tahrik etmeye başladıkları istihbaratını aldıklarını bildirdi.⁸²⁶ Mahmud Paşa’nın aktarımına göre vladika (yeni Vladika Petar), 1783 Aralık veya 1784 Ocak ayında Avusturya’ya gitmiştir. Mahmud Paşa’nın, vladikanın Avusturya’ya gidişini Avusturya-

⁸²³ BOA, HAT, No. 22/1036, lef 1-2, 12 Cemâziyelâhir 1198 (14 Şubat 1784); Kemal Beydilli, “Bonnaval’in İzinde: Mühtedi Osman Bey veya Avusturyalı Firari General Karlo De Kotzi”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 11, S. 11, 1991, s. 77, 78, 89, 90.

⁸²⁴ BOA, HAT, No. 22/1036, lef 1-2, 12 Cemâziyelâhir 1198 (14 Şubat 1784); Beydilli, a.g.m., s. 77, 78, 90. Beydilli, metinde geçen “*Karadağ hâkimi*” ifadesini Karadağ vladikasını şeklinde yorumlamıştır. Ancak, İtalyanca metinde geçen “*il governatore di Montenegro*” ibaresinin sivil valiyi kastettiği açıktır. Sonraki yazışmalar da bunu doğrulamaktadır.

* Burada kullanılan ifade Venedik Arnavutluğu (Albania-Veneta) teriminden gelmektedir. İşkodra’dan Kotor Körfezi’ne kadar Kuzey Arnavutluk’ta ve Karadağ’ın Dalmaçya kesiminde Venedik mülkiyetinde olan bölge (1392-1797), tarihte Albania-Veneta adı ile anılmış olup bu yıllarda Kotor Körfezi ve Budva’yu ihtiva etmekte idi.

⁸²⁵ BOA, HAT, No. 22/1037, lef 1, 1 Şubat 1784, lef 2 12 Cemâziyelâhir 1198 (14 Şubat 1784).

⁸²⁶ BOA, HAT, No. 21/1003-A, 21 Cemâziyelevvel 1198 (12 Nisan 1784); BOA, HAT, No. 21/1003-B, 1 Cemâziyelâhir 1198 (22 Nisan 1784); BOA, HAT, No. 21/1003-E, 18 Cemâziyelâhir 1198 (9 Mayıs 1784).

Karadağ yakınlaşmasının bir tezahürü ve bir isyan hazırlığı alameti olarak gördüğüne kuşku yoktur. Vladika'nın takdis edilmesi meselesinin Osmanlı makamlarının nazarı dikkatini çekmediğini söylemek mümkündür. Mahmud Paşa'nın Karadağlıların tahrik ettiğini ileri sürdüğü "dağ asileri" Brda ahalisidir ki bu bilginin doğruluğu aşağıda görülecektir.

Mahmud Paşa'nın General Carlo de Kotzi ile yaptığı görüşmede hususi doktoru Pater Balneo ile tercüman olarak İşkodra'daki Venedik Viskonsolosu Jak Mark Suma (Giacomo Summa) da hazır bulunmuştur. Viskonsolos görüşme içeriğini Draç'taki Venedik konsolosu Giuseppe Capriata'ya bildirmiştir. Capriata, 9 Şubat 1784 tarihli mektubunda Avusturyalı General'in İmparator II. Joseph ile sorun yaşadığı için Mahmud Paşa'ya sığındığını ve Avusturya'nın planlarını Sultan'a anlatmak üzere İstanbul'a gönderilmeyi istendiğini ve Mahmud Paşa'nın onun vasıtasıyla Karadağ'ın Avusturya himâyesine girmesi için planlar yapıldığını öğrendiğini rapor etmiştir. Konsolos'a göre I. Petar Petroviç Nyegoş da Karadağ'ın geleceği hakkında görüşmeler yapmak ve Karadağ'ın Habsburg İmparatorluğu'na katılmasını istemek için bu sırada Viyana'daydı. Bu planın gerçekleşmesi Mahmud Paşa'nın çıkarlarına aykırıydı.⁸²⁷ Mahmud Paşa, bu durumu kendi pozisyonunu güçlendirmek için fırsata dönüştürdü.

Mahmud Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği rapor üzerine Bosna Valisi Abdullah Paşa'ya Mahmud Paşa'nın Karacadağ asilerinin Avusturya ile anlaştıkları yönündeki ihbarını tahkik etmesi emredildi. Ayrıca, Podgoriçe tarafına olan garaz ve düşmanlığından dolayı Mahmud Paşa'nın Karacadağ asilerinin eşkıyalık ve bozgunculuklarını bahane ederek müdahaleye vesile yaratmak için bu tarz işlere girişmiş olması ihtimali olup olmadığını bildirmesi istendi. Abdullah Paşa da konuyu Podgoriçe Mütesellimi İbrahim Paşa'ya havale etti.⁸²⁸ İbrahim Paşa, 12 Nisan'da gönderdiği cevapta casuslar vasıtasıyla Karadağlıların ahvalini sürekli takip ettiklerini belirterek kabile reislerinin gubernadorun evinde toplantı yaptıkları ve Avusturya'nın Kotor Limanı'na asker ve mühimmat çıkaracağı iddiasının akla uygun olmadığını ifade etti. Ayrıca, bu iddianın gerçeği yansıtmadığını savundu. Buna karşılık, İbrahim Paşa, Karadağ asileri arasında şiddetlenen katl ve yaralama olaylarını

⁸²⁷ Gjeli, a.g.t., s. 69.

⁸²⁸ BOA, HAT, No. 21/1003-B, 1 Cemâziyelâhir 1198 (22 Nisan 1784); BOA, HAT, No. 21/1003-E, 18 Cemâziyelâhir 1198 (9 Mayıs 1784).

sonlandırmak için kabileler arasında bir meşveret yapıldığını kaydetti. Buna ilave olarak, yukarıda belirtildiği üzere Koca Ladika'nın ölümünden sonra akrabasından Peter Katun'un vladika iddiasıyla ortaya çıktığını; ancak bir yıl önce ortadan kaybolduğunu aktardı. İbrahim Paşa'ya göre “*usat-ı mezbur öteden berü isyan ve tuğyan ve mel'anet ile ma'ruf bir gûh-ı pür-eşkiya olmağla*” birlikte halihazırda ahali ve yolcular bunların şer ve zararlarından emindi. Karadağlılar bir isyan vukuunda önce İşbozi Kalesi'ne saldıracaklarından durumun derhal bildirileceğini kaydetti.⁸²⁹ Abdullah Paşa da Karacadağ'da şimdilik rahatsızlık verici bir durum olmadığını ve ahvallerinin sürekli takip edildiğini belirtti. Daha da önemlisi Mahmud Paşa'nın maruzatının “*bu babda vâki'in hilafını ihâm eylemek ihtimali melhuz*” olduğunu, yani Mahmud Paşa'nın kendi amaçları doğrultusunda gerçeğe aykırı beyanda bulunmuş olabileceğini ima etti ve İbrahim Paşa'nın cevabı ile birlikte 22 Nisan 1784'te İstanbul'a bir tahrirat gönderdi.⁸³⁰ Görüldüğü üzere Carlo de Kotzi'den edinilen istihbarat başlangıçta İstanbul'da ciddiye alınmamış ve rakipleri tarafından ise Mahmud Paşa'nın bir entrikası olarak değerlendirilmiştir.

Mahmud Paşa, aşağıda görüleceği üzere mayıs veya haziran ayında Debre üzerine yürüyene kadar Avusturyalı generali yanında tutmuştur. Akabinde, İstanbul'a gönderilen Carlo de Kotzi, 1784 yılı içinde Sadrazam Halil Hamid Paşa'ya bir layiha sunmuştur. Kotzi, layihasında Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin bazı topraklarını taksim konusunda anlaşıklarını belirterek buna karşılık olarak Osmanlı Devleti'ne Prusya ile ittifak yapmasını öneriyordu. Kotzi, ayrıca, Bosna, Belgrad, Niş, Hotin ve Karadağ'a saldırı planları yapıldığını, kendisinin de on beş bin askerle Karadağ'a hücum etmesinin öngörüldüğünü, bir savaş vukuunda bu planın tatbik edilmesinin planlandığını belirtti. Ayrıca, Osmanlı Devleti'ne hizmet için Müslüman olmaya ve sünnet edilmeye hazır olduğunu bildirdi. Kotzi, layiha takdiminden bir süre sonra Müslüman olmuş ve Osman adını almıştır. Kendisine bir zeamet tahsis edilen ve Mühtedi Osman adıyla anılan Kotzi, III. Selim dönemi başlarına kadar Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir.⁸³¹ Kotzi'nin Avusturya ve

⁸²⁹ BOA, HAT, No. 21/1003-A, 21 Cemâziyelevvel 1198 (12 Nisan 1784); BOA, HAT, No. 21/1003-E, 18 Cemâziyelâhir 1198 (9 Mayıs 1784).

⁸³⁰ BOA, HAT, No. 21/1003-B, 1 Cemâziyelâhir 1198 (22 Nisan 1784); BOA, HAT, No. 21/1003-E, 18 Cemâziyelâhir 1198 (9 Mayıs 1784).

⁸³¹ Beydilli, a.g.m., s. 78-87.

Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını taksimi, Daçya Krallığı ve Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasını öngören Grek Projesi'ni kastettiği açıktır.⁸³²

4.3. Podgoriçe Krizi'nin Yeniden Alevlenmesi, Mahmud Paşa'nın Fermanlı İlan Edilmesi ve 1785 Karadağ Seferi

Carlo de Kotzi'nin Karadağ ve Avusturya ilişkileri konusunda verdiği bilgilerin güvenilirliği tartışılırken İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa, Kaptanıderya Cezayirli Hasan Paşa sayesinde Evâhir-i Rebûlevvel 1198'de (12-21 Şubat 1784) kardeşi Ahmed Paşa'ya mirmiranlık rütbesiyle Ohri Sancağı'nın tevcih edilmesini sağladı.⁸³³ Bu durum, Mahmud Paşa'nın rakipleri arasında endişe ve korku yarattı. Bilhassa Podgoriçe Mütessellimi İbrahim Paşa, Mahmud Paşa'ya karşı derhal harekete geçti ve onun aleyhinde arz, mahzar ve ilamlar tertip ettirdi. Bu bağlamda Podgoriçe ve Karadağ Kadısı Ahmed Efendi, 14 Mart 1784 tarihinde Podgoriçe Kazası ile İşbozi, Ada ve Jabyak kalelerindeki ulema, ileri gelenler, ağa, neferât vs. Müslüman ahalinin talebi ve şikâyeti üzerine Mahmud Paşa aleyhinde bir ilam hazırladı.⁸³⁴ Keza, Podgoriçe, İşbozi, Ada ve Jabyak kalelerinde ikamet eden ulema, ileri gelenler, ağa, neferât vs. Müslüman ahali Mahmud Paşa aleyhinde 85 imzalı bir mahzar takdim ettiler.⁸³⁵ Buna göre İskenderiyeli Mahmud Paşa adlı asi, kendilerine musallat olup nice hanedan ve ocazadeleri öldürüp ortadan kaldırmıştı. Bundan üç sene önce de Podgoriçe'ye saldırıp cesaret ve sadakatle Sultan'a hizmet eden mütesellim İşbozili Abdullah Paşa'yı katil ve idam etmiş ve suçsuz ahalinin evlerini yağmalamıştı. Kadınlar ve çocuklar çıplak ve çaresizlik içinde feryat figan sokaklara düşmüştü. Mahmud Paşa, memleketi dilediği gibi idare etmeye başlamış ve isyana sürüklemişti. Ayrıca, ahalinin emlak ve çiftliklerini zapt edip, kale muhafızlarının ulufelerine de el koymuştu. Buna karşılık ahali, Podgoriçe Mütessellimi Abdullah Paşazade İbrahim Paşa'dan son derece memnundu. İbrahim Paşa, geçit ve boğazları başarılı bir şekilde tutmuş ve yolcuların emniyet ve asayişini sağlamıştı. Mahmud Paşa'nın isyan ve taşkınlığı ise tahammül sınırını

⁸³² Grek Projesi hakkında geniş bilgi için bkz. Sinan Yüksel, "1781 Rus-Avusturya İttifakı ve Grek Projesi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2013, ss. 99-122.

⁸³³ BOA, HAT, No. 29/1372, 12 Cemâziyelâhir 1198 (3 Mayıs 1784); BOA, AE.SABH.I, No. 352/24648, tarihsiz (tt. 1784); BOA, TS.MA.e, No. 805/29, tarihsiz (tt. 1784).

⁸³⁴ BOA, HAT, No. 21/1002-D, 21 Rebûlâhir 1198 (14 Mart 1784).

⁸³⁵ BOA, HAT, No. 21/1002-E, tarihsiz (tt. 14 Mart 1784).

aşmıştı. Kendisi din ve devlet düşmanı olduğu için vücudunun ortadan kaldırılması elzemdi. Hal böyle iken Mahmud Paşa'nın hile ile kendisinden de zalim kardeşi Ahmed Bey'i mirmiranlık rütbesine terfi ettirmesi bu bölgedeki ahalinin cümlesini mahzun etmişti. Mahmud Paşa'nın amacı Podgoriçe ile Karacadağ Kazası'nı İskenderiye'ye ilhak etmek ve İşbozi, Ada ve Jabyak kalelerini kendisine tabi kılmaktı. Bunun için içlerinden bazılarını katl ve idam etmek ve kimini de vatanından uzaklaştırmak ve zulmünü bir kat daha arttırmak niyetindeydi. Mahmud Paşa'nın memleketlerini ilhak için çeşitli hilelere başvurduğunu haber almışlardı; fesat ve zulmünü tarif etmek ise imkansızdı. Serhat Müslümanlarını ve reaya fukarasını şer ve zararlarından korumak için Mahmud Paşa'nın vücudunun ortadan kaldırılmasını ve hak ettiği cezaya çarptırılmasını niyaz ve temenni ediyorlardı.⁸³⁶ Podgoriçe Mütessellimi İbrahim Paşa, eskiden beri kendisine düşman olan Mahmud Paşa'nın izalesi için bu ilam ve mahzarı bir mektupla İstanbul'a gönderdi.⁸³⁷ İbrahim Paşa, bununla da yetinmeyerek 17 Mart 1784'te İstanbul'a yeni bir tahrirat gönderdi. İbrahim Paşa'nın iddiasına göre Mahmud Paşa ve biraderi Ahmet Paşa'nın 25 Rebûlâhir Çarşamba günü (17 Mart 1784) Podgoriçe'ye girecekleri ve asıl niyetleri olan İşbozi Kalesi'ne hücum edecekleri aşıkardı. Ancak, kendilerine karşı koymak ve muharebe ve mukatele için gerekli hazırlıkları yapmışlardı ve asilerin hezimetle uğrayıp helak olacaklarından eminlerdi. İbrahim Paşa, tahriratında iftiraya kurban gidip Midilli'ye sürgün edilmesi için ferman gönderilen Bakiyye-i Nova (Nikşik) Naibi Yahya Efendi'nin serbest bırakılmasını da istirham etmiştir.⁸³⁸ Diğer taraftan, İbrahim Paşa, yukarıda belirtildiği üzere Mahmud Paşa'nın Karadağlıların Avusturya ile iş birliği çabaları ve Kotor üzerinden asker ihraç edileceği konusunda Carlo de Kotzi'den aldığı bilgiler üzerine yaptığı ihbarın da asılsız olduğunu göstermeye çalışıyordu.

İbrahim Paşa, adamlarından Mehmed Emin Ağa'yı bir tahriratla İstanbul'a göndererek kendisine mütessellimlik ihsan edildiği günden beri Podgoriçe'yi İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa adlı mütegalibeden koruduğunu, Bosna ve Rumeli arasındaki Ostrog Boğazı'ndan gelip geçen yolcuları Karadağ vs. dağlı eşkıyasının saldırılarından muhafaza ettiğini, bölgede emniyet ve asayiş sağladığını ve Sultan'a sadakatle hizmet

⁸³⁶ BOA, HAT, No. 21/1002-D, 21 Rebûlâhir 1198 (14 Mart 1784); BOA, HAT, No. 21/1002-E, tarihsiz (tt. 1784 Mart ayı başları).

⁸³⁷ BOA, HAT, No. 21/1002-C, 19 Rebûlâhir 1198 (12 Mart 1784).

⁸³⁸ BOA, HAT, No. 21/1002-A, 25 Rebûlâhir 1198 (17 Mart 1784).

ettiğini bildirdi.⁸³⁹ Mehmed Emin Ağa'nın 2 Mayıs 1784 tarihinde sadarete takdim ettiği ayrı bir taktire göre İbrahim Paşa, Mahmud Paşa ile kardeşi Ahmed Paşa'nın Podgoriçe civarındaki Gırle (Grlo) mevkiinde Osman Paşa Konağı'na topladıkları eşkıya ile buluştuklarını haber alınca dört-beş bin asker ve reaya toplayarak karşı koymak için harekete geçmişti. Ancak kendisine karşı koyulması mümkün olmadığı gibi Mahmud Paşa'nın bu hareketlerine de bir anlam verilememişti. Mahmud Paşa ve kardeşi güya Karadağ ahalisinde isyan alametleri görülmesi üzerine tedip edilmeleri için askerleriyle birlikte bizzat geldiklerini ifade etmişlerdi. Ancak kendileri geri döndükleri için şimdilik gerginlik ortadan kalkmıştı. Bununla birlikte, İbrahim Paşa'ya eskiden beri düşman oldukları için Karadağ ahalisinin isyanından bahsederek bölgeye asker yığmak için vesile ürettiklerini ve bu doğrultuda bir ferman elde etmeye çalıştıklarını iddia etti. Ayrıca, Mahmud Paşa'nın akrabasından olan Osman Paşa'nın da Karadağ ahalisinin üzerine varılması gerektiğine dair İstanbul'a bir tahrirat göndereceğini duyduklarını aktardı. Kendilerine bu tertibat ve tezviratları sebebiyle Sultan tarafından onay verilirse İbrahim Paşa'nın ve ahalinin mahzun ve perişan olacaklarını ifade etti. Son olarak, Karadağ Bosna civarında olduğu için Bosna Valisi Abdullah Paşa'nın da gerçek durumu birkaç gün içinde rapor edeceğini kaydetti.⁸⁴⁰

İbrahim Paşa'nın tertip ederek gönderdiği ve Mahmud Paşa'nın geçmişten bu yana işlediği suçlardan bahisle idam edilmesinin istendiği ilam, mahzar ve tahriratlar 3 Mayıs 1784'te özet olarak Divân-ı Hümâyûn'a sunuldu. Podgoriçe kadısının ilamı ile İşbozi, Ada ve Jabyak kaleleri ahalisinin mahzarlarında Podgoriçe ile Karacadağ Kazası'nın İskenderiye'ye ilhak edilmesi halinde etrafındaki İşbozi, Ada ve Jabyak kalelerinin de İskenderiye'ye bağlanması gerekeceği; bunun ise ahalinin perişanlığına sebep olacağı iddiasıyla Mahmud Paşa'nın hile ile düzenlediği (Karadağ hakkındaki) yalanlarla dolu tahriratlarına itibar edilmeyerek idam edilmesi ve ortadan kaldırılması talebi öne çıkarıldı.⁸⁴¹ Ayrıca, yukarıda belirtildiği üzere Mahmud Paşa'nın, İskenderiye mutasarrıfı olmasından sonra hal ve hareketleri sebebiyle geçmişte iki kez idama mahkûm edildi ise de affedildiği hatırlatıldı. Ardından üç yıl önce de ansızın Podgoriçe'ye saldırıp Abdullah Paşa'yı katletmesi ve işlediği suçlardan dolayı azledilerek yerine Sülü Hasan Paşa yeğeni Mahmud Paşa'nın İskenderiye mutasarrıfı tayin edildiği ve tuğ ve rütbesi kaldırılarak bir kez daha

⁸³⁹ BOA, HAT, No. 21/1002-B, tarihsiz.

⁸⁴⁰ BOA, HAT, No. 21/1002, 11 Cemâziyelâhir 1198 (2 Mayıs 1784).

⁸⁴¹ BOA, HAT, No. 29/1372, 12 Cemâziyelâhir 1198 (3 Mayıs 1784).

idamına hükmedildiği ve başının kesilerek İstanbul'a gönderilmesi emredildiği halde, Sultan'a sadakatten ayrılmama şartıyla tekrar affedildiği belirtildi. Akabinde Evâsıt-ı Safer 1196'da (26 Ocak-4 Şubat 1782) yeniden İskenderiye mutasarrıflığına atandığı ve son olarak kardeşi Ahmed Paşa'ya Evâhir-i Rebûlevvel 1198'de (12-21 Şubat 1784) mirmiranlık rütbesiyle Ohri Sancağı verildiği bilgisi aktarıldı.⁸⁴² Diğer taraftan, Bosna Valisi, Mahmud Paşa'nın İbrahim Paşa'ya olan düşmanlığı sebebiyle daha önce olduğu gibi yine İşbozi taraflarına saldırmak sevdasında olduğu için sabık Klis Mutasarrıfı Cafer Paşa'yı Onogošte Kalesi'nde ikamet etmesi ve gerekirse İşbozi'ye ve İbrahim Paşa'ya yardım etmesi için maiyetine birkaç yüz nefer piyade tayin ettiğini bildirdi. Ayrıca, Cafer Paşa'ya Mahmud Paşa'yı desteklemesi muhtemel olan kazalardan bazı iş erlerinin gözünü korkutup civardaki kazaları korumasını tembih ettiğini kaydederek durumu bir tahriratla İstanbul'a rapor etti. Sultan, bu konuda izlenecek tutumu sadrazama bıraktı. Ancak, Mahmud Paşa için "*Allah teshilen bu zalim müfsidin vücudunu kaldıra.*" şeklinde bir not düştü.⁸⁴³

Sadrazam Halil Hamid Paşa, Bosna Valisi Abdullah Paşa ve Podgoriçe Mütesellimi İbrahim Paşa'nın gönderdiği tahriratları 9 Mayıs'ta Sultan I. Abdülhamid'e arz etti. Abdullah Paşa'nın Mahmud Paşa'nın Karadağ hakkındaki ihbarının maksatlı olabileceği şeklindeki cevabı ile İbrahim Paşa'nın İskenderiye mutasarrıfının asker toplamaktaki amacının Podgoriçe'yi zapt etmek olduğu ve geçmişte babasını öldürdüğü gibi kendisini de ortadan kaldırmak istediği yönündeki iddiasını dikkate alan Sadrazam Halil Hamid Paşa, Mahmud Paşa'nın yeni gelen kaimesinde de evvelki gibi Karadağ'a gitmek hususunda ısrarcı olmasından endişe duydu. Çünkü Mahmud Paşa'ya izin verilse Podgoriçe'yi istila etmesi veya Venedik ve Avusturya ile bir anlaşmazlık çıkarması muhtemeldi. Bundan dolayı, terbiye edilmesi ve yerinde durması için Kaptanıderya Hasan Paşa ile görüşüldükten sonra Mahmud Paşa'ya tahrirat gönderilmesi uygun görüldü. Bunun üzerine Sultan, Arnavut paşalara her ne şekilde olursa olsun nizam verilmesini irade buyurdu. Bu sebeple 25 Mayıs'ta Mahmud Paşa'ya bir emir gönderilerek ihtar edildi.⁸⁴⁴

⁸⁴² BOA, HAT, No. 29/1372, 12 Cemâziyelâhir 1198 (3 Mayıs 1784); Ayrıca bkz. BOA, AE.SABH.I, No. 352/24648, tarihsiz (tt. 1784); BOA, TS.MA.e, No. 805/29, tarihsiz (tt. 1784).

⁸⁴³ BOA, AE.SABH.I, No. 352/24647, tarihsiz (tt. 1784).

⁸⁴⁴ BOA, HAT, No. 21/1003-E, 5 Receb 1198 (25 Mayıs 1784).

Merkezi hükümetin, Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Mahmud Paşa üzerindeki nüfuzundan yararlanmak istediği aşikardır. Ancak, bu sırada Mahmud Paşa ve kardeşinin derhal cezalandırılmasına yönelik herhangi bir işaret yoktur. Bununla birlikte, Mahmud Paşa'nın talihinin yavaş yavaş tersine dönmeye başlamış olduğu görünmektedir. Zira rakipleri tarafından hakkında yapılan şikâyetler meyvesini vermeye başlamıştır. Nitekim, Osmanlı vesikalarında kendisi hakkında kullanılan ifadelerin giderek sertleştiği ve rakiplerinin isnat ve ithamlarının Sadrazam ve Sultan tarafından kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Olayların gelişimi Mahmud Paşa'nın ortadan kaldırılması fikrine yol açmıştır. Sadrazam'ın (Halil Hamid Paşa), Mahmud Paşa hakkında Sultan I. Abdülhamid'e takdim ettiği bir arz tezkeresinde bu durum açıkça görülmektedir. Sadrazama göre *“İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa didikleri mefsedet-pişenin ne gûne mel'ûn olduğu cümleye ı'yân”* idi. Bununla birlikte, Mahmud Paşa bir şekilde Kapudan Paşa'nın (Kaptanıderya Hasan Paşa'nın) desteğini almıştı. Hasan Paşa, Mahmud Paşa'nın hizmete yarar olduğunu düşünüyordu. Donanmaya kalyon kerestesi ve kalyoncu neferi gönderilmesinde hizmetlerini görmüştü. Mahmud Paşa'nın kardeşi Ahmed Bey'e de mirmiranlık rütbesi ile Ohri Sancağı'nın tevcih olunmasını defalarca kendisine teklif etmişti. Her ne kadar yumuşak bir şekilde ikna edilmeye çalışıldı ise de fayda etmeyip Kapudan Paşa'nın infialine sebep olmuş ve ısrarından vazgeçmemişti. Sadrazam, Mahmud Paşa'ya Ohri'nin de verilmesini mahzurlu görüyordu. Ancak, Kapudan Paşa'yı ikna etmek mümkün olmadığı için sultanın bilgisi dahilinde kardeşi Ahmed'e önce mirmiranlık, ardından yine Hasan Paşa'nın ısrarlı ricasıyla Ohri Livası tevcih olunmuştu. *“Hain-i merkurum”* Ohri'yi de elde ettikten sonra Karadağ üzerine gideceği bahanesiyle asker toplamaya başlamış ve *“Mağduren ve mazlumen şehid eylediği Podgoriçeli ihtiyar Abdullah Paşa'nın oğlu ve hâlâ Podgoriçe mütesellimi İbrahim Paşa'yı ara yerden kaldırmak fikriyle Karadağ keferesi isyan eyledi üzerlerine gitmeye izni havi ferman virilsün”* mealinde Kapudan Paşa tarafına tahrirat göndermişti. Hasan Paşa da yine Mahmud Paşa'nın istediği emrin verilmesini ricaya başlamış ise de başarıyla geçiştirilmişti. Sadrazam, Karadağ'ın durumunu Bosna Valisi Silahdar Abdullah Paşa'dan da sormuş ve onun ile Podgoriçe müteselliminden gelen cevaplarda şimdilik Karadağ'da isyan belirtisi olmadığı ve Mahmud Paşa'nın amacının Podgoriçe'yi istila etmek olduğu belirtilmişti. Daha da önemlisi, Sadrazam'a göre Mahmud Paşa, Osmanlı Devleti'nin buhranlı bir anında külliyetli asker tedariki ile Arnavutluk'u tek başına zapt etmek için kardeşleriyle planlar yapıyordu. Bu sebeple artık ortadan kaldırılması elzemdi. Halil Hamid Paşa, bu düşüncelerini sultana şu ifadelerle aktarmıştır:

“Bagi-i mezkur Mahmud’un dimağında fesad olub Devlet-i Aliyye’nin bir galesi zuhurunda cemiyetlü bulunub Arnavudluğu zabt ve infirad hususunu karındaşlarıyla alenen müzakere eylemek üzere olduğu yakinen tahkik-gerde-i bendeganem olmuştur gayri bu hain-i melunun ref’-i vücudu mukaddematını temhid vacibatdan olmağla mazbut-ı zihn-i daveraneleri olmak için bu kadarca işar olundığı malum-u alileri buyruldukda emr ü ferman şevketlü kudretlü kerametlü adaletlü velinimetim efendimindir.”⁸⁴⁵

Sultan I. Abdülhamid ise bunun üzerine Mahmud Paşa hakkında sert ifadeler kullanarak gizlice ortadan kaldırılmasını emretmiştir:

“Mahmud Paşa hain bir dinsiz olduğunu bilürüm. Kapudan Paşa sadedil bir âdem. Herkese i’timâd ider. Zannım kapıkethüdası hazine kethüdası Ali Efendi midir ol dahi bir müfsiddir. Bir vesile olsa da bir mahall-i ba’ide ta’yin olsa gayet isabet olur. Çerkes Bey (Kapıcılar Kethüdası Çerkez Mehmed Bey, E.G.) dahi babasının malına ta’yin oldukda heman bu mel’ûna sahib oldu. Cibilleti mel’ûn ibn-i mel’ündür. Heman mahfice kimse âgâh olmadan vücudunun ref’i ne vechile tedbir olunur ise nizam viresin.”⁸⁴⁶

Sultan’ın Mahmud Paşa konusunda sadrazamın etkisi altında kaldığı açıktır. Ancak, buna rağmen Mahmud Paşa’nın cezalandırılması konusunda aceleci davranılmadığı anlaşılmaktadır. Bu esnada Mahmud Paşa’nın Debre üzerine hücum ettiği görülmektedir. Sadrazam tarafından sultana takdim edilen bir arz tezkeresine göre İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa, Kapudan Paşa’nın ricasıyla kardeşi Ahmed Paşa’ya Ohri Sancağı tevcih olunmasından sonra Debre sakinlerinden Gül Ağazadelerin tedibi için kardeşine yardım amacıyla etrafına külliyetli asker toplamış ve fakir ve zavallı ahaliye türlü mezalimlere cüret etmiş ve Gül Ağazadeleri ortadan kaldırdıktan sonra İskenderiye’ye dönmüştür. Sadrazam, Sultana Mahmud Paşa’nın suhuletle cezalandırılmasını daha önce gizlice ferman buyurduğunu hatırlattıktan sonra Mahmud Paşa ve Ahmed Paşa’nın İskenderiye vesair kalelerden aldıkları top, cephaneye ve mühimmatı Esmâ Sultan’ın malikanesi olan Draç kasabasına depoladıkları ve asker toplamak için tekrar İskenderiye’ye döndüklerine dair

⁸⁴⁵ BOA, TS.MA.e, No. 805/29, tarihsiz (tt. 1784).

⁸⁴⁶ BOA, TS.MA.e, No. 805/29, tarihsiz (tt. 1784).

Avlonya Mutasarrıfı Kurd Ahmed Paşa vs. mahallerden haberler geldiğini bildirdi. Ancak, bunların topladıkları askerle Podgoriçe veya Karadağ'a mı yürütecekleri yoksa eşkıyalıklarını daha da artırıp Rumeli tarafına mı gideceklerinin anlaşılamadığını kaydetti. Ardından bunların iyi bir hazırlıkla ortadan kaldırılması gerekli olduğundan dolayı bu defa son derece gizli olarak Rumeli valisine, Ohri, Avlonya ve Delvine mutasarrıflarına ve diğer gerekli kişilere hitaben bir kıta ve Bosna valisi ve Podgoriçe Mütesellimi İbrahim Paşa'ya da diğer bir kıta ferman yazıldığı bildirildi. Ayrıca, bu hususun gizli tutularak şaki Mahmud Paşa ve kardeşine hissettirilmemesi, bu sırrın ifşa edilmesinden kaçınılması ve derhal cezalarının tertip edilerek idam edilmeleri için kendisi adına emir gönderildiğini sultana aktardı. Bunun üzerine sultan da Osmanlı Devleti'nin menfaati için her kimin ortadan kaldırılması gerekli ise bu konuda serbest olduğunu Halil Hamid Paşa'ya bildirdi ve *"Bu gibi dinsizler ele gelüb cezaları görüle"* şeklinde bir not düştü.⁸⁴⁷ Sadrazam, bundan yirmi gün sonra da Sultan'a benzer içerikli bir telhis daha takdim etti. Halil Hamid Paşa, kendi sadaret dönemine kadar iki üç defa idamına ferman buyrulup daha sonra affedilmesinin Mahmud Paşa'nın isyan ve fesadının artmasına yol açtığı gibi kardeşine de iki tuğ ile Ohri mansıbını ele geçirmesinden sonra *"bila-memuriyet Debre üzerine on beş bin kadar asker ve top ve cebehane ile vürud"* ettiğini ve döndükten sonra top ve cephanesini Draç tarafında bırakıp birkaç gün İskenderiye'ye gidip Draç'a geri geldiğini ve her tarafa saldırmak amacıyla asker topladığının duyulması sebebiyle kendisi ve kardeşi bir yere saldırırsa derhal karşılık verilmesi ve civar kalelerden top ve mühimmat alınarak ittifakla ortadan kaldırılmaları için Rumeli ve Bosna valileri ile Arnavutluk'taki mutasarrıf, bey, beyzade ve il erlerine gizlice emirler gönderildiğini hatırlattı. Bu verilere göre Mahmud Paşa kardeşine yardım etmek üzere resen Debre üzerine gitmiştir. Ardından Bosna Valisi Abdullah Paşa'dan gelen arka arkaya gelen yeni tahriratlarda Mahmud Paşa'nın Karadağ asilerini ve boğazlara yakın Arnavut eşkıyasını tahrik ettiğini ve topladığı askerle Podgoriçe Mütesellimi İbrahim Paşa'yı bizzat İşbozi'de muhasara ettiğini ve boğazları tuttuğunu; Bosna valisi Bakıye-i Nova ve Onogošte kapudanlarını yardım için göndermiş ise de geçitler tutulduğu için geçemediklerini ve bu sebeple yardıma muhtaç olduklarının bildirildiğini aktardı. Ayrıca, yirmi gün önce Sultan tarafından emir verilmiş ise de Mahmud Paşa'nın isyanı *"cümle 'indlerinde güneş gibi âşikâr ve Bosna valisininin mukaddem ve muahhar tahriratından dahi bedîdâr olub"* derhal ortadan kaldırılmazlarsa işin daha da güçleşeceğini

⁸⁴⁷ BOA, AE.SABH.I, No. 352/24648, tarihsiz (tt. 1784).

belirtti. Sadrazam, kazaskerler ve Şeyhülislam'a da haber verilmesinden sonra tekrar ferman gönderilmesi gerektiğini ve Mahmud Paşa'ya bu hareketlerinin sebebinin sorulması için bir adam gönderilmesini ve Kaptanıderya kapıkethüdasına dahi mektup yazdırılacağını bildirdi. Bunun üzerine Sultan gerekeni yapması talimatını verdi.⁸⁴⁸ Önceki raporlardan farklı olarak Abdullah Paşa tarafından Mahmud Paşa'nın Karadağ eşkiyasını bizzat isyana teşvik ettiğinin iddia edilmesi dikkat çekicidir.

Draç'taki Venedik elçisi Capriata'nın 9 Haziran 1784 tarihli raporu, Mahmud Paşa'nın Debre'ye gidiş sebebinin açıklamaktadır. Buna göre Mahmud Paşa, 20.000 kişilik bir kuvvet toplayarak Ahmed Paşa'nın Ohri Sancak beyliğini tanımayan ve birikmiş vergileri ödemekten kaçınan Debre Kalesi muhafızını cezalandırmak üzere Ohri Sancağı'na bağlı Debre üzerine yürümüştü. Mahmud Paşa, kuşatma konusunda askeri tecrübesinden istifade etmek üzere Avusturyalı albayı (Carlo de Kotzi) da yanında götürmüştü. Debre'yi zapt ettikten sonra ise kuzeye doğru yönelmişti.⁸⁴⁹ Bu veriler, Mahmud Paşa'nın kendi hâkimiyetini güçlendirmek için Güney Arnavutluk taraflarına saldırdıktan sonra Podgoriçe ve Karadağ tarafına yürüdüğü düşüncesi uyandırmaktadır. Ancak, 22 Ağustos 1784 tarihli bir fermana göre olayların seyri başkadır. Buna göre başta İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa olmak üzere Debre civarındaki kadı, naip, zabıt, ayan vesairleri "*su-i imalinden dolayı cezası tertib olunan*" (idam edilen) Debreli Gül Ağazade Süleyman'ın muhallefat ve emvaline miri adına el koyulması için Sultan tarafından bizzat görevlendirilmiş ve bu husus için gönderilecek olan mübaşire de yardım etmeleri emredilmiştir. Ayrıca, Gül Ağazade Süleyman'ın muhallefatına dahil malikane, emval, nakit para, çiftlik, arazi, hayvan, hububat, evrak, senet vs. kıymetli nesi var ise kadı marifetiyle zapt edilmesi ve gizli-saklı mallarının buldurulması istenmiştir. Fermana en çok dikkat çeken şey ise Gül Ağazade Süleyman'ın kendisini kurtarması için Mahmud Paşa'ya vaat ettiği 200-300 keseden fazla altının buldurulmasının özel olarak Mahmud Paşa'ya ferman buyrulmuş olmasıdır.⁸⁵⁰ Dolayısıyla, Mahmud Paşa, Sultan'ın emriyle Debre'ye gönderilmiştir. Gül Ağazade Süleyman'ın kabahati ve kendisine yöneltilen suçlamaların mahiyeti tam olarak belli değildir. Ancak, Venedik raporlarında ileri sürüldüğü gibi Ohri Sancak Beyi'ni tanımadı ve vergilerini ödemediği cezalandırılmış olması mümkündür. Buna karşılık, bu fermanın

⁸⁴⁸ BOA, AE.SABH.I, No. 352/24652, tarihsiz (tt. 1784).

⁸⁴⁹ Gjeli, a.g.t., s. 76.

⁸⁵⁰ BOA, C.ML, No. 167/7019, lef 2, 5 Şevvâl 1198 (22 Ağustos 1784).

gönderilmesinden daha üç hafta geçmeden bu kez Mahmud Paşa'nın ortadan kaldırılması için ferman gönderilmesi bölgede rakip hizipler ve İstanbul'daki hamileri arasında yaşanan güç ve nüfuz mücadelesinin bir yansımasıdır. Bu sırada Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın Cezayirli Hasan Paşa'nın himayesindeki Mahmud Paşa'ya karşı Avlonya Mutasarrıfı Kurd Ahmed Paşa ile Bosna valisi ve Podgoriçe müteselliminden gelen haberlere itimat ettiği açıktır.

İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa ve kardeşi Ahmed Paşa'nın cezalandırılması için Evâhir-i Şevvâl 1198'de (7-15 Eylül 1784) Anadolu Valisi ve Sofya Seraskeri vezir İsmail Paşa (Zihni İsmail Paşa) ile mirmiran-ı kiramdan Muhtar Paşazade Mehmed Paşa ve kardeşi Abdullah Paşa görevlendirildi. Fermana göre bunların suçu Osmanlı Devleti'nin rızası olmadan kendi başlarına külliyetli asker toplamak, fakir ahali ve reayaya zulmetmek, topladıkları çok sayıda askerle bir yerlere saldırmak niyetinde olduklarının duyulması idi. Mahmud Paşa ve kardeşi yerlerinden çıkıp her nereye giderler ise İlbasan, Ohri, Delvine ve Avlonya sancak ve kazalarından asker ve ricalini toplayarak gerekirse civar kalelerden top ve mühimmat alarak üzerlerine varılıp cezalandırılması hususu Rumeli Valisi Vezir Abdi Paşa ile adı geçen sancak mutasarrıflarına bildirildi. Ayrıca, Arnavutluk sancaklarındaki zabıt, bey, beyzade ve il erlerine emir gönderildi. İsmail Paşa'ya da Muhtar paşazadeler gelir gelmez Avlonya Mutasarrıfı Kurd Ahmed Paşa tarafına göndermesi emredildi. Diğer sancak beylerine de isyan halindeki Mahmud Paşa ve kardeşinin cezalandırılması için Kurd Ahmed Paşa'nın yanına gidip birlikte hareket etmeleri ferman buyruldu.⁸⁵¹ Görüldüğü üzere Buşatlıların kadim hasımları bizzat Mahmud Paşa'nın ortadan kaldırılması için görevlendirilmişlerdir. Ayrıca, Mahmud Paşa ve Ahmed Paşa'yı destekledikleri için İskenderiye, Ülgün ve Bar ve civar kalelerdeki zabitan ve neferâtın mevacipleri H. 1198 yılı Zilhicce ayından (16 Ekim- 13 Kasım 1784) itibaren kesildi ve Buşatlı kardeşler cezalandırılmadıkça mevaciplerinin ödenmemesi emredildi.⁸⁵² 1784 Eylül'ünde fermanlı ilan edilmesine rağmen 1785 yılı mart ayı sonlarına kadar Mahmud Paşa'nın üzerine hücum edildiğine dair bir işaret yoktur. Nitekim, evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1199'da (22-31 Mart 1785) Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Kurd Ahmed Paşa, Köstendil Sancağı Mutasarrıfı Muhtarpaşazade Mehmed Paşa ve İlbasan Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa ile bu

⁸⁵¹ BOA, TS.MA.e., No. 247/12, Evâhir-i Şevvâl 1198 (7-15 Eylül 1784).

⁸⁵² BOA, AE.SABH.I, No. 80/5573, 19 Receb 1199 (28 Mayıs 1785).

sancaklardaki zabitan, ayan, bey, beyzadegan ve Draç mukataasında sakin Toptanzade Mir Mustafa (Toptani Mustafa Bey) ve diğ er bilcümle iş erleri⁸⁵³ ile Prizrin Müt esellimi Abdullah Paşa ile Rumeli Eyaleti'ne bağı lı olup İ skenderiye'ye komş u olan sancakların bey, beyzade, â yân, zabitan ve ricaline⁸⁵⁴ gönderilen aynı içerikli iki ayrı fermanla İ skenderiyeli Mahmud Paşa'nın idamına karar verildiğ inin bildirilmesi bunu göstermektedir. Buna göre daha önce ş ekavet ve hıyanet sebebi ile Sultan tarafından hakkında defalarca idam emri verilmiş ise de affedilmesi eş kıyalığ ının artması ve bazı hanedanların harap olması dışında kimseye faydası olmamış tı. Bu sefer kardeşi Ahmed Paşa ile birlikte etraflarına zulmedip ş ekavete başlamış lar; İş bozi ve Podgoriçe kalelerini istila kasdıyla tazyik etmiş ler ve idamlarını gerektiren nice eş kıyalıklara cüret etmiş lerd i. Bu sebeple Mahmud ve kardeşi Ahmed'in ortadan kaldırılarak memleket ve ahalinin emniyet ve huzura kavuşturulması ferman buyrulmuş tu. Bölgedeki mirmiran, bey, beyzade ve sair idarecilere de İstanbul'a sorma ihtiyacı hissetmeden her ne ş ekilde olursa olsun idam hükmünün yerine getirilmesi emredilmiş ti. Rumeli ve Bosna valileri ile Ohri mutasarrıfına ve diğ er gerekli kiş ilere de ayrı ayrı fermanlar gönderilmiş tir. Ayrıca, Mahmud Paşa ile kardeş inin tuğ ları kaldırıld ığı gibi bunlar cezalandırılmadıkça İ skenderiye, Ü lgün ve Bar kalelerindeki, ağa ve neferlerinin mevaciplerinin ö denmemesi kararlaştırılmış tir. Bunun yanı sıra, Mahmud Paşa ve kardeş inin affedilmeleri ricası için İstanbul'a gönderilecek adamların hapsedilecekleri duyurulmuş tur. Mahmud Paşa ve kardeşi affedilirse ileride kendilerine zararları dokunabileceğ i korkusuyla bunları destekleyecek olanlara da asi muamelesi yapılacağı ve affedilmeleri bir yana bunların cezalandırılmasında kusuru olanların da cezalandırılacağı ilan edildi. Keza, İ skenderiye, Ü lgün ve Bar tüccarlarının can ve mallarının korunması için buldukları yerde alıkonulmaları ve Mahmud Paşa ve kardeş inin ortadan kaldırılmasına yardım etmezler ise mallarının mü sadere edilmesine ve kendilerinin de eş kıyaya yardım etmekten cezalandırılmasına karar verildi. İ skenderiye ve civarındaki tüccarların çoğ u Venedik ile ticaret ve alış-veriş yaptıkları için Venedik'te olan tüccarların da bunların cezaları verilmeden salıverilmemesi için Venedik balyosunun ikaz edilmesi uygun görüldü. Kendilerine verilen görevin ihmal edilmemesi konusunda Bosna ve Rumeli valileri ile Ohri

⁸⁵³ BOA, C.ZB, No. 32/1556, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1199 (22-31 Mart 1785).

⁸⁵⁴ BOA, C.DH, No. 95/4728, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1199 (22-31 Mart 1785); Bilge, a.g.m., s. 495-499. Mustafa Bilge, bu fermanın transkripsiyonunu ve özetini yayınlamış tır.

mutasarrıfı uyarılarak İşbozi ve Podgoriçe havalisinin bunlardan kurtarılması hususu sıkı sıkı tembihlendi.⁸⁵⁵

Bu esnada vefat ve aziller sebebiyle Bosna valilerinin kısa sürede değiştiği görülmektedir. Molla Mustafa'nın aktardığına göre Bosna Valisi Abdullah Paşa, 11 Şubat 1785'te vefat etmiş ve yerine (Seyyid) Mehmed Paşa tayin edilmiştir. Mehmed Paşa, 12 Mayıs'ta Saraybosna'ya gelmiş ve ancak hemen akabinde 28 Mayıs'ta azledilmiştir. Onun yerine ise İsmail Paşa (Zihni İsmail Paşa) Bosna valiliğine atanmıştır.⁸⁵⁶ Rumeli Valisi ve Sofya Seraskeri Abdi Paşa tarafından Bosna'ya gönderilen Çukadar Hasan'ın 14 Haziran 1785 tarihli tahririne göre Mahmud Paşa, Kule ve Prepoli'ye (Prepol/Prijepolje/Priyepolye) kadar olan bölgeyi zapt ettiği için Yenipazar'a gelen Bosna Valisi Seyyid Mehmed Paşa'nın Bosna tarafına geçmesine müsaade etmemiştir. Mehmed Paşa, bunun üzerine Belgrad tarafından dolaşarak Travnik ve oradan Saraybosna'ya gitmek zorunda kalmıştır. Yeni valiye göre Mahmud Paşa'nın Bosna yolunu kesip kendisinin geçişini engellemekteki amacı Bosna'yı zapt etmektir. İddiasına göre Mahmud Paşa, şimdiden Karadağ eteğindeki Podgoriçe, İşboş (İşbozi), Leben (Lubin/Ljubinja), Trebin (Trebinje), Kolaşin, Yenipazar, Taşlıca ve Hersek sancaklarına “...*Bana tabi olsunlar birer altuna virilan cizye evrakını ikişer guruşa viririm her kayddan biri olsunlar deyu haber göndermiş*” idi ve Hersek Sancağı bu teklife sıcak bakıyordu. Ancak, kendisine bu hareketinin sebebi sorulsa Bosna valisi üzerine tayin edildiğinden güya emniyeti ortadan kalktığı ve korktuğu için bu şekilde davrandığı cevabını veriyordu.⁸⁵⁷

1785 yılı mart ayı sonlarında Bosna ve Rumeli valilerinin yanı sıra Avlonya, Köstendil ve İlbasan mutasarrıfları ile Prizrin mütesellimine idamları için emir gönderilmesine rağmen, Mahmud Paşa ve kardeşi Ahmed Paşa, tahminen nisan veya mayıs aylarında bir kez daha affedilmiştir. Mahmud Paşa'nın affedilmesi ile Sultan'ı tahttan indirmek için kumpas kurduğu iddia edilen Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın 31 Mart 1785'te

⁸⁵⁵ BOA, C.ZB, No. 32/1556, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1199 (22-31 Mart 1785); BOA, C.DH, No. 95/4728, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1199 (22-31 Mart 1785); Bilge, a.g.m., s. 495-499.

⁸⁵⁶ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 171, 172, 175.

⁸⁵⁷ BOA, AE.SABH.I, No. 310/20840, 6 Şaban 1199 (14 Haziran 1785).

azledildikten sonra idam edilmiş olması arasında bir bağlantı olup olmadığı meçhuldür.⁸⁵⁸ Ancak, Cezayirli Hasan Paşa'nın yeni Sadrazam Ali Paşa gelinceye kadar sadaret kaymakamlığına tayin edilmiş olması böyle bir ihtimali hatıra getirmektedir. Nitekim, Vakanüvis Ahmed Vâsıf Efendi, İşbozi ve Podgoriçe kalelerine baskı yapıp ahalisinin rahat ve huzurunu kaçıran Mahmud Paşa'nın bundan sonra bu iki kaleye müdahalede bulunmamak ve ahalisine iyi davranmak şartıyla Kaptanıderya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın takriri üzerine affedilerek İskenderiye Sancağı mutasarrıflığında bırakıldığını, Ohri Sancağı'nın ise Mehmed Paşazade'ye verildiğini kaydetmiştir. Ancak, tarih belirtmemiştir: “*İşboz ve Podgoriçe kal'alarını hasr u tazyîk ve sekenesinin esbâb-ı sâ mân ve râhatlarını tefrik eden İskenderiye mutasarrıfı Mahmud Paşa'ya fi-mâ-ba'd kal'ateyn-i mezkûreteyne adem-i müdâhale ve ahâlisine mu'âmele bi'l-mücâmele etmek şartıyla kapudan paşa takrîri üzere İskenderiye Sancağı ibkâ ve Ohri Sancağı dahi Mehmed Paşa-zâde'ye tevcih ve i'tâ olunup...*”⁸⁵⁹ Ahmed Cevdet Paşa ise Mahmud Paşa'nın İskenderiye mutasarrıfı olmasının ardından etraf ve havalisindeki nice mahalle el uzattığını, servet ve iktidarını hazmedemeyip Bosna valileriyle iyi geçinemediği gibi ara sıra isyan alameti gösterdiğini, cezalandırılacağını anladığında ise hemen kendisine çeki düzen verdiğini belirttiikten sonra Podgoriçe ve Eşbozi (İşbozi) kalelerini sıkıştırıp baskı yapmasından dolayı cezalandırılmayı hak etmiş iken Kaptanıderya Gazi Hasan Paşa'nın hakkında çıkarılan söylentilerin uydurma olduğu beyanıyla kendisine kefil olduğu için bu iki kaleye saldırmamak şartıyla affedildiğini ve İşkodra Sancağı'nın da uhdesinde bırakıldığını ifade etmiştir.⁸⁶⁰

Molla Mustafa, İskenderiye mutasarrıfı ile Podgoriçe mütesellimi arasındaki mücadeleyi yakından takip ediyordu. Molla Mustafa'nın verdiği bilgiler Mahmud Paşa ve

⁸⁵⁸ Kemal Beydilli, Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın Şeyhülislam Dürrizade Mehmed Atullah Efendi, sabık Yeniçeri Ağası Yahya Ağa ve Vezir Raif İsmail Paşa ile birlikte Sultan I. Abdülhamid'i tahttan indirerek şehzade Selim'i tahta çıkarma planları yaptığı için azledildiği şeklinde görüşler olduğunu ve her birinin görevlerinden uzaklaştırıldıktan bir süre sonra katledilmiş olmalarının bu ihtimali güçlendirdiğini belirtmiştir. Nitekim, Halil Hamid Paşa, önce Gelibolu'ya sürgün edilmiş ve kendisine Mekke-i Mükerreme şeyhülharemlîği ve Cidde sancağı ilavesiyle Habeş eyaleti verilmiştir. 1785 yılı Nisan ayında hazırlıklarını Bozcaada'da sürdüren ve yol tedariki için İstanköy Adası'na geçip orada beklemesi emredilen Halil Hamid Paşa, burada iken yeni tayin edildiği valilikten azledilmiş ve idamı için bir ferman gönderilmiştir. İdam emri Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın adamlarından olan Karakethüdâzâde Ali tarafından yerine getirilmiş (27 Nisan 1785) ve kesik başı İstanbul'a gönderilmiştir. Halil Hamid Paşa'nın vücudu Bozcaada'da gömülmüş kesik başı ise Karacaahmet Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedilmiştir. Kemal Beydilli, “Halil Hamîd Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, s. 317, 318.

⁸⁵⁹ Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'ikü'l-Ahbâr*, Yay. Mücteba İlgürel, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978, s. 262.

⁸⁶⁰ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 106.

kardeşinin haziran ayı ortalarındaki Karadağ Seferi'ne çıkmadan önce affedildiğine işaret etmektedir. Şöyle ki, Buşatlı Paşa, İzpuj (Spuj/İşbozi) paşasına hasımdı. İzpuj'a ve diğer yerlere kendi zabitlerini tayin etmeyi istiyordu. Bunun için Prepol'e (Prijevolje/Priyepolye) kadar birkaç asker göndermiş ve tabiiyete davet etmişti.⁸⁶¹ Molla Mustafa, Mahmud Paşa'ya karşı resmî vesikalarda çizilen portreden çok farklı bir bakış açısına sahipti ve ona saygı duyuyordu. Saraybosna halkı da doğru hareketlerini duydukça ona kalpten bağlanmıştı. Zira Mahmud Paşa'nın diğer zabitlerden farklı bir iş görme yöntemi vardı ve son derece adildi. Adaleti herkes sevdiği için halk içten içe ona sevgi besliyordu. Hakkında kötü söz söyleyen çok azdı: *"Ve şehir (Saraybosna E.G.) halkı Buşatlı'nun toru hareketi işitdiğinde yüreklerle muhibb olmuşlardır. Zîrâ harîfin sâ'iri zavâbit gibi işler işlemez imiş, ifrat 'adâlet imdi. Bu sebebden 'adâleti sever herkes der. Binâ'en 'aleyh halk derünî muhibb. Gerçek hakkında kem söz söyleyen var amma pek nâdir. En-nâdir ke'l-ma'dûm. (Nadir olan şey yok hükmündedir. E.G.)"*⁸⁶² Molla Mustafa, 12 Mayıs 1785'te Seyyid Mehmed Paşa'nın Bosna'ya geldiğini not ettikten sonra yeniden Mahmud Paşa'ya dönmüş ve bazı ileri gelenlerin ve akıllı kimselerin Buşatlı'ya dil uzattıklarını, hakkında kötü sözler söylediklerini belirttikten sonra onunla ilgili olarak gelen *"şöyle asker topluyor, böyle asker topluyor"* yönündeki haberlerin hepsinin yalan çıktığını kaydetmiştir. Ardından Mahmud Paşa'nın Karadağ nizamına tayin edildiğini, padişahın kendisini takdir eden bir ferman geldiğini ifade ederek kendisini güya akıllı sananların önlerine bakar olduklarını ve söyledikleri sözlerden utanç duyduklarını yazmıştır: *"Ve malûm ola Buşatlı'ya ba'z-ı kibâr ve 'akıllu kimesneler itâle ü lisân ve ta'n ve hücûm u hurûc sâhibi deyü söyler oldı. Ammâ encâmı meger cümle anuñ için gelen haberler şöyle 'asker, böyle 'asker cem edeyor, meger hep yalan çıkdı. Harîf Karatag'un nizâmına ta'yin olundu. Ve pâdişâhdan kendüye 'âferim ve ber-hurdâr olasız fermân geldi. Ve ke'ennehü kendüsine 'âkil diyenler önünge bakar oldılar. Söyledikleri sözlerden hicâbda kaldılar..."*⁸⁶³

İskenderiye, Ülgün, Bar ve civar kalelerdeki yerli neferâtın beş aydan fazla bir süredir mevaciplerini alamadıklarından şikâyetle takdim ettikleri bir arzuhal üzerine yapılan incelemede yukarıda belirtildiği üzere Mahmud Paşa'yı destekledikleri için mevacicip

⁸⁶¹ Saraybosnalı Molla Mustafa, s. 171.

⁸⁶² Saraybosnalı Molla Mustafa, s. 171.

⁸⁶³ Saraybosnalı Molla Mustafa, s. 171.

ödemelerinin kesildiği anlaşılmış ve belge üzerine Mahmud Paşa ve kardeşinin affedildikleri için zikredilen kalelerdeki yerli neferâtın mevaciplerinin ödenmesi emri kaydedilmiştir.⁸⁶⁴

Belgedeki buyruğunun 16 Receb 1199 (25 Mayıs 1785) tarihli olması af kararının Molla Mustafa'nın belirttiği gibi Karadağ Seferi'nden önce alındığını doğrulamaktadır. Buradan hareketle Mahmud Paşa'nın 12-25 Mayıs arasında affedildiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Resmî vesikalara göre, Sultan I. Abdülhamid, bundan sonra Podgoriçe ve İşbozi kalelerine müdahaleden vazgeçmesi, hududa yaklaşımdan uzak durması ve Bosna valisi tarafından atanacak mütesellimin işlerine karışmaktan kaçınması şartıyla Mahmud Paşa'nın eski suçlarını affetmiştir. Podgoriçe ve İşbozi kalelerinin eskiden olduğu gibi Bosna tarafından zapt edilmek üzere mirmiran-ı kiramdan güvenilir bir kişinin seçilerek mütesellim tayin edilmesi için Bosna Valisi İsmail Paşa'ya ve atanacak mütesellime hitaben iki kıta ferman gönderilmiştir.⁸⁶⁵ Burada, Mahmud Paşa'ya Bosna Eyaleti hududundan uzak durmasının tembih edildiği açıktır. İsmail Paşa, bu fermanı aldığı ve 9 Temmuz'da Yenipazar'a hareket edeceğini rapor etmiştir.⁸⁶⁶ Ancak, Molla Mustafa'nın aktardığına göre İsmail Paşa Yenipazar'da iken hastalanıp 12 Temmuz'da vefat etmiştir.⁸⁶⁷

Gjeli'ye göre Mahmud Paşa'nın aç gözlülüğü ve Podgoriçe'ye karşı saldırgan tutumu Karadağ kabilelerinin aralarındaki çatışmaları bir kenara bırakıp kenetlenmelerine yol açmıştı.⁸⁶⁸ Gjeli, ayrıca, Mahmud Paşa'nın Podgoriçe'yi kendi şahsi çıkarları için istediğini ve her ne şekilde olursa olsun bölgeyi hâkimiyeti altına almak istediğini aktarmıştır. Buna ilave olarak, Podgoriçe'de merkezi hükümetin, Bosna valisinin ve Mahmud Paşa'nın iş birliği içinde olduklarını, Bosna Valisi Abdullah Paşa'nın 1785 yılı ocak ayında vefatı üzerine Karadağlılara karşı girişilecek harekâtın bütün yükünün Mahmud Paşa'nın omuzlarına kaldığını ve Bâbîâli'nin emriyle Karadağ'a saldırı hazırlıklarına başladığını

⁸⁶⁴ BOA, AE.SABHI, No. 80/5573, 19 Receb 1199 (28 Mayıs 1785).

⁸⁶⁵ BOA, C.DH, No. 339/16936, 2 Ramazan 1199 (9 Temmuz 1785).

⁸⁶⁶ BOA, C.DH, No. 339/16936, 2 Ramazan 1199 (9 Temmuz 1785).

⁸⁶⁷ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 171.

⁸⁶⁸ Gjeli, a.g.t., s. 77.

iddia etmiştir.⁸⁶⁹ Ancak, Abdullah Paşa ile Mahmud Paşa'nın uyum içinde çalıştığını söylemek güçtür. Kaldı ki Abdullah Paşa vefat ettiği sırada henüz Mahmud Paşa'nın fermanlı olduğu da aşıkardır.

Mahmud Paşa, 1785 yılı başlarında Kuzey Arnavutluk'ta rakiplerine karşı pozisyonunu korumayı başarmıştı. Sultan tarafından affedildikten sonra ise Karadağ üzerine sefer hazırlıklarına başlamıştı. Gjeli, Mahmud Paşa'nın Podgoriçe Bölgesi'nin denetimini almasına rağmen İbrahim Paşa'nın İşbozi Kalesi muhafızlığında bırakıldığını belirttikten sonra Mahmud Paşa'nın Karadağ Seferi esnasında Çetine'ye ilerlerken arkadan vurulmamak için İşbozi Kalesi'ne saldırıp Bâbîâli ile karşı karşıya gelme riskini göze alarak İbrahim Paşa'yı kaleden uzaklaştırdığını iddia etmiştir. Ayrıca, Podgoriçe Bölgesi'ni ve Bosnalı paşaların ittifakını güvence altına aldıktan sonra, savaş için son hazırlıkları yapmak üzere nisan ayında İşkodra'ya döndüğünü ileri sürmüştür.⁸⁷⁰

Bu sırada Karadağ'a yönelik saldırı söylentileri bölgenin her köşesine yayılmıştı. Venedik'e tabi olmalarına rağmen Mahmud Paşa'nın kendilerine de saldırmasından korkan Paştrovikliler (Paštrovići/St. Stefan) gibi civarda yaşayan ahali endişeye kapılmıştı. Paştrovik ileri gelenleri, Mahmud Paşa Karadağ'a doğru yürüyüşe geçmeden önce, İşkodra'ya giderek kendilerini Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası yapmasını rica ettiler. Ancak, Mahmud Paşa Venedik'e saldırmanın riskli olacağını bildiğinden, bu teklifi reddetti. Bunun yerine kendilerinden Venedik Cumhuriyeti ile devam eden dostluk adına Karadağlılara yardım etmemelerini rica etti.⁸⁷¹

Literatürde Mahmud Paşa'nın Karadağ'a ilk saldırısının 1776 yılında mutasarrıf olmasından hemen sonra yapıldığı belirtilmiş ise de bu tespit hatalıdır.⁸⁷² Yukarıda ele alındığı üzere Mahmud Paşa, 1778 yılında ağabeyi Mustafa Paşa'nın vefatından sonra mutasarrıf olduğu gibi, belgelerin tetkik ve tahlili, Karadağ meseleleriyle yakından ilgilenmesine rağmen Mahmud Paşa'nın ilk defa 1785 yılında Karadağ'a hücum ettiğini

⁸⁶⁹ Gjeli, a.g.t., s. 77, 78.

⁸⁷⁰ Gjeli, a.g.t., s. 79.

⁸⁷¹ Gjeli, a.g.t., s. 79, 80.

⁸⁷² Bilge, a.g.t., s. 491, 492; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 44.

göstermektedir. 1785 Karadağ Seferi'nin ayrıntıları hakkında elimizdeki bilgiler sınırlı düzeydedir. Ayrıca, Mahmud Paşa'nın Karadağ nizamı için tayin edildiğine dair Molla Mustafa'nın iddiası dışında elimizde bir delil yoktur. Bilakis resmî belgelerde aşağıda görüleceği üzere Mahmud Paşa'nın kendisine herhangi bir emir verilmeksizin kendi inisiyatifi ile Karadağ'a hücum ettiği belirtilmektedir.

1785 yılında Karadağ Seferi'nin sonrasına tarihlendirdiğimiz ve Mahmud Paşa'nın talebi doğrultusunda tanzim edildiğini düşündüğümüz bazı ilamlarda Mahmud Paşa'nın ahalinin şikâyeti ve talebi üzerine Karadağlılar üzerine gittiği ileri sürülmektedir. Mostar Kazası ile Onogošte (Nikşik), Podgoriçe ve İşbozi kalelerindeki ulema, imam, kâtip, ağa, zabıt, nefer, hacı vesair önde gelen ahalinin kadılara müracaat ederek tertip ettirdikleri ilamlara göre Karadağlılar bir süredir ahidnameyi bozup gece gündüz çevredeki ahaliye saldırıyordu. Bununla da yetinmeyip kalabalık gruplar halinde Saraybosna'ya kadar akınlar yapıyorlardı. Ayrıca, Bosna Eyaleti ile İskenderiye Sancağı arasındaki yolları kesip gelip geçen yolcuları ve tüccarları katletmekten ve mallarını yağmalamaktan da geri durmuyorlardı. Ahalinin rahat ve huzuru kaçtığı için Bosna serhaddindeki ağa, neferât, ahali vs. asilerin zararlarının ortadan kaldırılması için defalarca İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa'ya müracaat etmişlerdi. Mahmud Paşa, padişah iradesi olmadan hareket etmemesi ve çeşitli mazeretlerle müdahaleyi geciktirmesi asilerin zulüm ve baskılarının günden güne artmasına yol açmıştı. Nihayet, Mahmud Paşa, belde ve kalelerdeki reayaya merhamet ederek onları asilerin zulmünden kurtarmak için harekete geçmişti. Mahmud Paşa, hiçbir yere zarar vermeden ve askerinin zahire ve yiyeceğini yanında götürerek asilerin üzerine varmış ve Karadağlıların pek çoğunu katletmiş ve eşkıyayı dağıtmıştı. Böylece, Karadağ ahali cizye ödemeyi kabul etmişti. Adı geçen belde ve kalelerin ahali, kapudan ve neferâtı durumu İstanbul'a bildirmelerini kadılardan rica etmişlerdi.⁸⁷³ Belgelerdeki aşırı temkinlilik hali, Mahmud Paşa'nın ilk başta padişah emri olmadığı için harekete geçmek istememesi, ardından ahaliye merhametinden dolayı asiler üzerine yürümesi, harekât esnasında ahaliye zahire alınmadığının ve kimseye zarar verilmediğinin vurgulanması şüphe uyandırmaktadır. Bu durum, Mahmud Paşa'nın resen Karadağ'a saldırdığını düşündürmektedir.

⁸⁷³ NBKM, Or. Otd., Fond. 47A, İşkodra, a.e. 465, list 1, (tt. 1785); NBKM, Or. Otd. Fond. 1 Tsarigrad, a.e. 4163, list 1-3 (tt. 1785). Söz konusu belgeler yırtık olduğu için belgeleri tanzim eden kadıların isimleri ve belgelerin tarihi tam olarak tespit edilememiştir.

Zinkeisen'e göre Kuzey Arnavutluk'ta mutlak bir hâkimiyet kuran Mahmud Paşa, yönetim alanını Karadağ'ı da kapsayacak şekilde genişletmek istiyordu. Karadağlıların vergi ödemeyi reddetmesi saldırı için gerekli zemini hazırlamıştı. Mahmud Paşa, bu sebeple cizye vergisini tahsil etmek üzere Arnavutlarla birlikte Karadağ'a hücum etmiş ve direnen herkesi öldürmüştür.⁸⁷⁴ Stevenson'a göre de Mahmud Paşa, Karadağlı reisler arasında hüküm süren anlaşmazlıklardan yararlanarak Katunski (Katune) ve Rjecka (Reka/Rijeka/Riječka) nahiyelerini işgal edip harap etmiş, ardından Çetine'ye kadar ilerlemiş ve manastırı yakmıştır.⁸⁷⁵ Akkan Suver'e göre ise Mahmud Paşa'nın amacı Karadağ'ı kendi paşalığına ekleyip, paşalığını bağımsız bir devlete (Arnavutluk) dönüştürmektir. Mahmud Paşa, 1785 Haziran ayı ortalarında 18.000 askerle Karadağ'a saldırmış ve sadece birkaç günde bölgeyi ele geçirmiştir. Böylece, Karadağlıların direnişini kıran Mahmud Paşa Çetine'yi zapt ettikten sonra İşkodra'ya dönmüştür.⁸⁷⁶

Gjeli'ye göre Mahmud Paşa, yaklaşık 30.000 kişilik bir ordu topladıktan sonra 13 Haziran 1785'te Çetine'ye doğru harekete geçti. Hem denizden hem de karadan saldırmak için ordusunu üçe böldü. Buna karşı Karadağlılar da kuvvetlerini üç kısma ayırmak zorunda kaldı. Çok sayıda asker, Mahmud Paşa'nın olağanüstü taktik planları ve Vladika Petar'ın yokluğu gibi etkenler Çetine'nin yağmalanmasını Mahmud Paşa'nın beklediğinden bile kolaylaştırdı. 18 Haziran'da başlayan Çetine kuşatması sadece dört gün sürdü ve 22 Haziran'da "fetih" tamamlandı. Çetine, Karadağlıların Avusturyalılarla iş birliği yapmalarına bir misilleme olarak Mahmud Paşa birlikleri tarafından yakıldı.⁸⁷⁷ Zinkeisen'e göre Mahmud Paşa, Karadağlılar'a boyun eğdirdikten sonra borçlu oldukları birikmiş cizye vergilerini tahsil etti. Ayrıca, vergilerini ödemelerini garanti altına almak amacıyla en soylu ailelerden 14 rehine aldı.⁸⁷⁸ Mahmud Paşa'nın Karadağ Seferi sırasında Vladika Petar, takdis töreni için gittiği Karlofça'dan henüz dönmemişti. Vladika, Karlofça'dan Viyana'ya oradan da yardım talebi için Rusya'ya gitmişti. Ancak, II. Katerina ile görüşebilmek bir yana Potemkin dahi kendisini kabul etmemişti. 1786'da geri döndüğünde ülkesini yağmalanmış bir halde buldu.⁸⁷⁹

⁸⁷⁴ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 373.

⁸⁷⁵ Stevenson, a.g.e., s. 163.

⁸⁷⁶ Suver, a.g.e., s. 78.

⁸⁷⁷ Gjeli, a.g.t., s. 80.

⁸⁷⁸ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 373.

⁸⁷⁹ Miller, a.g.e., s. 408; Stevenson, a.g.e., s. 162; Özdem, a.g.t., s. 77.

Rastoder'e göre Vladika Petar dönemi Osmanlı ordularının Karadağ'ı son işgaline ve Çetine'nin son kez yakılışına tanık olarak başlamıştı.⁸⁸⁰ Ülkede büyük bir kıtlık ve salgın hastalık hüküm sürüyordu. Avusturya ve Rusya, Vladika'nın yardım taleplerine ancak iki yıl sonra Osmanlı Devleti ile savaşa girdiklerinde karşılık verdiler.⁸⁸¹ Diğer taraftan, Vladika'nın 1786 yılında Rusya'dan getirdiği patates, kısa sürede ülkenin en önemli besin kaynaklarından biri haline geldi.⁸⁸²

Gjeli, Buşatlı Mahmud Paşa'nın Karadağ'ı fethetmesinden sonra, İstanbul'dan gelen bir fermanla kendisinin ve erkek kardeşinin İşbozi Kalesi'ni ele geçirmelerinden dolayı bağışlandığını ve böylece, Ahmed Paşa'nın bir kez daha Ohri sancak beyi olduğunu belirtmiştir.⁸⁸³ Ancak, Osmanlı vesikaları Mahmud Paşa'nın Karadağ Seferi'ne çıkmadan önce affedildiğini göstermektedir.

Mahmud Paşa, Karadağ Seferi'nden sonra talan faaliyetini Venedik topraklarına kadar genişletti ve sınırdaki Paştrovik kazasına baskın yapıp, tamamen yağmaladı. Bu saldırıda iki yüzden fazla Venedik tebaası hayatını kaybetti.⁸⁸⁴ Bununla birlikte, Mahmud Paşa'nın Paştrovik'e anlaşmalı olarak girdiğini gösteren kaynaklar da mevcuttur. Şöyle ki, Mahmud Paşa, Karadağ zaferinden sonra Bar üzerinden İşkodra'ya dönmek istemişti. Bunun için Venedik'e bağlı Paştrovik'ten geçmesi gerekiyordu. Kotor valisi, Mahmud Paşa'nın 27 Haziran'daki geçiş izni başvurusunu olumlu karşılamıştı. Ancak, Mahmud Paşa, 29 Haziran'da Paştrovik üzerinden geçerken ahaliye kendisine daha önce verdikleri bağlılık sözlerini hatırlatmıştı. Paştrovik halkının Venedik'e sadakat yemini ettiklerini ileri sürerek reddetmesi üzerine de bölgenin yağmalanıp yakılması emrini vermişti. Böylece, yaşanan olaylarda iki yüzden fazla kişi öldürülmüş, manastırlar yakılmış ve pek çok ev küle dönmüştü. Mahmud Paşa, ertesi gün Bar üzerinden İşkodra'ya gitmişti.⁸⁸⁵

⁸⁸⁰ Rastoder, a.g.m., s.118.

⁸⁸¹ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 361.

⁸⁸² Roberts, a.g.e., s. 183.

⁸⁸³ Gjeli, a.g.t., s. 80.

⁸⁸⁴ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 373.

⁸⁸⁵ Gjeli, a.g.t., s. 81.

Paştrovik ve çevresinin yağmalanması Venedik ve Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getirdi. Venedik, İstanbul'daki elçisi aracılığıyla Mahmud Paşa'yı Bâbîâli'ye şikâyet etti ve tazminat talebinde bulundu. Bu konuda elimizde iki tarihsiz belge mevcuttur. İlk belgeye göre Venedik elçisi, Bâbîâli'ye “*Asi Mahmud bila-ferman Karadağ üzerine azimetinde güya Venedikliye biraz hasaret ve zarar olmağla şürut üzere tazmin olunması matlubdur.*” mealinde bir takrir sunmuştur. Buna karşılık, elçiye talebin sultana iletilmesi için uygun bir zaman olmadığı belirtilerek Mahmud Paşa'nın üzerine kara ve denizden asker gönderildiği için bu gaile bertaraf edilmeden bir şey yapılamayacağı cevabı verilmiştir.⁸⁸⁶ İkinci belgede ise aradan bir süre geçtikten sonra Sadrazamın bu meseleyi özet halinde Sultana takdim ettiği görülmektedir. Buna göre Sadrazam “*Mukaddema İskenderiyelü Mahmud nam şakinin bilâ-emr-i şerif ve mugâyir-i rıza Karadağ üzerine hareket ve avdetinde Venedikli kalâ'ından hududda vâki' bir küt'asını tahrîb ve birkaç kurasını nehb ü gâret eyledi.*” diyerek Venedik elçisi tarafından şikâyette bulunulduğunu aktarmıştır. Bunun üzerine durumu tetkik için bir mübaşir tayin edilerek maiyetine verilen Kaptanıderya Hasan Paşa'nın silahdarı ile birlikte İskenderiye'ye gönderildiğini, ancak Mahmud Paşa'nın kendilerine hiç itibar etmeyip bir mektupla geri İstanbul'a gönderdiğini belirtmiştir. Akabinde Mahmud Paşa'nın kendi silahdarını bir tatarla İstanbul'a yolladığını ve her ikisinin de Divân-ı Âli'ye çıkarıldıktan sonra Rumeli Valisi Abdi Paşa nezdine gönderildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, bu durumun Mahmud Paşa'nın affedilmesini bekleyenlerin üzüntüsüne sebep olduğunu eklemiştir. Bunun üzerine Sultan I. Abdülhamid, Mahmud Paşa'nın başka bir mansıp verilerek İskenderiye'den çıkarılmasının mümkün olup olmadığının araştırılmasını emretmiştir.⁸⁸⁷ Karadağ Seferi ile bu iki belgenin düzenlendiği tarih arasında geçen muhtemelen birkaç aylık zaman zarfında Mahmud Paşa'nın yeniden fermanlı ilan edildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Mahmud Paşa hem Bâbîâli'ye hem de Venedik'e karşı Paştrovik'ten geçerken ordusuna yapılan saldırı sebebiyle yağma yapıldığı şeklinde kendisini savunmuştur.⁸⁸⁸ Zinkeisen, tazminat talebinde bulunan Venedik elçisine Bâbîâli'nin Mahmud Paşa'nın asi olduğunu ve kendi başına hareket ettiği şeklinde cevap vererek sorumluluk kabul etmediğini belirtmiştir. Mahmud Paşa, bu arada akınlarını her yönde

⁸⁸⁶ BOA, AE.SABH.I, No. 14/1271, tarihsiz (tt. 1785).

⁸⁸⁷ BOA, AE.SABH.I, No. 10/862, tarihsiz (tt. 1785).

⁸⁸⁸ Gjeli, a.g.t., s. 82.

devam ettiriyordu. Hatta Venedik'in Tunus'a saldırmasını engellemek için, Kaptanıderya Gazi Hasan Paşa tarafından el altından kışkırtıldığı bile söyleniyordu.⁸⁸⁹

Mahmud Paşa, Karadağ saldırısından sonra dikkatini Kurd Ahmed Paşa'ya ve kız kardeşini boşayan İlbasan Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa'ya çevirdi.⁸⁹⁰ Bu konuda Güney Arnavutluk taraflarında hâkimiyet kurmak isteyen ve Delvine Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa ile ittifak yaptı. Ali Paşa, Kurd Ahmed Paşa'ya Yanya'nın kendisine tevcihini engellediği için öfkeliydi.⁸⁹¹ Üstelik, Kurd Ahmed Paşa'ya Tepedelenli Ali Paşa'ya boyun eğdirme emri verilmişti.⁸⁹² Mahmud Paşa, önce Peklin Kalesi'ni kuşattı, ardından kardeşi Ahmed Paşa ile Süleyman Paşa'nın üzerine yürüdü. Süleyman Paşa, derhal af dileyerek Mahmud Paşa'nın otoritesini tanıdı. Böylece, Elbasan tarafını kendisine bağlayan Mahmud Paşa, Berat Kalesi'nde Kurd Ahmed Paşa'yı kuşattı. Bunun üzerine Kurd Ahmed Paşa, destek bulmak amacıyla Peklin'e yöneldi. Ancak, Mahmud Paşa, Kurd Ahmed Paşa'ya Peklin önlerinde feci bir mağlubiyet tattırdı. Bu zaferden sonra Mahmud Paşa, Güney Arnavutlar veya Tosklar arasında "*Kara*" lakabı ile şöhret buldu.⁸⁹³ Mahmud Paşa, akabinde yeniden Venedik topraklarına yöneldi. Venedik, Mahmud Paşa'nın faaliyetlerini Osmanlı hükümetine bir başkaldırı ve bağımsızlık alameti olduğu iddiasıyla Bâbîâli'ye diplomatik baskı yaptı ve bu konuda Mahmud Paşa'nın rakiplerinden de yararlandı. Mahmud Paşa ise Paştrovik'ten geçerken birliklerine pusu kurulduğu için kendilerini savunmak zorunda kaldıklarına dair mektuplar gönderdi.⁸⁹⁴

Kotor valisi 1785 eylül ayı başlarında Arnavut saldırılarını önleyemediği için çıkan bir isyanda halk tarafından öldürüldü. Mahmud Paşa, 12 küçük ve topla donatılmış 10 gemiden oluşan bir filo ile Venedik topraklarını deniz tarafından da tehdit ediyordu.⁸⁹⁵ Mahmud Paşa, Evâhir-i Muharrem 1200'de (25 Kasım-2 Aralık 1785) tekrar asi ilan edildi ve Rumeli Valisi Abdi Paşa'ya maiyetindeki sancakbeyleri ile İşkodra'ya karşı harekete

⁸⁸⁹ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 373, 374.

⁸⁹⁰ Gjeli, a.g.t., s. 84.

⁸⁹¹ Gjeli, a.g.t., s. 84; Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 374.

⁸⁹² Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 374.

⁸⁹³ Gjeli, a.g.t., s. 85, 86.

⁸⁹⁴ Gjeli, a.g.t., s. 86, 87.

⁸⁹⁵ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 374.

geçilmesi emredildi.⁸⁹⁶ Mahmud Paşa, 4 Aralık'ta Peklin Kalesi'ni zapt ederek yeğeni Mahmud Bey'i atadı. Ayrıca, İpekli Kahraman Paşa'nın kızı ile evlendi. Böylece, oğlu Abdullah Paşa ve Beyoğullarının (İpekli Beyzadeler) desteğini almaya çalıştı.⁸⁹⁷ Osmanlı hükümeti ise 1785 sonlarında Mahmud Paşa'ya karşı civardaki 12 kadar komşu sancak beyi ile 150.000 kişiyi görevlendirdi. Diğer taraftan, Bâbîâli, Avusturya imparatorunun Kara Mahmud Paşa ile irtibata geçmesinden ve bilhassa Avusturyalı mühendislerin İşkodra'nın tahkimi için istihdam edilmesinden rahatsız olmuştu.⁸⁹⁸

Ahmed Vâsîf Efendi ve ondan yararlanan Ahmed Cevdet Paşa'nın Mahmud Paşa'nın Karadağ Seferi, akabinde yaşanan olaylar ve yeniden fermanlı ilan edilmesi ile ilgili aktardığı bilgiler süreci anlamak bakımından önemlidir. Buna göre Mahmud Paşa, etrafına topladığı Arnavut eşkıyası ile elinde ferman olmadığı halde İskenderiye'den ayrılıp Podgoriçe ve İşbozi kalelerini muhasara ederek sıkıştırmış ve mütesellim İbrahim Paşa'yı Podgoriçe'den çıkarmıştır ve akabinde halka çeşitli fenalıklar yapmıştır. Bunun yanı sıra, Karadağ reayası üzerine fuzuli hücum etmiş ve içlerine girip türlü türlü fesat çıkarmaya çalışmıştır. Dahası Osmanlı Devleti ile dost olan Venedik'in bazı topraklarını da yağmalamıştır. Akabinde Tiran, İlbasan, Görüce, Ohri ve civardaki kazaların üzerine yürümüş ve Kurd Ahmed Paşa kethüdası ile muharebe etmiş, kardeşi de Pekin (Peklin) Kalesi'ni kuşatmıştır. Venedik'in zararını tazmin edip Sultanın emrine aykırı hareket etmekten kaçınmasını tembih için kendisine gönderilen mübaşiri dinlememiştir. Ardından, kuvvet ve mühimmat toplayarak İlbasan'da Kaymak Bey'in (Peklin Mütesellimi Kaymak İbrahim Bey, E.G.) üzerine saldırması üzerine Mahmud Paşa'nın ıslah olmayacağı anlaşılmıştır. Bu sebeple Mahmud Paşa ve kardeşi Ahmed Paşa ile onlarla iş birliği yapan Tepedelenli Ali Paşa'nın ortadan kaldırılması için şeyhülislamıktan fetva alınmış tuğ ve sancakları üzerlerinden kaldırılmıştır. Daha sonra İskenderiye Sancağı Muhtar Paşazade Mehmed Paşa'ya ve Ohri Sancağı ise İsmail Paşa'ya tevcih edilmiş ve Rumeli Valisi ve Sofya Seraskeri Vezir Abdi Paşa bu amaçla görevlendirilmiştir. Kurd Ahmed Paşa'ya da maiyetindeki askerlerle İlbasan üzerinden harekete geçmesi ve İskenderiye'nin kuşatılması gerekirse Bosna valisinin de kethüdası başbuğluğunda eyalet askeri göndermesi emredilmiştir. Ayrıca gerek Osmanlı gerekse Venedik topraklarında bulunan İskenderiyeli

⁸⁹⁶ BOA, C.AŞ, No. 1137/50503, Evâhir-i Muharrem 1200 (25 Kasım-2 Aralık 1785); Gjeli, a.g.t., s. 87.

⁸⁹⁷ Gjeli, a.g.t., s. 87.

⁸⁹⁸ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 374.

tüccarların mallarına geçici olarak el konulması uygun görülmüştür. Venedik balyosuna da bu konuda haber gönderilmiştir. Daha önce olduğu gibi İşkodra, Ülgün ve Bar kalelerindeki neferâtın mevaciplerinin kesilmesine karar verilmiştir.⁸⁹⁹ Ahmed Vasıf Efendi'nin aktardığı bilgiler, Mahmud Paşa'nın asi ilan edilmesi ve cezalandırılması hakkında Rumeli Valisi Abdi Paşa'ya gönderilen fermanla örtüşmektedir. Fermanda Mahmud Paşa'nın Karadağ üzerine elinde ferman olmadan hücum ettiğine vurgu yapılması dikkat çekmektedir. Nitekim fermanda Mahmud Paşa'nın "...Asâkir-i vâfire ile Podgoriçe ve İşbozi kal'alarını muhasara ve taraf-ı Devlet-i 'Aliyyemden bâ-emr-i 'âli mütesellim olan müteveffa İşbozili Abdullah Paşazâde İbrahim Paşa'yı cebren ve kahren ihraca ve nice nice fezâyihle ictirâ eyledikten başka ba'dehû Karadağ re'âyâsı üzerine bilâ-fermân hareket ve ba'zı gûne etrafa işâ'a-i erâcif ile envâ'î mefsedet ikâ'ına cesâret eylemesi" asi ilan edilmesinin gerekçeleri arasında ilk sıralarda yer almıştır.⁹⁰⁰

Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir'de İskenderiye Mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın Kolaşin ve Nikşik taraflarını istila ettikten sonra buralarını zorla İşkodra Sancağı'na kattığını ve Çetine'ye saldırıp dört nahiyenin (Çernica, Rijeka, Lişanska ve Katonska) cizyelerini tahsil ettiği için Bosna valisinin kendisini şikâyet ettiğini ve Karadağ'a haksız yere saldırmasının o sırada fermanlı ilan edilmesine yol açan sebeplerden biri olduğunu savunmuştur: "*Kolaşin ve Nikşik kazâlarına kadar tecâvüz ile buralarını istilâ ederek cebren İşkodra sancağına ilhak ve Çetine'ye varıp nevâhî-i erba'a cizyesini tahsil eylemiştir. İşte bundan dolayı hakkında Bosna vilâyetinden iştikâ olunmağla Mahmud Paşa'nın işbu nevâhî-i erba'aya bi-gayri hakkın te'addi eylemesi ol vakit fermanlı olmasını mûcib olan esbâbdan birisidir.*"⁹⁰¹ Ancak, Cevdet Paşa'nın bu görüşleri ihtiyatla değerlendirilmelidir. Çünkü Mahmud Paşa'nın Karadağ üzerine yürümeden dokuz ay önce 1784 senesi eylül ayında fermanlı ilan edilmesinden sonra Kaptanıderya Hasan Paşa'nın tavassutuyla affedildiğini, buna karşılık önce Karadağ üzerine hücum etmesinin ardından Venedik topraklarına saldırması ve akabinde Güney Arnavutluk üzerine yürümesi sebebiyle yeniden asi ilan edilmesini birleştirmiş görünmektedir. Cevdet Paşa'nın yalnızca Bosna valisinin iddialarını esas alması

⁸⁹⁹ Ahmed Vâsıf Efendi, a.g.e., 1978, s. 302, 303; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 106, 107. Ayrıca bkz. BOA, C.AS, No. 1137/50503, Evâhir-i Muharrem 1200 (25 Kasım-2 Aralık 1785).

⁹⁰⁰ BOA, C.AS, No. 1137/50503, Evâhir-i Muharrem 1200 (25 Kasım-2 Aralık 1785).

⁹⁰¹ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, s. 189.

ve cizye ödemekten kaçınan dört nahiyeye haksız yere saldırdığı iddiası üzerinde de ayrıca düşünölmelidir.

25 Ocak 1786'da Sadrazam Ali Paşa'nın azli ve yerine Yusuf Paşa'nın tayin edilmesinden sonra Mahmud Paşa, yaptığı işlerden pişmanlık duyduğunu belirterek bir kez daha af talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Mahmud Paşa, işlemiş olduğu suçlar bazı şartlarla affedilerek 4 Mayıs 1786'da eskisi gibi İskenderiye Sancağı'nda ibka kılınmış, Ohri Sancağı Ahmed Paşa'ya ve Delvine Sancağı ise Tepedelenli Veli Paşazade Ali Paşa'ya tevcih edilmiştir.⁹⁰²

Bu sırada Mahmud Paşa, Venedik ile mücadelesini sürdürüyordu. Venedik, Paştrovik (Paştroviçi) Bölgesi'ne 14.000 kişilik bir birlik gönderdi ve Osmanlı gemilerine karşı Malta ile iş birliği yaptı. Bâbîâli ise Venedik'in hazırlıklarına tepkisiz kalmadı ve 1786 yılı mayıs ayında Kaptanıderya Gazi Hasan Paşa komutasında 16 gemiden oluşan bir filoyu Arnavutluk sahillere gönderdi. Mahmud Paşa'yı da Venediklilere karşı serbest bıraktı. Bunun üzerine Kara Mahmud Paşa Venedik topraklarına akınlarını sıklaştırdı. Paştrovik üzerine yaptığı iki hücumda 8.000 kayıp vererek çekilmek zorunda kaldı. Venedik karşı saldırıya geçerek sınırdaki Osmanlı köylerini yağmaladı ve 18 küçük gemiyi yaktı. İki taraf, birbirini suçlayarak Bâbîâli'nin arabuluculuğuna müracaat ettiler. Ancak, Sadrazam Venedik'in savaş yanlısı tutumundan rahatsızdı. Sonuçta, Venedik'in Mahmud Paşa'ya 150.000 akçe tazminat ödemesi şartıyla uzlaşma sağlandı. Buna karşılık Venedik, Paştrovik'te 15.000 kişilik bir birlik konuşlandırdı.⁹⁰³ Zinkeisen'e göre Avusturya, Venedik'in Mahmud Paşa ile anlaşmasından memnun değildi. Bu mücadele esnasında Mahmud Paşa'ya destek veriyor ve Osmanlı hükümetine karşı kışkırtıyordu. Mahmud Paşa da Arnavutluk'un bağımsız hükümdarlığına getirilmek için daha 1786'da Kayser II. Joseph ile müzakerelere girişmişti.⁹⁰⁴

⁹⁰² Ahmed Vâsıf Efendi, a.g.e., 1978, s. 340; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 108. Molla Mustafa, Selim Paşa'nın Bosna valiliğine atanmasından sonra Buşatlı Mahmud Paşa'nın affedildiği haberinin geldiğini kaydetmiştir. *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 176.

⁹⁰³ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 375, 376; Gjeli, a.g.t., s. 90, 91.

⁹⁰⁴ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 376.

4.4. 1787-1792 Osmanlı-Rus ve 1788-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşları Esnasında Karadağ ve Kara Mahmud Paşa'nın Durumu

Kırım'ın ilhakından dolayı Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savaş hazırlıklarına girişmesi sebebiyle sınırlara asker sevk edilmeye başlanmasını ve Rumeli Valisi Abdi Paşa'nın Belgrad tarafına gönderilmesini fırsat bilen Mahmud Paşa, 1786'da yeniden isyan bayrağını kaldırdı. Bu defa isyan süreci üç yıl sürecek ve Mahmud Paşa, Karadağ meselesini bir kez daha affa mazhar olmak için fırsat olarak kullanacaktı. Mahmud Paşa, bu kez müdahale ve nüfuz alanını genişletti. Üsküp Sancağı kazalarına, Manastır'a yakın nahiyelere ve Nikşik ve Prepol semtlerine bölükbaşılar atadı. Ayrıca, Karadağ ve İskenderiye havalisinde yaşayan Hristiyan asilerden pek çok kişiyi maiyetlerine tayin etti. Daha da önemlisi emvâl-i miriye tahsildarlarını kovdu ve mal-ı miriyi kendisi için topladı. Buna ek olarak, her bir kazaya yüksek vergiler koyup kendisine tabi olmayan bey ve beyzadeleri idam ve hanelerini ihrak ettirdi ve ocaklarını söndürdü.⁹⁰⁵ Bir başka deyişle Mahmud Paşa topladığı cizye vs. vergileri gasp ettiği gibi memur ve hâkimleri de azletmişti.

Molla Mustafa'ya göre Mahmud Paşa aleyhinde ileri sürülen iddialar rakiplerinin yalan ve iftirasından ibaretti. Buşatlı'nın Taşlıca'ya tasallut etmesinin sebebi İskenderiye tüccarından birinin Taşlıca'da birkaç kesesinin gasp edilmesi idi. Bu sebeple 1201 senesi başında (1786 Ekim-Kasım) cizye evrakını alarak cizyedar atamış ve adamı Hasan Hot ile birkaç Arnavut yollamıştı. Bunun üzerine Taşlıca ayanları feryat-figan Saraybosna kadısına mektup göndermişler, o da durumu paşaya aktarınca Bosna valisi kovulması ve Taşlıca'nın kurtarılması için silahdarını görevlendirmişti. Saraybosna'da Keşo Alemdar başbuğ tayin edilmiş ve ancak üç yüz kişi yazılmış ve bir iki top tedarik edilebilmişti. Buşatlı'nın tabi ki kavga etmeye hiç niyeti yoktu, bütün derdi alınan akçe ve cizye idi. Molla Mustafa, günlüğüne "ama bu işin sonu bakalım nice olur bakalım" diye not etmiş ve Buşatlıya bin kişiden ancak bir kişinin düşman olduğunu kaydetmiştir.⁹⁰⁶ 1787 yılında Buşatlı ve adamları Hasan Hot ve Battal hakkında yine dedikodular başlamıştı. Geçen sene Mahmud Paşa çok gayretle çalışmıştı ve memleketinde her kimin nesi kaybolduysa kendi kesesinden mal verir ve

⁹⁰⁵ Ahmed Vâsıf Efendi, a.g.e., 1978, s. 381, 382; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 108; BOA, C.DH, No. 327/16329, 3 Şaban 1203 (29 Nisan 1789).

⁹⁰⁶ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 177, 178.

kendisi arar, bulur, buldururdu. Zalim ayanların zulmünü kadı olmuş, paşa ve müftü olmuş bakmaz; gerek İskenderiye’de gerek diğer paşalıklarda olmuş def edilmesine gayret ederdi. Özellikle namı öyle meşhur olmuştu ki etraftan fakirler kendisine arzuhal gönderip kendi idarelerini üstlenmesini ve cizye evrakı bohçalarını almasını rica ederlerdi. Mahmud Paşa gayretinden dolayı elini uzatmıştı, dışarıdan bakıldığında ise tasallut eder görünüyordu. Rumeli Eyaleti’nde iki-üç kasabaya ve Bosna Eyaleti’nde yine iki-üç kasabaya kendi adamlarından bazılarını yanlarına birkaç adam vererek kimini muhassıl kimini cizyedar tayin etmişti. Bu kasabaların ahalisi kendilerini kabul ve tabiiyet etmişlerdi. Ama zalim ayan ve kadılar bu durumdan hoşlanmadığından Mahmud Paşa’ya bunca defa iftira icat ederlerdi. Ayaklanarak idareyi eline almayı ve padişah olmayı istediği ileri sürülerek şöyle yapacaktır, böyle edecektir diye gaipten haber veriyorlardı. Şu kadar asker kaldırıp Selanik’i, Niş’i ve hatta Saraybosna’yı zapt edecek diye hep gaibe hükmediyorlardı. Bilinçli olarak asi ve isyankâr olduğunu ortalığa yaymışlardı. Halbuki Mahmud Paşa bunun gibi bir fikre sahip değildi. Nihayetinde Taşlıca ayanları fukara ahaliye vergiler konusunda aşırı zulmettiği için kendi adamı Hasan Hot’u göndermişti. Taşlıca kadı ve ayanları mahzar tertip edip Saraybosna’daki kadılara, kasabalardaki beylere, cizyedarlara, faizle mal veren tefecilere göndermişler ve aman işte Arnavutlar bizi basacak diye yalanlar icat etmişlerdi. Bunlar da Saraybosna kadısından ilam alıp Travnik’teki Selim Paşa’ya yollamışlardı. Paşa’nın emriyle kadılar parayla adam toplayıp Taşlıca’ya göndermişlerdi. Ancak, “*Arna’udlardan ins ü cin bulunamadı.*” Çok zaman bekleyip oradan Prepol ve Seniçe’ye (Syeniçe/Sjenica) gitmişlerdi. Kimseyi bulamayınca zavallı Müslüman köylülere saldırmışlar; ancak münhezimen firar etmişlerdi. Molla Mustafa’ya göre bunların Müslüman ahaliye zulmedip evlerini yaktıkları haberi gelince Mahmud Paşa ile ilgili iftiralara inanan kadı, tefeci ve diğerleri mahcup oldular ve utanç duymuşlardı. Selim Paşa da pişman olmuştu. “Ve Mahmūd Paşa zeytūn gibi su üzerinde pāk kaldı. Ve kizbleri açık oldu. Ve ‘asker bayrakdan evvel geldiler. Ve giden başubuglar geç, yalnız, hırsız gibi geldiler. Hicābından çārşūda az gezer oldılar. Ve Mahmūd Paşa’yı derūnī sevenler ‘azīm mahzūz oldılar. Hakk doğrudadır ve’s-selām.”⁹⁰⁷

⁹⁰⁷ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 178, 179.

Bu sırada Mahmud Paşa'nın eski dostları Cezayirli Hasan Paşa ile Sadrazam Yusuf Paşa'nın vezirlik teklif ederek Mahmud Paşa ile uzlaşma çabaları sonuçsuz kaldı.⁹⁰⁸ Rumeli Valisi Aydoslu Mehmed Paşa (Seyyid Mehmed Paşa), Şubat 1787'de Mahmud Paşa'nın bölgedeki faaliyetlerini merkeze bildirerek adamlarının mezalim yaptığını rapor etti. 6 Mart 1787'de, Mahmud Paşa, Şeyhülislam tarafından din ve devlet düşmanı olduğu ilan edildi.⁹⁰⁹ Alınan fetva gereğince Mahmud Paşa'nın idam edilmesi ve ortadan kaldırılması ferman buyruldu. Bunun üzerine Rumeli valisi başbuğ tayin edildi ve Mahmud Paşa'nın yerine kadim rakiplerinden Yanya Mutasarrıfı Çavuşzade Mehmed Paşa tayin edildi.⁹¹⁰ Kendisine karşı görevlendirilenler arasında Bosna Valisi Selim Sırrı Paşa, eski düşmanı Kurd Ahmed Paşa, Ohri Sancak Beyi tayin edilen Manastır Kaymakamı İsmail Paşa ile müttefiki Tırhala Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa da yer alıyordu.⁹¹¹ Rumeli Valisi Aydoslu Mehmed Paşa, İşkodra civarındaki sancak beyleri ile birlikte Mahmud Paşa'nın cezalandırılması için hazırlıklara girişti ve deniz ve karadan İşkodra tarafına asker gönderilmeye başlandı. Bu sırada vefat eden Kurd Ahmed Paşa'dan boşalan derbentler başbuğluğu da 1787 Nisan'ında Tepedelenli Ali Paşa'ya verildi.⁹¹² Tepedelenli Ali Paşa, bu esnada Ohri mutasarrıflığını da üzerine almıştır. 21 Haziran 1787'de Üsküp'ten hareketle İstanbul'a gelen Sadaret Tatarı Mustafa Ağa'nın takdim ettiği takdirde Mahmud Paşa ile Karadağ knezleri arasında bir iş birliği olduğu iddia edilmektedir. Mustafa Ağa, Ohri Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa'nın Rumeli valisine gönderdiği tatardan duyduğuna göre Ali Paşa, Karadağ reayasının kocabaşlarına gizlice adam göndererek görüşmeye davet etmiş ve kendilerine bundan sonra Mahmud Paşa'nın affedilmeyeceğini ve idam edilmesinin kuvvetle muhtemel olduğunu belirterek gözlerini korkutmuştur. Bunun üzerine kocabaşlar da Mahmud Paşa'ya yardım etmeyeceklerine söz vermişler ve İskenderiye'ye göndermiş oldukları neferâtı birer ikişer geri çağırmayı taahhüt etmişlerdir.⁹¹³ Ancak, bu iddianın doğruluğu şüphelidir ve rakipleri tarafından üretilmiş olması muhtemeldir. Molla Mustafa, Mahmud Paşa'nın davacılar ilan edilmeden ve miri malına el uzatmak töhmetiyle yeniden fermanlı ilan edilmesinden halkın büyük üzüntü duyduğunu belirtmiş ve bütün Bosna ve Rumeli ahali kendisini methettiği halde salt miri, haraç tezkereleri ve bohçalarını çokça almak gibi kaba bir suç işlediğine inanmadıkları için yüz bin kişi keder ve elem bağlamıştı, pek az kişi sevinmişti. Yalnızca

⁹⁰⁸ Gjeli, a.g.t., s. 92.

⁹⁰⁹ Gjeli, a.g.t., s. 92.

⁹¹⁰ Ahmed Vâsıf Efendi, a.g.e., 1978, s. 381, 382; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 108.

⁹¹¹ Gjeli, a.g.t., s. 93. Bu konuda ayrıca bkz. BOA, HAT, No. 21/1008, tarihsiz. (tt. 1787 Nisan).

⁹¹² Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 108, 109.

⁹¹³ BOA, HAT, No. 1430/58548, 5 Ramazan 1201 (21 Haziran 1787).

kadılar ve haraççılar ile onların dostlarının bu duruma sevindiklerini zira padişahı ilamlarıyla yanıltanların bunlar olduğunu ileri sürmüştür.⁹¹⁴

Rusya ile savaş ihtimalinin belirmesi üzerine Osmanlı Devleti, bir taraftan sefer hazırlıkları yaparken diğer taraftan da Mahmud Paşa meselesini bir an önce çözmek için İşkodra taraflarına asker sevk ediyordu. Ancak, erken davranan Mahmud Paşa Rumeli ordusunu karşılamak üzere 20.000 kişilik bir ordu ile Kosova'ya yürüdü. Oradan, Manastır üzerine yönelerek Çavuşzade Mehmed Paşa ordusunu Manastır yakınlarında hezimete uğrattı.⁹¹⁵ Bunun üzerine Tepedelenli Ali Paşa ve Ohrili İsmail Paşa'nın tavsiyesi ve Aydoslu Mehmed Paşa'nın oluruyla bölgenin nüfuzlu ailelerinden ve Mahmud Paşa'nın güçlü düşmanlarından biri olan Akçahisarlı (Kruja) Toptanzade Mustafa Bey mirmiranlık rütbesi ile Mahmud Paşa üzerine görevlendirildi. Toptanzade, İşkodra'nın etrafıyla olan ticaret, seyahat, zahire, eşya vs. alışverişini keserek Mahmud Paşa'yı tecrit etme konusunda başarılı oldu.⁹¹⁶ Molla Mustafa'ya göre Mahmud Paşa Rumeli askerini Kosova'da perişan etmişti. Bosna askeri Podgoriçe'ye gelinceye kadar iki ay geçmişti. Bosna askeri Hot Dağı derbendinde Arnavutlar tarafından pusuya düşürülmüştü. Bunun üzerine Bosna askeri firar etmiş ve Selim Paşa'yı dinlemeyip bölük bölük geri dönenlere ise Ostrog Boğazı'nda bu kez Karadağlılar saldırmış ve çok sayıda kişi yağmalanmıştı.⁹¹⁷ Ancak, Mahmud Paşa'nın kardeşi Ahmed Paşa, Bosna birliklerini mağlup ettikten sonra kendi adamlarının ihaneti ile öldürülmüştü. Ardından, Mahmud Paşa, Toptanzade Mustafa Paşa, Bosna birlikleri, Rumeli Ordusu ve Çavuşzade Mehmed Paşa birlikleri tarafından İşkodra'da kuşatıldı.⁹¹⁸

Osmanlı Devleti'nin 19 Ağustos 1787'de Rusya'ya savaş ilan etmesi sebebiyle Mahmud Paşa üzerine sevk edilen kuvvetlerin önemli bir kısmı geri çekildi. Bunu fırsat bilen Mahmud Paşa, Kasım ayında Dağlı Katolikler, İşkodralı Debbağlar zümresi ve ahalinin desteği ile karşı hücumu geçerek Aydoslu Mehmed Paşa ile Çavuşzade Mehmed Paşa'yı mağlup etti. Çatışmalar esnasında Çavuşzade Mehmed Paşa hayatını kaybetti; Aydoslu

⁹¹⁴ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 180.

⁹¹⁵ Gjeli, a.g.t., s. 94.

⁹¹⁶ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 109.

⁹¹⁷ *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 182.

⁹¹⁸ Gjeli, a.g.t., s. 95, 96.

Mehmed Paşa ise firar ederek canını kurtardı.⁹¹⁹ 9 Şubat 1788'de Avusturya'nın da savaşa girmesi ile Osmanlı Devleti iki cephede birden savaşmak zorunda kaldı.

Diğer taraftan, savaş devam ederken Mahmud Paşa isyanının bastırılmaması İstanbul'da rahatsızlık yaratıyordu. Bu sebeple böyle buhranlı bir zamanda en azından kendi bölgesinin güvenliğini sağlamak için kullanılmak üzere affedilmesi düşünüldü ise de birdenbire affı Cevdet Paşa'nın tabiriyle Saltanat-ı Seniyye'nin şanına dokunacağı mülahazasıyla uygun görülmedi. Bu konuda ilk adım Sadaret kaymakamı (Mustafa Paşa) tarafından atıldı. Sadaret kaymakamı tarafından Rumeli Valisi ve Belgrad Seraskeri Abdi Paşa'ya gönderilen tahriratta halihazırda Venedik, Osmanlı Devleti'ne dostluk gösterse de kendilerine güven duyulması caiz olmadığından dolayı ihtiyaten o bölgede düşmana karşı durabilecek muktedir birine ihtiyaç olduğu belirtildi. Ayrıca, İskenderiyeli Mahmud Paşa affedilirse külliyetli askerle sefere katılıp katılmayacağını tahkik edilerek bildirilmesini istedi. Bu tahriratın Abdi Paşa'ya ulaştığı gün Mahmud Paşa'nın adamlarından Podgoriçeli Murad Ağa, gizlice Abdi Paşa'nın divan kâtibi ile görüşerek kendisini Mahmud Paşa'nın gönderdiğini belirtti ve Mahmud Paşa'nın "...*Sâir vezir olsa i'timâd edemem, lâkin Abdi Paşa re'yine kavîdir ve sözünden nükûl etmez, 'afv ü itlakımı şefâ'at ü recâ ve İskenderiye Sancağı'nın kemâ-kân 'uhdeme tevcih ü ihsân buyurulmasını istid'â eylesün. Külliyyetlü 'asker ile ma'iyetine varırım ve uğur-i din-i mübin ve uğur-i Devlet-i 'Aliyye'de vüs' ü liyâkatımı sarf ederim.*" şeklindeki af talebini ilettiler. Divan kâtibi yazılı belge olmadan sözüne güvenilemeyeceği şeklinde mukabele edince Murad Ağa kendisine bir kâğıt verirse gidip Mahmud Paşa'dan tahrirat getireceği cevabını verdi. Bunun üzerine divan kâtibi kendi inisiyatifi ile Mahmud Paşa'ya bir kâğıt yazıp gönderdi. Abdi Paşa, divan kâtibinin kendiliğinden Mahmud Paşa'ya bir yazı gönderdiğini belirterek sadaret kaymakamının tahriratu ile Murad Ağa'nın aynı gün gelmesini bir hayır alameti olarak telakki ettiğini bir kaime ile kaymakamlık makamına bildirdi. Çok geçmeden Mahmud Paşa, Abdi Paşa'ya 7 Cemâziyelâhir 1203 (5 Mart 1789) tarihli bir istirhamname gönderdi ve affını talep etti.⁹²⁰

⁹¹⁹ Gjeli, a.g.t., s. 97, 98. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 338. Kuşatma detayları için bkz. *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 182-186.

⁹²⁰ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 110, 111; BOA, HAT, No. 23/1106-C, 7 Cemâziyelâhir 1203 (5 Mart 1789).

Mahmud Paşa, Abdi Paşa'ya gönderdiği af mektubunda veraset yoluyla Saltanat-ı Seniyye'nin nimetlerinden yararlanan aciz bir kul olduğunu ve atalarının geçmiş seferlerde savaş meydanlarında din ve devlet uğrunda savaştıklarını ve bir kısmının şehadet şerbetini içtiklerini belirterek kendisinin de bütün hal ve hareketlerinin Osmanlı Devleti'nin emir ve iradesine uygun olması gerektiği halde gençlik, toyluk ve gafleti sebebiyle cezalandırılmasını gerektirecek bazı kusurlar işlediğini kabul etti. Ancak düşmanlarının da iftirasına uğradığı için korkusundan isyan emareleri gösterdiğini belirterek geçmişte işlediği bütün suçlardan pişman olduğunu ve devlete hizmet etmek istediğini beyan etti. Ayrıca, bu sefer zamanında padişahın affına mazhar olacağı ümidiyle çok sayıda asker toplayıp hazır bir şekilde herhangi bir canibe memur edildiğini bildiren fermanı beklediğini ve gerek kendisinin maiyetinde gerekse Belgrad veya Bosna taraflarında külliyetli askerle bizzat hizmet etmek şartıyla geçmiş suçlarının affedilmesi ve tuğ ve sancağının eskisi gibi kendisine tevcih ve ihsan buyurulması yönündeki af talebini İstanbul'a arz etmesini rica etti.⁹²¹ Mahmud Paşa, af mektubunun geri kalanını aşağıda görüleceği üzere Karadağ'a ve Avusturya'nın Karadağ'daki faaliyetlerine ayırdı.

Diğer taraftan, Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasında savaş başladığında II. Joseph ve II. Katerina tarafından Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarının taksimine yönelik 1781 yılında tasarlanan Grek Projesi gündeme gelmişti. Buna göre Avusturya Sırbistan ve Bosna'yı, Rusya ise Kırım ve Özi'yi alırken Gregory Potemkin yönetiminde bir Daçya Krallığı kurulacak, geriye kalan Avrupa'daki Türk toprakları üzerinde Çariçe'nin torunu Grandük Konstantin'in imparator olduğu İstanbul merkezli yeni bir Bizans İmparatorluğu kurulacaktı.⁹²²

Avusturya, Rusya'nın 1783'te Kırım'ı işgal etmesinden sonra yeni bir Osmanlı-Rus Savaşı'nın kaçınılmaz olduğu düşüncesiyle Sırları kendi yanına çekmek için ajanlar göndermişti. 1787 yılı sonbaharında ise II. Josef'in talimatı ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya'da halka geniş dini hürriyetler vaat eden ilanlar dağıtılmıştı. Osmanlı-Avusturya

⁹²¹ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 394, 395.

⁹²² Stevenson, a.g.e., s. 163, 164; Yüksel, a.g.m., s. 114-119.

Savaşı başladığında da Avusturyalılar Sırp haydut ve çetelerinden oluşan ve Avusturya subayları tarafından yönetilen fraykor (frajkor) adlı birlikler oluşturmuşlardı.⁹²³

Stevenson'a göre hem Rusya hem de Avusturya bu savaşta Karadağ ile iş birliği yapmaya çalıştılar.⁹²⁴ Miller'e göre Avusturya, Karadağ ile ittifak konusunda Rusya'dan daha hevesliydi. Avusturya, isyan ve ittifak karşılığında Karadağ topraklarının mevcut sınırlarının çok ötesinde genişletilmesini teklif etti ve Hersek'in de Karadağ'a bırakılmasını taahhüt etti. Ancak, Rusya da Avusturya'nın önerisine destek verene kadar Vladika Petar tepkisiz kaldı.⁹²⁵ Karadağ-Avusturya görüşmeleri esnasında Karadağ'ın Avusturya himayesine girmesini isteyen Sivil Vali Yovan Radonyiç tarafından 1788 senesinde şu teklifler sunulmuş ve Avusturya tarafından kabul görmüştü:

1. *“Her kim Avusturya İmparatorluğu'nun düşmanı olursa, Karadağ'ın da düşmanı olarak sayılacaktır.*
2. *Karadağ halkı bağımsız olarak kalacak, mahkemelerini kendisi kuracak, görevlileri kendisi atayacaktır.*
3. *Karadağlılar Avusturya İmparatorluğu'na hiçbir zaman vergi ödemeyecektir.*
4. *Eğer Sırp toprakları Türklere verilirse; Yukarı Zeta, Aşağı Zeta ile Podgoriçe, İşbozi ve Zabyak Kaleleri, Boyana Ağzı'na kadar tüm topraklar Karadağlılarda kalacak, ayrıca Piperi, Brda ve Hersek de Karadağ topraklarına katılacaktır.*
5. *Karadağlılar, toprakları içerisinde bağımsız ve özgürce yaşayabilecek ve kardeşleri olan Sırp'ları diledikleri gibi ülkelerine kabul edebileceklerdir.*
6. *Karadağlılar kendi paralarını bastırabilecekler ve bunu yaparken de Avusturyalılardan yardım alacaklardır.*
7. *Vali, Metropolit, Serdarlar, Voyvodalar ve Knezler Avusturya İmparatorluğu temsilcileri ile belirli tarihlerde görüşmeler yapacaktır.*
8. *Avusturya Kabinesi, Osmanlı ile savaşa girerse, Karadağlıların kendilerini destekleyebilmesi için barut, kurşun ve silah yollayacaktır.*

⁹²³ Selim Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları: 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007, s. 48, 49.

⁹²⁴ Stevenson, a.g.e., s. 164.

⁹²⁵ Miller, a.g.e., s. 409.

9. *Eğer Avusturya, Babı Ali ile barış antlaşması yaparsa, Karadağlıların da bu antlaşmaya katılmalarını sağlayacaktır.*
10. *Eğer Avusturya farklı bir devletle savaşa girerse, Karadağ'a bir komiser yollayarak ülkenin verebileceği kadar askeri alacaktır. Bu birliklerin ilk askerinden son askerine kadar hepsi Karadağlı olacak, aylıkları ise Avusturya tarafından ödenecek, birlikler kendi adetleri gözetilerek kullanılacaktır.*"⁹²⁶

Rusya, daha önceki Osmanlı-Rus savaşlarında olduğu gibi Balkan Slavlarını ayaklandırmaya çalıştı. Bu bağlamda II. Katerina, Rus General Zaborowski'yi Vladika Petar'a gönderdi.⁹²⁷ Bu sırada Avusturya İmparatoru Joseph de Yarbay Filip Vukasović'i bir mektup ve 400 Sırp ve Bosnalı ile birlikte Karadağ'a gönderdi. Hemen akabinde bazı Rus elçileri Çetine'ye geldiler. Yanlarında Çariçe II. Katerina tarafından tüm Balkan Hristiyanlarına hitaben yayınlanan manifesto dışında Karadağlılara yönelik özel bir mektup da getirmişlerdi. Söz konusu heyet Karadağ ahalisi tarafından büyük bir coşku ve heyecanla karşılandı.⁹²⁸ Çariçe, mektubunda Rus donanması Akdeniz'e gelene kadar General Zaborowski'yi Hristiyanların dileklerini yerine getirmesi ve onları savaşa hazırlaması için Dalmaçya'ya gönderdiğini belirterek Vladika'nın çabasını ve cesaretini övdü. Ayrıca, Zaborowski'ye Karadağlıları Rus birliklerine katılmasını sağlama görevi verildiğini belirterek Osmanlılara karşı girişilecek savaşta alınacak önlemler konusunda kendisine güvenmelerini istedi. Son olarak, Rusya ile aynı safta savaşacak herkesin ödüllendirileceği taahhüdünde bulundu.⁹²⁹

Mahmud Paşa, savaş başladığında bu durumu kendi lehine çevirmenin yollarını arıyordu. Mahmud Paşa, bir yandan af beklerken diğer taraftan Avusturya ve Rusya'dan medet umuyordu. Üstelik hem Rusya hem de Avusturya, Mahmud Paşa ile temas kurma konusunda istekliydiler. Rusya, Mahmud Paşa'ya bir temsilci göndererek Osmanlı hükümeti ile mücadelesini sürdürmesini tavsiye etti ve Akdeniz'e gelecek Rus donanmasını desteklemesi halinde askeri yardım teklif etti. Bu görüşmede doktoru Pater Balneo da hazır bulundu. Balneo, çevredeki Katolik nüfus sebebiyle Mahmud Paşa'nın Avusturya ile ittifak

⁹²⁶ Özdem, a.g.t., s. 77, 78.

⁹²⁷ Özdem, a.g.t., s. 78.

⁹²⁸ Stevenson, a.g.e., s. 164.

⁹²⁹ Özdem, a.g.t., s. 78, 79.

yapmasını daha mantıklı buluyordu. Avusturyalılar ise Osmanlı Devleti'ni meşgul etmesi karşılığında, onu “*Arnavutluk Kralı*” olarak tanıyacaktı. Bu öneri imparator tarafından da benimsendi ve Mahmud Paşa'ya hediyeler gönderdi. Ancak, Mahmud Paşa, gelen teklifler karşısında aceleci davranmadı ve beklemeyi tercih etti. 15 Haziran 1788'de Avusturyalı bir soylu (Brugniard) yüklü miktarda nakit para ile imparatorun elçisi olarak İşkodra'ya geldi ve Buşatlılarla iş birliği şartları müzakere edildi. İşkodra'da beş gün kalan heyet, tam ayrılmak üzereyken Mahmud Paşa onlara bir pusu kurdu ve padişaha bağlılığının bir göstergesi ve kanıtı olarak kellelerini İstanbul'a gönderdi.⁹³⁰ Zinkeisen, Mahmud Paşa'nın daha 1787 yaz aylarında Osmanlı birliklerini birkaç defa yendikten sonra Avusturya imparatoruna kendisini bağımsız bir hükümdar olarak tanıması halinde Hristiyanlığa geçmeye hazır olduğunu bildirdiğini iddia etmiş ve bunun üzerine imparatorun silahlı 2.600 kişilik bir maiyet eşliğinde resmi bir heyetle birlikte som gümüşten büyük bir haç gönderdiğini belirtmiştir. Zinkeisen'e göre Mahmud Paşa, haçı kabul etmiş ise de başlarında Brougnard'ın (Brugniard) bulunduğu heyeti, maiyetinden ayırarak Libisdas (İşkodra) Gölü'ndeki bir adada onurlarına bir ziyafet verdikten sonra katlettirmiş ve Bâbîâli'nin affını kazanmak için başlarını İstanbul'a göndermiştir.⁹³¹ Stevenson ise Mahmud Paşa'yı elde etmeye çalışan Avusturya elçisi Brugniard'ın İşkodra paşası tarafından büyük bir samimiyet ve dostlukla karşılandığını, ancak, Mahmud Paşa'nın emriyle dönüş yolunda beraberindekilerle birlikte suikasta uğradığını belirtmiştir.⁹³² Miller'e göre bu katliamdan kurtulan tek kişi, Vladika'ya halkı silahlanmaya çağırması için yalvarmış ve Rusya'nın desteğinin kapıda olduğuna ikna etmişti.⁹³³ Avusturya tarafından Karadağ'a gönderilen birliklere gelince; Wilkinson'a göre Binbaşı Vukassovich (Vukasoviç) komutasındaki 400 Avusturyalı askerle birlikte Karadağlılar, Arnavutluk'a baskınlar yapmışlar, birkaç köyü yağmalamışlar ve kendi topraklarında Türklere meydan okumuşlardı.⁹³⁴ Stevenson'a göre de Karadağ ve Brda'dan toplanan müttefik birlikler Filip Vukasović'in idaresinde Nikşiç (Nikşik) ve İşbozi'yi nafi bir şekilde kuşatmıştı. Sonunda Filip Vukasović, Karadağ'da daha fazla kalmanın faydası olmayacağını düşünerek Kotor'a çekilmişti.⁹³⁵ Miller'e göre ise Karadağlılar her zamanki gibi tek başına savaşmak zorunda kalmış ve Avusturya askerleri

⁹³⁰ Gjeli, a.g.t., s. 100, 101.

⁹³¹ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 376, 377.

⁹³² Stevenson, a.g.e., s. 164; Miller, a.g.e., s. 409.

⁹³³ Miller, a.g.e., s. 409.

⁹³⁴ Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 492.

⁹³⁵ Stevenson, a.g.e., s. 164.

Lovçen Dağı'nın tepesinden Karadağlıları seyretmekle yetinmişlerdi.⁹³⁶ Saffet Bey Başagiç'e göre Mahmud Paşa, Karadağ ve Sedem Brda'yı (Yedi Dağlar Bölgesi) silahlandırma görevi verilen Albay Vukasoviç ve Karadağ birliklerini mağlup ederek dağlara firar etmek zorunda bırakmış ve belli bir süre Müslüman bölgelere saldıramayacak şekilde perişan etmiştir.⁹³⁷ Sonuçta, Avusturya'nın Mahmud Paşa'yı yanına çekme ve Karadağ'ı topyekûn isyan ettirme politikası başarısız olmuş ve Albay Vukasoviç, 1788 sonbaharında geri dönmüştür.⁹³⁸

İngiliz elçilik raporları da bu olayları doğrulamaktadır. İngiltere elçisi Dubrovnik'ten aldığı 16 Haziran 1788 tarihli bir istihbaratı 13 Temmuz 1788'de bir takrirle Bâbiâli'ye bildirmiştir. Buna göre Avusturya İmparatoru bir süredir Mahmud Paşa ile mektuplaşıyor ve haberleşiyordu. Daha önce, Avusturya Karadağ'a 400 dolayında asker göndermiş ve Avusturya askerleri Karadağlılarla birleşerek Bosna üzerine saldırmışlardı. Karadağlıların bu şekilde imparatora yardım etmesi hususunda bir anlaşma yapılmıştı. İmparator tarafından gönderilen hususi bir beyzade ile üç memur 27 Mayıs'ta Dubrovnik'e gelmişler ve Mahmud Paşa ile görüşmek için İskenderiye'ye gitmişlerdi. Avusturya heyeti, görevini tamamlayıp kendilerine izzet ve ikramda bulunulmasından sonra Karadağ'a giderlerken Mahmud Paşa'nın emriyle yakalanarak öldürülmüş ve galiba başları İstanbul'a gönderilmişti. Mahmud Paşa, bu hadiseyi Osmanlı Devleti tarafından üzerine gönderilen paşalara da yazılı olarak bildirmişti. Ayrıca, her ne şekilde olursa olsun 400 Avusturya askerinin kesik başlarının kendisine gönderilmesini Karadağlılara yazılı olarak tembih etmişti. Avusturya İmparatoru Mahmud Paşa'yı antlaşmaya ikna etmek için şu ana kadar 200.000 altın göndermişti. Elçilik tercümanı 150.000 altının daha önce, kalan 50.000 altının ise beyzade (Brugniard) ile gönderilmiş olduğu için bu paranın da kesik baş ile İstanbul'a gönderilmiş olabileceğini sözlü olarak ifade etmiştir.⁹³⁹ Ancak, Osmanlı hükümeti Mahmud Paşa'nın affedilmesi konusunda acele etmemiştir. Draç'taki İtalyan elçisi Stefano Marconi de 12 Ağustos 1788 tarihli mektubunda Mahmud Paşa'nın anında askeri karşılık vermesiyle bölgedeki Avusturya eylemlerinin önüne geçtiğini ve yalnızca kendi bölgesini değil, aynı zamanda Osmanlı topraklarını da koruduğunu rapor etmiştir.⁹⁴⁰ Yine bu sırada Venedik

⁹³⁶ Miller, a.g.e., s. 409.

⁹³⁷ Başagiç, a.g.e., s. 178. Başagiç, Albay Vukasoviç'in Rusya tarafından gönderildiğini ileri sürmüştür.

⁹³⁸ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 447.

⁹³⁹ BOA, AE.SABH.I, No. 356/24916, 10 Şevvâl 1202 (14 Temmuz 1788).

⁹⁴⁰ Gjeli, a.g.t., s. 102.

hükümeti Avusturya'nın Karadağlı isyancılara top, cephane ve asker sevkiyatı için topraklarında geçme talebini reddettiği gibi Karadağ'a sevk edilmek üzere Budva Limanı'na yanaşmak isteyen mühimmat yüklü iki gemiyi geri çevirmişti.⁹⁴¹ Stevenson, 1790 yılında II. Joseph'in ölümünden sonra tahta çıkan II. Leopold'un Karadağlılara destek olmak üzere Trieste üzerinden mühimmat yüklü bir gemi gönderdiğini iddia etmiştir.⁹⁴²

Olayların Mahmud Paşa'nın gözünden nasıl aktarıldığına gelecek olursak; Mahmud Paşa, Abdi Paşa'ya gönderdiği 5 Mart 1789 tarihli af mektubunun ikinci kısmını Avusturya'nın Karadağ ile ilgili tertip ve manipülasyonlarına ve bu savaş esnasında Karadağ tarafında yaptığı faaliyetlere ayırmıştı. Buna göre Avusturya imparatoru tarafından geçen sene Karacadağ'a gönderilen generallerden Filip, bu kez cephane, mühimmat ve bolca zahire ile deniz yoluyla Bosna hududunda Senka adlı yere gelmiş ve ulufe ve çok miktarda bahşiş dağıtarak Venedik reayasından asker celbine başlamıştı. Ancak, tüccarlar ne tarafa gideceğinin meçhul olduğunu söylemişlerdi. Bununla birlikte, Filip'in tahrik ve talimiyle Karadağ, Kuçe, Piper, Belopavlik vs. dağlı eşkıyasının İşbozi Kalesi'ne yarım saat mesafede topraktan metin bir tabur (tabya) bina ve ihdas ettikleri hususunun sınırdaki ahali tarafından kendisine haber verilmesi üzerine asker toplayarak bizzat İskenderiye'den İşbozi'ye gitmişti. Mahmud Paşa, aniden düşman taburuna saldırarak bir-iki saat süren çarpışmalardan sonra düşmanı mağlup etmiş, asilerin cemiyetlerini dağıtmış ve her biri perişan halde firar etmek zorunda kalmışlardı. Mahmud Paşa, bu çatışmada aldığı 12 kelle ve bazı esirleri gönderdiğini, beş adet köyün yakıldığını ve taburun yerle bir edildiğini ifade etmiştir.⁹⁴³ Görüldüğü üzere Mahmud Paşa, mektubunda Avusturya ile temasından ve Brugniard ile görüşmesinden hiç söz etmemiştir. Yalnızca, Filip Vukasoviç'in Karadağ ve Brdalılarla birlikte Nikşik ve İşbozi taraflarına hücumundan bahsetmiş ve saldırıyı defettiğini aktarmıştır. Öyle anlaşılıyor ki Mahmud Paşa bu müzakerelere diplomatik açıdan elini güçlendirmek için girişmiş ve beklediği af için önüne gelen fırsatı kaçırmamıştır.

Abdi Paşa, Mahmud Paşa'nın af mektubu üzerine harekete geçti. 15 Mart'ta Sadaret'e gönderdiği bir kaimede Mahmud Paşa'nın Belgrad'a yakın olduğu için emir

⁹⁴¹ Zinkeisen, a.g.e., C. 6, s. 443.

⁹⁴² Stevenson, a.g.e., s. 164.

⁹⁴³ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 395, 396. Ayrıca, bkz. Ahmed Cevdet, C. VI, s. 238-240.

verilirse birkaç gün içinde külliyyetli asker toplayıp getirmeye muktedir olduğu ve gerektiğinde İskenderiye'ye adam gönderip tekrar hızlıca çok sayıda asker getirebileceği ve Osmanlı Devleti'ne hizmet etmeye liyakati olduğunu belirtti. Ayrıca, böyle bir zamanda kenarda durmasından ise 20.000 askerle maiyetine gelip, icabında Morava Köprüsü'nden Belgrad'a dek, Belgrad'dan Böğürdelen'e varınca Sava Nehri sahilinde ve İhram ve İpek'e varınca Tuna sahilindeki palankaları muhafaza ederek Belgrad yolunun ve diğer mevzilerin emniyetinin sağlanması gibi hizmetlerde istihdam edilmesinin devlet için faydalı olacağını ekledi. Abdi Paşa, Mahmud Paşa daha sonra yine isyan ederse o vakit icabına bakılacağını ekleyerek tuğ ve sancağının verilmesini istedi.⁹⁴⁴ Bu sırada, Gazi Hasan Paşa'nın da Mahmud Paşa ile mektuplaştığı ve kendisini affettirdiğini söylediği öğrenildi.⁹⁴⁵ Sultan I. Abdülhamid, Mahmud Paşa'nın bir kez daha affedilmesini irade buyurmuş ise de 7 Nisan 1789'da vefat ettiği için Mahmud Paşa'nın affı III. Selim'e kalmıştır.⁹⁴⁶ Mahmud Paşa'nın Gazi Hasan Paşa'dan çok Abdi Paşa'ya minnet etmesini sağlamak amacıyla Sultan uygun görürse Abdi Paşa'ya Mahmud Paşa'ya hitaben altı-yedi bin güzide askerle Bosna taraflarının savunmasına bizzat katıldığı takdirde affedilmesini sağlayacağına dair mektup yazmasının uygun olacağı düşünüldü. III. Selim de amcası zamanında affedilmesine karar verildiği için beş-on bin askerle Bosna savunmasına katılması koşuluyla Mahmud Paşa'yı affetti.⁹⁴⁷ Mahmud Paşa'nın affedilmesini sağlayan kişinin yine Gazi Hasan Paşa olduğunu ve en başından kurgusal yazışmaları yönlendirdiğini söylemek mümkündür. Mahmud Paşa, affedildikten sonra, yeğeni Mehmed Bey'e Kapıcıbaşılık, kardeşi İbrahim Paşa'ya da Ohri Sancağı tevcih olundu. Mahmud Paşa, 15.000 askerle Bosna muhafazasına katıldı. Gösterdiği başarılar üzerine sadakatini arttırmak için kendisine Anadolu Eyaleti verildi ise de o uzak olduğu için vezirlikle Rumeli Eyaleti'ni istedi. Ancak, bu talep Sultan tarafından uygun görülmedi. Buna karşılık, Yeğeni Mehmed Bey'e, mirmiran rütbesiyle İlbasan Sancağı tevcih edildi; kendisi de Yenipazar başbuğluğuna getirildi. Mahmud Paşa, Avusturyalılara karşı elde başarılar ve savaşın ağırlığının Rus cephesine kayması sebebiyle yeniden Rumeli Seraskerliğine talip oldu. Kabul edilememesi halinde Tuna sahiline memur olursa karşıya geçmeyeceğini bildirdi. Ancak, Rumeli Valisi Vezir Ebubekir Paşa'dan memnun olduğu için vezaret payesiyle Anadolu Eyaleti verildi. Ayrıca, kendisine altı yüz

⁹⁴⁴ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 111; BOA, HAT, No. 23/1106-B, 17 Cemâziyelâhir 1203 (15 Mart 1789). Ayrıca bkz, Gjeli, a.g.t., s. 103.

⁹⁴⁵ BOA, HAT, No. 1380/54435, 26 Cemâziyelâhir 1203 (24 Mart 1789); BOA, C.DH, No. 327/16329, 3 Şaban 1203 (29 Nisan 1789); Gjeli, a.g.t., s. 103.

⁹⁴⁶ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., IV. Cilt, s. 111.

⁹⁴⁷ BOA, C.DH, No. 327/16329, 3 Şaban 1203 (29 Nisan 1789).

kese para gönderileceği ve Avlonya ve Dukakin sancaklarının da daha sonra kendi maiyetine verilebileceği ifade edildi.⁹⁴⁸ Böylece, Mustafa Bilge'nin de belirttiği üzere neredeyse bütün Arnavutluk'u Buşatlı Ailesi'nin tekeline almış oldu. Mahmud Paşa, bu sancakların yanında Prizrin Sancağını da talep ettiği gibi Avlonya verilmezse ona karşılık Alacahisar ve Vulçetrin sancaklarının verilmesini istedi. Bu sayede, İskenderiye Sancağı ve Anadolu Valisi olması yanında bütün Arnavutluk'un idaresini uhdesine almayı planlıyordu. Dahası Avusturya ile mütareke yapılması ve Eflak'ın tahliye edilmesi halinde Eflak Seraskerliği de kendisine verildi. Zıştovi Antlaşması'nın imzalandığı sırada Mahmud Paşa'nın Vidin sahrasında otuz binden fazla askerle beklemesi Osmanlı temsilcilerine güç vermişti.⁹⁴⁹

Mahmud Paşa'nın İskenderiye'den uzaklaşması Karadağlıların cüretini arttırmış ve Podgoriçe ve civar kaleleri yağmalamışlardı. Ancak, Avusturyalılar o sırada politikalarını değiştirdikleri için Karadağlılar boşuna mücadele ediyorlardı. Diğer taraftan, Prusya baskısı ve Fransız ihtilali sebebiyle Avusturya, Osmanlı Devleti'ni Ruslarla baş başa bırakarak savaştan çekildi.⁹⁵⁰

Osmanlı Devleti ile barış ihtimali belirdiğinde Karadağlılara verilen sözler unutuldu ve 4 Ağustos 1791'de imzalanan Zıştovi Antlaşması'nda Karadağ'ın adı yalnızca savaş sırasında isyan eden ve affa mazhar olan yerler arasında sayıldı.⁹⁵¹ Antlaşmanın birinci maddesi bundan böyle iki imparatorluk ve tebaası arasında kalıcı bir dostluk ve iş birliği yapılmasını, savaştaki düşmanlıkların ve şiddetin unutulmasını ve genel af ilan edilmesini öngörüyordu. Bu bağlamda Karadağ, Bosna, Sırbistan, Eflak ve Boğdan ahalisi bu af kapsamında ülkelerine geri dönebilecek ve kendi hükümdarına karşı isyan ettikleri veya Avusturya ile iş birliği yaptıkları için cezalandırılmayacaklardı.⁹⁵² Karadağlıların Avusturya'ya verdikleri desteğe karşılık bağımsızlık, özerklik veya toprak elde etme beklentisi boşa çıkmıştı. Üstelik diğer Osmanlı toprakları arasında sayılmasından rahatsızlık

⁹⁴⁸ Bilge, a.g.t., s. 499, 500; Gjeli, a.g.t., s. 105. Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. V, Tertib-i Cedid, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309, s. 20. Ayrıca bkz. *Saraybosnalı Molla Mustafa*, s. 200; İmamoviç, a.g.e., s. 412.

⁹⁴⁹ Bilge, a.g.t., s. 500.

⁹⁵⁰ Gjeli, a.g.t., s. 105.

⁹⁵¹ Miller, a.g.e., s. 409.

⁹⁵² Sertoğlu, a.g.e., V, s. 2729; Özdem, a.g.t., s. 79. Ayrıca bkz. Ahmed Cevdet, a.g.e., C. V, s. 319; Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyenleri*, s. 52.

duymuşlardı.⁹⁵³ Yine Prusya, İngiltere ve Avusturya'nın tavassutuyla Rusya ve Osmanlı Devleti arasında mütareke yapıldı.⁹⁵⁴ Rusya, savaştan kazançlı çıkmasına rağmen 9 Ocak 1792 tarihinde imzalanan Yaş Antlaşması'nda da Karadağlılar Ruslardan yana umduklarını bulamadılar.⁹⁵⁵ Buna karşılık, Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşları Karadağ ve Brda Bölgesi'ndeki nahiyelerin ittifak yapmalarına ve birleşmesine yol açmıştı. Bu birlik savaştan sonra da devam etti ve Kara Mahmud Paşa'nın bir sonraki müdahalesinin başlıca sebebinin teşkil etti. Bu durum aynı zamanda Karadağ'ın devletleşme sürecine girmesi anlamına geliyordu.

4.5. Karadağ'ın Sınırlarının Genişlemesi, 1796 Karadağ Seferi ve Kara Mahmud Paşa'nın Öldürülmesi

1787-1792 Osmanlı-Rus ve 1788-1791 Osmanlı-Avusturya savaşları Karadağ tarihinde yeni bir sayfa açtı. Ahmed Cevdet Paşa'ya göre Avusturya Seferi'nden sonra Karadağ reayası şımarıp civarlarında bulunan Piperi (Piper) ve Piyalo Pavlovik (Belopavlik/Bjelopavlići) vesair nahiyeler reayasıyla birleşerek Mahmud Paşa'ya karşı durmaya başlamışlardır.⁹⁵⁶ Bir başka deyişle Karadağ ve Brda Bölgesi'ndeki Piperi, Belopavlik ve diğer nahiyeler savaş sırasında kurdukları ittifakı bozmayarak savaştan sonra da ortak hareket etmeye devam etmişler ve fiilen birleşmişlerdir. William Miller'e göre savaş beklenmedik şekilde Karadağ Vladikalığının sağlamlaşmasına katkıda bulunmuştur. Uzun zamandır bağımsız hareket eden ve Türk yönetimine karşı sert duruşu ile tanınan Hersek'teki Trebin (Trebinje) halkı savaş sırasındaki Türk saldırıları sebebiyle evlerinden kovulmuş ve Brda Bölgesi'ne sığınmıştı. Daha da önemlisi Vladika I. Danilo zamanında Karadağ ile birleşmiş olan bu dağlık bölgenin dört nahiyesi Vladika Petar ile birlikte tek bir devlet haline getirilmiştir. 1835'te Kuçe (Kuçi/Kuçi) Nahiyesi'nin de gönüllü olarak katılımıyla Karadağ Prensiği'nin teşekkülü devam etmiştir. Miller'e göre bu önemli toprak katılımı, Türklerin kıskançlığına ve öfkesine yol açmıştı. Kara Mahmud Paşa, birliği engellemek amacıyla

⁹⁵³ Özdem, a.g.t., s. 79; Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 488, 489.

⁹⁵⁴ Gjeli, a.g.t., s. 107.

⁹⁵⁵ Stevenson, a.g.e., s. 164.

⁹⁵⁶ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 241.

1796'da Zeta Nehri'nin Brda'dan ayırdığı noktadan Karadağ'a girmişti. Ancak, bu hareket ona pahalıya mal olmuştu.⁹⁵⁷

Karadağlılar savaştan sonra rutin hayatlarına dönmüşlerdi. Eşkîyalık ve akınlar da yeniden başlamıştı. Nitekim, İstanbul'da bulunan Dubrovnik elçisi Natale Saraca (Natale Saraca), 1792 yılında Osmanlı hükümetine takdim ettiği bir tavrile Karadağlıların Dubrovnik'e saldırılarının tekrar başladığından şikâyet etti. Dubrovnik, Osmanlı Devleti'ne vasal statüde tabi olduğu için kendilerine verilen ahidname gereği emniyetlerinin temini ve her türlü saldırıdan korunmaları gerekiyordu. Yukarıda belirtildiği üzere elçiye göre geçmişte Dubrovnik ile Karadağ arasındaki Zubce (Orašje Zubci, günümüzde Bosna-Hersek hudutlarındadır.) ve Kruşoviçe (Kruševica, bugün Karadağ topraklarındadır.) köylerinde Müslümanlar ikamet ederken Karadağlıları geçirmediklerinden dolayı emniyet içinde yaşıyorlardı. Ancak, Müslümanların bu köyleri terk etmesi ve Hristiyanların yerleşmesinden sonra Karadağlıların saldırıları başlamıştı. Dubrovniklilerin mal ve hayvanlarının gasp edilerek ahaliye türlü zararlar verildiği şeklinde İstanbul'a şikâyette bulunulması üzerine adı geçen köylerin Karadağlıları engellemesi ve aksi taktirde Dubrovniklilerin zararlarının bunlardan tazmin edilmesi yönünde Sultan tarafından pek çok kez emir verilmişti. Elçiye göre Karadağlılar bunun üzerine civardaki diğer köylerle iş birliği içine girmişlerdi. Bu bağlamda –günümüzde Hersek sınırlarında yer alan– Mokrine, Bugay (Blagay) ve Dračevniçe (Dračevica) adlı nahiyeler ahaliyi ittifak yaptıkları Karadağlılara yol göstermeye ve onları evlerinde misafir etmeye başlamışlardı. Bunun yanı sıra, eskiden Trebin (Trebinje/Trebine) Kalesi ağaları tarafından gönderilen pandur neferâtı ile bu köyler eşkıyadan muhafaza edildiği halde, artık pandur gönderilmediği için Karadağ eşkıyası yine Dubrovnik köylerini basarak insanları öldürme, esir alma, hayvanlarını gasp etme, hırsızlık, yağma vb. hadiselere girişmişti. Trebin Kalesi ağaları, engellemeye muktedir oldukları halde eşkıyaya göz yumuyorlardı. Bundan dolayı, Bakıyye-i Nova kazasına bitişik Dubrovnik'e bağlı Konavle Nahiyesi (günümüzde Hırvatistan'a bağlıdır) ile civardaki köy ve nahiyelerin tahammül gücü tükendiği için memleketlerini terk etmeye mecbur kalacaklardı. Dubrovnik elçisi Bâbiâli'den Karadağlıların geçiş güzergahının kapatılarak Trebin Kalesi ağalarının eskiden olduğu gibi pandur tayiniyle köylerin muhafazasına dikkat etmelerini ve Karadağ eşkıyasının geçişini engellemelerini istiyordu. Ayrıca, halka ve mallarına zarar gelmemesi

⁹⁵⁷ Miller, a.g.e., s. 409.

için kocabaşlarının birbirlerine kefile bağlanmasını talep ediyordu. Natale Saraka, kaledeki ağaların kendi köylerindeki çiftçilerin bile Karadağlılarla birlik olup gasp edilen malları paylaştıkları iddiasıyla pandur neferâtı göndermemeye devam ederlerse Dubrovniklinin zarar ve ziyanının kale ağalarının mevaciplerine el konulmak suretiyle karşılanması ve köylülere kefil olmalarını istedi. Son olarak Ahidnâme-i Hümâyûn'a riayet edilmesini, Dubrovnik ahalisinin korunması için Bosna valisine, Saraybosna kadısına, Lubin, Bakıyye-i Nova (Nikşiç), Nevesin ve Taşlıca kadıları ile ağa ve zabitana emir verilmesini talep etti.⁹⁵⁸ Osmanlı makamları tarafından yapılan tahkikatta geçmişte de 1707, 1760, 1774 ve 1789 yıllarında Ahidnâme-i Hümâyûn'a uyulması ve Dubrovnik ahalisinin Karadağlıların saldırılarından korunması için bölgedeki ilgili makamlara emirler gönderildiği tespit edildi. Natale Saraka'nın talebi doğrultusunda bu kez de Bosna valisi ile Taşlıca, Nevesin ve Trebin kadılarına 19 Temmuz 1792'de emirler gönderildi.⁹⁵⁹ Bu veriler, Karadağlıların Dubrovnik'e yönelik saldırılarının 1683-1699 harplerinden beri devam ettiğini göstermektedir.

Mahmud Paşa ve İskenderiye tarafına dönecek olursak; Avusturya ile Zıştovi Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Vidin'den İskenderiye'ye gelen Mahmud Paşa da rutin hayatına geri dönmüş ve rakiplerinden intikam alma peşine düşmüştü. Bu amaçla kendisine muhalif Arnavutluk paşaları ve beylerini nüfuzu altına almak için Elbasan'a kadar ilerleyip muhaliflerinden bir kısmını katletti. Bâbüâlî'nin geri dönmesi için verdiği emre itaat edip İşkodra'ya gelmiş ise de topraklarını genişletme sevdasından vazgeçmediği gibi Kuzey Arnavutluk'ta kendisinden başkasının nüfuzuna meydan vermeyerek müstakil harekete başladı.⁹⁶⁰ Ayrıca, Priştine, Vulçetrin ve Novabrda ahalisine de musallat olmuştu. Bu sebeple kardeşi İbrahim Paşa dahi kendisinden yüz çevirmiş ve İstanbul'a firar etti. Dolayısıyla, 1793 yılında Mahmud Paşa bir kez daha fermanlı ilan edilerek Rumeli Valisi Ebubekir Paşa serasker tayin olundu ve üzerine kuvvet gönderildi. Kardeşi İbrahim Paşa da kendisine karşı Ebubekir Paşa'nın maiyetine tayin edildi. Fakat İbrahim Paşa, Ebubekir Paşa'dan korkup ağabeyinin yanına gitmişti. Ebubekir Paşa, Toptanzade Mustafa Paşa ile birlikte İşkodra Kalesi'ni kuşatmış ise de Mahmud Paşa kaleden huruç ederek Ebubekir Paşa

⁹⁵⁸ BOA, C.HR, No. 176/8795, 11 Muharrem 1207 (29 Ağustos 1792).

⁹⁵⁹ BOA, C.HR, No. 176/8795, 11 Muharrem 1207 (29 Ağustos 1792). Ayrıca bkz. BOA, TS.MA.e, No. 725/24, 10 Rebiülâhir 1174 (19 Kasım 1760).

⁹⁶⁰ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 101, 102; Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 617.

ordusunu yaptığı baskınla hezimete uğrattı ve ordunun bütün levazimat ve eşyası Mahmud Paşa'nın eline geçti. Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın 1790 yılında vefatı sebebiyle en büyük hamisinden mahrum kalmış olan Mahmud Paşa, bu kez İspanya Kralına müracaat ederek affedilmesi için aracılık yapmasını rica etmişti. İspanya'nın İstanbul elçisinin müracaatı üzerine Şeyhülislamdan affı için fetva alınmış ve İşkodra Sancağı'ndan hariç mahallere katiyen saldırmamak, hazineye olan birikmiş borçlarını peşin ödemek, bundan sonra ödemelerini aksatmamak ve Padişah'ın rızasına aykırı hareket etmemek şartıyla 11 Mart 1795'te affedilmiş ve vezareti ibka kılınmıştır.⁹⁶¹

Mahmud Paşa, Bâbiâli ile arasını yeniden düzelttikten sonra Rusya'dan ve Avusturya'dan daimî olarak destek alan ve İşkodra ahalisine zarar veren ve civardaki Müslüman yerleşimlerini yağmalayan Karadağ asileri meselesine eğildi. Diğer taraftan, bu sırada Avrupa'da güç dengesi değişmeye başlamıştı. Fransa, kendisini toparlayarak 1796'da Avusturya'ya karşı saldırıya geçtiği esnada Mahmud Paşa'ya askeri yardım karşılığında iş birliği teklif etti ve Avusturya'yı meşgul etmesini istedi. Bu teklif, otoritesine karşı sürekli meydan okuyan ve bölgede düzeni bozan Karadağlılara saldırmak için fırsat bekleyen Buşatlı Mahmud Paşa'yı memnun etti. Zira bu durum Karadağ'ı kollayan Avusturya'nın dikkatini dağıtacağı için Fransa'nın da işine yarayacaktı. Böylece, kendisine yardım amacıyla hemen askeri uzmanlar gönderen Fransızlar sayesinde, Mahmud Paşa kuzeyinde daimî olarak var olan tehdidi nihayet ortadan kaldırma fırsatı elde etti.⁹⁶²

Bu sırada Karadağlılar Rusya yanlısı Vladika Petar ile Avusturya yanlısı Radonyiç taraftarları olmak üzere iki gruba ayrılmıştı. Ancak, Mahmud Paşa tehlikesi Karadağlıları ortak düşmana birleştirdi.⁹⁶³ Yukarıda belirtildiği üzere Brda nahiyeleri Karadağ ile iş birliği halinde idiler. Buşatlı Kara Mahmud Paşa, kendisine itaat etmeyen Piper ve Belopavlik kabilelerini cezalandırmaya karar verdi ve bu kabilelere yardım etmemesi konusunda Vladika Petar'ı uyardı.⁹⁶⁴ Bunun üzerine Vladika Petar, Mahmud Paşa'ya karşı Karadağ'ın savunmasını organize etmek için 1796 Temmuz'unda Çetine'de bütün kabile reisleri ile

⁹⁶¹ Vak'anüvis Halil Nuri Bey, a.g.e., s. 185-188; Ahmed Cevdet, a.g.e., IV, s. 101-103, 146; Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 617; Bilge, a.g.b., s. 501, 501. Geniş bilgi için bkz. Gjeli, a.g.t., s. 107-112.

⁹⁶² Gjeli, a.g.t., s. 113.

⁹⁶³ Gjeli, a.g.t., s. 114.

⁹⁶⁴ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 361; Urhan, a.g.t., s. 41.

Karadağ Meclisi arasında bir toplantı düzenledi ve daha sonra “*Stega*” (Kenetlenme) olarak adlandırılacak olan önemli bir karar alındı. Buna göre bütün kabile reisleri, aşiretlerine ve nahiyelerine karşı yapılacak saldırılara karşı direnişe önderlik etmeye ve kabileler arasında barışı korumaya yemin ettiler.⁹⁶⁵ Ayrıca, Çetine’de toplanan meclis Mahmud Paşa’ya karşı ülkeyi savunmanın yanı sıra Brda ahalisine de yardım etme kararı aldı.⁹⁶⁶

Osmanlı belgelerine göre Mahmud Paşa’nın bu kez temkinli hareket ettiği ve Hersek Sancağı’ndaki çeşitli kalelerin de Karadağ harekâtına destek vermelerini arzu ettiği anlaşılmaktadır. Ancak, Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerinin idari olarak İskenderiye Sancağı’na mı yoksa Bosna Eyaleti’ne mi bağlı oldukları tartışması sürüyordu. Mahmud Paşa’ya göre bu kaleler İskenderiye Sancağı’na bağlı idi. 1794 yılı baharında İşbozi, Jabyak, Podgoriçe, Ülgün ve Bar kaleleri yerli neferâtının 1207 (1793) senesi mevaciplerini irad ve masraf ettirmek için salyanecilerin İstanbul’a gönderilmesi üzerine bu kalelerin neferâtı yakınlıkları sebebiyle Mahmud Paşa’ya taraftar oldukları için bunların mevaciplerinin irad ve masraf olunup olunmamasında tereddüt yaşanmıştı.⁹⁶⁷ Çünkü o sırada Mahmud Paşa yine fermanlı bulunuyordu. Mahmud Paşa, 1796 baharında Hersek Sancağı’na tabi Trebin, Mostar ve Nikşik kaleleri ağa ve neferlerine birer mektup göndererek bizzat İskenderiye’den hareketle aslında İskenderiye Sancağı’na bağlı olan Podgoriçe, İşboz (İşbozi) ve Jabyak kaleleri hizasında dağ asilerinden Pipar (Piper) ve Piyalo Pavlovik (Belopavlik) reayası üzerine giderek Ostrok (Ostrog) Boğazı’nda karargâh kuracağından dolayı kendilerinin de Ostrog Boğazı’nda hazır bulunmalarını istedi. Trebin Kalesi ağası, Mahmud Paşa ve Onogošte (Nikşik) Kalesi ağasından gelen mektupları Bosna Valisi Hüsameddin Paşa’ya göndererek ne cevap verilmesi gerektiğini sordu. Bunun üzerine Hüsameddin Paşa, Mahmud Paşa’nın harekâtı hakkında ve Hersek tarafından kendisine yardım ve destek olunması yönünde ellerinde bir ferman olmadığı için Mahmud Paşa’nın gönderdiği adamları ellerine bir tahrirat vererek geri göndermelerini istedi ve durumu İstanbul’a bildirdi. Ayrıca, Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kaleleri aslında Bosna Eyaleti’ne bağlı oldukları halde Karacadağ’a havalisinde ve İskenderiye Sancağı’na bitişik bulunduğunu ve ahalisinin

⁹⁶⁵ Rastoder, a.g.m., s. 118.

⁹⁶⁶ Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, s. 361; Urhan, a.g.t., s. 41.

⁹⁶⁷ BOA, C.ML, No. 22/1019, 8 Şevvâl 1208 (9 Mayıs 1794).

çoğunun Arnavut olduğu için Bosna valilerine itaat etmediklerini rapor etti. Bosna valisinin tavrı sadrazam ve Sultan tarafından yerinde bulundu.⁹⁶⁸

Mahmud Paşa'nın sefer hazırlıkları Venediklileri de tedirgin etmişti. Venedik elçisi 1796 Temmuz ayında bu durumu Reisülküttab Ebubekir Ratib Efendi'ye bildirdi ve kendisine, bu hazırlıkların civardaki rakip paşalardan kendisini korumaya yönelik olabileceği söylendi. Ancak, Venedik elçisi, Mahmud Paşa daha önce de Venedik arazisine saldırdığı için endişelerini yineledi ve Mahmud Paşa'nın ahitnameye aykırı davranmaması için emir verilmesini ve ikaz edilmesini istedi. Ratib Efendi ise Mahmud Paşa'nın Sultan'ın emirlerini dinlemediği için bunun bir faydası olmayacağı cevabını verdi. Akabinde Mahmud Paşa aniden Karadağ'a saldırmış, ancak karşılık verilmesi üzerine İskenderiye'ye geri çekilmiştir. Bu durum Venediklilerde Mahmud Paşa'nın bu kez de Venedik topraklarına ve Kotor'a saldırabileceği endişesi yarattığı için Venedik elçisi gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir.⁹⁶⁹

Mahmud Paşa birlikleri ile Karadağlılar arasında ilk çarpışmalar 11 Temmuz 1796'da Belopavlik (Bjelopavlići) Nahiyesi'nde Martinići Köyü yakınlarında meydana geldi. Bu muharebede Mahmud Paşa birlikleri mağlup oldu ve birkaç yüz asker öldü. Akkan Suver'e göre çatışmalarda Mahmud Paşa da yaralanmıştır.⁹⁷⁰

Osmanlı belgelerinde Mahmud Paşa'nın Karadağ'a saldırıları hakkında sınırlı bilgiler mevcuttur. İlk karşılaşmadan sonra Bosna Valisi Hüsameddin Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir mektupta daha önce Karadağ havalisindeki asi reayadan Piper ve Belopavlik kabileleri üzerine saldıracağını rapor ettiği Mahmud Paşa'nın 15.000'den fazla Arnavut askeriyle adı geçen kabileler üzerine hücum ettiğini, ancak askerinin üçte birini kaybederek İskenderiye'ye geri çekilmek zorunda kaldığını bildirmiştir.⁹⁷¹ Gjeli'ye göre Mahmud Paşa, 15.000 kişilik bir ordu ile harekete geçmiştir ve klasik taktiği doğrultusunda birliklerini üç bölerek Karadağlıları şaşırtmak amacıyla farklı mevzilerden saldırmıştır.

⁹⁶⁸ BOA, HAT, No. 205/10698, tarihsiz (1796 Mayıs-Haziran).

⁹⁶⁹ BOA, HAT, No. 185/8633, 24 Rebülevvel 1211 (27 Eylül 1796).

⁹⁷⁰ Suver, a.g.e., s. 78; Urhan, a.g.t., s. 41.

⁹⁷¹ BOA, HAT, No. 198/9964, tarihsiz (tt. 1796 Eylül).

Ancak, ağır bir şekilde yenilmiş ve ordusunun neredeyse üçte birini kaybettikten sonra savaş alanından yaralı olarak İskenderiye'ye geri çekilmiştir.⁹⁷² Martiniçi'de yapılan ilk savaş kaybeden Mahmud Paşa, hazırlıklarını tamamladıktan sonra intikam için yeniden saldırıya geçti. Ancak, Krusi'de (Kruse) yapılan ikinci savaşta yenildiği gibi hayatını da kaybetti.⁹⁷³

Mahmud Paşa'nın kardeşi İbrahim Paşa'nın Karadağ Seferi'nin gerekçeleri ve Mahmud Paşa'nın vefatı üzerine İstanbul'a gönderdiği 12 Ekim 1796 tarihli bir kaime süreç hakkında daha ayrıntılı bilgiler içermektedir. Buna göre öteden beri isyan ederek gâh Nemçe'ye (Avusturya'ya) gâh Moskov'a (Rusya'ya) tabi olan Karacadağ ve havalisindeki Piper ve Bilopavlik (Belopavlik) Hristiyanları yakın ve civarlarında bulunan Podgoriçe, İspozi (İşbozi) ve Zabyak kalelerinde sakin Müslümanlara istila sevdasıyla saldırıyor ve ahaliyi katlederek, mallarını yağmalıyorlardı. Adı geçen kalelerin ahalisinin karşı koyarak kendilerini savunmaya güçleri yetmediği için Mahmud Paşa, "*mecbûl olduğu gayret-i tehevürâneleri muktezasınca*" Osmanlı Devleti'nden izin isteyerek daha önce Piper ve Bilopavlik (Belopavlik) asileri üzerine bir miktar askerle saldırmış, fakat hezimete uğrayarak üzgün bir şekilde İskenderiye'ye dönmüştür. Mahmud Paşa kibirli, inatçı ve sonunu düşünmeden hareket eden cüretkâr bir yapısı olduğu için hiddetlenmiş ve dört bir yandan külliyetli asker toplayarak ve âdeti olduğu üzere gurur ve kibrine dayanarak "işbu Rebûlâhirin başındaki isneyn günü" (3 Ekim 1796, Pazartesi) Karacadağ içlerine doğru saldırıya geçmiştir. Mahmud Paşa, muharebenin başlarında askerinin önünde bizzat çarpışmıştır. Başlangıçta galip gelip dört beş saat içinde Karacadağ'ın üçte birini zapt etmiş ve haneleri ateşe vermiştir. Ancak, şiddetli çatışmalar esnasında vücuduna aldığı kurşun yaralarıyla hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine dağılan askerleri geri dönmüşlerdir.⁹⁷⁴

Dönemin vakanüvisi Halil Nuri Bey, Mahmud Paşa'nın öteden beri ara ara İskenderiye civarındaki Hristiyan asilerle muharebeden geri durmadığı gibi işbu muharrem ayında (1-30 Muharrem 1211-6 Temmuz-4 Ağustos 1796) İşpoz (İşbozi) ve Podgoriçe karşısında vaki Piyeprol (Belopavlik, E.G.) ve Pars (Piper, E.G.) adlı mahallerdeki asiler üzerine hücum edip hezimete uğrayarak İskenderiye'ye geri döndüğünü belirtmiştir.

⁹⁷² Gjeli, a.g.t., s. 114.

⁹⁷³ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 361.

⁹⁷⁴ BOA, HAT, No. 80/3320, 9 Rebûlâhir 1211 (12 Ekim 1796).

Ardından, Mahmud Paşa'nın çok sayıda asker toplayarak yeniden asilerin üzerine yürüdüğünü, fakat bölgeye civar olan Karacadağ asilerinin de desteğiyle yine mağlup olduğunu ve muharebe esnasında Mahmud Paşa'nın kolundan ve ayağından yaralandığı halde asiler eliyle katledildiğini kaydetmiş ve ölüm haberinin Rebüülâhir ayı ortasında (18 Ekim 1796) İstanbul'a ulaştığını ifade etmiştir.⁹⁷⁵ Ahmed Cevdet Paşa ise Karadağlıların diğer civarda bulunan bazı asi nahiyelerle birleşerek Mahmud Paşa'ya mukavemet ettiklerini ve bir gece ansızın baskın yaparak onu idam ettiklerini belirtmiştir.⁹⁷⁶

Saffet Beg Başagiç, Karadağlıların her yıl Hersek ve Arnavutluk taraflarına saldırmayı âdet edindiğini, özellikle Rusya'nın kışkırtmalarıyla Nikşiç (Nikşik), Spuz (İşbozi) ve Podgoriçe'ye saldırdıklarını belirterek Sultan'ın gözüne girmek isteyen Mahmud Paşa'nın haraç (cizye) toplamak amacıyla Karadağ içlerine ilerlediğini, ancak kendisine karşı bazı Sırp zupalarıyla (nahiye) birleşen Karadağlıların Buşatlı'ya saldırıp başını kestiklerini kaydetmiştir.⁹⁷⁷

Uzunçarşılı'ya göre Kara Mahmud Paşa, 1211 Rebülevvelinde (1796 Eylül) Bâbiâli'nin emri olmadan, Rusların ve Avusturyalıların teşviki ile civardaki kalelere saldıran Karadağlıların üzerine kuvvet sevk etmiş ve daha sonra kendisi de gidip Karadağlıları mağlup ederek Karadağ mıntikasının üçte birini ele geçirmiştir. Fakat bu başarısından gururlanarak 50-60 kadar adamıyla kuvvetlerinden ayrı bir evde bulunduğu sırada Karadağlılar tarafından baskına uğrayarak kurşunla vurulup öldürülmüştür.⁹⁷⁸ Gjeli'ye göre ise Buşatlı Mahmud Paşa İskenderiye'de topladığı yeni kuvvetlerle Karadağ'a geri dönmüş ve Eylül ayında 23.000 askerle Karadağ'a yeniden saldırmıştır. 22 Eylül'de başlayan muharebelerde dört saat süren çatışmalardan sonra Karadağlılar, kısaç taktiği ile Mahmud Paşa'yı pusuya düşürmüş ve ordusunu kuşatarak feci şekilde mağlup etmişlerdir. Ayrıca, Mahmud Paşa, bir kilisede yakalanarak başı kesilmiştir ve Karadağlılar, Osmanlı paşasına karşı kazandıkları büyük zaferi anmak için kesik başını ganimet olarak Çetine'ye yerleştirmişlerdir.⁹⁷⁹

⁹⁷⁵ Vak'anüvis Halil Nuri Bey, a.g.e., s. 438.

⁹⁷⁶ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 242, 243.

⁹⁷⁷ Başagiç, a.g.e., s. 186.

⁹⁷⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., IV, s. 617.

⁹⁷⁹ Gjeli, a.g.t., s. 114.

1844 yılında Çetine’yi ziyaret eden Gardner Wilkinson’a göre İskenderiye paşası ile yapılan savaşta Karadağ birlikleri bizzat Vladika I. Petar tarafından komuta edilmişti ve Karadağlılar ile Türkler arasında o zamana kadar yapılanların en şanlısı ve önemlisiydi. Çünkü Karadağ bu savaşta bağımsızlığını kazanmıştı. Düşmanı karşılamak için elverişli bir nokta seçen Vladika, 5.000 adamını buraya yerleştirerek kırmızı fes şapkalarını kayaların üzerine koydurttu ve geceleyin çok sayıda ateş yaktırarak Türkleri Karadağlıların karşılarında olduğuna inandırdı. Bu sırada Vladika, asıl ordusu ile Mahmud Paşa birliklerini arkadan kuşatmış ve ertesi sabah geçidi zorlayan Türk ordusu iki ateş arasında kalarak bozguna uğramıştır. Üç gün üç gece süren yoğun çarpışmalardan sonra aralarında başı kesilerek öldürülen Buşatlı Mahmud Paşa’nın da olduğu 30.000 Türk öldürülmüştür. Gardner Wilkinson, Mahmud Paşa’nın kesik başının zafer ganimeti olarak Çetine’de muhafaza edildiğini aktarmıştır.⁹⁸⁰ Stevenson ise Kara Mahmud’un, Karadağlıları boyunduruk altına almak için birkaç sonuçsuz çabadan sonra, Karadağ ile Brda’yı ayırarak prensliğin gücünü zayıflatmak amacıyla büyük bir orduyla Lješanska Nahiyesi’ne ilerlediğini ve Vladika ile şahsen karşı karşıya geldiğini belirtmiştir. Öte yandan, Kruze (Kruze) Köyü yakınlarındaki dar bir geçitte Türklerin pusuya düşürülerek ovaya doğru geri sürüldüklerini ve şaşkınlık içinde Moraça yönüne kaçtıklarını, düşmanlarının elinden kurtulanların da nehirde boğulduklarını, Mahmud Paşa’nın esir alındığını ve idam edildiğini belirtmiştir. Stevenson, Mahmud Paşa’nın başı mumyalandıktan sonra bu zaferin acımasız bir sembolü olarak Çetine’de muhafaza edildiğini kaydetmiştir.⁹⁸¹ Božidar Jezernik’in naklettiğine göre Mahmud Paşa, vergilerini ödemedikleri için Karadağlılara karşı saldırıya geçmişti. Bu savaşta Vladika I. Petar, bir elinde haç, bir elinde kılıç ile savaşarak Karadağ halkını işgalcilere karşı cesaretlendirmişti. Karadağlılar savaşı kazanmışlar ve düşmanlarının çoğunu katletmişlerdi. Bizzat Mahmud Paşa’yı da yakalayıp kafasını kesmişler ve bu kesik başı zaferlerinin bir sembolü olarak muhafaza etmişlerdi. Kılıcı ve sarığıyla beraber Çetine Manastırı’na götürülen Mahmud Paşa’nın kesik başı, becerikli bir ustanın elinden çıkma özel bir ceviz sandıkta “*kutsal bir vazife edasıyla*” muhafaza edilmişti.⁹⁸² Özdem de çeşitli batılı kaynaklara dayanarak, Mahmud Paşa’nın kesik başının uzun bir süre Çetine’de sergilendiğini aktarmıştır.⁹⁸³

⁹⁸⁰ Gardner Wilkinson, a.g.e., s. 489, 490; Ayrıca bkz. Miller, a.g.e., s. 410.

⁹⁸¹ Stevenson, a.g.e., s. 165.

⁹⁸² Jezernik, a.g.e., s. 146; Urhan, a.g.m., s 128, 129. Karadağlılar arasında kelle avı tutkusu hakkında bkz. Jezernik, a.g.e., s. 143-173; Yılmazçelik-Özdem, “Osmanlılar Döneminde Karadağ”, s. 5237-5239.

⁹⁸³ Özdem, a.g.t., s. 80.

Bu verilere göre ikinci saldırı ve Mahmud Paşa'nın ölümüne ilişkin bizzat sefere katılmış olan İbrahim Paşa'nın aktardığı 3 Ekim 1796 tarihi esastır. Osmanlı kaynaklarında Mahmud Paşa'nın aldığı kurşun yaralarıyla hayatını kaybettiği vurgulanırken, yabancı kaynaklarda Mahmud Paşa'nın Karadağlıların eline düştüğü ve başının kesilerek katledildiği ve sergilenmek üzere Çetine'ye götürüldüğü bilgisi öne çıkmaktadır. Buna karşılık, İstanbul'daki Venedik büyükelçisi, 28 Ekim 1796 tarihli raporunda Mahmud Paşa'nın İstanbul tarafından rüşvetle elde edilen subaylarından biri tarafından arkadan vurularak öldürüldüğünü iddia etmiştir.⁹⁸⁴

İbrahim Paşa, ağabeyinin vefat haberini bildirmek için İstanbul'a gönderdiği 12 Ekim 1796 tarihli kaimede ağabeyinin söz dinlemez ve itiraz kabul etmez baskın karakterli biri olmasından dolayı kendisine ister istemez tabi olduklarını ve onun yüzünden kendisinin suçlanmaması gerektiğini belirterek Sultan'a bağlılığını bildirmiş ve İskenderiye Sancağı'nın kendisine tevcih edilmesini istemiştir.⁹⁸⁵ Ahmed Cevdet Paşa, Mahmud Paşa'nın vefatının İstanbul'da pek çok zevat tarafından memnuniyetle karşılandığını kaydetmiştir.⁹⁸⁶ Ahmed Cevdet Paşa'nın da vurguladığı gibi o sırada vakanüvis olan Nuri Bey de Mahmud Paşa gailisinin bu suretle bertaraf olmasını memnuniyetle belirtmiştir.⁹⁸⁷ Avlonya Sancağı Mutasarrıfı merhum Kurd Ahmed Paşa damadı İbrahim Paşa da Mahmud Paşa'nın Karacadağ asileri üzerine yaptığı seferde çatışma esnasında katledilmesini ve kardeşi İbrahim Paşa ile yeğeni Mehmed Paşa'nın geriye kalan askerle mağlup şekilde İskenderiye'ye dönmesini Mahmud Paşa gailisinin ortadan kalkması şeklinde memnuniyetle karşılamış ve Mahmud Paşa takımının İskenderiye'den uzaklaştırılarak mutasarrıflığa Arnavut soyundan olmayan birinin tayin edilmesini istemiştir.⁹⁸⁸ Sonuçta, Sultan III. Selim İskenderiye Sancağı mutasarrıflığına Rumeli beylerbeyliği payesiyle Mahmud Paşa'nın kardeşi İbrahim Paşa'yı tayin etmiş, yeğeni Mehmed Paşa'yı da İlbasan Sancağı mutasarrıflığına getirmiştir.⁹⁸⁹

⁹⁸⁴ Gjeli, a.g.t., s. 114.

⁹⁸⁵ BOA, HAT, No. 80/3320, 9 Rebûlâhir 1211 (12 Ekim 1796).

⁹⁸⁶ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 242, 243.

⁹⁸⁷ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 243; Vak'anüvis Halil Nuri Bey, a.g.e., s. 438.

⁹⁸⁸ BOA, HAT, No. 124/5137, 1 Cemâziyelâhir 1211 (2 Aralık 1796).

⁹⁸⁹ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 243.

4.6. 1796 Karadağ Seferi'nin Sonuçları ve Vladika Petar Önderliğinde Karadağ Birliğinin Pekiştirilmesi

Ahmed Cevdet Paşa'ya göre, Mahmud Paşa'ya karşı kazandıkları zaferden sonra Karadağlılar yukarıda belirtildiği üzere pek ziyade yüz bulup Belopavlik, Piperi, Kuçi (Kuçi/Kuçi) ve Vasovik (Vasojevići) gibi ahalisi Hristiyan olan nice nahiyeleri Karadağ'a katmışlardır. Böylece, Karadağ, Osmanlı Devleti'ne uzun vadede büyük zararı dokunacak olan güçlü bir isyan heyeti haline dönüşmüştür.⁹⁹⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*'de ise Mahmud Paşa'nın katledilmesinden sonra o havalinin ahvalinin bozulduğunu, giderek birçok yerin Karadağ'a ilhak edildiğini ve Karadağ topraklarının iki kat genişlediğini belirtmiştir. Öyle ki artık Nikşik, Kolaşin, Gusine, Podgoriçe ve İşpozi (İşbozi) kazaları arasındaki Broda (Brda) tabir olunan nahiyeler Karadağ'dan sayılmaya başlanmıştır. Bundan dolayı, İşpozi ve Podgoriçe kazaları ile Kolaşin ve Nikşik kazaları arasındaki yollar kapanmış, İşpozi ve Podgoriçe, İşkodra tarafında kalmıştır. Daha sonra Vasovik Nahiyesi'nin isyanı sebebiyle Gusine kazası da İşkodra mutasarrıflığına ilhak edilmiştir.⁹⁹¹

Jelavich'e göre Karadağlıların Mahmud Paşa'yı mağlup edip katletmesi Karadağ tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiş ve bu olaydan sonra Osmanlı Devleti'nin bir süre için Karadağ'ı fethetme ve kontrol altına alma girişimleri durmuştur. Üstelik Karadağ, Piperi ve Byelopavliç (Belopavlik) kabilelerinin denetimindeki komşu Brda Bölgesi'ni de ilhak edip topraklarını ciddi ölçüde genişletmiştir.⁹⁹² Karatay da bu saldırının isyancı bir paşanın kendi gayeleri için giriştiği bir sefer olsa da Osmanlılar tarafından Karadağ'a yapılan son saldırı olduğunu belirtmiştir. Dahası bu yenilgi ile Karadağ'daki Osmanlı hâkimiyetinin kalan tüm izlerinin silindiğini ve Karadağ'ın gerçekten bağımsızlığını kazandığını ileri sürmüştür. Ayrıca, Mahmud Paşa'ya karşı direniş, daha önce iki ayrı birim olarak duran Karadağ ve Brda kabilelerini bir araya getirmiş, Petroviçleri güçlendirirken Radonyiç ailesinin gözden düşmesine yol açmıştır.⁹⁹³ Ancak, Ahmed Cevdet Paşa ve William

⁹⁹⁰ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 243.

⁹⁹¹ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, s. 188.

⁹⁹² Jelavich, a.g.e., s. 97.

⁹⁹³ Karatay, "Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ", s. 361.

Miller'in belirttikleri üzere Karadağ ve Brda nahiyeleri son Osmanlı-Avusturya Savaşı esnasında birleşmişlerdi. Mahmud Paşa'yı harekete geçiren sebeplerden birisi de buydu.

Abidin Temizer'e göre 1796 yılından sonra Karadağ'ı, Lovçen (Eski Karadağ) ve Brda Bölgesi olmak üzere iki bölgeye ayırmak mümkündür. Yukarıda da belirtildiği üzere Lovçen Bölgesi Katunski, Riyeka, Çerņiça ve Liyeşanski adlı dört nahiyeden oluşurken Karadağ'a yeni katılan Brda Bölgesi de Bielo Pavloviç (Belopavlik), Piperi, Moraça ve Kutska (Kuçi) adlı dört nahiyeden müteşekkildi.⁹⁹⁴ Özdem de 1796 Zaferi sonucunda Brda Bölgesi'ndeki Piperi ve Belopavliç (Belopavlik) aşiretlerinin Karadağ'a katıldığını; ancak vergi meselesinin sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. Bu durumun, Brda nahiyeleri tarafından Osmanlı ve Karadağlılara karşı vergi vermemek için sık sık kullanıldığını, hangi taraf vergi toplamak istemiş ise aşiretlerin diğer tarafa ait olduklarını beyan ederek vergi ödemekten kaçındıklarını ifade etmiştir.⁹⁹⁵ Zaman içinde bu nahiyelerin tam olarak Karadağ'a eklemlendiğini söylemek mümkündür. Zafer Göl, 1796'da Karadağ'a eklemlenen Brda Bölgesi'nin yedi nahiyeden [Biyelopavlička (Belopavlik), Piperi (Piperi), Moraça (Morača), Kuçi (Kuçi/Kutska), Rofça (Rovca), Vasojevići ve Bratonožići] oluştuğunu belirtmiştir.⁹⁹⁶ Ancak, bu nahiyelerden Belopavlik ve Piper'in fiili ilhak süreci 1796'da tamamlanırken Moraça ve Rofça, Vladika I. Petar'ın teşviği ile 1799'da Karadağ ile birleşme hevesine düşmüşlerdir. Aşağı ve Yukarı Moraça ile Rofça'nın Karadağ'a fiili ilhak süreci 1820'de tamamlanmıştır. Kuçe (Kuçi/Kuçi) Nahiyesi de 1835'te gönüllü olarak Karadağ'a katılmıştır.⁹⁹⁷ Vasovik'in iştirak süreci ise daha uzun sürmüş ve ancak 1858'de tamamlanmıştır.

Rastoder'e göre iç birliğini sağlayan Karadağlıların Osmanlı Devleti'ne karşı Temmuz 1796'da Martinići, Eylül ayında Krusi muharebelerinde elde ettiği iki büyük zafer, 18. yüzyılda Karadağlıların kendi güçleriyle kazandıkları ilk zaferlerdi. Bunlar, Karadağlıların özgüvenlerini ve coşkularını yeniden kazanmalarına yardımcı olmasının ötesinde onlara Avrupa çapında cesur savaşçılar olarak itibar kazandıran ilk büyük Karadağ zaferleri olarak tarihe geçmişti. Daha da önemlisi bu zaferlerden sonra Karadağ toprakları

⁹⁹⁴ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 14, 15.

⁹⁹⁵ Özdem, a.g.t., s. 80.

⁹⁹⁶ Göl, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5280, 5281.

⁹⁹⁷ Miller, a.g.e., s. 409.

komşu Piperi ve Bjelopavlići aşiretlerini de kapsayacak şekilde genişlemiş ve Karadağ fiilen bağımsız bir ülke olmuştur.⁹⁹⁸ Saša Knežević ve Boris Vukićević'e göre de 1796'da Osmanlılara karşı kazanılan iki büyük zafer fiilen Karadağ'ın bağımsızlığını teyit etmiştir.⁹⁹⁹

Karadağ'ın 1796 Zaferi'nden sonra bağımsızlık elde ettiğini ve bunun Sultan tarafından tanındığını savunan görüşler de mevcuttur. Stavrianos, 1688'de başlayan Karadağ'ın bağımsızlık mücadelesinin 1799'da başarıya ulaştığını belirtmiştir.¹⁰⁰⁰ Georges Castellan da Vladika Petar'ın 1799'da Osmanlı Devleti'ne "*Karadağlıların hiçbir zaman Osmanlı Hanedanlığı'na bağlı bir teb'a olmadıkları*" yönündeki bir ifadeyi kabul ettirmeyi başardığını iddia etmiştir. Ayrıca, İstanbul hükümeti buna itiraz etse de bu açıklamanın Çetine'de hiçbir zaman unutulmadığını belirtmiş ve bu fırsattan yararlanarak Brda Bölgesi'ni Karadağ'a katarak topraklarını iki katına çıkardığını söylemiştir.¹⁰⁰¹ Benzer şekilde Elizabeth Roberts da Karadağ'ın elde ettiği zaferin 1799'da bir Türk fermanının, kendisinin hiçbir zaman Türkiye'nin vasalı olmadığını kabul etmesiyle taçlandığını iddia etmiştir. Ancak, Karadağlıların bunu önemli bir emsal olarak görmelerine rağmen, o zamana kadar fiili bağımsızlığın resmen tanınması anlamına gelen bu imtiyazın kısa süre sonra geri çekildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁰² Akkan Suver'e göre de Karadağlıların Krusi'deki başarısı, İşkodra Paşası'na karşı ve hatta Osmanlı ordusuna karşı kazanılan en büyük zaferdi. Siyasi etkileri ise daha büyüktü. Bu hezimetin ardından Sultan da dahil olmak üzere hiçbir Osmanlı yetkilisi, bir daha Karadağlılardan vergi talebinde bulunmamıştı. Suver ayrıca, bu savaştan sonra Bâbüâli'nin Karadağ'ın tam bağımsızlığını resmen kabul ettiğini ve Mahmud Paşa'nın, Karadağ üzerinde hak iddia ederek bağımsızlığını yok sayan son Osmanlı olduğunu iddia etmiştir.¹⁰⁰³ Görünüşe göre bütün bu iddialar Çetine'de muhafaza edildiği iddia edilen sahte bir fermana dayalıdır. 1858 yılında Jean Vaclik'in yayınladığı sözde fermanla III. Selim tarafından, "*Biz, Sultan Selim Emir, güneşin kardeşi ve ayın kuzeni, gökyüzünden yeryüzüne, Doğu'dan Batı'ya hüküm süren tüm çünkülerin çünküsü, Karadağ'ın komşuları olan Bosna,*

⁹⁹⁸ Rastoder, a.g.m., s. 118.

⁹⁹⁹ Saša Knežević-Boris Vukićević, "Montenegrin-British military cooperation against the French in the Bay of Kotor (1813-1814)", *War in History*, 2021, Vol. 28 (4), p. 781.

¹⁰⁰⁰ Stavrianos, a.g.e., s. 101, 102.

¹⁰⁰¹ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi: 14-20. Yüzyıl*, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul: milliyet Yayınları, 1995, s. 315. Ayrıca bkz. Özcan, *II. Abdülhamid Dönemi*, s. 10, Kamil Çayır, *Karadağ Meselesi, (1851-1863)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 11.

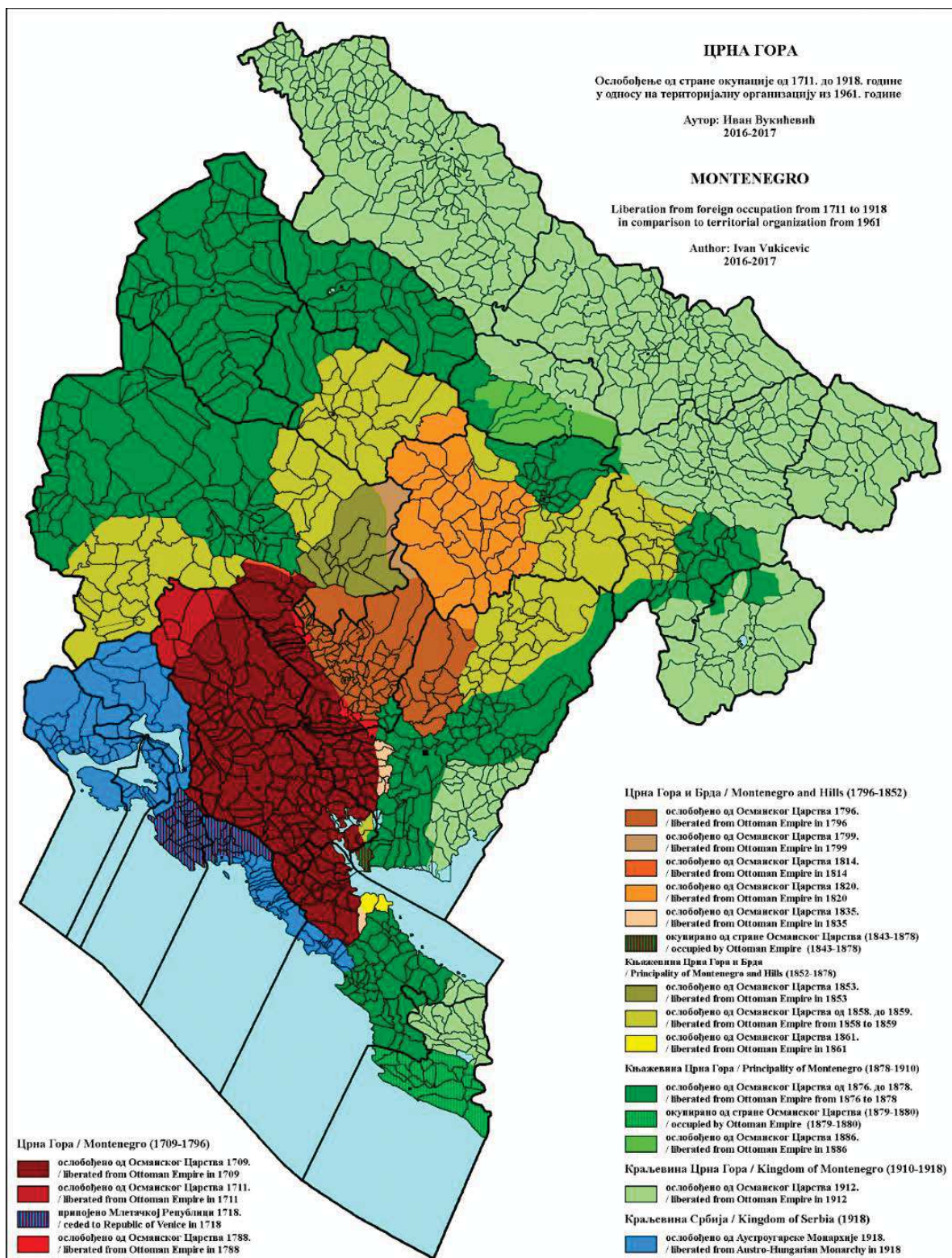
¹⁰⁰² Roberts, a.g.e., s. 167.

¹⁰⁰³ Suver, a.g.e., s. 78.

Hersek, Arnavutluk ve Makedonya'daki vezirlerimize, paşalarımıza ve kadılarımıza sınırlarımızda iyi karşılansınlar diye Karadağlılar'ın sarayımızın tebaası asla olmadıklarını söylüyoruz ve onların da tebaalarımıza karşı aynı biçimde davranacaklarını umut ediyoruz." denilmekteydi.¹⁰⁰⁴ Gölen'in de işaret ettiği üzere fermana kullanılan elkab, terminoloji ve üslup Osmanlı diplomatikasına ve ferman tekniğine uygun değildir.¹⁰⁰⁵ Dolayısıyla, Martiniçi ve Krusi zaferlerinin Karadağ birliğini pekiştirdiği aşikâr ise de Karadağ'ın resmi bağımsızlık elde ettiği yönündeki bütün bu savlar geçersizdir. Karadağ'ın hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlılığı 1878 yılına kadar devam etmiştir.

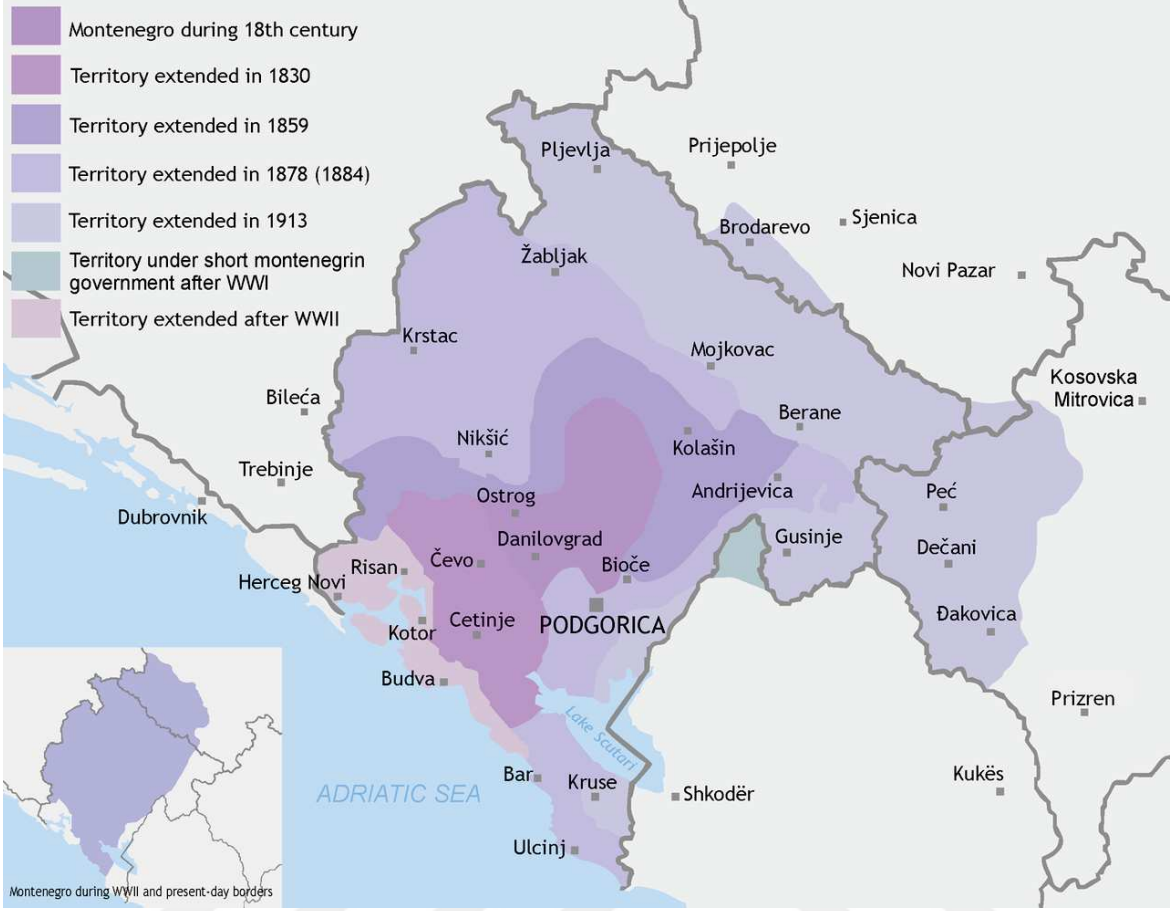
¹⁰⁰⁴ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 215.

¹⁰⁰⁵ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 215.

Ѕекил 7. 1709-1918 Ѐиллири арасинда Карадаћ сирлири харитаси¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰⁶https://en.wikipedia.org/wiki/File:Crna_Gora_-_Oslobodjenje_od_strane_okupacije_1711-1918.png.
Еришим тарихи: 08.02.2022.

Şekil 8. 18. Yüzyıl sonlarından 1913'e Karadağ sınırları haritası¹⁰⁰⁷

Karadağlıların elde ettiği 1796 Zaferi'nin etkileri kısa sürede hissedilmeye başlandı. Bosna Valisi Hüsameddin Paşa, 30 Ekim 1796'da İstanbul'a gönderdiği tahriratta Hersek Sancağı'na bağlı Nevesin Kazası'nda vaki Budi ve İvarice adlı derbendin Karacadağ'a civar olması hasebiyle devamlı olarak Karadağ asileri tarafından kullanıldığını ve Nevesin Kazası ahalisi ile derbend civarındaki ahalinin yaylaklardaki hayvanlarını çaldıklarını, insanları öldürüp mallarını yağmaladıklarını belirtti. Ayrıca, ahalinin halinin perişan halde olduğundan dolayı derbendin muhafazası için mevacipleri Hersek cizyesinden ödenmek üzere 1.270 akçe yevmiye ile bir zabıt ve elli beş azap yazılmasını istedi. Hüsameddin Paşa'nın talebi 13 Kasım'da kabul edildi.¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁷ [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montenegro_territory_expanded_\(1830-1944\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montenegro_territory_expanded_(1830-1944).png)

Erişim tarihi: 28.01.2022.

¹⁰⁰⁸ BOA, Ali Emiri-III. Selim (AE.SSLM.III), No. 10/485, 12 Cemâziyelevvel 1211 (13 Kasım 1796).

Karadağ'ın bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti ile olan bağı şekilsel düzeyde devam etmiş ise de Karadağ'ın fiilen bağımsız davrandığı görülmektedir. Bunun en somut göstergelerinden birisi cizye meselesidir. Osmanlı Devleti'nin Karadağ'dan 1796 yılından sonra cizye vergisi toplayabildiğine dair kanıt yoktur. Bir başka deyişle eskiden beri güç bela tahsil edilebilen ve çoğu kez toplanamayan İskenderiye mutasarrıfı uhdesindeki Karadağ cizyesinin tahsili konusunda Mahmud Paşa'nın vefatından sonra büsbütün aciz kalınmış görünmektedir. Nitekim, İbrahim Paşa, Karadağ ve Belopavlik nahiyesinin H. 1212 (M. 1797) senesi cizyesinin tahsil edilememesi sebebiyle cizye bedelinin zimmetinden düşülmesi için sadarete başvurması sonucunda yapılan tahkikatta maktu olarak toplanan cizyenin neredeyse 90 senedir değişmeden kaldığı ortaya çıkmıştır. İbrahim Paşa, İstanbul'a bir tahrirat göndererek Karacadağ ve Bilopavlik (Belopavlik) nahiyesi ahalilerinin isyanları sebebiyle cizye vs. emvalin kendilerinden tahsil edilmesinin mümkün olmadığından dolayı H. 1212 senesine mahsuben tahsili uhdesine kaydedilen İskenderiye kalemi cizyesine bağlı Karacadağ'ın 1.500 ve Bilopavlik nahiyesinin 120 adet (edna) evrakının üzerinden düşülmesini ve cizye evrakının iade edilmesine izin verilmesini istemiştir. Hazine-i Amire defterlerinde yapılan incelemede H. 1212 yılına ait olarak İskenderiye ve tevabii kalemi cizyesinin 400 adet evsat ve 14.780 adet edna evrakının yanı sıra Karacadağ Nahiyesi'nin 1.500 adet edna evrakı ile birlikte toplam 16.680 adet cizye evrakı olduğu anlaşılmış ve maaşlar hariç 44.170 kuruş mal ile İbrahim Paşa uhdesine kaydedilerek berat ve evrakının verildiği tespit edilmiştir. Bilopavlik Nahiyesi'nin de 120 adet edna evrakının eskiden beri emanet usulü ile irsal oluna geldiği saptanmıştır. Ayrıca, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Gazi Mehmed Paşa'nın bazı sebeplerden dolayı Karacadağ'ın maktu olan 1.000 adet edna evrakına 500 adet evrak zammıyla Podgoriçe kazası eskiden olduğu gibi İskenderiye Sancağı'na ilhak edilirse emval-i miriyenin tahsil ve teslimini garanti etmesi ve tahsil edilememesi halinde kendi malından ödemeyi taahhüt etmesi sebebiyle Podgoriçe Kazası'nın Bosna'dan ayrılarak İskenderiye Sancağı'na bağlandığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda Karacadağ Nahiyesi'nin de öteden beri Bosna kalemine dâhil olan 1.000 adet edna cizye evrakının H.1173 (M.1759) senesinde Bosna kaleminden ayrılıp ve 500 edna evrakı ilavesiyle İskenderiye kalemi cizyesine dahil edildiği tespit edilmiştir. Keza, İşbozi Kalesi ağa ve neferlerinin kalenin Karacadağ asilerine ve Venedik kalelerine yakın olması hasebiyle H. 1120 (1708) senesinde Bilopavlik nahiyesinin 120 adet edna evrakının kendilerine verilerek yıllık malı olan 300 kuruşun ocaklıklarına ilave edilmesini talep etmeleri üzerine bu isteklerinin uygun görüldüğü ve cizyedarlar tarafından neferâta verilmek üzere H. 1121

(1709) senesinde İskenderiye Sancağı cizyesi kalemine eklenerek ocaklık beratı verildiği saptanmıştır. Dolayısıyla Bilopavlik nahiyesinin 120 edna evrakının İşbozi Kalesi ağa ve neferlerine verilmesi lazım olup ancak Karacadağ'ın 1.500 adet edna evrakının İskenderiye kalemine dâhil olduğu için İbrahim Paşa tarafından toplanarak hazineye teslim edilmesi gerektiği görülmüştür. Bu sebeple İbrahim Paşa'ya gayret ve sadakatle hizmet edip hazineyi zarara uğratmaması için Karacadağ evrakından her ne miktarını toplayabilirse toplaması ve dağıtılamayan ve geriye kalan evrakın İstanbul'a gönderilmesi ferman buyrulmuştur.¹⁰⁰⁹ Dolayısıyla Bâbiâli, fiili durumu kabullenmek zorunda kalmıştır.

Tablo 2

18. Yüzyılda İskenderiye ve tevabii ile Karadağ ve Belopavlik cizyesi

Sene	İşkodra ve tevabii (Dukakin ve Prizrin)	Karadağ	Belopavlik	Toplam
1708- 1709 ¹⁰¹⁰			120	
1714 ¹⁰¹¹		1.000		
1725- 1726 ¹⁰¹²	14.550	1.100	120	15.770
1727- 1728 ¹⁰¹³	400 evsat, 14.150 edna	1.100	120	15.770
1752- 1755 ¹⁰¹⁴		1.010		
1757- 58 ¹⁰¹⁵	16.180			16.180

¹⁰⁰⁹ BOA, C.ML, No. 69/3163, lef 1-3, 22 Muharrem 1212 (17 Temmuz 1797).

¹⁰¹⁰ BOA, C.ML, No. 69/3163, lef 1-3, 22 Muharrem 1212 (17 Temmuz 1797).

¹⁰¹¹ BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

¹⁰¹² BOA, İbnülemin-Maliye (İE.ML.), No 107/10170, 9 Cemâziyelâhir 1138 (12 Şubat 1726).

¹⁰¹³ BOA, AE.SAMD.III, No. 93/9231, 10 Cemâziyelâhir 1140 (23 Ocak 1728).

¹⁰¹⁴ BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

¹⁰¹⁵ BOA, C.DH, No. 343/17139, 14 Safer 1190 (4 Nisan 1776); BOA, C.DH, No. 297/14816, lef 1, 13 Muharrem 1192 (11 Şubat 1778).

1759 ¹⁰¹⁶		1.510		
1765 ¹⁰¹⁷	15.340			
1768 ¹⁰¹⁸		1.500		
1779 ¹⁰¹⁹	400 evsat, 14.280 edna	1.500	120	16.300
1797 ¹⁰²⁰	400 evsat, 14.780 edna	1.500	120	16.800

Bu veriler 18. yüzyıl boyunca gerek İskenderiye ve tevabii cizyesinin gerekse Karadağ ve Belopavlik cizyesinin neredeyse hiç değişmediğini göstermektedir. Ayrıca, 1691 cizye reformundan sonra esnaf-ı selase sistemine geçilerek edna (fakir), evsat (orta) ve âlâ (zengin) şeklinde fert başına cizye toplanması uygulaması başlatıldığı halde bölgede cizye sayımı yapılamadığını ve sistemin maktu olarak yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Ayrıca, ne İskenderiye ve tevabiinde ne de Karadağ ve Belopavlik’de hiç âlâ sınıfı cizye olmaması dikkat çekicidir. Daha şaşırtıcı olan konu ise birinci bölümde incelendiği üzere Barkan’ın yayınladığı cizye bilançolarında fetih arifesinde vasal statüdeki Karadağ ve havalisindeki hane sayısının bile çok gerisinde kalmış olmasıdır. Bu amaçla 1488/1489 ve 1491 yıllarında sırasıyla Veliko Brda’da (Brdo) 1.564/1.623 hane, Çerņiče’de (Crnīčka/Crmnica) 1.349/1.431 hane, Riyeka’da (Reka, Rijeka) ise 802/969 hane cizye mükellefi olduğunu hatırlatmamız gerekir.¹⁰²¹

Karadağ’ın Tablo 3’te yer alan nüfus verilerine bakıldığında eskiden beri cizye toplanması konusunda yaşanan güçlüklerin ve Karadağ üzerine yapılan seferlerin vergi ve itaat meselesine kalıcı bir çözüm getirememesinin asıl sebebinin Karadağ’ın dağlık ve sarp arazi koşulları olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Devleti’ni Karadağ’da zorlayan asıl unsurun belgelerde de sürekli tekrarlandığı gibi Karadağ’ın coğrafyası ve Karadağlıların kullandığı gerilla taktiğidir.

¹⁰¹⁶ BOA, AE.SMST.III, No. 49/3522, lef 2, lef 6, 28 Cemâziyelâhir 1172 (26 Şubat 1759); BOA, C.ML, No. 278/11435, 23 Safer 1179 (11 Ağustos 1765).

¹⁰¹⁷ BOA, C.ML, No. 703/28704, 16 Safer 1179 (4 Ağustos 1765).

¹⁰¹⁸ BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.DH, No. 319/15939, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768); BOA, C.ZB, No. 90/4498, 27 Cemâziyelevvel 1182 (9 Ekim 1768).

¹⁰¹⁹ BOA, AE.SABH.I, No. 50/3538, tarihsiz (tt. 1778).

¹⁰²⁰ BOA, C.ML, No. 69/3163, lef 1-3, 22 Muharrem 1212 (17 Temmuz 1797).

¹⁰²¹ Barkan, “894 (1488/1489) Yılı Cizyesi”, s. 22, 77.

Tablo 3

16-18. Yüzyıllarda Karadağ'da tahmini nüfus¹⁰²²

Yıl	Nüfus
1523 ¹⁰²³	3.151 hane
1520-1530 ¹⁰²⁴	3.446 hane
1530 ¹⁰²⁵	35 Müslüman, 3.745 Gayrimüslim hane, 2 bive
1570 ¹⁰²⁶	2.951 hane, 426 başına
1612 ¹⁰²⁷	3.524 hane, 8.027 silahlı erkek
1612 ¹⁰²⁸	30.000- 35.000
1692 ¹⁰²⁹	12.418 nüfus
1782 ¹⁰³⁰	4.084 hane, 10.000 asker, 40.000 nüfus
1790	28.000

Vladika Petar, Martinići ve Krusi zaferlerinden sonra kabileler üzerindeki otoritesini güçlendirdi ve devletleşme yolunda önemli reformlara girişti. 29 Ekim 1798'de kabile şeflerini (knez) Stanjevići Manastırı'nda topladı. Toplantıda devletleşme yolunda önemli adımlar atıldı. İlk olarak hem idari hem de yasal yetkileri olan ve *Kuluk* adı verilen bir divan (Karadağ ve Brda Hükümet Mahkemesi/Praviteljstvo Suda Crnogorskog i Brdskog) kuruldu.¹⁰³¹ Bu divan kabile meclisinin üzerindeki ilk merkezi hükümet organıydı ve

¹⁰²² Özdem, a.g.t., s. 43.

¹⁰²³ Rastoder, a.g.m., s. 112.

¹⁰²⁴ Barkan, "Sürgünler", s. 237.

¹⁰²⁵ 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri, s. 28.

¹⁰²⁶ Premović-Doderović, a.g.m., s. 3, 4; Temizer- Premović, a.g.m., s. 10.

¹⁰²⁷ Stevenson, a.g.e., s. 111; Miller, a.g.e., s. 387; Temizer- Premović, a.g.m., s. 10. Krş. Darkot, a.g.m., s. 225, Moačanin, a.g.m., s. 384.

¹⁰²⁸ Özdem, a.g.t., s. 43.

¹⁰²⁹ Premović-Doderović, a.g.m., s. 3, 4.

¹⁰³⁰ Premović-Doderović, a.g.m., s. 4.

¹⁰³¹ Rastoder, a.g.m., s. 118; Suver, a.g.e., s. 79.

Vladika başkanlığında 50 üyeden oluşuyordu, ayrıca, yasama ve yürütme yetkilerine sahipti.¹⁰³² Rastoder'e göre Divan'ın (Hükümet Mahkemesi) görevini yerine getirebilmesi için Çetine'de bir de Ulusal Kançılara (The National Chancellery) teşkil edildi.¹⁰³³ Aynı gün, 16 maddelik Karadağ ve Brda Genel Kanunu (Zakonik opšti Crnogorski i Brdski) çıkarıldı. Bu yasaya, 1803 yılında 17 madde daha eklendi.¹⁰³⁴ Yasa, cinayet, hırsızlık, askeri suçlar ve şiddete karşı çok ağır cezalar öngörüyordu; ayrıca mülkiyet haklarını düzenliyordu. Bu yasa ile modern Karadağ hukuk düzeninin temeli atıldı.¹⁰³⁵ Özdem ise bunun Karadağ'ın ilk yazılı anayasası olarak kabul edildiğini savunmuş ve bunun yanında, bir takım idari düzenlemelerin de yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca, nahiyelerin statüsü ve sınırları belirlenerek nahiyeler ve kabilelerin voyvoda, serdar, knez gibi idarecilerinin belirlenmesinin esasa bağlandığını ifade etmiştir.¹⁰³⁶ Özdem'e göre knezlerin (kabile reisleri) katılımı ile oluşan ve "Skupčina" adı verilen meclis çalışmaları periyodik hale getirilmiş ve ayrıca "Prejanik" adı verilen Vladika'ya bağlı özel bir muhafız birliği kurulmuştur.¹⁰³⁷ Karatay'a göre de Vladika I. Petar, Karadağ'da kanun yapan ilk kişi idi. 1798 ve 1803'te çıkarılan Karadağ ve Brda Genel Kanunu ile 50 kişilik meclis kurulması, mahkeme işlerinin düzene koyulması ve merkezi devlet otoritesini güçlendirmeye yönelik çabalar başıboşluğa alışmış kabileleri memnun etmemiştir.¹⁰³⁸ Bundan dolayı, bütün bu düzenlemelere rağmen pek çok anlaşmazlık geleneksel uygulamalara göre kabile liderleri tarafından mahalli düzeyde çözümlenmeye devam etti. Vladika'nın arabuluculuk çabalarına rağmen Çetine'ye uzak kabileler yasal düzenlemelere kayıtsız kalarak geleneksel yağma ve çapul faaliyetlerini ve kan davalarını sürdürdüler.¹⁰³⁹ Kabile liderlerini en çok rahatsız eden konulardan birisi düzenli vergi ödeme konusuydu. Kabilelerden "Haracı vereceksek vezire verirdik." şeklinde itirazlar yükseliyordu.¹⁰⁴⁰ Diğer taraftan, Vladika I. Petar'ın girişimleri ile 1821'de ilk defa bir polis teşkilatı kuruldu. Ancak, suçlular adalete teslim edilip yargılandıklarında bile cezalarını infaz etmek her zaman kolay değildi. Hükümdar sert biriydi, ama halk genellikle kanunun suç olarak saydığı eylemlerde herhangi bir beis

¹⁰³² Roberts, a.g.e., s. 167.

¹⁰³³ Rastoder, a.g.m., s. 118.

¹⁰³⁴ Rastoder, a.g.m., s. 118; Özdem, a.g.t., s. 80; Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5285.

¹⁰³⁵ Suver, a.g.e., s. 79.

¹⁰³⁶ Özdem, a.g.t., s. 80. Ayrıca bkz. Stevenson, a.g.e., s. 166, 167.

¹⁰³⁷ Özdem, a.g.t., s. 80.

¹⁰³⁸ Osman Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", *Balkanlar El Kitabı, Cilt 1, Tarih*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, s. 449.

¹⁰³⁹ Roberts, a.g.e., s. 167, 168.

¹⁰⁴⁰ Özdem, a.g.t., s. 81.

görmüyordu.¹⁰⁴¹ Üstelik, Karadağ'da hapisane yoktu. İlk hapisane, Vladika II. Petar döneminde (1830-1851) inşa edilecekti.¹⁰⁴²

4.7. Dalmaçya Sahillerinde Mülkiyet Devri ve İmparatorlar Sofrasında Bağımsızlık Peşinde Bir Piskopos (1797-1814)

Vladika Petar Nyegoş, bir Karadağ Devleti kurmak ve onun tanınmasını sağlamak niyetindeydi. Ayrıca, Karadağ'ın sınırlarını kuzeyde Hersek ve Güney Sırbistan doğrultusunda genişletmeyi ve Adriyatik Denizi'ne çıkış sağlayacak Kotor Limanı'nı ele geçirmeyi amaçlıyordu.¹⁰⁴³ Vladika Petar, 1796 Zaferi'nden sonra ülkesini yeniden yapılandırmaya koyulurken Karadağ, 1797 yılında birdenbire kendisini Fransız İhtilali'nin yarattığı ardışık savaş dalgalarının kıyısında buldu. 1796 yılında Sardunya'yı mağlup eden Napolyon Bonapart, 1797 yılında hem Venedik Cumhuriyeti'ni saf dışı bıraktı hem de Avusturya'yı yenilgiye uğrattı.¹⁰⁴⁴ Fransa ve Avusturya, Leoben Barışı'nda (18 Nisan 1797) Venedik topraklarını paylaşma konusunda uzlaştılar. Böylece, Avusturya, derhal Dalmaçya'yı işgale koyuldu. 17 Ekim 1797 tarihinde imzalanan Campo Formio Antlaşması ile Venedik Cumhuriyeti ortadan kaldırıldı. Fransa ve Avusturya, daha önce anlaşmışları gibi Venedik topraklarını aralarında taksim ettiler. Fransa, Belçika'daki Avusturya topraklarına karşılık Dalmaçya sahilinde Adige Nehri'ne kadar olan Venedik mülklerini Avusturya'ya devretti.¹⁰⁴⁵ Buna göre Fransa, savaş sırasında işgal ettiği Venedik elindeki Yunan Adaları (Yedi Ada) ile Parga ve Preveze, Voniçe ve Butrinto'yu (Butrint) alırken, Avusturya Venedik şehrini ve İstriya (Istria) ve Dalmaçya'daki topraklarını ilhak etti.¹⁰⁴⁶

Dalmaçya'daki Venedik topraklarının işgali için Fransa ile gizlice anlaşan Avusturya, daha Campo Formio Antlaşması imzalanmadan önce İstriya ve Dalmaçya,

¹⁰⁴¹ Miller, a.g.e., s. 422.

¹⁰⁴² Jezernik, a.g.e., s. 133; Urhan, a.g.t., s. 51.

¹⁰⁴³ Çapraz, a.g.m., s. 49.

¹⁰⁴⁴ Roberts, a.g.e., s. 168.

¹⁰⁴⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 54, 55.

¹⁰⁴⁶ Jelavich, a.g.e., s. 131; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)*, 1. Cilt, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 296.

bilhassa Kotor ve Hersek Novi'yi (Castelnuovo/Kastelnova) işgale başlamıştı. Çatışmalar Dalmaçya kıyılarına yayıldığında bunu fırsat bilen Karadağlılar hiç vakit kaybetmeden Vladika öncülüğünde Venedik topraklarına saldırmış ve Budva ve Paştrovik (Paštrovići) çevresini ele geçirmişlerdi. Venedik'in itirazları karşısında Fransa, Avusturya'nın niyetinden habersizmiş gibi davrandı. Böylece, Fransa, Osmanlı Devleti'ni de Avusturya ile kendisine karşı düşmanca bir tutum içinde olmadığına ikna etmeye çalışıyordu.¹⁰⁴⁷ Vladika Petar, Venedik'in düştüğü anda Budva'yı işgal etti. Fakat, Budva çok kısa bir süre Karadağ kontrolünde kalabildi.¹⁰⁴⁸ Bu sırada, Kotor ahalisi de Venedik'in sükutu üzerine Karadağ'a katılmak için Vladika'ya başvurmuşlar ise de Vladika Venedik'in toparlanma ihtimali ve Avusturya'dan çekinmesi sebebiyle beklemeyi tercih etti.¹⁰⁴⁹ Dalmaçya kıyılarında Avusturya'ya verilen toprakları zapt etmekle görevlendirilmiş olan General Rukavina, iki ay geçmeden Budva kapılarına dayanmıştı. Vladika Petar'ın şehrin anahtarını teslim etmekten başka çaresi kalmamıştı. General Rukavina, Budva'ya varmadan evvel diğer bölgeleri zapt etti.¹⁰⁵⁰ Böylece, Venedik Cumhuriyeti'nin elindeki Hersek Novi ile Kotor Körfezi'ndeki sahil şehirleri ve Kotor'dan sonra Budva ve civarı da Habsburg Devleti tarafından ilhak edildi.

Fransa-Avusturya Harbi devam ederken ilginç bir sahtekarlık vakası yaşandı ve adeta “İkinci Küçük Stefan Hadisesi” zuhur etti. Zinkeisen'e göre Avusturya, Vladika'yı yanına çekmeye çalışırken Bâbiâli, ayaklanmak üzere olan Karadağlıları Avusturya'ya karşı destekliyordu. İstanbul Rum Patriği vasıtasıyla da Vladika'yı Avusturya'ya meyletmekten vazgeçirmişti. Bunun için de kendisini Kont de Witsch olarak takdim eden ve doğuştan Karadağlı olduğu söylenen, Petersburg'da bulunduğu sırada II. Katerina'nın musahibi Subov ile yakın dostluk kuran, Rusya'nın kendisini desteklediği iddia edilen ve “İllirya Kralı” olmayı amaçlayan bir maceraperest kullanılmıştı. Kont de Witsch, Osmanlı Devleti'ne bağımsızlığını tanıdığı ve Dubrovnik gibi haraç ödemek şartıyla himayesine aldığı taktirde Karadağ'ı Avusturya'ya karşı ayaklandırmayı vaat etmişti. Bu amaçla kendini Kont Gaspari diye tanıtan başka bir dolandırıcıyı İstanbul'a göndermiş, ama Gaspari kimsenin güvenini kazanamamıştı. Daha sonra De Witsch de bizzat İstanbul'a gelmiş ve

¹⁰⁴⁷ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 7, Çev. Nilüfer Epçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019, 17; Roberts, a.g.e., s. 168.

¹⁰⁴⁸ Suver, a.g.e., s. 80.

¹⁰⁴⁹ Miller, a.g.e., s. 412; Stevenson, a.g.e., s. 168.

¹⁰⁵⁰ Suver, a.g.e., s. 80.

ardından Kotor'a gitmişti. Ancak, orada iken entrikalarından haberdar olan Avusturyalıların eline düştü. O tarihten sonra yandaşları ile birlikte ortadan kayboldu.¹⁰⁵¹ Eğer Kont de Witsch, Zinkeisen'in iddia ettiği gibi Osmanlı Devleti tarafından Vladika'yı korkutarak Avusturya ile iş birliği yapmasını önlemek için kullanılmış bir kişi olsaydı bu ziyadesiyle başarılı bir siyasi ve diplomatik hamle olarak değerlendirilebilirdi. Ancak, bu hadisede Osmanlı Devleti'nin parmağı yoktur. Bilakis Kont de Witch, sahtekâr ve dolandırıcı biri olduğunun anlaşılması üzerine İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. Osmanlı belgelerine göre 1798 yılı başlarında Berlin'den İstanbul'a gelen De Viç adlı bir kişi, atalarının Karadağlı olup, kendisini Karadağ ahalisinin reis ve hükümdar seçtiğini söyleyerek bir kıta intihap senedi vermiş ve şimdiki hükümdarları tarafından dahi imzalanmış olduğu iddiasıyla seçim senedini göstermiştir. De Viç, Eflak ve Boğdan voyvodaları gibi kayıt ve şartlarla kendisinin Osmanlı Devleti tarafından Karadağ voyvodası tayin edilmesi talebinde bulunmuştur. Bu bağlamda Bâbiâli'ye iki adet takrir sunmuş ve konu Sultan'a arz edilmiştir. De Viç'in iddiaları tek taraflı olduğu için doğru veya yalan söyleyip söylemediği bilinmemiştir. İbrahim eylediği senedin Karadağlılara aidiyeti ve De Viç'in seçilmiş olup olmadığı konusunda da şüphe uyanmıştır. Bundan dolayı, İstanbul Rum Patriği tarafından Karadağ Metropolitine (vladika) bir kâğıt yazılarak işin aslının tahkik edilmesi patrik efendiye tembih edilmiş ve Sultan da bu konuda bilgilendirilmişti. Karadağ Metropolitini tarafından Patrikhaneye gönderilen cevapta De Viç'in seçiminden Karadağ ahalisinin haberi olmadığı gibi kendisine hükümdar imzalı bir senet verilmesi gibi bir durumun da vuku bulmadığı bildirilmiştir. Rum Patriği de durumu Bâbiâli'ye aktarmıştır. De Viç, uzun süre Berlin'de kaldığı için Prusya Devleti tarafından daha önce müfsit ve şerir bir şahıs olduğu ifade edildiği gibi Karadağ Beyliği iddiasının da hilekâr ve dolandırıcı bir kişi olmasından ileri geldiğinin anlaşılması sebebiyle İstanbul'dan uzaklaştırılması uygun görülmüştür.¹⁰⁵² Ahmed Cevdet Paşa, Berlin Sefiri Aziz Efendi'den aldığı 17 Ekim 1797 tarihli bir tavsiye mektubu ve bir arkadaşı ile birlikte 1798 Ocak ayının son günlerinde İstanbul'a gelen Dimitri Konte De Vinc ve iddiaları hakkında uzun uzadıya bilgiler vermiştir. Buna göre Konte De Vinc, atalarının Karadağ imparator hanedanından olduğunu ve Karadağlıların kendisini hükümdar seçtiklerini belirterek bir miktar cizye ödemeleri karşılığında Osmanlı reyalığına kabul edilip Osmanlı himayesine girmek istediklerini ifade etmiştir. Ayrıca, Karadağ'dan 35.000 asker toplayabileceğini ve Karadağ üzerinden Osmanlı Devleti'ne gelebilecek bir hücumu

¹⁰⁵¹ Zinkeisen, a.g.e., C. 7, s. 16, 17.

¹⁰⁵² BOA, HAT, No. 266/15441, 30 Zilkade 1212 (16 Mayıs 1798).

önleyebileceği iddia etmiştir. Bunun yanı sıra, 1793 yılında Kara Mahmud Paşa ile Fransa kralı için 4.000 asker temini konusunda mektuplaştığını belirterek Mahmud Paşa'nın kendisine gönderdiğini söylediği İtalyanca bir mektup göstermiştir. Ancak, kendi seçimini gösteren evrakın 1795 tarihli olması, kılık kıyafet ve davranışlarının şüpheli görünmesi ve Karadağlıların zaman zaman isyan çıkarsalar bile zaten Osmanlı reayası oldukları gibi mülhazalarla kendisine itibar edilmemiş ve Patrikhane vasıtasıyla vladikadan meselenin iç yüzünün soruşturulması istenmiştir. De Vinc, Bâbîâli'ye takdim ettiği başka bir tavrırde ise ileride Karadağlılar ile Arnavutlar arasında çatışma çıkmaması için Zeta Nehri'nin iki tarafında Karadağlılarla çevrili olan Piperi'den İşkodra Gölü'ne kadar Zeta Nahiyesi diye bilinen mahal ile deniz kıyısında Bar ile Avusturya imparatorunun zapt ettiği arazi arasındaki yerlerin Karadağ'a ilhak edilmesini istemişti. Ahmed Cevdet Paşa'ya göre Karadağ'dan 35.000 asker toplanmasının imkânsız olması bir tarafa o sırada Brda kıtasında Piperi ve Vasovik vesair nahiyeler henüz Karadağ ile birleşmeyip Nikşik ve Kolaşin'de bile Kara Mahmud Paşa'nın bölükbaşları oturmakta idi. Vinc'in Karadağ'a ilhakını istediği yerler İşbozi, Podgoriçe ve Jabyak arazisiyle deniz tarafında İspiç (Spič) Nahiyesi idi. Ancak bu yerlerin Karadağ'a ilhakı asla mümkün değildi. Ayrıca, De Vinc ve arkadaşı Gaspar'ın dolandırıcı oldukları, De Vinc'in daha önce Avusturya'daki Fransa şehzadelerini kendisinin Hırvat Vilâyeti beyi olduğunu söyleyerek 12.000 Hırvat ile Fransa'ya gitme vaadiyle kandırdığı ve Frankfurt'ta kalpazanlıktan yakalanmış ise de firar etmeyi başardığı ihbarı üzerine Fransa maslahatgüzarı Bâbîâli'yi uyarıyordu.¹⁰⁵³ Bu sebeple De Viç ve arkadaşı Bâbîâli'den yüz bulamayınca İstanbul'dan ayrılmışlardı. Ahmed Cevdet Paşa'nın burada Brda kıtasındaki Piperi, Vasovik ve diğer nahiyelerin henüz Karadağ ile birleşmediğini ve Kolaşin ve Nikşik'te Mahmud Paşa'nın tayin ettiği bölükbaşların bulunduğunu söylemesi 1796 öncesine bir referans olmalıdır.

Vladika Petar, bu esnada dış politikada Rusya'dan resmi himaye istedi ve düzenli olarak mali yardım yapılması talebinde bulundu. Rus Çarı Pavel, himaye talebini reddetmekle birlikte nakit yardımını kabul etti ve Çetine Manastırı'na 6 yıllık ön ödeme yapıldı. Ardından kilisenin ihtiyaçları için 2.000 ruble verildi. Ayrıca, halkın ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere 1799 yılından itibaren yıllık 1.000 duka tahsis edildi. Keza, Çar'ın emri ile Karadağ'ın Osmanlı ve Avusturya baskısından korunmasına ilişkin özel bir karar

¹⁰⁵³ Ahmed Cevdet, a.g.e., C. VI, s. 240, 241, 274-277.

çıkarıldı. Dubrovnik, İstanbul, Viyana ve Napoli'deki Rus sefaretlerine de bu doğrultuda talimatlar gönderildi.¹⁰⁵⁴ Rusya, bu sırada Osmanlı Devleti ve İngiltere ile Fransa'ya karşı bir ittifaka giriştiği için Karadağ'ın beklentilerinin ancak nakdi kısmını karşılayabilmişti. Diğer taraftan, Çar Pavel, Vladika Petar'ı Aleksandr Nevskiy Madalyası ile ödüllendirmiştir.¹⁰⁵⁵

Osmanlı makamları da Karadağ'daki olayları yakından takip ediyorlardı ve Vladika'nın Rusya'nın desteğini almaya çalıştığını gözlemliyorlardı. Bosna Valisi Mustafa Paşa, Karadağ ve Brda Bölgesi'ndeki gelişmelere dair 16 Kasım 1798'de İstanbul'a uzun bir tahrirat gönderdi. Bakıyye-i Nova kazasına tabi Onogošte Kalesi ahali tarafından kendisine gönderilen bir mahzara göre eskiden beri isyanla özdeşleşmiş olan Karacadağ ve ona tabi diğer yedi kıta cibâl asileri (Sedem Brda/Brdo) tıynetleri gereği daima fesat ve kötülüklerini icra ettikleri gibi padişahın memleketlerini istila sevdasına düşmüşlerdi. Ayrıca, Karadağ asilerinin reisi ve elebaşı olan Vladika (*usât-ı mesfûrenin pişvâ ve sergerdesi olan İvladika nam mel'ûn*) Brda asilerinin reisleriyle birlikte Rusya kralına tabiiyet edeceklerini taahhüt eden bir mektup göndermişti. Bunun üzerine Rusya kralı da gelen talepleri kabul etmiş ve yüklü miktarda hazine, cephane, top, mühimmat, patenta (berat), hususi elbiseler ve çeşitli elbiselerle bir generalini Karadağ'a göndermişti. Generale hazine ve mühimmatı Vladika'ya teslim etmesi emredilmiş, kıyafetlerin de asi reislerine mertebelerine göre dağıtılması istenmişti. Karadağlılar Rus generali memnuniyetle kabul etmişler ve Rusya'ya bağlılıklarını bildirerek Çetine Manastırı'na tayin etmişlerdi. Bu sebeple isyan ve eşkıyalıklarının şiddeti ve Müslümanlara saldırıları artmıştı. Onogošte Kalesi neferâtı zahire, mühimmat, top, cephane gönderilmesini, kalenin tamirini, şaranpo inşa edilmesini ve mirmirandan birisinin muhafız tayin edilmesini istediler. Mustafa Paşa, Bosna hududundaki diğer kalelerden gelen tahriratların beyanlarını doğruladığını bildirdi. Ayrıca, Bihke (Bihaç), Novi vs. yerlerden ardı ardına alınan haberlere göre Avusturya'nın Hz. İsa'nın milat günlerinde Bihke, Banaluka, Gradiška ve Hersek üzerine saldıracağı haberlerinin geldiğini

¹⁰⁵⁴ Suver, a.g.e., s. 78, 79; Özdem, a.g.t., s. 81. Jelavich (age, s. 133) ve Roberts (age, s. 169), Rusya'nın Çetine Manastırı'na 3.000 ruble yardım yaptığını ve Rus donanmasının bölgedeki Ortodoksları koruma söz verdiğini belirtmişlerdir.

¹⁰⁵⁵ Çapraz, a.g.m., s. 48, 49.

rapor etti. Tedbir amacıyla asker, zahire, peksimet, mühimmat, cephane vs. sefer hazırlıkları için de nakit para gönderilmesini istedi.¹⁰⁵⁶

Rusya'nın Karadağ'a yardımları bundan sonra da devam etmiş görünmektedir. Nitekim, İskenderiye Mutasarrıfı İbrahim Paşa, 26 Kasım 1800 tarihli bir takririnde Rusya tarafından Karadağ'a sevk edilmek üzere gönderilen dört top, bol miktarda yuvarlak (top güllesi) ve siyah barut yüklü bir geminin birkaç gün önce Venedik'e tabi Budva Limanı'na geldiğini ve "*Karacadağ'ın zabiti ve muktedası olan İvladika nam ser-ruhban ve sâir sanâdidleri liman-ı mezbûrda nüzûl ve topları ve mühimmat-ı sâiresini ahz ve Karacadağ'a nakl eyledikleri*"ni rapor etti. İbrahim Paşa'nın Budva'yı hâlâ Venedik toprağı olarak tanımlaması ve Vladika'yı Karadağ'ın zabiti, reisi ve baş-rahibi olarak ifade etmesi önemlidir.¹⁰⁵⁷

Rus Çarı Pavel'in 1801 yılında bir darbe ile tahttan indirilmesi ve ardından bir suikast sonucunda öldürülmesinden sonra Rusya-Karadağ ilişkileri bozuldu. Vladika Petar, Rusya ile iyi ilişkilerini geliştirmek ve maddi yardımın devamlılığını garanti altına almak için, Arşimandrit Stefan Vukotiç adlı bir temsilciyi yeni Çar I. Aleksandr'a saygılarını sunmak üzere Rusya'ya gönderdi.¹⁰⁵⁸ Ancak, Vukotiç, Petar'ı Rusya'ya şikâyet etti ve onun Dalmaçya'da Fransız ajanlarıyla görüştüğünü ihbar etti.¹⁰⁵⁹ Vukotiç'in entrikaları ve iftiraları sonucu Rus kutsal meclisi ve hükümeti Petar'ı kınadı ve Sırp asıllı Albay Marko İvelič'i 1803 yılında Karadağ'a gönderdi. İvelič'e Petar'ı devirip yerine Vukotiç Kabilesi'nden birini vladika yapma görevi verildi.¹⁰⁶⁰ Rus Kilisesi'nin 16 Ekim 1803 tarihli bir mektubu ile Karadağ'a gelen İvelič umduğunu bulamadı. Mektubun içeriğinin öğrenilmesi üzerine Vladika Petar, kabile reisleri ile birlikte Sivil Vali Vuk Radonyiç'e Rusya'ya hitaben karşı bir mektup yazdırdı. Vladika, mektubunda Vukotiç'in Rus yardımlarının heba edildiği, dini kıyafetlerin kullanılmadığı, çocukların vaftiz edilmediği iddialarını yalanladı. Ayrıca, kabile reisleri Vladika'nın her zaman halkın yanında olduğunu

¹⁰⁵⁶ BOA, Yabancı Arşivler-Bulgaristan (YB.04), No. 5/7, 7 Cemâziyelâhir 1213 (16 Kasım 1798); NBKM, Or. Otd. Fond. 1 Tsarigrad, a.e. 4161, 7 Cemâziyelâhir 1213 (16 Kasım 1798).

¹⁰⁵⁷ BOA, C.AS, No. 1120/49653, lef 2, 9 Receb 1215 (26 Kasım 1800).

¹⁰⁵⁸ Jelavich, a.g.e., s. 133; Roberts, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁵⁹ Roberts, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁶⁰ Jelavich, a.g.e., s. 133; Roberts, a.g.e., s. 169.

ve kendilerini bir arada tuttuğunu, mütevazî bir hayat sürdürdüğünü belirterek Petar'ın yerine vladika olmak isteyen Vukotić'i istemediklerini bildirdiler.¹⁰⁶¹ Mektubun ikinci kısmı diplomatik açıdan adeta ders niteliğindedir. Buna göre Karadağ halkının Rusya tebaası olmadığı gibi Vladika'nın da Rus Sinod Meclisi tarafından yargılanamayacağı belirtildi. Ayrıca, Karadağlıların Rusya'ya bağımlılıklarının din ve soy kardeşliğinden kaynaklı yalnızca manevî bir bağılıktan ibaret olduğunu vurguladılar ve dinlerini Rus Sinod Meclisi'nden değil, Vladikalarından öğrendiklerini kaydettiler. Ortodoks mezhebinin Rusya'da hüküm sürdüğü sürece Rusya'ya sevgi ve bağılıklarının devam edeceğini ve Rusların düşmanları ile ataları gibi savaşacaklarını, fakat hiç kimseye olmadığı gibi Rus boyunduruğuna da girmeyeceklerini ifade ettiler. Vladika bir suç işlediğinde kendisini bizzat yargılayacaklarını da eklediler.¹⁰⁶² Roberts'a göre Vladika, Rusya'ya Karadağ ve Brda halkının Rusya'nın tebaası olmadığını, sadece aynı dine mensubiyet ve aynı etnik kökenden gelmeleri sebebiyle Rusya'nın manevî korumasında olduklarını bildirmiştir.¹⁰⁶³ Jelavich'e göre ise Vladika, Rusya'ya, Karadağ'ın Rus kilisesinin ruhani yetki dairesi içinde olmadığı yönünde bir beyanname göndermişti.¹⁰⁶⁴ Böylece, kabilelerin desteğini alan Vladika Petar, pozisyonunu korumayı başardı. Ancak, İvelić'in Karadağ'daki varlığı ve Vladika'yı devirmeye yönelik hareketleri rahatsızlık yaratıyordu. Bu sebeple Vladika Petar, 1804'te kendisini Rusya'ya şikâyet ederek Karadağ'daki durumu yerinde tahkik için başka birisinin gönderilmesini veya Rusya'ya bir heyet göndermelerine izin verilmesini istedi.¹⁰⁶⁵ Bölgedeki siyasi koşullar dengeleri değiştirdiği için Rusya-Karadağ ilişkileri kısa sürede yeniden düzelmeye yoluna girdi. Rusya, önce Kotor'da bir konsolosluk açtı ve ardından aşağıda da bahsedileceği üzere General Stefan Andreyeviç Sankovskiy'i (Stefan Andrejevich Sankowski) Karadağ'a gönderdi.¹⁰⁶⁶

Osmanlı Devleti, Dalmaçya Sahili'ndeki ve Karadağ'daki gelişmeleri yakından izliyordu. Bâbiâli, Mısır işgalinden dolayı Fransa'nın Dalmaçya'daki faaliyetlerinden tedirgindi ve Bosna taraflarına saldırabileceği endişesi taşıyordu. 1801 yılında Bosna kaymakamına gönderilen bir emirle Hersek Metropolitî güvenilir biri ise Karadağ ahvalinin

¹⁰⁶¹ Özdem, a.g.t., s. 82.

¹⁰⁶² Özdem, a.g.t., s. 82. Ayrıca bkz. Jelavich, a.g.e., s. 133; Roberts, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁶³ Roberts, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁶⁴ Jelavich, a.g.e., s. 133.

¹⁰⁶⁵ Özdem, a.g.t., s. 82.

¹⁰⁶⁶ Roberts, a.g.e., s. 169.

onun vasıtasıyla takip edilmesi emredildi. Daha da önemlisi Karadağ'ın düşman tarafına meylettirilmeyip “*Dâire-i ‘ubûdiyet-i Devlet-i ‘Aliyye’de sebat üzere*” olması her ne tür tedbire bağlı ise bu doğrultuda adımlar atılması emredildi.¹⁰⁶⁷ Diğer taraftan, 1802 yılında Kotor Körfezi Bölgesi’nde bulunan Grbalj Aşireti, Avusturya’nın baskısından şikâyet ederek Vladika’ya başvurmuştu. Ancak, Vladika, Adriyatik’e ulaşmayı çok istemesine rağmen, Avusturya ile karşı karşıya gelmek istemediği için bu isteği dikkate almadı.¹⁰⁶⁸ Bu sırada Fransa ve Rusya ilişkileri bozulmuştu ve Rusya, Paris elçisi Markov’u geri çağırmişti. Rusya, Fransa’nın Mısır Seferi esnasında Karadağ Metropolitini kendi yanına çekmeye çalıştığını öğrenmesi üzerine Vladika’ya bir mektup göndererek Fransa’nın vaatlerine aldanmamasını bildirdi. Ancak, Fransa daha sonra da Karadağ ile yakınlaşma çabalarını sürdürdü. Bu sebeple Rus hükümeti Petersburg’da ikamet eden Karadağlılardan birini bir tahriratla Karadağ’a gönderdi.¹⁰⁶⁹ İstanbul’dan Bosna valisine 19 Aralık 1803 tarihinde bir fermanla her ne kadar Osmanlı Devleti ile Fransa arasında anlaşma yapılmış ise de Fransa’nın Dubrovnik taraflarından Karadağ ve Bosna hudutlarına saldırma ihtimaline karşı tahkimat yapılması ve dikkatli olunması emredildi.¹⁰⁷⁰ Bundan bir ay sonra da 18 ve 23 Ocak 1804 tarihlerinde Rumeli Valisi ve İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı ve aynı zamanda Rumeli Seraskeri olan Vezir İbrahim Paşa, Fransa’nın Karadağ Metropolitini kendi tarafına çekmek istediği ve o tarafta fesat çıkarmaya çalıştığı konusunda uyarıldı. Fransa daha önce Mısır Seferi esnasında da Karadağlıları yanına çekmeye çalışmış ise de o sırada Karadağlıların Fransa’nın hilelerine aldanmadıkları belirtilerek yine de dikkatli davranılması gerektiği konusunda ikaz edildi. Karadağ reayasının “*Sadakat-i Saltanat-ı Seniyye’de sebatları esbâbını istihsâl ve istihkâma riâyet kılınmak*” hususunun devlet için gerekli olduğu vurgulandı.¹⁰⁷¹ Buna göre Fransa, Mısır’ı işgalinden beri Karadağ’ı yanına çekmeye çalışıyordu. Napolyon Bonapart’ın hedeflerinden birisi Avusturya’nın Dalmaçya sahillerindeki topraklarını ele geçirmektir. Eflak Voyvodası Konstantin İpsilanti, 29 Muharrem 1219 (30 Nisan 1804) tarihli bir arıza ile Fransa ve Karadağ arasında gizli bir antlaşma imzalandığı haberinin ortalıkta dolaştığını bildirdi. Havadislere göre Napolyon Bonapart’ın bu antlaşmadan maksadı İtalya’da bulunan Fransa askerlerinden birkaç bin asker ayırarak Avusturya’nın Dalmaçya sahillerine ihraç etmek ve antlaşma gereği bu

¹⁰⁶⁷ BOA, HAT, No. 51/2376, tt. 1801.

¹⁰⁶⁸ Özdem, a.g.t., s. 83.

¹⁰⁶⁹ BOA, HAT, No. 152/6392, tt. 1803.

¹⁰⁷⁰ BOA, HAT, No. 215/11799, 5 Ramazan 1218 (19 Aralık 1803).

¹⁰⁷¹ BOA, HAT, No. 216/11894, 6 Şevvâl 1218 (19 Ocak 1804); BOA, HAT, No. 217/11919 (23 Ocak 1804).

toprakları Karadağ'a ilhak etmekte. Hatta bu sırada Avusturya'nın Dalmaçya Eyaleti istihkamıyla meşgul olması ve bölgeye asker sevk etmesi de bu antlaşmadan haberdar olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanıyordu.¹⁰⁷²

Avusturya ve Rusya'nın 6 Kasım 1804'te Fransa'ya karşı müttefik olmalarından sonra 11 Nisan 1805'te İngiltere ve Rusya arasında bir ittifak yapıldı. Buna göre Hollanda, İsviçre ve Kuzey İtalya devletlerinin bağımsızlığı temin edilecekti. Napolyon'un, 17 Mart 1805'te, Kuzey İtalya cumhuriyetlerine son verip kendisini "İtalya Kralı" ilan etmesi, Avusturya'yı İngiliz-Rus ittifakına itti. Avusturya'nın da İngiliz-Rus ittifakına katılmasıyla Fransa'ya karşı Üçüncü Koalisyon kurulmuş oldu. Amiral Nelson idaresindeki İngiliz donanması Fransız-İspanyol donanmasını, 20 Ekim 1805'te Trafalgar'da büyük bir hezimete uğratmıştı. Bu sırada Napolyon, 19 Ekim 1805'te, Bavyera'da Ulm Savaşı'nda Avusturya'ya karşı büyük bir zafer elde etmiş ve 40.000 kişilik bir Avusturya ordusunu esir almıştı. Rusya'nın Avusturya'ya yardım için asker göndermesi üzerine Napolyon, Viyana yakınlarında Austerlitz Savaşı'nda 2 Aralık 1805'de, müttefik Avusturya-Rusya ordularını büyük bir yenilgiye uğrattı. Austerlitz yenilgisinden sonra Avusturya Fransa'dan barış istemek zorunda kaldı. 26 Aralık 1805'te imzalanan Presburg Antlaşması'na göre Avusturya, Napolyon'un Almanya'da kurmuş olduğu Bavyera ve Würtemberg Krallıklarını tanıdı ve Campo Formio ile Venedik'ten almış olduğu toprakları Fransa'ya terk etmeye razı oldu. Austerlitz'den sonra Napolyon, 19 Temmuz 1806'da Ren Konfederasyonu'nu kurarak Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdı.¹⁰⁷³ Diğer taraftan, Rusya, Napolyon'un Napoli'den sonra Sicilya'yı da alması halinde Akdeniz'de durdurulmasının güç olacağı kanaatindeydi. Bu sebeple 1799 yılında Osmanlı Devleti ile birlikte Fransa'dan ele geçirdiği Korfu Adası'nın savunmasına büyük önem veriyordu. Çünkü burası Adriyatik ve Balkanları kontrol etmek, Rumların ve Slavların hareketlerini izleyebilmek için çok elverişliydi.¹⁰⁷⁴ Rus Dışişleri Bakanı Çartoryskiy, Vladika Nyegoş'un sadakatine özel önem vermekteydi ve Rusya'nın Karadağ'ı hiçbir zaman yalnız bırakmaması gerektiği fikrinde idi. Çartoryskiy, 1805 yılı başlarında, Kotor Limanı'na S. A. Sankovskiy ve D. N. Senyavin komutasında bir Rus donanması gönderdi. Rus yanlısı Vladika Petar da Adriyatik Denizi'ne

¹⁰⁷² BOA, HAT, No. 170/7269, 29 Muharrem 1219 (30 Nisan 1804).

¹⁰⁷³ Armaoğlu, a.g.e., s. 63, 64.

¹⁰⁷⁴ Çapraz, a.g.m., s. 49, 56.

çıkmaq için fırsat kolluyordu. Rusya, Karadağlılarla birlikte Fransızlara karşı ortak birlik oluşturmayı hedefliyordu.¹⁰⁷⁵

Diğer taraftan, Üçüncü Koalisyon Harpleri esnasında Rusya, Avusturya ve İngiltere 1805'te Vis-Amiral D. N. Senyavin komutasındaki bir Rus filosuyla Fransa donanmasına karşı Adriyatik'te de savaş halindeydi. Ancak, Avusturya'nın Austerlitz'de Fransa'ya yenilmesi ve Presburg Antlaşması uyarınca Kotor Körfezi de dahil olmak üzere Dalmaçya topraklarını Fransızlara teslim edecek olması Karadağlıları harekete geçirdi.¹⁰⁷⁶ Daha antlaşma imzalanmadan bir Fransız donanması Dubrovnik'e gelip Avusturya amiralinden Kotor Körfezi'ni tahliye etmelerini isteyince Avusturya amirali Vladika'ya başvurup Fransa'ya karşı harekete geçmeye davet etmiş ve emri altında hizmete hazır olduğunu bildirmiştir. Rusya da Karadağ'a hususi bir heyet gönderip Napolyon'a karşı ittifaka çağırılmış ve Vladika'dan asker istemiştir. Karadağ aksiyon alana kadar, Presburg Antlaşması imzalanmış ve Avusturya komiseri altı hafta içinde bölgeyi Fransa'ya teslim edeceğini ilan etmiştir.¹⁰⁷⁷

21 Şubat 1806'da Dalmaçya ve Arbanije (Arbanija) tarafından Knin Kalesi'ne 6.000 Fransız askeri geldi. 25 Şubat'ta Sinj Kalesi'ne Fransız birlikleri tarafından el koyuldu. Ehlune (Livno) ağalarından Hasan Ağa, Fransız generali ile yaptığı görüşmeden sonra İhlovna Kapudanı vekiline "*işte Dalmaçya Francalunun zabtı oldu ve konşu olduk ve her vechle eminiz bu minval üzere Ehlune kapudanına haber vir. Bosna valisi devletlü efendimize tahrir itsün*" diye rapor etti ve Fransız birliklerinin Klis ve Split kaleleri ve Makarska İskelesi üzerinden Kotor'a gitmek niyetinde olduklarını bildirdi.¹⁰⁷⁸

Presburg Antlaşması'nın duyulması üzerine Kotor'un güneyindeki Ortodoks kabileler (Paştrovik ve çevresi), Fransız işgalcilere karşı direnmeye ve Karadağ'a katılmaya hazır olduklarını ilan ederken, sahildeki Katolikler ne Fransa tarafından yönetilmek ne de Karadağ'a bağlanmak istiyorlardı. Bu yüzden çekimser kalmışlardı. Ancak yüzyıllardan beri

¹⁰⁷⁵ Çapraz, a.g.m., s. 57.

¹⁰⁷⁶ Roberts, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁷⁷ Miller, a.g.e., s. 413.

¹⁰⁷⁸ BOA, HAT, No. 134/5532-H, lef 2, 7 Zilhicce 1220 (26 Şubat 1806).

dağlarla kuşatılmış olan Karadağlılar, açıkta Rus donanması dolaşırken Adriyatik kıyı şeridinde sahip olma fırsatını kaçırmak istemiyorlardı.¹⁰⁷⁹ Bu yüzden yeniden Vladika'ya haber göndererek Karadağ hâkimiyetine girmek istediklerini bildirdiler. Rus donanması bu sırada Korfu'da idi.¹⁰⁸⁰ Vladika Petar, 27 Şubat 1806'da kabile meclisinden aldığı yetki ile Avusturyalı komutana bütün kıyı kalelerini Karadağ, Rus ve Boka (Kotor) ittifakına teslim etmesini istedi. Bunun üzerine Avusturyalı komutan sessizce bölgeyi terk etti.¹⁰⁸¹ Bu sırada Rusya, halihazırda General Sankovskiy'i Kotor'a göndermişti.¹⁰⁸² General Sankovskiy ve Vis-Amiral Senyavin'in gönderdiği Rus birlikleri Karadağlılarla birlikte önce Hersek Novi'yi ve ardından Kotor'u teslim aldılar.¹⁰⁸³ Bundan sonra, Rusya ve Karadağlılar iki yıl boyunca Fransa'ya karşı birlikte mücadele etti.¹⁰⁸⁴ Rus ve Fransız deniz kuvvetleri Dalmaçya kıyılarında çatışırken, yaklaşık 3.000 Karadağlı Fransızlara saldırmak için Kotor'a indi.¹⁰⁸⁵

Fransa, bu durumu protesto etti ve Viyana'daki Fransız elçisi Kotor ve çevresinin Rusya tarafından zapt edilmesini Avusturya ile Rusya arasındaki gizli bir anlaşmaya bağlayarak Avusturya hükümetini suçladı ve Presburg Antlaşması'nın bozulabileceği tehdidinde bulundu. Ayrıca, Rusya'nın bölgeden uzaklaştırılması için Avusturya topraklarından külliyetli asker sevkine izin verilmesi gerektiğini belirtti. Bunun üzerine Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Stadion (Johann Philipp Stadion), Avusturya'nın Rusya'nın hareketinden kesinlikle haberi olmadığını ve Kotor Kalesi'ni Rusya'ya teslim eden Avusturya komutanının hapse atıldığını, anlaşmaya sadık kalacaklarını, Kotor Boğazı'nın tahliye edilmesini ümit ettiklerini ve olmadığı takdirde Avusturya topraklarından "*kıfayet edecek miktarda*" asker geçişine izin vereceklerini söyledi. Fransız elçisinin ısrarı üzerine "*gerektiği kadar*" asker geçişine müsaade edileceğine dair Fransa'ya yazılı senet verildi. Ancak, Rusya'nın harp hazırlıkları içinde olduğu ve bölgeyi boşaltmaya niyeti olmadığı kısa sürede anlaşıldı.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁷⁹ Roberts, a.g.e., s. 170.

¹⁰⁸⁰ Miller, a.g.e., s. 413.

¹⁰⁸¹ Roberts, a.g.e., s. 170.

¹⁰⁸² Stevenson, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁸³ Stevenson, a.g.e., s. 169; Roberts, a.g.e., s. 170; Miller, a.g.e., s. 413. Çapraz, Rusya'nın Kotor Limanı'nı 1805 yılında işgal ettiğini belirtmektedir (agm, s. 57).

¹⁰⁸⁴ Stevenson, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁸⁵ Roberts, a.g.e., s. 170.

¹⁰⁸⁶ BOA, HAT, No. 31/1496, 1 Safer 1221(20 Nisan 1806); BOA, HAT, No. 31/1497, 5 Safer 1221 (24 Nisan 1806).

Dubrovnik ahalisi 1806 Şubat'ından itibaren gelişmeleri endişe ile takip ediyor ve Venedik'in başına gelenleri bildikleri için tarafsızlıklarını korumaya çalışıyorlardı. Dubrovnikliler Fransız askerlerinin Dubrovnik'e uğramadan Ston'dan Cavtat'a gemiyle taşınması ve oradan Karadağ tarafına gidilmesini teklif etmek üzere General Molitor'a iki senatör göndermişlerdi ve 8 Mart'ta Fransız generalle görüşmüşlerdi. İstanbul'daki Dubrovnik elçisinin Bâbiâli'ye takdim ettiği bir mektup çatışmalar öncesindeki süreçte yaşananlara ışık tutmaktadır. Dubrovnik cumhuru tarafından elçiye gönderilen mektuba göre Presburg Antlaşması'ndan sonra Kotor Boğazı'nı teslim için Avusturya tarafından General Gilizyeri (Ghislieri), komiser olarak görevlendirilmişti. Dubrovnik ahalisi Kotor ve Hersek Novi'yi teslim almak için harekete geçmek üzere olan Fransız generali Molitor'un Dubrovnik topraklarından geçmesini zahire kıtlığı, yolun sarp oluşu ve askerlerin bölgeye zarar vereceği düşüncesiyle istemiyordu. Bu sebeple deniz yoluyla Kotor'a gitmesi için ricada bulunmak üzere iki senatör göndermişlerdi. Kotor Boğazı'nı tutan Rusya, Fransızların Dubrovnik'e yaklaşması sebebiyle Karadağlılardan bir bölük oluşturarak Dubrovnik'e göndermeyi ve ayrıca Rus birliklerinin sevk edilmesini planlıyordu. Dubrovnik bu süreçte tarafsızlık ilan etmişti. Dubrovnik ahalisi tarafından Rus generalin (Sankovskiy) asker göndermesi fikrinden vazgeçirilmeye çalışıldığı gibi Fransız Generali Molitor'a da 5.000 askerle Dubrovnik arazisinden geçmeye kalkarsa külliyetli Karadağ ve Rus askerlerine karşı direnemeyeceğine ve boşu boşuna Dubrovnik ahalisinin zarara göreceğine dair mektup gönderilmesi kararlaştırıldı. Kotor ahalisi kendi istekleriyle Avusturya imparatoruna tabi oldukları için şimdi imparatorun memleketlerini başka bir devlete terk etmeye hakkı olmadığını savunuyorlardı ve kendi prestijlerini koruyacaklarını Avusturya komutanına bildirmişlerdi. Avusturya askeri çekildikten sonra Rus bayrağı çekerek Rusya'ya tabiiyet arz edip Korfu'dan Rus askeri gönderilmesi dışında Kotor Kalesi'ne de Rus askeri koyulmasını istiyorlardı. Dubrovnikliler ise gelişmeleri endişe ve korku ile izliyorlardı. Rus gemilerinin Fransızların geçişini engellemek için İstayno Boğazı'nı kapatması Dubrovnik halkını dehşete düşürmüştü. Bu sebeple Fransız generaline tekrar mektup gönderip Dubrovnik topraklarından geçmemesini ve Rus askeriyle Kotor ve Karadağ ahalisine karşı külliyetli asker gönderilmesi gerektiğini, bu kadar asker için yeterli zahireleri olmadığını ve Karadağlılar Dubrovnik topraklarına hücum ettikleri takdirde memleketlerinin ve ahalinin külliye perişan olacağını ifade ettiler. Rus general ve amiralleri Dubrovnik'in iaşe temini ve gemilerinin nakliyede kullanılması yüzünden Dubrovnik'in tarafsızlığını yitirdiğini ileri sürerek kırk sekiz saat süre vermişti. Dubrovniklilerin söz vermesi üzerine Rusya

müdahaleden vazgeçmişti. Akabinde Dubrovnik ahalisi Fransız generaline tekrar mektup gönderip Fransa askerlerinin Dubrovnik topraklarına girmemesini istemişlerdi. Zira bu durum Karadağlıları saldırıya geçirecekti. Dubrovnikliler “*Karadağlı gibi haşin ve ‘anif ve yağma ve garet ile me’lûf bir tâife-i vahşinin hücumuyla biçare Dubrovnik ahalisi diyar ve kura ve mezra’ a ve meralarını terk ve ihlâ eyleyerek sâir bilâd-ı ba’ideye nakl ve rihlet ve vardıkları bilâdda temekkün ve ikamet edecekleri muhakkak olduğu*” düşüncesinde idiler. Dubrovnik ahalisinin bu durumun perişan olmalarına sebep olacağı, bunun ise adalet ve hakkaniyeti herkesin malumu olan Fransa imparatorunun şanına yakışmayacağını beyan etmeleri üzerine Fransız generali Dubrovnik topraklarına girmeme sözü vermişti. Bu sırada bölgedeki Rus gemilerine ilave olarak dört yeni savaş gemisi daha gönderilmişti. Dubrovnik ahalisi eskiden beri padişahın gölgesinde her türlü saldırı ve tehlikeden korundukları gibi yine kendilerini himaye etmesini ve Fransa imparatoru nezdinde harekete geçmesini rica ediyorlardı.¹⁰⁸⁷ Bunun üzerine III. Selim Sadrazam’dan Rusya’nın Karadağlıları sahiplenmesinin antlaşmalara aykırı olduğunu belirterek bu duruma sessiz kalamayacaklarını bildirmesini istedi.¹⁰⁸⁸

Bu sırada Dubrovnik’ten alınan diğer bir istihbarata göre Rusya, Fransa’dan hızlı davranmış ve 1.000 nefer Rus askeri Kotor Boğazı’na girmiştir (6 Mart 1806). Ruslar, Kotor ahalisinden Fransa yanlısı olanları saf dışı bırakıp kendilerini bekleyen tarafla birleşmişlerdi. Ayrıca, 8.000 dolayında Karadağlı da Ruslara katıldı. Bunun yanı sıra, Korfu’daki Rus birliklerinden de 5.000 asker geldi. Rus savaş gemilerinde istihdam edilen Karadağlılardan başka 1.000 nefer alıkonulup geri kalanlarının dönmelerine izin verildi. Bu sırada iki Rus gemisi Korizola (Korçula) Adası’ndaki Fransız askerlerine saldırmıştı. Kaldı ki Dalmaçya’da bulunan Fransız askerlerinin sayısı da 14.000’e ulaşmıştı. Bunlardan 4.000 askerinin Kotor tarafına gönderilmesi planlanırken Rusların Kotor’a girdiğinin haber alınması üzerine yardım beklenmesine karar verildi. Karadağlılar Rusya ile beraber Kotor taraflarına girdikleri sırada piskoposları da başlarında idi. Kotor Kalesi’ni istila amacıyla Fransızların gelmesi muhtemel olduğundan Karadağ Piskoposu Fransızlarla komşu olmak istemiyordu. Bu sebeple Fransız askerini engelleyeceklerini belirterek Avusturya kumandanından kalenin anahtarlarını istemişti. Hem reis hem de piskopos olan bu şahıs Rus savaş gemilerine

¹⁰⁸⁷ BOA, HAT, No. 262/15112, tt. 1806 Mart.

¹⁰⁸⁸ BOA, HAT, No. 262/15112, tt. 1806 Mart.

geldiğinde kendisini selamlamak için 13 top atıldı. Sadece Karadağlılar, Rusya'ya yardımcı olmak üzere 30.000 asker vermeye muktedirlerdi. Kotor ahali de 7-8.000 nefere ulaşmıştı.¹⁰⁸⁹

Osmanlı Devleti, Rusya'nın Karadağ'a bir general gönderip Karadağlıları kendi tarafına çekmesi ve Kotor Boğazı için 8.000 asker tertip etmesinden rahatsızlık duyuyordu. Rus generali (Sankovskiy), Rumeli Valisi Buşatlı İbrahim Paşa'ya da bu konuda bir mektup göndermiştir. İbrahim Paşa'nın Rus generalin mektubunu bir raporla İstanbul'a göndermesi üzerine Reisülküttab Vasıf Efendi, bu konuda Rus elçisine Osmanlı Devleti'nin duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve Rusya'dan Karadağ ile ilişkisini kesmesini istemiştir. Bunun üzerine Rus elçisi, Sultanın isteği doğrultusunda o taraftaki generale Karadağlılara müdahale etmemesi yolunda bir mektup göndermiş ve mektubun bir suretini de Bâbîâli'ye takdim etmiştir. Bâbîâli de elçinin mektubunu Rumeli valisine göndererek Karadağ fesadının engellenmesi için gerekli tedbirleri almasını ve gelişmeleri bildirmesini emretmiştir. Ayrıca, elçinin generale emir vermesinin mümkün olmadığı ve bunun bir faydasının olmayacağı bilindiği için Reisülküttap Vasıf Efendi tarafından elçiden Osmanlı Devleti'nin duyduğu rahatsızlığı hükümete bildirmesi ve generale hükümet tarafından emir gönderilmesi istenmiştir.¹⁰⁹⁰ Bunun üzerine Rus elçisi Reisülküttab'a Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın Karadağ'a bir general göndermiş olmasından duyduğu rahatsızlığı ve Karadağ'a müdahale etmemesi yönündeki talebini hükümete bildirdiğini aktarmıştır.¹⁰⁹¹

Vakanüvis Ahmed Asım Efendi'ye göre Bosna civarında aslen Venedik'e ait olup, daha önce Avusturya idaresine geçen arazinin Fransa'nın eline geçmesi ve Fransa'nın Osmanlı Devleti ile sınır komşusu olması Osmanlı Devleti'ni endişelendirmiştir. Rusya-Fransa çatışmalarının Dalmaçya'da Osmanlı sınırlarına dayanması Bâbîâli'yi bir kat daha kaygılandırmıştır.¹⁰⁹² Yine Ahmed Asım Efendi'ye göre Rusya'nın Kotor'da Fransa ile savaş hazırlıklarına başladığı ve Fransa'ya karşı kuvvet kazanmak için Karadağ asilerini yanına çekmek istediği, Fransa'nın da Bosna hududundan Dubrovnik'e geçmek niyetinde olduğu haberleri İstanbul'da duyulunca Bâbîâli harekete geçmiştir. Karadağ reayası her ne

¹⁰⁸⁹ BOA, HAT, No. 262/15112-A, tt. 1806 Mart.

¹⁰⁹⁰ BOA, HAT, No. 255/14570, tt. 1806 Nisan.

¹⁰⁹¹ BOA, HAT, No. 34/1716, tt. 1806 Nisan.

¹⁰⁹² Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 174.

kadar asi güruhundan ibaret olsa da Karadağ, Osmanlı toprağı idi. Bu sebeple Karadağlıların Rusyalılara tabi olmasının Fransa'ya bazı iddialarda bulunmak için koz vereceğini göz önüne alan Reisülküttab Vasıf Efendi, Karadağ reayasından el çekmeleri hususunu Rus elçisine ihtar etti. Ayrıca, Bosna valisine de Fransızların İslam toprağından Dubrovnik'e geçmesi mahzurlu olduğundan Fransızların geçişini engellemesi bildirildi.¹⁰⁹³ Osmanlı Devleti, tarafsızlığını korumakla birlikte Dubrovnik ve Karadağ hudutlarındaki düşmanca hareketler sebebiyle donanmasını Mora ve Arnavutluk taraflarına gönderdi.¹⁰⁹⁴

Rusya tarafından Kotor Kalesi'ne bir general tayin edilmesi dışında Osmanlı Devleti'nin başlıca itiraz ettiği husus, bu generalin Fransız birlikleri üzerine saldırmak amacıyla Karadağ reayasıyla iş birliği yapmasıydı. Karadağlılar Osmanlı reayası oldukları için başka bir devletin onlara bu tarz muamelede bulunmasını anlaşmalara ve uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendiriliyordu. Fransa ile harp halindeki Rusya'nın Osmanlı tebaasından asker celbine girişmesine padişahın rızası yoktu. Bu durum anlaşmalara aykırı olduğu için Rus generalin Karadağ'dan elini çekmesini istiyordu. Bu sebeple Rus elçisi tarafından Venedik Körfezi'ndeki generale hitaben yazılan mektup tercümesiyle birlikte Rumeli Valisi İbrahim Paşa'ya gönderilmiş ve Rus elçisinden Rus hükümetinden de generale bu doğrultuda emir gönderilmesi istendiği hususu ilave edilmişti. İbrahim Paşa'ya da elçinin mektubunu Rus generale iletmesi ve Karadağlıların savaşmalarını engellemesi emredildi.¹⁰⁹⁵ İbrahim Paşa'nın 21 Mayıs 1806 tarihli mektubuna göre Karadağ reayasının çok uzun zamandır isyan bayrağını kaldırdığı cümle alemin malumuydu ve Karadağ asilerinin Osmanlıların ne derece dinî-dünyevî düşmanı olduklarını da izaha lüzum yoktu. Üstelik isyanları gündend güne yayılmakta ve civarlarındaki Podgoriçe, İşpozi ve Jabyak kalelerindeki ahali ve askerlere saldırıp çeteler halinde yaptıkları cinayet, mal ve hayvan

¹⁰⁹³ "...Bu def'a Bosna ve Karadağ hudûduna hem-civâr olan Venedik erâzîsinden Kotar nâm mahalde mutarassıd-ı muhârebe bulunan Rusyalular, Karadağlı 'usâtını celb, ol veçhile Fransalu ile mukâbeleye kuvvet kesb eylemek fikr-i fâsîdinde olduğu ve Fransalu dahi Bosna hudûdundan Dubravnik'e 'ubûr eylemek, sevday-ı kâsîdinde olduğu havâdisi bu hengâmda vârid olmağla, Karadağ re'âyâsı her ne kadar gürûh-i 'usâtdan ise de erâzî-i Devlet-i 'aliyye'de bulunmak cihetiyle Rusyalu'ya ittîbâ' u intimâları, Fransalu'ya serrişte-i iddi'â olmak mahzûrunu der-pîş ederek, Re'isülküttâb Vâsıf Efendi re'âyây-ı merkûmeden dest-keş-i ferâğ ve ol gâ'ileden bâz-dâşt-ı dimâğ olmak husûsunu Rusya Elçisi'ne ifâde vü te'kid ve Fransalu'nun dahi erâzî-i İslâmiyye'den güzêrânı mahzûrunu iş'âr ile bâ-üslûb-i hakîmâne girîve-i reh-güzerlerine sedd-i sedîd olmak bâbında Bosna Vâlîsi'ne tehbîhât-ı lâzime tahrîr u temhîd olunup, keyfiyyet-i mezkûre nihânî Rumeli Vâlîsi'ne de tezkîr ve 'alâ cenâhi'l-isti'câl merkum Erib Efend isbal ü tesyîr-kıldı." Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 175.

¹⁰⁹⁴ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 185.

¹⁰⁹⁵ BOA, HAT, No. 150/6332, 13 Rebiülâhir 1221 (21 Mayıs 1806).

gaspı gibi hareketlerinin ardı arkası kesilmiyordu. Hatta kış esnasında üç-dört bin Karadağlı bir gece ansızın İşpozi Kalesi'ne saldırmışlardı ve asiler geri püskürtülerek çatışmalarda on altı kelle alınmıştı. İbrahim Paşa ayrıca, mektubun Rus generale iletiildiğini, ancak Karadağ asilerinin isyan halinde olduğundan Ruslarla beraber savaşmalarına veya asker toplanmasına engel olunmasının mümkün olmadığı cevabını verdi.¹⁰⁹⁶ Sonuçta, Osmanlı hükümetinin diplomatik girişimleri sonuçsuz kaldı. Zira bu sırada Dalmaçya Bölgesi'nde çatışmalar çoktan başlamıştı.

Rusya, Osmanlı Devleti'nin Karadağ'a müdahale etmemesi konusundaki itirazlarına karşılık, Fransa'nın Karadağ ve Arnavutluk taraflarına saldırmayı planladığını ve bu hususta Paris'te haritalar hazırlattırıldığı cevabını elçilik tercümanı Fonton vasıtasıyla Bâbîâli'ye ilettili. Ayrıca bu doğrultuda Paris'te bastırılmış olan haritanın bir suretini gösterdi. Haritaya göre Fransızlar Dubrovnik, Avlonya, Narda ve İnebahtı taraflarından hücum ederek Karadağ tarikiyle Dubrovnik ve Avlonya taraflarından iki kol asker çıkarıp Üsküp'te birleşmek ve Narda ve İnebahtı'dan da yine iki kol asker çıkarıp Mora'yı zapt etmek niyetindeydi.¹⁰⁹⁷

Karadağlıların Ruslarla iş birliği yapmasını ve Karadağ fesadını engellemesi emredilen Rumeli Valisi ve İskenderiye Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın buna çözüm olarak önerdiği yegâne teklif Podgoriçe ve Karacadağ Kazası'nın idari olarak yeniden İskenderiye Sancağı'na bağlanmasıydı. Bir başka ifade ile bu durumu Podgoriçe ve Karacadağ Kazası'nın idari olarak yeniden İskenderiye Sancağı'na bağlanması için fırsata çevirmeye çalıştı. İbrahim Paşa, 31 Mayıs 1806'da İstanbul'a gönderdiği bir mektupta Podgoriçe ve Karacadağ Kazası'nın fetihten beri İskenderiye Sancağı'na bağlı olduğu halde birkaç sene önce İskenderiye Sancağı'ndan ayrılarak Bosna Eyaleti'ne bağlı Hersek Sancağı'na ilhak edildiğini hatırlattı. İbrahim Paşa'ya göre Rusya tarafından Kotor Kalesi'ne tayin edilen general ile ortak hareket eden Karadağlılar halihazırda her ne kadar isyan ve tuğyan halinde iseler de sonuçta Osmanlı reayası için Podgoriçe ve Karacadağ kazası İskenderiye Sancağı'na dahil edilirse Rus generalinden uzaklaşmalarını ve el çekmelerini sağlamak mümkün olabilirdi. Ayrıca Bosna yolu üzerindeki Ostrok (Ostrog) Boğazı Karadağlılar tarafından tamamen kapatıldığı için Podgoriçe, İşboz (İşbozi) ve Jabyak kalelerindeki

¹⁰⁹⁶ BOA, HAT, No. 150/6332, 13 Rebîülâhir 1221 (21 Mayıs 1806).

¹⁰⁹⁷ BOA, HAT, No. 151/6383, tarihsiz (tt. 1806 Mayıs).

neferâtın herhangi bir iş için Bosna valilerine müracaat etmeleri gerektiğinde İskenderiye'ye gelip denizden Dubrovnik'e çıkıp oradan Bosna'ya gitmeleri veya karadan İskenderiye'ye gelip Yenipazar üzerinden dolaşmaları gerektiğinden dolayı pek çok güçlük çekiliyordu. Bu sebeple Podgoriçe ve Karacadağ Kazası'nın aslı üzere İskenderiye Sancağı'na ilhakının pek çok faydası olacaktı. İbrahim Paşa, bu mülahazalarla Podgoriçe ve Karacadağ Kazası'nın eskiden olduğu gibi İskenderiye Sancağı'na bağlanmasını rica etti.¹⁰⁹⁸ İbrahim Paşa'nın talebi üzerine yukarıda ayrıntılı olarak incelenen 1757, 1758, 1776 ve 1778 yıllarındaki idari düzenlemeler gözden geçirildi.¹⁰⁹⁹ Ancak, İbrahim Paşa'nın talebi uygun görülmedi ve Podgoriçe ve Karacadağ Kazası'nın idari yönden Hersek Sancağı'na bağlılığı devam etti.

Vladika Petar, daha mart ayında Dubrovnik senatosuna haber gönderip Fransa'ya Kotor'a ilerlemesi için topraklarından geçme izni vermemelerini istemiştir. Ancak, Dubrovnik Fransa'ya karşı koyamamış ve 15/27 Mayıs 1806'da teslim olmuştur.¹¹⁰⁰ Dalmaçya'daki Fransız kuvvetleri komutanı General Lauriston'un Vladika Petar'a Napolyon'un kendisini Dalmaçya Patrikliğine yükselteceği taahhüdü hiçbir işe yaramamıştır.¹¹⁰¹ Akabinde Rus kuvvetleri ve Karadağlılar General Lauriston idaresindeki Fransız birliklerinin zapt ettiği Dubrovnik'i kuşatma altına almıştır. Lauriston, 24 Haziran'da General Molitor'un takviye birlikleri gelene kadar başarı ile direnmiştir.¹¹⁰² Karadağlılar ve Rus kuvvetleri Dubrovnik'in güneyindeki Cavtat şehrini almıştır.¹¹⁰³ Bu sırada Rus donanması kuzeydeki Hvar ve Braç adalarını ele geçirmiştir. Savaş esnasında, Karadağlılar ise Kotor ve Budva limanlarını zapt etmiştir.¹¹⁰⁴ Fransız takviye kuvvetlerinin gelişi güç dengelerini değiştirmiş ve Rus ve Karadağ birlikleri Kotor Körfezi'ne çekilmiştir (7 Temmuz 1806). Lauriston, General Marmont'un desteği ile 18 Eylül'de karşı hücum geçip Rus ve Karadağ birliklerini mağlup etmiştir. Ancak, ertesi gün Vladika yönetimindeki Karadağ birliklerinin hücumu ile önce Hersek Novi ile Osmanlı toprakları arasında kalan Sutorina'daki karargahına, daha sonra da teslim olmamak için Dubrovnik'e geri

¹⁰⁹⁸ BOA, HAT, No. 111/4434-A, 13 Rebülevvel 1221 (31 Mayıs 1806).

¹⁰⁹⁹ BOA, HAT, No. 111/4434-B, 10 Rebüülâhir 1221 (27 Haziran 1806); BOA, HAT, No. 111/4434-C, 17 Rebüülâhir 1221 (4 Temmuz 1806); BOA, HAT, No. 111/4434, tarihsiz (tt. 1806 Temmuz).

¹¹⁰⁰ Miller, a.g.e., s. 413; Özdem, a.g.t., s. 83.

¹¹⁰¹ Stevenson, a.g.e., s. 169.

¹¹⁰² Stevenson, a.g.e., s. 169; Roberts, a.g.e., s. 170.

¹¹⁰³ Roberts, a.g.e., s. 170.

¹¹⁰⁴ Jelavich, a.g.e., s. 134.

çekilmiştir.¹¹⁰⁵ Albay Vialla de Sommières, bu süreci şu şekilde ifade etmiştir: “*Fransız kuvveti Hersek Novi’ye yaklaştığında, birdenbire, Sutorina kıyılarına çıkmış olan Rus birlikleriyle 10.000 Karadağlı saldırıya geçti. Ordumuz bozguna uğradı ve Karadağlıların takibi eşliğinde Ragusa’ya çekilmek zorunda kaldı. Karadağlılar kasabayı ele geçirip yağmaladılar, Eski Ragusa’yı yerle bir ettiler ve Gravosa (Santa Croce) adıyla bilinen Ragusa Limanı’nı yaktılar. Ancak ikinci çarpışmada Karadağlılar yenilerek tamamen dağıldılar ve geri çekildiler. Karadağlılara çok güvenen Ruslar da gemilere binip çekilmek zorunda kaldı. Kotor Körfezi’nin girişindeki Sutorina’yı geri aldık... İki gün önce ordularının cesaretini canlandıran ve onları olağanüstü cesaret ve beceriyle yönlendiren Vladika, şimdi aceleyle Hersek Novi’ye İspanyol Kalesi içindeki Savina Manastırı’na çekildi. Ardından birliklerini toparladıktan sonra üçüncü gün Karadağ’a doğru yürüyüşe geçti.*”¹¹⁰⁶ Müteakip aylarda Dubrovnik’teki Fransa birlikleri Karadağlıların daimî saldırılarına maruz kaldı. Bu süreçte, Karadağ, Kotor Körfezi’ni elinde tutmayı başardı.¹¹⁰⁷ Rus Çarı I. Aleksandr, Fransızlara karşı giriştiği mücadele ve verdiği destekten dolayı Vladika Petar’ı ödüllendirdi.¹¹⁰⁸

Osmanlı Devleti, Fransa ile Rusya arasındaki çatışmaları, Karadağ Ladikası’nın vesair asilerin faaliyetlerini ve bölgedeki gelişmeleri Trebin, İstolaç (Stolac) ve Hutovo gibi sınıra yakın kale ve palankalarla casuslar vasıtasıyla yakından takip ediyordu. Ayrıca, sınırdaki Osmanlı makamları Rus ve Fransız generalleri ile resmi olarak yazışmalar yapıyordu. Temmuz ayı başlarına kadar çatışmalarda Osmanlı sınırlarına herhangi bir zarar gelmemişti.¹¹⁰⁹ Bosna Valisi Hüsrev Paşa (Koca Hüsrev Mehmed Paşa), 12 Temmuz’da Rusya ve Fransa’nın Dubrovnik topraklarındaki savaşının şiddetle sürdüğünü, her iki tarafın da Osmanlı sınırlarına herhangi bir saldırısı olmadığını, ancak muharebelerden Dubrovnik köylerinin çok fazla zarar gördüğünü ve harap olduğunu, şu sırada çatışmaların Dobro çevresinde yoğunlaştığını ve takviye olarak beş on bin asker gönderilmezse Fransa’nın yenileceğinin tahmin edildiğini rapor etti.¹¹¹⁰ Trebin Kalesi’ne dört saat mesafede vaki Dubrovnik ülkesinde Fransızlar ve Rusların muharebeleri ve Dubrovnik Kalesi’nin

¹¹⁰⁵ Stevenson, a.g.e., s. 170.

¹¹⁰⁶ Roberts, a.g.e., s. 171. Ayrıca bkz. Urhan, a.g.t., s. 45.

¹¹⁰⁷ Stevenson, a.g.e., s. 170.

¹¹⁰⁸ Çapraz, a.g.m., s. 57.

¹¹⁰⁹ BOA, HAT, No. 173/7243, 23 Rebülâhir 1221 (10 Temmuz 1806); BOA, HAT, No. 173/7494, 25 Rebülâhir 1221 (12 Temmuz 1806); BOA, HAT, No. 132/5484, 5 Ramazan 1221 (16 Kasım 1806).

¹¹¹⁰ BOA, HAT, No. 173/7494, 25 Rebülâhir 1221 (12 Temmuz 1806).

kuşatması hakkındaki gelişmeler hükümete bildiriliyordu. Bunun dışında Rusya ve Karacadağ asileri Dobro'ya yarım saat mesafedeki Bosanka'yı ele geçirip top ve humbara ile kaleye hücum ederken birdenbire çok sayıda yeni Fransız askerinin imdada gelmesi ile dört saat süren çarpışmalardan sonra Rus askeri bozulup dağıldı. Akabinde, Fransızlar, Bosanka, Jupa ve Cavtat Kalesi'ni vesair köy ve nahiyeleri ele geçirip asker yerleştirmişti. Bu sırada Karadağ Ladikası (Vladika) çete kayığına binerek Hersek Novi Kalesi'ne firar etti. Ayrıca, sekiz büyük Rus gemisi ile diğer savaş gemileri Gruj (Gruž) ile İston (Ston) arasında Fransa ile savaşıyordu. Rus generali ile Karadağ Vladikası tekrar külliyetli asker toplamaya ve güçlü hazırlıklara girişmişlerdi.¹¹¹¹

Bosna Valisi Hüsrev Paşa, 7 Ocak 1807 tarihli bir kaimesinde Fransa ile Rusya ve Karadağlılar arasında Osmanlı hududunda meydana gelen muharebeleri özetledi. İsplit (Split) tarafındaki Braç palankası Ruslar tarafından zapt edilerek altı yüz Fransız askerinin öldürüldüğünü, Bosna hududundaki Gabela Kalesi altında kain Korçula (Korcula) Kalesi'nin de Fransızların elinden aldıklarını ve Split İskelesi'nde Rusya'nın 18 gemisinin beklediği hususlarını daha önce aktardığını hatırlattı. Korçula Kalesi, zapt edilene kadar meydana gelen muharebelerde bin Rus askeri ile dört yüzden fazla Karadağlı hayatını kaybetmişti. Ölenler arasında Karadağ Vladikası'nın kardeşi de bulunuyordu. On sekiz Rus gemisi dışında Korfu ve Malta tarafından otuz-otuz iki bin Rus vs. devlet askeri Split tarafına gelmekte olduğu duyulmuştu. Fransa'nın da İtalya üzerinden Split tarafına yirmi bin asker sevk edeceği casuslar vasıtasıyla haber alınmıştı. Ayrıca, Gabela'nın alt kesimlerinden Ehlune (Livno) serhaddi karşısına varınca kadar üç dört saat mesafede Split tarafında karakollar inşa ettikleri ihbar edilmişti. Ayrıca, Gabela, Ehlune ve İstolçe kalelerinin tahkimine dikkat ettiklerini ve gelişmeleri dikkatle izlediklerini bildirdi.¹¹¹²

Osmanlı Devleti'nin 24 Eylül 1805'te Rusya ile olan ittifak antlaşmasını yenilemesinden kısa bir süre sonra Eflak-Boğdan voyvodaları meselesi yüzünden Osmanlı-Rus ilişkilerinin bozulması ve Osmanlı Devleti'nin 22 Aralık 1806'da Rusya'ya savaş ilan etmesi üzerine Osmanlı Devleti, Dalmaçya'daki Fransa-Rusya Savaşı'nda tarafsızlık politikasını bıraktı ve Fransa ile iş birliğine başladı. Bu sırada Bosna valisi ve Hersek

¹¹¹¹ BOA, HAT, No. 170/7244, tt. 1806 Temmuz.

¹¹¹² BOA, HAT, No. 135/5562, 29 Şevvâl 1221 (9 Ocak 1807).

başbuğu başta olmak üzere bölgedeki Osmanlı makamlarının Fransız General Lauriston ile temasları sürüyordu. General Lauriston, İstihkam Binbaşısı Bernard'ı Bosna valisine hitaben yazdığı 15 Şubat 1807 tarihli İtalyanca bir mektupla Hersek Bağbuğu ve Muhafızı Sunullah Bey'e gönderdi.¹¹¹³ Binbaşısı Bernard, Dalmaçya ve Dubrovnik'te 30.000 dolayında askerleri mevcut olup top, cephane, zahire, mühimmat, et temini dışında hazır olduklarını belirtti. Ayrıca, General Lauriston'ın Osmanlı makamlarına Rus birlikleri ve Karadağlıların üzerine eş zamanlı olarak ortak harekete geçme teklifini ilettili. Zahire ve nakliye hayvanı temini konusunda da yardım istediklerini ifade etti. Bu sırada Fransızlar Dalmaçya ve Dubrovnik tarafındaki adaları zapt etmişlerdi.¹¹¹⁴ Sunullah Bey'in 25 Şubat 1807 tarihli raporuna göre Fransızlar yeterince askerleri olduğu halde aşırı kar yağışından dolayı Rus askeri ve Karadağ üzerine yapılacak harekâtı ertelemişti. Ayrıca, hayvanlar için Karadağ etrafında otlak ve saman zahiresi olmadığından dolayı zorunlu olarak otlar çıkmaya başlayana kadar beklemeye karar vermişlerdi. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nden zahire, et ve nakliye için dört-beş bin katır istiyorlardı. Kendilerine İstanbul'dan gelecek emirlere göre hareket edileceği cevabı verildi.¹¹¹⁵ General Lauriston ise Bosna Valisi Hüsrev Mehmed Paşa'ya gönderdiği mektupta Bernard'ın aktardıkları dışında Kotor, Novi ve Boka tarafındaki Rus askerlerinin çekildiğine dair haberler geldiğini belirtti ve bunun doğruluğunu sordu. Ayrıca, Ruslar ve Karadağlılar üzerine ne zaman harekete geçilerek hücum edileceğini ve nerede görüşebileceklerini bildirmesini istedi.¹¹¹⁶ Bunun üzerine Bosna valisi kendilerine padişahın iradesi doğrultusunda hareket edecekleri cevabının verildiğini belirttikten sonra zahire ve hayvan temini konusunda taleplerini 1 Mart 1807'de İstanbul'a ilettili.¹¹¹⁷ Osmanlı hükümeti, General Lauriston'un Fransız birlikleri ile Bosna askerinin Karadağ üzerine ortak harekât teklifine sıcak bakıyordu. Ancak, Sırpların bu sırada Belgrad'ı ele geçirmiş olmaları dikkatleri Belgrad'a çevirdi. Bâbıâli, Fransızlarla Karadağ üzerine yürümek için bir müzakere ve mukavele yapılıp yapılmadığının bildirilmesini, ortak harekât yapılırsa ne şekilde harekete geçileceğinin ve Fransızların istediği hayvanların nasıl ve nereden temin edileceğinin belirtilmesini istedi. Ayrıca, Fransız birliklerinin uygun bir yerden Karadağ'a geçerek Bosna askeriyle müttefikten Karadağlı ve o tarafta bulunan Rus askerlerinin tenkil edilmesi halinde yardım edilmesi ve istedikleri hayvanların verilmesi emredildi.¹¹¹⁸ Bu

¹¹¹³ BOA, HAT, No. 134/5534-B, 15 Şubat 1807.

¹¹¹⁴ BOA, HAT, No. 134/5534-F, tt. Evâsıt-ı Zilhicce 1221 (tt.19-24 Şubat 1807).

¹¹¹⁵ BOA, HAT, No. 134/5534-D, 17 Zilhicce 1221 (25 Şubat 1807).

¹¹¹⁶ BOA, HAT, No. 134/5534-B, 15 Şubat 1807; BOA, HAT, No. 134/5534-C, tarihsiz (tt. 1807 Şubat).

¹¹¹⁷ BOA, HAT, No. 134/5534-E, 21 Zilhicce 1221 (1 Mart 1807).

¹¹¹⁸ BOA, HAT, No. 1139/45321, tarihsiz (tt. 1807 Mart).

yazışmaların akıbetini bilemiyoruz. Ancak, Karadağ'a yönelik ortak bir Fransız-Osmanlı harekâtına dair hiçbir ipucu yoktur. Buna karşılık, Osmanlı Devleti ve Fransa'nın iyi geçinme politikasını sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Nitekim, Fransa tarafından İllirya valisi olarak atanan General Marmont, Bosna valisine iki katır topu, iki yüz tüfek ve bir miktar barut hediye etmiştir.¹¹¹⁹ Ayrıca, III. Selim'in talebi üzerine General Marmont iki topçu subayı göndermiştir.¹¹²⁰

Ruslarla yaptıkları ortak operasyonlar Karadağlıların yayılmacı hayallerini canlandırmaya yetmişti. Vladika Petar, Vladika Vasilije'nin hayallerine uygun biçimde Çar I. Aleksandr'a, Karadağ, modern Hersek, Dalmaçya, Dubrovnik ve Arnavutluk'un bir bölümünü kapsayacak büyük bir Slav devletinin kurulmasını öneren bir mektup gönderdi. Başkent Dubrovnik olsa da devletin merkezi Karadağ olacaktı. Vladika Petar, prens olacak ve prenslik Rusya'nın himayesinde güvence altına alınacaktı.¹¹²¹ Ancak, Petar'ın hevesi yarım kaldı. Rusya, 7 Temmuz 1807'de Fransa ile imzaladığı Tilsit Antlaşması'nda Karadağ'ı feda etti. Tilsit Anlaşması ile Çar'ın Kotor'un Fransızların egemenliği altında olduğunu tanınması ve Karadağlılara evlerine dönmeleri doğrultusundaki emri tam bir yıkım oldu. Karadağlılar, Kotor Körfezi'ndeki şehir ve kaleleri Fransızlara bırakıp yeniden dağlara çekildiler.¹¹²² Stevenson'a göre 29 Temmuz'da Hersek Novi (Castelnuovo) General Marmont'a teslim edildi ve iki gün içinde Kotor Körfezi'ndeki bütün kaleler Fransızlar eline geçti.¹¹²³ Böylece Hersek Novi, Budva ve Kotor Körfezi 1813 yılına kadar Fransa'nın eline geçmiş oldu.

Batı dünyası Dalmaçya Savaşları esnasında Karadağlıların kelle avı tutkusuyla tanıştı. Karadağlılar, savaş esnasında yakaladıkları Fransız askerlerinin rütbesine bakmaksızın kafalarını kesmişlerdi. Aralarında General Delgorgue'un da bulunduğu çok sayıda Fransız asker, bu barbar uygulamanın kurbanı olmuştu. Hersek Novi kuşatması esnasında görülmedik bir vahşet yaşanmıştı. Sarhoş Karadağlılar Fransız askerlerinin kesik

¹¹¹⁹ BOA, HAT, No. 41/2063, 29 Muharrem 1222 (8 Nisan 1807).

¹¹²⁰ BOA, HAT, No. 133/5495, 29 Muharrem 1222 (8 Nisan 1807).

¹¹²¹ Jelavich, a.g.e., s. 134; Roberts, a.g.e., s. 172, 173. Ayrıca bkz. Urhan, a.g.t., s. 45.

¹¹²² Özdem, a.g.t., s. 84; Roberts, a.g.e., s. 173

¹¹²³ Stevenson, a.g.e., s. 171.

kelleleri ile türlü hakaretler eşliğinde oyun oynayıp alay ediyorlardı.¹¹²⁴ Özdem'in naklettiğine göre *“Karadağlıların savaş esnasında, naralar atarak, bel ve boyunlarında kesilmiş kafalar asılı şekilde, doğrudan Fransızların üzerine yürümeleri, düzenli ve disiplinli Fransız birliklerinin dahi morallerini bozmuştur. Bunun yanında, yağma için savaş alanını terk edip, yağmaladıkları eşyaları evlerine götürmek istemeleri ise Rus komutanlarını kızdırmıştır.”*¹¹²⁵ Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra Rusya, Sırp isyanını desteklemeye başlamış ve 1807 Nisan ve Mayıs aylarında Sırp isyanını genişletmek için Kotor'daki Rus birlikleri Karadağlılarla birlikte Nikşik ve Klobuk taraflarına saldırmış ve ahaliyi isyana teşvik etmişti.¹¹²⁶ Bu hücumu tanıklık edenlerden Amiral Senyavin komutasında görev yapan bir Rus deniz subayı Vladimir Bronevsky (Broniewski) de Osmanlılara karşı Rusların cesur ve güvenilir müttefiki Karadağlıların kahramanlıklarını överken, Türklere yönelik kafa kesme uygulamasının Karadağ kahramanlığının bir göstergesi olduğundan söz etmiştir. Ayrıca, *“Bir Karadağlı hiçbir zaman merhamet dilemezdi. Onlardan biri (Klobuk saldırısı esnasında, E.G.) ağır yaralanıp da düşmandan kurtulma şansı kalmadığında kendi arkadaşları onun başını keserdi.”*¹¹²⁷

Napolyon tarafından İllirya valiliğine atanan General Marmont, Karadağlılarla ilişkileri düzeltmeye koyulmuştu. General Marmont'un talebi üzerine 1807 Ağustos'unda Kotor yakınlarında Vladika ile görüşme yapıldı.¹¹²⁸ Miller'e göre de bu görüşme Marmont'un talebi üzerine Kotor'un yukarısındaki Trinity Kalesi'nde gerçekleşmiş ve ona imparatorun himayesini teklif etmişti. Ancak, Vladika soğuk bir tavırla Çarınkinin yeterli olduğunu söylemişti.¹¹²⁹ Knežević-Vukićević'e göre de görüşme talebi Fransız generalinden gelmiş ve 13 Ağustos'ta gerçekleşen görüşmede Karadağ'a Fransız himayesi teklif etmişti.¹¹³⁰ Bu görüşmede General, Karadağlıların düşmanlarının kafalarını kesme uygulamasını (muhtemelen Hersek Novi kuşatmasından sonra bahtsız Fransız General Delgorgue hadisesini hatırlatarak) tartışmaya açtığında, Vladika Petar, Fransızların Paris'teki bir meydanda kendi Kral ve Kraliçelerinin kafalarını herkesin önünde giyotinle

¹¹²⁴ Jezernik, a.g.e., s. 148, 149.

¹¹²⁵ Özdem, a.g.t., s. 84.

¹¹²⁶ Özdem, a.g.t., s. 84.

¹¹²⁷ Jezernik, a.g.e., s. 144, 145. Bu konuda ayrıca bkz. Roberts, a.g.e., s. 171, 172.

¹¹²⁸ Roberts, a.g.e., s. 173.

¹¹²⁹ Miller, a.g.e., s. 415.

¹¹³⁰ Knežević-Vukićević, a.g.m., s. 782.

kestiğini hatırlatmaktan çekinmemiştir.¹¹³¹ Özdem'e göre ise Marmont'un Karadağlıları düşmanlarının kafalarını kestikleri için barbar ve vahşi olarak tanımlamasına karşılık, Vladika "...biz hiç değilse Fransızlar gibi kendi Kral ve Kraliçemizin kafasını kesmiyoruz..." şeklinde cevap vermişti.¹¹³² Buna karşılık, General Marmont anılarında görüşme talebinin Vladika'dan geldiğini belirtmiş ve görüşmeyi olumlu izlenimlerle kaydetmiştir: "...Karadağ Piskoposu benden bir görüşme talebinde bulundu. Bu talebi kabul ettim ve Kotor yakınlarında buluştuk. Geçmişten bahsettik ve ona bizimle neden savaştıklarını sordum. Bana verdiği cevapta, Rusya'nın koruması altında ve ihtiyaçları onun yardımları ile karşılanırken, çıkarlarının ona itaat etmelerini gerektirdiğini; fakat bugün şartların değiştiğini ve yeni şartların yeni gereklilikler getirdiğini söyledi. Karadağ halkının iyi bir komşu olacağı ve hiçbir şikâyete mahal vermeyeceği konusunda bana teminat verirken, aynı zamanda benim iyi dileklerimi elde etmek için çabalayacağını belirtti. Kesin yükümlülükler altına girmemesine karşın, konuşmaları bende, ilerde Fransa himayesine girebileceği izlenimi bıraktı. Bu konunun üzerine fazla gitmedim; bu öneri ondan gelmeliydi. Daha sonra, bu teklifi yapacağımı düşündüğüm anda, fikrini değiştirdi. Rus Hükümeti hiç şüphesiz bu ülkeler üzerindeki nüfuzu için büyük bedelleri gözden çıkarmıştı. Kendi adımıza, karşılıklı olmak şartı ile, iyi komşuluk ilişkileri için söz verdim; kendisi de vermiş olduğu garantileri yineledi ve bu nokta üzerinde uzlaşarak ayrıldık. Yaklaşık elli yaşlarında ve son derece etkileyici olan bu Vladika'nın dikkate değer bir zekâsı vardı; tutumu, asalet ve ağırbaşlılık doluydu. Ülkesindeki kesin ve meşru otoritesi, çok büyük bir şey değildi; fakat nüfuzunun sınırları yoktu..."¹¹³³

Hersek Novi komutanı ve altı yıl boyunca Fransız yönetimindeki Kotor valisi (1806-1813) olan Vialla de Sommières de birkaç yıl sonra Karadağ'ı ziyaret ettiğinde Karadağlıların yakaladıkları Türklerin başlarını kestiklerine tanık olmuştu.¹¹³⁴ Karadağ'ın Kotor'a çıkma sevdası bitmemişti. Vladika Petar, Vialla de Sommières ile yaptığı görüşmede Kotor Körfezinden uzaklaştırılmasından yakınmış ve kendisine denizlere ve dünya ile serbest ticarete olan özlemini dile getirmişti.¹¹³⁵ Kelle avı tutkusu, Jezernik'in de vurguladığı

¹¹³¹ Roberts, a.g.e., s. 173, 174.

¹¹³² Özdem, a.g.t., s. 85.

¹¹³³ Özdem, a.g.t., s. 85. Bu konuda ayrıca bkz. Roberts, a.g.e., s. 174.

¹¹³⁴ Jezernik, a.g.e., s. 144, 145. Bu konuda ayrıca bkz. Roberts, a.g.e., s. 171, 172.

¹¹³⁵ Roberts, a.g.e., s. 173.

üzere Batılı seyyah, diplomat ve aydınların 19. yüzyıl boyunca Karadağ'la ilgili anlatılarında en çok dikkat çeken konulardan bir haline geldi.¹¹³⁶

1806-1813 yılları arasında Fransızların Karadağlılarla münasebetlerine sınır çatışmaları damga vurdu. Ahalinin bir kısmı Karadağ ile birleşme taraftarıyken, bir kısmı Avusturya yanlısıydı. Ancak, neredeyse herkes Fransa karşıtı idi. Maine ve Stanjevići manastırları sayesinde Karadağ'ın kıyı bölgesindeki Ortodoks nüfusla güçlü bağları vardı. Ayrıca, Fransızlar daha 1807 Kasım'ında Krivošije, Krtoli, Brajići'deki ve Paštrovići'deki Fransız karşıtı eylemlerde Vladikanın nüfuzunu görmüştü.¹¹³⁷ Bu sebeple General Marmont-Vladika Petar görüşmesi ile başlayan olumlu etkiler kısa sürede ortadan kalktı. Fransızların kıyı bölgesindeki ahalıyla yaşadıkları sorunların arkasında aşiretlerin ve özellikle Vladika'nın olduğunu görmesiyle Karadağ ile ilişkiler bozuldu. Fransa, Karadağlıları hizaya sokmaya çalışmak için, Çetine'de bir konsolosluk açmak istiyordu. Ancak, Vladika bu teklifi kesinlikle reddetti.¹¹³⁸ Miller'e göre bu teklif, bu vahşi ve bağımsız dağ halkını emri altına almaktan ümidini kesmeyen Napolyon'un emriyle Kotor Valisi Albay Vialla de Sommières tarafından iletilmişti. Napolyon'un Karadağ boyunca masrafları kendisine ait olmak üzere bir yol inşa etme teklifi de aynı şekilde reddedilmişti. Karadağlılar, arabaların çıkabildiği yerden topun da çıkabileceğini düşünmüşler ve ülkelerine erişimin güç olmasının sağladığı avantajı kaybetmek istememişlerdi.¹¹³⁹ Diğer taraftan, Karadağlıların saldırıları ve silahlı olaylar devam ettiği için Fransız komutanı sahildeki pazarları Karadağlılara kapattı. İç kesimlerde de Fransız ve Osmanlı müfrezeleri ile Karadağlı aşiret üyeleri arasında çatışmalar devam etti. 1811'de Fransızlar Karadağ'a büyük bir saldırı planladı. Bununla birlikte, Piperi'de güçlü bir direnişle karşılaştıklarında geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Aşağıda ele alınacağı üzere Karadağlılar hemen akabinde Hersek ve İşkodra tarafından sevk edilen Osmanlı kuvvetlerini de geri püskürtmeyi başarmışlardı. Ancak, bu çatışmalardan birinde Vladika Petar da yaralanmıştı.¹¹⁴⁰

¹¹³⁶ Geniş bilgi için bkz. Jezernik, a.g.e., s. 143-173.

¹¹³⁷ Knežević-Vukićević, a.g.m., s. 782, 783.

¹¹³⁸ Roberts, a.g.e., s. 174.

¹¹³⁹ Miller, a.g.e., s. 416.

¹¹⁴⁰ Roberts, a.g.e., s. 174.

Karadağ kabilelerinin yol açtığı kargaşalıklar ve Fransız birliklerine yaptıkları saldırılar Fransızları bezdirmiş ve Napolyon'u kızdırmıştı. Bu sebeple Napolyon, Karadağ'ı yerle bir edip kan gölüne döndürmekle ve ismine izafeten *Monte Negro*'yu *Monte Rosso*'ya (Kızıl Dağ) çevirmekle tehdit etmişti.¹¹⁴¹ Ancak, Napolyon bu tehdidini yerine getiremeden 1812'de Rusya Seferi'nde feci bir bozguna uğradı ve iktidarını kaybetti. Diğer taraftan, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Rusya'nın galip çıkması Vladika'yı ümitlendirmiş ve Fransızlara karşı Rusların yanında savaşmanın karşılığında 28 Mayıs 1812'de imzalanan Bükreş Antlaşması'nda Karadağ'ın hukuken bağımsızlığının tanınmasını istemişti. Ancak, Rusya bu talebi dikkate almadı.¹¹⁴²

Osmanlı istihbarat raporlarına göre Kotor ve Rovaje'de bulunan iki Fransız generali Karadağ Vladikası ile görüşüp ittifak teklif etmişler ise de Vladika ve ahali reislerinden Sava (sivil vali?) Fransa ile iş birliğine yanaşmamıştı. Bilakis Sava, Kotor Körfezi'nde demirleyen bir İngiliz gemisinin amirali ile Fransızlara saldırmak için anlaşmıştı.¹¹⁴³ Diğer taraftan, Napolyon'un Rusya karşısındaki mağlubiyeti Fransa'ya karşı Rusya, Avusturya, Prusya ve İngiltere'den oluşan yeni bir koalisyonun kurulmasına yol açtı.¹¹⁴⁴ Bu yenilgi doğal olarak Dalmaçya'yı da yeniden hareketlendirdi. Eskiden beri Kotor Körfezi'ni ele geçirmek isteyen Vladika Petar, komşu kıyı halkının Karadağ ile birleşme arzusuna güveniyordu. Bu nedenle ülkesinin dış politikasını bağımsızlık mücadelesine yöneltti ve Karadağ ile etnik, tarihsel, ekonomik, ticari ve kültürel olarak bağlantılı olan kıyılarla birleşmeyi hedefledi. Karadağ, tüm ülkeyi adeta eşsiz bir kaleye dönüştüren kayalık, geçilmez dağları nedeniyle fiili bağımsızlığını koruyagelmişti. Ancak, denize çıkmak hem ülkenin gelişimi hem de askerî açıdan hayati önem taşıyordu. Vladika'ya göre Napolyon'un yenilmesinden sonra artık bunun zamanı gelmişti.¹¹⁴⁵

Fransa'nın yenilgisi üzerine Vis (Lissa) Adası'nda konuşlanmış olan bir İngiliz donanması 1813'te Dalmaçya'nın yeniden fethi için harekete geçti. Bu sırada Kotor Körfezi'nde de isyanlar çıktı. Boka'daki Fransız komutanı General Jean-Joseph Gauthier

¹¹⁴¹ Stevenson, a.g.e., s. 175; Roberts, a.g.e., s. 174; Özdem, a.g.t., s. 86.

¹¹⁴² Urhan, a.g.t., s. 46.

¹¹⁴³ BOA, C.HR, No. 15/736, 1 Şaban 1227 (10 Ağustos 1812).

¹¹⁴⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 70-73.

¹¹⁴⁵ Knežević-Vukićević, a.g.m., s. 782, 783.

Ağustos 1813'te kuşatma altında olduklarını rapor etti. General Gauthier'in emrinde bir kısmı Hırvat ve İtalyan olan sadece 1.600 dolayında asker olduğunu bilen Vladika Petar, Kotor Körfezi'ndeki Fransız kuvvetlerine saldırmaya karar verdi. 1813 Eylül'ü sonlarına doğru Vladika Petar ve Sivil Vali Vuko Radonjić'i yaklaşık 7.000 askerden oluşan birliği, Napolyon'un topraklarına doğru saldırıya geçti. Karadağ birlikleri kısa bir süre zarfında Budva, Hersek Novi, Boka ve Kotor'u ele geçirmeyi başardı.¹¹⁴⁶ Ancak, bu zaferin arkasında İngiltere'nin deniz gücü desteğini de unutmamak gerekir.

Kotor Körfezi'ni ele geçirmek isteyen Vladika, İngilizlerle iş birliği yapma fırsatını kaçırmamıştı. Bu sebeple Adriyatik'teki İngiliz deniz harekâtını yöneten Kaptan William Hoste ile temasa geçmişti. 13 Ekim 1813 günü beş gemi ile Kotor Körfezi'ne gelen Hoste, Kotor ve Karadağlılar hakkındaki izlenimlerini günlüğüne şu şekilde aktarmıştır: *“Körfez yirmi mil uzunluğunda ve üç-dört mil genişliğinde, denizciler için tam bir liman görünümünde. Her iki kıyıda da son derece yüksek dağlar var. Aşağı bölgelerde Bokalı adlı bir halk yaşar, üst bölgelerde ise neredeyse vahşi bir insan ırkı yaşar. Bu dağlardan birine Monte Negro denir, bu nedenle yerliler Karadağlı olarak adlandırılır. Avusturyalılar ülkenin meşru hükümdarlarıdır, ancak Avusturya ile son barışta Fransızlara devredildi. O zamandan beri Karadağlılar, Fransızlarla düşmanlık yapıyor ve onlara aldırıyorlar. Ama onlar o kadar vahşi bir grup ki, kimse onlara bulaşmaktan hoşlanmaz. Aralarında en önde gelen kişi, yanındakilerden çok farklı bir yapıya sahip olan başpiskoposlarıdır. O eğitilmiş biri, bir süre Rusya'da bulunmuş ve herkes tarafından çok saygı görüyor. Yağma konusu dışında, Karadağlılar üzerindeki etkisi neredeyse sınırsız. Hükümetimize yardım için şimdiye kadar dikkate alınmayan birkaç teklifte bulundular.”*¹¹⁴⁷ Bununla birlikte, Karadağlıların ısrarı sonuç verdi. Nitekim Hoste, günlüğüne 16 Ekim'de Hersek Novi ve İspanyol Kalesi'ne yapılan ortak bir İngiliz-Karadağ saldırısını kaydetmiştir. Buraların alınmasından sonra Karadağlılar karadan ve İngilizler denizden Kotor'a karşı hücumla geçti. Avusturya da harekâtı destekliyordu, ancak birlikleri Zadar'da bulunuyordu. Bu sebeple Hoste, Karadağlılardan yardım almıştı. Hoste, *“emretmeyi bilen, kibar ama heybetli bir figür”* olarak tanımladığı Vladika Petar'ın barut ve mühimmat temini için kendilerine boyun eğdiğinin farkındaydı ve çorak Karadağ'a göre cennet olarak niteledikleri Kotor'u er-geç

¹¹⁴⁶ Suver, a.g.e., s. 81, 82. Ayrıca bkz. Urhan, a.g.t., s. 46. Knežević ve Vukićević'e göre Kotor Körfezi'nde General Gautier'in elinde 1.507 asker vardı. Bunlardan 953'ü Hırvat, 293'ü İtalyan'dı. (agm, s. 785)

¹¹⁴⁷ Roberts, a.g.e., s. 175.

alacaklarını biliyordu.¹¹⁴⁸ Miller'e göre Hoste ile iş birliği yapan Vladika, Sivil Vali Vuk Radonjić'i Kotor üzerine gönderirken kendisi bizzat Budva hücumunu yönetmiş ve Budva Sırpaları tarafından kurtarıcı gibi karşılanmıştı.¹¹⁴⁹

Vladika, Budva'ı kurtardıktan sonra Boka, Dubrovnik (Ragusa) ve Dalmaçya halkına seslenerek, bu eyaletlerin Slav halklarını silaha sarılmaya ve "*Tüm Avrupa'yu tahrip eden ortak düşmana*" karşı harekete geçmeye çağırdı. Vladika Petar'ın çağrısı, kıyı nüfusunun çoğunluğundan olumlu yanıt aldı. 14 Ekim 1813'te General Gauthier tarafından komuta edilen Fransız garnizonunun kuşatmaya alındığı Kotor dışında tüm Boka (Kotor Körfezi) kurtarılmıştı. Vladika, askerî harekât esnasında sahil bölgesindeki siyasi liderlerle birlikte bu bölgenin Karadağ ile birleştirilmesi için gerekli hazırlıklara girişti. Kotor'un kurtarılmasını beklemeden Karadağ ve Boka Kotorska temsilcileri 29 Ekim 1813'te Dobrota'da bir araya geldi. Meclis, kıyı bölgesinin Karadağ ile tek bir devlette birleştirildiğini ilan etti ve Fransız egemenliğinin sona erdiğini ilan etti. Vladika Petar başkanlığındaki "Merkez Komisyonu" adı altında dokuz Bokalı ve dokuz Karadağlıdan oluşan ortak bir geçici hükümet kuruldu. Hükümet ayrıca yargı yetkisini de kullandı ve yargı alanında bir kararname çıkardı.¹¹⁵⁰ Miller'e göre birlik protokolü Karadağ ve Brda'yı temsilen Vladika Petar ve Sivil Vali Radonjić ile kıyıdağı kabile şefleri tarafından Sırpça ve İtalyanca imzalanmıştı.¹¹⁵¹ Steveson'a göre birlik metnine on beş kabile şefi imza atmıştı.¹¹⁵² Birliğin başkenti Kotor olacaktı.¹¹⁵³ General Gauthier, Karadağlıların karadan ve General Hoste kumandasındaki İngiliz filosunun denizden saldırılarına karşı iki buçuk aydan fazla direndikten sonra 3 Ocak'ta teslim olmaya karar verdi ve Kotor'u 5 Ocak 1814'te, Merkezi Komisyon'un iki delegesi Vuk Radonjić ve Vincent Lovrenčić'e teslim etti. Böylece Karadağ'ın başkenti kısa süreliğine Kotor oldu.¹¹⁵⁴ General Milutinovic komutasındaki Avusturya birlikleri bu sırada Hersek Novi'ye ancak ulaşmıştı. Vladika Petar, Boka Kotorska ve diğer İllirya bölgelerinin Napolyon karşıtı koalisyon tarafından Reichenbach (14 Haziran 1813) ve Teplitz (9 Eylül 1813) antlaşmalarıyla Avusturya'ya önerildiğinden

¹¹⁴⁸ Roberts, a.g.e., s. 175.

¹¹⁴⁹ Miller, a.g.e., s. 418.

¹¹⁵⁰ Knežević-Vukićević, a.g.m., s. 783, 784. Ayrıca bkz. Stevenson, a.g.e., s. 176.

¹¹⁵¹ Miller, a.g.e., s. 418, 419.

¹¹⁵² Stevenson, a.g.e., s. 176.

¹¹⁵³ Roberts, a.g.e., s. 176.

¹¹⁵⁴ Stevenson, a.g.e., s. 176. Geniş bilgi için bkz. Knežević-Vukićević, a.g.m., s. 788-795.

habersizdi.¹¹⁵⁵ Çarın himayesini arzulayan Peter, Plamenac Kabilesi'nden güvenilir bir elçiyi Rusya'ya gönderdi. Ancak, Rusya, Karadağ'ın kazanımları konusunda kayıtsızdı. Vladika, Çar'ın onayını endişeyle beklerken Rusya ve Avusturya arasında Kotor ve kıyıların Avusturya'ya bırakılması konusunda bir uzlaşma yapıldı.¹¹⁵⁶ Paris Antlaşması (30 Mayıs 1814) ile Budva, Kotor, Hersek Novi ve Dalmaçya sahili Avusturya'ya verildi. Rus Çarı, Karadağ Vladikası'na Boka Kotorska'nın işgalini kabullenmesini tavsiye etti. Böylece, Avusturya İmparatorluğu, yeniden Karadağ'ın komşusu oldu ve bu durum yüz yıl kadar devam etti. Sınırlar Kufin'da başlıyor, Kastel Lastva'nın 10 kilometre güneyine ve oradan Dragalj'a dek uzanıyordu.¹¹⁵⁷ Avusturya generali 2 Haziran'da Kotor'u teslim aldı.¹¹⁵⁸ Böylece, Vladika'nın bağımsızlık hayali sona erdi ve Karadağlılar bir kez daha hayal kırıklığı içinde dağlara geri döndüler. Avusturya tarafından tayin edilen general, Karadağ sınırlarını muhafaza için солдатlar yerleştirmeye başlar başlamaz çatışmalar başladı. Karadağlıların beş altı Avusturya askerini katletmesi üzerine Avusturya generali, asilerin olduğu iki üç köye baskın yapıp ateşe verdi. Bunun üzerine Karadağ Vladikası kalabalık bir grup ile 1814 yılı yaz aylarında Avusturya askerinin üzerine saldırdı. İki üç gün süren çatışmalarda Avusturyalılar mağlup olarak çekilmek zorunda kaldı.¹¹⁵⁹ Karadağlıların mevcut duruma alışmaktan başka çareleri yoktu. Sonuçta, 1815 Viyana Kongresi'nde Kotor Bölgesi ile tüm Dalmaçya'da Habsburg İmparatorluğu'nun egemenliği tescil edildi.¹¹⁶⁰ Böylece, Budva, Hersek Novi ve Kotor Körfezi'nde 1918 yılında yıkılana kadar sürecek olan Avusturya hâkimiyeti başlamış oldu. Diğer taraftan, Avusturya ile Karadağ arasında Kotor Bölgesi'ndeki sınır güvenliği ve ticaret konusunda 14 Kasım 1820 ve 12-14 Haziran 1823 tarihlerinde iki anlaşma imzalandı.¹¹⁶¹

1797-1814 yılları arasında Dalmaçya sahillerinde yaşanan hâkimiyet mücadelesi Avrupa'nın adeta Karadağ'ı keşfetmesini sağladı. Venedik Cumhuriyeti'nin ortadan kalkması ile birlikte Karadağlılar iki defa Kotor Körfezi'ni ele geçirmeye teşebbüs ettiler ve kısmen ve kısa süreli de olsa bu amaçlarına ulaştılar. Daha da önemlisi Karadağ'ın bağımsızlığı düşüncesi ile birlikte Venedik mülkündeki Budva, Hersek Novi ve Kotor

¹¹⁵⁵ Suver, a.g.e., s. 82. Ayrıca bkz. Stevenson, a.g.e., s. 177; Roberts, a.g.e., s. 176.

¹¹⁵⁶ Miller, a.g.e., s. 419.

¹¹⁵⁷ Suver, a.g.e., s. 82. Ayrıca bkz. Stevenson, a.g.e., s. 177; Roberts, a.g.e., s. 176.

¹¹⁵⁸ Miller, a.g.e., s. 419.

¹¹⁵⁹ BOA, HAT, No. 1339/52344, 16 Ramazan 1229 (1 Eylül 1814).

¹¹⁶⁰ Roberts, a.g.e., s. 177. Ayrıca bkz. Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 448.

¹¹⁶¹ Özdem, a.g.t., s. 86; Urhan, a.g.t., s. 47.

Körfezi ve çevresindeki kabilelerle birleşme arzusu ortaya çıktı. Ancak, bu vesile ile Karatay'ın da vurguladığı üzere¹¹⁶² Karadağ'ın bağımsızlık mücadelesini 1789 Fransız İhtilali ile yayılan ulusçuluk akımı veya ulusal uyanış motifiyle ilişkilendirmek mümkün değildir. Çünkü Karadağ'da ne şehir olarak tanımlanabilecek bir yerleşim birimi ne aydınlanma fikirlerini yayabilecek eğitilmiş bir aydın çevresi ve ne de bir ticaret burjuvazisi mevcuttu. Ayrıca, Fransa'nın 1797 Campo Formio Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile ve 1805 Presburg Antlaşması'ndan sonra ise Karadağ ile komşu olmasının ve Karadağlıların bu sayede ayağına kadar gelen ihtilal fikirleriyle tanıştığı varsayımının da Karadağ milliyetçiliği üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Zira tezimizin başından beri görüldüğü üzere Karadağ'da Osmanlı karşıtı mücadele, isyanlar ve düşmanla iş birliği neredeyse fetih döneminde başlamıştır. Karadağlılar kendilerine vladikalara etrafında ve aşılması güç dağların arasında güçlü kabile yapısı ve vergi isyanları ile pekiştirilen bölgesel ve teokratik soslu geleneksel bir milli kimlik inşa etmişler ve kendi içlerinde otonom bir şekilde yaşamışlardır. Vladika I. Petar, şüphesiz vizyon sahibiydi, ancak Karadağ, devletlerarası güç dengesi içinde henüz dikkate alınması gereken bir unsur değildi.

4.8. Sırp İsyanları (1804-1813) ve 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Karadağ'ın Durumu ve 1810-1811 Karadağ İsyanı

4.8.1. Sırp İsyanları'nın Başlarında Karadağ'ın Tutumu

Karadağlıların Sırp isyanları karşısındaki tavrını ele almadan önce Sırp isyanlarının ortaya çıkışını kısaca gözden geçirmek yararlı olacaktır. Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı ulusal ayaklanmalardan ilki kabul edilen Sırp isyanı başlangıçta ulusal amaçlardan uzak bir köylü ayaklanması olarak ortaya çıkmıştır. Belgrad paşalığında yeniçeri dayılarının zulmünün yaygınlaşması, çiftlikleşme ve vergi meseleleri yamaklarla Sırp köylüsünü karşı karşıya getirmiştir. Yeniçeri dayıları ve yamaklara karşı sipahiler (tımara erbabı-zaim) ve knezlerle ittifak yapan Belgrad Muhafızı Hacı Mustafa Paşa'nın 1801 Aralık ayında yamaklar tarafından öldürülmesinden sonra yeniçeri dayıları Belgrad paşalığına egemen olmuştur. Akabinde, Yeniçeri dayıları sipahi ve knezlere karşı bir sindirme harekâtı

¹¹⁶² Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 448.

başlatmıştır. 1803 yazında Yeniçeri dayılarının zulmüne bir tepki olarak ileri gelen bazı knezlerin dayılara karşı isyan etmek için Avusturya'dan silah ve cephaneye talep ettiğinin ortaya çıkmasından sonra yamaklar, isyanı önlemek için knezleri ortadan kaldırmaya ve reayadan silahların toplanmasına karar vermiştir. 1804 yılı ocak ayı sonlarında harekete geçen subaşılar ve yamaklar tarafından knezler, papazlar, tüccarlar vs. ileri gelenlerden oluşan yetmiş dolayındaki kişinin öldürülmesi Kara Yorgi önderliğinde Sırların isyanına yol açmıştır.¹¹⁶³

Osmanlı Devleti, başlangıçta isyancılara müdahale etmek yerine Belgrad'daki yeniçeri dayılarını cezalandırma yoluna gitmiş ve Bosna Valisi Ebubekir Paşa bazı dayıları idam ettirdikten Sırp knezlerine nasihat ederek 1804 Eylül ayı sonlarında Bosna'ya dönmüştür. Ancak, Sırlar nasihat dinleyecek durumda değildi. Kara Yorgi ve Sırp ileri gelenleri Bosna, Karadağ ve Hersek'teki Sırların desteğini almaya çalıştıkları gibi isyan başlar başlamaz Avusturya'dan yardım talep etmişlerdi. Buna karşılık, Avusturya, Fransa tehdidinin kapıda olduğu esnada Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmek istemediği için isyancılara destek vermekten kaçındı ve mühimmat geçişini yasakladı. Ayrıca, kendi sınırlarında önemli bir Sırp nüfus barındırdığı için Osmanlı Sırlarını desteklemekten uzak durdu. Geçmişte olduğu gibi Belgrad paşalığındaki her karışıklık binlerce Sırp'ın Avusturya topraklarına sığınmasına yol açıyordu. Buna karşılık, Avusturya ordusundaki Sırp subaylar isyana sıcak bakıyordu.¹¹⁶⁴ Avusturya'dan ret cevabı alan Sırlar yönünü Rusya'ya çevirdi. Rusya da başlangıçta Osmanlı Devleti ile ittifak halinde olması ve Fransa tehdidinden dolayı Sırları desteklemekten kaçınmıştır. Karadağ'da bulunan Rus General Marko İvelič, isyanın başlarında Sırlardan gelen yardım çağrılarını, Çar ile Sultan'ın çok iyi olduklarını söyleyerek olumsuz cevap vermiş ve asilere haklarını İstanbul'da Sultan nezdinde aramalarını tavsiye etmiştir. Ancak, İstanbul'daki Rus elçisi İtalinski'nin gönderdiği raporlarda isyanın yayılması ve uzaması nedeniyle Avusturya'nın inisiyatif almaya

¹¹⁶³ Selim Aslantaş, "Sırp İsyancılarına Giden Yol (1788-1804)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2005, S. 3, ss. 115-145; Selim Aslantaş, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 21, Bahar 2009, ss. 109-136; Süleyman Uygun, "Sırp İsyanı ve Hürşid Ahmet Paşa", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C. 4, S.17, Bahar 2011, ss. 416-436; Süleyman Uygun, "Sırp İsyanı'nın Sosyal Boyutuna Dair Bir Yaklaşım", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Ed. Zeynep İskefiyeli-M. Bilal Çelik-Serkan Yazıcı, Cilt I, Sakarya: SAÜ Yayınları, 2013, ss. 633-650. Barbara Jelavich, Yeniçeri dayıları tarafından 1804 Ocak ve Şubat aylarında 150 kişinin öldürüldüğünü belirtmiştir. Jelavich, a.g.e., s. 221.

¹¹⁶⁴ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyancıları*, s. 90, 91; aynı yazar, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu", s. 112, 113.

başladığını belirtmesi Rusya'nın isyan karşısındaki politikasını yeniden gözden geçirmesine sebep oldu. Rusya, 1805 baharında Sırp heyetini vergi ve idari talepleri konusunda arabuluculuk ve yardım vaadiyle geri gönderdi. Rusya'nın tavrı Sırbistan'da özerklik umudu yarattı. 1805 Haziran ayında İstanbul'a ulaşan Sırp heyeti, İtalinski'nin desteğine güveniyordu. Fakat, Bâbîâli, geniş özerklik içeren talepleri raiyyete aykırı bularak reddetti ve Ebubekir Paşa'nın yaptığı düzenlemelerin dışına çıkılmayacağını bildirdi. Durum Belgrad Muhafızı Hafız Mustafa Paşa'ya da iletildi.¹¹⁶⁵

1805 yazında Sırp asilerin sayısı 35-40.000'e ulaşmıştı. Bu arada, Sultan III. Selim Hafız Mustafa Paşa'yı isyanı bastırmakla görevlendirdi.¹¹⁶⁶ Sultan, "*Sırp usatının harben ve darben emr-i raiyyete idhalleri*" için Bosna Valisi Seyyid Mustafa Paşa'ya da Bosna'dan 12.000 asker tertip ederek Niş'de bulunan Hafız Paşa ile birlikte eş zamanlı harekete geçmesini emretmişti.¹¹⁶⁷ Ancak, Sırp asiler 18-20 Ağustos 1805'te Hafız Mustafa Paşa'yı İvankovaç'ta mağlup etmişlerdi. Bu aynı zamanda asilerin merkezi otoriteye karşı giriştikleri ilk mücadele idi. Asiler 1805 Kasım'ında Semendire'yi ele geçirmişti.¹¹⁶⁸ Akabinde Sırlar İstanbul'un Bosna ile bağlantısını kesmek üzere 1220 yılı Ramazan Bayramı'ndan (23-25 Aralık 1805) sonra Bosna Eyaleti kazalarından Krupne, Luzniçe, Vişegrad, İstar-i Eflak (Stari Vlah), Yenivaroş, Yenipazar ve Brvenik kasaba ve köylerine saldırdılar ve bazı Müslümanları da yanlarına çekerek çok sayıda cami, mescit, ev ve meskeni ateşe verdiler. Ayrıca, mal ve hayvanlarını yağmaladılar ve Müslümanları katlettiler. Vefat eden Seyyid Mustafa Paşa yerine 9 Nisan 1806'da Bosna valiliğine atanan Hüsrev Mehmed Paşa'nın 21 Temmuz 1806 tarihli kaimesine göre selefi zamanında Sırlar, Bosna eyaletinde yedi-sekiz kazayı tahrip etmişti. Yenipazar'a konuşlanan Hüsrev Mehmed Paşa, askerinin tayinatında ve zahire konusunda güçlük çektikleri gibi o ana kadar 300 kese borçlandığını belirtmiştir.¹¹⁶⁹ Saraybosna, Belina (Bijeljina) ve İzvornik kadıları da Hüsrev Mehmed Paşa'nın kaimesi ile aynı içerikle gönderdikleri ilamlarda ilave olarak Fransa ve Rusya ile ona destek veren Karacadağ asilerinin Dubrovnik önlerinde devam eden savaşlarının bölgedeki emniyeti

¹¹⁶⁵ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyamları*, s. 92-96; Aynı yazar, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu", s. 112.

¹¹⁶⁶ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyamları*, s. 99, 100; Aynı yazar, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu", s. 116.

¹¹⁶⁷ BOA, HAT, No. 132/5464-A, 5 Cemâziyelevvel 1221 (21 Temmuz 1806); BOA, HAT, No. 132/5464-B, 5 Cemâziyelevvel 1221 (21 Temmuz 1806). BOA, HAT, No. 132/5464-C, 5 Cemâziyelevvel 1221 (21 Temmuz 1806); BOA, HAT, No. 132/5464, 20 Cemâziyelevvel 1221 (5 Ağustos 1806);

¹¹⁶⁸ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyamları*, s.100; Aynı yazar, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu", s. 116; Jelavich, a.g.e., s. 223.

¹¹⁶⁹ BOA, HAT, No. 132/5464-A, 5 Cemâziyelevvel 1221 (21 Temmuz 1806).

ortadan kaldırdığını belirterek para, mühimmat, tayinat ve zahire talebinde bulundular.¹¹⁷⁰ Yenipazar ve İstari Eflak başbuğu tayin edilen Kilis Mutasarrıfı Süleyman Paşa 1806 Nisan ayı sonlarında Uziçe ve Dragaçeva kazaları hududunda Moraviçe (Moravica) Muharebesi'nde Sırp asilerini perişan etti.¹¹⁷¹ Ele geçirilen asilerin itirafları ve üzerlerinden çıkan mektuplar Avusturya, Rusya ve Karadağ Vladikası'nın isyana karşı tutumları hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Bunlardan Dragaçeva Nahiyesi'ne bağlı Buhova (Puhovo) Köyü'nden olup yaralı olarak ele geçirilen Mihaylo veled Miloş, Çaçak Kazası'na bağlı Dragaçeva Nahiyesi'nin Rus yardımına güvenerek isyan ettiğini ve halen Rus yardımı beklediklerini belirttikten sonra Avusturya topraklarında yaşayan Ortodoks Sırları bu tarafa naklettiklerini ve Avusturya'nın gerektiğinde kadın ve çocukları kabul etmeyi ve cephane yardımı yapmayı Rusya'ya taahhüt ettiğini aktarmıştır. Ayrıca, Karadağ Vladikası tarafından mektuplu adamların gelip gittiğini, Vladika'nın daima teselli ve istimalet ifade ettiğini ve bizzat yardım edeceğini söylediğini; ancak Fransa maddesinin mâni olduğunu belirtmiştir. Buna ilave olarak Karadağ'dan üç adamın vladikadan mektup getirdiğini, Kara Yorgi'nin Broto Milutin adlı rahibin reayayı tabiiyet ettirmek istediğini duyunca rahibi mahbusen götürdüğünü ifade etmiştir.¹¹⁷² Yine Moraviçe Muharebesi'nde yakalanan Uziçeli Rahib Yosib oğlu Mihaylo'nun ifadesi de Sırp isyanları ve Karadağlıların hareketi hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Mihaylo'ya göre Belgrad Sancağı'ndaki Sırlar Kara Yorgi'nin tahrikiyle isyan etmişlerdi. Ardından Kara Yorgi, dört nefer dayıların zulüm ve zorbalıklarından bahisle bütün Sırları isyana sevk etmişti ve bütün Sırlar ittifakla Kara Yorgi'yi kendilerine reis seçmişlerdi. Ayrıca, yine bütün Sırlar, Rusya ile ittifak içinde idi. Rusya ise Sırlara ihtiyaç duyduğu cephane ve mühimmatın Avusturya tarafından verilmesi ve Sırlar Osmanlı Devleti tarafından sıkıştırılır ise kadın, çocuk ve hayvanları ile birlikte Avusturya topraklarına kabul edilmesi konusunda Avusturya ile anlaşmıştı. Sırp asiler Yenipazar, İstari Eflak ve Prepol (Priepolje/Priyepolye) kazaları zimmelerini kendilerine tabi ederek Karadağ Vladikası ile Moskova'dan Karadağ'a gelen generalin (Marko İveliç) de o taraftan harekete geçmesiyle Osmanlı Devleti'nin geçiş güzergahını kapatmak ve ardından civardaki bütün kazalar reayasını isyan ettirerek istiyorlardı. Hepsi Rusya'ya çok güveniyordu ve büyük beklenti içindeydi. Belgrad Sancağı'nda 93.000 cizye evrakı vardı,

¹¹⁷⁰ BOA, HAT, No. 132/5464-B, 5 Cemâziyelevvel 1221 (21 Temmuz 1806). BOA, HAT, No. 132/5464-C, 5 Cemâziyelevvel 1221 (21 Temmuz 1806); BOA, HAT, No. 132/5464, 20 Cemâziyelevvel 1221 (5 Ağustos 1806).

¹¹⁷¹ BOA, HAT, No. 134/5531-J, 15 Safer 1221 (4 Mayıs 1806); BOA, HAT, No. 134/5531-N, 18 Safer 1221 (7 Mayıs 1806).

¹¹⁷² BOA, HAT, No. 134/5531-E, lef 1, tt. 1806 Mayıs.

ancak Bosna ve Rumeli'den gelenler dışında Uskokların da katılımı ile savaşçı sayısı 100.000'i geçmişti. Mihaylo, ayrıca, Pasbanzade (Pazvantoğlu Osman) ve Şahsi Paşa'dan (Alacahisar/Kruşevaç Mutasarrıfı Şahsuvar Paşa, E.G.) bizden size zarar gelmez, Hafız Paşa'yı içinize kabul etmeyin diye mektuplar geldiğini iddia etmiştir. Hafız Paşa'nın vefatından sonra yine mektuplar geldiğini ve siz bize dokunmazsanız biz de size dokunmayız dediklerini aktarmıştır. Sirivniçeli Hasan Paşa'nın Yako ile muharebesinde bütün kadın ve çocuklar Avusturya'ya sığınmıştı. Kara Yorgi'nin gelişinden sonra ise geri dönmüşlerdi. Eşkiya reisleri Avusturya'ya kaçtığında Avusturya, Moskova'nın sözüyle gelenleri kabul ediyordu. Asilerin ellerinde çok sayıda mal ve at olduğundan haklarından gelinmesi külliyetli İslam askerine muhtaç ve külliyetli çarpışmalara bağlıydı.¹¹⁷³

Sırların Böğürdelen Kalesi'ne yaptıkları hücum püskürtüldüğü gibi Bosna askerinin gayretleriyle isyanın yayılması önlenmiş ve Sokol Nahiyesi'nde Srebrenitsa Başbuğu Hacı Salih Bey, Yenipazar civarında Kurt Mehmed Paşa, İstar Eflak ve Yeni Varoş'ta (Nova Varoş) Kilis Mutasarrıfı Süleyman Paşa ile İzvornik Mutasarrıfı Mehmed Paşa asileri tenkil etmişlerdi.¹¹⁷⁴ Aslantaş'a göre iki ateş arasında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalan asiler, bastırıldığı takdirde Bâbiâli'nin daha önce verdiği hakları da tamamen kaybedeceklerinden endişe ediyorlardı. Avusturya ve Rusya'dan beklediği desteği alamayan Kara Yorgi, Karadağ Vladikası Petar Nyegoş'tan defalarca yardım istemiş ise de vladika heyecanlı sözlerle isyanı desteklemek ve çeşitli tavsiyelerde bulunmak dışında bir şey yapamamıştı.¹¹⁷⁵ Karadağ, bu sırada Kotor ve Dubrovnik tarafında Fransa ile mücadele ettiği için Sırlara destek verebilecek durumda değildi. Ancak, Osmanlı-Rus ilişkilerinin bozulması isyanın seyrini değiştirdi. Osmanlıların Napolyon'u imparator olarak tanımamasına Rusya ve İngiltere tepki göstermişti. Osmanlı-Rus ittifakının yenilenmiş olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya meyletmesi Osmanlı-Rus Savaşı'na giden yolu açtı. Rusya'nın antlaşmalara aykırı hareket etmesi, Eflak-Boğdan voyvodaları meselesi, Gürcistan'a müdahale etmesi, patenta/beratlı tüccarlar meselesi, Yedi Ada'yı terk etmemesi, Arnavutluk vs. yerlerden asker yazıp İtalya ve Kataro'ya (Kotor) göndermesi ve Karadağ'a ruhbanlar ve mebuslar göndererek isyana teşvik etmesi Osmanlı Devleti'nin 22 Aralık 1806'da Rusya'ya savaş ilan etmesine yol açtı: *"Fi'l-asl Devlet-i 'Aliyye'nin re'âyâsından olan Karadağlı'yu pey-der-*

¹¹⁷³ BOA, HAT, No. 134/5531-E, lef 2, tt. 1806 Mayıs.

¹¹⁷⁴ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyamları*, s. 103.

¹¹⁷⁵ Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyamları*, s. 104.

*pey ruhbânlar ve meb'ûslar ta'yîni ile dâ'ire-i itâ'atden ihrâc misillü dâ'î-i nizâ' u lecâc olacak etvâr-ı düşmenâne izhâr (etmek)."*¹¹⁷⁶

Rusya, başlangıçta Napolyon tehlikesi sebebiyle Sırp İsyanı'nı alenen desteklemekten kaçınmış ve Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmek istememişti. Dubrovnik ve Kotor Körfezi'nde Fransızlarla çatışmaların başlamasından sonra Rusya, Osmanlı Devleti ile ilişkileri bozmak istemiyordu. Karadağlılar, Sırp davasına sempati duymalarına rağmen Rusya'nın güdümünden ayrılmadılar. İsyân başlamadan önce Ocak 1804'te Vladika Petar, Güney Sırbistan'daki Decani Manastırı'nın başrahibine, Karadağ'ın Sırp ayaklanmasını desteklemeye hazır olduğunu belirten bir mektup göndermişti, ancak ertesi yıl okuma yazma bilmeyen Kara Yorgi'ye yazdığı mektuplarda itidal çağrısında bulunuyordu. Roberts'a göre Rus baskısı dışında Vladika, Karadağ'ın kenarındaki Rovçani (Rofça) ve Moraçani (Moraça) kabilelerini, Osmanlı misillemesine meydan vermemek için uyardığı bir sırada Sırp isyanını desteklemesi beklenemezdi. Buna karşılık, kabileler de her zaman Vladikayı dinlemiyorlardı. Nitekim her iki kabile Hersek üzerine saldırıya geçmişti. Ancak, Rusya'nın isyana karşı tutumunun değişmesiyle birlikte Karadağ da tavrını değiştirmişti.¹¹⁷⁷

4.8.2. Drobnak (Drobnjak) Nahiyesi İsyanı (1805)

Sırp isyanlarının başlamasından sonra Rumeli Eyaleti, İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Vezir Buşatlı İbrahim Paşa uhdesine verildi ve İbrahim Paşa 1805 yılında Dağlı Eşkîyası'nın tedibine memur edildi. İbrahim Paşa, külliyetli asker ile Edirne taraflarına gelmiş ise de kışın yaklaşması ve mutasarrıf olduğu İskenderiye Sancağı'nın Karadağlı asileri ile vuku bulan çatışmaları İskenderiye'ye dönmesine sebep oldu. İlk baharda ise Karadağlı gâilesi henüz sona ermediğinden dolayı Rumeli'ye dönmeyeceğini bildirdi.¹¹⁷⁸

¹¹⁷⁶ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 415-419.

¹¹⁷⁷ Roberts, a.g.e., s. 178.

¹¹⁷⁸ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 138, 139.

İbrahim Paşa'nın bahsettiği gaile Drobnak isyanı olmalıdır. Diğer taraftan, İbrahim Paşa'nın 19-28 Mayıs 1806'da Sırp'ların tenkili için Belgrad'a gitmesi emredilmiştir.¹¹⁷⁹

Sırp isyanları başladığı sıradaki Osmanlı belgeleri incelediğinde Osmanlı Devleti'nin Hersek ve modern Karadağ'ın kuzey kesimlerinde otoritesini tam olarak sağlayabildiğini söylemek güçtür. Nitekim, Bosna Valisi Seyyid Mustafa Paşa'nın 5 Ekim 1805 tarihli kaimesine göre Bosna Eyaleti'ne bağlı Kolaşin Kazası'na tabi Moraça Nahiyesi ahaliyi yirmi seneden beri Osmanlı Devleti'ne itaatten ayrılmıştı. Buna göre Moraça tarafındaki karşılıklar 1785 senesi dolaylarında başladı. Yine Kolaşin Kazası'na tabi Rofça Nahiyesi ile Bakıye-i Nova (Nikşik) Kazası'nda kain Duboka ve Lişeno (Lişnova/Liyeşnova) nahiyeleri de birkaç seneden beri itaatten çıkıp eskiden beri isyan halinde olan Beyabavlik (Belopavlik), Bleşiviçe (Pleşiviçe/Plješivci= Pješivci), Piper vesair dağlı eşkıyasına tabiiyet etmişlerdi ve onlarla ittifak yaparak Hersek sancağı köylerine saldırmaya geçmişlerdi. Bunların yol açtıkları cinayet, soygun, gasp, zulüm ve etrafa verdikleri zararlar günden güne artıyordu. Bu sırada Taşlıca Kazası'nda Moraça'ya bitişik olan Drobnak Nahiyesi reayası da itaatten ayrılıp “*cizye-i şeriyeye ve tekâlif-i örfiyyeyi edadan imtina*” etmişlerdi.¹¹⁸⁰ Dolayısıyla son üç nahiye gibi Drobnak Nahiyesi de Karadağ ile bir oldubitti ile fiilen birleşme emelindeydi. Taşlıca Müslüman ahalesinin mahzarına göre ise Taşlıca Kazası'na tabi Yezero, Tiça?, Timar, Jabyak ve Drobnak Nahiyesi ile Piva, Rodine ve Grahova nahiyeleri de itaatten ayrılıp meşhur Moraça haydutları ve dağlı eşkıyasına tabi olup Drobnak üzerine icap eden “*mal-ı taksit ile tekâlif-i hassayı*” ödemekten kaçınmışlardı. Moraça ve Piva nahiyesinde yüz elliden fazla asinin de katılımıyla Drobnak reayası nahiye zaimi El-Hac Beyzade Selim Bey'e saldırmışlar ve üç gün süren çatışmalardan sonra Onogošte Kalesi'nden sevk edilen askerler Selim Bey'i kurtardılar. Taşlıca ahalesine göre Drobnak'ta üç binden fazla asi Hristiyan toplandı. Bu sebeple paniğe kapılan ahali Taşlıca kasabasının savunması için asker ve zahire gönderilmesini talep etti.¹¹⁸¹ Hadisenin duyulması üzerine Bosna Valisi Seyyid Mustafa Paşa, mirmirandan Sinan Paşa'yı Taşlıca mütesellimliğine tayin etti ve yanına İzvornik Sancağı'ndan zeamet ve tımar erbabı ile bir alaybeyi verdi. Ayrıca, Drobnak reayası isyana henüz başladığından dolayı meselenin nasihat ve istimalet yoluyla çözülmesi için ileri gelenlerinden iki kişiyi Travnik'e davet edip

¹¹⁷⁹ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 301.

¹¹⁸⁰ BOA, HAT, No. 101/4003, 11 Receb 1220 (5 Ekim 1805).

¹¹⁸¹ BOA, HAT, No. 100/3976, tarihsiz (tt. 1805).

kendilerine hilatler giydirmiş ve gönüllerini almak için tayinat, harçlık ve hilatler vermişti. Bosna Metropolitisi de kendilerine nasihatlerde bulunmuştu. İki temsilci memleketlerine döndükten sonra ileri gelen ahali ile birlikte Taşlıca'ya gidip Sinan Paşa'ya cizye ve diğer vergilerini ödemeyi taahhüt etmişlerdi. Bunun yanı sıra, Sinan Paşa'dan birkaç adamıyla birlikte Hersek Vladikası'nı nasihat için göndermesini istediler.¹¹⁸² Ancak, vladika Drobnak'da beklemediği bir tepki ile karşılaşmıştı. Hersek Vladikasının 22 Haziran/4 Temmuz 1805 tarihli mektubuna göre Vladika kendilerine uzun uzun nasihat ettikten sonra Drobnak reayası "*Vezirin bizlere emir eylediğini bir dürlü virmeziz ve cizye-i pâdişâhî ve tekâlîf-i sâireyi matlûb olunursa virmeziz ve zâime bir para virmeziz.*" şeklinde karşılık vermişlerdi. Tuşana'dan Papaz Milutin ise "*Be hey Vladika on beş günden beri niçün beyhûde zahmet geçersin. Bizler cizyeyi vüzerâ-yı 'izâma râci' olan taksiti virecek gibi değiliz.*" diyerek cevap vermişti. Vladikaya göre "*Drobnak ile Moraça ahalisi beraber durub müttefiklerdi.*" Ayrıca, kendisini vladika olarak kabul etmemişler ve Petre adlı birinin vladika olmasını istemişlerdi. Güya vladikanın meramının "*Drobnak ahalisini Osmanlıya aldirmek*" olduğunu ileri sürmüşler ve Taşlıca'ya giden Drobnaklıların da hapsedildiğini iddia etmişlerdi. Bunun yanı sıra, kendilerinden miriyi tahsile geldiğini belirterek vladikayı geri çevirmişlerdi. Hersek Vladikası, Sinan Paşa'ya gönderdiği mektupta Drobnaklılarla Moraçalıların beraber olduğunu vurgulayarak Drobnaklıklar hakkında bildiği gibi hareket etmesi tavsiyesinde bulunmuştur.¹¹⁸³ Taşlıca Kadısı Salih Hulusi Efendi'nin 9 Temmuz 1805 tarihli ilamına göre Drobnak reayası Sinan Paşa'nın gönderdiği Koca Ahmed Sipahi ve Mustafa ile Hersek Vladikası'na karşı çıkararak hep bir ağızdan üzerlerine düşen "*Konak akçesi*"ni ödemeyeceklerini belirtmişler ve dağlı asilerle birlik olduklarını söyleyerek raiyyeti kabul etmediklerini ifade etmişlerdi: "... *Ahali-i merkûmenin ahalileri âdet-i müstemirreleri üzere izhar-ı mel'anet ve huşûnet ile yekdil ve 'usât-ı cibâl-i eşkiyâlar ile mahlût oldukları ifâdesiyle üzerlerimize nâzil olan tekâlîfi virmeziz deyü külliyyen itâ'atten hurûc ve ba'de'l-yevm dahi ra'iyeti kabul itmeziz deyü*" cevap vermişlerdi.¹¹⁸⁴ Bosna Valisi Seyyid Mustafa Paşa'nın kaimesine göre babası ve büyük babası isyan etmelerinden dolayı öldürülmüş olan Papaz Milutin, Moraçalıların desteği ile dört haydudu dört yıl önce berat olmaksızın knez tayin etmişti. Üstelik Drobnak Nahiyesi Sırp reayasına özeniyordu: "*Nahiye-i merkûmenin eşkiya ve süfehâsı ehl-i ırzına gâlib ve Sırp re'âyâsı birkaç seneden*

¹¹⁸² BOA, HAT, No. 101/4003, 11 Receb 1220 (5 Ekim 1805).

¹¹⁸³ BOA, HAT, No. 100/3997, lef 2, 22 Haziran 1805 (4 Temmuz 1805).

¹¹⁸⁴ BOA, HAT, No. 100/3984, 11 Rebülâhir 1220 (9 Temmuz 1805).

beri 'aşâr-ı şer'iyeye ve gümrük ve iskeleleri ve rüsûmâtı kendüleri zabt eyleyüb tekâlîfi eda etmediklerinden tuvana atlara suvâr ve sim ve hat ve gaşîye ve güzide silah ve zi-kıymet pusat ve elbise imal ve iktina velhasıl misl-i mesbûk olmayan ihtîşam ve sefâhâtlerini ve ağraz ve meramlarını icra eylediklerini görüp bunların dahi gün be gün vadi-i isyana meyl ve hevesleri efvân" olmakta idi. Dahası Moraça, Belopavlik, Pleşevice ve Piper ve dağlı asiler de tahrik ve teşvik ettiğinden dolayı Drobnak ahaliyi yeniden toplanarak "cizye-i şeriye ve tekalif-i örfiye virmemek ve vülât ve hükkâm tarafına varmamak ve içlerinden varur olur ise Moraça eşkıyasıyla bi'l-ittifak üzerine varub kendüyü katl ve hanesini ihrak eylemek üzere" ittifak yaptıklarını gönderilen adamların ve vladikanın huzurunda ifade etmişlerdi.¹¹⁸⁵ Bunun dışında Drobnak asileri Meştreviçe'ye (Meštrevac) saldırmışlar, birkaç Müslümanı katletmişler, bir kadını yaralamışlar ve köylünün bütün hayvanlarını yağmalamışlardı. Ardından, Tara Nehri muhafazasında bulunan iki panduru öldürmüşler ve birkaçını yaralamışlardı.¹¹⁸⁶ Bunun üzerine Sinan Paşa, Drobnak reayasını tedip etmek üzere Saraybosna nahiyelerinden iki yüz elli sekban ile Yenipazar, İstari Eflak, Çelebipazarı (Rogatica), Foça, Çayniçe, Gorajde ve Prepol kazalarından iki bin asker tertip etmişti. Ancak, Drobnak eşkıyası daha önce toplanarak bin kişiden fazla eşkıya Tara Nehri'ni geçip 9 Eylül 1805 Pazartesi günü Vrba/Viriye?, Popovdol, İpova? ve Paçindol/Paçikdol köylerindeki Müslümanlara saldırmışlardı. Bu saldırılarda yirmi beş kişiyi öldürüp hayvanlarını gasp etmişler ve köyleri ateşe vermişlerdi. Geri çekilen eşkıya Yezero Bölgesi'nde toplanmaya başlamıştı. Ardından Moraça, Rofça ve civardaki Hristiyan eşkıyası ile Taşlıca'ya saldırmayı planlıyorlardı.¹¹⁸⁷ Bu sebeple Taşlıca ahaliyi kendilerini savunmak için külliyyetli asker, mühimmat ve zahire gönderilmesini istiyordu.¹¹⁸⁸ Bosna valisi tarafından asilerin tenkili için Köstendil Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa başbuğ tayin edildi ve maiyetine Kilis Sancağı'nın alaybeyi ile tımar erbabı, zaim ve yerli neferâtından 3.000 asker, top ve mühimmat verildi. Ayrıca, icabı halinde Foça ve havalisi Müslümanlarından da 3.000 kişi daha yazılması uygun görüldü. Bunun yanı sıra, rehinleri

¹¹⁸⁵ BOA, HAT, No. 101/4003, 11 Receb 1220 (5 Ekim 1805).

¹¹⁸⁶ BOA, HAT, No. 100/3977, 19 Cemâziyelevvel 1220 (15 Ağustos 1805); BOA, HAT, No. 100/3981, 19 Cemâziyelâhir 1220 (14 Eylül 1805); BOA, HAT, No. 100/3991, tarihsiz (tt. 1805); BOA, HAT, No. 101/4002, tarihsiz (tt. 1805).

¹¹⁸⁷ BOA, HAT, No. 101/4003, 11 Receb 1220 (5 Ekim 1805); BOA, HAT, No. 100/3985, 17 Cemâziyelâhir 1220 (12 Eylül 1805); BOA, HAT, No. 101/4001, 17 Cemâziyelâhir 1220 (12 Eylül 1805); BOA, HAT, No. 100/3981, 19 Cemâziyelâhir 1220 (14 Eylül 1805); BOA, HAT, No. 101/4005, 27 Cemâziyelâhir 1220 (22 Eylül 1805).

¹¹⁸⁸ BOA, HAT, No. 101/4001, 17 Cemâziyelâhir 1220 (12 Eylül 1805); BOA, HAT, No. 100/3981, 19 Cemâziyelâhir 1220 (14 Eylül 1805); BOA, HAT, No. 100/3978, 27 Cemâziyelâhir 1220 (22 Eylül 1805).

ve güvenilir kefillerinin alınması emredildi. Seyyid Mustafa Paşa'ya göre eşkıyanın itaatinin sağlanması için her türlü yola başvurulmasına rağmen fayda etmemişti. Daha Selim Paşa zamanında Papaz Milutin ve knezlerin öldürülmesi caiz görülmüş ve Bosna valisi tarafından ödül konmuştu. İsyan dinmezse bu kez eşkıyalıktan servet sahibi olan ve önden gelenlerin ortadan kaldırılması düşünülmüştü. Seyyid Mustafa Paşa'ya göre Drobnak ve Moraça eşkıyasının bu derece bir isyan ve fitneye kendiliklerinden cesaret etmesi mümkün değildi. Bu olayın reayanın Sırp taifesine özentisi ve Karadağlıların tahrik ve teşvikleriyle yardım ve ittifak sözü vermeleri ve bizzat içlerine girip cesaretlendirmesinden kaynaklandığı muhakkaktı. Dışarıdan yönlendirme ve teşvik edilmesi de ihtimal dahilinde idi. Drobnak ve Moraça nahiyelerinde eşkıya toplanıyordu ve Karadağ'da da birkaç yerde ikişer üçer bin eşkıya toplandığı haberleri geliyordu. Doğrulanması halinde Mustafa Paşa bizzat üzerlerine gitmeye karar vermişti. Bosna valisine göre isyanın kuvvet yoluyla bastırılması zorunluydu.¹¹⁸⁹ Gerekli fermanın gönderilmesinden sonra Klis Mutasarrıflığına tayin edilmiş olan Süleyman Paşa isyanı bastırmak için harekete geçti. Drobnak asileri bu sırada Nevesin Kazası'na tabi Piva reayasını da isyan ettirmek için Piva Nahiyesi'ne saldırmışlar ve bazı köyleri zapt etmişlerdi. Piva Nahiyesi'nin muhafazası için knezler ve papazlarla Hersek Vladikası'nın talebi üzerine gönderilen asker ve reayanın asilerle muharebeye girişmesi sebebiyle Süleyman Paşa, birlikleri ile Piva Nahiyesi üzerine yürüdü. Dört gün-beş gece süren muharebelerden sonra Süleyman Paşa asileri mağlup etti. Çatışmalarda asilerin ele başı Stoyan Voyvoda, Papaz Milutin'in yeğeni Yanko, Moraça Nahiyesi'nden bir knez ile beş sergerde ve çok sayıda asi katledilmiş ve elli altmış asi yaralandıktan sonra asiler uzaklaştırıldı. Drobnak ahalsinin aman dilemesi üzerine isyan bastırılmış ve Süleyman Paşa Drobnak Nahiyesi'ne giderek kontrolü ele almıştı. Süleyman Paşa'ya göre Drobnak, Moraça ve Rofça gibi isyan halinde bulunan nahiyelerdeki asilerin sayısı Taşlıca mütesellimi ve ahalsinin abarttığı kadar değildi. Bosna Valisi Seyyid Mustafa Paşa'nın 19 Aralık 1805 tarihli kaimesine göre bölgede asayiş sağlandı.¹¹⁹⁰

¹¹⁸⁹ BOA, HAT, No. 101/4003, 11 Receb 1220 (5 Ekim 1805); Ayrıca bkz. BOA, HAT, No. 101/4001, 17 Cemâziyelâhir 1220 (12 Eylül 1805); BOA, HAT, No. 100/3974, 27 Şevvâl 1220 (19 Aralık 1805).

¹¹⁹⁰ BOA, HAT, No. 100/3974, 27 Şevvâl 1220 (19 Aralık 1805).

4.8.3. 1807 Rus-Karadağ Harekâtı

Yukarıda belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti'nin Fransa ile ilişkilerini geliştirmesi ve Eflak-Boğdan voyvodaları sorunu Osmanlı-Rus ilişkilerinin bozulmasına yol açtı. General Mikelson komutasında 40.000 kişilik bir Rus ordusu 1806 yılı Kasım ayında Boğdan'a girdi. Bundan sonra Rusya'nın Sırp isyanı karşısındaki tutumu netleşti ve Sırlara para, silah ve mühimmat yardımı taahhüdünde bulundu. Eflak ve Boğdan'ı işgalden sonra General Mikelson, Konstantin İpsilanti'yi Eflak-Boğdan voyvodası ilan etti. Ardından, General Mikelson, Kluçyar Manolaki adlı bir Eflak boyarı ile Kara Yorgi'ye bir mektup ve 4.000 altın gönderdi ve Çar tarafından Sırları himaye ve yardım için memur edildiğini bildirdi. General Mikelson, Kara Yorgi'ye bağımsızlık ve Sırların idarecisi olmayı teklif etti: "*Kara Yorgi dahi milletinin serbestini ister ise Fethü'l-İslam (Kladovo, E.G.) tarafına yirmi bin nefer asker ile gelse Eflak içinden bir mikdar Rusya askeri ifraz ve gelüb anlara ilhak olunacaktır. Ol tarafda top ve mühimmat ve akçe ve zahire vireceklerinden başka bu hizmete mukabil kendüye ve Belgrad metropolidine kavalyerlik (şövalye, E.G.) rütbesi ita ve Sırbın idaresi rütbe(si) virerek mersuma tahsis olunacaktır.*"¹¹⁹¹ Yukarıda da görüldüğü üzere Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasından sonra Rusya, Sırlara açık destek vermeye başladı.

Rusya'nın Karadağlılar ve Sırları desteklemesine karşılık Osmanlı Devleti de Fransa ile iyi geçinmeye çalışıyordu ve İllirya valisi atanan General Marmont, Bosna Valisi Hüsrev Paşa'ya hediye olarak iki katır topu, iki yüz tüfek ve bir miktar barut gönderdi.¹¹⁹² Ayrıca, Hüsrev Paşa, 8 Nisan 1807 tarihli kaimesinde ifade ettiğine göre, III. Selim'in talebi üzerine Fransız generalden topçu ustaları ve mühendis talep etti ve General Marmont tarafından gönderilen iki topçu subayı İstanbul'a yolladı. Hüsrev Paşa'ya göre Sırlar ve Karadağlılar saldırıya geçmek için asker topluyorlardı. Rusya ise Osmanlı reayasını isyana teşvik ediyordu. Karların erimeye başlaması ile birlikte Bosna reayasını bir taraftan Sırlar, bir taraftan Karadağlılar, bir taraftan da Boka, Kotor (Boka Kotorska/Kotor Körfezi) ve Novi (Hersek Novi) taraflarındaki Ruslar isyana teşvik ve tahrik ediyordu. Aynı şekilde Yenipazar, Alacahisar, Leskofça ve Şehirköy reayası da isyana teşvik ediliyordu.¹¹⁹³

¹¹⁹¹ BOA, HAT, No. 134/5534-A, 5 Muharrem 1222 (15 Mart 1807).

¹¹⁹² BOA, HAT, No. 41/2063, 29 Muharrem 1222 (8 Nisan 1807).

¹¹⁹³ BOA, HAT, No. 133/5495, 29 Muharrem 1222 (8 Nisan 1807).

Rusya'nın başlıca amaçlarından birisi Bosna-İstanbul bağlantısını kesmektir. Bu amaçla isyanı genişletmek için Karadağlıları da isyan teşvik etmekten geri durmuyordu. Kotor'da bulunan Rus birlikleri, Karadağlılarla birlikte 1807 nisan ayında Nikşik'e (Nikšić), mayıs ayında ise Klobuk Kalesi'ne saldırıda bulunarak isyanın Hersek taraflarına yayılmasına çalıştı. Ancak, Nikşik ve Klobuk Kalesi'ne yapılan harekât başarısız oldu ve Fransızların Kotor Bölgesi'ni tehdidi nedeniyle birlikler tekrar Kotor'a dönmek zorunda kaldı.¹¹⁹⁴ Osmanlı kaynaklarına göre bir yandan Karadağ'dan topladığı külliyetli askerler ile Ruslar, diğer yandan Sırp'lar Bosna Eyaleti'ne hücum etmişlerdir. Rus ve Karadağ birlikleri bu saldırılarda Trebin (Trebinje), Nikşik ve Klobuk kalelerine saldırmışlardır. Çatışmalarda beş yüz dolayında Rus ve Karadağ askeri hayatını kaybetmiş; çok sayıda asker esir düşmüş, üç top, mühimmat ve cephane Osmanlıların eline geçmiştir.¹¹⁹⁵ Bosna Valisi Hüsrev Mehmed Paşa'nın raporlarına göre Sırp'lar, Ruslar ve Karadağlılar ittifak halinde idiler ve Bosna Eyaleti'ndeki belirli noktalara saldırıyorlardı. Muharebelerde Rus, Karadağ ve Sırp birlikleri mağlup oldu ve çok sayıda Sırp ve Karadağlı hayatını kaybetti. Ayrıca, yüzden fazla Rus idam edildi; yüz dolayında asker ve bir Rus subayı esir alındı. Bunun yanı sıra, üç top, üç adet humbara, üç yüz tüfek, savaş teçhizatı, mühimmat ve zahire ele geçirildi. Keza, Seniçe ve Yeni Varoş'a (Nova Varoş) saldıran Sırp'lar Hüsrev Paşa'nın kethüdası İbrahim Paşa birlikleri tarafından hezimete uğratıldı.¹¹⁹⁶ 1808 yılı ocak ayı ortalarında Bosna Valisi Hüsrev Mehmed Paşa ile Selanik Sancağı Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın görev yerleri değiştirildi.¹¹⁹⁷ Hüsrev Mehmed Paşa'nın 15 Şubat 1808 tarihli kaimesine göre ise Sırp'lar ve Karadağ asileri ittifak yaparak Bosna Eyaleti'ne saldırmışlardı. Başlıca amaçları İstanbul-Bosna yolunu kapatmaktı. Sırp'ların Yeni Varoş'a saldırı hazırlıkları yaptıkları haberleri geliyordu. Hüsrev Paşa, Vişegrad'daki kale ve palankaların güçlü olması ve Drin Nehri'nin geçişi engellemesi sebebiyle bir miktar asker bırakarak Taşlıca ve Prepol taraflarına inmek niyetindeydi. Ancak Gorajde'de iken Selanik Sancağı Mutasarrıfı İbrahim Paşa ile görev değişikliği emri gelmişti. Bunun üzerine Hüsrev Paşa, Taşlıca'da konuşlanmıştı. Hüsrev Paşa'ya göre Taşlıca ve Prepol, Karadağ ve Sırp'lara eşit uzaklıkta idi ve İstanbul-Bosna bağlantısının kesilmemesi için savunmasına önem verilmesi elzemdi. Ancak, Taşlıca'da zahire sıkıntısı vardı. Kendisinin ordusu ile burada uzun süre kalması sıkıntıyı

¹¹⁹⁴ Özdem, a.g.t., s. 84.

¹¹⁹⁵ BOA, C.AS, No. 586/24660, 18 Zilkade 1227 (23 Kasım 1812); BOA, HAT, No. 656/27591, 29 Muharrem 1228 (1 Şubat 1813).

¹¹⁹⁶ BOA, HAT, No. 1358/53260, tarihsiz (tt. 1807).

¹¹⁹⁷ BOA, C.DH, No. 279/13912, Evâsıt-ı Zilkade 1222 (10-19 Ocak 1808).

arttıracığından dolayı Prepol'e geçti. Hüsrev Paşa, Prepol, Seniçe ve Yeni Varoş'un savunması için dirayetli birinin tayin edilmesi lüzumunu bildirdi.¹¹⁹⁸ Diğer taraftan, Hüsrev Paşa 27 Mart 1808 tarihli bir tahriratla H. 1221 ve 1222 (1806-1807) senelerine mahsuben cibayeti kendi üzerinde olan Bosna Eyaleti dahilindeki bazı kazalardan cizye vergisi toplanmadığını belirtti. Böğürdelen, Lozniçe ve Krupne (Krupanj) kazaları Sırlar tarafından; Onogošte sahrası ve Bakıyye-i Nova (Nikşiç) Kazası'na civar olan Trebin, Kolaşin Kazası'ndan Molaça ve Çerniçe Kazası'ndan Golje nahiyeleri ise Karacadağ asileri tarafından zapt ve istila edildiğinden dolayı H. 1221 (1806) senesinden 10.000, H. 1222 (1807) senesinden ise 14.138 olmak üzere toplam 24.138 adet cizye evrakı tevzi ve cibayet olunamamıştı. Hüsrev Paşa, bunların bedelinin zimmetinden düşülmesini istedi.¹¹⁹⁹ Yapılan değerlendirmede usule aykırı olmasına rağmen söz konusu cizye evrakı dağıtılamadığı için Hüsrev Paşa'nın talebi uygun görüldü.¹²⁰⁰

4.8.4. 1810-1811 Karadağ İsyanı

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Sırp isyanları bastırılmadığı gibi Rusya ve Sırların teşvik ettiği Karadağlıların isyan hali ve Osmanlı topraklarına saldırıları da devam ediyordu. 1807 yılında imzalanan Tilsit Antlaşması gereği Karadağlıların Kotor Körfezi'nden çekilmesi ile birlikte Sırlarla iş birliği yapabilmek için bir miktar asi boşa çıkmıştı. Karadağlılar, Sırbistanlı ve Hersekli Sırlar ile birlikte 1809 yılında Nikşik ve Klobuk kalelerine saldırdılar ise de mağlup olmuşlardı.¹²⁰¹ Savaşın ve isyanların devam etmesinden en çok etkilenen yerlerden birisi Bosna Eyaleti idi. Osmanlı-Rus Harbi'nin ikinci etabında 14 Eylül 1809'da İbrail'in düşmesi üzerine ilkbahara kadar Niş, Vidin ve Bosna taraflarının takviye ve tahkim edilmesi gündeme geldiğinde İskenderiye hariç Arnavutluk taraflarından Bosna'ya asker gönderilmesi kararlaştırıldı. İskenderiye'den külliyetli asker sevk edilmesi mümkün olduğu halde, Karadağ asilerinin varlığı sebebiyle bölgeden çok miktarda asker gönderilmesinin mahzurlu olacağı düşüncesiyle İskenderiye hariç

¹¹⁹⁸ BOA, HAT, No. 123/5039, 17 Zilkade 1222 (15 Şubat 1808).

¹¹⁹⁹ BOA, Ali Emiri, IV. Mustafa (AE.SMST.IV), No. 6/501, 29 Muharrem 1223 (27 Mart 1808); BOA, AE.SMST.IV, No. 19/1370, lef 1, 1 Rebülevvel 1223 (27 Nisan 1808).

¹²⁰⁰ BOA, AE.SMST.IV, No. 19/1370, lef 1-3, 7-29 Rebülevvel 1223 (3-25 Mayıs 1808).

¹²⁰¹ Roberts, a.g.e., s. 179.

tutuldu.¹²⁰² Vali İbrahim Paşa, Bosna Eyaleti'nin dört bir tarafının düşmanla çevrili olması dışında bir yanda Sırların saldırıları, bir yanda da Sırların Karadağ asilerine civar olan bütün reayayı isyana teşvik etmesi sebebiyle devamlı savaşa hazır halde bulunmaları gerektiğini belirttikten sonra kıtlık yüzünden zahire ve peksimet sıkıntısı yaşanmasından ve mühimmat yokluğundan yakınıyordu. Üstelik 1810 senesi ilk baharında Karadağ asileri ve Sırlar harekete geçmeye hazırlanıyorlardı. Ayrıca, Rumeli Valisi ve Niş Seraskeri Hurşid Paşa'nın bildirdiğine göre Rus birlikleri Sırlara destek vermek üzere Vidin üzerinden Tuna'yı geçmek niyetindeydi. Bunun için Sırp Milenko (Kara Yorgi'nin yardımcılarında Milenko Stoykoviç, E.G.) ile görüşmeler yapıyorlardı. İbrahim Paşa'ya göre Bosna kalelerinde peksimet sıkıntısı had safhada idi ve mühimmat da tükenmek üzereydi. İstanbul yolu kapandığı takdirde hiç yerden yardım almak mümkün olmayacağı için düşmana karşı konulması mümkün değildi.¹²⁰³ İbrahim Paşa'nın talebi üzerine Bosna'ya 500 kantar barut ile 45.000 akçe, kurşun, bakır, hartuç, iki yuvarlakçı ustası ve mühimmat gönderilmesi uygun görüldü.¹²⁰⁴ İbrahim Paşa'nın tahmin ettiği gibi 1810 baharında Sırlar harekete geçti. Taşlıca ve Prepol kazaları ileri gelenlerinin mahzarına göre Sırlar külliyetli bir şekilde Hidrellez günü (6 Mayıs 1810) Bosna yolunu ele geçirmek üzere saldırıya geçti. Ancak, Prepol'de sert bir direnişle karşılaştıkları için çekilmek zorunda kalmışlardı.¹²⁰⁵ Bununla birlikte, Sırların saldırıları ve İbrahim Paşa'nın şikâyetleri devam ediyordu. İbrahim Paşa, İstanbul-Bosna bağlantısının kesilmesinden endişe duyuyordu. Nitekim 23 Mart 1811 tarihli bir kaimesinde geçiş güzergahının Sırp asileri, dağlı asiler ve Karadağ ile çevrili olduğuna dikkat çekti. Ayrıca, Karadağ ve dağlı asiler arasında bulunan İskenderiye Sancağı'na bağlı Bihor, Kamaran (Komoran) ve Budimle (Budimlje)-Plav (günümüzde Plav/Plava) kazalarında savunmaya elverişli kale ve kule olmadığı için Karadağlıların ve dağlı asilerin İstanbul-Bosna yoluna geçişinin engellenemediğini belirtti. Bu sebeple İskenderiye Sancağı'ndan her bir kazaya biner adet piyade askeri konuşlandırılmasını istedi.¹²⁰⁶

Sırların saldırıları devam ederken 1810 yılında Drobnak (Drobnjak) Nahiyesi reayası yeniden ayaklandı. Vakanüvis Şanizade Mehmed Atullah Efendi'ye göre Nikşik

¹²⁰² BOA, TS.MA.e, No. 662/16, 3 Muharrem 1225 (8 Şubat 1810).

¹²⁰³ BOA, C.HR, No. 49/2408, lef 2, 15 Rebülevvel 1225 (20 Nisan 1810).

¹²⁰⁴ BOA, C.HR, No. 49/2408, lef 1, 2, 4, 18-23 Rebülahir 1225 (24-28 Mayıs 1810), 7 Cemâziyelâhir 1225 (7 Temmuz 1810).

¹²⁰⁵ BOA, HAT, 441/22172-E, tarihsiz.

¹²⁰⁶ BOA, C.AS, No. 281/11663, 27 Safer 226 (23 Mart 1811).

(Nikšić=Onogošte) reayasıyla Taşlıca Kazası'na bağlı Drobnak Nahiyesi reayası daha önce ittifak yaparak Rusya'nın tahrikiyle itaatten ayrılıp Karadağ'a tabiiyet ettiklerinden dolayı Klis Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa, Bosna Valisi Hüsrev Paşa tarafından bölgenin nizamına tayin edilmiş ve reayanın kefillerini alarak itaat etmelerini sağlamıştı. Ancak, bölgedeki düzenin devamı için dikkatli ve tedbirli davranmak gerektiği halde alınan kefillerin serbest bırakılması üzerine Nikşik ve Drobnak tarafları reayası yeniden Karadağlılara tabiiyet etmişlerdi.¹²⁰⁷ Taşlıca ve Prepol ileri gelenlerinin takdim ettikleri mahzara göre bu defa Drobnak Nahiyesi reayasının itaatten ayrılmasının sebebi Karacadağ asilerinin isyan etmesi idi. Karadağ Vladikası'nın yeğeni Drobnak Nahiyesi'ne gelerek reayayı bir süredir isyana teşvik edip kendilerine tabiiyet etmelerini sağlamıştı. Bu sebeple reaya cizye ödemeyi reddetmiş ve cizyedarı da kovmuştu. Ardından, Tara Nehri yakınındaki Şaran adlı mahalde toplanmışlardı. Sırplarla ittifak yaparak eş zamanlı olarak Taşlıca ve Prepol'e saldırmaya hazırlanıyorlardı. Sırplar ve Karadağlıların aynı anda Prepol ve Taşlıca'ya saldırmaları halinde iki kasaba ahalisi birbirlerine yardım etme imkânı ortadan kalkacaktı. Kendilerini savunmak için şaranpo ve kaleleri yoktu. Üstelik içinde buldukları sene mahsulleri de kıttı. Dahası Hıdrellez gününden beri askerlerin geçişi sebebiyle her iki kaza ahalisi perişan olmuştu ve fakir-fukara kendini geçindirmekte güçlük çekiyordu. Bundan dolayı, Taşlıca ve Prepol'ün savunması için külliyetli askere ve zahireye şiddetle ihtiyaç duyuluyordu. Ancak, Müslüman ahalinin korunması için öncelikli olarak cephane ve bir adet top ihsan edilmesi ve ayrıca zahire ve asker gönderilmesi elzemdi.¹²⁰⁸

Onogošte (Nikşik) Kalesi ileri gelenleri, kapudan, ağa, neferât, muhafız vs. tarafından Sultan'a takdim edilmek üzere gönderilen mahzara göre Trebinli İbrahim Bey, Lubin ve Trebin (Trebinje) neferâtı ile birlikte Nikşik Kalesi'nin muhafazasına tayin edilmişti. Fakat, İbrahim Bey'in kaleyi savunabilecek kudreti olmadığı ve neferâtı toplamasının mümkün olmadığı anlaşılmıştı. Buna karşılık, altı aydan beri civarlarındaki Karacadağ vesair dağlı asilerin reisleri ve Rusya'nın generali olan Vladika, Nikşik çevresindeki köy ve nahiyelerdeki bütün ehli zimmet reayasını kendisine bağlamayı

¹²⁰⁷ Şânî-Zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Şânî-Zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821)*, C. I, Neşre Hazırlayan: Prof. Dr. Ziya Yılmaz, İstanbul: Çamlıca Basın Yayım, 2008, s. 466; Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. IX, Tertib-i Cedid, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309, s. 226. Şanizade, Drobnak (Drobnak) Nahiyesi'ni Dornik şeklinde kaydetmiştir. Yılmaz bu kelimeyi Du(b)r(ov)nik şeklinde okumuştur. Cevdet Paşa ise bu kelimeyi Durbinyak şekline kaydetmiştir.

¹²⁰⁸ BOA, HAT, 441/22172-E, tarihsiz.

başarmıştı. Vladika önderliğinde Karadağlılar Müslüman ahalinin çiftliklerindeki ve sair miri arazilerde hasıl olan bütün mahsullere ve hububata el koyup, dört bir taraftan bağlantı yollarını kesmişti. Ayrıca, Vladika, kendisine tabiiyet eden reayayı korumak için zabıtlar tayin etmişti. Bunun yanı sıra, Drobnak (Drobnjak) Nahiyesi ahalisini kendisine bağlamayı başarmıştı. Vladika'nın sevk ve tahriki ile Drobnak ahalisi külliyetli askerle koyun ve sürüleri üzerine saldırıp binden fazla koyunları yağmalamıştı. Vladika, kış bitince Karadağlılar ve Drobnak reayası ile Nikşik Kalesi'ne hücum etmeye hazırlanıyordu. Kendilerine herhangi bir taraftan yardım gelmesi imkânı olmadığı gibi kıtlık sebebi ile nesillerini devam ettirebilmek için vatanlarını terk etmeye mecbur olduklarını ve ekmek parçasına muhtaç durumda olduklarını bildirdiler. Nikşik Müslümanlarının beyanına göre kalede darı ve hububat kıtlığı çekildiği için kaleyi savunmak imkansızdı. Nikşik Kalesi, Hersek Sancağı'nın kilidi olduğu için kalenin düşmesi halinde Karadağlılara Mostar ve Saraybosna yolu açılacaktı. Bundan dolayı, Nikşik ahalisi, kalenin savunması ve kadın ve çocuklarının esir düşmemesi için asker, tayinat ve zahire gönderilmesini ve kudretli bir muhafız tayin edilmesini istedi.¹²⁰⁹ Bu sebeple Süleyman Paşa, Sultan II. Mahmud tarafından bir kez daha Nikşik (Onogošte) ve Drobnak nizamına tayin edildi. Süleyman Paşa, derhal bölgeye gidip reyanın kefillerini alarak, teminat vererek veyahut gözlerini korkutarak reayayı itaat ettirmek için her ne gerekiyorsa ona göre davranmaya yetkili kılındı. Ayrıca, bölgede düzen ve asayişin sağlanması ve reyanın huzurunun temini için gayret etmesi emredildi. Kendisine yardım etmesi için İstanbul'dan bir de mübaşir gönderildi. Bunun yanı sıra, Bosna valisine Evâhir-i Rebûlâhir 1226'da (15-23 Mayıs 1811) reayayı isyana sevk edenlerin ve itaatten ayrılmalara sebep olanların tahkik edilerek bir daha bu tür hareketlere cesaret edemeyecek şekilde cezalandırılmaları emredildi.¹²¹⁰ Bu verilere göre Sırp ve Karadağlıların son saldırısı 1810 yılında Hıdrellez zamanı başlamıştır. Belgelerde Vladika'nın yağma hareketlerine öncülük ettiğinin belirtilmesi ve Rus generali olarak telakki edilmesi dikkat çekicidir. İsyanın akıbeti hakkında elimizde bilgi mevcut değildir. Ancak, Vladika Petar'ın Karadağ sınırlarını genişletmeye çalıştığı ve tıpkı Brda Bölgesi'nin fiilen ilhakında olduğu gibi Drobnak ve Nikşik Bölgesi'ni de bir oldu bitti ile Karadağ'a ilhak etmeye çalıştığı aşikardır. Buna karşılık, Karadağlıların saldırıları Nikşik ve Drobnak tarafları ile sınırlı değildi.

¹²⁰⁹ BOA, HAT, No. 441/22172-F, tarihsiz. (tt. 1811 Ocak).

¹²¹⁰ Şânî-Zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, a.g.e., C. I, s. 466, 467; Ahmed Cevdet, a.g.e., C. IX, s. 226.

Podgoriçe ve İskenderiye ile İstanbul arasında yapılan yazışmalarda Karadağlıların Podgoriçe ve çevresine de saldırmaktan geri durmadıkları görülmektedir. Podgoriçe ve İşbozi kaleleri ile karşılardaki Ada ve Jabyak kaleleri muhafazasında bulunan ağa, neferât ve ahalinin takdim ettikleri mahzarlar ve Podgoriçe-Karacadağ kadısının ilamına göre dağlık bölge olmanın avantajı ile daima ve ısrarla isyan ve ayaklanmayı âdet edinmiş olan Karacadağ, Bilopavlik (Belopavlik), Rofça (Rovca), Moraça, Kuçe ve Piper reayasıyla sürekli muharebe etmekten ve çatışmaktan yorgun düşmüşlerdi. Üstelik Rusya'nın ve Sırpaların Müslümanlara karşı giriştikleri saldırıları duyduklarından beri aynı mezhepte (Ortodoks) oldukları için Karadağ asilerinin de isyanları daha da şiddetlenmişti: “*Bu esnada â'dâ-yı din olan Moskov Keferesi ve Sırplu havanesinin ümmet-i Muhammed'e itdikleri rahne-i hailelerini usat-ı mersumeleri yek-mezheb olub istimâ eylediklerinden berü isyan ve tuğyanları müştedd...*”. Karadağlılar söz konusu kalelere saldırdıkları esnada kalelerin ve Müslüman ahalinin birbirlerine yardım etmesini engellemek için kalelerin arasından geçen Ribniça (Ribnica) Nehri üzerindeki savunması zayıf köprüye hücum ediyorlardı.¹²¹¹ İskenderiye Mutasarrıfı Tahir Paşa ve İskenderiye Mütesellimi Mustafa Paşa'nın gönderdiği tahrirata göre 1810 yılı sonlarında veya 1811 yılı başlarında Karadağlılar Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerini zapt etmek için saldırıya geçmişler ve Salkadine Köyü'nü istilaya uğratmışlardı. Ancak, Tahir ve Mustafa Paşaların İskenderiye'den gönderdikleri destek birlikleri sayesinde Karadağlılar yirmi altı kayıp vererek çekilmek zorunda kalmışlardı. Buna karşılık, söz konusu kalelerde mühimmat ve cephane sıkıntısı çekildiğinden dolayı acilen cephane gönderilmesi gerekiyordu.¹²¹² Tahir Paşa ve Mustafa Paşa'nın kaimeleri ile Podgoriçe-Karacadağ kadısı ve ahalinin ilam ve mahzarlarında Ribnica Köprüsü'nün muhafazası için Podgoriçe Varoş Kalesi'nde inşa edilen Yeni Tabya muhafızlığına Osman veled-i Süleyman'ın tayin edilmesi talep edilmekteydi. Ancak, kendisine tahsis edilmesi istenen Burumat gediği İskenderiye Kalesi'ne bağlı olup Podgoriçe Kazası'nda bulunuyordu. Bu sebeple Burumat mezraası aşarının Osman veled-i Süleyman'a tahsis edilebilmesi için Burumat gediğinin Podgoriçe Varoş Kalesi'ne nakledilmesi 25 Haziran

¹²¹¹ BOA, YB.04, No. 5/12, 27 Rebîülâhir 1226 (21 Mayıs 1811); NBKM, Or.Otd. Fond. 1, a.e. 4819, 27 Rebîülâhir 1226 (21 Mayıs 1811); BOA, YB.04, No. 5/13, 27 Rebîülâhir 1226 (21 Mayıs 1811); NBKM, Or.Otd. Fond. 1, a.e. 4820, 27 Rebîülâhir 1226 (21 Mayıs 1811).

¹²¹² BOA, HAT, No. 970/41375, 29 Safer 1226 (25 Mart 1811).

1811 tarihinde Sultan tarafından uygun görüldü.¹²¹³ Bu sırada Podgoriçe kazasının Hersek Sancağı'na ve Bosna Eyaleti'ne bağlılığının sürdüğünü belirtmemiz gerekir. Nitekim yukarıda belirtildiği üzere Podgoriçe Kazası, idari olarak 1835 yılına kadar Hersek Sancağı'na bağlı kalmıştır.¹²¹⁴

Bu arada İskenderiye Mutasarrıfı Buşatlı İbrahim Paşa'nın 1810 yılında vefatı üzerine yerine çocuk yaştaki oğlu Tahir Paşa mirmiran rütbesiyle mutasarrıf tayin edildi. Yeğeni Mehmed Paşazade Mustafa Bey ise İskenderiye Sancağı mütesellimi tayin edildi. Ancak bir süre sonra itirazlar başladı. Vidin Seraskeri Tepedelenli Alipaşazade Veli Paşa, Tahir Paşa'nın çocuk olması sebebiyle Mustafa Paşa'nın İskenderiye Mutasarrıfı, Tahir Paşa'nın ise Dukakin Sancağı mutasarrıfı tayin edilmesi ve Mustafa Paşa'nın 7-8.000 askerle sefere katılması için Sadarete başvuruda bulundu.¹²¹⁵ Bu mesele 13 Kasım 1810 tarihinde Sultan'a arz edildi. Ancak, Tahir Paşa'nın idare kudreti olmadığına dair gelen ilamlar ve Veli Paşa'nın talebi Sultan tarafından uygun görülmedi.¹²¹⁶ Diğer taraftan, İskenderiye, Podgoriçe, İşbozi, Jabyak, Bar ve civarındaki kalelerde bulunan ağa, neferât ve ahali ile İskenderiye kadısı İstanbul'a bir mahzar ve ilam ederek takdim ederek Ruslar ve Sırp'lar ile aynı milletten olan ve saldırmak için daima fırsat kollayan Karadağ asilerinin hücumlarına karşı Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kaleleri başarı ile savunulmuş olsa da Tahir Paşa'nın 7-8 yaşlarında olması hasebiyle nüfuz ve iktidarı olmadığı ve sancakta karışıklıklar çıktığı için yerine sancağı fiilen yönetmekte olan amcasının oğlu Mehmed Paşazade Mustafa Paşa'nın tayin edilmesini rica ettiler.¹²¹⁷ Sadrazam Ahmed Paşa'nın Tahir Paşa'nın çocuk yaşta olması sebebiyle İskenderiye Sancağı'nın muktedir bir vali tarafından yönetilmesi lüzumu, İskenderiye Sancağı'nı fiilen idare etmekte olan amcası Mustafa Paşa'nın mutasarrıf tayin edilmesinin her hangi bir fesat ve karışıklığa yol açmayacağı beyanı ve ilkbaharda 4.000 asker göndermek şartıyla Mustafa Paşa'nın mutasarrıf tayin edilmesini 21 Mart 1812'de Sultanın onayına sundu. Sultan II. Mahmud da bu atamayı onayladı.¹²¹⁸

¹²¹³ BOA, HAT, No. 970/41375, 29 Safer 1226 (25 Mart 1811); BOA, YB.04, No. 5/12, 27 Rebüülâhir 1226 (21 Mayıs 1811); NBKM, Or.Otd. Fond. 1, a.e. 4819, 27 Rebüülâhir 1226 (21 Mayıs 1811); BOA, YB.04, No. 5/13, 27 Rebüülâhir 1226 (21 Mayıs 1811); NBKM, Or.Otd. Fond. 1, a.e. 4820, 27 Rebüülâhir 1226 (21 Mayıs 1811). BOA, C.DH, No. 214/10685, 3 Cemâziyelâhir 1226 (25 Haziran 1811); BOA, C.HR, No. 46/2294, 3 Cemâziyelâhir 1226 (25 Haziran 1811).

¹²¹⁴ Pepiç, a.g.m., s. 281.

¹²¹⁵ BOA, HAT, No. 478/23422, tarihsiz.

¹²¹⁶ BOA, HAT, No. 967/41323, 15 Şevvâl 1225 (13 Kasım 1810).

¹²¹⁷ BOA, HAT, No. 480/23527-A, tarihsiz; BOA, HAT, No. 480/23527, 7 Rebiülevvel 1227 (21 Mart 1812).

¹²¹⁸ BOA, HAT, No. 480/23527, 7 Rebiülevvel 1227 (21 Mart 1812).

Yukarıda belirtildiği üzere Rusya, Dalmaçya’da Fransa’ya karşı giriştiği mücadelede Karadağ’dan asker topladığı ve Karadağlılarla birlikte Fransa’ya karşı pek çok ortak harekât yaptığı gibi, Sırp isyanları ve 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı’nda da Osmanlı topraklarına karşı Karadağlılarla beraber hücumla geçmiş ve savaş boyunca Karadağ’ı teşvik etmekten geri durmamıştı. Vladika Petar’ın Sırp isyanları karşısındaki genel tavrına bakılacak olursa Vladika’nın temkinli bir politika izlemeyi tercih ettiğini söylemek mümkündür. İsyanın başlarında Vladika, Sırpı destekleme vaatlerinde bulundu ve zaman zaman Hersek taraflarına yapılan saldırılarda Sırpılarla iş birliği de yaptı. Vladika, bu süreçte Karadağ sınırlarını kuzeye doğru genişletmeyi amaçlıyordu. Bu doğrultuda Rovça, Moraça, Drobnak ve Nikşik (Nikšić) taraflarındaki Ortodoksları isyana teşvik etti ve bu bölgeleri hâkimiyeti altına almaya çalıştı. Bu amaçla iki defa büyük isyan çıktı. Ancak, Karadağ Kara Yorgi’nin, Vladika Petar’a yazdığı bir mektupta düşmana saldırarak ve kendilerine doğru ilerleyerek Hristiyanlığa olan sevgisini göstermeye davet ettiğinde olduğu gibi Sırpıların yardım taleplerini bazen karşılıksız bıraktı ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etti.¹²¹⁹ Sırpı için Rusya’nın yardım ve desteği çok önemliydi. Rusya, başlangıçta Sırp isyanlarına mesafeli yaklaşmış ve Osmanlı Devleti ile savaşa girdikten sonra Sırpılara açık destek vermeye başlamıştı. Ancak, Rusya için ne Sırpıların ne de Karadağlıların çıkarları Rusya’nın siyasi menfaatlerinden öncelikli değildi. Bu sebeple Rusya’nın tavrı Fransa ve Osmanlı ilişkilerine bağlı olarak değişkenlik gösterdi. Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya mağlup olması Kara Yorgi’yi ve Vladika Petar’ı ümitlendirmiş ve bağımsızlık hevesi uyandırmıştı. Buna karşılık, Bükreş Antlaşması (28 Mayıs 1812), Sırpı için olduğu kadar Karadağlıları da hayal kırıklığına uğramıştı.¹²²⁰ Napolyon’un Rusya Seferi sebebiyle Petersburg’u korumak için Balkanlardaki kuvvetlerini çekmesi ve Bükreş Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti 1813 yılında Sırp isyanlarını bastırmayı başardı. Karadağ ise bir kez daha kendi haline terk edildi.

¹²¹⁹ Roberts, a.g.e., s. 179.

¹²²⁰ Urhan, a.g.t., s. 46. Bkz. Karatay, “Karadağ’ın Bağımsızlık Mücadelesi”, s. 448.

4.9. 1812-1821 Yılları Arasında Karadağ

Yukarıda belirtildiği üzere Karadağ, Rusya'nın desteğinde bir yanda Dalmaçya sahillerinde yaşanan hâkimiyet mücadelesinde Kotor Körfezi'ni ele geçirmeye çalışmış, bir yandan da Sırp isyanlarından yararlanarak sınırlarını Osmanlı Devleti aleyhine genişletmeye çalışmıştır. Buna karşılık Kotor Bölgesi 1797'de Avusturya'ya, 1806'da Fransa'ya ve 1814'te yeniden Avusturya'nın eline geçmesine seyirci kalmıştır. Karadağ'ın, Avusturya ile komşuluğu problemlili başlamış ve 1814'te sınır çatışmaları yaşanmıştır. 1815 Viyana Kongresi'nde Kotor Körfezi ve Dalmaçya'da Avusturya egemenliğinin tasdik edilmesinden sonra durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Sırp isyanları esnasında Moraça, Rofça, Drobnak ve Nikşik (Nikşiç) taraflarında çıkan isyanlar bastırılmış olmakla birlikte, bu bölgelerde Brda Bölgesi'nde olduğu gibi Karadağ ile fiili birleşme arzusu güçlenmiştir.

Vladika Petar, Sırp İsyancı'nın bastırılmasından sonra da Sırp liderlerle iyi ilişkilerini sürdürdü. 1815'te Ostrog Manastırı'nın başrahibi aracılığıyla Kara Yorgi'nin rakibi ve halefi Miloş Obrenoviç ile temas kurdu. Miloş, Kara Yorgi gibi okuma yazma bilmiyordu, ancak siyasi olarak çok daha zeki olduğunu kanıtladı. Osmanlı Devleti ile çatışmaya girmek yerine, kendisini Sırp paşalığının önde gelen lideri yapan siyasi bir anlaşma yapmayı tercih etti ve Maraşlı Ali Paşa'dan aldığı bir buyruldu ile *başknez* olmayı başardı. Avusturya'ya kaçmış olan Kara Yorgi'nin 1817'de dönüşünden sonra Miloş, Kara Yorgi'yi ortadan kaldırdı ve kellesini İstanbul'a gönderdi.¹²²¹ Karadağlılarla Sırp'ların ilişkileri 1821 yılına kadar dengeli bir şekilde gitti. Vladika Petar, Sırp'ların mücadelesine sempati duyduğunu daima ifade etse de Miloş ile olan ilişkilerinde Karadağ'ın çıkarları her zaman önde geliyordu. 1821'de Yunan ayaklanmasının başlamasından sonra haziran ayında Miloş'un Hüseyin Paşa'nın Sırbistan'a karşı muhtemel bir saldırısı karşısında destek talebine yanıt olarak Petar, 1807'deki gibi hem Hersek hem de İşkodra tarafında Osmanlılarla mücadele halinde olduğu için yardım edemeyeceğini belirtti.¹²²²

¹²²¹ Roberts, a.g.e., s. 180. Geniş bilgi için bkz. Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyancıları*, s. 154-164.

¹²²² Roberts, a.g.e., s. 180.

9 Ağustos 1815'te Korfu'da çıkan bir gazetede Karadağ Vladikası'nın Dubrovnik'i istila ettiği haberi çıktı. Buna göre Vladika on bir bin askerle aniden Ragusa Kalesi'ne saldırmış ve kaleyi zapt ettikten sonra Ragusa ahalisini iki bin yaldızlı altın cizyeye bağlamıştı. Ayrıca, kendisini prens olarak tanımalarını istemişti. Bu olay Tepedelenli Ali Paşa'nın Kapı Çukadarı Hüseyin Bey tarafından Bâbiâli'ye bildirildi. Olayın İstanbul'da duyulması heyecan yarattı, ancak kısa sürede haberin gerçek olmadığı anlaşıldı.¹²²³ Bununla birlikte, yapılan yazışmalarda Tepedelenli Ali Paşa'nın Karadağ ve Vladika Petar ile ilgili tespitleri önemlidir. Ali Paşa'ya göre asi güruhundan ibaret olan Karadağlılar Osmanlıya itaat etmeyip Rusya'ya meyilli idiler. Üstelik Vladika, Rusya tarafından tahta çıkarılmıştı. Ancak haberlerin doğru olma ihtimali yoktu: *“Karadağlılar Devlet-i ‘Âliyye’ye muti’ ve fermanber olmayub gürûh-ı ‘usatdan olarak Rusyaluya meyyâl ve hatta içlerinde olan ladikaları Rusyalu tarafından ik‘ad olunmuş olduğu cümleye mâ‘lum olan keyfiyâtdan olub ancak havâdis-i mezkûre sahih olmak lazım gelse gazete tarihi olan ağustos mürûr edeli üç mâha karib olmak mülâbesesiyle şimdiye dek sâ‘ir taraflardan dahi ihbar ve iş‘âr olunarak şâyi’ olmak iktizâ eder iken bu ana kadar bir taraftan yazılmamasından sahih olmamak mutâla‘ası hatırgüzar olmuş (idi).”*¹²²⁴ Konu hakkında bilgisine başvuru ve Bosna Valisi iken Selanik Sancağı mutasarrıflığına atanan Hurşid Ahmed Paşa'ya göre de Dubrovnik'in istila haberleri gerçek dışıydı. Ancak, eşkıyalık yapmak Karadağlıların âdeti olduğundan dolayı bazı haydutlar Karadağ'a civar olan Bosna kazalarından hayvan hırsızlığına cüret etmekten geri durmuyorlardı. Hurşid Paşa, Karadağlıların bunun dışında olağandışı başka bir hareketleri olmadığını rapor etti.¹²²⁵

1816 yılında Avrupa'da başlayan kıtlık, normal zamanlarda dahi tarımsal üretimi az sayıdaki nüfusunu beslemeye yetmeyen ve uzun yıllardır savaş ve isyan koşullarında yaşayan Karadağ'da büyük bir açlık ve sefaletine sebep oldu.¹²²⁶ Çariçe Elizabeth zamanından beri Rusya'nın Karadağ'a yaptığı yıllık ekonomik yardım 1814'te kesilmişti.¹²²⁷ Vladika I. Petar, yardım için defalarca Rusya'ya müracaat etmesine rağmen herhangi bir yardım

¹²²³ BOA, HAT, No. 1154/45784-A, 23 Zilkade 1230 (27 Ekim 1815); BOA, HAT, No. 1154/45783, tarihsiz (tt. Kasım 1815); BOA, HAT, No. 1154/45785, 12 Muharrem 1231 (14 Aralık 1815).

¹²²⁴ BOA, HAT, No. 1154/45783, tarihsiz (tt. Kasım 1815).

¹²²⁵ BOA, HAT, No. 1154/45785, 12 Muharrem 1231 (14 Aralık 1815).

¹²²⁶ Özdem, a.g.t., s. 87.

¹²²⁷ Miller, a.g.e., s. 420.

alamadı. Vladika, Rus Çarı I. Aleksandr'a gönderdiği 28 Mayıs 1817 tarihli mektupta yetmiş yaşın yorgunluğu ile çaresizliğini ortaya koymuş ve Rusya'ya geçmişte sadakatle yaptığı hizmetlerin karşılığını beklemişti.¹²²⁸ Karatay'a göre bu kıtlık esnasında ekonomik yardım alamayan Karadağ'da iki bin dolayında kişi açlıktan ölmüştür.¹²²⁹ Ayrıca, ahalinin bir kısmı Rusya ve Sırbistan'a göç etmiştir.¹²³⁰ Bu esnada aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu beş yüzden fazla Karadağlı Rusya'ya sığınmak amacıyla Kotor'dan bir Rus ve bir Avusturya gemisi kiralayarak İstanbul'a gelmişti. Osmanlı hükümeti, Haliç'te demirleyen gemilerdeki Karadağlılar kendi tebaası olduğu için bunların Rusya'ya nakledilmesinin anlaşmalara aykırı olduğu beyanıya Rusya tercümanı Fonton vasıtasıyla Rus elçisi Baron de Strogonof'tan açıklama istedi. Strogonof, birkaç gün sonra Fonton'a gönderdiği 4/16 Haziran 1817 tarihli cevap mektubunda bu durumun Rus imparatorunun iradesine aykırı olduğunu belirterek durumdan haberleri olmadığını Reiüsülküttab'a bildirmesini istedi. Elçinin tahkikatına göre *"Karadağlılar memleketlerinde dūcār oldukları şiddet-i kaht ü killet ve kemâl-i fakr-u zarûretten nâşî Rusya diyarına varub ilticâ itmek niyetiyle mahall zâbitânı tarafından bir dürlü mümâna 'at ve muhalefet olunmaksızın Kotor Boğazı'nda Aleksandri tabir olunur Rusya sefinesine ve Konte de Soro? tesmiye olunur Avusturya sefinesine suvar olmuşlardı..."* Dolayısıyla Karadağlılar memleketlerindeki kıtlık, açlık ve fakirlikten dolayı vatanlarını terk ederek Rusya'ya iltica etmek istemişlerdi. Ancak, bunların kendi başlarına harekete geçmeleri hatalıydı ve ellerinde bu doğrultuda herhangi bir belge yoktu. Muhtemelen Rus imparatorunun insaniyet ve himayesine güvenerek yola çıkmışlardı. Rus elçisi, bu durumun imparatorun yegâne amacının tebaasının mutluluk ve refahı ile barışın korunmasını sağlamak olduğu için antlaşmalara aykırı hareket etmeyeceğini bilmediklerinden kaynaklandığı düşüncesindeydi. Karadağlılar yiyecek ve içecek olmadan gemilere binmiş ve pek çoğu hastalıktan telef olmuştu. Elçi, Karadağlıların Odesa'ya gitmek için kendisine müracaat ettiklerini belirttikten sonra perişan hallerine insaniyet namına kalpten üzüntü duyduğunu, fakat devleti tarafından kendisine verilen görev sorumluluğunu unutmuyarak ellerinde herhangi bir senet olmadığı için taleplerini reddettiğini ifade etmiştir: *"...Hâl-i perişaniyetleri her ne kadar dikkat-i kalb ve insaniyetimi tahrik itmişler ise dahi devletim tarafından dest-res olduğum tenbihat-ı sarihayı ve vacibe-i zimmet-i memuriyetimi feramuş itdirmek derecesinde müessir olamayub..."* Ayrıca,

¹²²⁸ Özdem, a.g.t., s. 87.

¹²²⁹ Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 448.

¹²³⁰ Çayır, a.g.t., s. 12.

zaruretlerini gidermek için kendilerine yiyecek, içecek vs. dağıtıp hastalarını tedavi ettirdikten sonra hepsini vatanlarına iade etmeye karar verdiğini belirtmiştir. Ancak, bindikleri gemilerle Odesa'ya gitmek üzere anlaştıklarından dolayı kendilerini Kotor'a götürmek için ücreti Rusya tarafından ödenmek üzere başka gemiler kiralayacağını ifade ederek ve Çanakkale Boğazı'ndan çıkış izni verilmesini istemiştir.¹²³¹ Rus elçisinin mektubu 17 Temmuz 1817 tarihinde tercüme edilerek sultana takdim edilmiştir. II. Mahmud, Reisülküttabın Karadağlıların memleketlerine iadesi için kiralanacak gemilerin ücretinin Osmanlı Devleti tarafından karşılanması teklifini reddetmiş ve sığınmacıların Rus elçiliği vasıtasıyla Kotor'a geri gönderilmelerini uygun olduğunu belirterek Çanakkale Boğazı'ndan çıkış için her türlü kolaylığın gösterilmesini emretmiştir.¹²³² Bu konunun akıbeti meçhuldür.

1819 yılında İskenderiye tarafından gelen haberler Karadağlıların toparlandıklarını göstermektedir. İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği 28 Nisan 1819 tarihli kaimeye göre bölgede bir süredir devam eden veba salgını ahaliyi perişan etmiş ve serhat bölgesinde zaten az olan Müslüman nüfusun kırılmasına yol açmıştı. Buna ek olarak kalelerde cephane yokluğu Karadağ asilerinin iştahını kabartmıştı. Bu sebeple kalelerin keşfi için yoklamacıların gelecekleri duyulunca Karadağlılar bölgedeki kalelere cephane gönderilip tahkimat yapılmadan önce saldırıya geçmeyi planlamışlardı. Karadağ asileri ilk önce Podgoriçe ve İşbozi kaleleri arasından akan Moraça Nehri üzerindeki taş köprüye saldırıp yıkmayı hedeflemişlerdi. Ardından Podgoriçe ve İşbozi kalelerini ele geçirmeyi planlıyorlardı. Bu amaçla 14 Mart 1819'da tahminen 15.000 dolayında Karadağlı toplanıp Podgoriçe üzerine aniden saldırmak için harekete geçmişti. Podgoriçe'den gelen kuşatma haberleri ve yardım talepleri üzerine İskenderiye Mutasarrıfı Buşatlı Mustafa Paşa, derhal bir miktar asker, zahire ve cephane göndermişti. Kendisi de külliyetli asker toplayarak gerekli hazırlıklarını tamamladıktan sonra Podgoriçe'ye yardıma gitmek üzere iken gönderdiği askerlerin yetişmesiyle Karadağlıların gün boyu süren çatışmalardan sonra geri çekilmek ve firar etmek zorunda kaldıkları haberi gelmişti. Mustafa Paşa'nın kaimesine göre çatışmalarda kırk iki Karadağlının kellesi alınmış ve firar esnasında çok sayıda Karadağlı

¹²³¹ BOA, HAT, No. 632/31208-A, 3 Ramazan 32 (17 Temmuz 1817).

¹²³² BOA, HAT, No. 632/31208, tarihsiz (tt. 1817 Temmuz).

Sitniçe (Sitnica) Nehri'nde boğulmuştu. Mustafa Paşa, asilerin kellelerini Enderun Çukadarı Mustafa Ağa ile İstanbul'a gönderdi.¹²³³

Buşatlı Mustafa Paşa'nın Enderun Çukadarı Mustafa Ağa'nın 18 Mayıs 1819'da takdim ettiği takrirden olay hakkında daha başka ayrıntılar da mevcuttur. Buna göre Mustafa Paşa, İskenderiye ve havalisinde bulunan kalelerin mevcut mühimmatlarının tetkiki için İstanbul'dan gelen bir topçu ve humbaracıyı üç tarafı Karadağ asileri ile çevrili olan Podgoriçe Kalesi'ne göndermişti. Bunun duyulması üzerine asker ve mühimmat yokluğunda kaleleri istila etmek amacıyla on sekiz bin asker toplanmış ve Podgoriçe Kalesi'ne hücum etmişti. Gelen yardım talepleri üzerine Mustafa Paşa, beş bin asker göndermiş ve Karadağ asileri kara tarafının yollarını kestiğinden askerleri İşkodra Gölü üzerinden kayıklarla karşı tarafa sevk etmişti. Bunların yetişmesiyle dört saat süren muharebelerden sonra Karadağ asileri hezimete uğramış ve firar etmişlerdi. Çatışmalarda kırk iki kelle alınmıştı.¹²³⁴ Ancak, Mustafa Paşa'nın kaimesi ihtiyatla karşılandı ve çukadarına yüz verilmedi. Sadrazama göre Mustafa Paşa güvenilir biri değildi ve Karadağ maddesi etraflıca tahkik edilmeye muhtaçtı. Hatta bunun Mustafa Paşa'nın hilelerinden biri olması ihtimali mevcuttu. Bu sebeple konunun Bosna valisinden sorulmasına karar verildi.¹²³⁵

Osmanlı birlikleri ile Karadağlılar arasında 1817-1820 yılları arasında yılları arasında sınır boylarında küçük çatışmalar eksik değildi.¹²³⁶ Vladika I. Petar, bu sırada merkezi otoritesini aşiretlere kabul ettirmekte güçlük çekiyordu ve kabileler arasındaki çekişme ve mücadeleler olanca hızıyla sürüyordu. Kıtlığın da etkisiyle aşiretlerin Osmanlı topraklarına yaptıkları baskın, yağma ve çapul hareketlerinin sonu gelmiyordu.¹²³⁷ Geleneksel olarak Petroviçlerle mücadele halinde olan ve sivil valiliği elinde bulunduran Radonyiç ailesinden Vuko Radonyiç, Vladika I. Petar'a muhalif kabilelerle Rusya'nın desteğini alarak vladikayı devirmeye çalıştı. Ancak, bu girişimi başarısız oldu.¹²³⁸

¹²³³ BOA, HAT, No. 399/21000-A, 3 Receb 1234 (28 Nisan 1819); BOA, HAT, No. 399/21000-B, 3 Receb 1234 (28 Nisan 1819).

¹²³⁴ BOA, HAT, No. 399/21000-G, 23 Receb 1234 (18 Mayıs 1819).

¹²³⁵ BOA, HAT, No. 1154/45782, tarihsiz (tt. 1819 Mayıs).

¹²³⁶ Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 448; Urhan, a.g.t., s. 47.

¹²³⁷ Özdem, a.g.t., s. 87.

¹²³⁸ Roberts, a.g.e., s. 181, 182.

Vladika Petar, Osmanlı kuvvetleri ile sınır çatışmalar yaparken yukarıda belirtildiği üzere Kotor Körfezi tarafında Avusturya ile sınır meselelerini çözdü. Nitekim Avusturya ile Karadağ arasında 14 Kasım 1820 ve 12-14 Haziran 1823 tarihlerinde iki anlaşma imzalandı.¹²³⁹ Buna karşılık, uzun yıllardır isyan halinde olan Karadağ'a bitişik Moraçalılar, 1820 yılında Osmanlı hâkimiyetinden ayrılarak Karadağ'a tabi olduklarını ilan ettiler.¹²⁴⁰ Karadağlıların bu hareketlerine cevap olarak Bosna Veziri Celaleddin Paşa (Seyyid Ali Celal Paşa), 1820 yılında Karadağ Bölgesi'ne 12.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Ancak, Bosna birlikleri Moraça Bölgesi'nde aşiretlerin oluşturduğu birlikler karşısında başarılı olamayarak geri çekildi.¹²⁴¹ Böylece, Karadağ'ın sınırları fiilen biraz daha genişlemiş ve Aşağı ve Yukarı Moraça ile Rofça'yı da kapsamış oldu.

Miller'e göre Bosna valisinin 1820'deki bu başarısız istila girişiminden sonra Karadağ on altı yıl boyunca barış içinde yaşamıştır.¹²⁴² Aslında, Karadağlılar yiyecek ve ganimet elde etmek amacıyla Arnavutluk ve Hersek'in bitişik bölgelerine baskınlar düzenlemeye devam ettiler, ancak Osmanlı hükümeti Yunanistan ve Tuna prensliklerindeki ayaklanmalarla uğraştığı için bir intikam savaşı düzenleyemeyecek kadar meşguldü. Bununla birlikte, açlık ve kıtlıkla boğuşan Karadağ kabilelerinin kendi aralarındaki iç çekişme ve rekabeti de devam etti. Bazı kabileler Vladika'yı dini görevlerini ihmal etmekle suçladı ve kendisini Rus çarına şikâyet ettiler. Çar, durumu tetkik için bir heyet gönderdi. Vladika I. Petar'ın uzun bir belge ile kendisini savunması karşısında muhalif kabileler geri adım attı ve Dubrovnik'teki Rus elçisi aracılığı ile Vladika ve kabileler arasında uzlaşma sağlandı. Bu hadise Rusya'nın Karadağ üzerindeki nüfuzunu, Vladika'nın ise kabile şefleri karşısındaki iktidarsızlığını göstermesi bakımından önemlidir.¹²⁴³ Diğer taraftan, yukarıda belirtildiği üzere Vladika I. Petar, 1821'de polis teşkilatı kurmuştu. Ancak, suç ve ceza kavramına ilişkin geleneksel bakış açısını kırmak mümkün olmadı ve kanun tanımazlık devam etti. Çalışmaya karşı büyük ölçüde isteksiz olan ve verimli tarlalardan yoksun bir nüfusu beslemek ve aralarında düzeni tesis etmek başlıca sorundu. Kıtlıklar Karadağ'ın en

¹²³⁹ Özdem, a.g.t., s. 86.

¹²⁴⁰ Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 448; Urhan, a.g.t., s. 47. Fatih Özer, *Arşiv Vesikalarına Göre XIX. Yüzyılda Karadağ İsyamları*, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Genel Tarih Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2010, s. 57.

¹²⁴¹ Özdem, a.g.t., s. 87.

¹²⁴² Miller, a.g.e., s. 420, 421.

¹²⁴³ Miller, a.g.e., s. 421.

büyük belası olmayı sürdürdü.¹²⁴⁴ Bu sebeple Karadağ'da geleneksel sınır baskınları, kan davaları, cinayet ve eşkıyalık olayları da devam etti.

4.10. 1821 Yunan İsyanı ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi Esnasında Karadağ

Osmanlı Devleti, 1821 Mora İsyanı arifesinde Yanya'da Tepedelenli Ali Paşa isyanı ile meşguldü. Yanya Seraskeri tayin edilen Hurşid Paşa ile Rumeli Valisi Hüseyin Paşa'nın Tepedelen üzerine yürümesi üzerine ahali, korkusundan Muhtarpaşazade Mahmud Bey'i, kaleden çıkarıp Avlonya Sancağı Mutasarrıfı İsmail Paşa'ya teslim etmişlerdi. Bu sırada İstanbul'da Tepedelenli gailisinin sona erdiği kanaati hakimdi. Karadağ'ın İskenderiye'ye olan yakınlığı sebebiyle Sultan II. Mahmud tarafından 4 Mart 1821'de İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa'ya yerinden ayrılmaması ve kendi bölgesinin muhafazasına dikkat etmesi emredildi.¹²⁴⁵ Aleksandr İpsilanti'nin 6 Mart'ta Eflak'ta isyan başlatmasından sonra ise "*Hâssaten Karadağ re 'âyasının hâl ü hareketlerine dikkatde tecvîz-i müsâmaha vü gaflet etmamesiyçün Arnavud İskenderiyyesi Muhâfızı Mustafa Paşa'ya*" emir gönderildi.¹²⁴⁶ Mora isyanının yayılmasından sonra da Bosna Valisi Celaleddin Paşa'ya da 19 Mayıs 1821'de "*Sırplu ve Karadağlı taraflarından gâfil olmayarak, kemâl-i dikkat ü basirete i'tinâ eylemesi te'kîdâtı dahi tekrar*" olundu.¹²⁴⁷ Yunan İsyanı'nın bastırılması için asker toplanması esnasında Sultan II. Mahmud tarafından Karadağ ve civarındaki reayaya güvenilemeyeceği değerlendirilmesi ile İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın o taraflardan ayrılması uygun görülmedi. Bunun üzerine Rumeli Valisi ve Serasker Sadrazam Hurşid Ahmed Paşa, Mustafa Paşa'nın mutasarrıf olduğu İskenderiye, Ohri ve Elbasan sancaklarından külliyetli asker toplayıp dirayetli bir başbuğ ile göndermesinin daha faydalı olacağını belirterek acele asker göndermesi için Mustafa Paşa'ya emir verilmesi hususunu sadarete arz etmiştir. Bu talep II. Mahmud tarafından uygun görülmüş ve 2 Ekim 1821'de Mustafa Paşa'ya bir başbuğ nezaretinde acele asker göndermesi emredilmiştir.¹²⁴⁸

¹²⁴⁴ Miller, a.g.e., s. 422.

¹²⁴⁵ BOA, HAT, No. 401/21065, 29 Cemâziyelevvel 1236 (4 Mart 1821).

¹²⁴⁶ Şânî-Zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, Şânî-Zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821), C. II, Neşre Hazırlayan: Prof. Dr. Ziya Yılmaz, İstanbul: Çamlıca Basın Yayım, 2008, s. 1077.

¹²⁴⁷ Şânî-Zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, a.g.e., C. II, s. 1177.

¹²⁴⁸ BOA, HAT, No. 1154/45784, 5 Muharrem 1237 (2 Ekim 1821).

Mora İsyanı, Balkanlardaki Ortodoks halklar arasında sempati ile karşılanmış ve Ortodoks Arnavutlar başta olmak üzere Sırlar, Karadağlılar, Bulgarlar ve Ulahlar arasında memnuniyet uyandırmıştır. Bazı Sırp, Bulgar ve Karadağlı çeteciler ve Ortodoks Arnavutlar dini dayanışma duygusuyla isyana destek vermiştir. Hatta Suliot Arnavutları, en korkusuz savaşçılar arasında önde geliyordu.¹²⁴⁹ Rum isyanının ileri gelen isimleri Sırbistan ve Karadağ'ı isyana teşvik ediyor ve Miloş Obrenoviç ve Vladika Petar'dan ayaklanma için destek bekliyorlardı. Milliyetçiliğe ve Mora isyanına karşı sert bir tutum takınan ve Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan Avusturya'nın Zanta (Zakinthos) Konsolosu Nikola, Kaptanıderya Hüsrev Mehmed Paşa'ya gönderdiği 9/21 Haziran 1823 tarihli bir mektupta Rumlarla Karadağlıların iş birliği yaptıklarını belirtmiştir. Zanta konsolosu Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında devam etmekte olan dostluk ve iyi ilişkiler gereği elde ettiği bazı önemli bilgileri paylaşma ihtiyacı duyduğunu ifade ederek Mora reayası ile Karadağlıların istişare halinde olduklarını iddia etmiştir. Avusturya konsolosunun gönderdiği iki adam, Karadağ kapudanlarından Lukape Gavzani? ile ismi meçhul diğer bir kapudanın Mora'ya gönderdikleri mektupları ele geçirmişlerdi. Buna göre İskenderiye Valisi Mustafa Paşa, Yunan İsyanı'na müdahale için İskenderiye'den hareket edip Mora'ya vardığında adı geçen kapudanlar Arnavutluk üzerine saldırıya geçmeye hazırlanıyorlardı. Bunun için Rum milleti ileri gelenlerinden kırk varil siyah barut, her danesi beşer dirhemlik bol miktarda kurşun ve bir miktar para gönderilmesini rica ediyorlar ve mühimmatın dört Rum teknesi ile Osmanlı sahillerinde olup Karadağlıların ele geçirdikleri Andivara (Antivari/Bar) Limanı'na sevk edilmesini istiyorlardı. Karadağlılar gemiler geldiğinde Yunan bayrağı çekip onları karşılayacaklardı. Konsolosun elde ettiği istihbarata göre Karadağlılar Rumlarla dostluğu pekiştirmek istiyorlardı. Ayrıca, Rum isyanının başarıya ulaşmasını arzu ediyorlar ve Rumeli memleketlerinin zapt ve istilasından sonra borçlarını ödemeyi taahhüt ediyorlardı.¹²⁵⁰ Kaptanıderya Hüsrev Mehmed Paşa, Zanta Konsolosunun Mora asilerinin Karadağlıları tahrik ve isyana teşvik ettikleri ve aralarında ittifak yaptıkları haberine kuşku ile yaklaştı ise de mektubu Sadarete gönderdi. Hüsrev Mehmed Paşa, bu haberlerin yayılmasındaki maksadın Müslümanları panik ve telaşa sevk etmek ve Mustafa Paşa'nın askerini ümitsizliğe düşürüp gayretini kırmak olabileceği düşüncesinde idi. Ayrıca, Buşatlı Mustafa Paşa'nın İskenderiye'den hareketinden önce gerekli tedbirleri aldığını belirtti ve

¹²⁴⁹ Aşkın Koyuncu, "Yunanistan'da Bağımsız Devlet", *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Tarih, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, s. 479.

¹²⁵⁰ BOA, HAT, No. 916/39964-L, 12 Şevvâl 1238 (22 Haziran 1823), BOA, HAT, No. 916/39964-M, 9/21 Haziran 1823).

Zanta önlerinde gezen karakol gemilerine bölgeden geçen gemilerin yoklanmasına dikkat etmelerini emretti. Hüsrev Mehmed Paşa, mektubun içeriğinin kimseye duyurulmamasını rica etti. Konsolosun Rumca mektupların asıllarını göndermemesi Hüsrev Paşa'yı şüphelendirmişti.¹²⁵¹ Aradan geçen süreçteki gelişmeler bilinmemektedir. Bununla birlikte, 1824 yılı başlarında Mustafa Paşa'ya topladığı askerlerle bizzat Mora'ya gitmesi emredilmiş ve Kapıkethüdası Mahmud Nedim Bey askerinin gönderilmesi için mübaşir tayin edilmiştir. Mahmud Nedim Bey'in 14 Mayıs, 1 ve 10 Haziran 1824 tarihli raporlarına göre Mustafa Paşa, İskenderiye'den ayrılmasından sonra isyan etmelerini önlemek için Karacadağ civarındaki köylerin kocabaşılarını bir şekilde İskenderiye'ye getirtip rehin olarak alıkoymuştu. Ayrıca, Ohri ve İlbasan sancaklarına da Mora'ya gönderilecek askerlerin hızla tertip edilmesi emredilmişti.¹²⁵² Karadağlıların bu sırada sakin kalmayı tercih ettikleri ve isyan etmek veya Osmanlı topraklarına saldırmaktan kaçındıkları görülmektedir. Nitekim, Bosna Valisi Selim Sırrı Paşa'nın 26 Ağustos 1825'te sadarete gönderdiği mektuba göre casuslar ve sınırdaki kazaların kadı, ayan ve zabitleri vasıtasıyla Sırların ve Karadağlıların durumları dikkatle takip ediliyordu. Selim Paşa'ya göre Sırlar, Mora isyanının gidişatını yakından izliyorlardı. Karadağ asileri ile Sırlar arasında daha önce bir ittifak yapılmıştı. Ancak, Foça ve Taşlıca mütesellimlerinden alınan bilgiye göre Karadağlılar arasında o sırada uygunsuz bir durum gözlenmemişti. Dolayısıyla 1825 yılı ortalarında Sırlar ve Karadağlılar sükûnet içinde duruyorlardı ve herhangi bir huzur bozucu hareketleri yoktu. Sultan II. Mahmud, Sırların ve diğerlerinin gözünün Mora isyanında olduğunu belirterek Rum eşkiyasına hadlerinin bildirilmesinin önemini vurguladı. Ayrıca, Sırlara ve Karadağlılara güven olmayacağını ifade ederek hallerinin dikkatlice takip edilmesini emretti.¹²⁵³

Bakıyye-i Nova (Nikşik/Nikşiç) naibi ile Bosna Valisi Abdurrahim Paşa'nın ilam ve tahriratlarına göre Karadağlıların Osmanlı sınırındaki kale ve köylere saldırıları sürüyordu. 1827 yılı sonlarında Karadağ askerlerinin büyük ve küçük baş hayvanları yağmalamak için Bakıyye-i Nova (Nikşik) Kalesi'ne dört saat mesafedeki Rudnik'e saldıracağına haber alınması üzerine pandur ve müsellemler sayısı arttırılmıştı. Böylece, Karadağlıların saldırısı

¹²⁵¹ BOA, HAT, No. 916/39964-K, 14 Zilkade 1238 (23 Temmuz 1823).

¹²⁵² BOA, HAT, No. 930/40318-A, 3 Şevvâl 1239 (1 Haziran 1824); BOA, HAT, No. 930/40318-K, 12 Şevvâl 1239 (10 Haziran 1824).

¹²⁵³ BOA, HAT, No. 1124/44959, 11 Muharrem 1241 (26 Ağustos 1825).

önlenmişti. Ancak, Karadağlıların saldırma ihtimali olmadığı düşünülerek Nikşik Kalesi yakınlarındaki kışlaklarda fazla pandur bulundurulmuyordu. Bunu fırsat bilen Karadağlılar 1828 senesi ocak ayı başlarında Nikşik Kalesi kışlağına baskın yaparak 150 inek ve 1.000 dolayında koyunu gasp etmişler ve Karadağ'a doğru sürmüşlerdi. Bunun üzerine Riyekan (Riječani) Köyü ahalisi, müselleme ve reaya pandurları Karadağlıların peşlerine düşmüş ve çıkan çatışmada yedi Karadağlı öldürülmüş ve bazıları yaralı olarak firar etmişti. Ancak, Karadağlılar gasp ettikleri hayvanları kaçırmayı başarmışlardı.¹²⁵⁴

Buşatlı Mustafa Paşa'nın 29 Şubat 1828'de İskenderiye Sancağı'nda bulunan Podgoriçe, İşbozi, Jabyak, Ülgün ve Bar kalelerinin tamiri için İstanbul'a müracaat etmesi ilk üç kalenin idari açıdan yeniden İskenderiye'ye bağlandığını düşündürmektedir.¹²⁵⁵ Buna ek olarak 1823-1828 yıllarında İskenderiye cizyesine ilişkin yazışmalarda Podgoriçe kazası cizyesinin İskenderiye ve tevabii cizye kalemine dahil olduğu görülmektedir.¹²⁵⁶ Nitekim H. 1244 senesi (1828) İskenderiye ve tevabii cizyesi emanet usulü ile Mustafa Paşa'nın uhdesindeydi ve "*gayr-ı ez Karacadağ maa Belopavlik*" (Karadağ ve Belopavlik hariç) İskenderiye cizyesinin 15.180 adet evsat ve edna cizye evrakı mevcuttu.¹²⁵⁷ Bu vesile ile Karadağ ve Belopavlik'ten uzun yıllardır cizye toplanamadığının hatırlatılması gerekir. Ancak, Podgoriçe Kazası'nın idari yönden Hersek Sancağı'na bağlılığının sürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim 2 Aralık 1833 tarihli bir belgede Podgoriçe Kalesi'nin Bosna Eyaleti'ne tabi Hersek Sancağı'nda bulunduğu belirtilmiş, ancak Azaban-ı Sadis neferâtının H. 1243 ve H. 1244 senesi mahiyelerinin İskenderiye cizyesinin 1244 ve 1245 senesi malından tedahül suretiyle (birikmiş olarak) ödenmesi, keza 1245, 1246 ve 1247 senesi aylıklarının da 1246, 1247 ve 1248 malından ödenmesi emredilmiştir.¹²⁵⁸ 12 Safer 1250 (20 Haziran 1834) tarihli bir defterde de Podgoriçe Kalesi'nin Hersek Sancağı'na bağlı olduğu belirtilmiştir.¹²⁵⁹ Buna karşılık, 14 Zilhicce 1247 (15 Mayıs 1832) tarihli bir belgede İşbozi ve Jabyak kalelerinin İskenderiye Sancağı'nda olduğu belirtilmiştir.¹²⁶⁰ Yine 5 Safer 1250

¹²⁵⁴ BOA, HAT, No. 1026/42766-H, 29 Cemâziyelâhir 1243 (17 Ocak 1828); BOA, HAT, No. 1026/42767, 7 Şaban 1243 (23 Şubat 1828).

¹²⁵⁵ BOA, HAT, No. 1131/45072, 13 Şaban 1243 (29 Şubat 1828).

¹²⁵⁶ BOA, HAT, No. 341/14048, 2 Zilkade 1243 (16 Mayıs 1828).

¹²⁵⁷ BOA, C.ML, No. 607/25039, 27 Zilkade 1243 (10 Haziran 1828).

¹²⁵⁸ BOA, C. AS, 784/33206, 19 Receb 1249 (2 Aralık 1833).

¹²⁵⁹ BOA, Bâb-ı Defteri, Mütferrik Meşihat Defterleri (D.M.MŞH.d), No. 37330, 12 Safer 1250 (20 Haziran 1834).

¹²⁶⁰ BOA, HAT, No. 442/22207, 14 Zilhicce 1247 (15 Mayıs 1832).

ve 7 Rebûlâhir 1250 (13 Haziran ve 13 Ağustos 1834) tarihli iki belgede de Podgoriçe, İşbozi ve Jabyak kalelerinin İskenderiye Sancağı'na bağlı olduğu zikredilmiştir.¹²⁶¹

Diğer taraftan, Mora İsyanı'nın bastırılmaması üzerine II. Mahmud, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemiş ve Mehmed Ali Paşa, Mora ve Girit valiliklerinin verilmesi karşılığında oğlu İbrahim Paşa'yı 60 gemi ve 16.000 dolayında askerle Mora'ya göndermişti. İbrahim Paşa ve Rumeli Seraskeri Reşid Mehmed Paşa'nın gayretleri ile isyanın Osmanlı lehine dönmeye başlaması büyük güçleri rahatsız etmişti. Bu sebeple Rusya ve İngiltere, 4 Nisan 1826 tarihli Petersburg Protokolü ile Yunanistan'a özerklik verilmesini kabul etmişlerdi. Ayrıca, Rusya, İngiltere ve Fransa arasında 6 Temmuz 1827'de imzalanan Londra Antlaşması ile de Petersburg Protokolü teyit edilmişti. Osmanlı Devleti'nin özerklik talebini reddetmesi üzerine Rus, İngiliz ve Fransız donanması, 20 Ekim 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasını imha etmiş ve akabinde gelişen olaylar Rusya'nın 26 Nisan 1828'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi ile sonuçlanmıştı. Böylece, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi başlamıştı.¹²⁶² İşte bu süreçte Rusya, daha önceki Osmanlı-Rus savaşlarında da gördüğümüz gibi Karadağlıları ve Sırları bir kez daha isyan ettirmek niyetindeydi. Nitekim bölgedeki Osmanlı makamlarının istihbarat faaliyetleri Rusya'nın daha savaş başlamadan harekete geçtiğini ve Karadağlı ve Sırları isyana ve iş birliğine teşvik ettiğini göstermektedir. Mesela, Çerçiçe Mütesellimi İsmail Bey'in casuslar vasıtasıyla elde ettiği istihbarat doğrultusunda 16 Mart 1828'de Bosna valisine gönderdiği bir mektuba göre Novin Kalesi Limanı'na gelen bir Rus konsolosu, Karadağ Vladikası'nı görüşmeye davet etmişti. Bunun üzerine Vladika, Karadağ reislerinden 60 kişiyi yanına alarak Kotor üzerinden Novin Limanı'na gidip konsolosun gemisine misafir olmuştu. Görüşmede konsolos icabı halinde Rusya'ya ne kadar askerle yardım edebileceğini sormuş, Vladika da 20.000 askerle destek verebileceğini belirtmişti. Bundan son derece memnun olan konsolos, Vladika'ya fişek bedeli için hediye olarak 20.000 riyal vermişti. Vladika Petar ise her nereye istenirse asker göndermeyi taahhüt etmişti.¹²⁶³ Bosna Valisi Abdurrahim Paşa da 27 Mayıs 1828 tarihli uzun bir mektupla Rusların Karadağ ve Sırbistan'daki tahrik ve teşvikleri hakkında Sadarete ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Buna göre Rusya'nın Vladika ile

¹²⁶¹ BOA, HAT, No. 599/29337-H, 5 Safer 1250 (13 Haziran 1834); BOA, HAT, No. 599/29337-L, 7 Rebûlâhir 1250 (13 Ağustos 1834).

¹²⁶² Meral Bayrak; "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu", *Osmanlı*, C. 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 76-81; Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829)", *Osmanlı*, C. 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 91, 92; Koyuncu, "Yunanistan'da Bağımsız Devlet", s. 484, 485.

¹²⁶³ BOA, HAT, No. 1134/45182-G, 29 Şaban 1243 (16 Mart 1828).

görüşmesi için temsilci gönderdiği haberleri etrafa yayılmıştı. Nikşik ahalisi, Karadağ Vladikası'nın Rusya tarafından gönderilen bir temsilci ile görüşmesi, Karadağ ve dağlı asileri harekete hazır tutması ve civarlarındaki Bosnalı Ortodoks reayayı isyana teşvik etmesinin kuvvetle muhtemel olmasından dolayı korku ve endişeye kapılmıştı. Karadağlıların Nikşik'e saldıracağıının duyulması sebebiyle Nikşik Müslümanları Bosna valisine gönderdikleri ilam ve mahzarlarla 13 Mayıs 1828'de kaleye bir muhafız ve yeterince asker konuşlandırılmasını ve acilen zahire ve mühimmat gönderilmesini istemişlerdi. Bunun üzerine Abdurrahim Paşa, Nikşik Kalesi'ne zahire ve cephane gönderilmesi için derhal emir vermiş ve kalenin savunması için de Nevesin'den yüz elli ve Çerniçe'den üç yüz elli olmak üzere Çerniçe Mütessellimi başbuğluğunda toplam beş yüz asker tayin etmişti. Ancak, Nikşik ahalisi gönderilen zahire ve cephaneyi aralarında taksim ederek telef etmeyi âdet edindiklerinden zahire ve mühimmatın ihtiyaç halinde kullanılması için bekletilmesi kararlaştırılmıştı. Bununla birlikte, ahalinin feryadı üzerine Nikşik'e zahire ve Mostar cephaneliğinden bir miktar siyah barutla kurşun, asker ve muhafız tayin edilmişti. Bosna valisi, gelen haberler üzerine Karadağlıların durumunu gözlemlemek için iki zimmi casus göndermişti. Bu casusların 22 Mayıs 1828 tarihli raporlarına göre Karadağlılar bu sırada meşveret halinde olup İşkodra valisine tabiiyet eden yine Karadağ mülhakatından Piper Nahiyesi civarında Karadağlıların elli-altmış hanesini ateşe vermişlerdi. Vladika'nın tedarik ve hazırlıkları da Piper Nahiyesi reayasını cezalandırmak içindi. Ayrıca, Rusya tarafından gönderilen üç kişi Karadağlılara cephane bedeli olarak bir miktar para getirmişti. Casuslar, Vladika'nın Rusların istediği gibi Karadağlılarla Sırpların birlikte hareket etmesi gerektiğini söylediğini ve birbirleriyle ittifak ederek aralarındaki kan davalarını çözmeye çalıştığını Çetine'deki Büyük Manastır'da duyduklarını rapor etmişlerdir.¹²⁶⁴ Bu verilere bakılacak olursa 1787-1792 Osmanlı-Avusturya Harbi'nden beri Belopavlik ile birlikte fiilen Karadağ ile birleşmiş olan Piper Nahiyesi'nin Karadağ mülhakatından olduğu Bosna valilerince kanıksanmıştır. Ancak, Piper Nahiyesi'nin yeniden İşkodra Valisi Buşatlı Mustafa Paşa'ya tabiiyet ettiğini ve bu sebeple Karadağlılar tarafından saldırıya uğradığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu konunun ayrıntısı hakkında elimizde başka bir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte, Karadağlıların Sırplarla ittifak ederek savaş esnasında Ruslara yardıma hazırlandıkları açıktır. Abdurrahim Paşa, ayrıca, Dubrovnik ve Kotor tarafına gidenlerin de Karadağlıların birtakım hazırlıklar yaptığını bildirdiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra,

¹²⁶⁴ BOA, HAT, No. 1056/43462, 13 Zilkade 1243 (27 Mayıs 1828).

Rusya'nın Miloş'a da bir temsilci gönderdiğini ve temsilcinin Avusturya üzerinden Pančevo'ya geldiğini, Miloş'un Rus temsilcisi ile Karagofça'da (Kragujevac) görüştüğünü, ancak Belgrad Muhafızı Hüseyin Paşa'nın Sırbistan'da durumun sakin olduğunu rapor ettiğini aktarmıştır. Abdurrahim Paşa'nın casuslar vasıtasıyla Sırbistan tarafından elde ettiği haberlere göre Miloş, Rusların Tuna'yı geçmesine kadar bekleyip ardından harekete geçme sözü vermişti ve bu doğrultuda gerekli hazırlıkları gizlice yürütüyordu. Diğer taraftan, Rusya'nın 18 Mayıs'ta Bükreş'e girdiği ve Sırplarla birlikte hareket etmek için Kalafat'a asker sevk ettikleri haberleri de gelmişti. Bosna valisi, Osmanlı topraklarına saldırı ihtimaline karşı 26 Mayıs'ta Bosna ordusunu dörde ayırdı. Bihke'den Travnik'e kadar olan kazaların askerini Travnik'te, Derbend'ten Saraybosna'ya kadar olan kazaların askerini İzvornik, Srebrenica ve Vişegrad tarafında, yine Saraybosna'nın diğer tarafındaki kazaların askerlerini de Vişegrad, Stari Eflak, Prepol, Taşlıca ve Çayniçe ile Hersek kazalarında ve son olarak Hersek Sancağı'nda sınırda olmayan kazaların askerini de Karadağ hududu ve deniz tarafı ile Mostar civarında topladı. Abdurrahim Paşa'ya göre Bosna'nın üç tarafı Sırplarla çevrili idi. Gerektiğinde Sırp lar üzerine birden hücum etmek üzere hazır bekleniyordu. Ancak, Karadağ'a civar olan mahallerde Müslüman sayısı azdı. Bundan dolayı, düşmanın saldırısı halinde Mostar civarında tertip olunan askerlerle deniz ve Karadağ tarafına yardım etmek üzere tertibat almıştı.¹²⁶⁵ Gerçekten de Çar I. Nikola, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Karadağ taraflarında karışıklık çıkarılarak Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve gayret sarf etmesini hedeflemişti. Çar I. Nikola "...*Cesur Karadağlılara yalnızca geçmişten kalan yardımlar ödenmekle kalmamalı, gelecekte de bu ödemeler gecikmemelidir...*" şekline bir mesaj göndererek Karadağlılara Rusya için yapacakları hizmetlerin karşılıksız kalmayacağını vaat etmişti.¹²⁶⁶ Yukarıda belirtildiği gibi Miller, 1814'te kesilen Rus ekonomik yardımlarının Çar I. Nikola'nın 1825'te tahta çıkmasından sonra yeniden yıllık olarak ödenmeye başlandığını iddia etmiştir.¹²⁶⁷ Ancak, bu yardımların savaşla birlikte yeniden gündeme gelmiş olması daha muhtemeldir.

Rusya'nın yardım vaatlerine rağmen 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Karadağlılar başlangıçta temkinli hareket etmiştir. Osmanlı makamlarının sınırlarda aldığı tedbirler Karadağlıları rahatsız etmiştir. Karadağ Beyi (sivil vali?), Hersek Muhafızı Tahir

¹²⁶⁵ BOA, HAT, No. 1056/43462, 13 Zilkade 1243 (27 Mayıs 1828).

¹²⁶⁶ Özdem, a.g.t., s. 87, 88.

¹²⁶⁷ Miller, a.g.e., s. 420.

Bey'e 22 Eylül 1828 tarihiyle gönderdiği mektupta barış zamanında hudutlarına asker tayin ve sevk edildiği haberini şaşkınlıkla karşıladıklarını ve inanmak istemediklerini belirtmiştir. Ayrıca, kendilerine karşı düşmanca bir hareket olmadıkça asayişin muhafazasına çalışacaklarına dair İğumen Moysin adlı bir papazı Brda Bölgesi'ne gönderdiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, Leşkopol (Lješkopolje) sakinlerinin asker toplanmasına karşı çıktıkları ve çoğu kendi taraflarındaki ahali ile akraba olduğu için Karadağ'a firar etmelerinden üzüntü duyduklarını beyan etmiştir. Karadağ Beyi, Tahir Bey'e savaşmak istemediklerini, ancak üzerlerine bir saldırı olursa da mecburen savunmaya geçeceklerini kaydetmiştir. Keza, bu taraf ahalisinden hiç kimsenin sefer hizmetine mecbur tutulmamasını ve asayişin bozulmamasına dikkat etmesini rica etmiştir. Böylece, barışın korunacağını garanti etmiştir. Diğer taraftan, Karadağ Beyi'nin Hersek muhafızına hükümdarlar birbirleriyle savaşsalar da kendilerinin buna karışmaması gerektiğini savunması dikkat çekicidir. Ancak, onun mektubundaki en çarpıcı husus dinleri farklı olsa da aslen aynı milletten geldiklerini belirterek birbirlerine zarar vermeden menfaatlerini gözetmeleri gerektiğini vurgulamasıdır: *"Hükümdarlarımız birbirleriyle muharib olsun ikimiz bu maddeye karışmayalım eğer bizler mu'âvin olmazsak da onların kifâyet mikdarı 'askerleri vardır ve din ve mezhebimiz her ne kadar müteferrik ise de milletçe ikimizin aslı bir olduğundan biri birine zarar isâl itmeyerek hatta menfa'âat-ı yek-diğerimiz icâbı üzere mu'âmele eylememiz ehemmi mehammdandır."*¹²⁶⁸

Karadağ Beyi, 25 Eylül 1828'de Dubrovnik'teki Rus konsolosuna gönderdiği mektupta ise İskenderiye vezirine İstanbul'dan gelen bir emirle her ne şekilde olurda olsun bir an önce asker tedarik etmesinin emredildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, hudutlarındaki Zabyak, Podgoriçe ve İşboş (İşbozi) kalelerine Osmanlı askeri tayin edilip Çete (Zeta) adlı yerde üç yüz nefer Hristiyan'ın Ordu-yu Hümâyûn'a gönderilmek üzere asker yazıldığını, ancak mahalli Hristiyanların yardımıyla buna karşı gelip Hristiyanlar aleyhine savaşmak istemediklerini ve gerekirse vatanlarında ölmeye razı olduklarını beyan ettiklerini aktarmıştır. Bundan sonra, Hersek ve Karadağ arasındaki bazı yerlerin ahalisinin toplanıp Karadağ hududuna doğru yola çıktıklarını ve bazılarının Karadağ'a geçtiklerini kaydetmiştir. Karadağ Beyi'ne göre bunlara yardım için Karadağlılardan üç yüz nefer tüfekli asker devşirilmiştir. Ancak, itaatsizlik edenlerin Karadağlıların himayesine iltica ettikleri

¹²⁶⁸ BOA, HAT, No. 1201/47141, 15 Rebûlevvel 1244 (25 Eylül 1828).

haberi İskenderiye valisi tarafından haber alınınca nasıl davranacağı kestirilemiyordu. Üstelik kendilerini savunmak için barut ve gülleleri olmadığından dolayı perişan halde olduklarını belirtmiştir. Karadağ Beyi, konsolosa İğumen Moysin adlı papazı akçe ve tahriratla Lüšunsk (Lješenska/Lyešenska) ve Brada'ya (Brda) gönderip üzerlerine saldırılmadıkça düşmanca bir harekette bulunmayacaklarını Osmanlı zabitlerine bildirdiğini ve İşbozi ve Hersek muhafızlarına da bu bağlamda mektup yazdığını ifade etmiştir. Mektupların bir suretini de konsolosa göndermiştir. Ancak, kendilerini düşmanca hareketlere karşı savunmak için gerekli tüfek, barut, gülle ve çakmak taşı olmadığından tehlike anında kendilerini savunmalarının ancak Rus donanması tarafından asker, savaş teçhizatı ve mühimmat gönderilmesi ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Böyle olduğu takdirde cümlesinin Rus bayrağı altında korkusuzca ve cesaretle düşman üzerine saldıracaklarını ve Rus yardımının kendileri için çok önemli ve gerekli olduğunu aktarmıştır. Nihayet Rus donanmasının bir an önce Arnavutluk sahillerinde görünmesini beklediklerini ifade etmiştir.¹²⁶⁹ Karadağ Beyi'nin mektubundan Mustafa Paşa'nın sefer için henüz hareket etmediği, Hristiyanlardan asker yazılmasının rahatsızlık yarattığı, kendilerine saldırı olmadıkça saldırıya geçmeyecekleri, kendilerini savunmak için mühimmat ve askerî teçhizata muhtaç oldukları ve Rus yardımlarının henüz başlamadığı anlaşılmaktadır.

Bu sırada İstanbul'daki Avusturya elçisinin Viyana'dan geldiği beyanıyla Karadağ konusunda Sadarete takdim ettiği bir tercüme kağıdında İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın sefere katılmakta geç kalmasının Karadağ maddesi ile ilgili olduğunun vurgulanması ve daha önce ihtilal çıkan yerlerden rehinler alarak reyanın itaatten ayrılmalarını önlemeye çalıştığından bahsedilmesi şüphe ile karşılanmıştır. Sadrazam ve Sultanın Avusturya elçisi tarafından takdim edilen bu mektubun arkasında Mustafa Paşa'nın Karadağ hadiselerini bahane ederek İskenderiye'ye erken dönmek istemiş olabileceği ihtimalini vurgulamaları dikkat çekicidir.¹²⁷⁰ Ancak, Sadrazam ve Sultanın aynı belgede Karadağ Beyi'nin mektupları hakkında herhangi bir yorum yapmamaları ilginçtir.

Gerçekten de Rusya ile daha savaş başlamadan önce 1828 yılı başlarında Mustafa Paşa'ya Niş savunması için Debre, Mat ve İskenderiye'den biner asker göndermesi

¹²⁶⁹ BOA, HAT, No. 1201/47141, 15 Rebülevvel 1244 (25 Eylül 1828).

¹²⁷⁰ BOA, HAT, No. 1201/47141, 15 Rebülevvel 1244 (25 Eylül 1828).

emredilmiştir.¹²⁷¹ Osmanlı-Rus Harbi'nin başlamasıyla birlikte İskenderiye Mutasarrıfı Mustafa Paşa Vidin'in savunmasına memur edilmiş, ancak Mustafa Paşa askerine aylık tahsis ettirmeye çalışmış ve çeşitli bahaneler ileri sürerek hareketini geciktirmişti.¹²⁷² Avusturya elçisinin mektubunda da belirtildiği üzere Mustafa Paşa'nın ileri sürdüğü gerekçelerden birisi Karadağlıların isyan etme ihtimali idi. 1829 yılı başlarında da Mustafa Paşa idaresi altındaki mahallerden on beş bin aylıklı asker toplayarak bizzat Vidin'e gitmesi emredilmiş; ancak Mustafa Paşa, askerinin levazımâtı ile meşgul olduğunu ve zaruri nedenlerden dolayı geciktiğini belirterek 16 Mayıs'ta hareket edeceği cevabını vermişti.¹²⁷³ Fakat, geçmişte iki-üç defa "*hiyanetlikleri ru-nüma olmuş olan*" İşbozi ve Podgoriçe reayasından emin olmak için tedbir almakla meşgulken 14 Mayıs'ta İşbozi ile Podgoriçe arasındaki Leşkopoy (Lješkopolje) Köyü'nde isyan çıkmıştı. Hemen akabinde Karadağ asilerinden dört-beş bin kişi toplanmış ve İşbozi'nin beri tarafındaki Moraça Nehri Köprüsü'nü zapt etmek için muhafızlara saldırmışlardı. Her ne kadar köprüyü ele geçirememiş iseler de İşbozi yolunu kapatıp kasabayı muhasara etmişlerdi. Bunun üzerine Mustafa Paşa, akrabasından Kasım Bey ile İskenderiye'den yardım için takviye kuvvet göndermişti. Çıkan çatışmalarda yerli isyancılarla Karadağlı asiler mağlup olarak firar etmişti. Böylece, Leşkopoy (Lješkopolje) köyü zapt edilmiş ve asiler Karacadağ dağları eteklerine kadar kovalanmıştı. Mustafa Paşa'nın birlikleri İskenderiye'ye geri dönerken bu kez de Piper Nahiyesi reayasının itaat halindeki Kuçe (Kuçi/Kuçi) Nahiyesi ahalisini ihtilale teşvik etmesi sebebiyle birkaç gün daha Podgoriçe'de kalmıştı. Kasım Bey, bu kez Kuçe Nahiyesine saldırarak itaatlerini sağlamış ve 20-30 kişiyi rehin almıştı. Keza, Leşkopoy (Lješkopolje) ahalisinden bir miktar rehin alarak köylerine dönmelerine izin vermiş ve 27 Mayıs 1829'da İskenderiye'ye dönmüştü. İşbozi Kalesi'ne de mühimmat gönderilerek tahkim edilmişti. Mustafa Paşa, gecikmesinin bu sebeplerden kaynaklandığını belirttiikten sonra 6 Haziran'da harekete geçeceğini ifade etmiştir.¹²⁷⁴ Özdem'e göre savaş esnasında Lyeşenska (Lješenska) ve Piperi bölgelerinde birçok karışıklık çıkmış, İşkodra sancak beyi bölgeye harekât icra ederek karışıklıkları bastırmıştır.¹²⁷⁵

¹²⁷¹ BOA, HAT, No. 1131/45072, 13 Şaban 1243 (29 Şubat 1828).

¹²⁷² BOA, HAT, No. 1091/44302, 14 Rebiülevvel 1244 (24 Eylül 1828); BOA, HAT, No. 1021/42644, tarihsiz (tt. 1828 Eylül).

¹²⁷³ BOA, HAT, No. 1086/44217, 21 Şevvâl 1244 (26 Nisan 1829).

¹²⁷⁴ BOA, HAT, No. 1017/42525, 3 Zilhicce Sene 1244 (6 Haziran 1829).

¹²⁷⁵ Özdem, a.g.t., s. 88.

Osmanlı-Rus Harbi devam ederken Karadağ'ın kuzeyinde Osmanlıların kontrolündeki nahiyelerde de isyanlar çıkmıştır. Bosna Valisi Namık Ali Paşa'nın 1 Eylül 1830 tarihli raporuna göre Karadağ ile dağlı asiler arasında bulunan Drobnak (Drobnjak) Nahiyesi'ne yerleşen ve çeşitli milletlerden oluşan Uskok eşkıyası, Drobnak reayasını da kendilerine bağlayarak 1245 senesi Muharrem ayına (1829 Temmuz) mahsuben ödemeleri gereken cizyeyi ödemeyi reddederek isyan etmişlerdir. Hersek ileri gelenleri, Drobnak reayası geçmişte Süleyman Paşa tarafından tenkil edilmiş ve nahiyede bir süre emniyet ve güvenlik sağlanmış ise de son birkaç yıldır cinayet ve gasp olaylarına yeniden başladıklarını belirterek isyanın diğer mahallere yayılmasını önlemek için Bosna valisine başvurmuşlardır. Ancak, o sırada külliyetli asker sevki mümkün olmadığından dolayı harekât ertelenmiştir. 1830 Nisan'ında Hersek ileri gelenlerinin yeniden başvurusu üzerine Namık Ali Paşa, Süleyman Paşazade Mehmed Cemil Bey'i başbuğ tayin ederek Hersek Sancağı'ndan toplayacağı kuvvetlerle Drobnak Nahiyesi ile Grahova ve Benan reayasının arasına karışmış olan Uskok eşkıyasının tard ve tenkili ve düzenin sağlanması ile görevlendirmiştir. Mehmed Cemil Bey, 1830 yaz aylarında dört binden fazla askerle Drobnak Nahiyesi üzerine aniden saldırıya geçmiş ve yaşanan çatışmalarda 150 dolayında asi hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Drobnak ahali reyalığı ve cizye ödemeyi kabul etmişler ve güçlü kefile bağlanmışlardır. Ayrıca, bir daha Uskok eşkıyasını kabul etmemeye söz vermişlerdir. Ardından, Drobnak reayasından 40 pandur yazılarak üzerlerine Müslüman bölükbaşları tayin edilmiş ve güvenliği sağlamak amacıyla bölgeye kol ve karakollar yapılmıştır. Grahova ve Benan nahiyelerinde de düzenin sağlanmak üzere olduğu bildirilmiştir.¹²⁷⁶

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin mağlup olması sonucunda 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağımlı özerk bir Yunanistan kurulmuştu. 3 Şubat 1830 Londra Protokolü ile Yunanistan'ın sınırları daraltılarak bağımsız bir krallık haline getirilmişti.¹²⁷⁷ Diğer taraftan, Edirne Antlaşması ile Bükreş Antlaşması'nda Sırlara verilen imtiyazlar genişletilmiş, yine hayata geçirilemeyen Akkerman Sözleşmesi'nde (7 Ekim 1826) Sırlara verilen imtiyazlar teyit edilmiş ve Sırbistan'a verilmesi kabul edilen altı nahiyenin terk edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunların uygulanması hakkında da bir ay içinde bir ferman verilmesi öngörülmüştür. Böylece, Edirne

¹²⁷⁶ BOA, HAT, No. 440/22164, 13 Rebiülevvel 1246 (1 Eylül 1830).

¹²⁷⁷ Bayrak, a.g.m., s. 83.

Antlaşması ile özerk bir Sırbistan kurulmuştu. Edirne Antlaşması'nda taahhüt edilen ferman 30 Eylül 1829'da gönderilmiş ve 17 Ekim 1830'da verilen bir imtiyaz fermarıyla Sırlar muhtar bir idare elde etmiştir.¹²⁷⁸ Karadağlılar, Rusya'ya yapmış oldukları hizmetlerin mükafatı olarak Bükreş Antlaşması sırasında olduğu gibi Edirne Antlaşması'na giden yolda da fiili bağımsızlıklarının, hukuken de tanınmasına gayret etmişlerdir. Ancak, Gölen'in de belirttiği gibi Ruslar, Karadağlıların beklentilerini karşılayarak en sadık mütteliklerinin kontrolleri dışına çıkmaması için, her defasında Karadağ taleplerini görmezden gelmeyi tercih etmiştir.¹²⁷⁹ Buna karşılık, Çar I. Nikola'nın Karadağ'a vaat ettiği ekonomik yardımlar savaşın ardından gönderilmiş ve Vladika I. Petar'ın 1830 yılında ölümüne kadar Karadağ'da önemli bir olay yaşanmamıştır.¹²⁸⁰

4.11. 19. Yüzyılda Karadağ Nüfusu

19. yüzyıl başlarında Karadağ nüfusuna dair kaynaklarda verilen bilgiler tahminlerden ibarettir. Karadağ, Dalmaçya'da yaşanan hâkimiyet mücadelesinde önce Avusturya, ardından Fransa ve akabinde yeniden Avusturya ile komşu oldu. Özellikle Dalmaçya kıyılarına egemen olmak için Rusya ile ittifak yaparak Fransa'ya karşı verdiği mücadele ile Karadağ bütün Avrupa'nın dikkatini çekmeye başladı. Nitekim 19. yüzyılda Karadağ nüfusuna dair bilgiler Avrupalı diplomat ve seyyahların tahminlerine dayalıdır.

Tablo 4

19. Yüzyılda Karadağ'a ilişkin nüfus tahminleri¹²⁸¹

Yıl	Nüfus
19. yüzyıl başı	29.000
1806	55.000

¹²⁷⁸ Ayşe Özkan, *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 18-25.

¹²⁷⁹ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 216; Urhan, a.g.t., s. 47.

¹²⁸⁰ Özdem, a.g.t., s. 88.

¹²⁸¹ Özdem, a.g.t., s. 44. Karadağ nüfusu hakkında geniş bilgi için bkz. Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 63-73. Gölen, "XIX Yüzyılda Karadağ'ın İdarî ve Sosyal Yapısı", s. 5285-5286.

1810	30.000
1812	53.000
1820	38.000
1825	75.000
1830	100.000
1835	100.000
1838	47.000
1840	48.000
1841	119.000
1846	120.000
1849	120.000
1850	54.000
1864-1877	129.000

1812 yılına ilişkin Fransa'nın Kotor Valisi Albay Violla de Sommières'in tahminlerine göre Karadağ'ı oluşturan nahiyelerle birlikte Sırp ve Katolik nüfus şöyledir:

Tablo 5

1812 Yılında Karadağ nüfusu tahminleri¹²⁸²

Nahiye	Aile Sayısı	Nüfus
Katunska	947	2.000
Çerniça	714	1.560
Riyeka	989	1.559
Liyeşanska	1.365	2.384
Piyesivaçka	277	482
Sırp köyleri	1.250	3.400
Katolik köyleri	549	1.720

¹²⁸² Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 64.

Toplam	6.091	13.105
---------------	--------------	---------------

Bu sırada Karadağ'da meskûn bütün ahalinin nüfus toplamı Karadağ nahiyelerinde 32.680, Sırp köylerinde 13.600 ve Katolik köylerde 6.888 olmak üzere toplam 53.168 olarak tahmin ediliyordu.¹²⁸³

Literatürdeki verilerin farklılığı elde mevcut resmi sayım sonuçlarının olmaması ve Karadağ'dan addedilen nahiyelerin sayısı ile ilgili olmalıdır. Karadağ'a fiilen katılan nahiyelerle birlikte Avusturyalı Albay Comte Fedor tarafından neşredilen aşağıdaki nüfus verileri oldukça gerçekçidir. Bu verilerin Vladika I. Petar'ın son döneminden çok da farklı olmadığını belirtmemiz gerekir.

Tablo 6

1838 Yılında Karadağ nüfusu¹²⁸⁴

Nahiye	Aile Sayısı	Nüfus
Katunska	3.000	25.000
Çerņiça	1.500	13.000
Riyeka	1.500	12.000
Liyeşanska	600	6.000
Bielo Pavloviç	1.500	15.000
Piperi	800	9.000
Rofça-Moraça	1.000	10.000
Kutska	1.800	17.000
Toplam	11.700	107.000

¹²⁸³ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 64.

¹²⁸⁴ BOA, Haritalar (HRT.h), No. 49, 14 Şevvâl 1254 (31 Aralık 1838); Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 66.

Barbara Jelavich'e göre 19. yüzyılın ilk yarısında Karadağ'da otuz altı kabileye bölünmüş 240 köyde tahminen 120.000 nüfus yaşıyordu. Yol yoktu ve iletişim at veya hayvan sırtında yapılıyordu. Başkent Çetine'de bile bir manastır ve birkaç taş ev vardı.¹²⁸⁵

Literatürdeki nüfus verileri incelendiğinde yukarıda belirtildiği üzere Osmanlı Devleti'ni Karadağ'da asıl zorlayan unsurun coğrafi koşullar olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Osmanlı Devleti'nin nüfusu çok az olduğu halde arazi koşulları ve Karadağlıların uyguladığı gerilla taktikleri sayesinde hem cizye vergisinin tahsilinde hem de isyanların batırılmasında zaman zaman güçlük çektiği ve 1796'dan itibaren Karadağ cizyesinin toplanamadığını hatırlatmamız gerekir.

19. yüzyıl romantikleri gözünde Karadağ birdenbire özgürlük sembolü haline geldi. Jezernik'in ifadesiyle Batı'nın ilgisi "*İslam'ın boğucu seli karşısında on beşinci yüzyıldan beri tek başına Ağrı Dağı gibi duran*" Karadağ'da yoğunlaştı.¹²⁸⁶ Karadağ'ın engebeli ve aşılması güç dağları hem kendi halkı için dayanıklı bir istihkam sunuyor hem de komşu milletlerden zulümden kaçanlara sığınak teşkil ediyordu. Üç tarafı Osmanlı toprakları ile kuşatılmış bu küçük ülkeye seyahat eden Batılılar, Karadağlıların "*Hristiyanlık ve özgürlük uğruna, Osmanlı hükümetinin çabaları hilafına verdiği istikrarlı mücadeleden ve toplam nüfuslarından çok daha fazla sayıda askeri olan ordulara karşı kahramanca direnişlerinden çok etkilenmişlerdi.*"¹²⁸⁷ Violla de Sommières, 1812 yılında kaydettiğine göre "*Karadağlılar dünyanın en özgürü olduklarını böbürlenerek anlatmayı seviyorlardı.*"¹²⁸⁸ Batılı seyyah ve diplomatlar 19. yüzyıl boyunca Karadağlıları Osmanlılara karşı vermiş oldukları mücadeleden dolayı takdir edip övgüler düzerken, onlardan dinledikleri abartılı kahramanlık hikayelerini kayda geçirmekte hiç tereddüt etmediler. Ancak, yine de onların gözünde Karadağlılar Avrupa'nın en vahşi, en geri kalmış, kana susamış ve eşkıyalar olarak görülmeye devam etti.¹²⁸⁹

¹²⁸⁵ Jelavich, a.g.e., s. 274.

¹²⁸⁶ Jezernik, a.g.e., s. 115.

¹²⁸⁷ Jezernik, a.g.e., s. 115, 116.

¹²⁸⁸ Jezernik, a.g.e., s. 117.

¹²⁸⁹ Jezernik, a.g.e., s. 115-135.

4.12. Vladika I. Petar'ın Ölümü ve Siyasi Mirası

Vladika I. Petar, 18/30 Ekim 1830 günü 81 yaşında vefat etti. Vladika I. Petar, geleneğe uygun biçimde kendisine ilk halef olarak yeğeni Mitar Stijepov'u seçmişti. Ancak, Stijepov 1807'de ölmüştü. 1823'te halef olarak seçtiği diğer yeğeni Dordije Savov ise Petersburg'da ilahiyat eğitimini yarım bırakarak bu görevi reddetmiş ve 1829'da askeri akademiye girmişti. Böylece, Vladika I. Petar, kendisine kardeşi Tomo'nun oğlu 1813 doğumlu Radivoje'yi halef olarak ilan etmişti.¹²⁹⁰ Karadağlı aşiret reislerinin 19/31 Ekim 1830'da yaptıkları toplantıda, I. Petar'ın vasiyeti onaylandı ve yerine Rade Tomov Petrović geçti.¹²⁹¹ Henüz 17 yaşında olan Rade, rahip değildi. Geleneğe uyarak rahip oldu ve 1833 yılında Petersburg'da takdis edildikten sonra II. Petar (II. Petar Petrović Njegoš) unvanını aldı.¹²⁹²

Kırk altı yıl süren vladikalığı döneminde I. Petar, Karadağ'ın devletleşme sürecine ve teşkilatlanmasına önemli katkılarda bulundu. Rastoder'e göre Vladika I. Petar Karadağ tarihinde yetenekli bir hükümdar, din adamı, askeri lider, yasa koyucu, düşünür, diplomat, vizyoner, şair ve yazar olarak derin izler bırakmış ve orta çağ Slav Krallığı çerçevesinde bir Slav-Sırp Devleti hayali kurmuştur.¹²⁹³ Vladikalığı döneminde İşkodra paşaları ve Bosna valileri ile mücadele etti. 1796 yılında Kara Mahmud Paşa karşısında elde ettiği zaferden sonra Karadağ fiilen bağımsız hareket ettiği gibi Brda Bölgesi'ni (Belopavlik ve Piper) Karadağ'a kattı. 1820'de Rofça ve Moraça da fiilen Karadağ ile birleşti. 1829-30'da Kuçe Nahiyesi de aynı yola girdi ve birleşme süreci 1835'te tamamlandı. Rastoder'e göre Vladika I. Petar döneminde Karadağ'ın toprakları yaklaşık iki katına çıkmış ve 3.000 kilometrekareye ulaşmıştır.¹²⁹⁴

¹²⁹⁰ Suver, a.g.e., s. 82.

¹²⁹¹ Rastoder, a.g.m., s. 119; Özdem, a.g.t., s. 92; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 47, 48; Urhan, a.g.t., s. 48.

¹²⁹² Stevenson, a.g.e., s. 179; Rastoder, a.g.m., s. 119; Urhan, a.g.t., s. 48, 49.

¹²⁹³ Rastoder, a.g.m., s. 119.

¹²⁹⁴ Rastoder, a.g.m., s. 119.

Vladika I. Petar, Rus yanlısı bir politika izleyerek ülkesinin sınırlarını Kotor Körfezi'ne ve Adriyatik sahillerine kadar genişletmeye çalışmış ve Rusya ile birlikte Fransız birliklerine karşı savaşmıştır. Ancak, kısa süreli olarak üç kez bu amacına ulaşmasına rağmen her seferinde ele geçirdiği toprakları terk etmek zorunda kalmış ve Rusya ile ittifak yapmasına rağmen Kotor Körfezi'nde umduğunu bulamamıştır. Vladika I. Petar, Sırp isyanlarına sempati ile baktığı halde temkinli davranmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte, 1806-1812 ve 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşlarında Rusya'yı desteklemiştir. Ancak, onun bağımsızlık beklentileri Rusya nezdinde karşılık bulmamıştır. Her şeye rağmen, 1830 yılında Sırbistan özerklik, Yunanistan bağımsızlık elde ettiğinde Karadağ uzun zamandır fiilen bağımsız hareket ediyordu. Nitekim, Kara Mahmud Paşa'nın 1796 seferinden sonra Osmanlı Devleti'nin Karadağ'dan vergi toplayabildiğine dair ipucu yoktur. Ancak, devlet teşkilatlanması henüz tamamlanmamıştı.

Şekil 9. 1830 Yılında Karadağ sınırları¹²⁹⁵

Vladika I Petar, 1798 ve 1803'te çıkardığı Karadağ ve Brda Genel Kanunu ile Karadağ'ı bir kanun devleti haline getirmeye çalışmış; ceza kanunu, mülkiyet hakları ve mahkeme-yargılama alanında önemli mesafeler kat edilmiş ve kurduğu divan meclisi ile yasama ve yürütme faaliyetlerini düzenlemeye çalışmıştır. Ayrıca, muhafız birliğine ek olarak 1821'de polis teşkilatını kurmuştur. Onun çıkardığı Karadağ ve Brda Genel Kanunu, Prens Danilo'nun 1855 yılında ilan ettiği 95 maddelik yeni genel kanunnameye kadar yürürlükte kalmıştır.¹²⁹⁶ Ancak, kabileler geleneksel düzenlerini ve reflekslerini değiştirmemiş ve kabileler arası çekişme ve mücadeleler, kan davaları, yağma, soygun ve eşkıyalık faaliyetleri devam etmiştir.

Vladika I. Petar ve Karadağ, Venedik'in tasfiyesinden sonra Dalmaçya sahillerinde başlayan mülkiyet mücadelesinde ve Fransızlarla yaptığı savaşlarda bütün Avrupa'nın dikkatini çekmiştir. Çağdaşı ümmi Kara Yorgi ve Miloş Obrenoviç ile kıyaslandığında entelektüel birikimi ve İtalyanca ve Rusça'nın yanı sıra biraz Almanca ve Fransızca konuşabilmesi yabancı diplomat ve seyyahları şaşkınlığa düşürmüştür.¹²⁹⁷

Vladika I. Petar, Karadağ kabileleri arasında birlik oluşturmaya ve Karadağ kimliğinin güçlendirilmesine çalıştı. 1796'da Kara Mahmud Paşa'ya karşı Karadağ kabilelerinin birleşmesine katkı sağlayan Krusi Savaşı'nın yirminci yıldönümünde Belopavliklilere hitaben şunları da yazmıştı: *“özgürlüğünüzü sevmek ve onu güçlendirmek için, Babalarınızın ve atalarınızın Türk zulmü ve baskısı altında katlandığı zalimliği asla unutmamanız ve özgürlüğünüzü sevmeniz ve onu tahkim etmeniz için ne zamandır barış içinde ve birbirinizle uyum içinde yaşamanızı, kendi refah ve iyiliğiniz uğruna emek vermenizi öğretiyor, yalvarıyor ve rica ediyorum...”*¹²⁹⁸ Vladika, Karadağ kimliğinin pekiştirilmesinde Türk karşıtlığını bir yapı harcı olarak kullanmıştır. Ancak, yine de Karadağ kabileleri kendi aralarındaki geleneksel mücadeleyi ve iç çekişmeleri sürdürmüştür.

¹²⁹⁵ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8c/1830_Montenegro.png. Erişim tarihi: 28.01.2022.

¹²⁹⁶ Miller, a.g.e., s. 421, 422; Rastoder, a.g.m., s. 121.

¹²⁹⁷ Roberts, a.g.e., s. 183.

¹²⁹⁸ Roberts, a.g.e., s. 183.

Jezernik'in belirttiği üzere “*Batılı seyyahların gözünde Karadağ'ın idaresi altındaki korkusuz dağlıları savaşa ve sefere yönlendiren türünün son örneği militan bir piskopos tarafından yönetiliyor olması*” Karadağ'ı dünyanın en ilginç ülkelerinden biri haline getiriyordu. Onlara göre Vladika I. Petar, Homervâri bir kral tipini temsil ediyordu. Şatafatlı konak arabaları Çetine'de yerini bir katıra ve mütevazı bir ikametgâha bırakmış olsa da halkının gözünde Vladika saygın biriydi. Orta ölçekli bir manastırda yaşıyordu. Çetine Manastırı, ok atmaya elverişli yarıkları da olan ve küçük bir kale görünümü veren kalın duvarlarla çevriliydi.¹²⁹⁹ Yeğeni ve halefi II. Petar, amcası I. Petar'ı 1834 yılında Çetinelî Aziz Petar adıyla aziz ilan etti.¹³⁰⁰

¹²⁹⁹ Jezernik, a.g.e., s. 130.

¹³⁰⁰ Rastoder, a.g.m., s. 119; Jezernik, a.g.e., s. 130; Özdem, a.g.t., s. 95.

Şekil 10. Karadağ Vladikası Petar I. Petrović-Njegoš¹³⁰¹

¹³⁰¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Petar_I_Petrović-Njegoš, Erişim Tarihi: 18.03.2021.

4.13. 1830-1878 Yıllarında Karadağ'ın Bağımsızlık Sürecine Genel Bakış

Vladika I. Petar'ın vasiyeti doğrultusunda yeğeni Rade Tomov Petrović, vladika seçildikten sonra, II. Petar Petrović Njegoš unvanıyla Karadağ hükümdarı unvanı aldı.¹³⁰² II. Petar'ın ilk yaptığı işlerden biri Rusya'ya bağlılığını bildirmek oldu.¹³⁰³ Sivil Vali (Guvernador) Vuko Radonyiç (Vuk Radonjić), daha önceki vladika değişimlerinde de olduğu gibi, Rade'nin genç ve tecrübesiz oluşundan yararlanarak Avusturya'nın yardımıyla Karadağ yönetimini ele geçirmek istedi. Ancak, Karadağ Meclisi, buna fırsat vermediği gibi 1830 Kasım'ında Şefler Meclisi, Guvernador unvanını feshederek Radonyiç Ailesi'nin 1717'den beri devam eden etkinliğini kırdı. Karadağ Meclisi, 1832 yılında Radonyiç ve ailesinin Karadağ'dan sürülmesini kararlaştırdı. Böylece, guvernadurluk uygulaması sona erdi.¹³⁰⁴ Diğer taraftan, Rusya, 1831 yılında İvan Vukotiç ve Mateja Vuçiçoviç adlı ikisi de aslen Karadağlı olan iki diplomatı Karadağ'a gönderdi.¹³⁰⁵ Rus diplomatların tavsiyesiyle merkezi yönetimi güçlendirmek için bazı idari ve adli düzenlemeler yapıldı ve 1831 yılında yasama, yürütme ve yargı yetkisine sahip 12 üyeden oluşan bir Senato teşkil edildi. Ayrıca, Senato ve Vladika'nın korunması için *Perjanik* adlı bir muhafız birliği ile silahlı kolluk kuvveti olarak *Gvardija* teşkilatı oluşturuldu.¹³⁰⁶ Senato kararlarını ilan etmek, uygulamak ve anlaşmazlıklar için arabuluculuk yapmak ve polis olarak hizmet etmek gibi görevleri olan Gvardija, başlangıçta yüze elli askerden oluşuyordu, daha sonra sayıları dört yüz yirmiye yükseltildi.¹³⁰⁷

Arhimandrit II. Petar, 1833 yılı Ağustos'unda hem vladikalığını takdis ve tasdik ettirmek hem de yardım alabilmek için Petersburg'a gitti. Piskopos ilan edilebilmek için yaşı küçük olmasına rağmen Rus Kilisesi, onun için kilise geleneklerini esnetti. II. Petar'ın vladikalık töreni Çar Nikola, pek çok bakan ve tüm kilise meclisi üyelerinin katılımıyla 18 Ekim 1833'de gerçekleşti.¹³⁰⁸ II. Petar, Çar Nikola tarafından kabul edildi. Vladika, bu

¹³⁰² Urhan, a.g.t., s. 49; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 36.

¹³⁰³ Özdem, a.g.t., s. 92.

¹³⁰⁴ Suver, a.g.e., s. 83; Jelavich, a.g.e., s. 275; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 24, 25.

¹³⁰⁵ Jelavich, a.g.e., s. 275; Özcan, a.g.e., s. 17, 18.

¹³⁰⁶ Rastoder, a.g.m., s. 119; Suver, a.g.e., s. 83; Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 36; Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 450; Urhan, a.g.t., s. 51.

¹³⁰⁷ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 36.

¹³⁰⁸ Suver, a.g.e., s. 83, 84; Özdem, a.g.t., s. 94, 95.

seyahatten para yardımı, himaye ve destek vaadi, kilise için kitap ve ikonalar ve bir matbaa makinesi gibi hediyelerle ülkesine döndü.¹³⁰⁹ Pavlović'e göre bu seyahatte Çar I. Nikola tarafından Karadağ'a 28.000 ruble hibe edilmiş ve devlet kurumlarının güçlendirilmesi için ayrıca 8.000 ruble daha verilmişti.¹³¹⁰ Rusya, bu dönemde Karadağ'a yıllık 1.000 duka yardım yapıyordu.¹³¹¹

1833 yılında devlete karşı yükümlülüklerle bazı suç ve cezaları düzenleyen *Zakon Otacastva* ilan edildi. Bu kanuna göre 1834 yılından başlayarak geçerli olmak üzere hane başına yıllık bir altın vergi konuldu.¹³¹² 1834'te II. Petar, Karadağ'daki ilk ilkokulu kurdu. Aynı yıl Rus yardımı ile Venedik'ten satın alınmış matbaa ile Çetine'de bir basımevi açıldı ve 1835'te ilk Karadağ dergisi olan almanak *Grlitsa (Grlica)* basıldı.¹³¹³ Halk türküleri (piesma) kitap olarak basılmaya başladı.¹³¹⁴ Yukarıda belirtildiği üzere Karadağ'da ilk hapisane de bu dönemde inşa edildi.¹³¹⁵ Ayrıca, birkaç barut imalathanesi kuruldu ve iki top satın alındı.¹³¹⁶ II. Petar'ın 1837 yılında yaptığı seyahatten sonra Rusya, yıllık 9.000 duka ve hububat yardımı ile Karadağ'ı desteklemiştir. Rus yardımları sayesinde Vladika II. Petar'ın Karadağ halkı nezdindeki itibarı artmıştır.¹³¹⁷ Rusya'dan alınan yardımların bir kısmıyla Çetine'de senato, konuk evi, okul ve tahıl ambarı gibi tesislerden oluşan, merkezi hükümet binasının inşasına girişildi. 1837-1841 yıllarında inşa edilen dört köşesinde bir kule olan kamu binası Vladika'nın Trieste'den sipariş ettiği bilardo masasının konulması nedeniyle "*Biljarda*" olarak adlandırıldı.¹³¹⁸

Osmanlı Devleti ile ilişkilere bakılacak olursa I. Petar döneminde Karadağ ve Brda nahiyeleri arasında oluşturulan fiili birlik muhafaza edildi. II. Petar döneminde Karadağlılar Osmanlı topraklarına karşı saldırılarını ve yayılmacılık faaliyetlerini sürdürdüler. İskenderiye Mutasarrıfı Buşatlı Mustafa Paşa ile Hüseyin Bey Gradaşçeviç'in bu sırada

¹³⁰⁹ Jelavich, a.g.e., s. 276.

¹³¹⁰ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 36.

¹³¹¹ Özdem, a.g.t., s. 94.

¹³¹² Rastoder, a.g.m., s. 119; Suver, a.g.e., s. 84; Özdem, a.g.t., s. 94; Urhan, a.g.t., s. 51.

¹³¹³ Rastoder, a.g.m., s. 120; Özdem, a.g.t., s. 95.

¹³¹⁴ Özdem, a.g.t., s. 95.

¹³¹⁵ Jezernik, a.g.e., s. 133; Urhan, a.g.t., s. 51.

¹³¹⁶ Darkot, a.g.m., s. 226; Urhan, a.g.t., s. 51.

¹³¹⁷ Darkot, a.g.m., s. 226; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 48.

¹³¹⁸ Özdem, a.g.t., s. 99.

fermanlı ilan edilmesinden yararlanmak isteyen Karadağlılar ilk büyük saldırılarını Malisörlerin de yardımı ile 1831 ve 1832 yıllarında İşbozi ve Podgoriçe'ye yaptılar. Ancak, bu saldırılar tam bir başarısızlıkla sonuçlandı.¹³¹⁹ Vladika II. Petar, Sırp Knezi Miloş'tan saldırı öncesinde 4.000 duka yardım talep etmişti. Ancak, Miloş bunu reddetmişti.¹³²⁰ II. Petar, 1835'te Jabyak Kalesi'ni ele geçirdi ise de elinde tutmayı başaramadı.¹³²¹ Karadağ, 1836 yılında bu kez Grahova'ya karşı saldırıya geçti. Hersek Sancak Beyi Ali Paşa Rıdvanbegoviç ve İsmail Ağa Cengiç liderliğindeki Osmanlı birlikleri, 1836 yılı ağustos ayında Grahova'da Karadağlıları hezimete uğrattılar. Yapılan savaşta, II. Petar'ın kardeşi Joko Petroviç'in de aralarında bulunduğu pek çok kişi öldü.¹³²² Bu dönemde Osmanlı-Rus ilişkileri olumlu geliştiği için Karadağ, Rusya'dan umduğu desteği bulamadı. Ancak, Karadağlıların yol açtığı olaylar devam etti. 1838'de II. Petar, Avusturya hâkimiyetindeki Paştrovik Aşireti'nin topraklarını satın almak suretiyle Adriyatik'e çıkmaya çalıştı. Avusturya'nın engellemesi ile Çerniçe (Crnička/Crmnica) Nahiyesi ve Paştrovik tarafında sınır çatışmaları yaşandı. 8 Ağustos 1838'de imzalanan ateşkes anlaşması ile Karadağlılar Paştrovik dağlarından çekilmek zorunda kaldı. 1841 yılında Karadağ ile Avusturya arasında sınır anlaşması imzalandı.¹³²³ Avusturya topraklarındaki iki Karadağ manastırının (Maine ve Stanjevići) 1837 ve 1839'da 34.000 florine Avusturya'ya satılması, 1841 yılında yapılan bir anlaşma için zemin hazırlamış ve Karadağ ile Avusturya arasındaki sınır sorunları böylece çözülmüştür.¹³²⁴ Suver'e göre bu anlaşma ile Habsburg İmparatorluğu Karadağ'ın bağımsızlığını tanıyan ilk Avrupalı devlet olmuştur.¹³²⁵

Diğer taraftan, II. Petar, 1838'de İşbozi ovasını Karadağ'a katmak amacıyla İşbozi, Jabyak ve Podgoriçe kalelerine saldırdı. Ayrıca, Karadağ ile birleşmelerini sağlamak için Grahova, Benan, Jupa ve Drobnak nahiyesi reayasını isyan ettirdi. Hersek Sancağı'ndan gönderilen kuvvetlerle isyan 1838 Haziran ayında bastırıldı.¹³²⁶ Bosna Valisi Vecihi

¹³¹⁹ Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 449; Özdem, a.g.t., s. 93; Özer, a.g.t., s. 59.

¹³²⁰ Özdem, a.g.t., s. 93.

¹³²¹ Stevenson, a.g.e., s. 181.

¹³²² Özdem, a.g.t., s. 97; Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 449; Yılmazçelik-Özdem, "Düvel-i Muazzama'nın...", s. 16.

¹³²³ Özdem, a.g.t., s. 99, 100.

¹³²⁴ Rastoder, a.g.m., s. 120; Suver, a.g.e., s. 87.

¹³²⁵ Suver, a.g.e., s. 87.

¹³²⁶ BOA, HAT, No. 1154/45787-C, 25 Safer 1254 (20 Mayıs 1838); BOA, HAT, No. 1154/45787-I, 9 Rebülevvel 1254 (2 Haziran 1838); BOA, HAT, No. 1154/45787-H, 15 Rebülevvel 1254 (8 Haziran 1838); BOA, HAT, No. 1154/45787-İ, 17 Rebülevvel 1254 (10 Haziran 1838); BOA, HAT, No. 1154/45787-L, 17 Rebülevvel 1254 (10 Haziran 1838); BOA, HAT, No. 1154/45787-F, 23 Rebülevvel 1254 (16 Haziran 1838);

Mehmet Paşa ve Hersek Sancak Beyi Ali Paşa Rıdvanbegoviç'in temsilcileri ile Vladika arasında 20 Ekim 1838 tarihinde Çetine'de bir anlaşma yapıldı. Grahova halkının topraklarına geri dönmesi, mal ve mülklerinin aynen korunması, Jacques Dakovitch'in voyvoda olması ve cizyenin voyvoda tarafından Osmanlı Devleti'ne teslimi, Grahova'ya tahkimat yapılmaması ve saldırmazlık konusunda anlaşıldı.¹³²⁷ Darkot'a göre bu anlaşma ile Hersek ve Karadağ arasındaki Grahova Bölgesi tarafsız hale getirilmiş ve buraya Bosna Valisi ile Karadağ Vladikası tarafından tasdik edilen bir voyvoda atanmıştır.¹³²⁸ Ancak, bölgedeki çatışma ve eşkıyalık olayları devam etmiştir. Vladika da İşbozi ve Podgoriçe ile Grahova'yı ele geçirme planlarından vazgeçmemiştir. 1840 yılında Grahova kahramanı Gaçka Mütesellimi İsmail Ağa Çengiç, Drobnak Nahiyesi'nde Karadağlılar tarafından geceleyin yapılan bir baskında adamlarıyla birlikte katledilmiş ve İsmail Ağa'nın kesik başı II. Petar'a götürülmüştür. Saldırıyı yapan Novica Cerovic, Vladika tarafından Drobnak Voyvodası tayin edilmiştir.¹³²⁹ Saldırıda İsmail Ağa ve adamları dışında Taşlıca kadısı da öldürülmüştür.¹³³⁰ Bunun üzerine harekete geçen Ali Paşa, Drobnak Nahiyesi'ne hücum etmiştir. 31 Ekim 1840'ta 10.000 kadar asi ile yapılan savaşta asiler mağlup olmuş ve dağlara firar etmişlerdir. Drobnak yenilgisi Vladika'yı endişelendirmiş ve Çetine'ye kadar gelebileceklerini düşünerek Ali Paşa Rıdvanbegoviç'e barış teklifinde bulunmuştur. Böylece, Drobnak'ta sükûnet sağlanmış ve vergiler yeniden ödenmeye başlamıştır.¹³³¹

Hersek ve Karadağ arasındaki sınır sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Ali Paşa Rıdvanbegoviç ile Vladika II. Petar arasında Dubrovnik'te yapılan görüşmelerde Dubrovnik'teki Rus Konsolosu Heremija Gagic ile Osmanlı temsilcisi Selim Bey de hazır bulundu.¹³³² Ali Paşa Rıdvanbegoviç ve Vladika II. Petar, Avusturya'nın iki temsilcisinin de önünde 24 Eylül 1842'de barış anlaşması imzaladı. Anlaşmada sınırlarda bir değişiklik yapılmadı; ancak Grahova'nın statüsünün 1 Ocak 1844'e kadar Osmanlı, Rus ve Avusturyalı temsilcilerden oluşan bir komisyon tarafından tespit edilmesi kararlaştırıldı. 9 Kasım 1843'te Kotor'da imzalanan diğer bir anlaşma ile sınırlardan geçişin sıkı denetime tabi

BOA, HAT, No. 1154/45787-M, 7 Rebiülâhir 1254 (30 Haziran 1838); BOA, HAT, No. 1154/45787-N, 7 Rebiülâhir 1254 (30 Haziran 1838).

¹³²⁷ Özdem, a.g.t., s. 100, 101.

¹³²⁸ Darkot, a.g.m., s. 226; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 48; Moaçanın, a.g.m., s. 385.

¹³²⁹ Özdem, a.g.t., s. 101, 102.

¹³³⁰ Urhan, a.g.t., s. 56.

¹³³¹ Özdem, a.g.t., s. 102.

¹³³² Suver, a.g.e., s. 85; Urhan, a.g.t., s. 56, 57.

tutulması ve izinsiz geçenlerin tutuklanıp iade edilmesi konusunda mutabakata varıldı.¹³³³ Rastoder'e göre Karadağ ile Hersek Paşalığı arasında anlaşmazlıkların çözümüne yönelik ilk diplomatik çabalar sonunda 1842'de Dubrovnik'te ve 1843'te Kotor'da imzalanan bu iki anlaşma, Karadağ'ın Osmanlı makamları tarafından bağımsız bir ülke olarak kabul edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.¹³³⁴ Diğer taraftan, 1843'te İşkodra Paşası'nın (Osman Paşa) İşkodra Gölü'ndeki Vranina (Vranjina) ve Lessandria (Lesendro) adalarına yerleşmesi Karadağlıları rahatsız etti ve balıkçılık ve ticaret açısından büyük gelir kaybına sebep oldu.¹³³⁵ Osman Paşa, ayrıca, Karadağlıların İşkodra'daki pazarlara girişini de yasakladı ve Karadağ'a malzeme akışını kesti.¹³³⁶ 1842 yılında Mihailo Obrenoviç'in bir isyan sonucu tahttan indirilmesi ve Sırbistan tahtına Kara Yorgi'nin küçük oğlu Aleksandar Karayorgeviç'in geçmesi, Sırbistan'ın Karadağ politikasını değiştirmesine yol açtı. Sırbistan, Karadağ'a 1844 yılında ilk ekonomik yardımını yaptı.¹³³⁷ Ayrıca, II. Petar, eğitim için 16 genci Sırbistan'a gönderdi.¹³³⁸

II. Petar, Rusya'dan destek talebinde bulunurken tarihsel bağları ileri sürerek geçmişte Zeta ve Karadağ'ın Çernoyeviç Hanedanı tarafından yönetildiğini ve Petroviçlerin Çernoyeviçlerin yasal varisi olduklarını iddia etmişti. Dolayısıyla, Karadağ'ın orta çağdaki devletin devamı olduğunu ileri sürmüştü. Bundan dolayı, bazen kendisinden İvan Çernojeviç'e izafetle İvan Bey (İvanbegovina) diye bahsediliyordu.¹³³⁹

II. Petar Petrović Njegoš, Güney Slav literatüründe klasik eserler olarak telakki edilen *Luča Mikrokozma* (Mikrokozmosun Işını) (1845), *Gorski Vijenac* (Dağ Çelengi) (1847), ve *Lazni Car Scepan Mali* (Sahte Çar Küçük Stefan) (1851) gibi eserleriyle Karadağ edebiyatının en büyük ismi, Güney Slav şairlerinin en görkemlisi ve Avrupa çapında bir şair ve yazar olarak kabul edilmektedir.¹³⁴⁰ Vladika II. Petar, eserlerinde Türk ve İslam karşıtlığını işlemiş ve Osmanlı döneminde Müslüman olan yerli unsurlara olan nefretini

¹³³³ Özdem, a.g.t., s. 102, 103; Urhan, a.g.t., s. 57.

¹³³⁴ Rastoder, a.g.m., s. 119.

¹³³⁵ Darkot, a.g.m., s. 226; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 48; Urhan, a.g.t., s. 57.

¹³³⁶ Özdem, a.g.t., s. 104.

¹³³⁷ Suver, a.g.e., s. 86.

¹³³⁸ Pavlović, *Balkan Anschluss*, s. 37.

¹³³⁹ Suver, a.g.e., s. 93.

¹³⁴⁰ Rastoder, a.g.m., s. 120; Suver, a.g.e., s. 88; Urhan, a.g.t., s. 49.

gizlememiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere 1847 yılında basılan Gorski Vijenac'ta Kosova Savaşı'na vurgu yapmış, çıkarlarını korumak için bazı Sırp asillerin din değiştirdiğini vurgulamış ve sonradan Türkleşmiş olanları (Poturica, mühtedi) ihanetle suçlamıştır. Bu bağlamda I. Danilo Petroviç Nyegoş Karadağlı dönmeleri ortadan kaldıran ulusal bir kahramana dönüştürmüştür. II. Petar'a göre inançlarına ve kimliğine sadık kalan bir avuç Sırp ve Karadağlı Zeta Bölgesi'ne sığınarak bağımsızlık meşalesini sürekli yanık tutmuştur. Karadağlıları halis ve saf Sırpolar olarak gören II. Petar, Karadağlı kökenine sahip çıkmış ve Sırpoların birliğini savunmuştur. Bu anlamda II. Petar Petroviç Nyegoş, Sırp milliyetçiliğinin sembol isimlerinden biri haline gelmiştir.¹³⁴¹ Petar Nyegoş'un, Karadağ'da Müslümanlığın ve Türklüğün tamamen yok edilmesi ve Noel Katliamı'nı işlediği Gorski Vijenac isimli epik eseri Kosova efsanesi ile birleştirilmiş ve Sırp milliyetçiliğinin şaheserleri arasına girmiştir.¹³⁴²

II. Petar, İşkodra Valisi Osman Paşa'ya 17 Şubat 1846'da gönderdiği mektupta Balkanlara geldiği günden itibaren Osmanlı Devleti'nin yanında olma ya da karşısında olma tercihini Karadağlılar, Sırpolar ve Bosnalılar açısından sorgulamış ve bu üç topluluğun aynı kökten geldiğini vurgulamıştır.¹³⁴³ Panslav fikirlere sahip olan II. Petar, 1849 Macar İsyanı esnasında Rus, Sırp ve Hırvatlarla yakınlaşmıştır. Ayrıca, Karadağlıların Voyvodina Sırpolarının Macarlara karşı başlattığı isyana yardım göndermiştir. Avusturya hükümeti yönetimi, II. Petar'ın panslavist politikasından rahatsızlık duymuştur.¹³⁴⁴

II. Petar'ın son döneminde Karadağlıların Jabyak, İşbozi, Podgoriçe, Grahova, Foça, Gaçka ve Bar taraflarında Osmanlı topraklarına saldırıları, cinayet, gasp ve yağma olayları ve hayvan hırsızlıkları devam etmiştir. 1844, 1847 ve 1849 yıllarında Zeta, Grahova ve Virpazar civarlarında çatışmalar yaşanmıştır.¹³⁴⁵ 1847 yılında çıkan kıtlıkta gıda yardımı karşılığında bazı aşiretler İşkodra sancak beyine bağlılıklarını bildirmiştir. Bunun üzerine Vladika, aldığı sert tedbirlerle aşiretleri tekrar Karadağ'a döndürmüştür. Bu sırada gelen Rus

¹³⁴¹ Özdem, a.g.t., s. 105-107.

¹³⁴² Jezernik, a.g.e., s. 121, 122. Geniş bilgi için bkz. Melahat Pars, "Petar Petroviç Nyegoş'un "Gorski Vijenats" (Dağların Tacı) Poemasında Türkler", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 1, Haziran 2008, ss. 187-197.

¹³⁴³ Urhan, a.g.t., s. 58. Ayrıca bkz. Özdem, a.g.t., s. 106.

¹³⁴⁴ Urhan, a.g.t., s. 58. Ayrıca bkz. Özdem, a.g.t., s. 106.

¹³⁴⁵ Urhan, a.g.t., s. 57.

yardımı Karadağ'a biraz nefes aldirmıştır.¹³⁴⁶ 1848, 1850 ve 1851 yıllarında kalabalık gruplar halinde İşbozi'ye yapılan saldırılar Osmanlı birlikleri tarafından püskürtülmüştür.¹³⁴⁷

Bosna ve Hersek'te Tanzimat'ın uygulanmasına yönelik isyan hareketlerine öncülük edenlerden biri olan Ali Paşa Rıdvanbegoviç'in 1851 yılında öldürülmesinden sonra Ömer Lütfi Paşa (Ömer Paşa Latas), Karadağ meselesinin kökten çözümü için vladikalığın kaldırılması, idari düzenlemeler yapılması ve Karadağ vilayetinin kurulması, Sırp lar ve Karadağlıların ittifak yaparak Bosna yolunun kapatmalarının engellenmesi, bölgeye Müslüman nüfus iskân edilmesi vb. tedbirlerle büyük bir askerî harekât planlamıştır.¹³⁴⁸

Vladika II. Petar, yakalandığı tüberküloz hastalığından 19/31 Ekim 1851'de vefat etti.¹³⁴⁹ II. Petar, kendisine halef olarak Viyana'da bulunan 24 yaşındaki yeğeni Danilo Petroviç'i vasiyet etmiş ve kardeşi ve Senato Başkanı Pero Tomov Petroviç'in de Danilo'ya devlet işlerinde yardımcı olmasını istemişti. Ancak, Karadağ'ın en etkin ve zengini olan Pero, Senatoya kendisini lider olarak seçtirdi.¹³⁵⁰ Suver ve Urhan'a göre Senato Pero'yu prens, Danilo'yu ise dini lider (vladika) olarak seçmişti.¹³⁵¹ Pero, iktidarını sağlamlaştırmak için 1851 Kasım'ında iki defa İşbozi'ye saldırdı.¹³⁵² Ancak, 13 Aralık 1851'de Karadağ'a dönen ve Rusya'nın desteğini alan Danilo, Pero'nun teklifini kabul etmedi. Danilo, taht mücadelesini kazandı ve 13 Ocak 1852'de Karadağ Vladikası seçildi.¹³⁵³ II. Danilo da Karadağ'da teokratik yönetime son verme zamanının geldiğine inanıyordu. Danilo, güya Trieste'de tanışıp âşık olduğu Darinka Kvekić adlı bir Sırp kızı ile evlenebilmek için dini yetkilerini devrederek, sadece prens olarak ülkeyi yönetmek istiyordu. Ancak, asıl niyeti

¹³⁴⁶ Özdem, a.g.t., s. 105.

¹³⁴⁷ Urhan, a.g.t., s. 57.

¹³⁴⁸ Urhan, a.g.t., s. 59-61.

¹³⁴⁹ Özdem, a.g.t., s. 108-111.

¹³⁵⁰ Özdem, a.g.t., s. 111; Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 218.

¹³⁵¹ Suver, a.g.e., s. 89; Urhan, a.g.t., s. 65.

¹³⁵² Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 218; Urhan, a.g.t., s. 65, 66.

¹³⁵³ Özdem, a.g.t., s. 111; Urhan, a.g.t., s. 66.

Karadağ Vladikalığını seküler bir prensliğe çevirmektir. ¹³⁵⁴ Danilo'nun bu düşüncesinde şüphesiz Pero'nun da etkisi vardı. ¹³⁵⁵

Avusturya ve Rusya'nın desteği olmaksızın bunun mümkün olmadığını bilen Danilo 1852 Şubat ayında Viyana'ya giderek Avusturya'nın desteğini aldıktan sonra Rusya'ya gitti. Amacı, Avusturya ve Rusya'nın desteği ile Karadağ Prenslığı'ni ilan etmektir. Karadağ Senatosu bu sırada Karadağ'ı laik bir prensliğe dönüştürmek için gerekli düzenlemelere koyuldu. Senato, 21 Mart 1852'de, 6 maddelik bir anayasa değişikliği ile Karadağ'ın laik bir prenslik olduğu ilan etti. Prenslik babadan en büyük oğula geçecekti. Erkek çocuk olmaması durumunda ailenin en büyük erkek üyesi prens olacaktı. Piskoposlar Petroviç Nyegoş ailesinden veya dindar bir aileden seçilecekti. Mevcut kanunlar aynen devam edecekti. Senato, prens olarak ülkenin başına dönmesi için Danilo'ya bir çağrı yaptı. ¹³⁵⁶ Rusya, bu sırada Albay Kovalevski'yi Karadağ'daki karışıklığı düzeltmesi, Danilo'yu desteklemesi ve Karadağ haritasının çizilmesi için Karadağ'a göndermişti. Beraberinde dört top ile 9 Nisan 1852'de Karadağ'a gelen Kovalevski, hazırladığı haritada Nikşik'e bağlı Jupa ve Grahova nahiyelerini Karadağ sınırları içinde gösterecekti. ¹³⁵⁷

Rus Kilisesi, Danilo'nun seküler bir prenslik kurmasına karşıydı. Eski vladikalardan Vasilije'nin de gömülü olduğu Aleksander Nevski Kilisesi'nde II. Danilo için bir takdis töreni hazırlandı. Ancak, Danilo, ruhban elbisesi giymeyi ve kutsanmayı reddetti. Çar Nikola, Petersburg'a ulaştıktan sonra nisan ayında Danilo'yu kabul etti. Çar, Karadağlıların kendi yönetim tarzını belirlemeye hakları olduğunu söyleyerek Danilo'nun prensliğini tanıdı. Ayrıca, ona bir nişan verdi. ¹³⁵⁸ Böylece, Rusya'nın desteğini alan Danilo Petroviç, Karadağ Prensi I. Danilo olarak 2 Ağustos 1852'de ülkesine döndü ve yönetime tamamen egemen oldu. ¹³⁵⁹ Bunun üzerine, Pero ve diğer yeğeni Yorgi ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. ¹³⁶⁰ Danilo, prensliğini kabul ettirmeyi; Karadağ sınırlarının tespiti, Grahova, Nikşik,

¹³⁵⁴ Stevenson, a.g.e., s. 183; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 48; Özdem, a.g.t., s. 111; Urhan, a.g.t., s. 66.

¹³⁵⁵ Suver, a.g.e., s. 90.

¹³⁵⁶ Urhan, a.g.t., s. 66, 67; Özdem, a.g.t., s. 111.

¹³⁵⁷ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 226, 227; Urhan, a.g.t., s. 68.

¹³⁵⁸ Roberts, a.g.e., s. 218; Suver, a.g.e., s. 91; Urhan, a.g.t., s. 68.

¹³⁵⁹ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 227.

¹³⁶⁰ Roberts, a.g.e., s. 218.

İşbozi, Podgoriçe ve Jupa'yı Karadağ'a katmayı ve Karadağ'ı bağımsızlığına kavuşturmayı hedefliyordu.¹³⁶¹ Ancak, bunlar için Osmanlı Devleti ile çatışma kaçınılmazdı.

1851 ve 1852 yılında İşbozi, Trebine ve Gaçka taraflarına Karadağlıların saldırıları sürüyordu. Hersek tarafında Jupa, Şume (Šume), Benan, Grahova, Piva ve Drobnak nahiyelerinin Ortodoksları da Karadağ ile birleşmek için isyan halindeydi.¹³⁶² Danilo da Hersek Hristiyanlarının isyanını destekliyordu. Diğer taraftan, Karadağ'ı kendi toprağı olarak gören Osmanlı Devleti, prenslik ilanının bağımsızlığa yol açacağı düşüncesiyle bu durumu tanımadı.¹³⁶³ Ayrıca, Rusya'ya kendi içişlerine müdahale etmemesi konusunda bir nota gönderdi. Rusya, buna karşılık Karadağ'da Osmanlı egemenliğinin hiçbir zaman kurulmadığını ve Danilo'nun prensliğinin tanınmasında ısrar edecekleri şeklinde cevap verdi. Bu iddia karşısında, Fuad Paşa Karadağ'da Osmanlı hâkimiyetinin tarihsel temellerini savunan ve yukarıda sözü edilen bir layiha hazırladı. Ayrıca, Osmanlı Devleti, istimannameleri ve cizye evrakını delil gösterdi.¹³⁶⁴ Karadağ Vladikası'nın Petersburg'a gidip prenslik ilan etmesi karşısında İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldı. Danilo'nun prenslik ilanı 1697 yılından bu yana Vladikalığı elinde bulunduran Petroviç Ailesi'nin bir zaferidir ve şüphesiz Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü uzun bir mücadelenin sonucudur.

Karadağlıların 23 Kasım 1852'de Jabyak Kalesi'ni işgal etmeleri sebebiyle Osmanlı Devleti, 16 Aralık 1852'de Karadağ'a sefer düzenlenmesine karar verdi. Serdariekrem Ömer Paşa komutasında Osmanlı ordusu Podgoriçe, Nikşik ve Trebine üzerinden Karadağ'a karşı saldırıya geçti. Avusturya ve Rusya, harekâta sert tepki gösterdi. İngiltere ve Fransa, Rus etkisinin yayılmasını istemedikleri için Osmanlı Devleti'ni desteklemeyi sürdürdüler. Osmanlı orduları Brda ile Karadağ'ı ayırmak istiyordu. Jabyak kurtarıldığı gibi Dalmaçya, Piva, Drobnak, Nikşik, Ostrog ve Grahova taraflarında Karadağlılar mağlup edildi. Çetine yolunun açılması üzerine Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak birliklerin geri çekilmesini istediler. Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş tehdidinde bulundu,

¹³⁶¹ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 219; Urhan, a.g.t., s. 70.

¹³⁶² Özdem, a.g.t., s. 112, 113; Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 220, 221.

¹³⁶³ Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 450.

¹³⁶⁴ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 227. Fuad Paşa'nın layihası hakkında geniş bilgi için bkz. Temizer, "Karadağ'da Osmanlı Hakimiyyetine Dair", s. 3007-3015.

Avusturya ise daha ileri giderek savaş hazırlıklarına başladı ve Kont Leningen'i olağanüstü elçi olarak İstanbul'a gönderdi. Sonuçta, Osmanlı Devleti geri çekilmeyi kabul etmek zorunda kaldı ve Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında 3 Mart 1853'te Karadağ ile savaştan önceki durumu esas alan bir anlaşma imzalandı.¹³⁶⁵ Osmanlı Devleti'nin Avusturya'nın baskısına boyun eğmesi ve Karadağ'ı tahliyesi, Avusturyalı ve Rus memurlar gözetiminde ateşkes yapılması, Osmanlı Devleti'nin Karadağ sorununun kendi iç meselesi olduğu iddiasını geçersiz kıldı.¹³⁶⁶ Danilo, 26 Nisan'da Viyana'ya teşekkür ziyaretinde bulundu ve prens sıfatıyla karşılandı. Ayrıca, kendisine Avusturya Nişanı verildi. Osmanlı Devleti, kendisinden izin alınmadığı iddiasıyla ziyareti ve Avusturya'nın tutumunu protesto etti.¹³⁶⁷ 1854-1855'te İşbozi, Gaçka ve Grahova taraflarına Karadağlıların saldırıları ise devamlılığını sürdürdü.¹³⁶⁸

Danilo, 1855'te Darinka Kvekić ile evlendi. Danilo'nun hükümeti laikleştirme çabası Senato tarafından onaylandı ve 1855'te 95 maddeden oluşan yeni bir kanunname ilan edildi. Danilo, bu düzenleme ile dokunulmazlık elde etti ve "*Karadağ ve Brda Knezi (Prensi) ve Lordu*" unvanını aldı.¹³⁶⁹ Danilo, 1855'te Karadağ'da ilk nüfus sayımını yaptırdı. Buna göre nüfusun 80.000 olduğu tespit edildi. Ayrıca, az sayıda önde gelen Karadağlıyı, eğitim almak üzere yurtdışına gönderdi. Darinka sayesinde Karadağ, ilk kez Batı medeniyetinin daha insancıl yönlerinden bazılarıyla tanışmıştır. Darinka, daha önce Çetine'deki kulede sergilenen kesik kafaların kaldırılmasını sağlamıştır.¹³⁷⁰ Diğer taraftan, vergi konusunda yapılan düzenlemeler Brda Bölgesi'nde Piper, Belopavlik ve Kuçe nahiyelerinin tepkisini çekmiştir.

Kırım Harbi'nde (1853-1856) Rusya'nın yenilmesinin ardından toplanan Paris Kongresi'nde Osmanlı Devleti'nin Karadağ'daki hâkimiyeti tartışma konusu oldu. Mehmed Emin Âli Paşa, Karadağ'ın Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu savundu.

¹³⁶⁵ Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı", s. 229-269; Urhan, a.g.t., s. 69-86; Özdem, a.g.t., s. 116-124. Gölen, Avusturya ile tahliye için yapılan antlaşmanın 3 Mart 1853'te imzalandığı bilgisine ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir (s. 260-262).

¹³⁶⁶ Urhan, a.g.t., s. 84.

¹³⁶⁷ Urhan, a.g.t., s. 85; Özdem, a.g.t., s. 124.

¹³⁶⁸ Urhan, a.g.t., s. 89, 90.

¹³⁶⁹ Stevenson, a.g.e., s. 183; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 49.

¹³⁷⁰ Roberts, a.g.e., s. 230.

Prens Danilo, kongreye katılan devletlere 31 Mart 1856'da bir muhtıra yollayarak Osmanlı Devleti'nin Karadağ'a hiçbir zaman egemen olamadığını iddia etti ve Karadağlıların 466 yıldır hiçbir gücün tebaası olmadıklarını belirterek Karadağ'ın bağımsızlığının resmen tasdik edilmesini istedi. Dört yıl önce Rusya'nın ileri sürdüğü gibi Danilo'nun bu tarz bir iddiada bulunmasının altında şüphesiz Osmanlı Devleti'nin Eski Karadağ'da gevşek bir idare kurması ve 1697'den beri Karadağ'ın vladikalar yönetiminde adeta kendi içinde bağımsız bir statüye sahip olması yatmaktaydı. Danilo ayrıca, Karadağ'la diplomatik temas kurulmasını, Balşa Hanedanı'nın varisi sıfatıyla Arnavutluk'un kuzeyindeki topraklarının yarısının ve bütün Hersek'in Karadağ'a verilmesini, Avusturya ile olduğu gibi Osmanlı Devleti ile de sınırlarının çizilmesini ve Bar Limanı'nın Karadağ'a bırakılmasını talep etti. Ancak, kongrede sınır tespiti meselesi hariç umduğu desteği bulamadı.¹³⁷¹

Rusya'nın Kırım Harbi'nde yenilmesi ve Çar Nikola'nın ölümünden sonra Danilo, Fransa ile yakınlaşmayı tercih etti ve 1857'de Fransa'yı ziyaret etti.¹³⁷² Danilo, III. Napolyon'dan Karadağ'ın bağımsızlığını tanınmasını istedi, ancak imparator buna yanaşmadı.¹³⁷³ Diğer taraftan, Fransa, 1855'te Çetine'de vis-konsolosluk açmıştı.¹³⁷⁴ 1858 yılında Zupçe (Jupa), Şume, Benan, Grahova, Piva ve Drobnak Ortodoksları itaatten ayrılarak isyan ettiler.¹³⁷⁵ 13 Mayıs 1858'de Danilo'nun kardeşi Mirko Petroviç komutasındaki Karadağ birlikleri, Grahova'da Ferik Hüseyin Naim Paşa komutasındaki büyük bir Osmanlı ordusunu imha etti. Fransa ve Rusya'nın Adriyatik'e donanmalarını göndermesi ile İstanbul'da Avusturya, Fransa, İngiltere, Prusya ve Rusya temsilcilerinin katılımı ile 1859 Haziran'ında Osmanlı-Karadağ Sınır Antlaşması imzalandı. Müzakereler devam ederken Karadağlılar İşbozi ve Kolaşin'i de ele geçirmeye çalışıyorlardı. Anlaşmaya göre Jupa, Grahova ve Rodine Karadağ'a bırakıldı, Kolaşin Kazası ise Osmanlı Devleti'nde kaldı.¹³⁷⁶ Bu durum Osmanlı Devleti'nin Karadağ'ın siyasi durumunu kabullendiğini göstermektedir. Diğer taraftan, 1859 ve 1860'ta Karadağlıların Osmanlı topraklarına

¹³⁷¹ Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 50; Suver, a.g.e., s. 93; Urhan, a.g.t., s. 92.

¹³⁷² Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 451.

¹³⁷³ Suver, a.g.e., s. 94

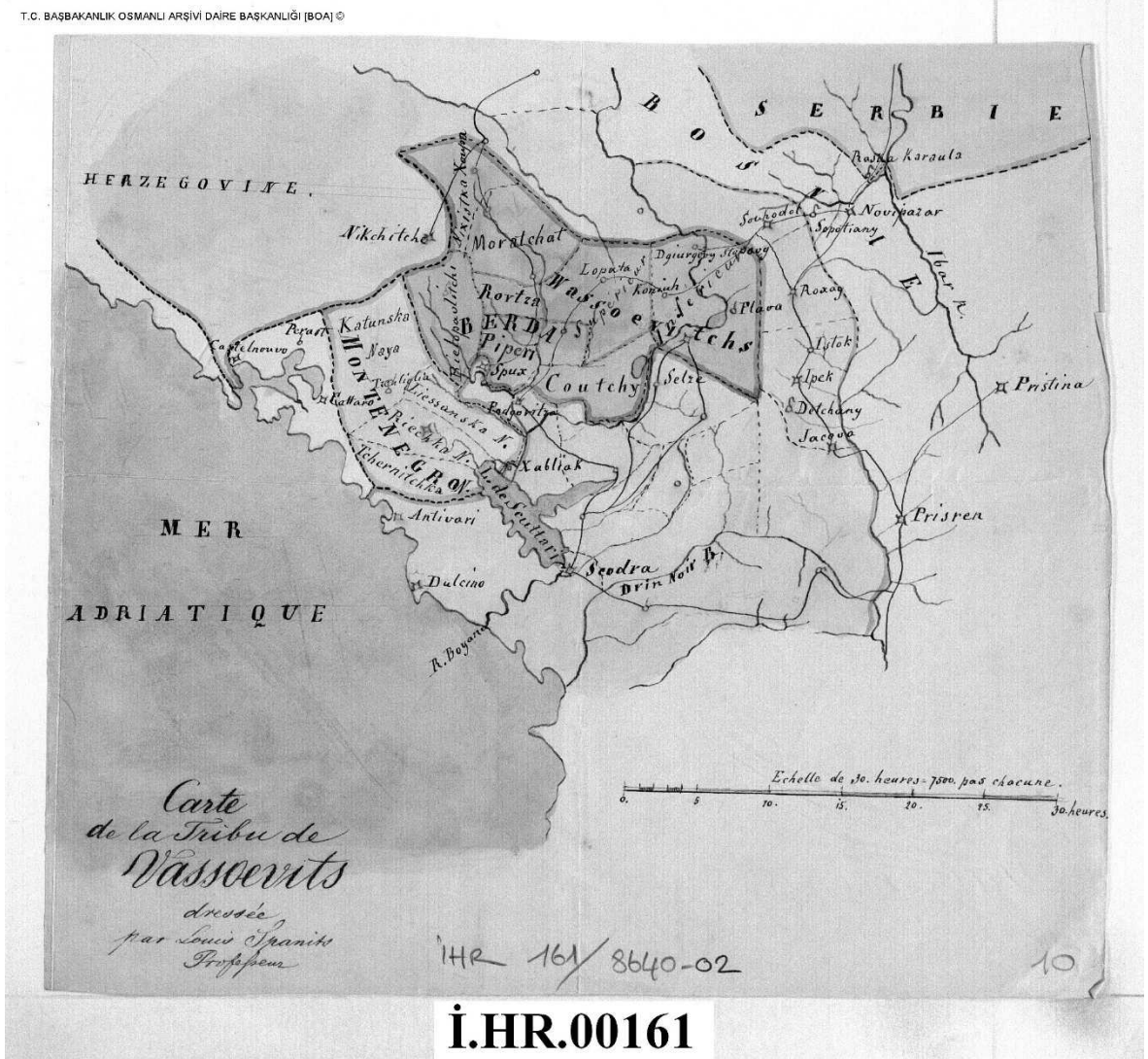
¹³⁷⁴ Urhan, a.g.t., s. 91.

¹³⁷⁵ Urhan, a.g.t., s. 105.

¹³⁷⁶ Danişmend, a.g.e., C. 4, s. 187, 188; Gölen, "1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", s. 507; Urhan, a.g.t., s. 113,114, 124, 128; Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 451; Temizer, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 51, 52.

saldırıları ve Hersek'te Zupçe (Jupa), Kruşeviçe, Sutorina, Benan, Piva ve Drobnak nahiyelerinin isyanlarına desteği sürüyordu.¹³⁷⁷

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI [BOA] ©

Şekil 11. Uluslararası komisyon raporlarına göre 1858'de Karadağ sınırları¹³⁷⁸

Prens Danilo, 11 Ağustos 1860'ta Belopavlik Kabilesi'ne mensup bazı kişiler tarafından düzenlenen bir suikast sonucunda Kotor'da öldürüldü. Yerine veliht tayin ettiği ağabeyi ve rakibi olan Mirko'nun oğlu Nikola Petroviç Njegoş geçti.¹³⁷⁹ 1841 doğumlu olan Nikola Fransa'da eğitim görmüştü. Karadağ merkezli bir Büyük Sırbistan kurulmasını hayal

¹³⁷⁷ Urhan, a.g.t., s. 128.

¹³⁷⁸ BOA, İrade-Hariciye (İ.HR), No. 161/8640-2, lef 10.

¹³⁷⁹ Urhan, a.g.t., s. 133.

ediyordu.¹³⁸⁰ Nikola, Karadağ tahtına geçtikten sonra bir yanda Osmanlı Devleti ile uzlaşmacı bir politika izlerken bir yandan da Hersek asilerine olan desteğini sürdürdü. Ayrıca, Sırbistan ile yakınlaşma politikası izledi.¹³⁸¹ 1861’de Luka Vukaloviç’in Hersek’te başlattığı isyanda Karadağlıların desteklediği asiler, Sutorina’yı zapt ettiler. Hersek asileri bu sırada Koryanik’e (Korjenici) ve Nikşik’e saldırdılar. Ayrıca, Karadağlılar Benan, Uskok ve Piva eşkiyası ile birlikte Krstac Palankası’nı kuşattılar.¹³⁸² Yedi sekiz bin Karadağlı eşkiya da 1861 Şubat’ında İşbozi üzerinde ikmal konvoyuna saldırıp yağmaladı.¹³⁸³ 1861 yılı boyunca Hersek İsyanı sürdü. Karadağlıların Osmanlı topraklarına saldırıları ve Hersek tarafındaki Müslüman köylerine yönelik gasp, cinayet, hayvan hırsızlığı vs. olaylar da devam etti. İsyanın bastırılması için 23 Nisan 1861’de Rumeli Seraskeri Ömer Paşa tayin edildi.¹³⁸⁴ Nikola’nın tarafsızlık ilan etmesine rağmen Osmanlı Devleti, asilerin Karadağ tarafından desteklendiğini düşünüyordu ve Karadağlıların Osmanlı topraklarına saldırılarından da rahatsızdı. Osmanlı Devleti, Hersek asilerine olan desteğini kesmesi için 12 Kasım 1861’de Nikola’ya bir nota verdi.¹³⁸⁵ Ancak, Nikola, bunun kabul edilmesi için Bâbiâli’nin Hersek asileri ve Karadağlıların taleplerini karşılmasını istedi.¹³⁸⁶ Ömer Paşa, Hersek isyanlarının bitmesi için Karadağ’ın tedip edilmesi gerektiği kanaatindeydi. Bu sebeple Osmanlı Devleti 1862 Nisan’ında Karadağ’a saldırdı. Zira Osmanlı Devleti, bu harekâta uzun süredir hazırlanmakta idi.¹³⁸⁷ 1853’te olduğu gibi Brda ve Karadağ’ı ayırmak hedefleniyordu. Bu amaçla Nikşik üzerinden Ostrog’a yürünecek ve Nikşik-İşbozi hattı ele geçirilecekti. Ardından, Çetine’ye hücum edilecekti.¹³⁸⁸ Rumeli Orduları Komutanı Serdariekrem Ömer Paşa maiyetinde, Nikşik tarafından Bosna Valisi Derviş Paşa, İşkodra tarafından Rumeli Ordusu Kurmay Başkanı ve İşkodra Mutasarrıfı Müşir Abdî (Abdülkerim) Paşa, Vasovik ve Gusine tarafından ise Hüseyin Avni Paşa komutasındaki 30.000 kişilik Osmanlı ordusu Karadağ’a karşı saldırıya geçti.¹³⁸⁹ Klobuk, Zupçe, Presika, Krstac, Vasovik, Karniçe, Nikşik ve Berane’deki çatışmalardan sonra Osmanlı birlikleri Karadağ’a girdi. Temmuz ortalarına kadar Osmanlı birlikleri Karadağ savunmasını kırdı.

¹³⁸⁰ Özdem, a.g.t., s. 155.

¹³⁸¹ Urhan, a.g.t., s. 136.

¹³⁸² Özdem, a.g.t., s. 156, 157; Urhan, a.g.t., s. 136.

¹³⁸³ Özdem, a.g.t., s. 158; Urhan, a.g.t., s. 144.

¹³⁸⁴ Gölen, “1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları”, s. 510; Urhan, a.g.t., s. 139.

¹³⁸⁵ Özcan, a.g.e., s. 28.

¹³⁸⁶ Suver, a.g.e., s. 103.

¹³⁸⁷ Geniş bilgi için bkz. Gölen, “1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları”, s. 510-513; Özdem, a.g.t., s. 161-173.

¹³⁸⁸ Gölen, “1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları”, s. 511.

¹³⁸⁹ Urhan, a.g.t., s. 147, 148; Özcan, a.g.e., s. 28-30.

Derviş Paşa kuvvetleri Çetine önlerine kadar geldi.¹³⁹⁰ 12 Temmuz'da Bosna ordusu ile İşkodra ordusu İşbozi'de birleşti. Ömer Paşa, Karadağlıların mağlup olduğunu ve Çetine'ye karşı harekete geçileceğini Sultan'a müjdeledi.¹³⁹¹ Çatışmalar ağustos ayı başlarına kadar sürdü. Karadağlıların mağlup olması üzerine Büyük Güçler müdahale ederek 15 Ağustos'ta harekâtın durdurulması için Bâbîâli'ye bir nota verdi. Bu sebeple ileri harekât durduruldu. Nikola, 22 Ağustos'ta Ömer Paşa'ya Osmanlı Devleti'nin istediği şartlarda bir barışa razı olduğunu bildirdi.¹³⁹² 31 Ağustos'ta Ömer Paşa ile Nikola'nın temsilcileri arasında İşkodra'da 14 maddelik bir anlaşma imzalandı. İşkodra Antlaşması'na göre Karadağ'ın dahili idaresinin eskisi gibi kalması; 1859'da uluslararası komisyon tarafından belirlenen sınırların değişmemesi; silah ve mühimmat sevki dışında Karadağlıların gümrük vergisi vermeden Bar Limanı'nı kullanması; son savaşlarda komutanlık yapan ve Karadağ'ı fiilen yöneten Nikola'nın babası Mirko'nun Karadağ'ı terk etmesi; Karadağ'dan geçen Hersek-İşkodra yolunun ticarete açık tutulması ve yolun güvenliğinin inşa edilecek kulelerle Osmanlı birlikleri tarafından sağlanması; Karadağlıların hudutları dışına baskın yapmaması ve hudutları dışında isyan çıkması halinde asileri maddi-manevi desteklememesi; sınırlarda çıkacak problemlerin çözümü için hususi görevliler tayin edilmesi ve çözüm bulunamaması halinde Karadağ hükümeti tarafından İstanbul'a müracaat edilmesi, Karadağ'a pasaportsuz girişin yasaklanması, Karadağlıların Osmanlı topraklarına seyahat ve ticaret serbestisine sahip olması gibi maddeler içeriyordu. Anlaşma, 13 Eylül'de Nikola tarafından tasdik edildi.¹³⁹³ İşkodra Antlaşması'nın Mirko'nun Karadağ'ı terki, güvenlik kuleleri inşası, Bar Limanı'nın kullandırılması gibi bazı maddeleri uygulanamadı. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti ve Karadağ arasında 1875 yılına kadar devam eden bir barış dönemi başlattı. Bu süreçte Karadağ, Sırbistan ve Rusya ile yakınlaşma politikası izledi.

Osmanlı Devleti, bu dönemde sınır tahkimatı ile meşgul olduğu gibi Karadağ ile ilişkilerini bozmamaya gayret etti. 26 Ekim 1866'da sınır düzenlemeleri ve güvenliği konusunda Osmanlı Devleti ve Karadağ arasında bir protokol imzalandı. Ayrıca, Osmanlı Devleti, Nikola'ya "Silistre" adlı bir vapur hediye etti.¹³⁹⁴ Bunun yanı sıra, Osmanlı Devleti,

¹³⁹⁰ Özcan, a.g.e., s. 30, 31.

¹³⁹¹ Gölen, "1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", s. 519. 1862 Karadağ seferi hakkında geniş bilgi için bkz. Gölen, "1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", s. 513-525.

¹³⁹² Gölen, "1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", s. 525, 526; Urhan, a.g.t., s. 153, 154.

¹³⁹³ Gölen, "1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", s. 529, 530; Urhan, a.g.t., s. 157, 158; Özdem, a.g.t., s. 180.

¹³⁹⁴ Özdem, a.g.t., s. 185, 186.

1866'da Karadağ'a Adriyatik'e çıkış için Spiç yakınında Novasela (Novoselje) Limanı'nı vermeyi kabul etti ise İngiltere ve Fransa'nın itirazı ile bundan vazgeçildi.¹³⁹⁵ Disraeli'ye göre Karadağ'ın limana değil, patates ve lahana yetiştirmek için küçük bir bahçeye ihtiyacı vardı.¹³⁹⁶ 1875 yılına kadar sınır olayları bir tarafa bırakılırsa Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında pek fazla sorun yaşanmadı.

Karadağ, 1866 yılından sonra Sırbistan ile ilişkilerini geliştirdi. Sırp Knezi Mihailo Obrenoviç'in güçlü milliyetçi ve Osmanlı karşıtı programı, Nikola tarafından da benimsendi. Bu sırada Sırbistan önderliğinde Güney Slav Birliği fikri ortaya çıktı.¹³⁹⁷ 5 Ekim 1866'da Sırbistan ve Karadağ arasında Osmanlı Devleti'ne karşı savunma ve ittifak anlaşması imzalandı. Ancak, bu anlaşma ortak bir saldırı ve bağımsızlık peşinde olan Nikola'yı pek de memnun etmedi.¹³⁹⁸ Antlaşma ile Sırbistan ve Karadağ prensliklerinin büyük bir Sırp devleti çatısı altında birleştirilmesi öngörülüyordu. Nikola, bunun için tahtından feragat etmeye hazırdı.¹³⁹⁹ Bu sırada Girit İsyanları sebebiyle Yunanistan, Sırbistan'a yanaştı ve 26 Ağustos 1867'de iki ülke arasında ittifak anlaşması imzalandı. 1868 Ocak ayında ise Sırbistan ve Romanya arasında bir ittifak antlaşması imzalandı. Ancak, Sırp Başknezi Mihailo'nun 1868 Haziran'ında bir suikasta kurban gitmesi planları bozdu. Karadağ, 1870 yılında Kotor'da çıkan ayaklanmayı destekledi.¹⁴⁰⁰ Diğer taraftan, Nikola Sırp hükümetinin kendisini oyaladığı kanaatindeydi. Bununla birlikte Karadağ, Sırbistan ile yakınlaşma politikasını sürdürdü ve Rusya ile ilişkilerini geliştirdi. Rusya, 1870'te Karadağ'a silah yardımı yaptı. Prens Nikola, Rus Çarı II. Aleksandr'a, oğlu Danilo Aleksandr'ın vaftiz törenine katıldığı için Karadağ Hanedan Nişanı verdi. Çar II. Aleksandr, 1871 yılında Prens Dolgorukov'u Çetine'ye gönderdi ve yüklü miktarda nakit yardımı yaptı.¹⁴⁰¹ Nikola, bu dönemde *Omladina* gibi Panslavist gençlik derneklerini destekledi ve Çetine'de Sırp'ların *Birleşme ve Kurtuluş Birliği* kuruldu.¹⁴⁰² 1870 yılında Alman Birliği'nin kurulmasından sonra Rusya'nın yeniden Balkan politikasına ağırlık vermesi ve Almanya'nın Fransa'yı yalnızlaştırma

¹³⁹⁵ Darkot, a.g.m., s. 227; Roberts, a.g.e., s. 234, 235; Özcan, a.g.e., s. 32.

¹³⁹⁶ Roberts, a.g.e., s. 235.

¹³⁹⁷ Roberts, a.g.e., s. 235.

¹³⁹⁸ Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", s. 452.

¹³⁹⁹ Urhan, a.g.t., s. 167, 168.

¹⁴⁰⁰ Urhan, a.g.t., s. 169, 170.

¹⁴⁰¹ Özdem, a.g.t., s. 187; Urhan, a.g.t., s. 168.

¹⁴⁰² Urhan, a.g.t., s. 170.

politikası kapsamında 1873 yılında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında Üç İmparatorlar Ligi'nin kurulması Balkanların kaderini değiştirdi.

Nikola, barış döneminde ülkenin modernleştirilmesi için gayret sarf etti. 1863'te Karadağ'da ilk ortaokul açıldı. 1869'da Rusya'nın yardımıyla Çetine'de bir kız mektebi ve ilahiyat okulu açıldı. 1869'da ilk kütüphane ve telgrafhane kuruldu. Ayrıca, 1864'te ilk otel, 1873'te ise ilk hastane inşa edildi. Yine 1873'te posta teşkilatı kuruldu. 1874'te Avusturya-Macaristan finansmanı ile Çetine ve Kotor'u birbirine bağlayan bir yol inşaatı başladı.¹⁴⁰³ 1871'de Karadağ'ın ilk gazetesi olan *Crnogorac* çıktı. Aynı yıl ilk edebiyat gazetesi Crnogorka yayın hayatına başladı. 1873'te ise *Glas Crnagora* adlı bir gazete çıkarıldı.¹⁴⁰⁴ 1875'te yeni kurulan Danilovgrad şehrinde ziraat mektebi açıldı.¹⁴⁰⁵

Karadağ'ın bağımsızlık anlamında beklediği fırsat 1875 Hersek İsyanı ile ayağına geldi. Şöyle ki, 1875 Haziran ayı başlarında Hersek'in Nevesin Kazası'ndan 160 kişi vergilerden ve zaptiye zulmünden şikâyetle Karadağ'a sığındı. Osmanlı Devleti'nin tepkisinden çekinen Nikola, bunların güvenli bir şekilde memleketlerine dönmelerini sağlamak için Rus elçisi General İgnatiev'den yardım istedi. İgnatiev'in ricası üzerine Sadrazam Esad Paşa, Bosna Valisi Derviş Paşa'ya şikâyetlerin mahallinde incelenmesini emretti. Ancak, Karadağ'a sığınmış olanların zafer kazanmış edasıyla memleketlerine dönmeleri Osmanlı Devleti'nin bir zafiyeti olarak görüldü ve vergilerin adaletli toplanmadığı gerekçesiyle Ortodoks ahaliyi isyana teşvik ettiler. İsyancılar, üzerlerine gönderilen zaptiyeleri de katlettiler.¹⁴⁰⁶ Hersek İsyanı, Sırbistan ve Karadağ'ı bağımsızlık için harekete geçirdi. Osmanlı Devleti, isyanın Bosna'ya kadar yayılmasını beklemiyordu. Karadağ Prensi, isyanı desteklemediğini Bâbiâli'ye bildirirse de isyancıları teşvik etmekten geri durmuyordu. Rusya ve Avusturya, isyanın desteklememesi konusunda Prens Nikola'yı uyardı.¹⁴⁰⁷ Osmanlı Devleti'nin 5 Ağustos 1875'te af ilan etmesi isyancıların cüretini arttırdı. Avusturya, Almanya ve Rusya konsoloslarının nasihat için Hersek'e gönderilmesi teklifinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi, olayı uluslararası boyuta taşıdı. Osmanlı

¹⁴⁰³ Roberts, a.g.e., s. 234; Rastoder, a.g.m., s. 122, 123.

¹⁴⁰⁴ Rastoder, a.g.m., s. 123; Urhan, a.g.t., s. 170.

¹⁴⁰⁵ Roberts, a.g.e., s. 234.

¹⁴⁰⁶ Darkot, a.g.m., s. 227; Özcan, a.g.e., s. 34.

¹⁴⁰⁷ Özcan, a.g.e., s. 34-36.

Devleti'nin adalet fermanı neşretmesi de fayda etmedi. 31 Ocak 1876'da Avrupalı devletlerin girişimi ile hazırlanan ve Hersek'ten toplanan vergilerin mahallinde harcanması yönündeki Kont Andraşi Notası'nı Osmanlı Devleti kabul etti. Bunun üzerine Rusya, Avusturya ve İtalya asilerin desteklenmemesi için Karadağ ve Sırbistan'ı uyardı.¹⁴⁰⁸ Buna rağmen Karadağ ve Sırbistan'ın desteği sürdü. Asilerin özerklik talebi ile Nikşik'i ele geçirmesi üzerine Bâbîâli önce Rauf Paşa'yı, ardından Ahmed Muhtar Paşa'yı, görevlendirdi. Ancak, asilerin Karadağ tarafından kışkırtıldığının anlaşılması üzerine Karadağ'a bir sefer düzenlenmesine karar verildi. Buna karşılık, Rusya, asileri himaye etmeye ve Karadağ'ın yayılmacı politikasını desteklemeye başladı. Rus Başbakanı Gorçakov, isyan bölgesine özerklik verilmesini savunuyordu.¹⁴⁰⁹ Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın temsilcileri 11 Mayıs'ta Berlin'de bir araya geldi. Gorçakov'un talebi üzerine İgnatiev tarafından bir memorandum hazırlandı. Buna göre Hersek'e özerklik verilerek yönetimine Prens Nikola'nın getirilmesi ve Karadağ'a sınır olan Hersek nahiyelerinin Karadağ'a ilhakı ve kalan yerlere geniş haklar verilmesi öngörülüyordu. Ancak bu öneri çok sert bulundu. Üç devlet temsilcileri tarafından 13 Mayıs'ta hazırlanan Berlin Memorandumu'na göre Osmanlı Devleti ile asiler arasında iki aylık bir ateşkes yapılması, ıslahatlar konusunun Osmanlı Devleti ile asiler arasında görüşülmesi, isyanda zarar gören yerlerin tazmini, asilerin affı ve geri dönmelerine izin verilmesi, Hristiyanlara silah taşıma yetkisi verilmesi ve ıslahatın Avrupalı konsolosların denetiminde yürütülmesi isteniyordu. İtalya ve Fransa, memorandumu desteklerken İngiltere karşı çıktı. Bâbîâli de 21 Mayıs'ta memorandumu reddetti.¹⁴¹⁰ Bu sırada Bulgaristan Ayaklanması devam etmekteydi. Karadağ Meclisi ise 15 Mayıs'ta Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmeye karar vermiş ve beklemeye geçmişti. 26 Mayıs'ta Sırbistan ve Karadağ, Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak antlaşması imzaladılar. Rusya'nın teşviki ile 1 Temmuz'da Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi üzerine Prens Nikola da ertesi gün Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Bu arada Hersekliler Prens Nikola'yı hükümdarları olarak tanıdıklarını açıklamışlardı. Prens Nikola, bu savaşın Kosova Savaşı'nın intikamı olduğunu belirterek Hersek Hristiyan ve Müslümanlarını Karadağ bayrağı altında birleşmeye çağırdı. Ona göre Hersek Müslümanları Slav kanı taşıdıkları için Karadağ'ı desteklemeleri gerekiyordu.¹⁴¹¹ Bu sırada Bulgaristan İsyanı'nın şiddetle bastırılması ve Hristiyan katliamı yapıldığı propagandası ile Avrupa

¹⁴⁰⁸ Özcan, a.g.e., s. 36-38.

¹⁴⁰⁹ Özcan, a.g.e., s. 40.

¹⁴¹⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 501; Özcan, a.g.e., s. 40, 41; Urhan, a.g.t., s. 195, 196.

¹⁴¹¹ Özcan, a.g.e., s. 44-46.

kamuoyu Osmanlı aleyhine dönmüştü. Karadağ ordusu ve çetelerden oluşan birlikler Hersek, Yeni Pazar ve İşkodra yönünde saldırıya geçti.

Osmanlı birlikleri Sırp ordularını mağlup etti ve 24 Ağustos'ta Sırbistan mütareke istemek zorunda kaldı. Buna karşılık Osmanlı birlikleri Karadağ tarafında bozguna uğradı. Bosna-Hersek Kumandanı Ahmed Muhtar Paşa ve İşkodra Kumandanı Ahmed Hamdi Paşa ile onun yerine geçen Mahmud Paşa ve Derviş Paşa birlikleri Karadağ orduları karşısında arka arkaya hezimete uğradılar.¹⁴¹² Osmanlı Devleti, savaştan önceki statüye dönülmesini isterken Karadağ toprak talebinde bulunuyordu.

Balkan krizine çözüm bulmak amacıyla 23 Aralık 1876'da İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı'nda Bulgaristan ve Hersek'e özerklik verilmesi istenirken Hersek tarafında Piva, Şaran, Kolaşin, Nikşik, Benan ve Drobnak tarafları; İşkodra tarafında ise Kuçi, Dragalubiçi, Kuçi-Kranya ile Ziyavna Nehri'nden Drina Nehri'ne kadar olan Vasovik Kazası arazisi İşbozi ve Jabyak nahiyelerinin Karadağ'a bırakılması teklif ediliyordu. Ayrıca, Karadağ'a İşkodra tarafından denize çıkma imkânı verilmesi isteniyordu.¹⁴¹³ Osmanlı hükümeti toprak terkinin kabul etmediği gibi Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne tabi olmayı kabul etmesi halinde hudutta bazı düzenlemeler yapılabileceğini, fakat müstakil bir devlet telakki edilirse kendisine arazi verilemeyeceğini savundu.¹⁴¹⁴ Osmanlı Devleti'nin Tersane Konferansı tekliflerini reddetmesi ve aynı şekilde Londra Protokolü'nü (31 Mart 1877) de kabul etmemesi üzerine Rusya, 23 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı orduları Rusya'ya mağlup oldu. Bu savaşta Karadağ, Nikşik, Podgoriçe, Bar ve Ülgün'ü ele geçirdi.¹⁴¹⁵ 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsızlık elde ederken, Bosna-Hersek'te ıslahat yapılması öngörülüyor ve dolaylı olarak Avusturya-Macaristan ve Rusya kontrolüne bırakılıyordu. Ayrıca, özerk bir Bulgaristan Prensiği kuruluyordu.¹⁴¹⁶ Ayastefanos Antlaşması'na göre Gaçka, Nikşik, İşbozi (Spuz), Jabyak, Bar,

¹⁴¹² Osmanlı-Karadağ muharebeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Özdem, a.g.t.,s. 197-207; Urhan, a.g.t., s. 201-264.

¹⁴¹³ Özcan, a.g.e., s. 61.

¹⁴¹⁴ Darkot, a.g.m., s. 227.

¹⁴¹⁵ Darkot, a.g.m., s. 227; Özcan, a.g.e., s. 75

¹⁴¹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 521, 522.

Ülgün ve Podgoriçe'nin Karadağ'a bırakılması kabul edildi. Böylece Karadağ, sınırlarını üç buçuk kat arttırıyordu.¹⁴¹⁷ Ancak, yeni statükoya itiraz eden İngiltere ve Avusturya-Macaristan'ın baskısıyla Berlin Antlaşması'nda (13 Temmuz 1878) Ayastefanos Antlaşması revize edildi. Özerk Bulgaristan Prensiği sınırları daraltıldı. Makedonya Osmanlı Devleti'ne iade edildi. Filibe ve İslimye sancakları üzerine özerk Şarki Rumeli Vilayeti kuruldu. Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan işgaline bırakıldı. Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığı tekrar tescil edilirken 28. madde ile Karadağ sınırları da daraltıldı. Bununla birlikte Piva, Nikşik, Kolaşin, Podgoriçe, Jabyak, İşbozi, Gusine, Plava havalisi ile Bar Limanı'nı içine alan geniş bir toprak şeridi Karadağ'a bırakıldı. Ülgün, Osmanlı Devleti'ne iade edilirken Karadağ Boyana Nehri seyrüsefer serbestisine sahip olacaktı.¹⁴¹⁸ Böylece, savaş öncesine kıyasla Karadağ'ın yüzölçümü 4.366 kilometrekareden 9.080 kilometrekareye çıktı ve nüfusu iki yüz bini aştı.¹⁴¹⁹ Ancak, Gusine ve Plava Bölgesi'nde nüfusun %70'ini teşkil eden Arnavutların direnişi ve Karadağ'a katılmak istememeleri üzerine bu yerlere karşılık 1880 yılında Ülgün Karadağ'a terk edildi.¹⁴²⁰ Böylece, Karadağ uzun zamandır yürüttüğü bağımsızlık mücadelesini tamamlamış oldu ve Balkanlarda ulus-devletler arasında yerini aldı.

Karadağ'ın 1830-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü hukuki, siyasi ve askeri mücadele şüphesiz incelemiş olduğumuz vladikalık döneminin mirası üzerine inşa edilmiştir.

¹⁴¹⁷ Özcan, a.g.e., s. 83-85; Urhan, a.g.t., s. 376-378. Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarında Karadağ'ın durumu hakkında geniş bilgi için bkz. Vahit Cemil Urhan, "Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sürecinde Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması", *Avrasya Etüdleri*, S. 50, 2016-2, s. 235-258.

¹⁴¹⁸ Darkot, a.g.m., s. 227; Özcan, a.g.e., s. 91-95; Urhan, a.g.t., s. 383-389; Babacan, Hasan, "Berlin Antlaşması Sonrası Karadağ ve Kosova Vilayet arasında Sınır Sorunları ve Hudut Tartışmaları", *Yeni Türkiye*, S. 70 (Rumeli Balkanlar Özel Sayısı), 2015, s. 5215.

¹⁴¹⁹ Darkot, a.g.m., s. 227; Urhan, a.g.t., s. 387.

¹⁴²⁰ Urhan, agt, s. 389, 390; Geniş bilgi için bkz. Özca, a.g.e., s. 256-284; Babacan, a.g.m., s. 5216-5222.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

1479-1496 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetine giren Karadağ, 1878 yılına kadar hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır. Karadağ, Osmanlı Devleti'nin otoritesini sağlamakta ve vergilerini toplamakta en çok zorlandığı bölgelerin başında gelmektedir. Osmanlı kaynaklarında Karadağ veya Karacadağ olarak tanımlanan bölge, ilk etapta Zeta Bölgesi'nde (Eski Karadağ) Katun, Reka, Lyeşan ve Çerniça olmak üzere dört nahiyeyi kapsamakta idi. II. Bayezid döneminde Pyeşivçi Nahiyesi'nin de eklenmesiyle nahiyeye sayısı beşe çıktı. Dolayısıyla Karadağ modern sınırlarından oldukça küçüktü.

Osmanlı Devleti, 1497'de Podgoriçe'ye bağlı Karadağ kadılığını teşkil etti. Daha erken dönemde vergi ve otorite sorunları ile karşılaşınca 1513'te İvan Çernoyeviç'in Müslüman olarak İskender adını alan küçük oğlu Stanişa'yı sancak beyi olarak atadı. Karadağ, 1514-1530 yılları arasında ayrı bir sancak olarak yönetildi. Ardından Karadağ Kazası idari olarak İskenderiye (İşkodra) Sancağı'na bağlandı. 1560'ta İskenderiye Sancağı'ndan ayrılarak Dukakin Sancağı'na bağlandı. 1576'da kısa bir süre Hersek Sancağı'na bağlandıktan sonra aynı yıl tekrar İskenderiye Sancağı'na bağlandı. Karadağ, idari açıdan 17. yüzyılda, İskenderiye Sancağı'na bağlıydı. Podgoriçe'nin 18. yüzyıl ortalarında Hersek Sancağı'na bağlanması, İskenderiye mutasarrıfları ile Bosna valilerini ve Podgoriçe mütesellimlerini karşı karşıya getirdi.

Eski Karadağ'da geleneksel olarak güçlü bir kabile teşkilatı hakimdi. Osmanlı Devleti, mevcut kabilelerin yapısına müdahale etmemiştir. Çernoyeviç Hanedanı'nın ortadan kaldırılmasından sonra bölgedeki kabileler 1516 yılında Çetine Vladikası'nın liderliği altında toplanmışlardır. Böylece, vladikalar kabileler üstünde dini ve idari yetkiler elde etmiştir. Osmanlı Devleti, bu bölgede vergilerini toplamaya öncelik verdiği için Karadağ'ın dahili idaresine karışmamıştır. Bu sebeple Karadağ kendi içinde serbest bir yönetime sahip olmuştur. Podgoriçe'ye bağlı Karadağ kadılığı kurulmuş ve tahrir defterlerindeki kanunnamelerde örfi ve şer'î hukuka uygun suç ve ceza tanımı yapılmış

olmasına rağmen Karadağ kabileleri aralarındaki davalarını vladika başkanlığında toplanan kabile meclislerinde geleneksel hukuklarına göre çözümlenmişlerdir. Bu durum zaman içinde Karadağlıların otorite dışına çıkma eğilimlerini güçlendirmiştir.

1697'ye kadar Karadağ vladikaları kabileler tarafından seçilmiştir. 1697'de vladika seçilen I. Danilo Petroviç, veraset sistemini değiştirmiş ve kabileler üzerinde Petroviç Hanedanlığı'nı kurmuştur. Petroviç Hanedanı, vladika, prens ve kral olarak 1697'den 1918 yılına kadar Karadağ yönetimine egemen olmuştur. Osmanlı Devleti, vladikaların varlığına ve seçilme sürecine müdahalede bulunmamıştır. Ancak, Osmanlı kaynaklarında vladikaların dini ve hukuki statüsünü açıklayan hususi bir belge, atama sürecine ilişkin bir berat örneği veya vladikaların diğer piskopos ve patriklerde olduğu gibi pişkeş ödediklerini gösteren bir kayıt yoktur. Vladikalar 1557'den itibaren İpek Patrikliği tarafından takdis edilmişlerdir. Ancak, 1697'den sonra Osmanlı Devleti'ne bağlı İpek Patrikhanesini tanımamışlardır. Bundan sonra Karadağ vladikaları Avusturya'daki Karlofça Sırp Başpiskoposluğu veya Rusya Kilisesi tarafından tasdik edilmişlerdir. Literatürde ileri sürüldüğünün aksine İpek Patrikliğinin 1766'da kaldırılması ve ruhani nüfuz bölgesinin İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlanmasından sonra da Karadağ vladikaları Fener Patriklerine tabi olmamışlardır.

Literatürde, Osmanlı Devleti'nin, Karadağ'ın sarp dağlık yapısından dolayı burada güçlü bir idari-mali sistem kuramadığı ve tımar sistemini uygulayamadığı hususu yaygın olarak kabul görmüştür. Osmanlı Devleti, Karadağ'da dağlık bölgelerle tarıma elverişli yerler arasında idare ve vergilendirmede farklı politikalar uygulamıştır. Karatay'ın da belirttiği gibi Karadağ'ın kontrolü güç, tarımsal üretimi az ve geliri düşük olması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin tımar sistemi ve vergi konusunda zorlayıcı davranmadığını söylemek daha makuldür. Ancak, bu uygulama sadece Eski Karadağ bölgesi için geçerlidir ve burası hane başı bir altın maktu vergiye bağlanmıştır. Modern Karadağ sınırlarında kalan Podgoriçe, Jabyak, İşbozi, Grbalj başta olmak üzere pek çok yerde miri arazi rejimi ve tımar sistemi uygulanmıştır. Buna karşılık, Osmanlı Devleti'nin Eski Karadağ'da otoritesini kabul ettirme ve cizye vergisi toplama bağlamında zorlandığı bir gerçektir.

Karadağ'ın savunmaya elverişli ve erişilmesi güç dağlık bir bölge olması, çete taktikleriyle üzerlerine gönderilen sayıca üstün orduları mağlup etmeleri, Venedik'e komşu olması, Rusya'dan destek alması, aşiretlerin vergi ödemekten kaçınmaları gibi sebeplerle sık sık vergi isyanları çıkmıştır. Ayrıca, aşiretlerin yağma ve çapul faaliyetleri ile eşkıyalığı meslek edinmeleri yüzünden Karadağlıların civardaki kazalara, hatta Dubrovnik'e kadar saldırıları önlenememiştir. Özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda vergilerin toplanması çoğunlukla askeri güç kullanımını gerektirmiştir. Karadağlılar 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı-Venedik savaşlarında Venedik himayesine girerek Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmanın hesaplarını yapmışlardır. 18. yüzyıl başlarından itibaren ise Karadağ dış politikada yeni bir hami arayışına girmiştir. 1711'de Rus Çarı Petro ile Vladika I. Danilo arasında Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan ittifaktan sonra ise Rusya, daimî olarak Karadağ'ın himayesini üstlenmiştir.

Osmanlı Devleti, Karadağ isyanlarına çoğunlukla Bosna valileri ve Hersek ve İşkodra mutasarrıfları vasıtasıyla müdahale etmiştir. İşkodra Mutasarrıfı Süleyman Paşa, Hersek Mutasarrıfı Seyfullah Paşa, Hersek Mutasarrıfı Durmuş Paşa, Bosna Valisi Numan Paşa, Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa, Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa, Buşatlı Mahmud Paşa öncülüğünde Karadağ'a başarılı seferler yapılmış ise de bunlar bölgeye kalıcı bir barış ve huzur getirmemiştir. Bölgenin coğrafi koşullarından yararlanan Karadağlılar gerilla taktikleri sayesinde pek çok kez üzerlerine gönderilen kalabalık Osmanlı birliklerini mağlup etmeyi başarmıştır. Bu durum "*Karadağ'da küçük ordu yenilir, büyük ordular ise açlıktan ölür.*" prensibinin zihinlere yerleşmesine sebep olmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İşkodra'ya hükmeden Buşatlı Hanedanı için Karadağ meselesi merkezi hükümetle ilişkilerini düzenlemek adına vesile olarak kullanılmıştır.

1683-1699 Osmanlı-Kutsal İttifak harpleri ve I. Danilo zamanında Eski Karadağ ile Brda Bölgesi'nin ittifak süreci başlamış ve 1767-1768 Küçük Stefan Ayaklanması esnasında yenilenmiştir. Nitekim, 1787-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı ve 1796'da Buşatlı Kara Mahmud Paşa'nın mağlup edilmesi ve Mahmud Paşa'nın öldürülmesinden sonra Brda Bölgesi'ndeki Belopavlik ve Piper nahiyeleri fiilen Karadağ ile birleşmiştir. Osmanlı Devleti, bu oldubittiği kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin Karadağ'dan vergi alabildiğini gösteren bir ipucu yoktur. Diğer taraftan,

Karadağ, Venedik'in taksim edilmesinden sonra Adriyatik sahillerine çıkabilmenin yollarını aramış ve Rusya ile ittifak yaparak Dalmaçya'da Fransa'ya karşı başarı ile mücadele etmiştir. Vladika I. Petar, bir ara Kotor ve Budva'yı ele geçirmiş ise de buraları elinde tutamamıştır. Buna karşılık, bu dönemde Karadağ, Avrupalı seyyah, diplomat ve subayların dikkatini çekmeye başlamıştır ve Karadağlıların geri kalmışlığı ve barbarlığı kınanırken Osmanlılara karşı asırlardan beri gösterdikleri direniş Avrupalıların takdirini kazanmıştır. Karadağ, Sırp ve Yunan isyanlarına sempati ile baksa da kendi çıkarlarını ön planda tutmuş ve Rusya ile birlikte hareket etmeye çalışmıştır. Ayrıca, Brda Bölgesi'nde Rofça ve Moraça nahiyeleri ile Kuçe, Vasovik, Grahova ve Drobnak taraflarında yayılmacılık politikası izlemiştir. I. Petar döneminde Karadağ, devletleşme ve kanunlaştırma faaliyetleri bakımından da önemli adımlar atmıştır.

Osmanlı belgelerinde Karadağ reayası çoğunlukla asi güruhu olarak nitelenerek Kara(ca)dağ asileri veya Kara(ca)dağ usatı şeklinde tanımlanmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda İstanbul ve taşra arasında Karadağ isyanları ve vergi meselelerine ilişkin uzun uzadıya yapılan yazışmaların içeriği bölgede Osmanlı hâkimiyetinin çözülme sürecine tanıklık etmektedir. Belgelerde Karadağ'ın durumu genel hatlarıyla şu şekilde ifade edilmiştir: İskenderiye Sancağı'nda Podgoriçe Kazası'na bağlı Karacadağ nahiyeleri yüksek dağlardan oluşan aşılması güç bir bölge olduğu için burada ikamet eden reaya, mekanlarının sarp oluşuna aldanarak pek çok kez isyan bayrağını kaldırmışlardı. Karadağ asileri, daima yakın ve civarlarında olan ahali ve yolculara saldırıyorlar ve vergi vermekten kaçınarak itaatten ayrılıyorlardı. İsyân vukuunda Osmanlı Devleti tarafından Karadağ'a bazen Bosna valileri ve Hersek sancak beyleri askerleriyle birlikte memur ediliyor, bazen de İşkodra tarafından asker gönderilerek asiler tedip ve tenkil ediliyordu. Kabilelerden ve asilerden rehinler alınarak itaat etmeleri ve düzenli vergi ödemeleri sağlanmaya çalışılıyordu. Böylece, Karadağlıların bir süre itaat etmeleri sağlanıyor, Karadağ reayası cizyelerini ödemeye mecbur ediliyor ve civar kazalarda yaşayan ahali bir müddet Karadağ asilerinin kötülük ve zararlarından emin ve rahat bir şekilde yaşıyorlardı.

Osmanlı belgelerine biraz daha yakından bakıldığında Karadağ isyanlarının sebepleri, bastırılmasında takip edilen yöntemler ve asilerin cezalandırılması hakkında yapılan yazışmaların dikkat çekici biçimde benzerlik taşıdığı görülmektedir. İsyânların

başlıca sebepleri Karadağ nahiyelerinin yüksek dağlardan oluşan aşılması güç bir bölge olması, bölgenin sarp ve geçit vermez arazi yapısına güvenen asi tabiatlı Karadağlıların itaatten ayrılmaları ve cizye ödemekten kaçınmalarıdır. Karadağ reayasının ise geçim kaynaklarının kıt olması, fakirlik ve kıtlıklardan yakılarak vergi ödeyebilecek güçte olmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Karadağ ve Belopavlik nahiyelerine gönderilen cizye evrakının tamamının edna oluşu ve sayılarının 18. yüzyıl boyunca neredeyse hiç değişmemesi de bu durumu desteklemektedir. Karadağlıların civar kaza ve memleketlerdeki Müslüman ahaliye ve yolculara yaptıkları yağma, akın ve saldırılar, cinayet, gasp, soygun vs. hadiseleri Karadağ isyanları hakkındaki belgelerde en çok vurgulanan konulardandır. Karadağ isyanlarının bastırılması, cizye sorunları ve eşkıyalık, asilerin tenkil ve tedibi hakkında merkez ve taşra arasında yapılan yazışmalar, Bosna valileri, Hersek mutasarrıfları, Rumeli valileri, İskenderiye mutasarrıfları, diğer sancak beyleri, kadılar vs. askeri ve idari görevlilere verilen emirler, yapılan görevlendirmeler, görevinde gevşeklik gösteren serasker, başbuğ vs. idarecilere yönelik tehdit ve ikazlar, taşra idarecilerinin talepleri ve harekete geçmenin gecikmesi veya başarısızlık durumunda ileri sürülen mazeretler (asilerin kalabalık olmasından dolayı daha çok askere ihtiyaç duyulduğu, orduların açlık ve susuzluktan perişan olduğu, asilerin arazi koşullarından yararlanarak firar ettikleri vs.) bir bütün olarak incelendiğinde Karadağ'da adeta tarihin tekerrür ettiği görülmektedir. Bir isyan çıktığında Bosna Eyaleti, Hersek, İskenderiye veya başka sancaklardan kuvvet gönderilerek isyanın bastırılması, asilerin cezalandırılması için tahkim ettikleri manastır (Çetine Manastırı) ve kulelerinin yıkılması, kadın ve çocuklarının esir ve köle olarak alınması, Karadağlıların bir daha isyan etmelerini önlemek ve düzenli cizye ödemelerini sağlamak adına güçlü rehinler alınması yönündeki emirlerin de neredeyse standart biçimde belgelerde yer aldığı görülmektedir. Hatta isyanları önlemek için 1706 seferinde olduğu gibi asi Karadağ reayasının sürgün edilmesi veya 1714 seferindeki gibi Karadağlıların ellerindeki silahların toplanması gibi tedbirler de düşünülmüştür. Böylece askeri güç kullanarak Karadağlıların bir süre itaatlerinin sağlanması, Karadağ reayasının cizyelerini ödemeye mecbur edilmesi ve civar kazalarda yaşayan ahalinin bir süre güvenliğinin sağlanmasından sonra Karadağ reayasının ilk fırsatta yeniden isyan etmesi Osmanlı dönemi Karadağ tarihinin adeta özeti gibidir. Diğer taraftan, Osmanlı belgelerinde Karadağ isyanları karşısında merkezden yapılan görevlendirmeler ve hazırlıklar hakkındaki ayrıntılı bilgileri bulmak mümkün iken, askeri müdahale ve isyanların bastırılması sürecinde yapılanlar hakkında Osmanlı belgeleri genellikle ketumdur.

Görüldüğü üzere şehirleşmenin, aydın sınıfının, ticaret burjuvazisinin, okul ve okur yazarlığın olmadığı, yazı ve edebiyat dilinin gelişmediği bir dönemde Karadağ'daki isyan hadiselerini ve ayrılıkçı eğilimleri milliyetçilikle ilişkilendirmek doğru değildir. Çünkü, Karadağ'da vergi isyanları ve Osmanlı karşıtlığı daha erken Osmanlı döneminde başlamıştır. Karadağlılar vladikalar etrafında ve aşılması güç dağların ortasında güçlü kabile yapısı ve vergi isyanları ile pekiştirilen bölgesel aidiyet temelinde dini içerikli geleneksel bir milli kimlik inşa etmişlerdir.

1830'lardan itibaren Karadağ'da devletleşme süreci ve Hersek Sancağı'na bağlı civar nahiyelere doğru yayılmacılık faaliyetleri hızlanmıştır. Ayrıca, II. Petar'ın Sırp yanlısı politikaları öne çıkmıştır. Nitekim, Vladika II. Petar Nyegoş'un, Karadağ'da Müslümanlığın ve Türklüğün yok edilmesini ve Noel Katliamı'nı işlediği *Gorski Vijenac* isimli epik eseri Kosova efsanesi ile birleştirilmiş ve Sırp milliyetçiliğinin sembolleri arasına girmiştir.

II. Danilo'nun 1852'de prenslik ilan etmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin itirazlarına karşılık olarak Rusya'nın Karadağ'ın Osmanlı egemenliğine hiç girmediği şeklindeki cevabı manidardır. Benzer biçimde II. Danilo'nun 1856 Paris Kongresi'ne katılan devletlere gönderdiği muhtıradan Osmanlı Devleti'nin Karadağ'a hiçbir zaman egemen olmadığını iddia etmesi şüphesiz ilhamını Karadağ'daki geleneksel Osmanlı karşıtlığından ve 1697'den beri vladikalar yönetiminde adeta bağımsız bir devlet gibi hareket etmesinden almıştır. Karadağ, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonunda bağımsızlığını kazanmış ve Balkanlardaki ulus devletler arasında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

1. Başkanlık Osmanlı Arşivi

BOA, Ali Emiri, III. Ahmed (AE.SAMD.III), No. 55/5481, 93/9231, 193/18608, 103/10228, 108/10616, 112/10998, 116/11429, 157/15353.

BOA, Ali Emiri, I. Mahmud (AE.SMHD.I), No. 22/1306.

BOA, Ali Emiri, III. Osman (AE.SOSM.III), 89/6830, 89/6857.

BOA, Ali Emiri, III. Mustafa (AE.SMST.III), No. 44/3166, 49/3522, 69/5093, 235/18610, 299/23886, 299/23887.

BOA, Ali Emiri, I. Abdülhamid (AE.SABH.I), No. 10/862, 14/1271, 22/1827, 30/2304, 46/3301, 50/3538, 57/4036, 78/5421, 78/5422, 78/5449, 80/5573, 197/13203, 304/20440, 310/20840, 352/24647, 352/24648, 352/24652, 356/24916.

BOA, Ali Emiri, IV. Mustafa (AE.SMST.IV), No. 6/501, 19/1370.

BOA, Ali Emiri-III. Selim (AE.SSLM.III), No. 10/485.

BOA, Bâb-ı Âsafî, Mühimme Defterleri (A.DVNSMHHM.d), No./Hüküm. 3/1613, 7/78, 7/1533, 7/2493, 9/261, 9/109, 10/451, 14/371, 14/813, 19/28, 19/613, 19/682, 21/212, 21/213, 27/67, 28/873, 30/689, 31/504, 33/515, 34/524, 36/116, 36/271, 46/171, 55/166, 55/167, 70/395, 71/12, 72/113, 73/671, 79/328, 80/376, 80/517, 89/147, 98/845, 99/239, 99/248, 108/251, 108/252, 108/253, 108/254, 108/255, 108/256, 110/93, 110/94, 110/144, 110/146, 110/195, 110/413, 110/433, 110/434, 110/457, 110/2675, 110/2990, 111/287, 111/292, 111/293, 111/295, 111/296, 111/297, 111/298, 111/299, 111/300, 111/301, 111/302, 111/303, 111/304, 111/305, 111/306, 111/899, 111/920, 111/922, 111/925, 111/926, 111/927, 111/928, 111/929, 111/930, 111/931, 111/932, 111/933, 111/934, 111/935, 111/936, 111/2496, 111/2497, 111/2498, 111/2499, 111/2500, 111/2501, 111/2502, 111/2503, 115/145, 115/146, 115/155, 115/156, 115/157, 115/354, 115/600, 115/603, 115/604, 115/605, 115/606, 115/950, 115/3060, 119/541, 119/604, 119/605, 119/606, 119/607,

119/608, 119/609, 119/610, 119/611, 119/612, 119/750, 119/762, 119/763, 119/764, 119/765, 119/766, 119/768, 119/769, 119/770, 119/771, 119/772, 119/773, 119/774, 119/794, 119/913, 119/1100, 119/1092, 119/1190, 119/1247, 119/1422, 120/852, 120/905, 120/1035, 120/1038, 122/143, 122/145, 122/214, 122/279, 122/280, 122/281, 122/282, 122/500, 126/660, 126/661, 126/662, 126/663, 126/664, 126/665, 126/666, 126/667, 126/668, 126/669, 127/618, 127/619, 127/620, 127/621, 127/622, 127/623, 127/624, 127/625, 127/626, 127/629, 127/630, 127/634, 127/640, 127/641, 127/642, 127/643, 127/644, 127/645, 127/646, 127/647, 127/648, 127/649, 127/650, 127/651, 127/772, 127/777, 127/778, 127/785, 127/786, 127/787, 127/788, 127/789, 127/790, 127/791, 127/792, 127/793, 127/794, 127/795, 127/825, 127/826, 127/827, 127/828, 127/837, 127/842, 130/1, 130/96, 166/13, 166/14, 166/17, 166/18, 166/19, 166/20.

BOA, Bâb-ı Defterî, Müteferrik Meşihat Defterleri (D.M.MŞH.d), No. 37330.

BOA, Cevdet-Adliye (C.ADL), No. 86/5187.

BOA, Cevdet-Askerî (C.AS), No. 59/2795, 281/11663, 408/16839, 423/17535, 465/19379, 556/23335, 586/24660, 784/33206, 796/33743, 874/37499, 901/38837, 931/40323, 932/40339, 941/40818, 1071/47156, 1074/47312, 1120/49653, 1137/50503, 1160/51650, 1171/52145.

BOA, Cevdet-Bahriye (C.BH), No. 167/7865, 216/10082.

BOA, Cevdet-Dahiliye (C.DH), No. 95/4728, 121/6039, 214/10685, 235/11718, 250/12458, 258/12869, 273/13632, 274/13663, 279/13912, 286/14266, 297/14816, 318/15877, 319/15939, 322/16100, 324/16157, 327/16329, 333/16631, 339/16936, 343/17139, 345/17229, 346/17273.

BOA, Cevdet-Darphane (C.DRB), No. 63/3122.

BOA, Cevdet-Hariciye (C.HR), No. 15/736, 19/908, 34/1697, 46/2294, 49/2408, 176/8795.

BOA, Cevdet-Maliye (C.ML), No. 22/1019, 278/11435, 533/21892, 607/25039, 695/28466, 703/28704.

BOA, Cevdet-Zabtiye (C.ZB), No. 32/1556, 32/1571, 80/3991, 90/4498,

BOA, Haritalar (HRT.h), No. 49.

BOA, Hatt-ı Hümayûn (HAT), No. 7/260, 8/295, 18/790, 18/800, 21/1002-A, 21/1002-D, 21/1002-E, 21/1003-A, 21/1003-B, 21/1003-E, 21/1004, 21/1008, 22/1036, 22/1037, 23/1106-B, 23/1106-C, 27/1291, 29/1365, 29/1370, 29/1372, 31/1496, 31/1497, 34/1716, 41/2063, 51/2376, 79/3306, 80/3311, 80/3320, 100/3974, 100/3976, 100/3977, 100/3978, 100/3981, 100/3984, 100/3985, 100/3991, 100/3997, 101/4001, 101/4002, 101/4003, 101/4005, 111/4434, 111/4434-A, 111/4434-B, 111/4434-C, 123/5039, 124/5137, 132/5464, 132/5464-A, 132/5464-B, 132/5464-C, 133/5495, 134/5531-E, 134/5531-J, 134/5531-N, 132/5484, 134/5534-B, 134/5534-C, 134/5534-D, 134/5534-F, 134/5532-H, 135/5562, 151/6370, 151/6383, 152/6392, 173/7243, 173/7494, 185/8633, 198/9964, 205/10698, 215/11799, 216/11894, 217/11919, 255/14570, 262/15112, 262/15112-A, 266/15441, 341/14048, 399/21000-A, 399/21000-B, 399/21000-G, 401/21065, 440/22164, 441/22172-E, 441/22172-F, 442/22207, 478/23422, 480/23527, 480/23527-A, 599/29337-H, 599/29337-L, 632/31208, 632/31208-A, 656/27591, 916/39964-K, 916/39964-L, 916/39964-M, 930/40318-A, 930/40318-K, 967/41323, 970/41375, 1021/42644, 1056/43462, 1086/44217, 1091/44302, 1017/42525, 1124/44959, 1131/45072, 1134/45182-G, 1139/45321, 1154/45782, 1154/45783, 1154/45784-A, 1154/45785, 1201/47141, 1339/52344, 1358/53260, 1380/54435, 1430/58548.

BOA, İbnülemin-Askerî (İE.AS), No. 53/4762, 63/5695, 64/5817, 71/6378, 76/6845.

BOA, İbnülemin-Dahiliye (İE.DH), No. 26/2364, 27/2411, 32/2841.

BOA, İbnülemin-Hariciye (İE.HR), No. 22/1979.

BOA, İbnülemin-Maliye (İE.ML), No. 107/10170.

BOA, İrade-Hariciye (İ.HR), No. 161/8640-2

BOA, Tahrir Defteri (TD), No. 26 M, 106, 122, 1183.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), No. 330/4, 430/5, 519/2, 526/56, 534/40, 552/15, 644/25, 655/8, 659/33, 662/16, 725/24, 726/19, 748/19, 801/7, 805/29, 813/67, 865/97, 899/57,

BOA, Yabancı Arşivler-Bulgaristan (YB.04), No. 5/12, 5/13, 5/77

**2. Narodna Biblioteka Sv. Sv. Kiril i Metodiy (NBKM), Orientalski Otdel (Or.Otd.),
(Aziz Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi, Şarkiyat Bölümü, Sofya)**

NBKM, Or.Otd. Fond. 1 Tsarigrad, Arhivni Edinitsi (a.e), 47A, 4138, 4140, 4161, 4163,
4819, 4820

NBKM, Or.Otd. Fond. İşkodra, a.e. 465.

II. Yayımlanmış Vesikalar ve Ana Kaynaklar

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, IV. Cilt, Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. V, Tertib-i Cedid, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309.

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. VI, Tertib-i Cedid, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309.

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. IX, Tertib-i Cedid, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309.

Ahmed Vâsîf Efendi, *Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı, 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, Yay. Haz. Nevzat Sağlam, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.

Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'ikü'l-Ahbâr*, Yay. Mücteba İlgürel, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, II. Kitap, II. Bayezid Devri Kânunnameleri*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul: Hilal Matbaası, 1990.

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, VI. Kitap, Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri II. Kısım, Kanuni Devri, Eyalet Kanunnameleri (II)*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul: Hilal Matbaası, 1993.

Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20, Yay. Cavit Baysun, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Mehmed Subhi, *Karadağ ve Ordusu: Karadağ'ın Ahvâl-i Târihiyye ve Coğrafiyyesiyle Kuvve-i Askeriyyesinden Bâhisdir*, Tab'-ı Evvel, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, Tüccârzâde İbrâhim Hilmî, Kostantiniyye 1317.

[Molla Mustafa Başeski], *XVIII. Yüzyıl Günlük Hayatına Dair Saraybosnalı Molla Mustafa'nın Mecmuası*, (Haz. Kerima Filan), Saraybosna: Connectum, 2011.

Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)*, 1. Cilt, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

Raşid Mehmed Efendi, *Tarih-i Raşid*, Cilt 4, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1282 (1865).

Şânî-Zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Şânî-Zâde Târihi (1223-1237/1808-1821)*, C. I, Neşre Hazırlayan: Prof. Dr. Ziya Yılmaz, İstanbul: Çamlıca Basın Yayım, 2008.

Şânî-Zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Şânî-Zâde Târihi (1223-1237/1808-1821)*, C. II, Neşre Hazırlayan: Prof. Dr. Ziya Yılmaz, İstanbul: Çamlıca Basın Yayım, 2008.

Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi: Mür'î't-Tevârih, II-A, Haz. Münir Aktepe, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.

Tophâneli Kâmil Kapudan, *Karadağ: Karadağ Hakkında Bazı Malûmatı Şâmidir*, Mihran Matbaası, İstanbul 1294

3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560) <Özet ve Transkripsiyon>, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993.

7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) <Özet-Transkripsiyon-İndeks-II>/1533, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1999.

367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri ile 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Defterleri (926-1520 / 937-1530) III, Yanya, İskenderiye, Ohri, İl-basan ve Avlonya Livâları ile Dukakin Vilâyeti, Yay. Haz. Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: Defter-i Hâkânî Dizisi: XII, Ankara, 2008.

Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nûrî Tarihi*, Haz. Seydi Vakkas Toprak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2015.

III. Araştırma ve İnceleme Eserler

- Alan, Ercan, “Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Sancakları, Kazaları ve Kadılar”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, Sayı 33, Kasım 2016, s. 337-377.
- Altuğ, Uğur, “Karadağ, XVI. Yüzyılda Balkanlarda Tipik Bir Osmanlı Sancağı (Karadağ’da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi)”, *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 6-8 Ekim 2016, Çanakkale, Bildiriler*, Cilt I, Ed. Aşkın Koyuncu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 126-134.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Aslantaş, Selim, *Osmanlıda Sırp İsyanları: 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Aslantaş, Selim, “Sırp İsyanlarına Giden Yol (1788-1804)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2005, S. 3, ss. 115-145.
- Aslantaş, Selim, “Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 21, Bahar 2009, ss. 109-136.
- Babacan, Hasan, “Berlin Antlaşması Sonrası Karadağ ve Kosova Vilayet arasında Sınır Sorunları ve Hudut Tartışmaları”, *Yeni Türkiye*, S.70 (Rumeli Balkanlar Özel Sayısı), 2015, s. 5215-5225.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt XV, Sayı 1-4, 1953-1954, ss. 209-237.
- Barkan, Ömer (Lütfi), “894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilatına Ait Muhasebe Bilançoları”, *Belgeler*, C. 1, S. 1, 1964, ss. 1-117.
- Bayrak, Meral, “Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu”, *Osmanlı*, C. 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 71-83;
- Baysun, Cavid, “Mustafa Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s. 727-730.

- Beydilli, Kemal, “Bonnaval’in İzinde: Mühtedi Osman Bey veya Avusturyalı Firari General Karlo De Kotzi”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 11, S. 11, 1991, s. 73-104.
- Beydilli, Kemal, “Halil Hamîd Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, ss. 316-318.
- Bilge, Mustafa, “Kara Mahmud Paşa (1742-1796)”, *Balkanlar’da İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003*, Ed. Ali Çaksu, Halit Eren, İstanbul: IRCICA, 2006, ss. 487-502.
- Castellan, Georges, *Balkanların Tarihi: 14-20. Yüzyıl*, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul: milliyet Yayınları, 1995.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli - Haritalı*, C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli - Haritalı*, C. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- Çakar, Enver, “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdarî Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, 2002, s. 261-282.
- Çapraz, Hayri, “I. Aleksandr Dönemi Rusya’nın Balkan Politikası (1801-1825)”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2015-2, S. 28, ss. 45-75.
- Çayır, Kamil, *Karadağ Meselesi, (1851-1863)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.
- Darkot, Besim, “Karadağ”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt VI, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1967, s. 221-230.
- Emecen, Feridun M., “Karadağ Beyi Đurađ Crnojević’in Teftiş Defteri (1497)”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, C. LVII, 2021, ss. 1-33.

- Emecen, Feridun M., “Zeta Beyleri: Crnojević Ailesi Hakkında Yeni Osmanlı Belgeleri”, *Osmanlı İdaresinde Balkanlar I*, Editörler: Alaattin Aköz, Slobodan İlić, Doğan Yörük, Danko Leovac, Konya: Selçuk Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2020, s. 203-210.
- Eroğlu, Haldun, “Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 41, Bahar 2017, ss. 79-106.
- Gardner Wilkinson, Sir John, *Dalmatia and Montenegro: with a Journey to Mostar in Herzegovina, and Remarks on the Slavonic Nations, the History of Dalmatia and Ragusa, the Uscocs, &c.*, London: John Murray, 1848.
- Gjeli, Ardit, *Between Rebellion and Obedience: The Rise and Fall of Bushatli Mahmud Pasha of Shkodra (1752-1796)*, İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Gölen, Zafer, “1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları”, *History Studies*, Vol. 1, No. 1, 2009, ss. 212-296.
- Gölen, Zafer, “1862 Karadağ Askeri Harekâtı ve Sonuçları”, *Belleten*, C. LXXV, S. 273, Ağustos 2011, ss. 503-543.
- Gölen, Zafer, “XIX Yüzyılda Karadağ’ın İdarî ve Sosyal Yapısı”, *Yeni Türkiye*, S. 70, 2015, ss. 5273-5292.
- Gradeva, Rossitsa, *Rumeli under the Ottomans, 15th-18th Centuries*, İstanbul: The Isis Press, 2004, pp. 23-51.
- Hacıbeğiç, Hamit, “Karadağ Sahilinde Grbaly Nahiyesi Hakkında Resmi Türk Vesikalar”, *İsmail Hakki Uzunçarşılı’ya Armağan*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976, s. 67-90.
- Heywood, C. J., “Kara Mahmud Pasha”, *Encyclopaedia of Islam*, Vol. IV, New ed., Leiden: E. J. Brill, 1997, pp. 588-589.
- İmamoviç, Mustafa, *Boşnakların Tarihi*, Çev. Hüseyin Gül-Cenita Özgüner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2018.
- İnalçık, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye. Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2009.

- İnalcık, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul: Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993, ss. 9-32.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt 1, 1300-1600*, (Çev. Halil Berktaş), İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- İnalcık, Halil, “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler Oktay Özel - Mehmet Öz, 2. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 2005, s. 443-472.
- Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi, 1, 18. ve 19. Yüzyıllar*, Tercüme İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, 3. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Jennings, Ronald C., “Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler Oktay Özel - Mehmet Öz, 2. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 2005, s. 429-441.
- Jezernik, Božidar, *Vahşi Avrupa: Batı'da Balkan İmajı*, Tercüme Haşim Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- Jorga, Nikolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. 4, (1640-1774)*, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.
- Karadağ Coğrafyası*, Sırpçadan Türkçeye mütercimi Edremid Redif Fırkası Kumandanı Miralay Ahmed Tevfik, Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1329.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, VI. Cilt, Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Karatay, Osman, “Ortaçağ'da Karadağ Tarihi”, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Tarih, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, ss. 143-153.
- Karatay, Osman, “Osmanlı Hâkimiyetinde Karadağ”, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Tarih, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, ss. 355-363.

- Karatay, Osman, “Karadağ’ın Bağımsızlık Mücadelesi”, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Tarih, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, ss. 447-458.
- Kiel, Machiel, “Podgorica”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, ss. 306-307.
- Knežević, Saša- Boris Vukićević, “Montenegrin-British military cooperation against the French in the Bay of Kotor (1813-1814)”, *War in History*, 2021, Vol. 28 (4), pp. 781-796.
- Kocabaş, Süleyman, *Osmanlı İsyânlarında Yabancı Parmağı, Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı?*, Kayseri: Vatan Yayınları, 2009.
- Koyuncu, Aşkın, “Osmanlı Devleti’nde Kilise ve Havra Politikasına Yeni Bir Bakış: Çanakkale Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, C. 12, S. 16, 2014, ss.35-88.
- Koyuncu, Aşkın, “Sadrazam Reşid Mehmed Paşa ve Manastır’daki Aya Dimitri Kilisesi’nin Yeniden İnşası Meselesi (1830-1831)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S. 74, 2020, ss.117-134.
- Koyuncu, Aşkın, “Yangınlar, Kiliseler ve Havralar: Osmanlı Döneminde Saraybosna’da Gayrimüslim Mabetlerinin Meşrulaşma Süreci”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S.1, 2021, ss.179-220.
- Koyuncu, Aşkın, “Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna’nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı”, *Türk Sosyal Tarihçiliğinde Bir “Yalnız” İsim: Bahaeddin Yedi yıldız’a Armağan*, Ed. Yunus Koç, Serhat Küçük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 213-259.
- Koyuncu, Aşkın, “Yunanistan’da Bağımsız Devlet”, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Tarih, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2013, ss. 473-497.
- Kurtaran, Uğur, “Karlofça Antlaşması’nda Venedik, Lehistan ve Rusya’ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açından Değerlendirilmesi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 35, S. 60, 2016, ss. 97-139.

- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 3, Yay. Haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Miller, William, *The Balkans: Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro*, London: T.F. Unwin, 1896.
- Moačanin, Nenad, “Karadağ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, ss. 384-385.
- Oral, Özgür, *Osmanlı-Venedik Ticari İlişkileri (1763-1794)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017.
- Özcan, Abdülkadir, “Pasarofça Antlaşması”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, TDV Vakfı, 2007, ss.177-181.
- Özcan, Uğur, *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı -Karadağ Siyasi İlişkileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012.
- Özdem, Ali Gökçen, *Karadağ'ın Osmanlı Egemenliğine Karşı Mücadelesi (1830-1878)*, T.C. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2012.
- Özer, Fatih, *Arşiv Vesikalarına Göre XIX. Yüzyılda Karadağ İsyancıları*, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2010.
- Özkan, Ayşe, *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.
- Öztürk Yılmaz, Şenay, “İpek Patrikhanesi'nin Kuruluşu ve Osmanlı Hâkimiyetindeki Durumu”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 5, S. 2, Ağustos 2019, ss. 393-407.
- Pars, Melahat, “Petar Petroviç Nyegoş'un "Gorski Viyenats" (Dağların Tacı) Poemasında Türkler”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 1, Haziran 2008, ss. 187-197.
- Pavlović, Srdja, *Balkan Anschluss: the annexation of Montenegro and the creation of the common South Slavic state*, West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 2008.
- Pavlović, Srdja, “The Mountain Wreath: Poetry or a Blueprint for the Final Solution? (On the margins of Alexander Greenawalt's article “Kosovo Myths: Karadzic, Njegos and the Transformation of Serb Memory”, *spacesofidentity.net*, Volume 1. Issue 3.

October 2001, http://www.yorku.ca/soi/Vol_4/_HTML/pavlovic.html, Erişim tarihi: 01.07.2021.

Pelidija, Enes, “The Influence of the Peace of Passarowitz on Bosnia”, *The Peace of Passarowitz*, Eds. Charles Ingrao, Nikola Samardžić and Jovan Pešalj, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 2011, pp. 111-130.

Pepiç, Adnan, “Podgorica’nın Kısa Bir Tarihçesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 18, Ekim 2005, s. 273-283.

Premović, Marijan– Miroslav Doderović, “Demographic and Historical Features of Montenegro”, *Near East Historical Review*, 10/1, January 2020, pp. 1-11.

Poláčková Zuzana, Pieter van Duin, “The dwarf and the giant: Montenegrin-Russian relations and Montenegro’s ‘cult of Russia’, c. 1700-2015”, *Studia Politica Slovaca*, IX/2016, No. 1, pp. 31-55.

Roberts, Elizabeth, *Realm of the Black Mountain: A History of Montenegro*, London: Hurst & Company, 2007.

Šerbo Rastoder, “A Short Review of the History of Montenegro”, *Montenegro in Transition. Problems of Identity and Statehood*, Florian Bieber (ed.), Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003, pp. 107-137.

Sertoğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli - Haritalı*, C. V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.

Sertoğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi: Resimli - Haritalı*, C. VI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.

Sezer, Hamiyet, “Mora İsyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı (1821-1829)”, *Osmanlı*, C. 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 87-93.

Stavrianos, L. S., *The Balkans Since 1453*, New York: Rinehart, 1958.

Stevenson, Francis Seymour, *A History of Montenegro*, London: Jarrold & Sons, Warwick Lane, E.C., 1912.

Sumner, B. H., *Peter the Great and the Emergence of Russia*, New York: MacMillan, 1962.

Suver, Akkan, *Karadağ: Prenslik’ten Krallığa, Krallık’tan Cumhuriyet’e, Osmanlı’dan Türkiye’ye*, Podgorica: Almanah Yayınevi, 2013.

- Temizer, Abidin, *Osmanlı-Karadağ Sınır Anlaşmazlıkları ve Çözümü (1878-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007.
- Temizer, Abidin, *Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1853-1913)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun, 2013.
- Temizer, Abidin-Marijan Premović, "Montenegro under Ottoman Rule (1497-1697)", *Hiperboreea*, Vol. 8, No. 1, 2021, pp. 1-15.
- Temizer, Abidin, "Karadağ'da Osmanlı Hâkimiyetine Dair", *Yeni Türkiye*, S. 68, 2015, ss. 3007-3015.
- Urhan, Vahit Cemil, "Karadağ'da Osmanlı Hâkimiyetinin Zayıflaması (17. ve 18. Yüzyıllar)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2015, ss. 113-135.
- Urhan, Vahit Cemil, *Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması (1851-1878)*, T. C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.
- Uygun, Süleyman, "Sırp İsyanı ve Hurşid Ahmet Paşa", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S.17, Bahar 2011, ss. 416-436.
- Uygun, Süleyman, "Sırp İsyanı'nın Sosyal Boyutuna Dair Bir Yaklaşım", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Cilt I, Ed. Zeynep İskefiyeli-M. Bilal Çelik-Serkan Yazıcı, Sakarya: SAÜ Yayınları, 2013, ss. 633-650.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, II. Cilt. İstanbul'un Fethinden Kanunî Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, III. Cilt. I. Kısım, II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, IV. Cilt, I. Bölüm, Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Yılmazçelik, İbrahim- Ali Gökçen Özdem, "Düvel-i Muazzama'nın Karadağ Üzerinden Osmanlı Devleti ile Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, 2013, ss. 5-38.

- Yılmazçelik, İbrahim- Ali Gökçen Özdem, “Osmanlılar Döneminde Karadağ Coğrafyası ve Toplumsal Yapısı”, *Yeni Türkiye*, S. 70, 2015, ss. 5226-5254.
- Yüksel, Sinan, “1781 Rus-Avusturya İttifakı ve Grek Projesi”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2013, ss. 99-122.
- Zlatar, Zdenko, *The Poetics of Slavdom: the Mythopoeic Foundations of Yugoslavia*, Vol. 2, Peter Lang, 2007.
- Zhelyazkova, Antonina, “Bir Tarihyazımı Sorunsalı Olarak Balkanlar’da İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi”, *Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması*, Derl. Fikret Adanır- Suraiya Faroqhi, Çev. Beril İdemem, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Çev. Nilüfer Epçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, Çev. Nilüfer Epçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, Çev. Nilüfer Epçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 6, Çev. Nilüfer Epçeli, 2. Baskı, Ankara: Yeditepe Yayınevi, 2019.

IV. İnternet Kaynakları

http://www.yorku.ca/soi/Vol_4/_HTML/pavlovic.html

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montenegro_territory_expanded_\(1830-1944\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montenegro_territory_expanded_(1830-1944).png)

https://en.wikipedia.org/wiki/Cetinje_Monastery

https://en.wikipedia.org/wiki/Danilo_I,_Metropolitan_of_Cetinje

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Crna_Gora_-_Oslobodjenje_od_strane_okupacije_1711-1918.png

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Upper_and_Lower_Zeta_in_15th_c_engl.svg

https://en.wikipedia.org/wiki/Petar_I_Petrović-Njegoš

https://en.wikipedia.org/wiki/Prince-Bishopric_of_Montenegro

https://en.wikipedia.org/wiki/Zeta_under_the_Crnojevići

https://it.wikipedia.org/wiki/File:Prodor_turaka_u_crnu_goru_XV_c_BC_b.png

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8c/1830_Montenegro.png

EKLER

Çernaoğlu Üzerine Yapılan Sefer Hakkında Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın Raporu. BOA, TS.MA.e, No. 748/19, H. 884, (25 Mart 1479-12 Mart 1480)

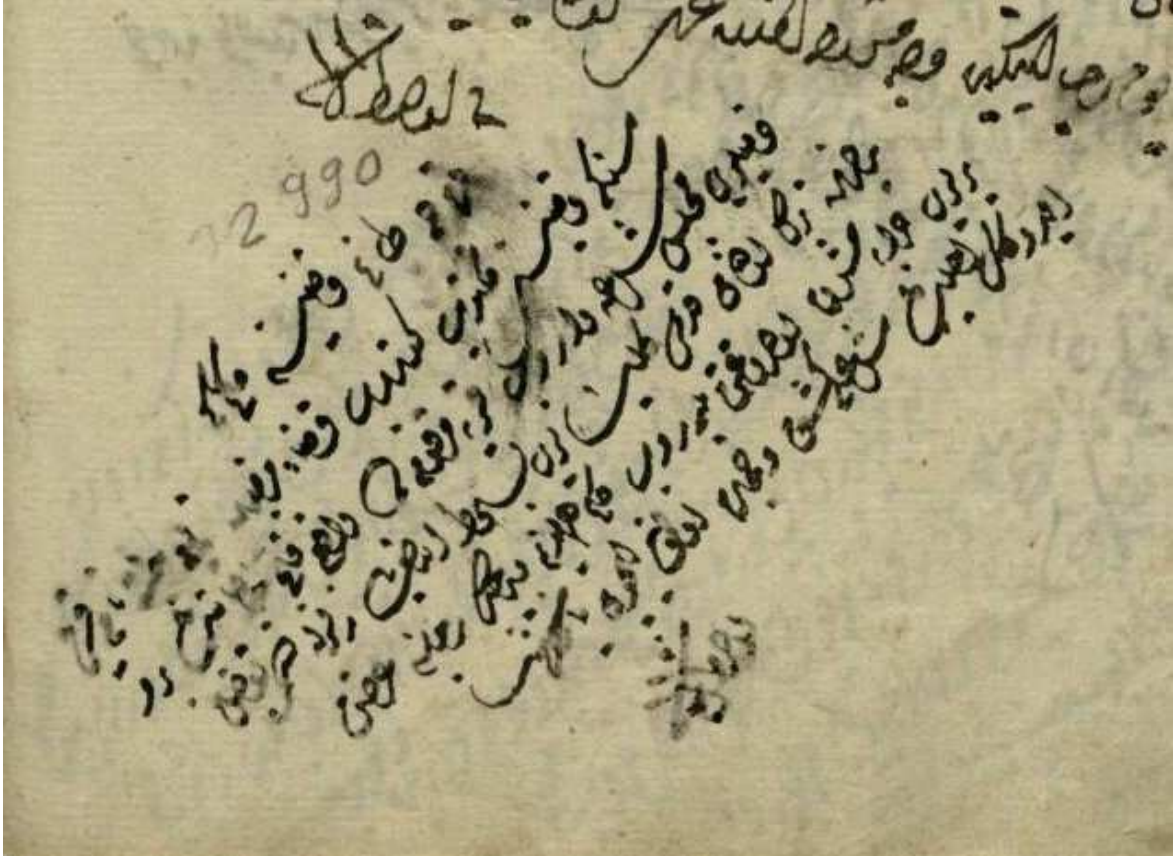
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

حلاوتی سجانہ ملکہ و سلطانہ کا ارفع علی العالی مرثیہ
 دو قلمو سلطانہ خاں بانی سلطنت و سکا سہ عرضہ داشتند مخلص
 آنکہ با بود دست و خواہد بود ورد جانن دعای دوتی است
 اولد که علی بکر اوغلی احمد بکر قوئلون مکتوب و آدم کلدی اسکندر
 فتح اولد قوئلون عسکری نظیر صبرله جرنه اوغلی اورزنگه که موجود
 حوت طلغنه درد قوی بکر اول مکتوب قلمه خوز و طبرستان
 اولوب اسکندر بکر الغزن و اورزنگه شد ورد غزن
 قلمه سنه ادد و رب کندوی بخش ابرو کون مطبخ
 اولوب ایلیان طلب ایلمه قلمه دخی زبان بخش ایلمه
 اولینورمش نی اقال آبی یسوب ایچینه در خار والی نوز
 حصاد اری قومن کدر الله تعالی غایتند و صفة رسول
 میجراتی برکاتند و پادشا عالمین مکر غوغه و نوز دوستند
 اول جانبده اولن جمع مصاع و همتان صوفه انعام بولمش
 و دیوان کونی عرض اولن ان مصک و تلامع اولوب
 قید لوی کور کور بانی سلطانہ خاوا عا طرند اولن جمع
 حق سمانه و مسر و مقدر ایلی عری ازاد که اودا و ما
 انستیم و شام که عری ار باد
 کور
 کور
 کور
 TSMA-E 748/19

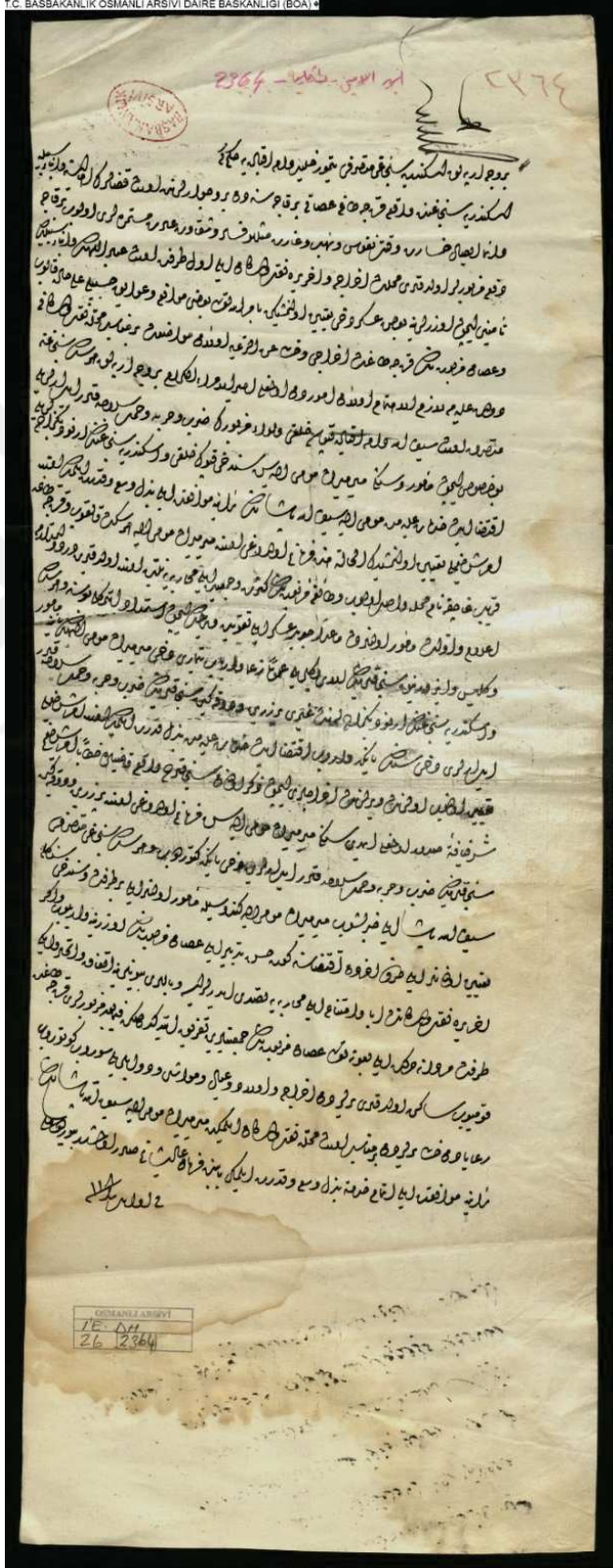
TSMA.E.0748

EK 2

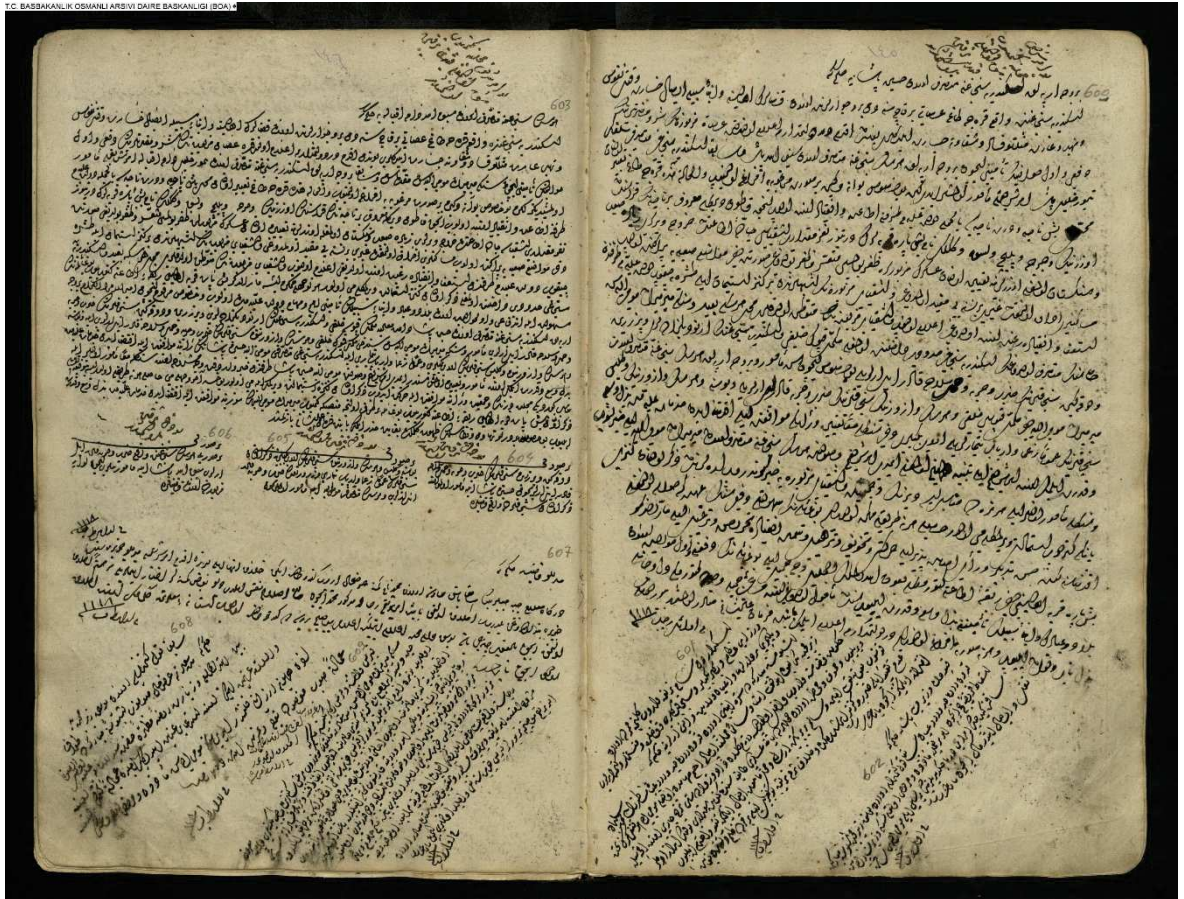
Çetine Kilisesi'nin Tamiri İçin Karacadağ Kadısına Keşif ve Hüccet İzni Verilmesi.
BOA, A.DVNSMHM.d, No. 110, Hüküm 2990, Evâsıt-ı Şevvâl 1110 (12-21 Nisan 1699)

Karacadağ Asilerinin Çoluk-Çocuk ve Aileleri, Büyükbaş-Küçükbaş ve Binek Hayvanları ile Birlikte Sürgün Edilmeleri. BOA, İE.DH, No. 26/2364, Evâil-i Rebülevvel 1118 (13-22 Haziran 1706).

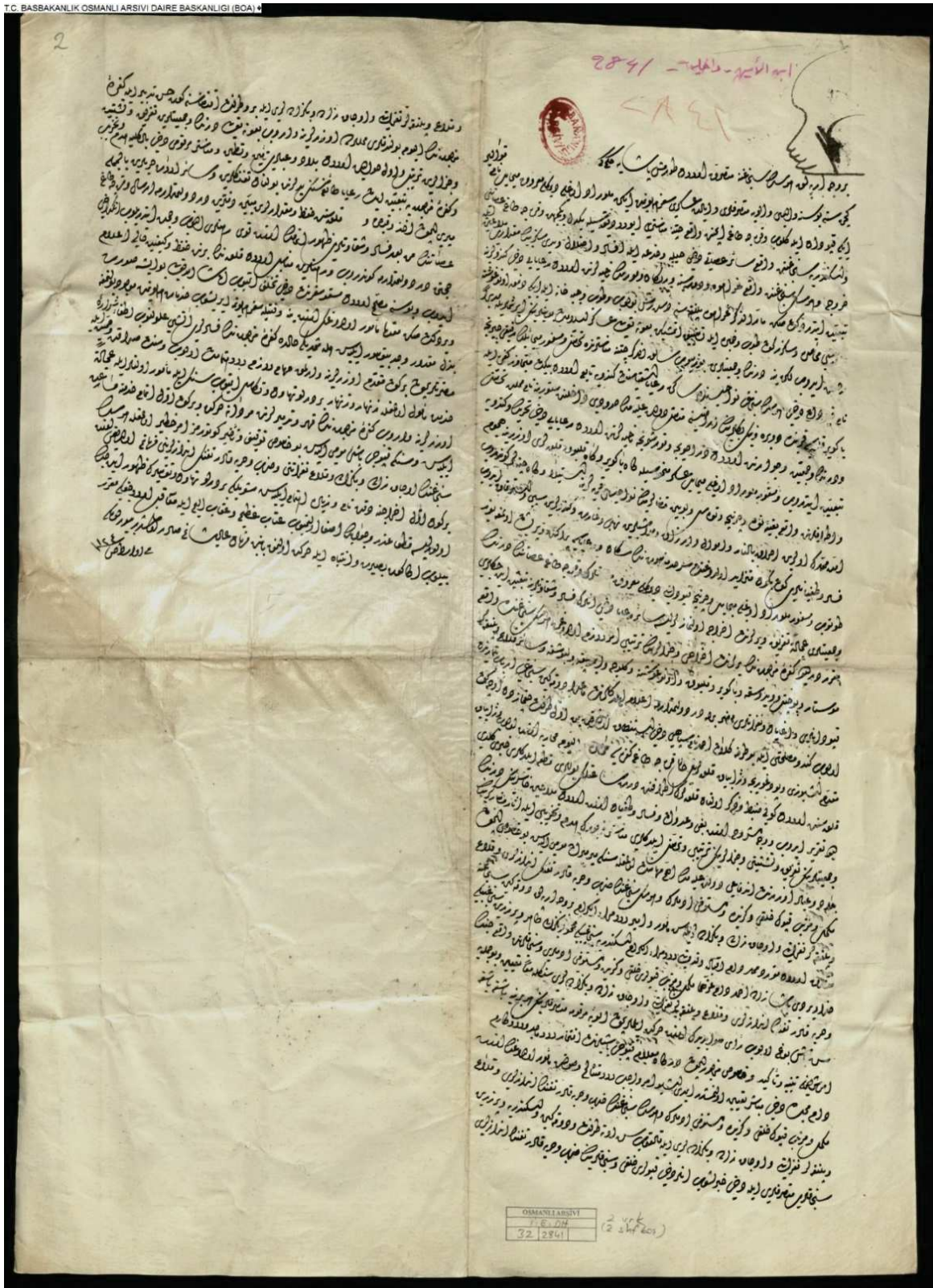

1706 Karadağ Seferi'nde Direniş Devam Eden Katun Nahiyesi'nin İstimalet veya Askeri Müdahale ile İtaat Ettirilmesi. BOA, A.DVNSMHM.d, No. 115, Hüküm 600, Evâil-i Receb 1118 (9-18 Ekim 1706), Hüküm 603, Evâsıt-ı Receb 1118 (19-28 Ekim 1706).

A.DVNSMHM.d.00115

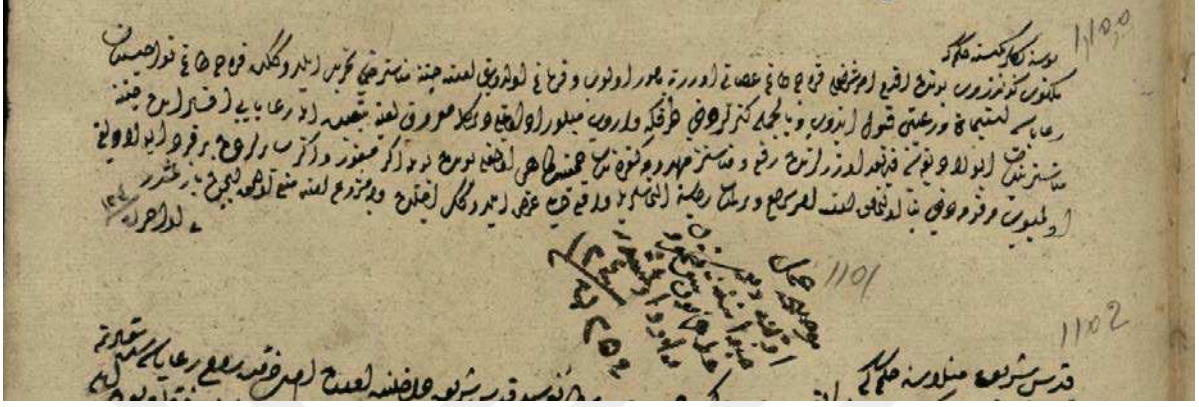
Milorad Oğlu Mihail ve Çetine Vladikası'nın Karadağ ve Çevresinde başlattığı İsyanın Bastırılması. BOA, İE.DH, No. 32/2841, Evâsıt-ı Safer 1124 (20-29 Mart 1712).

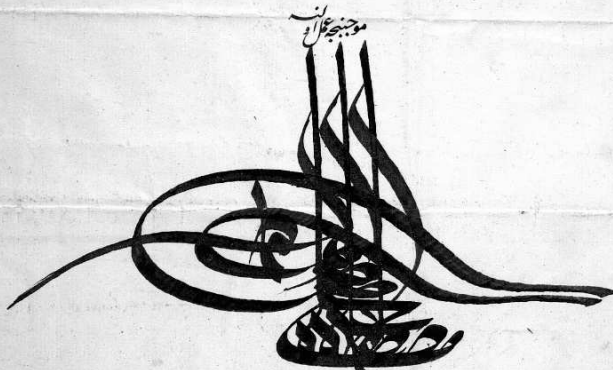
OSMANLI ARŞİVİ
 İE.DH
 32/2841

EK 6

Çetine Manastırı Vladikası'nın Görevinden Azledilmesi ve Vladikalığın Kaldırılması
Hakkında Hüküm. BOA, A.DVNSMHH.d, No. 119, Hüküm 1100, Evâhir-i Ramazan
1124 (22-31 Ekim 1712).

Küçük Stefan ve Sabık İpek Patriği Vasilyos'un Başlattığı Karadağ ve Brda Reayası İsyanının Bastırılması. BOA, TS.MA.e, No. 330/4, lef 1, Evâsıt-ı Muharrem 1182 (28 Mayıs-6 Haziran 1768).

Handwritten text in Ottoman Turkish script, written in black ink on aged paper. The text is dense and covers most of the page below the signature. It appears to be a formal document or a letter, possibly related to the historical event mentioned in the header. The script is a cursive style typical of the 18th century. There are some marginal notes and a date '769' written in the bottom right corner.

Krallık Kurmak İçin Küçük Stefan ve Sabık İpek Patriği Öncülüğünde İsyan Eden Karacadağ Reayasının Tedip Edilmesi. BOA, C.DH, No. 286/14266, 16 Cemâziyelâhir 1182 (28 Ekim 1768).

